

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLMOUCI
FILOZOFICKÁ FAKULTA
KATEDRA OBECNÉ LINGVISTIKY

REKONSTRUKCE JAZYKOVÉHO OBRAZU KOKORO
PROSTŘEDNICTVÍM KOGNITIVNĚ-SÉMANTICKÉ ANALÝZY

Reconstruction of the Linguistic Picture of Kokoro
Conducted by a Cognitive Semantic Analysis

DISERTAČNÍ PRÁCE

Mgr. Tereza Nakaya

Školitelka:
Prof. Zdeňka Švarcová, Dr.

OLOMOUC 2020

Prohlašuji, že jsem disertační práci vypracovala samostatně a uvedla veškeré použité prameny a literaturu.

V Olomouci dne 9. září 2020

.....
Tereza Nakaya

Poděkování

Na tomto místě bych chtěla z celého srdce poděkovat své školitelce, paní profesorce Zdeňce Švarcové, Dr., za všechny podnětné konzultace a cenné rady, jakož i za její velké pochopení a neutuchající podporu a povzbuzování.

Ráda bych zde poděkovala i kolegyním a kolegům z uskupení Antropolingva (Společnost pro kognitivně-kulturní lingvistiku, etnolingvistiku a antropolingvistiku při České asociaci kognitivní lingvistiky na FF UK) v čele s doc. PhDr. Irenou Vaňkovou, CSc., Ph.D., a Mgr. Veronikou Vodrážkovou za veškeré společné konferenční i mimokonferenční diskuze a konzultace i za jejich otevřenost k japonskému tématu.

Poděkování vyjadřuji i svým kolegyním a kolegům z Katedry asijských studií FF UP a také všem z Katedry obecné lingvistiky FF UP, zejména panu profesorovi Janu Kořenskému, DrSc.

Děkuji též všem osloveným rodilým mluvčím za ochotu debatovat a projevit svůj názor. Své rodině, všem nejbližším a především svému manželovi děkuji za dlouhodobou všestrannou podporu, trpělivost a pochopení.

Obsah

Úvod	17
0.1 Zaměření práce – co je <i>kokoro</i> ?	17
0.2 Cíle a výzkumné otázky	19
0.3 Vymezení studie.....	20
1. Teoretická a metodologická východiska	22
1.1 Kognitivní etnolingvistika jako kognitivně-kulturní přístup k jazyku	25
1.1.1 Přirozená kategorizace	30
1.1.2 Konceptuální metafora a metonymie	31
1.1.3 Představová schémata	33
1.1.4 Jazykový obraz světa.....	34
1.1.5 Pojetí významu	37
1.1.6 Profilování pojmu – pojmové profily	40
1.1.7 Kulturně klíčová slova	43
1.2 Struktura práce a materiálový základ studie	44
1.3 Dosavadní související výzkumy.....	45
2. Data systémová I. – etymologie, polysémie, synonymie a cizojazyčná ekvivalence lexému <i>kokoro</i>	52
2.1 Původ slova <i>kokoro</i> a jeho zápis	54
2.1.1 Etymologie lexému <i>kokoro</i> a jeho význam v klasické japonštině.....	55
2.1.2 Zápis lexému <i>kokoro</i>	63
2.1.3 Znak 心 – významy a jeho zapojení v sinojaponském lexiku a znakovém písmu	67
2.1.4 Shrnutí	71
2.2 Sémantická struktura lexému <i>kokoro</i> – polysémie.....	74
2.2.1 <i>Kódžien</i>	75
2.2.2 <i>Daidžirin</i>	77
2.2.3 <i>Nihon kokugo daidžiten</i>	78
2.2.4 <i>Daidžisen</i>	80
2.2.5 Polysémní struktura <i>kokoro</i> I. – shrnutí a srovnání výkladů významů v jednotlivých slovnících	83
2.2.6 Polysémní struktura <i>kokoro</i> II. – extenze, pojmové profily a konceptualizace	94
2.3 Synonyma lexému <i>kokoro</i> a ostatní japonské psychismy.....	102
2.3.1 Synonymie <i>kokoro</i> v lexikografickém výkladu	103
2.3.2 Ostatní psychismy – <i>ki</i> a <i>tamašii</i>	112
2.3.3 Shrnutí	122

2.4 Cizojazyčné ekvivalenty lexému <i>kokoro</i> – mezijazykové (mezikulturní) srovnání.....	125
2.4.1 Překlad do češtiny.....	127
2.4.2 Překlad do angličtiny.....	131
2.4.3 Shrnutí.....	132
3. Data systémová II. – <i>kokoro</i> v domácích japonských kompozitech a ve frazeologii	136
3.1 <i>Kokoro</i> v domácích japonských kompozitech	139
3.1.1 Domácí japonská kompozita s <i>kokoro</i> na první pozici.....	141
3.1.1.1 Složená adjektiva	142
3.1.1.2 Složená slovesa a složená slovesná substantiva	153
3.1.1.3 Složená substantiva a ostatní strukturní typy	170
3.1.2 Domácí japonská kompozita s <i>kokoro</i> na druhé pozici	171
3.2 <i>Kokoro</i> v japonské frazeologii.....	175
3.2.1 Frazeologismy pojednávající o <i>kokoro</i> v jeho komplexnosti, tj. o lidském nitru a psychice jako celku (A)	176
3.2.2 Frazeologismy pojednávající o lidské povaze jako danosti (B).....	186
3.2.3 Frazeologismy pojednávající o stavu nebo nastavení mysli, o duševním postoji (C) ..	192
3.2.4 Frazeologismy pojednávající o lidském prožívání (emocích, pocitech, citech) a počínání na rovině osobní/vnitřní a rovině společenské/vnější (D)	211
3.2.5 Frazeologismy pojednávající o psychických procesech spjatých s kognitivními funkcemi a o nabývání rozumu/ponětí (E).....	242
3.3 Výstupy z kognitivně-sémantické analýzy kompozit a frazeologie	245
4. <i>Kokoro</i> ve vybraných datech textových	262
4.1 <i>Kokoro</i> v poezii.....	263
4.2 Kulturně klíčové slovo <i>kokoro</i> v učebnicích morálky (se zaměřením na axiologický rozměr pojmu KOKORO)	272
4.3 <i>Kokoro</i> ve veřejném prostoru a v textech komerční sféry	285
5. Jazykový obraz <i>kokoro</i>	306
Závěr	316
Summary	319
Anotace.....	325
Bibliografie.....	326
Přílohy	348
Příloha 1: Lexém <i>kokoro</i> v japonském výkladovém slovníku <i>Kódžien</i> (KE).....	348
Příloha 2: Lexém <i>kokoro</i> v japonském výkladovém slovníku <i>Daidžirin</i> (eDR)	349

Příloha 3: Lexém <i>kokoro</i> v japonském výkladovém slovníku <i>Nihon kokugo daidžiten</i> (NKD, 2002, s. 657–658)	350
Příloha 4: Lexém <i>kokoro</i> v japonském výkladovém slovníku <i>Daidžisen</i> (DS).....	352
Příloha 5: Lexém <i>kokoro</i> v japonském výkladovém slovníku <i>Meikjó kokugo džiten</i> (MKD).....	354
Příloha 6: <i>Kokoro</i> v domácích japonských kompozitech – složená adjektiva („ <i>kokoro</i> + adjektivum“)	355
Příloha 7: <i>Kokoro</i> v domácích japonských kompozitech – složená slovesa („ <i>kokoro</i> + sloveso“) a složená slovesná substantiva („ <i>kokoro</i> + jmenný tvar slovesa“).....	356
Příloha 8: Frazémy o struktuře „ <i>kokoro no</i> + substantivum“	357
Příloha 9: Frazémy o struktuře „ <i>kokoro ga</i> + adjektivum“ a „ <i>kokoro ga</i> + sloveso“	358
Příloha 10: Frazémy o struktuře „ <i>kokoro ni</i> + sloveso“	359
Příloha 11: Frazémy o struktuře „ <i>kokoro o</i> + sloveso“	360
Příloha 12: Frazémy o jiných strukturách (vč. kompozitních tvarů).....	361
Příloha 13: Příslolí s lexémem <i>kokoro</i>	362

Seznam tabulek

Tab. 1: Počet výskytů lexému <i>kokoro</i> v zápisech 心ころ a 心 na japonském internetu.....	53
Tab. 2: <i>Kokoro</i> – významy ve výkladových slovnících I. (psychismus <i>kokoro</i>).....	88
Tab. 3: <i>Kokoro</i> – významy ve výkladových slovnících II. (významy přenesené).....	90
Tab. 4: Srovnání <i>kokoro</i> vs. <i>seišín</i>	107
Tab. 5: Synonyma psychismu <i>kokoro</i> v jeho dílčích významech.....	108
Tab. 6: Synonyma lexému <i>kokoro</i> v jeho přenesených významech.....	112
Tab. 7: Srovnání psychismů <i>kokoro</i> a <i>ki</i>	118
Tab. 8: Cílové oblasti konceptuálních metafor s <i>kokoro</i> (kompozita a frazeologie).....	250
Tab. 9: Způsoby konceptualizace <i>kokoro</i>	255
Tab. 10: Psychismus <i>kokoro</i> a somatismy ve frazeologii a kompozitech.....	260
Tab. 11: Opozice KOKORO a TĚLO (KARADA) – konotace.....	266

Seznam obrázků (schémat a grafů)

Obr. 1: Zápis lexému <i>kokoro</i> (- <i>gokoro</i>) v BCCWJ.....	64
Obr. 2: Grafický vývoj piktogramu 心.....	67
Obr. 3: <i>Kokoro</i> ve vědeckém pojetí.....	85
Obr. 4: Schéma polysémie <i>kokoro</i>	96
Obr. 5: Profily japonského pojmu KOKORO (I. fáze).....	99
Obr. 6: Vztah mezi <i>seišín</i> a <i>kokoro</i>	106
Obr. 7: Hlavní lexikální reprezentanti pojmu VNITŘNÍ SVĚT v japonštině.....	123
Obr. 8: Japonské ekvivalenty českého slova <i>duše</i> v dvojjazyčných slovnících.....	129
Obr. 9: Systémové ekvivalenty lexému <i>kokoro</i> v češtině.....	132
Obr. 10: Systémové ekvivalenty lexému <i>kokoro</i> v angličtině.....	133
Obr. 11: Taxonomie psychických jevů v obecné psychologii.....	249
Obr. 12: Profily japonského pojmu KOKORO (II. fáze).....	258

Seznam zkratek

angl.	– anglicky, anglický
arch.	– archaický
budd.	– buddhistický, buddhismus
č.	– česky
čín.	– čínsky
dosl.	– doslova
j.	– japonsky, japonský
kniž.	– knižní
pl.	– plurál
san.	– sanskrť
sj.	– sinojaponsky, sinojaponský

Zkratka **Pramen** (kompletní záznamy jsou uvedeny v bibliografii)

AD	Haga, J., Sasaki, M., Kadokura, M. <i>Aimaigo džiten</i> [Slovník vágních výrazů], 1996.
BCCWJ	<i>Gendai nihongo kakikotoba kinkó kópasu</i> [Vyvážený korpus současné psané japonštiny]. NINJAL. [online] přes vyhledávací nástroje <i>Čúnagon</i> , <i>Šónagon</i> , NINJAL-LWP.
BpNHKD	Nakamura, A. (ed.). <i>Bunšó puro no tame no nihongo hjógen kacujó džiten</i> [Praktický slovník japonských výrazů pro profesionální tvůrce], 1996.
ČDD	Kikuči, Masao (ed.). <i>Čekogo daidžiten. Rómadži-cuki</i> [Velký slovník češtiny s latinkou], 2000.
DR	Macumura, A. (ed.). <i>Daidžirin</i> [výkladový slovník], 2019.
DS	Ikegami, A. et al. (eds.). <i>Dedžitaru Daidžisen</i> [Digitální Daidžisen]. [online]
Džicú	Širakawa, Š. <i>Džicú</i> [výkladový slovník čínských znaků]. [online], 1996.
Džigen	<i>Džigen: Kandži to koten no sógó saito</i> [Souhrnné stránky znaků a klasických textů]. [online]
eDR	Macumura, A. (ed.). <i>Daidžirin</i> [výkladový slovník]. [online]
eNipponica	<i>Nihon daihjakka zenšo (Nipponika)</i> [Velká japonská encyklopedie]. [online]
eNKD	<i>Nihon kokugo daidžiten</i> [Velký slovník japonského národního jazyka]. nakl. Šógakukan, 2006. [el. slovník]
eSdHD	<i>Sekai daihjakka džiten</i> [Velká světová encyklopedie]. [online]
GČND	Kobajaši, M. – Kuwahara, F. (eds.). <i>Gendai čekogo-nihongo džiten</i> [Současný česko-japonský slovník], 2001.
GEWD	Koniši, T. – Minamide, K. (eds.). <i>Džíniasu eiwa daidžiten</i> [Velký anglicko-japonský slovník Genius], 2011.
IDKN	<i>Nihongo tanken kurabu</i> [Spolek zkoumající japonštinu]. <i>Imasara darenimo kikenai nihongo: karadakotoba-hen</i> [Japonské výrazy, na které se teď už nemůžeme nikoho zeptat: somatické frazémy], 2004.
JČS	Krouský, I. – Šilar, F. <i>Česko-japonský slovník</i> , 2005.
JČSZS	Labus, D. – Sýkora, J. <i>Japonsko-český studijní znakový slovník</i> , 2000.

- KaKoD Kódanša džiten-kjoku [Lexikografické oddělení nakl. Kódanša] (eds.). *Kore wa cukaeru. Karada kotoba džiten* [Slovník somatismů], 2000.
- KanWaD Akacuka, K. – Abe, J. (eds.). *Kanwa džiten* [Čínsko-japonský slovník], 1986.
- KDNT Gendai gengo kenkjūkai [Společnost pro výzkum současného jazyka] (eds.). *Kan'jōku no džiten – nihongo o cukaisabaku*. [Frazeologický slovník – pro mistrné používání japonštiny], 2007.
- KE *Kódžien* [výkladový slovník]. nakl. Iwanami, 2011. [el. slovník]
- KKHD *Kotowaza – kan'jōku no hjakka džiten* [Encyklopedie přísloví a frazémů]. [online]
- KNJE Masuda, K. (ed.). *Kenkyusha's new Japanese-English dictionary*, 1993.
- KoDaD Nakamura, J., Okami, M., Sakakura, A. (eds.). *Kogo daidžiten* [Velký slovník staré japonštiny], 1984.
- KogoD Óno, S., Satake, A., Maeda, K. (eds.). *Kogodžiten* [Slovník staré japonštiny], 1991.
- LVS-JČ *Japonsko-český česko-japonský velký slovník*. nakl. Lingea, 2016.
- MKD Kitahara, J. (ed.). *Meikjō kokugo džiten* [výkladový slovník], 2011. [el. slovník]
- MKS Kitahara, J. (ed.). *Meikjō kotowaza seiku cukaikata džiten* [Slovník přísloví a idiomů a jejich použití], 2009. [el. slovník]
- NGD Maeda, T. (ed.). *Nihon gogen daidžiten* [Velký etymologický slovník japonštiny], 2005.
- NK *Šitte okitai. Nihongo korokéšon džiten* [Slovník japonských kolokací], nakl. Gakken, 2006.
- NKD *Nihon kokugo daidžiten* [Velký slovník japonského národního jazyka], 5. svazek. nakl. Šógakukan, 2002.
- ObKogoD Macumura, A., Jamaguči, A., Wada, T. (eds.). *Óbunša kogo džiten* [Slovník staré japonštiny nakl. Óbunša], 2008. [el. slovník]
- OEWD Hanamoto, K., Nomura, K., Hajaši, R. *Órekkusu eiwa džiten* [O-LEX anglicko-japonský slovník], 2008. [el. slovník]
- OWED Nomura, K. et al. (eds.). *Órekkusu waei džiten* [O-LEX japonsko-anglický slovník], 2008. [el. slovník]
- PWE *Purogureššibu waei čúdžiten* [Progresivní japonsko-anglický slovník středního rozsahu]. nakl. Šógakukan, 2002. [el. slovník]
- REWD Macuda, T. et al. (eds.). *Ridázu eiwa džiten* [Anglicko-japonský slovník pro čtenáře], 2008. [el. slovník]
- RHEWDD *Randamu hausu eiwa daidžiten* [Velký anglicko-japonský slovník Random House]. nakl. Šógakukan, 1994. [el. slovník]
- RKD *Reikai kan'jōku džiten. Itai naijō kara gjakuhiki dekiru*. [Frazeologický slovník s příklady. Umožňuje vyhledávání na základě obsahu zamýšleného sdělení]. nakl. Sótakuša, 2008.
- RRD *Cukaikata no wakaruru ruigo reikai džiten* [Slovník synonym s příklady pro pochopení jejich správného používání]. nakl. Šógakukan, 2003. [el. slovník]
- RuigigoD Tokugawa, M. – Mijadžima, T. (eds.). *Ruigigo džiten* [Slovník synonym], 1972.

- ŠEWD Takebajaši, Š. et al. (eds.). *Šin eiwa daidžiten* [Nový velký anglicko-japonský slovník], 2011. [el. slovník]
- ŠKGR Kamata, T. – Jonejama, T. *Šinkangorin* [znakový slovník], 2011. [el. slovník]
- ŠšKWD Jošida, Kenkó (ed.). *Šinšaku kanwa džiten* [Japonský nový výkladový slovník znaků], 1991.
- ŠWEDD Watanabe, T., Skrzypczak, E. R., Snowden, P. (eds.). *Šinwaei daidžiten* [Nový velký japonsko-anglický slovník], 2008. [el. slovník]
- TWC *Cukuba uebu kópasu* [Tsukuba Web Corpus]. Univerzita Cukuba, NINJAL, institut Lago. [online] přes vyhl. nástroj NLT.
- Vividict *Xiàngxíng zìdiǎn* [Slovník piktogramů]. [online]
- Yourei *Yourei.jp* [vyhledávací nástroj japonských příkladových vět]. Gödel Inc. [online]

Ediční poznámka

K přepisu japonských výrazů je v této práci použita česká transkripce (dle Barešová a Dytrtová, 2014), při dělení japonských výrazů v českém přepisu se řídíme vlastním jazykovým citem. V tabulkách je z důvodu prostorových omezení český přepis do latinky nadepsán přímo nad původním japonským zápisem. Výrazy z čínštiny jsou přepisovány mezinárodní transkripcí *pinyin*. Japonská jména jsou uváděna v pořadí běžném v Japonsku, tj. příjmení a jméno, a v textu práce i bibliografii jsou přepisována v české transkripci, s výjimkou jmen autorů anglicky psaných zdrojů. Ženská příjmení nepřechylujeme. Názvy společností, které mají zaužívanou podobou v latině, ponecháváme v této podobě (např. Toyota). Není-li uvedeno jinak, autorkou překladu veškerých původních cizojazyčných textů, příkladů atp., které jsou v práci citovány či parafrázovány, je autorka této práce. Zpracování bibliografických údajů se řídí normou ISO 690, názvy japonských titulů jsou uvedeny v české transkripci a zpravidla doplněny českým překladem. Je-li však k dispozici oficiální anglický překlad příslušného názvu nebo označení, např. v anglické verzi abstraktu, volíme a v hranatých závorkách uvádíme tento. Na prameny je v textu práce zpravidla odkazováno prostřednictvím zkratk, které jsou v abecedním pořadí uvedeny a rozepsány v seznamu zkratk a dále jsou uvedeny také u příslušných položek v seznamu pramenů na konci práce, kde je bibliografický údaj uveden v plném rozsahu.

V celém textu je aplikováno následující uзуální grafické rozlišení: označovaný jev, denotát je uváděn nezvýrazněným písmem (kokoro), související lexém je zapisován v kurzívě (*kokoro*) a pojem, který se k denotátu vztahuje, je uváděn v kapitálkách (KOKORO), stejně jako profily, které jsou považovány za součást pojmu, nebo konceptuální metafory a metonymie. Významy slov v textu práce uvádíme zpravidla v uvozovkách (např. „mysl“). Výjimku z tohoto grafického rozlišení tvoří citované pasáže, v nichž ponecháváme původní grafický způsob zápisu lexémů a pojmů použitý v citovaném zdroji.

Ty části mimojazykové reality, o kterých je v práci v souvislosti s kategorií vnitřního světa pojednáno a které jsou v japonštině pojmenovávány lexémy *kokoro*, *ki*, *tamašii* aj., jsou v textu stati v souladu s použitým grafickým označením zapisovány bez grafického zvýraznění a zpravidla nepřekládány (*kokoro*, *ki*, *tamašii*), jelikož se jedná o realitu, kterou není možné v češtině – z české perspektivy – adekvátně jednoslovně nahradit. Nicméně zejména v případě *kokoro*, jehož jazykový obraz v naší práci

rekonstruujeme, jsme v textu na místech, kde jsme naznali, že je to pro přehlednost vhodné, v závorkách nebo formou vnitřní vysvětlivky v češtině alespoň naznačili (např. „V představách lidí tvoří kokoro (tj. mysl/psychika/duše) a tělo jednotu.“ nebo „mentální prostor KOKORO“). Na vybraných místech, kde to je vhodné a kontext to umožňuje, japonský denotát kokoro neuvádíme a upřednostňujeme vybraná česká označení více či méně odpovídající denotátu (např. *lidská psychika*, *vnitřní svět*, *mentální prostor*, *psychika*, *psýché*, *(lidské) nitro*, *mysl*) se záměrem, že všemi odkazujeme k předmětnému denotátu. Se slovem *kokoro* v českém textu, v doslovných překladech frazémů atp. pracujeme ve středním rodu (např. *kokoro je úzké*), nicméně až na výjimky, kdy je to pro porozumění řečenému nevyhnutelné, ho nijak neskloňujeme.

Úvod

心こそ 心迷わす 心なれ
心に心 心ゆるすな

Svou prací uvádíme básni japonského buddhistického mnicha Takuana Sóhóa (沢庵宗彭, 1573–1645) z díla *Fudóči šinmjóroku* (不動智神妙録) prezentujícího zenové učení o kultivaci ducha, jež o bohatosti japonského pojmu KOKORO, který bude stát v centru naší pozornosti, vypovídá mnohé. V Takuanově *tance*¹ je doslova uvedeno *Právě kokoro | je tím kokoro | (které) rozhodí (naše) kokoro | kokoro a kokoro | nespouštěj kokoro*. Pro správné porozumění tomuto svébytnému uměleckému textu, jeho interpretacím, ale i mnoha jiným užitím slova *kokoro*, je třeba nejen důsledně poznat tento lexém včetně jeho kolokačních a konotačních vlastností, ale je třeba proniknout do struktury samotného bohatého pojmu KOKORO, a začít rekonstruovat jazykový obraz té části světa, kterou japonští rodilí mluvčí označují zejména (ale nejen) slovem *kokoro*.

0.1 Zaměření práce – co je *kokoro*?

Kokoro je původní japonské slovo, jehož výskyty je možné dohledat v nejstarších japonských literárních památkách. Tento mnohoznačný výraz prostupuje dodnes japonštinou a japonským jazykovým prostředím napříč kontexty a je klíčovou součástí japonské slovní zásoby a frazeologie. Vyskytuje se jak v mluveném, tak v psaném jazyce, a to ať už v běžné konverzaci všech věkových skupin, v seriózních i zábavních televizních a rozhlasových pořadech, v článcích uveřejňovaných v novinách a různých časopisech, uměleckých textech (próze i poezii). Lexém má silně polysémní charakter, který podporuje také různá jeho aktualizovaná užití. Z pragmatického a stylistického hlediska se navíc jedná o líbivé a libozvučné slovo s pozitivním nábojem, které pro své převažující kladné konotace a pozitivní vyznění bývá používáno (až „zneužíváno“) v nejrůznějších sloganech, klišé, průpovědkách, reklamách a písňových textech. Jakožto komponent různých frazémů a přísloví je pak slovo *kokoro* velmi hojně zastoupeno

¹ *Tanka* je jedna z tradičních forem japonské poezie – pětiverší se strukturou 5-7-5-7-7 mór.

i v japonské frazeologii. V odborných, především filozofických a psychologických textech se nejčastěji objevuje v terminologickém užití jako ekvivalent *mysli* a/nebo *duše*.

Výrazem *kokoro* je v japonštině v různých kolokacích označována celá škála fenoménů niterného světa člověka a jeho bytostné podstaty. Sémanticky *kokoro* postihuje nejrůznější aspekty psychiky (japonského) člověka a je klíčovým slovem při odkazování k jeho vnitřnímu světu. Dle české japanoložky, profesorky Zdeňky Švarcové (2011, 2019²), lze obsah slova *kokoro* chápat jako „vnitřní svět“ nebo „mentální prostor, v němž se uskutečňují kognitivní procesy japonského člověka“. Nicméně lexém nemusí nutně odkazovat jen k mentálnímu prostoru člověka, neboť existují vyjádření, kdy odkazuje i na obdobné dispozice u zvířat nebo (abstraktních) věcí, tedy kdy si japonský člověk *kokoro* metaforicky projektuje do ne-lidského světa (např. *aki no kokoro*, č. *kokoro podzimu*; *uta no kokoro*, č. *kokoro písně/básně*). I když je třeba si uvědomit, že v abstraktních výrazech/obrazech je *kokoro* přítomno právě díky působení člověka – on jej v nich zanechává, on jej do nich vtiskává, on jej v nich nachází. Zároveň se však jedná i o výraz, který se často užívá také v úzké vázanosti na japonské sociokulturní prostředí a v kontextu (podstaty a pravosti) tradiční japonské kultury (viz slovní spojení *Nihon no kokoro / wa no kokoro*, č. *kokoro Japonska*), japonského jazyka (viz *nihongo no kokoro*, č. *kokoro japonštiny*), japonského myšlení a cítění (např. *Nihondžin no kokoro*, č. *kokoro Japonců*). V minulosti se s ním v tradičním japonském prostředí bylo možné setkat i v nonverbální komunikaci jakožto s jedním typem gesta v situaci, kdy zápasník sumó po vyhraném souboji obřadně přebírá obálky s finanční odměnou. Někteří zápasníci před tím, než byla v 60. letech 20. století oficiálně stanovena jednotná podoba gesta, před převzetím obnosu ve vzduchu na znamení vděčnosti vykreslovali rukou čínský znak 心, jímž se lexém *kokoro* v japonštině nejčastěji zapisuje. O pojmu KOKORO lze uvažovat i v kontextu ideologickém či národně identifikačním, jak dokládají jeho výskyty například v japonských učebnicích nebo v názvech nejrůznějších konzervativních uskupení.

Kokoro je tedy lexém, se kterým operují ve svých statích odborníci, v románech a básních literáti, ale i lexém, který dennodenně užívají běžní lidé. *Kokoro* je v japonštině klíčovým slovem v diskurzu lidské psychiky, tedy hovoří-li se v japonském jazyce o člověku a jeho prožívání, (po)citech, emocích, vnímání, ale také o niterném

² Z osobní e-mailové korespondence a konzultací.

uvažování a přemýšlení a podobných, slovy obtížně vyjádřitelných aspektech lidské psychiky³. Je hlavním lexikálním reprezentantem pojmu KOKORO z kategorie VNITŘNÍ SVĚT.

0.2 Cíle a výzkumné otázky

Hlavním cílem této disertační práce je rekonstrukce jazykového obrazu KOKORO, podstatného fragmentu vnitřního světa v japonštině prostřednictvím kognitivně-sémantické analýzy vybraných jazykových dat (prameny našeho zkoumání a strukturu práce specifikujeme v kap. 1). Hovoříme o fragmentu VNITŘNÍHO SVĚTA, neboť tato kategorie sestává z více pojmů a v jazyce je reprezentována různými výrazy, a my se zaměřujeme především na jeden pojem a jedno slovo. Zároveň však hovoříme o fragmentu naprosto podstatném, neboť lexém *kokoro* považujeme v dané kategorii za výraz zcela klíčový, střežový, jehož prostřednictvím jsou mimo jiné i ostatní výrazy dané kategorie vykládány. Domníváme se proto, že při rekonstrukci jazykového obrazu KOKORO se nám vyjeví zásadní podoba VNITŘNÍHO SVĚTA japonského člověka. Teoretickými a metodologickými východisky našeho zkoumání jsou přístupy kognitivní a kulturní lingvistiky (kognitivní etnolingvistiky) blíže představené v první kapitole. Prostřednictvím kognitivně-sémantické analýzy shromážděného materiálu poznáme, jak japonský člověk vnitřní svět nahlíží, uchopuje a strukturuje (konceptualizace a kategorizace), i zda a jak při tom uplatňuje svou tělesnou a smyslovou zkušenost. Rekonstruováním jazykového obrazu pojmu KOKORO se nejspíše zároveň dozvíme mnohé o způsobech konceptualizace psychiky a jejích fenoménů a o způsobech, jak je na ni v japonské kultuře nazíráno, jak je budován její stereotyp.

Při poznávání japonského vnitřního světa nás zajímají všechny tři spojené vrcholy sémiotického trojúhelníku, tj. popis samotného lexému *kokoro* (znak, rovina jazyková), popis mimojazykové reality, která je jím označována, tedy denotát *kokoro* (skutečnost, rovina existujícího živého vnitřního světa člověka), a pojmu KOKORO (obraz předmětu, rovina mentální), k jehož vnitřní struktuře poukazují vlastnosti a jazykové realizace zkoumaného lexému a jeho užití. Z podstaty aplikovaného přístupu však v centru naší pozornosti bude hlavně dimenze sémantická založená na vztahu mezi denotátem a znakem (jazykem a světem) a spolu s ní i rovina pragmatická z hlediska vztahu

³ Pro přiblížení významu lexému *kokoro* čtenáři neznalému japonštiny předesíláme, že se pohybujeme v oblasti v češtině označované slovy *psychika, mysl, srdce, duše, psýché, duch* aj.

uživatelů daného jazyka a příslušného znaku (jazyka). Hlavní výzkumné otázky, které si klademe, jsou následující:

- 1) Jaký charakter má polysémie lexému *kokoro* (základní význam a významové extenze) a jaké fenomény jsou v japonštině jeho prostřednictvím označovány? Jaká je jeho komplexní denotační funkce?
- 2) Při konceptualizaci jakých oblastí se *kokoro* v japonštině uplatňuje?
 - a. Jakou roli v procesu metaforického mapování plní – samo v něm figuruje jako oblast zdrojová nebo oblast cílová?
 - b. Uplatňuje se abstraktní *kokoro* v procesu metaforického mapování jiným způsobem než konkrétní části těla?
 - c. Lze v konceptualizaci daných cílových oblastí nalézt nějaké univerzálie?
- 3) Jaké jsou způsoby konceptualizace samotného *kokoro* – jak je uchopováno a jaká představová schémata jsou uplatňována?
- 4) Jakou podobu má vnitřní významová struktura pojmu *KOKORO* – jaké jsou jeho sémantické profily, jak je budován jeho stereotyp, jaké se k němu pojí konotace?

0.3 Vymezení studie

Předmětem našeho zkoumání je staré polysémní slovo, obtížně uchopitelný denotát a velmi bohatý pojem. Dostupný jazykový materiál je nesmírně rozsáhlý, což je dáno vysokou frekvencí lexému *kokoro* v klasické i moderní japonštině, v mluveném i psaném jazyce, v japonské i sinojaponské slovní zásobě, textech různých stylů a diskursů, a proto je v této fázi nevyhnutelné stanovit si kritéria, na jejichž základě bude dostupný okruh jazykových dat zvolených pro analýzu vymezen. Určujeme si dvě hlavní kritéria.

Prvním kritériem je omezení na japonské slovo *kokoro* a japonskou slovní zásobu. Sinojaponská vrstva slovní zásoby, v níž figuruje jako lexikální morfém vyslovovaný v sinojaponském čtení *šin*, v této fázi našeho výzkumu předmětem analýzy nebude. Jde nám v první řadě nejprve o pohled původní – japonský. Naším druhým kritériem při excerpci materiálu bude aktuálnost analyzovaných výrazů v moderní japonštině, proto zejména při analýze slovní zásoby a vybraných textů ponecháme archaická kompozita, frazémy a klasické texty stranou. Výskyty a významy slova *kokoro* v klasické japonštině, které jsou pro naše poznávání zkoumaného pojmu podstatné, zmíníme

zejména v první fázi analýzy. Konkrétní materiálový základ naší práce bude blíže představen v kapitole 1.2.

Jsme si vědomi, že japonský pojem KOKORO budeme nahlížet perspektivou nerodilé mluvčí japonštiny, o to více pečlivě se budeme věnovat analýze jazykových dat, z nichž při rekonstrukci obrazu KOKORO vycházíme, a ty konzultovat s rodilými mluvčími. Během analýzy a interpretace jazykového materiálu se budeme snažit potlačit naši vlastní strukturaci světa, strukturaci světa uloženou v mysli české rodilé mluvčí, abychom ji a priori nepromítali do strukturační japonské. Jsme přesvědčeni, že nám důsledně provedená analýza vydá platné výsledky i při pohledu tzv. zvenčí, tedy pohledu z pozice nerodilé mluvčí japonštiny, ale zároveň toho, kdo jazyk studuje a japonštinu nahlíží perspektivou aplikovaných kognitivně kulturních přístupů k jazyku. Nicméně neklademe si nárok na jedinou možnou interpretaci (zejm. u dat textových), přestože ji provádíme po nastudování množství kontextů a použití každého zkoumaného výrazu i spojení ve snaze být co nejpřesnější. Jde o formu nahlížení pojmů, která může v interpretaci různých interpretů (i z řad rodilých mluvčích) nabývat mírné (či větší) odchylky.

Už na samém začátku si uvědomujeme, že jsme si dali nelehký úkol. Jednak projít velké množství jazykového materiálu, do kterého potřebujeme nejprve proniknout a „dostat ho pod kůži“, a jednak tím, že budeme usilovat o popis takového fenoménu, jako je kokoro, tj. lidské nitro / psychika / vnitřní svět, něčeho, co je řečeno japonským příslovím těžko měřitelné. Věříme však, že svou studií a závěry, ke kterým dospějeme, položíme základ, na který budeme moci dále navázat, a mapování zkoumaného fenoménu na základě dalších dat, která nyní zůstanou stranou, dále rozvíjet.

1. Teoretická a metodologická východiska

Fenomén kokoro je předmětem výzkumu v různých vědních disciplínách, zejména v psychologii, filosofii, neurovědě nebo třeba také buddhologii, a při jeho studiu a popisu jsou tak aplikovány nejrůznější teorie a metody. Náš přístup bude lingvistický – obraz kokoro budeme v této disertační práci rekonstruovat z jazyka, a to na základě kombinace dvou teoretických přístupů a jejich metodologického aparátu. Jedná se o přístupy kognitivní a kulturní, souhrnně nejčastěji označované jako přístup kognitivně-kulturní či kognitivně-etnolingvistický. V této oblasti se však setkáváme také s označením antropolingvistika nebo antropologická lingvistika, antropologicko-kulturní lingvistika, kulturně-kognitivní lingvistika aj. (srov. např. Bartmiński, 2016, s. 21; Vaňková, 2016b, s. 139–140; Vaňková, 1999b, s. 283; Čurdová, 2015, s. 4–5) V jednotlivých názvech a přístupech je akcentováno totéž – člověk s jeho kognicí, jazyk / řeč, kultura, kulturní společenství (*ethnos*) nebo národ. V centru zájmu těchto výzkumů totiž stojí člověk (a jeho mysl, kognitivní schopnosti), jazyk, kultura a jejich vzájemné vztahy.

Kognitivní lingvistika a kulturní lingvistika jsou dynamicky se rozvíjející disciplíny, které dnes mají již několik směrů, jež se původně vyvíjely nezávisle na sobě, ale některé z nich mají styčné a komplementární body a postupně integrují – například námi aplikovaný přístup polské (lublinské) etnolingvistiky (zejm. Jerzy Bartmiński, Anna Pajdzińska, Ryszard Tokarski) a americké kognitivní lingvistiky (zejm. Mark Johnson, George Lakoff), které se začaly rozvíjet zhruba od 80. let 20. století⁴. V českém prostředí je zmíněný přístup k jazyku rozvíjen od konce 90. let zejména výzkumy Ireny Vaňkové, Ivy Nebeské, Lucie Saciové Římalové, Jasni Šlédrové (srov. Vaňková, 1999a; 1999b; 2007; 2009; 2010a; Vaňková et al., 2005). Z této vědecké syntézy a dlouhodobé spolupráce české a polské kognitivní etnolingvistiky a jejich spolupráce s dalšími význačnými badateli, jako je např. David S. Danaher, Laura A. Janda, James W. Underhill a Anna Wierzbicka, vznikla v českém vědeckém prostředí již řada teoretických i aplikovaných vědeckých publikací a studií (např. Vaňková et al., 2005; Vaňková (ed.), 2001; Vaňková a Pacovská (eds.), 2010; Šlédrová (ed.), 2007; Vaňková a Wiendl (eds.), 2012; Saicová Římalová a Vaňková (eds.), 2016; Vaňková,

⁴ K obsahovému i terminologickému srovnání americké (a evropské) kognitivní lingvistiky s polskou kognitivní etnolingvistikou viz např. Tabakowska, 2013.

Vodrážková a Zbořilová (eds.), 2017; Vaňková a Šťastná (eds.), 2018; Saicová Římalová (ed.), 2004; 2007; též tematická čísla odborných periodik Slovo a smysl 8/2007 a Slovo a slovesnost 71/2010), z těch vydaných v zahraničí např. Głaz, Danaher a Łozowski (eds.), 2013. Zejména v těchto odborných pracích nacházíme hlavní teoretické a metodologické opory a inspirace pro náš výzkum.

Odborná literatura vztahující se k disciplínám kognitivní lingvistiky a kulturní lingvistiky je v současné době již nesmírně rozsáhlá, stejně jako předměty jejich zájmu. V centru pozornosti kognitivních lingvistů stojí zkoumání lidské mysli skrze jazykové a sémantické struktury – zajímá je například pojmový systém, metaforické myšlení, pojmová metafora, kategorizace, mechanismy a schémata konceptualizace, tělesnost projevující se v myšlení a sekundárně v jazyce, atd. Mezi významné představitele se řadí například William Croft, Gilles Fauconnier, Laura Janda, Mark Johnson, Zoltán Kövecses, George Lakoff, Ronald W. Langacker. Mezi badatele kognitivně-kulturní lingvistiky patří například Yu Ning, Gary B. Palmer a Farzad Sharifian, podobně jako lingvistka Anna Wierzbicka a Cliff Goddard, kteří reprezentují integrující kognitivní i kulturní přístup k jazyku a studiu významu a mezikulturní srovnávací sémantiku.

Teorie a metody (americké) kognitivní lingvistiky, ale i psycholingvistiky jsou uplatňovány, aplikovány a rozvíjeny i v moderní japonské jazykovědě (např. Cudži Jukio, Ikegami Jošihiko, Imai Mucumi, Jamanaši Masaaki, Momijama Jósuke, Óhori Tošio, Taniguči Kazumi). Vztahy kultury a jazyka, jazyka a člověka jakožto člena kulturního společenství, které jsou hlavním předmětem studia kulturní lingvistiky / etnolingvistiky, byly tradičně v centru zájmu i v japonském jazykovědném prostředí. Tradičně tomu tak bylo v disciplíně označované *kokugogaku* (国語学, dosl. *nauka o národním jazyce*) vzniklé z tzv. *národní nauky* (国学, *kokugaku*), která se rozvíjela od 17. století „jako opozice vůči čínskému intelektuálnímu importu (tzv. *kangaku*) a její představitelé koncentrovali svoji pozornost především na klasické japonské literární texty“ (Matela, 2017, s. 36). Obdobně jako moderní kognitivní etnolingvistika i japonská *nauka o národním jazyce* byla otevřená spolupráci s jinými disciplínami. „Ve svých počátcích na přelomu 19. a 20. století měla *kokugogaku* do značné míry charakter pomocného filologického nástroje, který neměl zábrany metodologicky se vázat na jiné humanitně orientované vědní obory jako antropologie, psychologie, sociologie aj.“ (tamtéž, s. 37) Matela uvádí, že na počátku 20. století „lze v japonském lingvistickém prostředí pozorovat jisté větvení na interně orientovanou jazykovědu, jež

v mnoha ohledech vycházela z etnologické metodologie a zaměřovala se na otázky historických východisek japonského národního jazyka, a na internacionálně orientovanou jazykovědu, která se koncentrovala na popis současného stavu japonštiny (s přihlédnutím k novým západním lingvistickým teoriím), věnovala se však také zkoumání jazyků jiných.“ (2017, s. 38) V takovém dělení náleží *nauka o národním jazyce* mezi interně orientované jazykovědné přístupy. Matela (tamtéž, s. 39) upřesňuje, že „[v]ýraznou charakteristikou *kokugogaku* byla filologická koncentrace na japonštinu v jejích projevech skrze psané texty“. Tuto orientaci lze v japonském jazykovědném prostředí spatřovat dodnes – někteří japonští lingvisté, v centru jejich zájmu je japonština, lexikální sémantika aj., se ve svých výzkumech tradičně obrací k japonským klasickým i předmoderním literárním dílům. O jazyce v literatuře, na nějž je nahlíženo jako na nositele národní kultury, v němž je zároveň uchováno kokoro (duše/mentalita) jeho uživatelů, byly a jsou v Japonsku publikovány nejrůznější odborné publikace (např. Suzuki, 1973; Jasui, 2010; Haga, 2007; Haga et al., 1982), z nichž některým je vytýkáno, že se místy až ideologicky snaží vyzdvihovat specifika japonštiny a japonské mentality. V představeném proudu tradiční japonské lingvistiky spatřujeme jisté paralely s přístupem etnolingvistickým, a to zejména v orientaci na lexikum, jeho etymologii, původní a kreativní texty, ale také v jeho metodologické otevřenosti ke spolupráci s jinými disciplínami, jako je antropologie, folkloristika aj.

V naší práci vycházíme z premis americké kognitivní lingvistiky (zejm. teorie konceptuální metafory G. Lakoffa a M. Johnsona) a polské etnolingvistiky (zejm. koncept jazykový obraz světa, J. Bartmiński) dále rozvíjených a aplikovaných v českém vědeckém prostředí (I. Vaňková aj.) a při popisu konceptu KOKORO – poznávání japonského vnitřního světa skrze výraz *kokoro* – využíváme příslušné metody těchto přístupů. Obracíme se také k lexikální a mezikulturní sémantice A. Wierzbické (1997; 1992; 2014), zejména teorii kulturně klíčových slov. Níže představíme ústřední teze aplikovaného přístupu ke studiu jazyka, jeho základní metodologické nástroje a také vyložíme klíčové pojmy, se kterými v naší analýze operujeme. Průběžně budeme čtenáře odkazovat na relevantní odbornou literaturu⁵.

⁵ K naší aplikovanému teoretickému rámci a metodologickému aparátu podrobněji viz zejm. Vaňková et al., 2005; Vaňková, 2007; Bartmiński, 2016; Lakoff, 1987, č. 2006; Lakoff a Johnson, 1980, č. 2014; Johnson, 1990.

1.1 Kognitivní etnolingvistika jako kognitivně-kulturní přístup k jazyku

V kognitivní lingvistice je zdůrazňována biologická podstata člověka, která se promítá v sémantické struktuře jazyka. Porozumění světu a jeho poznávání člověkem je určováno jeho lidskou podstatou, jeho tělesností. „Středobodem světa, centrem, které určuje (mou) lidskou perspektivu, je (mé) lidské, subjektivně prožívané tělo: tělo určité velikosti, stavby, proporcí, se specificky utvářenými a fungujícími orgány, vybavené lidskými smysly a vnímavostí.“ (Vaňková et al., 2005, s. 60; srov. Vaňková, 2012) Za premisy a teoretický základ, který byl položen zejména v pracích amerických badatelů G. Lakoffa a M. Johnsona (1980; 1999; Lakoff, 1987; Johnson, 1990), jsou považovány experiencialismus s ústřední rolí tělesnosti, přirozená kategorizace (viz 1.1.1), teorie konceptuální metafory (viz 1.1.2) a představová schémata (1.1.3). Podle Lakoffa a Johnsona, kteří se vymezují proti tzv. mýtu objektivismu a mýtu subjektivismu, má být filozofickým východiskem vědeckého přístupu ke světu a jazyku, potažmo i významu, experiencialismus (zkušenostní realismus). Klíčová je lidská zkušenost a porozumění, nikoliv objektivní pravda (Lakoff a Johnson, 2014, s. 10, 202nn.; Johnson, 1990). V souvislosti s metaforickou povahou konceptuálního systému (viz níže v 1.1.2) Lakoff s Johnsonem považují zkušenost za základ metaforického pojmu – bez zkušenostní báze nelze metaforu interpretovat. „Zjistili jsme, že metafory nám umožňují rozumět jedné oblasti zkušenosti na základě jiné. To svědčí o okolnosti, že porozumění probíhá na základě celých oblastí zkušenosti, a ne na základě izolovaných pojmů.“ (Lakoff a Johnson, 2014, s. 133) Za přirozené druhy zkušenosti přitom považují ty, které jsou produktem našich těl (vjemových a motorických aparátů, mentálních schopností, emocionální konstituce), našich interakcí s naším fyzickým prostředím (pohybu, manipulace s předměty, jídla) a našich interakcí s jinými lidmi v rámci naší kultury (na základě společenských, politických, ekonomických a náboženských institucí) (tamtéž). V přístupu obou badatelů tedy nezůstává opomenuta ani role kulturního prostředí subjektu, byť není hlavním předmětem zájmu – konstatují, že „jak pojmy ze zkušenosti se přímo rodící [...], tak i metafory [...] jsou zakořeněny v naší neustálé interakci s fyzickým a kulturním prostředím, v němž žijeme“, neboli že „[t]yp pojmového systému, kterým disponujeme, je produktem toho druhu bytostí, jimiž jsme, a toho způsobu, jakým vstupujeme do interakce se svým fyzickým a kulturním prostředím“ (tamtéž, s. 135). Pakliže v americké kognitivní lingvistice je důraz kladen

více na roli člověka-jednotlivce s jeho kognicí a zkušeností s okolním světem založenou v jeho tělesnosti a kulturní faktory jsou v ní brány na zřetel, v polské etnolingvistice, která se vyvíjela nezávisle na americké škole, je pozice člověka (uživatele jazyka) jakožto člena kulturního společenství naopak ústřední a důraz se klade právě na úzké sepětí jazyka s kulturou – na studium „myslí kolektivní“. V popředí polské kognitivně-kulturní lingvistiky je „to, co je spojeno s myslí kolektivní: studium jazyka jako obrazu světa, v přímé souvztažnosti národního jazyka s národní kulturou“ (Vaňková, 2007, s. 47).

Polská škola, která je zastřešována konceptem jazykový obraz světa (viz 1.1.4), však zároveň zohledňuje „jako základní principy utváření obrazu světa v jazyce (a v lidské mysli) to, co staví na první místo i kognitivní lingvistika americká: tělesnost (avšak v kontextu širě pojatého antropocentrismu), pojmovou metaforu a teorii kategorizace na základě prototypu/stereotypu.“ (Vaňková, 2007; s. 47; 2016b, s. 140; srov. Nebeská, 2017; Vaňková, 2010a; 2017a). V polském přístupu je ústřední role člověka, jeho těla a také smyslů, jejichž prostřednictvím prožívá a interpretuje svět, ukotvena v termínu *antropocentrismus*⁶ jakožto hlavním principu jazykového obrazu světa (více viz 1.1.4). Antropocentrický charakter je v jazyce všudypřítomný a podle polských jazykovědců s ním úzce souvisí také opozice „vlastní – cizí“ a etnocentrismus, dále také antropomorfismus jakožto tendence člověka polidšťovat živé i neživé entity, nebo také přítomnost hodnocení v jazykových vyjádřeních. (více viz např. Pajdzińska, 2007; Vaňková et al., 2005, s. 59–66) Antropocentrismus, etnocentrismus a především elementární lidská tělesnost a smyslovost se spolu s metaforickou a metonymickou povahou myšlení výrazně uplatňují při kategorizačních a konceptualizačních procesech (viz níže).

V centru zájmu slovanské etnolingvistiky je zkoumání tradičního obrazu světa, který je uložen v jazyce a kultuře, studium běžně rozšířené a obecně přijímané, v širším slova smyslu lidové (tj. kolektivní, společensky sdílené) konceptualizace skutečnosti, a také poznávání mentality nositelů daného jazyka a kultury, respektive způsobu jejich konceptualizace světa, který je uchován v jazyce – „směřuje tak k subjektové (tzn. z pozic subjektu zobrazené) rekonstrukci kultury určitého společenství na podkladě jazykových dat“ (Bartmiński, 2016, s. 22, 33–34; srov. Bartmiński, 2007). Role jazyka

⁶ Při akcentaci klíčové role tělesnosti se setkáváme i s termínem *bodycentrismus*, který pochází od A. Wierzbicke.

je zásadní: „jazyk je součástí poznávání a poznání (cognition), podílí se na tom, jak světu rozumíme, jak ho kategorizujeme, jaký obraz světa si vytváříme a jak ho předáváme dál“ (Vaňková et al., 2005, s. 21). Centrem jazykového obrazu světa je přirozený jazyk jakožto korelát přirozeného světa korespondující se základní lidskou zkušeností, se zkušeností přirozeného světa. (Vaňková et al., 2005, s. 56; srov. Bartmiński, 2016, s. 28) Takový jazyk a s ním související běžný (přirozený) styl je člověku vlastní a primární, je každodenně široce uplatňovaný a stává se základem pro další jazyky a styly. (srov. Vaňková et al., 2005, s. 56–58; Bartmiński, 2016, s. 17–18) Obraz světa rekonstruovaný z přirozeného jazyka je lidový (naivní⁷) – je „opřený o perspektivu ‚prostého člověka‘ a o jeho ‚zdravý selský rozum‘“ (Vaňková et al., 2005, s. 57). Přirozený jazyk a z něj rekonstruovaný naivní obraz světa se odlišuje například od objektivního jazyka a vědeckého obrazu světa.

V naší práci bude při rekonstrukci jazykového obrazu kokoro ústřední právě běžná japonština. Při analýze vybraných dat textových bude dle jejich povahy předmětem našeho zájmu dále i styl umělecký, chápaný vedle stylu běžného jako základní. (Bartmiński, 2016, s. 18) Vědecký obraz, který může být reflektován například ve výkladových definicích, na příslušných místech analýzy zmíníme a případně s ním naivní obraz kokoro srovnáme.

Polští badatelé zkoumání jazykového obrazu světa opírají o dva myšlenkové proudy – německou filosofii Herdera a Humboldta a výzkumy amerických entolingvistů Sapira a Whorfa. (Vaňková, 2007, s. 49; srov. Bartmiński, 2016, s. 21; Pajdzińska, 2013, s. 41–43) Vaňková v kontextu kognitivně a kulturně orientované lingvistiky nachází filosofické ukotvení v evropské fenomenologii a hermeneutické filozofii (E. Husserl, M. Heidegger, H. Arendtová, M. Merleau-Ponty, H. G. Gadamer) se zvláštním akcentem na dílo Jana Patočky a jeho koncept přirozeného světa a čtvernost „tělo, společenství, jazyk, svět“. (Vaňková, 2007, s. 13–51; srov. Vaňková, 2016b; Vaňková et al. 2005, s. 24–26; Vaňková, 2004; 2005, s. 610–611)

Paralely s představenými tezemi kognitivně-kulturního přístupu k jazyku nebo jejich reflexe nacházíme i v jazykovědě japonské. Zmíňme například práce kognitivního lingvisty Ikegamiho Jošihika (např. 1978; 1984; 2007; Ikegami a Morija (eds.), 2009), psycholingvistky a kognitivní psycholožky Imai Mucumi (2010, č. jako Imaiiová, 2017), a také jazykovědců Ónoa Susumua (1991), Watanabeho Minorua (2000; 2002) či

⁷ Označení *naivní svět* pochází od J. Apresjana (Bartmiński, 2016, s. 28, 37).

Nakanišiho Susumua (2003), kteří mají blízko k proudu jazykovědného a literárního bádání *nauky o národním jazyce* (j. *kokugogaku*; viz výše). Jmenovaní odborníci zkoumají nebo berou v úvahu vztah jazyka a lidské kognice, vztah jazyka s kulturou a mentalitou jeho uživatelů, k jejichž studiu přistupují aplikováním různých nástrojů. Zajímají se například o lexikální sémantiku, gramatiku ve vztahu ke klasické i moderní japonštině, jazyk literárních textů, podrobují japonštinu na různých jazykových úrovních srovnání s ostatními jazyky, atd. U Ikegamiho (2008, s. 174) nebo Nakana (1997, s. 9) se setkáváme s reflexí „lidové znalosti [folk knowledge]“ (Ikegami) a dvou typů náhledu na svět – poetického a vědeckého (dle Ishihara, 1993, cit v Nakano, 1997). Kritik Morimoto (1988, s. 5) v úvodu své knihy konstatuje, že „Japonci světu rozumí skrze japonštinu, o všem uvažují v japonštině“ a že v japonské frazeologii se živě zrcadlí podoba Japonců, a proto uvažování o japonštině je vlastně ohlídáním se za mentalitou Japonců a japonskou kulturou.

Významný jazykovědec Óno Susumu⁸ v předmluvě *Slovníku staré japonštiny* předesílá: „Ptáme-li se po prameni japonského myšlení a japonské kultury, máme několik možností kudy jít. Já si z nich vybral tuto – poznávat Japonsko skrze objasňování japonštiny.“ (Óno, 1991, s. 2) Dodává, že k poznávání původu japonštiny si zvolil etymologické studium staré japonštiny. Při komparaci japonštiny s ostatními asijskými jazyky Óno naznal, že velmi důležitá jsou tzv. základní slova⁹ (j. *kisogo*), protože ta zásadně určují japonský způsob uvažování. Jedná se o slova, která jsou užívána dlouhodobě a mění se minimálně. Podle autora je jedním z důležitých úkolů při pokusech o pochopení japonské kultury a japonského myšlení právě přesné podchycení významů jednotlivých základních slov. Jedním z takových základních slov, mezi která se řadí původní japonská slova (j. *wago*, též *jamatokotoba*), je bezesporu i námi zkoumané slovo *kokoro*. Óno je dále přesvědčen, že slovníky by měly být záznamy „života slov“, tedy měly by se z nich dát vyčíst informace o zrodu, fungování, stárnutí a zániku jednotlivých slov. „Zejména u slov, ve kterých je zakořeněno myšlení Japonců,

⁸ Óno Susumu (1919–2008) byl významný badatel národního jazyka (*kokugogakuša*), který se během své kariéry zabýval starou japonštinou, objasněním původu japonských slov, objasněním principů staré japonštiny, analýzou partikulí a pomocných slov a archaických výrazů užívaných v jazyce starých písemných památek (orientace v času a prostoru a slovní zásoba s tím spojená, hodnosti osob u císařského dvora a jiné okruhy staré vrstvy japonské slovní zásoby).

⁹ Švarcová (2010b) ve svém článku, ve kterém představuje Ónoa a význam jeho jazykovědného bádání, překládá japonský výraz *kisogo* jako *prapůvodní slova*.

není možné dostatečně popsat jejich význam pouhým výčtem jejich překladových ekvivalentů. Jedinečnost těchto slov je zapotřebí jasně rozlišit popsáním jejich významu ve větách, popřípadě i současným uvedením významů synonymních slov. Teprve tak je možné sdělit čtenáři původ slova (původ jeho významu) [...].“ (tamtéž, s. 3)

Také jazykovědec Watanabe Minoru¹⁰ (2000, s. 97) spatřuje možnost, jak nahlédnout do mentality národa, v analýze významů slov, do nichž se podle něj promítá lidská mysl v jazyce nejvýrazněji. „Řečeno hodně nadneseně, významy morfémů^[11] v japonštině můžeme přirovnat k jímčkám, v nichž se zachycuje cítění a mínění Japonců.“ (tamtéž) Watanabe uvažuje, že „[p]okud se budeme nad japonskými morfémy zamýšlet co nejobecněji, budeme tím vlastně sestavovat rejstřík myšlení a cítění Japonců. Jestliže budeme diachronně zkoumat významové posuny japonských morfémů, získáme obrovský materiál k dějinám mentality Japonců, a když se k tomu budeme zabývat i zvláštnostmi utváření morfémů v japonštině synchronně, dostane se nám možná do ruky klíč k vypátrání určitých sklonů v mentalitě Japonců.“ (Watanabe, 2000, s. 97) V pojednání o významu slov (morfémů) rozlišuje mezi termíny *igi* (意義, č. význam) a *imi* (意味, č. význam, smysl). *Igi* neboli zřejmý význam (j. 明示的意義, *meidžiteki igi*) specifikuje jako „obsah morfému, jak jej známe z popisu ve slovnících“ a *imi* neboli skrytý smysl (j. 暗示的意味, *andžiteki imi*) pak jako „obsah reprezentovaný většími jednotkami, např. větami, ale i takové prvky obsahu, jež slovníky nezachycují“ (tamtéž, s. 67, 70). Do oblasti skrytého smyslu náleží podle autora individualistické vnímání, v obecné míře pak jazykový cit a cit pro nuanci¹². To, co za daným označením

¹⁰ Watanabe Minoru (1926–2019) byl též badatel národního jazyka (*kokugogakuša*). Ve svém výzkumu se zabýval moderní japonštinou, ale i japonskou literaturou, zejm. období Heian (794–1185). V předmluvě českého vydání jeho díla *Nihongo gaiseicu* z r. 1996 (č. *O podstatě japonského jazyka*, 2000) je citován Prof. Karel Fiala, který byl Watanabeho žákem: „Watanabe vždy reaguje, ať již přímo či nepřímou, na evropskou lingvistiku, včetně lingvistiky funkční. Tyto vlivy jsou však u něho znovu a znovu přetvářeny a konfrontovány s japonskou myšlenkovou tradicí, s jazykovým typem japonštiny a s autorovým osobním tvůrčím přístupem.“

¹¹ Watanabe užívá termín *morfém* pro obecné označení slova s rozlišením, že *morfém* je vybavený výslovností (tvarem) a obsahem (významem) – jde o minimální tvarově významovou jednotku – a morfémem zůstává, dokud se jako samostatné slovo neuplatní ve větotvorné funkci, kterou je vybaven. (2000, s. 67) Výrazem *morfém(y)* odkazuje také k základním slovům (j. *kihonteki na go*) (Watanabe, 2000, s. 71).

¹² Watanabe upřesňuje: „Jazykový cit je u různých skupin a v různých dobách různý a my jej můžeme sledovat i u tak velkých společenství, jako jsou národy. Například označení ‚savec, kráva, tur

příslušníci většího společenství, jako je národ, cítí, náleží do oblasti skrytého smyslu. (Watanabe, 2002, s. 10–11) Watanabe kriticky konstatuje, že „slovníky mají silnou tendenci omezovat se ve svých popisech na okruh zřejmého významu“ (2000, s. 70). Odůvodňuje to tvrzením, že spolu s rozvojem vědecké přesnosti se v sémantice upouští od subjektivních aspektů (osobitě vnímání) a pozornost je zaměřená na objektivní popis. V souvislosti se skrytým smyslem a zřejmým významem dále uvažuje například o metaforách¹³. Pojetí skrytého smyslu ve Watanabeho lexikální sémantice (2000; 2002), který jej dává do souvislosti se (sdílenou) zkušeností¹⁴, koresponduje s konotacemi, jejichž studiu se v lublinské etnolingvistice přikládá velký význam jakožto podstatné součásti významu reflektující lidskou zkušenost a podílející se na budování stereotypu (viz 1.1.4 a 1.1.5). V následujících podkapitolách shrneme klíčové a vzájemně související koncepty aplikovaného teoretického přístupu a jeho metodologie. Zaměřujeme se přitom zejména na ty aspekty, které jsou předmětné pro naši studii o japonském pojmu KOKORO.

1.1.1 Přirozená kategorizace

Kategorizace je základem konceptuálního systému – člověk pestrý svět kolem sebe na základě nejrůznějších kritérií uchopuje a uspořádává. Kategorizace je pro lidi „primárně prostředkem, jak porozumět světu“ (Lakoff a Johnson, 2014, s. 138). V kognitivní lingvistice (Lakoff, 1987, č. 2006; Lakoff a Johnson, 1980, č. 2014) byla přehodnocena klasická (logická) kategorizace pocházející od Aristotela a dodnes uplatňovaná v různých vědeckých disciplínách. V té jsou kategorie pojímány jako jasně ohraničené nádoby, do nichž věci na základě toho, zda mají všechny požadované vlastnosti, buď náleží, nebo nenáleží. Oproti tomu v přirozené kategorizaci na základě prototypu¹⁵ kategorie ostré hranice nemají a příslušnost jednotlivých věcí či jevů

domácí‘ přesahuje svým zřejmým významem národní odchylky, ale u národa, jehož jádrem jsou Indové, evokuje i skrytý smysl ‚posvátný‘, zatímco u Japonců spíše navozuje skrytý smysl ‚tupý‘. Až sem obvykle jazykovědné bádání okruh svých výzkumů nerozšiřuje, jsou to však fakta důležitá pro obory jako je kulturní antropologie.“ (Watanabe, 2000, s. 70).

¹³ Je třeba upozornit, že Watanabe (2000, s. 70) považuje metaforu za „navýsost jazykový jev“.

¹⁴ „Individualistické vnímání je i v rámci skrytého smyslu okrajovou záležitostí, uvážíme-li, že v okamžiku, kdy se dotkneme zkušenostní stránky reality, už tím překonáváme svou individualitu a způsob vnímání nabývá podoby společné pro celou skupinu.“ (Watanabe, 2000, s. 70).

¹⁵ Představený kategorizační model Lakoff založil na výzkumech americké psycholožky Eleanor Roschové z 70. let 20. stol. (Lakoff, 2006, s. 51; Lakoff a Johnson, 2014, s. 138–141).

k těmto kategoriím je víceúrovňová. Struktura přirozené kategorie je dána vztahem členů k jejímu nejtypičtějšímu exempláři. V centru přirozené kategorie se nachází tzv. prototyp, tj. nejreprezentativnější člen jakožto nositel všech vlastností, které jsou považované za typické, zatímco členové ostatní, které se prototypu určitými vlastnostmi podobají, se nachází blíže či dále od centra a nejméně podobní členové pak až na periferii dané kategorii a přechází do kategorií dalších.

Oproti logickým kategoriím, které následují objektivní skutečnost, jsou přirozené kategorie založeny v subjektivní interpretaci světa – mohou se proto lišit mezi členy jednoho jazykově-kulturního společenství a také mezi zástupci různých národů a kultur. (více viz např. Vaňková et al., 2005, s. 67–88) V Bartmiňského pojetí se místo termínu prototyp častěji užívá termín stereotyp, neboť akcentován je rozměr kulturně-společenský (viz 1.1.4). Kategorizace související s teorií prototypu ovlivňuje také pojetí a výklad významu (1.1.5). V naší práci se kategorizace dotkneme zejména v souvislosti s pozicí kokoro v kategorii VNITŘNÍ SVĚT (viz 2.3).

1.1.2 Konceptuální metafora a metonymie

Teorie konceptuální (pojmové) metafory pochází z prací G. Lakoffa a M. Johnsona (1980, č. 2014; 1999), kteří konstatují, že „metafora prostupuje celý náš každodenní život, a to nejenom v jazyce, nýbrž i v myšlení a činnosti“, ba co více, že metaforicky je strukturován pojmový systém člověka (2014, s. 15, 74). Člověk na základě své zkušenosti uchopuje, tj. konceptualizuje, jednu skutečnost na základě připodobnění k jiné. Typicky se tak děje při uchopování abstraktních (nefyzických) fenoménů, které jsou konceptualizovány na základě jevů fyzických, tedy prostřednictvím pojmů z oblasti fyzické zkušenosti subjektu. Badatelé dospěli k názoru, že metafora je primárně záležitostí pojmotvorných a kognitivních procesů člověka a že její realizace v jazyce je jakožto projev metaforické povahy pojmového systému člověka až sekundární. Právě z jazyka, ale i z projevů nonverbálních, lze konceptuální metaforu poznávat.

Základním principem pojmové metafory je proces tzv. mapování – přenos struktury oblasti zdrojové (angl. *source domain*) do oblasti cílové (angl. *target domain*). Zdrojová oblast bývá založena ve fyzické (tělesné, motorické, smyslové), konkrétní lidské zkušenosti, zatímco cílová oblast má povahu abstraktní (např. emoce, myšlení, řeč, vztahy, charakter, čas aj.). Lakoff s Johnsonem (1980, č. 2014) mezi základní druhy metafory řadí metaforu strukturní, metaforu orientační a metaforu ontologickou.

V metafoře strukturní je jeden pojem strukturován na základě jiného pojmu – struktura zdrojové oblasti a její vlastnosti jsou přenášeny do oblasti cílové (např. SPOR/ARGUMENTACE JE VÁLKA). V orientačních metaforách, které jsou založeny ve fyzické zkušenosti člověka s pohybem a orientací v prostoru, je organizován celý systém pojmů vůči sobě navzájem na základě opozic. Nejvýrazněji jsou uplatňovány opozice NAHOŘE – DOLE, UVNITŘ – VNĚ, VPŘEDU – VZADU, BLÍZKO – DALEKO a CENTRUM – PERIFERIE. „Orientační metafory dávají pojmu prostorovou orientaci.“ (Lakoff a Johnson, 2014, s. 26) Jedná se tak například o orientační metafory ŠTASTNÝ JE NAHOŘE (lokalizace nahoře je na základě fyzické zkušenosti člověka chápána pozitivně; např. *zvedla se mi nálada, povznést na duchu* aj.) a SMUTNÝ JE DOLE (lokalizace dole je chápána negativně; např. *být skleslý, být na dně* aj.). Posledním základním typem metafory je ontologická metafora, do které Lakoff s Johnsonem jako zvláštní typ zařazují i personifikaci¹⁶. Tento typ pojmové metafory je založen ve fyzické zkušenosti s různými látkami a hmotnými objekty – s konkréty, které jsou smyslově vnímatelné. Cílovou oblastí jsou abstrakta, zpravidla události, činnosti, city, myšlenky aj. V intencích ontologické metafory jsou typicky uchopovány například psychické jevy jako entity a substance (např. *křehká psychika*).

Nejen metaforičnost, ale také metonymičnost náleží podle Lakoffa a Johnsona (2014, s. 50–53) mezi základní principy lidského myšlení, přičemž metonymické pojmy jsou stejně jako pojmy metaforické založeny v lidské zkušenosti. „Metafora je v zásadě způsob pojmání jedné věci na základě druhé a její primární funkcí je porozumění. Naproti tomu metonymie má primárně referenční funkci, tj. umožňuje nám použít jedné entity, aby *zastupovala* druhou.“ (tamtéž, s. 50) Zároveň metonymie zajišťuje pochopení tím, že má povahu konkrétního aspektu celku. Mezi základní metonymické pojmy se u Lakoffa a Johnsona (tamtéž, s. 51–52) řadí ČÁST ZA CELEK, VÝROBCE ZA VÝROBEK, POUŽÍVANÝ PŘEDMĚT ZA UŽIVATELE, ŘÍDÍCÍ ZA ŘÍZENÉHO, INSTITUCE ZA LIDI ZA NI ODPOVĚDNÉ, MÍSTO ZA INSTITUCI a MÍSTO ZA UDÁLOST.

V naší studii se zaměříme na metaforické a metonymické extenze významu polysémního lexému *kokoro* a jejich motivaci. Dále nás vzhledem k tomu, že *kokoro*

¹⁶ „Hlavní myšlenkou zde je, že personifikace je obecná kategorie, která pokrývá velmi široké pásmo metafor, z nichž každá vybírá různé aspekty člověka nebo způsobů přístupu k člověku. Všechny mají něco společného: jsou to extenze ontologických metafor a umožňují nám dávat jistý smysl jevům v našem světě v lidských termínech – tedy v kategoriích, jimž jsme schopni porozumět na základě našich vlastních motivací, cílů, činností a charakteristik.“ (Lakoff a Johnson, 2014, s. 48).

(psychika) je abstraktum, bude zajímat, jak je samo kokoro uchopováno. Předpokládáme, že při jeho konceptualizaci bude dominantně uplatněna metafora ontologická. Zároveň svou pozornost při analýze jazykového materiálu zaměříme na roli, která je kokoro přisuzována při konceptualizaci nejrůznějších psychických fenoménů, konkrétně budeme sledovat, jakou pozici v procesu metaforického mapování konkrétních emocí a psychických fenoménů abstraktní kokoro zaujímá a jak je samotný proces tohoto metaforického mapování uskutečňován. V neposlední řadě se domníváme, že se v materiálu vyjeví i související orientační metafory.

1.1.3 Představová schémata

S teorií konceptuální metafory úzce souvisí teorie představových (též konceptuálních/pojmových) schémat (angl. *image schema/schemata*), kterou rozpracoval M. Johnson (1990). Představová schémata jsou mentální vzorce, které tvoří základ konceptuálního systému člověka. Mají dynamický charakter a jsou založena v lidské tělesnosti a smyslovosti – v prožitku vlastního těla, tělesném pohybu a orientaci v prostoru. Johnson (1990, s. 29) schémata nahlíží jako opakující se vzorce uspořádání jednání, vnímání a utváření představ, díky kterým má člověk smysluplné a propojené zkušenosti, jimž dokáže porozumět a uvažovat o nich. „Tyto vzorce se pro nás objevují jako smysluplné struktury, hlavně na úrovni našich tělesných pohybů v prostoru, naší manipulace s objekty a našich percepčních interakcí. Představují je jako struktury organizace našich zkušeností a porozumění.“ (tamtéž) Na základě představových schémat, která se v člověku zakládají přirozeně, dochází k metaforickému mapování ze zdrojové oblasti do oblasti cílové. Johnson (tamtéž, s. 126) definoval 27 základních schémat, z nichž mezi nejdůležitější, a snad i univerzálně uplatňovaná náleží NÁDOBA (CONTAINER), CESTA (PATH), CENTRUM – PERIFERIE (CENTER – PERIPHERY), ČÁST – CELEK (PART – WHOLE), CYKLUS (CYCLE) a ROVNOVÁHA (BALANCE) aj. (blíže viz Johnson, 1990; Lakoff, 2006). Předpokládáme, že představová schémata jsou uplatňována i v uchopování abstraktního kokoro. Při analýze jazykového materiálu budeme sledovat, jaká schémata jsou přítomna i jaké metafory na jejich základě vznikají.

1.1.4 Jazykový obraz světa

Jazykový, příp. jazykově-kulturní, obraz světa je ústřední koncept polské kognitivně-kulturní jazykovědy¹⁷. Jedná se o interpretaci světa konkrétního kulturního společenství obsaženou v jeho jazyce¹⁸, ze kterého je rekonstruovatelná – „je uložen v samých základech jazyka, uchovává se v gramatické struktuře a ve významech slov, ale i ve významových strukturách přítomných na úrovni textu“ (Bartmiński, 2016, s. 37). Grzegorzczkova (2001, cit. podle Vaňková et al., 2005, s. 52) jazykový obraz světa definuje jako „způsob chápání světa (jeho percepce a konceptualizace), který lze vyčíst z jazykových faktů, tj. z flektivních a derivačních zákonitostí jazyka, z frazeologie, synonymických skupin, svědčících o svébytné kategorizaci světa, a konečně i z konotací a stereotypů spjatých s pojmenovávanými objekty.“ Tokarski (2001, s. 366, cit. podle Pajdzińska a Tokarski, 2010, s. 288–289) stejný koncept vykládá jako „souhrn zákonitostí obsažených v kategoriálních vztazích gramatických (morfologických, slovotvorných i syntaktických) i v sémantických strukturách lexika, které ukazují pro daný jazyk specifické způsoby vidění jednotlivých součástí světa, ale pak i obecněji vzato chápání celku světa, jeho organizace, hierarchie, která v něm vládne, i hodnoty, jež dané jazykové společenství akceptuje“. Mezi charakteristické rysy jazykového obrazu světa náleží výběrovost^{19,20}, dynamičnost²¹, transcendentnost²², axiologičnost²³,

¹⁷ Koncept jazykový obraz světa zastřešuje celou polskou etnolingvistiku. Zpočátku byl „definován jako odraz nebo zrcadlení světa v jazyce, potom spíše jako interpretace světa, která je výsledkem konceptualizace skutečnosti mluvčími daného jazyka“ (Bartmiński, 2016, s. 28). K historickým souvislostem detailněji viz např. Pajdzińska, 2013; s. 41–48; Vaňková et al., 2005, s. 46–51; Grzegorzczkova, 2010, s. 275–276. Diskuze se mezi badateli vedou také o jeho anglickém překladovém protějšku, který kolísá mezi *linguistic worldview*, *linguistic picture of the world*, *linguistic image of the world* aj. (více např. Tabakowska, 2013).

¹⁸ Definic konceptu existuje několik, v každé jsou zdůrazňovány jiné jeho aspekty (srov. Vaňková et al., 2005, s. 51–52).

¹⁹ Stručné charakteristiky jednotlivých rysů jazykového obrazu světa uvedené v poznámkách pod čarou jsou podány na základě Vaňková et al., 2005, s. 52–56; Vaňková, 2007, s. 59–60.

²⁰ Výběrovost se projevuje tím, že některé části skutečnosti jsou zohledňovány, zatímco jiné jsou opomíjeny. S výběrovostí úzce souvisí způsoby přirozené kategorizace (viz 1.1.1), které jsou v různých jazycích odlišné.

²¹ Jazykový obraz světa se v průběhu času dynamicky vyvíjí spolu s vývojem společnosti a také působením ostatních vlivů, ale jeho původní základ zůstává zpravidla zachován.

²² Jazykový obraz světa je schopen sebereflexe.

heterogenost²⁴, integrálnost a kontextuálnost²⁵. (Kajfosz, 2001, s. 44n, cit. podle Vaňková et al., 2005, s. 52)

Jazykové obrazy světa se liší etnicky, stylově, žánrově i s ohledem na komunikační prostředí. (Ziołkowski, 2007, s. 339) Bartmiński (2016, s. 28) konstatuje, že „[k]onceptualizace [skutečnosti mluvčími daného jazyka] se u různých jazyků liší ve dvou aspektech; je totiž relativní jednak vzhledem k tradici jednotlivých národních kultur, jednak ve vztahu k vnitřní stylové diferenciaci jazyka.“ V centru zájmu a popisu je zejména jazykový obraz přirozeného světa rekonstruovatelný z běžného, každodenně používaného jazyka, neboli naivní obraz světa, tedy takový, který je vlastní běžnému rodilému mluvčímu.²⁶ Právě ten je kulturně podmíněn a výrazně se v něm uplatňuje antropocentrismus, praktický postoj ke světu a etnocentrismus a je v něm také přítomno hodnocení. (Pajdzińska, 2007; Ziołkowski 2007, s. 339; viz též výše 1.1) Takový obraz světa nezřídka bývá v rozporu s vědeckým obrazem světa, který je tvořen sekundárně, je objektivizovaný a má abstraktní charakter.²⁷

Součástí jazykového obrazu přirozeného světa je v polské etnolingvistice stereotyp. Vaňková (2017c) shrnuje, že stereotyp má v Bartmińského pojetí blízko k prototypu (viz 1.1.1)²⁸ či idealizovanému kognitivnímu modelu Lakoffa a v tom smyslu je ústředním pojmem kognitivnělingvisticky pojaté kategorizace (typický představitel stojící v centru kategorie), nicméně ve srovnání s prototypem má stereotyp kromě funkce kategorizační i funkci hodnotící. Stereotyp je v etnolingvistickém bádání

²³ V jazykovém obrazu světa se promítá hodnocení a zaujatost, člověk není při interpretaci světa nestranný. V jazykovém obrazu světa je zachyceno nejen, jak kulturní společenství realitu uchopuje, ale i jak ji prožívá a hodnotí.

²⁴ Jazykový obraz světa je komplikovaný a mnohvrstevnatý, zahrnuje různé stylové a komunikační vrstvy. (viz níže) Jeho centrum tvoří úroveň každodenně prožívaného světa – světa přirozeného, který je antropocentrický.

²⁵ Jazykové často splývá s mimojazykovým a teoretické s praktickým; v jazykovém obrazu světa je centrální praktický a pragmatický vztah ke světu, z nějž se sekundárně odvíjí nahlížení teoretické.

²⁶ Pod termínem *jazykový obraz světa* užívaným v textu naší práce máme vždy na mysli právě obraz přirozeného světa (naivní obraz). Pakliže bychom chtěli odkazovat na jiné polohy jazykového obrazu světa, budeme je označovat konkrétně (např. *vědecký obraz světa*).

²⁷ Ke konceptu jazykového obrazu světa více viz např. Vaňková et al., 2005, s. 46–66; Vaňková, 2007, s. 58–64; 2017b; Ziołkowski, 2007; Tabakowska, 2013.

²⁸ Termín *prototyp* užívaný v kognitivní psychologii nebo psycholingvistice je spojován s psychologickým utvářením pojmu, obrazu věci v mysli, zatímco v etnolingvisticky užívaném termínu *stereotyp* je exponován rozměr kulturní a společenský. (více viz Vaňková et al., 2005, s. 83–88).

vztahován k různým denotátům (oproti pojetí stereotypu např. v sociologii nebo sociolingvistice, kde je vztahován zejména k lidem) a jedná se jak o negativní, tak pozitivní charakteristiky. (více viz Bartmiński, 2016, s. 60–82; k stereotypům a hodnotám viz např. Niebrzegowska-Bartmińska, 2013) U Bartmińského je stereotyp chápán „jako specifický typ pojmu, resp. jako stabilizované spojení formálních a/nebo sémantických elementů“ (Vaňková, 2017c) a lze jej rekonstruovat v kognitivní významové definici. (Bartmiński, 2016, s. 37, 74; 2013; Niebrzegowska-Bartmińska, 2013, s. 199) V jazyce je stereotyp nejrůznějších denotátů fixován ve formě významových konotací, jejichž studiem a ověřováním lze sledovat, jak je budován (viz 1.1.5).

Jazykový obraz světa nebo jeho fragment je možné rekonstruovat z jazyka, z jeho různých úrovní, v nichž je uložen (viz výše). „Způsob rozumění věcem včetně jejich hodnocení se ukazuje v lexiku i gramatice daného jaz[yka]; je implikován v síti motivačních poukazů (vnitřní formě) slov [...], v sekundárních významech a derivátech [...], v běžných kolokacích a frazémeh.“ (Vaňková, 2017b) Při zkoumání nějakého pojmu a rekonstruování jeho jazykového obrazu je proto třeba vycházet z různých typů jazykových dat. Má-li být výsledkem bádání obsahově adekvátní kognitivní definice, je třeba dané slovo analyzovat na pozadí jazykového systému, textů napsaných v daném jazyce, využít rozhovorů s rodilými mluvčími zkoumaného jazyka a také sociologických a etnologických dat. (Bartmiński, 2016, s. 88) V metodologii polské etnolingvistiky²⁹ se uplatňují tři základní typy jazykových dat:

- 1) data systémová (též data slovníková), jež představují data fixovaná v jazykovém systému a která svědčí o sdílenosti a ukotvení charakteristik v jazyce (řadí se sem zejm. etymologie, významové definice, synonymie, slovotvorné deriváty a kompozita, frazeologie aj.) – viz též 1.1.5;
- 2) data textová, jež představují údaje, které v jazykovém systému fixovány nejsou (jedná se o texty různých stylů a žánrů, korpusová data);
- 3) data empirická (získávaná prostřednictvím dotazníkových šetření, rozhovorů s rodilými mluvčími daného jazyka atp.).

²⁹ Metodologie byla vypracována v rámci srovnávacího mezinárodního projektu EUROJOS, jehož cílem je výzkum jazykového obrazu Slovanů a jejich sousedů, axiologických pojmů a jejich stereotypů (např. SVOBODA, DOMOV, jenž je v projektu zastoupen i studií Katarzyny Wyszpolske o konceptu IE v japonské jazykově-kulturní tradici).

Data systémová jsou zdrojem pro poznávání jazykových, silných konotací (viz 1.1.5). Data textová představují v kognitivní sémantice velmi bohatý a takřka nevyčerpatelný zdroj poznání, který však vzhledem k jeho obrovské šíři není možné v rámci jednoho výzkumu celý kompletně postihnout. Textovými zdroji studia jazykového obrazu světa jsou „všeobecně známé, opakované, v povědomí mluvčích fixované texty (z oblasti folkloru a popkultury)“, ale jeho různé polohy „(i v jeho vývoji, proměnách, kreativních posunech, rekonceptualizacích) je možné pozorovat na materiálu uměleckých textů, publicistiky, reklamy aj.“ (Vaňková, 2017b).

V polské etnolingvistice je zvláštní důležitost přikládána kreativním textům a zejména poezii jakožto zdrojům textových konotací, ale i aktualizací v podobě rekatégorizace, rekonceptualizace, rekontextualizace aj. (srov. Tokarski, 2007; Pajdzińska a Tokarski, 2010; Pajdzińska, 2013; Vaňková, 2005; 2007, s.78–87) Při zkoumání uměleckých textů se podle Vaňkové (2014a, s. 113) dále ukazuje propojenost jazyka v užším smyslu slova (např. lexikálních významů) s dalšími sémiotickými systémy (výtvarné umění, hudba, lidová kultura, duchovní a náboženské systémy). Kreativní texty (publicistické, reklamní, ale zejm. umělecké) mohou usnadnit ověřování hypotéz vytvořených na základě analýzy systémových, konvencionalizovaných údajů, anebo obrátit pozornost badatele k určitému aspektu jazykového obrazu světa, který by jinak zůstal neodhalen. (Pajdzińska a Tokarski, 2010, s. 292; srov. Pajdzińska, 2013, s. 57) Vaňková (2007, s. 64) shrnuje, že Pajdzińska a Tokarski ukazují, že mezi konotacemi textovými a těmi, které jsou fixovány v jazyce, nejsou ostré hranice, a že poezie jen explicitněji poukazuje k tomu, co je v jazykovém systému přítomno jako významová potence. V naší práci budeme jazykový obraz kokoro rekonstruovat především na základě dat systémových (jejich rozsah viz 1.1.5) a vybraných dat textových, v nichž zohledníme i texty kreativní (k materiálu naší studie viz 1.2).

1.1.5 Pojetí významu

V kognitivní i kulturní lingvistice jsou uskutečňovány výzkumy nejen na poli lexika, mezi něž náleží i naše studie, ale také gramatiky konkrétního jazyka. V centru pozornosti stojí zejména význam (lexikální, ale i gramatický nebo pragmatický) – význam pojímaný jako tělesně a kulturně zakotvený a sdílený, spjatý s kategorizací (viz též výše). „Z hlediska sémiotické triády syntax – sémantika – pragmatika je v kognitivní lingvistice dominantní dimenze sémantická (vztah mezi znaky a objekty, slovy a věcmi, jazykem a světem), více či méně spjatá s pragmatickou (vztah mezi znaky a jejich

uživateli, jazykem a jazykovým společenstvím).“³⁰ (Nebeská, 2017) Hlavní zájem badatelů je zaměřen především na vztah věci a slova, jak „se promítá ve významu, jak je pojmově reflektován člověkem a lidským společenstvím, utvářen v kognitivních strukturách, podmíněn psychofyzickým ustrojením člověka i kulturním společenstvím, které ho zásadně modifikuje.“ (Vaňková, 2007, s. 49) Mezi hlavní výzkumné metody kognitivně-kulturního přístupu k jazyku patří interpretace, ale i metody analytické. (Vaňková et al., 2005, s. 30–31)

Upřesněme, že v kognitivně-kulturní jazykovědě je k významu a k jeho popisu přistupováno odlišně než v pojetí strukturním, kde je význam pojímán jako uzavřený strukturovaný soubor sémů a zpravidla se v něm vychází z aristotelovské definice založené v určování nejbližšího nadřazeného pojmu jakožto třídy předmětů, do níž definovaný předmět/jev náleží (*genus proximum*), a následně specifikujících rysů, kterými se odlišuje od ostatních členů kategorie (*differentia specifica*). Ve strukturním pojetí je, zjednodušeně řečeno, význam definován; významové definice směřují k denotaci a jsou intenzivní (soustředěné na obsah významu než na jeho rozsah). Oproti tomu v kognitivně-kulturní lingvistice je význam vykládán celostně „jako prototypový způsob pojetí předmětu v lidské mysli, jako (jazykový) obraz daného jevu, jak se větví do různých významových rovin a celků“ (Vaňková et al., 2005, s. 80). Význam je zde vykládán na základě popisu charakteristických (prototypových) vlastností věci, hovoří se o kognitivní otevřené definici nebo explikaci a o přístupu extenzivním. (Vaňková et al., 2005, s. 77–82)³¹ Pro kognitivně orientované jazykovědce jsou naprosto klíčovou součástí významu konotace, které jsou v pojetí strukturním nahlíženy jako rysy sekundární (pragmatické).

V kognitivní etnolingvistice jsou sestavovány kognitivní definice významu, jejichž cílem „je podat informaci o tom, jak předmět chápou mluvčí daného jazyka, představit společensky a kulturně sdílenou a jazykově ukotvenou znalost o tomto

³⁰ V tomto ohledu se o kognitivní lingvistice mluví jako o přístupu k jazyku, který je komplementární s přístupem strukturním, který se zaměřuje na vztahy mezi prvky systému, a s přístupem komunikačně-pragmatickým zdůrazňujícím faktory spjaté s komunikanty a komunikační situací. (Nebeská, 2017; Vaňková, 2017, s. 49).

³¹ K pojetí slovního významu v kognitivní sémantice a k jeho srovnání s pojetím v sémantice strukturní více viz např. Grzegorzczkova , 2010, s. 278–279; Vaňková, 2007, s. 73–77; Bartmiński, 2007, s. 302–305.

předmětu včetně způsobu jeho kategorizace a hodnocení“ (Bartmiński, 2016, s. 83)³². V kognitivní definici jsou výrazně zohledňovány sémantické konotace, které jakožto prototypové/stereotypové rysy dané věci nebo jevu sdílené příslušným společenstvím a v souvislosti s příslušným výrazem potenciálně evokované podstatně doplňují významovou definici zacílenou na denotaci. Konotace jsou založené v tělesně-smyslové zkušenosti mluvčích s předměty a také v jejich zkušenosti kulturně-sociální. (Vaňková, 2014a, s. 110–112; 2017d; srov. Tokarski, 2007; Bartmiński, 2016, s. 84–85) Právě souhrnem konotací je tvořen stereotyp dané věci/jevu (viz 1.1.4).

V souvislosti s mírou fixovanosti se rozlišuje mezi silnými konotacemi systémovými a slabými konotacemi textovými³³, které lze doložit jen na základě kreativních textů, zejm. uměleckých (viz 1.1.4)³⁴. Systémové konotace jsou intersubjektivní, široce sdílené rodilými mluvčími daného jazyka, a lze je doložit v jazykovém materiálu. Skutečnost, že se jedná o sdílenou konotaci (prototypovou charakteristiku), se v pojetí lublinské etnolingvistiky ověřuje kvantitativně na základě její frekventovanosti (např. počet příslušných kolokací v korpusových datech) a také kvalitativně, kdy je zjišťována míra její ukotvenosti v jazyce (právě svou fixovaností v jazykovém systému se konotace odlišují například od asociací). Podle Bartmińského a Panasiuk (2001, cit. podle Vaňková et al., 2005, s. 88–89; Vaňková, 2007, s. 62–64) poukazují ke sdílenosti a tedy prototypovosti (stereotypovosti) určité konotace následující jazyková data – etymologické údaje a motivační poukazy daného pojmenování, jeho sekundární a přenesené významy, významy jeho slovtvorných derivátů, a výrazně také frazeologie. (srov. Bartmiński, 2016, s. 84–85) Vychází se při tom ze studia jazykových slovníků etymologických, výkladových i frazeologických. Dále se konotace ověřují také v textech sdílených mluvčími daného jazyka (např. lidová slovesnost, popkultura) a empiricky dotazníkovým šetřením mezi rodilými mluvčími.

³² Vymezení kognitivní definice významu v polské etnolingvistice souvisí s projektem lublinských jazykovědců sestavujících entolingvistický *Słownik stereotypów i symboli ludowych*. Ke kognitivní definici v pojetí polské etnolingvistiky více viz např. Bartmiński, 2016, s. 83–92; 2013; Grzegorzczkova, 2010, s. 278–279; Tokarski, 2007.

³³ Grzegorzczkova (2010, s. 279–280) rekapituluje, že v umírněných kognitivistických koncepcích jsou do okruhu významu slova zahrnovány pouze silné konotace systémové. Jedná se o vlastnosti nepodstatné, nikoli nutné, připisované pouze některým denotátům. „Povědomí o příslušnosti těchto rysů k daným denotátům musí být stabilizováno“, mít „konvencionalizovaný charakter, tzn. potvrzený v jazyce (jazykovém systému)“.

³⁴ K textovým konotacím více viz např. Tokarski, 2007; Vaňková, 2014.

Materiálový základ v naší studii budou tvořit data systémová (viz 1.1.4), a proto se zaměříme zejména na konotace systémové. Při jejich studiu a ověřování tedy budeme vycházet z výše uvedených konkrétních typů systémových dat. Nicméně vzhledem k tomu, že představenou metodologii budeme aplikovat na japonštinu – jazyk aglutinační, který je typologicky odlišný od flektivní češtiny nebo polštiny, a nad to je specifický také na úrovni grafického zápisu – bude zapotřebí k volbě konkrétních dat přistoupit s tímto vědomím a některá navržená data opomenout nebo nahradit (např. namísto slovotvorných derivátů zanalyzovat domácí japonská kompozita), jiná, která k vnitřní sémantické struktuře poukazují, naopak přibrat (např. znakové písmo, které je úzce spjaté se sémantikou³⁵, etymologie znaků). Ve vybraných datech textových (kap. 4) poté budeme systémové konotace ověřovat a sledovat možné konotace slabé. Data, ze kterých analýza vychází, jsou specifikována a jejich výběr zdůvodněn vždy v úvodu příslušných kapitol.

1.1.6 Profilování pojmu – pojmové profily

Sémantickou strukturu pojmu KOKORO se kromě konceptuálních schémat a metafor pokusíme zachytit i pomocí pojmových (významových) profilů³⁶. Profilování a profily jsou v kognitivní lingvistice konceptem velmi rozvíjeným, jsou uplatňovány jak v americké kognitivní lingvistice, tak v polské kognitivní etnolingvistice a jejich jednotlivá pojetí se přes určité styčné body různí³⁷. V naší studii budeme vycházet

³⁵ Upřesněme slovy Švarcové (2009, s. 119), že „japonský příjemce vnímá znak především jako reprezentanta obsahu a v myslí mu za tím, co znak znamená, zaznívá významově blízké slovo japonské“, a pro čínské příjemce jsou znaky „fonoideografy majícími v jejich myslích komplexní odezvu v tom smyslu, že se posluchači prezentují svou zvukovou podobou, přitom reprezentují určitý obsah (něco znamenají) a současně dávají smysl jako složky mluvnicky zapojené v konkrétní promluvě“.

³⁶ Pojem, tedy výsledek určité konceptualizace jakožto kognitivního uchopení pojmenovávané věci v podobě pojmu (v rovině myšlení), je v kognitivní (etno)lingvistice de facto roven významu (v rovině jazyka) – jedná se o dva úhly pohledu na horní vrchol sémiotického trojúhelníku, kdy ve vztahu ke slovu (levá strana sémi. trojúhelníku) se uvažuje více o významu a ve vztahu k věci (pravá strana sémi. trojúhelníku) častěji o pojmu. Z toho vyplývají i terminologické varianty – hovoří se o pojmových i významových (sémantických) profilech atp. (srov. Vaňková, 2012, s. 69–70; 2010b, s. 33; Vaňková a Čurdová, 2014, s. 67–69).

³⁷ Ke srovnání pojetí konceptů profilování a profil v americkém kognitivismu (zejm. R. Langacker) a v polské kognitivní etnolingvistice (J. Bartmiński) viz např. Majer-Baranowska, 2005; Bartmiński a Niebrzegowska, 2007; Waszakowa, 2010.

z pojetí antropologického, tedy toho, které uplatňuje a teoreticky a metodologicky rozvíjí J. Bartmiński se svými spolupracovníky a česká antropologická lingvistika (zejm. I. Vaňková, V. Vodrážková (Čurdová)), a proto se zaměříme právě na jejich pojetí profilování a pojmových profilů.

Mluvíci při profilování uchopují předmět z určité perspektivy a zvýrazňují vybrané jeho aspekty. Bartmiński a Niebrzegowska (2007, s. 311) profilování definují konkrétně jako „subjektovou (tj. svůj subjekt mající) jazykově-pojmovou operaci, která spočívá ve svébytném vytvoření obrazu daného předmětu, a to prostřednictvím jeho uchopení z hlediska určitých aspektů (podkategorií, fazet), jako je např. původ, vlastnosti, vzhled, funkce, události, prožitky apod., a to v kontextu vědomí [...] určitého typu a v souladu s požadavky určitého hlediska“. Profilování a profil(y) podle Bartmińského (2016, s. 98) souvisí s určitou vlastností fixovaného zobrazení předmětu, která je dána specifickým výběrem a strukturací aspektů, na jejichž základě se předmět chápe, a zároveň typem určitých kvalitativních charakteristik, které se k daným aspektům vztahují. Výběr aspektů i kvalitativní charakteristiky – tedy to, že struktura předmětu je vytvořena právě tak – jsou spjaty s „činiteli vycházejícími z poznávací a kulturní báze jazyka“, za něž Bartmiński (2016, s. 94, 98; též Bartmiński a Niebrzegowska, 2007, s. 311) označuje v první řadě hledisko mluvčího subjektu (*homo loquens*) a jím motivovaný obraz světa, a dále druh vědomostí o světě, typ racionality a také systém kulturních vzorců a hodnot daného společenství.

Proces profilování se uskutečňuje ve vztahu k utvořenému významu a profily pojmu (stereotypu) jakožto výsledky tohoto procesu nejsou myšleny různé významy³⁸, ale „způsoby organizace sémantického obsahu uvnitř významů“ (Bartmiński a Niebrzegowska, 2007, s. 318). Bartmiński a Niebrzegowska (tamtéž, s. 315) za profil považují „nejen variantu významu, ale spíše variantu představy o interpretovaném předmětu[, která] je vytvořena výběrem fazet a jejich uspořádáním v souladu se zásadami implikace a naplněna obsahem v duchu přijatého vědomí o světě“. V podobě jednotlivých profilů vystupuje do popředí konkrétní sémantický rys, který odpovídá určitému aspektu zkoumané věci tak, jak se jeví. „Pro uchopení lexikálního významu je tedy podstatné popsat, v jakých variantách, resp. v jakých aspektech lze na určitý

³⁸ Vaňková (2012, s. 72; srov. Bartmiński a Niebrzegowska, 2007, s. 316–318) specifikuje, že kritériem, které dokládá rozdíl mezi profilem a významem polysémního lexému, je různost denotátů, pojmové profily ale polysémii zakládají.

denotát pohlížet, které mohou být v určitých komunikačních souvislostech podstatné a/nebo které mohou být v závislosti na záměru mluvčího postaveny do popředí (profilovány).“ (Vaňková, 2012, s. 70) Jednotlivé profily souhrnně tvoří strukturu pojmu, v níž jsou vzájemně propojeny a mohou se i překrývat. Konkrétní profil se aktivizuje v příslušných kontextech, čímž vynáší do popředí určitý aspekt denotátu v podobě konkrétního sémantického rysu ze struktury daného pojmu. Vnitřní významová struktura pojmu může být v rámci jednotlivých profilů dále strukturována do subprofilů.

Profilování lze podle Bartmiňského (2016, s. 94) nejspíše popsat v podobě určitých lexikálně-sémantických polí – v Lublinu se tak děje zejména v souvislosti se sestavováním etnolingvistického slovníku (zpracovávané oblasti jsou vesmír, rostliny, atd.), v české antropolingvistice je teorie významových profilů rozpracovávána zejména v sémantickém okruhu somatických pojmů a navíc také ve spojitosti s teorií konceptuálních schémat a metafor. U somatismů se v českých výzkumech (Vaňková, 2012; 2018a; Vaňková a Čurdová, 2014; Vaňková a Vitkovskaya, 2014; Čurdová, 2015) vydělují konkrétně čtyři profily MANIFESTACE (VZHLED), LOKALIZACE, FUNKCE a GESTO, na jejichž základě je možné jejich významovou strukturu popsat. Profil MANIFESTACE je spojen se skutečností, že se části těla člověku prostřednictvím jeho smyslů nějak jeví; profil LOKALIZACE je spojen s jejich reflexí vzhledem k umístění v prostoru a vůči jiným částem těla (zde se výrazně uplatňují i představová schémata); profil FUNKCE je spojen s funkcí nebo funkcemi dané části těla uvědomovanou běžným člověkem; a profil GESTO vychází z výrazů nonverbální komunikace – gest a na jejich základě vzniklých frazémů, a také fyzických a psychických projevů člověka, které poukazují k určité emoci nebo tělesnému stavu či procesu. (Čurdová, 2015, s. 8–9) Přestože KOKORO nelze označit za čistě somatický pojem, lze u něj v souvislosti s jeho původem a jeho těsným sepětím s lidským tělem o somatickém charakteru uvažovat (viz níže kap. 2), a proto při vydělování profilů ve struktuře zkoumaného pojmu vezmeme představené profily somatických pojmů do úvahy. Profily pojmů z lexikálně-sémantického okruhu lidské psychiky v nám známé odborné literatuře dosud nebyly takto souhrnně uvažovány ani stanoveny, ale inspirací je nám výzkum českého pojmu DUŠE, který rozvíjí Vaňková (2016a, 2018b) a v němž je struktura abstraktního pojmu zachycena i pomocí metodologického nástroje profilování. Při analýze a interpretaci shromážděného jazykového materiálu bude naším cílem rozlišit profily ve struktuře pojmu KOKORO a případně i jejich subprofily, abychom poukázali k možným polohám pojmu, resp. významu.

1.1.7 Kulturně klíčová slova

Lexém *kokoro* považujeme na základě dosavadního vlastního bádání za klíčové slovo lexikálně-sémantické oblasti týkající se lidské psychiky v japonštině, a zároveň jej považujeme také za slovo klíčové ve vztahu k japonské kultuře a společnosti. Vycházíme z teorie kulturně klíčových slov Anny Wierzbicke. Wierzbicka (1997, s. 15–16) za taková slova považuje ta, která jsou v dané kultuře obzvláště důležitá a mnohé o ní vypovídají. Zároveň se musí podle Wierzbicke jednat o naprosto běžné slovo užívané v běžné konverzaci, které je velmi frekventovaně používáno v rámci jedné konkrétní sémantické oblasti, např. v oblasti emocí, morálních hodnot atp. Za další klíčový atribut kulturně klíčových slov badatelka považuje skutečnost, že takové slovo zpravidla tvoří jádro frazeologismů, je součástí různých prúpovídek, přísloví, písňových textů, názvů knih, atp. V neposlední řadě se má jednat o výraz, který nemá jednoznačný ekvivalent v cizích jazycích.

Slovo považované za klíčové je podle Wierzbicke zapotřebí zkoumat ve vztahu k sémantické oblasti, do níž náleží. Klíčové slovo v ní má totiž obvykle specifické postavení, například se podílí na jejím uspořádání. *Kokoro* v naší práci srovnáme s ostatními výrazy dané sémantické skupiny (viz 2.3). Dalším metodologickým postupem při studiu klíčových slov je také mezijazykové (mezikulturní) srovnání. Wierzbicka věnuje pozornost překladu zkoumaných klíčových slov do cizích jazyků například v konkrétních literárních dílech, v nichž tato obsahově bohatá slova mívají zpravidla hned několik překladových protějšků, což odhaluje šíři jejich sémantického pole, ale i kulturně odlišné způsoby konceptualizace a kategorizace skutečnosti. Ve vztahu k naší studii bude v tomto ohledu inspirující zejména srovnání ruského výrazu *duša* s anglickými *soul*, *heart* a *mind* i německým *Seele*, aj., které Wierzbicka uskutečnila i na podkladě způsobů jeho překladu v ruských románech do angličtiny. (Wierzbicka, 1992, s. 31–63)³⁹ V souvislosti s popisem obsahu lexému *kokoro* a jeho sémantické šíře nás bude zajímat, jak je překlad lexému *kokoro* zachycen v česko-japonských a anglicko-japonských slovnících (viz 2.4); způsobům a variantám jeho překladu v literárních dílech se zatím blíže věnovat nebudeme.

³⁹ K dalším srovnávacím studiím A. Wierzbicke viz např. 1992, 1997; k českým klíčovým slovům srov. Vaňková, 2010b; 2014b; ke kulturně klíčovým slovům v různých světových jazycích v synchronní i diachronní perspektivě a k metodologii výzkumu kulturně klíčových slov dále srov. Levisen a Waters (eds.), 2017.

Ve vztahu k japonské kultuře Wierzbicka (1997, s. 235–280) analyzovala konkrétně sedm japonských slov (*amae, enryo, wa, on, giri, seišin, omoijari*) spjatých s pojmy považovanými za specifické pro japonskou kulturu a společnost. Zkoumaná slova vychází převážně z diskuzí spjatých s tzv. teorií japonskosti (j. *Nihondžinron*) vedených v druhé polovině 20. století s vrcholem v letech sedmdesátých. V kolektivní monografii o dvacet let mladší (Levinsen a Waters (eds.), *Cultural keywords in discourse*, 2017) je Japonsko zastoupeno studií od Yuko Asano-Cavanagh (2017), která za kulturně klíčové slovo považuje *kawaii* (č. zhruba *roztomilý, hezký*) a jeho význam (stejně jako ostatní studie v dané publikaci) analyzuje za využití přirozeného sémantického metajazyka (angl. *Natural Semantic Metalanguage – NSM*, viz Wierzbicka, 2014). Lze uvažovat, že v průběhu času dochází k proměně kulturně klíčových slov. Domníváme se, že *kokoro* je za slovo kulturně klíčové možno považovat zejména od konce 20. století, kdy začalo být v japonských diskurzech velmi exponované a spojované se společensky kýženými morálními hodnotami, což se pokusíme doložit v datech textových (více viz kap. 4). Není snad náhodou, že japonská slova, resp. pojmy, které do své studie Wierzbicka zahrнула, se s těmito hodnotami pojí nebo je přímo reprezentují – zejm. *zdrženlivost* (j. *enryo*), *ohleduplnost* (j. *omoijari*), *wa* (j. *harmonie*). Můžeme předeslat, že tyto hodnoty jsou v japonském prostředí s odkazem na to, jací mají lidé ideálně být, k jakým společenským hodnotám mají být vedeni děti a žáci, jaký mají lidé ve společnosti zaujímat postoj, atp., formulovány právě prostřednictvím nejrůznějších kolokací slova *kokoro*.

1.2 Struktura práce a materiálový základ studie

Disertační práci strukturujeme do pěti kapitol. Po představení základních teoretických východisek a uplatňovaných metodologických postupů, struktury práce i dosavadních výzkumů v kapitole první následují tři analytické kapitoly 2–4, které v kapitole páté ústí v souhrnnou prezentaci dosažených poznatků a odpovědi na výzkumné otázky. Jednotlivé kapitoly vlastního výzkumu vychází z materiálového základu naší studie (viz níže). Vzhledem k rozsahu jednotlivých kapitol jsme se rozhodli zakončit je vždy shrnutím výstupů z interpretace v nich analyzovaného materiálu. Jazykový obraz *kokoro* tak rekonstruujeme postupně, což může místy vést k přehodnocování, prolínání a také opakování již prezentovaných zjištění. V páté kapitole tak na vybraná předchozí průběžná shrnutí a výstupy odkážeme.

Materiálový základ naší studie a konkrétní prameny, na jejichž základě rekonstruujeme jazykový (jazykově-kulturní) obraz japonského pojmu KOKORO, jeho sémantickou strukturu, vychází z představené metodologie polské kognitivní etnolingvistiky (viz 1.1.4). Ze tří typů dat pro vlastní analýzu volíme data systémová a data textová; sběr a zpracování dat empirických si ponecháváme až do další fáze výzkumu. Postupovat budeme od analýzy dat systémových k analýze vybraných dat textových; klíčovou bude analýza obsáhlých dat systémových, která nám poskytne nezbytný základ do fází následujících.

Analýza lexému *kokoro* v datech systémových tvoří stěžejní část naší studie a je rozdělena do dvou kapitol (kap. 2 a 3). Ve druhé kapitole věnujeme pozornost etymologickým tezím o původu japonského slova *kokoro* i příslušného čínského znaku, jeho polysémní struktuře, synonymům a cizojazyčným ekvivalentům. Synonyma slova *kokoro* a ostatní relevantní výrazy ze stejného lexikálně-sémantického okruhu i jeho cizojazyčné protějšky zanesené ve slovnících interpretujeme a se zkoumaným lexémem srovnáváme i ve vztahu k teorii kulturně klíčových slov (viz 1.1.7). Výklad synonym a uvážení ostatních japonských slov odkazujících k lidské psychice navíc může poukázat k pojmové struktuře stereotypu a k pozici KOKORO v kategorii VNITŘNÍ SVĚT (viz 1.1.4). Jádro třetí kapitoly tvoří kognitivně-sémantická analýza japonských domácích kompozit a japonských frazémů a přísloví, v nichž je lexém/morfém *kokoro* zapojen jakožto bazový komponent. Do dat textových vedeme ve čtvrté kapitole tři sondy – volíme texty kreativní v podobě poezie a textů komerční sféry a také texty didaktické v podobě učebnic morální výchovy.

Uvedené typy systémových dat čerpáme z japonských slovníků etymologických, výkladových, frazeologických, slovníků synonym aj., i ze slovníků vícejazyčných (zejm. japonsko-anglických, anglicko-japonských, česko-japonských). Rozsah dat, která byla předmětem našich analýz, konkrétní prameny (slovníky a texty) i zdroje citovaných příkladů jsou popsány a uváděny vždy v příslušných kapitolách.

1.3 Dosavadní související výzkumy

Kromě odborných publikací, z nichž vycházíme teoreticky a metodologicky (viz 1.1), jsou inspiračními zdroji pro naši studii i další odborné práce, které můžeme pro přehlednost rozřadit do tří tematických celků. V prvním se nachází kognitivně entolingvistické studie bez vazby na japonštinu, jejichž autoři využívají představené

metodologické nástroje a rekonstruují jazykový obraz konkrétních pojmů, strukturu jejich stereotypu – vzhledem k zaměření naší práce nás inspirují především ty výzkumy, v nichž je pozornost upřena na lidské tělo (somatické pojmy) a zejména na pojmy ze sémantické oblasti lidské psychiky. Druhou skupinu tvoří studie, jejichž autoři aplikují kognitivně lingvistické nebo etnolingvistické metody na předmětný japonský materiál. V rámci třetí skupiny shrneme dosavadní výzkumy zacílené přímo na popis fenoménu kokoro, lexému *kokoro* nebo konceptu KOKORO, byť v nich nejsou uplatňovány výhradně lingvistické metody.

K výzkumu somatismů a pojmů z oblasti lidské psychiky byla na poli kognitivní (etno)lingvistiky dosud publikována celá řada studií zabývajících se jejich obrazem v různých světových jazycích, že je ani není možné všechny obsáhnout – z těch, které nám jsou dostupné, zmíníme jen ty pro nás nejzásadnější. Hlavní metodologickou inspirací a vzorem jsou nám studie Ireny Vaňkové pojednávající o duši v českém jazykovém obrazu světa (2016a; 2018b). Vaňková při popisu sémantické struktury českého pojmu DUŠE komplexně využívá metodologické nástroje představeného jazykovědného přístupu lublinské kognitivní etnolingvistiky, vč. profilování – jde o velmi podnětný výzkum vzhledem k tomu, že předmětem popisu je zde abstraktum v leccčem souvztažné s japonským kokoro; nad to umožňuje adekvátní srovnání japonského pojmu KOKORO s českým pojmem DUŠE. V oblasti somatismů jsou podnětné české studie k rekonstrukci jazykového obrazu srdce v češtině od Vaňkové – *Srdce to lidské – k jazykovému obrazu srdce v češtině* (Vaňková et al., 2005, s. 247–264), i jiných tělesných částí (Vaňková a Vitkovskaya, 2014; Vaňková a Čurdová, 2014; Vaňková, 2018a), struktura jejichž stereotypu je zachycována pomocí navržených sémantických profilů (viz 1.1.6), konceptuálních schémat a metafor a jiných nástrojů kulturně orientované kognitivní lingvistiky.

Z výzkumů mimo slovanský okruh chceme zmínit zejména bádání čínského kognitivního lingvisty Ning Yu, který se ve svém výzkumu perspektivou kognitivní sémantiky, teorie konceptuálních metafor i postupů kulturní lingvistiky (zejm. teorie kulturních modelů) věnuje vztahu mezi jazykem, tělem, kulturou a kognicí. Ve svých publikacích (např. 2008, 2009) aplikuje nástroje kognitivní lingvistiky na čínský jazyk a zkoumá například způsoby konceptualizace vnitřních i vnějších tělesných částí (vč. srdce, čín. *xīn*, se kterým má námi analyzovaný lexém podstatné styčné body), zdrojové oblasti pro konceptualizaci emocí, myšlení, smyslového vnímání atd. Podnětné jsou i jeho srovnávací studie v perspektivě mezijazykové a mezikulturní (např. srovnání

čínských konceptů s anglickými na základě analýzy jazykového materiálu při uvážení odlišných kulturních kontextů aj.). Dále nelze opomenout výzkum Anny Wierzbicke z oblasti mezikulturní sémantiky – zejména její studie o ruském pojmu DUŠA a jeho srovnání s relevantními pojmy v angličtině a němčině (1992), ani studie Cliffa Goddarda – konkrétně například jeho výzkum o malajském lexému *hati*, který označuje za kulturně klíčové slovo a definuje jej metodou přirozeného sémantického metajazyka (2001, 2008) – v obsažnosti malajského konceptu nacházíme mnohé paralely s japonským KOKORO.⁴⁰

Představené postupy kognitivně-lingvistického a etnolingvistického bádání jsou bohatě aplikovány i na japonský jazyk. Ve vztahu k lexikálně-sémantické oblasti lidského těla a psychiky zmiňme studie polského japanologa a lingvisty B. T. Wojciechowskeho, čínského jazykovědce a japanologa X. Fanga, významného japonského kognitivního lingvisty Ikegamiho Jošihika, přední české japanoložky Z. Švarcové a lingvistické antropoložky D. Occhi.

Publikace B. T. Wojciechowskeho *Dekodowanie ki. Językowa wizja świata wewnętrznego człowieka w japońszczyźnie* (2013) představuje jedinou nám známou výzkumnou publikaci, ve které je na základě kombinace přístupů polské etnolingvistiky a americké kognitivní lingvistiky (zejm. teorii konceptuální metafory) rekonstruován fragment japonského obrazu světa. Wojciechowski se konkrétně věnuje velmi svébytnému pojmu KI (気) – abstraktu, které se co do hutnosti sémantického obsahu a obtížnosti jeho popisu vyrovná japonskému konceptu KOKORO⁴¹. Wojciechowski ve své monografii rekonstruuje obraz ki („dekóduje *ki*“) na pozadí systémových dat. Pozornost

⁴⁰ Nesmírně obohacující v souvislosti s pojetím duše v různých světových jazycích, kulturách a náboženstvích jsou také referáty, které zaznívají od účastníků na tematických konferencích, které ve Varšavě pořádá Ústav slovanských studií Polské akademie věd ve spolupráci se Slovanskou nadací (2015, 2017, 3. ročník je naplánován na podzim 2020). Z těchto konferencí vznikly již tři obsáhlé kolektivní monografie *Antropologiczno-językowe wizerunki duszy w perspektywie międzykulturowej*, v nichž autoři pojednávají o duši v různých kulturách, jazycích a náboženstvích z nejrůznějších hledisek (uplatňovány jsou lingvistické, religionistické, filozofické, uměnovědné a mnohé další vědecké přístupy) – 1. díl s podtitulem *Dusza w oczach świata* (Masłowska a Pazio-Wlazłowska (eds.), 2016); 2. díl s podtitulem *Świat oczyma duszy* (Kapelus, Masłowska a Pazio-Wlazłowska (eds.), 2016); 3. díl s podtitulem *Aksjosfera duszy – dusza w aksjosferze* (Jurewicz, Masłowska a Pazio-Wlazłowska (eds.), 2018).

⁴¹ Polysémnní slova *kokoro* a *ki*, jimiž jsou oba pojmy v jazyce reprezentovány, patří mezi jedny z nejobtížněji uchopitelných slov a konceptů pro studenty japonštiny (více viz 2.3.2).

věnuje všem relevantním údajům: etymologii, polysémii, rozsáhlé frazeologii i slovtvorným derivátům a kompozitům lexému *ki*, jeho významovým protějškům v čínštině, korejštině a vietnamštině, ale také představení historického a kulturního pozadí. Do úvahy bere zároveň způsob jeho zápisu, etymologii znaku, znakové složeniny a jiné pro japonštinu relevantní jazykové údaje, v nichž nacházíme poukazy k sémantické struktuře pojmu. Wojciechowskeho jedinečný výzkum je pro nás důkazem aplikovatelnosti zvoleného teoretického přístupu a jeho metodologických postupů na japonský materiál. Inspirujeme se u něj ve způsobu zpracování a prezentace analýzy japonských frazémů, ale vymezujeme se proti způsobu, kterým autor organizuje analytickou část, kde frazémy třídí na základě jejich struktury – pro nás bude určující hledisko sémantické. V neposlední řadě skýtají výstupy výzkumu B. T. Wojciechowskeho základ pro budoucí srovnání konceptu *KI* s námi zkoumaným konceptem *KOKORO* poznávaným pomocí stejného metodologického aparátu. Na rozdíl od Wojciechowskeho v naší práci navíc usilujeme o zachycení vnitřní struktury pojmu *KOKORO* pomocí sémantických profilů, které v polském výzkumu konceptu *KI* nenacházíme.

Kognitivně-lingvistický přístup k popisu přímo pojmu *KOKORO* uplatňují ve svých studiích Ikegami a Fang. V Ikegamiho studii (2008), která byla publikována v neméně inspirující kolektivní monografii sjednocené výzkumným tématem o způsobech konceptualizace vnitřních tělesných orgánů v různých jazycích a kulturách (Sharifian et al. (eds.), 2008), nacházíme popis polysémní struktury lexému *kokoro* včetně významových extenzí. Ikegami zároveň formuluje i čtyři perspektivy vhodné k uvážení při výzkumech týkajících se tématu „mysl uvnitř těla [The Mind inside the Body]“. Fang se ve svém disertačním výzkumu zabýval srovnáním vybraných japonských a čínských somatismů a také lexémů *kokoro* (čín. *xīn*) a *ki* (čín. *qì*) spjatých s hlavou na základě kognitivně-sémantické analýzy japonské a čínské somatické frazeologie (Fang, 2011). Konkrétně se věnoval zejména metaforickým, metonymickým a metaforicko-metonymickým extenzím významu u slov pojmenovávajících jednotlivé části těla v hlavové oblasti a navíc také slov *kokoro* a *ki*, objasnění mechanismu vzniku somatických frazémů na jejich bázi a popisu konceptuálních metafor. Ve studii je přínosný popis mechanismu vzniku frazeologických pojmenování na základě metaforických a metonymických, příp. metaforicko-metonymických extenzí významu jejich komponentů – přestože autor nepracuje se sémantickými profily, jeho zjištění s profily vydělovanými u somatismů v české antropolingvistice v leccm souzní;

Fangova práce je přínosná i z hlediska kontrastního srovnání mechanismů pozorovaných u frazémů utvořených kolem názvů částí těla konkrétní povahy a u frazémů, v nichž jsou zapojeny lexémy abstraktní povahy *kokoro* a *ki*. V jiném svém výzkumu (Fang, 2009) se autor zaměřil na srovnání již jen lexému *ki* v japonštině a jeho protějšku v čínštině.

Z odborných studií Z. Švarcové je třeba zmínit zejména ty, v nichž kombinací sémiotických a kognitivních přístupů analyzuje japonskou a sinojaponskou slovní zásobu (zejm. dvouznakové složeniny) a sestavuje verbální obraz lidské bytosti a mysli, zobrazuje „bytostnou podstatu“ (2006, 2007, 2009). Přímou na slovní zásobu spojenou s japonským lexémem *kokoro* a jemu odpovídajícím lexikálním morfémem *šin* v sinojaponské vrstvě japonské slovní zásoby se Švarcová zaměřuje ve studii *Funkční komplex „lidská bytost/mysl“ ve verbálním obraze* (2006). V této studii ve vztahu k vytváření verbálních obrazů lidské bytosti/mysli navrhuje jako metodickou pomůcku výchozí model existenciální situace, který naznačuje její troj-jedinou podobu. „V aplikacích tohoto modelu při vytváření obrazu lidské mysli se otevírá možnost skládání obrazu ve formě zmíněného triptychu – prezentace / reprezentace / interpretace – pomocí jazykových jednotek využitelných mnoha různými způsoby jak co do příslušnosti ke konkrétním typům jazyka a jejich slovním druhům, kolokacím i delším syntaktickým celkům, tak i v kombinacích různých typů jazyků včetně jejich dialektů.“ (Švarcová, 2006, s. 219) Na základě navrženého modelu tak autorka bere do úvahy nejrůznější jazykové údaje a skládá verbální obraz lidské bytosti/mysli (v japonštině *kokoro*) – na základě významů samotného lexému *kokoro*, významů několika vybraných frazémů kolem něj utvořených (prezentace mysli/bytosti jakožto 1. část triptychu), na základě výkladu dvouznakových složenin, v nichž figuruje jako konceptualizační i jako specifikující prvek (reprezentace jakožto 2. část triptychu), a také na základě slov, jimiž jsou vykládány významy tohoto lexému ve slovníku staré japonštiny (interpretace jakožto 3. část triptychu). Obraz je prezentován na základě vybrané slovní zásoby, ale potvrzuje neskutečnou šíři zobrazované skutečnosti a zároveň i potenciál sinojaponské slovní zásoby, kterou v této fázi našeho výzkumu ponecháváme stranou.

Perspektivou kulturní lingvistiky (zejm. kulturních modelů, angl. *cultural model* podle Quinn a Holland, G. Palmer) přistupuje k tématu japonského „srdce“ D. Occhi. Ve své studii *How to have a HEART in Japanese* (2008) se v rámci prověřování japonského kulturního modelu souvisejícího s tím, co je srovnatelné s anglickým HEART

(model proto nazývá „the Japanese HEART model“), autorka zabývá souvisejícími japonskými výrazy (*šinzó, kokoro, mune a háto*), které v souladu se zvolenou metodologií analyzuje na základě japonského jazykového materiálu od úrovně fonetické po úroveň diskursu. Poměrně široký záběr dat, prezentovaných navíc v značné zkratce, ubírá celé studii hloubku, ale poměrně přínosná je poslední část, v níž Occhi uvažuje o roli *kokoro* v několika vybraných diskurzech (zejm. v písňových textech a učebnicích) a dospívá k závěru, že lexém *kokoro* v nich v různých kolokacích slouží k prosazování kulturní ideologie.

Pokud je nám známo, v českém ani v zahraničním vědeckém prostředí dosud nebyla publikována žádná vědecká práce, která by se týkala přímo rekonstrukce jazykového obrazu *kokoro*. Odborných publikací nebo studií, v centru jejichž pozornosti *kokoro* stojí, nacházíme v japonském prostředí nespočet. Jedná se především o práce psychologické, filozofické, religionistické a výzkumy z oblasti neurovědy, biologie a medicíny, které zkoumají předmětný denotát a představují jeho vědecký obraz. Průřez takovými různými přístupy k tématu *kokoro* představuje například kolektivní monografie (Maki (ed.), 1994) s příznačným názvem *Kokoro to wa* (j. 心とは; č. *Co je kokoro*).

Pro naši práci, v níž usilujeme o rekonstrukci naivního obrazu *kokoro*, jsou v této fázi podstatné zejména publikace lingvistického zaměření, v nichž se jejich autoři věnují popisu slova *kokoro*. Zdrojem poznatků o původu lexému *kokoro* je nám studie od Mijadží Acuko (1979), která je součástí autorčiny monografie prezentující výsledky diachronního výzkumu japonské psychosomatické slovní zásoby. Lexém *kokoro* v průběhu japonské historie zejména na základě jeho zapojení v původních japonských poetických a prozaických textech mapují Sagara a Hata. Badatel v oboru dějin japonského myšlení Sagara Tóru je autorem *Slovníku jednoho slova – kokoro* (j. *Ičigo no džiten – kokoro*, 1995)⁴², v němž v diachronní perspektivě sleduje významy slova

⁴² Jedná se o unikátní projekt nakladatelství Sanseidó, na kterém se autorsky podílela řada japonských odborníků, nikoliv nutně lingvistů. V rámci série bylo vydáno dvacet svazků slovníků, ve kterých je vždy pojednáno o jednom slově reprezentujícím vybraný klíčový koncept a jeho historii (j. *Ičigo no džiten*, dosl. *Slovník jednoho slova*). V sérii byly zpracovány jak původní japonské koncepty, tak koncepty vytvořené v období Meidži (1868–1912), kdy se země po takřka dvousetleté izolaci otevřela světu a začala přijímat západní osvětu vč. nových konceptů (např. KULTURA, SVOBODA), pro které bylo třeba vytvořit slova. V rámci série byly zpracovány pojmy BUNKA (文化; č. *kultura*), KOKORO (こころ), GIDŽUCU (技術; č. *technologie*), SEI (性; č. *sexualita*), ŠÓSECU (小説; č. *román*), KI (気;

kokoro i sinojaponských složenin, v nichž je zapojen jako lexikální morfém se sinojaponským čtením *šin*, od jeho výskytů v nejstarší japonské básnické sbírce *Man'jóšú* až po jeho výskyt v literárních textech moderního období – volba sledovaných děl je dána autorovým vlastním výběrem. Japonský spisovatel Hata Kóhei publikoval několik tematických slovníků (1984, 2002, 2006), v nichž rozebírá japonské somatické frazémy a frazémy utvořené kolem výrazů *kokoro* a *ki*. O předmětném lexiku a jeho zapojení v japonské klasické poezii a próze se Hata spíše zamýšlí a pojednává o něm esejistickou formou, než že by zaujímal exaktní vědecký přístup a aplikoval konkrétní metodologii. Na jeho publikacích však spatřujeme cenné právě autorovo zamýšlení o jednotlivých výrazech, protože nám se značným jazykovým citem zprostředkovává pohled rodilého mluvčího, jenž na základě bohatého jazykového materiálu nejednou o *kokoro* uvažuje v rámci, které jsou blízké kognitivně-sémantickému popisu. Ty bereme do úvahy při interpretaci a analýze konkrétních frazémů. Z diachronního hlediska je přínosné i Hatovo zmapování a zhodnocení japonských básní, v nichž se objevují konkrétní somatismy nebo výrazy *kokoro* a *ki*, které lze do budoucna srovnat i se zhodnocením od Sagary (1995).

č. *duch / životní energie*), IE (家; č. *domov*), TEN (天; č. *nebe(sa)*), DŽINKEN (人權; č. *lidská práva*), KODŽIN (個人; č. *jednotlivec*), GIRI (義理; č. *povinnost/závazek*), KAZE (風; č. *vítr*), KÓŠI (公私; č. *veřejnost a soukromí*), KAMI (神; č. *božstva kami, příp. bůh*), ONNA (女; č. *žena*), MODŽI (文字; č. *písmo*), DŽIČI (自治; č. *samospráva*), IČI (一; č. *jedna*), ŠIZEN (自然; č. *příroda*), AI (愛; č. *láska*).
(Citováno 9. 9. 2019 dle https://www.sanseido-publ.co.jp/publ/itigo/itigo_all.html).

2. Data systémová I. – etymologie, polysémie, synonymie a cizojazyčná ekvivalence lexému *kokoro*

Popis sémantické struktury lexému *kokoro* zahájíme zkoumáním jeho podoby tak, jak je fixována v datech systémových, tedy v japonských výkladových i cizojazyčných slovnících a ve frazeologii. V první části (kap. 2) se nejprve zaměříme na jeho původ a způsoby jeho zápisu, včetně etymologie znaku, kterým je v moderní japonštině běžně zapisován. Následně se budeme věnovat jeho významovým definicím v pěti velkých japonských výkladových slovnících, zmíníme jeho synonyma a také jeho cizojazyčné ekvivalenty zanesené ve slovnících. Analýze japonských kompozit, v nichž je lexém *kokoro* zapojen jakožto lexikální morfém, a analýze frazémů, které náleží také do dat systémových a tvoří jejich podstatnou část, se budeme věnovat v části následující (kap. 3). V této fázi nás bude zajímat to, co poukazuje k vnitřní významové struktuře lexému *kokoro*, tedy jeho původ a to, co se stává součástí jednotné sítě jeho polysémie; jde o informace, které nám mohou pomoci uchopit a pochopit bohatý pojem KOKORO.

Kokoro je substantivum, které je do japonské promluvy zapojováno převážně jako samostatné slovo, a to ať už jako komponent ustálených vazeb – frazémů (např. *kokoro o jurusu*, *kokoro ni ukabu*, *kokoro wa futacu mi wa hitocu* – více viz 3.2) a pevných kolokací (např. *kokoro kara*, *omoijari no kokoro*), nebo v různých vazbách, jež v systémových datech zatím fixovány nejsou (viz kap. 4). V japonštině figuruje ale také jako lexikální morfém domácích japonských složenin, a to složených substantiv, např. *ojagokoro*; složených adjektiv, např. *kokorojasašii*; složených verb, např. *kokoro'atatamaru* (více viz 3.1), a také velkého množství sinojaponských složenin, v nich se zapsán znakem 心 uplatňuje v sinojaponském čtení *šin* (např. *mušín* 無心, *iššin* 一心, *šindžó* 心情, *anšin* 安心). Ve vybraných kontextech se lze setkat i s jeho obměněným tvarem *mi-kokoro* (御心, č. dosl. *ctěné/ctihodné kokoro*), kdy je k lexému *kokoro* připojen honorifikační prefix *mi-*, nebo s tvarem *o-kokoro* (御心, č. *Vaše kokoro*), kdy je k němu připojen honorifikační prefix *o-*. Zatímco výrazem *mi-kokoro* je odkazováno zpravidla ke *kokoro* japonského císaře⁴³ nebo ke *kokoro* postav japonského šintoistického či buddhistického panteonu – japonských božstev *kami*, bódhisattvů,

⁴³ Postavení japonského císaře je v tomto poměrně specifické vzhledem k tomu, že jeho původ byl až do konce druhé světové války v Japonsku odvozován od bohyně Amaterasu z domácího šintoistického panteonu, a jakožto potomek japonských božstev byl také uctíván.

případně také křesťanského Boha (konkrétně viz např. frazémy D7 a D13 v kap. 3.2), tvarem *o-kokoro* je uctivě označováno kokoro konkrétního člověka.

Jak již bylo uvedeno, lexém *kokoro* je v japonštině velmi frekventovaný. Při zadání *kokoro* do vyhledávače japonské mutace Yahoo v zápisu slabičnou abecedou hiraganou (こころ) je výsledek zhruba 92,7 mil. výskytů⁴⁴ a na serveru Google se jedná o podobnou hodnotu 90,7 mil.⁴⁵ Při zadání *kokoro* v zápisu znakem 心 je počet nalezených výskytů 1,33 mld.⁴⁶ na japonském Yahoo a na serveru Google je to 1,36 mld.⁴⁷ Nepovažujeme tyto hodnoty za zásadně relevantní, jelikož jednotlivé výskyty dále nijak nezkoumáme ani nekvalifikujeme a také protože jsme si vědomi, že ve výsledcích vyhledávání jsou zahrnuty i opakované výskyty a také výskyty ve vlastních jménech (názvech osob, literárních děl, míst) a v případě zápisu znakem zahrnují i sinojaponské realizace ve čtení *šin*, které v této práci nebudou předmětem našeho zkoumání. Nicméně přesto se domníváme, že uvedená vysoká čísla do určité míry svědčí o tom, jak moc je lexém *kokoro* a potažmo i pojem KOKORO, který je zejména jím (v jeho japonské i sinojaponské podobě) v jazyce reprezentován, v japonském jazykově-kulturním prostředí exponován. Bližší představu nám následně poskytnou hodnoty z vlastního korpusu jazykově-systémových dat (zejm. kap. 3) i dat textových (kap. 4).

Tab.1: Počet výskytů lexému *kokoro* v zápisech こころ a 心 na japonském internetu

	こころ	心
Yahoo.co.jp	cca 92,7 mil.	cca 1,33 mld.
Google.co.jp	cca 90,7 mil.	cca 1,36 mld.

⁴⁴ Na základě výsledků vyhledávání „こころ“ s omezením na výskyty na japonsky psaných webových stránkách serveru www.yahoo.co.jp (cit. 10. 9. 2019).

⁴⁵ Na základě výsledků vyhledávání „こころ“ s omezením na výskyty na japonsky psaných webových stránkách serveru www.google.co.jp (cit. 10. 9. 2019).

⁴⁶ Na základě výsledků vyhledávání „心“ s omezením na výskyty na japonsky psaných webových stránkách serveru www.yahoo.co.jp (cit. 10. 9. 2019).

⁴⁷ Na základě výsledků vyhledávání „心“ s omezením na výskyty na japonsky psaných webových stránkách serveru www.google.co.jp (cit. 10. 9. 2019).

O kvantifikaci jazykového materiálu spojeného s výrazem *kokoro* se pokusil Sagara (1995), který vyčíslil jeho frekventovanost následovně. Uvádí, že *kokoro* je součástí celkem zhruba 1300–1500 pevně ustálených a v jazykovém systému fixovaných spojení (konkrétně vychází z největšího japonského výkladového slovníku *Nihon kokugo daidžiten* a dalšího japonského výkladového slovníku *Gjakuhiki Kódžien*), z nichž v japonské podobě *kokoro* se jedná o zhruba tisíc výskytů, v rámci nichž je lexém součástí více než pěti set frazeologických jednotek (tj. frazémů a přísloví) a více než pěti set padesáti japonských složenin (složených adjektiv, složených verb, složených substantiv, atp.), a v sinojaponské podobě *šin* se jedná o 300–500 systémových výskytů (Sagara, 1995, s. 9). Occhi (2008, s. 195) upozorňuje, že už jen z velkého množství pevných kolokací, jejichž množství na základě slovníku *Kódžien* (1995) vyčíslila na 410, je patrné, jak velká škála lidského prožívání je popsitelná prostřednictvím různých vyjádření s *kokoro*.

My se ve své práci zaměříme na japonské slovo *kokoro* s omezením na ta systémová data, která jsou aktuální v moderní japonštině. V předmětu našeho zájmu tak v průběhu analýzy konkrétních výrazů nebudou např. archaická spojení nebo archaické frazémy, které se objevují pouze ve vybraných dílech klasické literatury a v současné japonštině již nejsou užívány. V první části analýzy dat systémových se však archaické podobě lexému *kokoro* i jeho sinojaponské variantě *šin* krátce věnovat budeme, protože věříme, že nám mnohé napoví o motivaci, metaforických i metonymických extenzích, významových profilech i o konotacích, které se budou ještě více vyjevovat v následujících částech naší studie.

2.1 Původ slova *kokoro* a jeho zápis

V této fázi výkladu nejprve sledujeme, jak je lexém *kokoro* sémanticky motivován, a také to, zda a jak se jeho předpokládaný původ spjatý s představami dávných Japonců odráží v jeho vnitřní významové struktuře. Na základě etymologických údajů pojmenování, způsobů jeho zápisu i původu a významů čínského znaku, jímž je sledovaný lexém v moderní japonštině nejčastěji zapisován, začneme odkrývat strukturu stereotypu pojmu KOKORO i systémové konotace, které jsou doložitelné v jazykových datech (vč. původu daného pojmenování) a sdílené rodilými mluvčími daného jazyka.

2.1.1 Etymologie lexému *kokoro* a jeho význam v klasické japonštině

Kokoro je původní japonské slovo, slovo domácího lexika, tzv. *wago*⁴⁸ či *jamatokotoba*⁴⁹. Při pátrání po motivaci tohoto pojmenování se setkáváme hned s několika tezemi. V největším japonském výkladovém slovníku *Nihon kokugo daidžiten* (NKD, 2002, s. 658) je uvedeno 12 níže uvedených etymologických tezí, které jsou excerpovány z různých klasických japonských jazykovědných děl a slovníků, v nichž je o možném původu námi zkoumaného pojmenování zmínka. Zde jednotlivé etymologické teze citujeme ve stručném znění, ve kterém jsou zprostředkovány v uvedených slovnících (NKD, 2002; NGD, 2005). Za původními výrazy jsou v některých výkladech uvedeny znaky, které mohou být původnímu výrazu, jenž je ve slovnících uváděn v slabičné abecedě *katakaně*, přiřazeny (NGD, 2005, s. 14–15). Tím je u původních slov specifikován jejich možný význam.

- 1) *Kokoro* je stažený tvar původního *korikori* (凝凝); či zkrácený tvar původního *korokoro* (凝凝). Význam obou výrazů je „sražení, ztuhnutí (srazit se a ztuhnout)“. *Kokoro* je významově odvozeno od slovesa *kogoru* (凝; č. *zmrznout, ztvrdnout, srazit se a ztuhnout*).
- 2) *Kokoro* je nominalizovaný tvar slovesa *kokoru* (slovesná koncovka *ru* se změnila v *ro*). Sloveso *kokoru* vzniklo přidáním prefixu *ko-* ke slovesu *koru* (凝; č. *spojit se a ztuhnout, zmrznout*) za účelem intenzifikace jeho významu.

⁴⁸ Japonská slovní zásoba se dle původu dělí na tři hlavní vrstvy: lexikum japonské (původní japonská, domácí slova) – tzv. *wago* (和語), příp. *Jamato kotoba* (大和言葉); sinojaponské – tzv. *kango* (漢語); a přejaté – tzv. *gairaigo* (外来語). Přílehlavou charakteristiku slov japonských a sinojaponských uvádí Švarcová (2006, s. 220), která specifikuje, že „[w]ago jsou slova starých japonských písní a jejich expresivní síla spočívá v libozvučnosti a proměnlivém obsahu spjatém s japonskou krajinou, podnebím a životem, jak se od nepaměti přirozeně opakoval, obměňoval a rozpínal. *Kango* jsou zdomácnělá nebo v Japonsku vzniklá sinojaponská slova substantivního charakteru. Jejich expresivní síla spočívá v bezprostřední implikaci významu, neboť jsou zapisována nápovědnými čínskými ideografy. Do japonštiny pronikala z čínského literárního jazyka, nikoli z jazyka mluveného. Mají proto punc ‚literárnosti‘ a ‚učenosti‘, a tím jakési vyšší, prestižnější kulturní hodnoty.“

⁴⁹ *Jamato kotoba* (大和言葉, č. *slova/řeč Jamato*). *Jamato* je označení historického státu (dvora) i tehdejší provincie (dnešní prefektura Nara). *Jamato* je také archaické a vznešené označení Japonska. Výraz se objevuje v ustálených spojeních (*Jamato kotoba*; *Jamatogokoro* – č. *cítění/duch Jamato*; *Jamatodamašii* – č. *duše Jamato*) a stejně jako výraz *wa* (和) nese konotaci ryzí japonskosti, domácí tradice a národovosti, tedy toho japonského, co není utvořeno pod cizími vlivy.

- 3) Slovo *kokoro* vzniklo ze slova *kokori* (小凝; č. *malá sraženina*).
- 4) Pojmenování *kokoro* je odvozeno od označení věci, která ztuhla (j. *korikatamaru*), přičemž proces tuhnutí je specifikován mimetickým slovem *koko*. Závěrečná slabika *ro* označuje místo a v tomto slově znamená „ucuro“ (č. *duťé místo*).
- 5) *Kokoro* je významově odvozeno od slova 火凝 (*hokogori*, č. *oheň + ztuhnout/ztvrdnout*).
- 6) Slovo *kokoro* vzniklo přidáním přípony *ko-* ke kořenu *koro*.⁵⁰
- 7) *Koko* má význam „dané místo, zde“ (爰), slabika *ro* má význam „místo“ (所).
- 8) Slovo *kokoro* je významově odvozeno od slova *tokoro* (所, č. *místo*). *Koko* znamená „zde, toto místo (此所)“ a *ro* je k němu přidaný sufix.
- 9) Význam slova *kokoro* je „místo (処, *tokoro*), kde je *ko* (小)“, příp. „místo (*tokoro*) obsahující *ko* (小)“; *ko* (小) znamená „bod/tečka“.
- 10) *Koko* má původ v onomatopoi *kocu kocu* (zvuk pulsujícího srdce) a *ro* nese význam „místo“.
- 11) Význam *kokoro* (心) je „kokoro“ (裏; č. *rub, vnitřek*); význam *kokoro* (神) je „kakure“ (陰; č. *stín, ukrytost*).
- 12) Pojmenování vzniklo z původního *koro koro* (転転⁵¹), protože *kokoro* se neustále proměňuje a nabírá různé podoby.

Ve *Velkém etymologickém slovníku japonštiny* je k původu *kokoro* představeno celkem 13 tezí (NGD, 2005, s. 491), přičemž prvních dvanáct se naprosto shoduje s výklady uvedenými výše ve slovníku NKD. Jen jedna teze je zde uvedena navíc.

- 13) *Koko* má původ ve tvaru *kaka*, stejně jako kořen *kaku* sloves *kakusu* a *kakuru* (隠, č. *skrýt*). Původní význam je tedy „něco skrývaného, něco skrytého“.

Ve výkladovém slovníku *Kódžien* (KE, 2011) je obdobně jako u výše uvedených výkladů č. 1–5 sémantická motivace lexému *kokoro* uvedena v souvislosti se slovesy *koru* (凝, č. *ztuhnout*) nebo *kokoru* s doplněním, že se těmito slovesy v minulosti

⁵⁰ U této teze není ve slovnících význam uveden.

⁵¹ Znak 転 má japonské čtení *korogaru* (č. *kutálet se*). Sémanticky se s ním pojí dynamika pohybu a změny.

označoval vzhled vnitřností (zabitých) zvířat. Následně se výraz *kokoro* stal obecným označením vnitřností člověka a poté se jeho význam rozšířil a stal se pojmenováním pro lidskou psychiku (srov. též Ikezoe, 2013, s. 26). Stejně objasnění – avšak s konkretizací, že se výraz později stal obecným označením různých orgánů lokalizovaných v hrudi a břichu – nalezneme i ve výkladovém slovníku somatismů (KaKoD, 2000, s. 168), kde se zároveň uvádí, že se v minulosti mělo za to, že *kokoro* nevychází z hlavy, ale právě z vnitřních orgánů uložených zejména v hrudi a břiše (viz též Nakaniši, 2003, s. 93). Naopak ve výkladu ve *Slovníku staré japonštiny* editorů Ónoa, Satakeho a Maedy korespondujícím s výše představenou tezí č. 10 je k původu *kokoro* uvedeno, že je odvozen od pulsování srdce, které bylo považováno za klíčový orgán zakládající život a konání (aktivitu). A i v tomto slovníku je zmíněno, že se tento původní význam později rozšířil a slovem *kokoro* se začaly souhrnně označovat veškeré lidské volní, náladově-pocitové a intelektuální procesy vůči vnějšímu světu (KogoD, 1991, s. 488).

Jak je z výše citovaných etymologických tezí patrné, u většiny z nich je původ pojmenování *kokoro* dáván do souvislosti se slovesem *koru*, příp. *kogoru* a slovy z nich odvozenými (*korikori*, *korokoro*, *kokoru* aj.). Takto je původ pojmenování *kokoro* prezentován a komentován i dalšími odborníky (např. Ikegami, 2008, s. 171; Sagara, 1995, s. 17; Morimoto, 1988, s. 87). Slovesem *koru* je v japonštině označován stav, kdy se více dílčích částí stejného typu shromáždí na jedno místo, následně se spojí do jednoho celku a ten postupně ztuhne (KE, 2011). Sloveso *kogoru* nese význam „ztuhnout a ztvrdnout“ (tamtéž). Původ slova *kokoro* je tak dáván do souvislosti s formováním a tvarem orgánů⁵². Morimoto (1988, s. 88) se domnívá, že lze z etymologie usuzovat, že si dávní Japonci *kokoro* představovali jako ztuhlou pevnou věc. Ikegami (2008, s. 171) k tomu zmiňuje, že v původních představách bylo srdce a ostatní vnitřní orgány stvořeny sražením (zkoagulováním) několika částí tekutiny,

⁵² Ikezoe (2013, s. 25–26) a Morimoto (1988, s. 87) v této souvislosti připomínají i náhodnou souvislost se vznikem japonských ostrovů, jenž je v japonských mýtech *Kodžiki* (č. *Kodžiki. Kronika dávného Japonska*, 2012) popsán tak, že bůh Izanagi a bohyně Izanami pověřeni nebeskými bohy stvořit pevnou zemi zanořili do proudících vod nebeské kopí a zavířili jím. Když z moře kopí vytáhli, skanuly z jeho hrotu kapky (solná sedlina), které se srazily a ztuhly (j. *koru*) v ostrov nazvaný Onokorodžima (č. dosl. *Ostrov, který sám ztuhl*), na něž božstva Izanami a Izanagi sestoupila z nebeského plovoucího mostu (viz např. Winkelhöferová a Löwensteinová, 2006, s. 75–76). Od slovesa *koru/kogoru* je mimo jiné odvozeno i substantivum *kóri* (č. *led jakožto ztuhlá voda*) či název pokrmu *nikogori* (č. *aspik*, dosl. „vařit + ztuhnout“).

kteřá naplňovala tělo. Tento výklad shodně s výklady představenými výše (např. KE, 2011; KaKoD, 2000) odkazuje k souvislosti sémantické motivace zkoumaného lexému s vnitřními orgány, byť je odlišný v tom, že tuhnutí vztahuje k okamžiku jejich tvoření, zatímco u výše zmíněných interpretací je tuhnutí vztahováno k pozorování vnitřností (zabitých) zvířat.

S původem pojmenování *kokoro* úzce souvisí úvahy dávných Japonců o kokoro, tj. lidské psychice – jak o ní uvažovali a jak si ji představovali, a s původními představami o místě, kde v lidském těle sídlí. Ani dle Sagary (1995, s. 18) nelze etymologii slova *kokoro* od způsobu uvažování o psychické stránce člověka oddělovat. Etymologické teze odhalují souvislost kokoro s vnitřními orgány (ať už různými orgány uloženými v břiše, nebo v hrudi, či přímo se srdcem), což je možné doložit i užitím/významy lexému *kokoro* v klasické japonštině.

Výskyty slova *kokoro* lze dohledat v nejstarších japonských literárních památkách. Ve *Velkém etymologickém slovníku japonštiny* (NGD, 2005, s. 491) je uvedeno, že jeho první výskyt lze vysledovat již v kronice *Kodžiki* (r. 712). Nejen v moderní japonštině, ale i v klasické japonštině bylo zkoumané slovo velmi frekventované a bylo součástí velkého množství frazeologismů a pevných kolokací. Jak vyplývá z děl klasické japonské literatury (sbírek klasické japonské poezie i klasických prozaických žánrů – deníkové literatury *nikki* nebo příběhů *monogatari*), už dávní Japonci jeho užitím pojmenovávali nejrůznější aspekty vnitřního světa člověka a vyjadřovali i drobné nuance v jeho psychických stavech a procesech. V mnoha původních užitích (tedy významech), se kterými se můžeme setkat například v kronice *Kodžiki* nebo básnické sbírce *Man'jóšú*⁵³, se lexém *kokoro* dnes již nepoužívá. Sagara (1995, s. 18) takových použití lexému *kokoro* v básnické sbírce *Man'jóšú*, která dle jeho názoru současní Japonci již nesdílí, uvádí několik (např. 結びし情, 語らひし心, 遠き心). Poznatky o užití a významu lexému *kokoro* v klasické japonštině doloženými v nejstarších literárních památkách můžeme doplnit výklad jeho původu. Tytéž poznatky nám rovněž přispějí k pochopení procesu utváření pojmu KOKORO.

⁵³ Antologie starověké japonské poezie z 2. poloviny 8. století čítající přes 4500 básní od více než 500 autorů z období cca od r. 350 do r. 750. Jedná se o „lyrickou poezii s častými náměty koloběhu proměn v přírodě a jejich splývání s náladami člověka. Současně jsou to zpěvy o lidské vzájemnosti a hlubokých citech.“ (Švarcová, 2005, s. 211).

V nejstarších jazykovědných záznamech japonštiny jsou dle Ikegamiho (2008, s. 170) doložena pouze dvě označení vnitřních orgánů, a to *kokoro* a *kimo* (č. *játra*, *ledví*). Obě slova se objevují již v kronice *Kodžiki* a básnické sbírce *Man'jōšū* a z jejich společného výskytu je možné vyvozovat úzkou souvislost *kokoro* s orgány odrážející se v představách dávných Japonců. Lexém *kokoro* se v obou zmíněných klasických dílech mimo jiné objevuje s ustáleným básnickým přívlastkem *kimo mukau* (*kokoro*) a v básnické sbírce *Man'jōšū* ještě s přívlastkem *murakimo/muragimo no* (*kokoro*). První přívlastek lze přeložit jako *kokoro* (ležíci) *naproti kimo* a druhé spojení jako *kokoro mnoha* (sdružených) *orgánů* (Sagara, 1995, s. 16; Nakaniši, 2003, s. 93). Dle Mijadží (1979, s. 81) lze ze zapojení *kokoro* s uvedeným přívlastkem ve verších zařazených v kronice *Kodžiki* vyvozovat, že *kokoro* bylo už v té době považováno za místo uvažování a cítění, což následně dokládá i verši z básnické sbírky *Man'jōšū*. Na dalších několika příkladech zapojení slova *kokoro* v básních této sbírky však Mijadží (tamtéž, s. 81–82) zároveň dokládá, že se jím v japonském starověku⁵⁴ označovalo také srdce jakožto orgán, a význam byl odlišen i na úrovni grafické (viz 2.1.2), přičemž užití v tomto významu bylo podpořeno představami tehdejších Japonců o tom, že právě orgány jsou místem, kde sídlí psychika.

Rozličné interpretace zmíněného básnického přívlastku *kimo mukau* ve spojení s *kokoro* shrnuje Mijadží (tamtéž, s. 96–97) do dvou hlavních typů. V prvním přístupu, který byl široce uplatňovaný do období Edo⁵⁵, je *kokoro* chápáno jako souhrnné označení různých orgánů, jednoslovně označovaných *kimo*⁵⁶, které jsou umístěny naproti sobě; případně se odvozuje, že se mělo za to, že *kokoro* (psychika) sídlí právě v tomto seskupení orgánů. (viz též Sagara, 1995, s. 16–17) Ve druhém typu interpretací, uplatňovaném zejména v moderní době od období Meidži⁵⁷, je *kokoro* vykládáno

⁵⁴ V japonské historiografii označován *džódai* (上代, cca 300–800 n. l.).

⁵⁵ 1603–1867.

⁵⁶ Jako možné zdůvodnění skutečnosti, že v japonštině byly vnitřní orgány označovány souhrnně jedním slovem a nikoliv pojmenovávány jednotlivě, Mijadží (1979, s. 83) uvádí, že Japonci jakožto zemědělský národ neměli oproti například pasteveckým národům v běžném životě mnoho příležitostí přijít do styku s vnitřnostmi, a neměli tak potřebu orgány odlišovat a jednotlivě pojmenovávat (srov. Ikegami, 2008, s. 185). Mijadží (1979, s. 83, 85) navíc uvádí, že běžní Japonci neměli v oblibě analyzující výrazy a necítili nutnost tělesné orgány detailně označovat ani o nich pojednávat. Doklady této inklinace pozorované v klasické literatuře, zejm. období Heian (794–1185), zmiňuje dále například Hata (2002, s. 124–125).

⁵⁷ 1868–1912.

jakožto srdce (orgán), případně srdci podobný orgán, nacházející se naproti játrům (*kimo*) či játrům podobnému orgánu, a který byl zároveň považován za sídlo psychických aktivit. Ikegami (2008, s. 170) k tomu uvádí, že *kokoro* označovalo přímo srdce a *kimo* bylo souhrnné označení orgánů, avšak později se jeho význam zúžil a stalo se pojmenováním pro játra. Oběma slovy se zároveň odkazovalo také k mentálním/emocionálním stavům, jelikož srdce či celá hrudní a břišní oblast byly asociovány s mentální/emocionální aktivitou.

V textech období následujícího (asi od 9. stol.) je dle Mijadží (1979, s. 82) již obtížné najít výskyty, kdy by bylo lexémem *kokoro* odkazováno na srdce (orgán). S uvedením a postupným rozšířením tradiční čínské medicíny a souvisejícího Učení o pěti prvcích⁵⁸ byla obě slova ve významu označujícím konkrétní orgány nahrazena výpůjčkami z čínštiny *šinzó* (č. *srdce*) a *kanzó* (č. *játra*) a dále se rozvíjela (zejm. lexém *kokoro*) „již“ čistě jen jako abstraktní pojmy odkazující k mentálním a emocionálním aktivitám (Ikegami, 2008, s. 170). Ve významu „srdce“ jakožto orgánu se přesněji řečeno začaly používat sinojaponské výrazy *šin* (心), *šinzó* (心臓) a *šin no zó* (心の臓) (více viz Mijadží, 1979, s. 83nn.) a slovem *kokoro* byly nadále popisovány výhradně aspekty vnitřního světa člověka, tj. jeho cítění, prožívání, atd. O tom, že se lexémem *kokoro* označovalo v dávných dobách i srdce jakožto orgán, se dnes dozvídáme i v hesle

⁵⁸ Japonsky *Gogjósecu* (五行説), příp. *Gogjó šisó* (五行思想). Vychází z čínské přírodní filozofie integrující holistický pohled na člověka a přírodu, která je rozpracovaná a uplatňovaná např. v tradiční medicíně, astrologii a jiných disciplínách. Zjednodušeně řečeno, v pojetí se pracuje se soustavou pěti základních prvků (dřevo, oheň, země, kov, voda), ke kterým jsou přiřazeny vnitřní orgány (játra, plíce, srdce, slezina, ledviny), smyslové orgány (oči, jazyk, ústa, nos, uši), atd. Pět uvedených orgánů (j. 五臟), které jsou považovány za primárně důležité, je dále přiřazeno k dalším šesti (j. 六腑; tenké střevo, tlusté střevo, žaludek, žlučník, močový měchýř a tzv. *sanšó*, 三焦 – tříúrovňový prostor zahrnující vnitřní orgány spojené zejm. s trávením), které mají nižší důležitost (Yu, 2009, s. 296; srov. Satake, 1984, s. 123nn.). *Kokoro* (mysl/duše/psychika) dle této teorie také sestává z pěti aspektů (魂, 魄, 神, 志, 精/意), z nichž každý dlí v jednom z pěti orgánů a souvisí například s konkrétní emocií nebo kognitivní funkcí. V srdci, které má mezi jednotlivými orgány vůdčí postavení, sídlí 神 – nejdůležitější aspekt *kokoro* (psychiky), který ovládá ostatní čtyři. (srov. Mijadží, 1979, s. 88–90; Narita, 1996, s. 130; Satake, 1984, s. 123–155; Morimoto, 1988, s. 85; Yu, 2009a, s. 296–297; 2008, s. 153–158; Sakai, 2004). Vše je navíc uvažováno i v rámci konceptu jin-jang (j. 陰陽). Jednotlivé pětice se vzájemně ovlivňují a jejich harmonie je předpokladem rovnováhy. (podrobněji viz např. Narita, 1996, Sakade, 1994) Lze se domnívat, že toto učení, které se dostalo do Japonska už v 5. nebo 6. století, dále rozvíjelo a posilovalo představy o tom, že duše/mysl dlí ve vnitřních orgánech.

kokoro ve výkladových slovnících a slovnících klasické japonštiny (např. KogoD, 1991, s. 488; KoDaD, 1984, s. 439), kde je tento význam spolu s mnoha těmi, kde *kokoro* figuruje jako abstraktum, explicitně uváděn.

Z textů klasické japonské literatury se můžeme dozvědět mnohé o původních konceptualizacích *kokoro*. Existuje řada pozoruhodných studií, které se zabývají slovem *kokoro* nebo třeba jen interpretací jedné jeho konkrétní kolokace v dílech klasické japonské literatury – ať už v klasické poezii (zejm. např. Hata, 2002, s. 124–173; 2006; Sagara, 1995; Švarcová, 2010a), nebo v klasické i moderní próze (např. Takahaši, 2012; Sagara, 1995; Hata, 2006). V mnoha studiích se pozornost upíná k básnické sbírce *Man'jósú*, v jejíž souvislosti se užívá také termín *Man'jó no kokoro*, příp. *Man'jódžin no kokoro* (č. *duch sbírky Man'jósú, mentalita lidí z doby básnické sbírky Man'jósú*), a jejich autoři zkoumají jak užití a významy slova *kokoro*, tak jeho zápis, nebo interpretují konkrétní kolokace (např. Ikezoe, 2013; Sagara, 1995; Okazaki, 1997). Klasické texty stojí v této práci mimo náš zájem, protože dále v analýze (kap. 3 a 4) se zaměříme na *kokoro* v moderní japonštině, nicméně v budoucích analýzách se ke *kokoro* v klasické japonštině za účelem doplnění jeho obrazu a popisu proměn pojmu ještě vrátíme.

Prastarou představu dávných Japonců o tom, že *kokoro* sídlí v břiše, případně v hrudi, vyvoditelnou ze zmíněných etymologických tezí a užití lexému *kokoro* v klasické japonštině, potvrzují i Morimoto (1988, s. 82) a Satake (1984), a to na základě skutečnosti, že v japonštině se nejrůznější psychické stavy a procesy (přisuzované a spojované právě s *kokoro*) vyjadřují také pomocí frazeologismů utvořených kolem bázových slov *hara* (č. *břícho*) a *mune* (č. *hrud'*) – např. *hara ga tacu* (dosl. *břícho se postaví*, č. *naštvat se*), *hara o watte hanasu* (dosl. *rozdělit/rozbit břícho a mluvit*, č. *mluvit upřímně/na rovinu*), *hara ga kuroi* (dosl. *mít černé břícho*, č. *být zlovolný/zlomyslný*), *mune ga sawagu* (dosl. *hrud' vyvádí*, č. *být nesvůj/neklidný*), *mune ni himeru* (dosl. *tajit v hrudi*, č. *nedat najevo / nechat si pro sebe*), *mune o nadeorosu* (dosl. *pohládit si hrud' shora dolů*, č. *ulevit se někomu*).⁵⁹ Za zmínku jistě stojí to, že význam mnoha z těchto frazémů je v japonských slovnících vykládán právě za použití slova *kokoro*, i to, že v několika somatických frazémech mohou být slova *hara* a *mune* za lexém *kokoro* zaměněna. Morimoto (1988, s. 82) na základě nízkého počtu japonských frazeologismů s bázovým slovem *atama* (příp. *kašira*, *kóbe*, vše č. *hlava*)

⁵⁹ K frazeologii japonských somatismů *hara* a *mune* více viz Satake, 1984; Nakaya, 2012; Laksová, 2010.

a skutečnosti, že se tyto užívají až v moderní japonštině, uvádí, že představa o tom, že kokoro sídlí v hlavě (příp. mozku) není v Japonsku původní. Satake (1984, s. 6) tvrdí, že v představách Evropanů sídlí kokoro v mozku a srdci, ale že v představách Japonců kromě toho sídlí původně i v břiše, kde navíc spočívá ta část, která odpovídá hlubší vrstvě (nevědomé) psýché. Břicho i hrud' označuje za místo, kde kokoro sídlí (j. *jadoru*) a které obývá (j. *sumu*). Mijadží (1979) se nad původními představami Japonců o umístění kokoro v lidském těle zamýšlí i v historických souvislostech. Zmiňuje, že v původních naivních (nevědeckých) představách běžných Japonců bylo kokoro uvažováno jako dlicí v břišních/hrudních orgánech, v souladu s koncepty čínské medicíny přesněji zejména v srdci⁶⁰. Podle Mijadží (1979, s. 80–81) teprve s rozšířením vědeckých poznatků ze Západu v období Edo⁶¹ Japonci poznali, že místo, odkud jsou řízeny psychické funkce, není srdce, které řídí krevní oběh, a přijali myšlenku, že kokoro (psychika) se nachází v mozku, příp. nervech. Nicméně tyto poznatky se mezi běžný lid dostaly až v období Meidži. Původní japonské pojetí, na které měla brzy vliv i čínská medicína a čínština, je dnes čitelné v japonském jazyce – japonské frazeologii a v literárních dílech, ve kterých se však také ukazuje, jak se toto pojetí v průběhu času a s přibývajícím vědeckými poznatky proměňovalo⁶².

⁶⁰ V publikaci *Culture, Body and Language. Conceptualizations of Internal Body Organs across Cultures and Languages* (Sharifian et al. (eds.), 2008) se autoři věnují konceptualizacím vnitřních tělesných orgánů v různých kulturách se zaměřením na ty orgány, které jsou považovány za klíčové ve spojitosti s cítěním, myšlením a věděním (obecně myslí [mind], příp. duší [soul]). Ve výsledku dělí zkoumané kulturní konceptualizace na „břicho-centrické“ (např. indonéština, malajština), „holistické srdce-centrické“ (např. čínština, japonština, korejština) a „dualistické srdce-/hlavo-centrické“ (např. perština, angličtina). V souboru statí je japonština zastoupena studiemi Ikegamiho (2008) a Occhi (2008) – v obou je pojednáno o slovu *kokoro* a jsou zařazeny mezi konceptualizace holistické srdce-centrické. V úvahu je však nutné vzít doložené původní představy, v nichž bylo kokoro (psychika i srdce) zjevně asociováno šířeji s celou hrudní a břišní oblastí a v ní uloženými orgány. V případě japonštiny by snad tedy bylo přesnější hovořit o konceptualizaci na pomezí břicho-centrických a srdce (hrudně)-centrických. Čínština je v publikaci zastoupena studií o konceptualizaci srdce (*xīn*) v čínštině od Yu (2008).

⁶¹ 1603–1868.

⁶² K proměnám představ různých kultur o duši (soul) / mysli (mind) ve vztahu k orgánům a k její pozici v lidském těle (body) a vlivům například náboženství a karteziánské filozofie i vědeckých poznatků na tyto představy, jakož i k rozdílným pojetím na Západě a na Východě obecně více viz např. Sharifian et al. (2008, s. 3–7) nebo Juasa (1994, s. 224–231), k pojetí duše v různých náboženstvích viz např. Chlup (ed.), 2007.

2.1.2 Zápis lexému *kokoro*

Při rekonstrukci jazykového obrazu považujeme v případě japonštiny za důležité vzít během analýzy dat systémových v úvahu i způsoby zápisu⁶³ zkoumaného lexému, zejména čínské znaky, kterými býval a je zapisován. Lze v nich vysledovat doplnění etymologických tezí, ale i jiné cenné informace poukazující k sémantické struktuře zkoumaného pojmu.

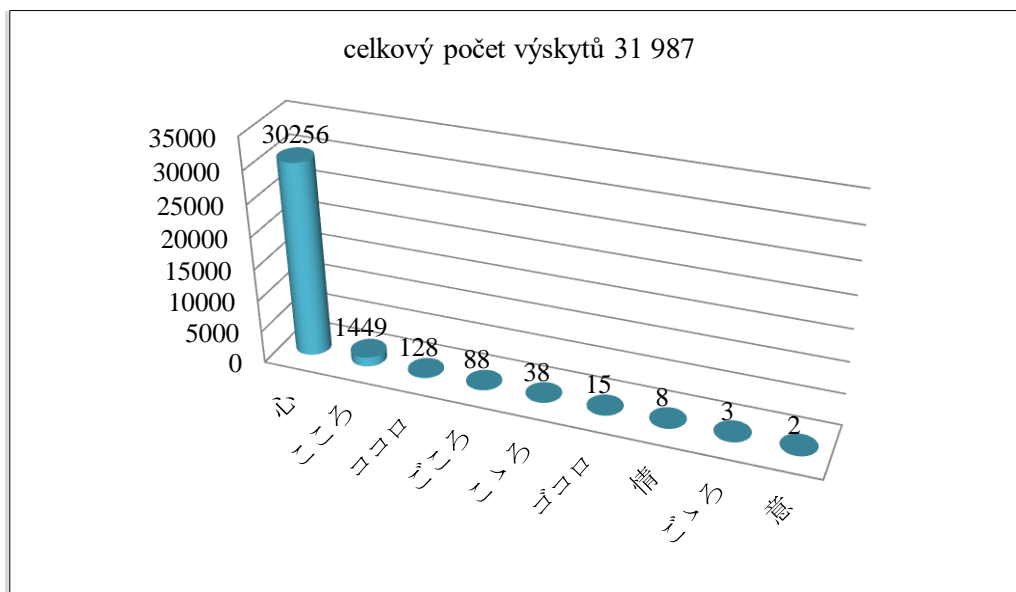
V moderní japonštině se *kokoro* zapisuje téměř výhradně dvěma způsoby – slabičnou abecedou *hiraganou* jako *こころ* nebo čínským znakem 心. Pokud bychom se pokusili popsat nuanci mezi zápisem *hiraganou* a zápisem čínským znakem, z hlediska sémantického je zápis slabičnou abecedou méně vymezující, a méně inklinuje k chápání slova například jako termínu (samozřejmě však velmi záleží také na typu textu), z hlediska stylistického působí laskavějším a jemnějším dojmem a zdůrazňuje zvukovou stránku slova, která se v případě *kokoro* pojí s domácím japonským zvukem (tři móry *ko-ko-ro*), tedy původní zvukovou podobou tohoto slova ještě před tím, než začalo být zapisováno. Naopak v zápisu čínským znakem slovo dostává vizuálně i významovou složku, kromě japonského čtení evokuje i sinojaponské čtení (dvoumórový zvuk *ši-n*), celkově může vyznít méně původně japonsky, působit učeně a ze sémantického hlediska *kokoro* více vymezovat například jakožto mysl (opět záleží na typu textu)⁶⁴ – viz též výše poznámku o vrstvách japonské slovní zásoby

⁶³ Při zápisu moderní japonštiny se používají a kombinují tři hlavní grafemické systémy – 2 slabičné abecedy *katakana* a *hiragana* (souhrnně *kana*) a čínské znaky (*kandži*). *Kana* je fonografické slabičné písmo (každý grafém reprezentuje zvukovou jednotku – móru, ale nenesé žádný význam), které vzniklo zjednodušením (*hiragana*) či z dílčích částí (*katakana*) čínských znaků. *Katakana* se užívá pro psaní přejatých slov a pro přepis cizích jmen, dále například pro zápis onomatopoií. V japonském textu plní také funkci zvýraznění a uplatňuje se i tehdy, kdy je třeba zapsat slova, jejichž význam není autorovi zřejmý. *Hiragana* se užívá zejména pro zápis gramatických prvků (partikulí, spojek, pomocných jmen, sufixů, slovesných či adjektivních koncovek), ale také pro zápis lexikálních morfémů namísto znaků (např. v textech pro děti, nebo s cílem jednoznačně nevymezit význam). Čínskými znaky, které Japonci převzali a začali studovat na zač. 5. století, se zapisují zejména lexikální morfémy. Čínské znaky se řadí mezi písmo ideografické, v němž se každý grafém pojí s určitým významem. (viz např. Barešová a Dyrtrtová, 2014).

⁶⁴ V souvislosti s důležitostí slova v jeho japonském znění, nikoliv zápisu znakem, můžeme připomenout koncept *kotodama* (č. *duše slova*). Švarcová (2005, s. 16–17) uvádí, že Japonci ovládali umění slova, uměli naslouchat vypravěčům předávajícím z generace na generaci v ústní podobě staré báje a odpradáva věřili v magickou sílu slov. Slova už od nepaměti provázela japonské obřady a byla jim připisována magická moc. Naopak Číňané připisovali magickou sílu a posvátnou moc písmu. (tamtéž;

ze Švarcové (2006, s. 220). Ve statistických údajích získaných pomocí vyhledávacího nástroje Čúnagon pro Vyvážený korpus současné psané japonštiny (BCCWJ)⁶⁵ se ukazuje, že zápis znakem 心 je v textech současné japonštiny drtivě nejčastější (94,59 %) a zápis v hiraganě (こころ, příp. ごころ v kompozitech) zaujímá jen malou část (4,81 %)⁶⁶ – viz Obr. 1.

Obr. 1: Zápis lexému *kokoro* (-*gokoro*) v BCCWJ

srov. Líman, 2000, s. 12–13; Vostrá, 2015, s. 139–159). Vostrá (2015, s. 147) připomíná, že slova japonská byla podstatná i v poezii *waka* (nejranější japonská básnická forma): „*Waka* je psána úzkostlivě čistou japonštinou, která údajně zakazovala použití slov či jazykových konstruktů převzatých z čínštiny, a představuje proto tu nejčistší esenci Japonska v prostředí prosyceném kontinentální kulturou. Existoval názor, že ve zvukové podobě starých japonských slov je obsažena duchovní či estetická síla, která spojuje ‘mysl’ či ‘srdce’ (*kokoro*) básníka jak se světem, tak s jeho publikem. Tato duchovní moc, která začala být označována jako *kotodama* [...], se stala klíčovým pojmem velebícím takřka magický význam původního japonského jazyka.“ Nakaniši (2003, s. 4–5) apeluje, že chceme-li poznat mentalitu Japonců, je třeba odhlédnout od zápisu původních japonských slov (*jamatokotoba*) v čínských znacích a jejich sinojaponského čtení (j. *on-jomi*) a zkoumat je na základě jejich japonského zvuku (j. *kun-jomi*). „Znaky jsou vypůjčené z čínštiny, a proto ve chvíli, kdy se japonština jimi zapíše, dojde k odklonu od původního japonského myšlení.“ (tamtéž, s. 4).

⁶⁵ Celkový rozsah korpusu BCCWJ činí 104 300 000 slov a je tvořen texty vydanými v letech 1976–2005 (NINJAL, 2009).

⁶⁶ Zbytek tvoří zápis v katakaně (ココロ, příp. ごころ v kompozitech; 0,45 %), zápis archaickým či autorským způsobem v hiraganě (こゝろ, příp. ごゝろ; 0,13 %), zápis znakem 情 (0,03 %) a znakem 意 (0,01 %). Údaje jsou platné k 18. 11. 2019.

Pohled do statistik tří nejčastějších způsobů zápisu v jednotlivých subkorpusech a typech textů⁶⁷ odhaluje, že zápis znakem 心 je ve všech žánrech nejvíce zastoupený. Jediný žánr, kde není mezi zápisem 心 a ころ zásadní procentuální rozdíl, je kategorie poezie, kde první jmenovaný způsob zápisu zaujímá 59,25 % a zápis hiraganou 40,75 %⁶⁸.

Čínskými znaky se japonský lexém *kokoro* začal zapisovat již v počátcích japonského písemnictví a je na místě se jejich studiem zabývat, neboť jejich volba jistě souvisela s původními představami dávných Japonců (a Číňanů) o lidském vnitřním světě. Navíc zapojení a užití předmětných znaků v lexiku (jakožto morfémů) i v systému znakového písma doplňuje výklad konceptu vnitřního světa provedený na základě užití japonského slova *kokoro* a ukazuje nám, jak se tyto představy dále rozvíjely, a mimo jiné může napovědět například i to, jak je vnitřní svět v japonském pojetí tvořen a jak je uspořádán.

Po přijetí čínských znaků⁶⁹ zapisovali Japonci původní domácí slovo *kokoro* nejen znakem 心, ale i znaky jinými. V kronice *Kodžiki*⁷⁰ je *kokoro* zapsáno třemi znaky 許許呂 (Mijadží, 1979, s. 81), které jsou použity foneticky bez vazby na jejich význam. V básnické sbírce *Manjósú*⁷¹ je zápis *kokoro* však již rozmanitější. Ikezoe (2013, s. 26) uvádí, že se v ní setkáme s 286 slovy, která lze číst *kokoro*; čtyři z nich jsou jednoznaková – 情 (vyskytuje se 118x), 心 (vyskytuje se 117x), 意 (vyskytuje se 13x), 神 (vyskytuje se 3x), jedno je dvouznakové 景迹 (pouze 1 výskyt) a dvě jsou tříznaková

⁶⁷ Statistika prezentuje zápis lexému v následujících subkorpusech (žánrech): subkorpus veřejných knihoven (knihy), subkorpus vydávaných tiskovin (knihy, časopisy, noviny), subkorpus pro zvl. účely (bestsellery, internetová poradna Yahoo! Čiebukuro, právní texty, zápisy z jednání japonského Parlamentu, informační bulletiny, učebnice, poezie, Bílé knihy, blogy).

⁶⁸ BCCWJ přes vyhledávací nástroj Čúnagon (cit. 18. 11. 2019).

⁶⁹ Potřeba písma v Japonsku začala nastávat v době, kdy se od pol. 6. století šířil buddhismus a čínsky psané sútry a začal se formovat centralizovaný stát. Čínské znaky Japonci přijali za své zhruba v 2. pol. 7. století (více viz např. Švarcová, 2009, s. 119–120; 2007).

⁷⁰ V kronice jsou zastoupeny tři způsoby použití čínských znaků, které byly v 8. století nejobvyklejší. Jedná se o *kanbun*, tedy pasáže psané čínsky s čistě čínskou slovní zásobou a větnou skladbou. Další formou zápisu jsou čínské znaky použité foneticky bez ohledu na jejich původní význam, a třetí formou je *kanbun* v hybridní podobě čtený japonsky. (Švarcová, 2005, s. 206).

⁷¹ Způsob zápisu básní, označovaný termínem *man'jógana*, pochází z doby, kdy ještě neexistovaly slabičné abecedy *kana*. Jedná se o zápis čínskými znaky ve fonetickém použití s přihlédnutím k jejich významu v případech, kde to fonetika dovolovala. (Švarcová, 2005, s. 211).

– 許己呂 (vyskytuje se 22x) a 己己呂 (12x). S mírně odlišnými statistickými údaji se setkáváme u Sagary (1995, s. 15–16), který prezentuje, že v *Man'jósú* je celkem 312 slov ve znacích, která je možné číst *kokoro* (např. 心, 情, 意, 神, 景迹, 於, 許己呂, 己許呂, 許許呂, 己己呂), a konstatuje, že většina je však zastoupena znaky 心 (130x) a 情 (112x). Právě tyto dva znaky byly pro zápis lexému *kokoro* užívány nejčastěji i nadále, o čemž se je možné přesvědčit i v jiných dílech klasické japonské literatury. U původních víceznakových zápisů se jedná o fonetické použití znaků pro písemný záznam tří japonských mór *ko-ko-ro*. V případě psaní jedním znakem lze usuzovat, že variantní zápis japonského lexému čtyřmi různými čínskými znaky umožňoval tehdejší Japoncům přesněji zachytit zamýšlený význam nebo aspekt již tehdy silně polysémního slova *kokoro*. Mijadží (1979, s. 82) ve své studii na příkladech zapojení výrazu *kokoro* a uvážení kontextu v básni č. 1792 uvádí, že v básnické sbírce *Man'jósú* je možné rozlišit mezi „fyzickým“ *kokoro* psaným znakem 心 a interpretovatelným jako tělesný orgán „srdce“, které je však zároveň bráno za místo prožívání a cítění, a mezi „psychickým“ *kokoro* psaným 情 a interpretovatelným jako „cítění/prožívání/psychika“. Ikezoe (2013, s. 26) u znaku 心 konstatuje, že je zobrazením tvaru srdce (orgánu), a rozborem znaku 情 dospívá k závěru, že tento nese význam „neznečištěné opravdové/čestné kokoro“ a „upřímný pocit“⁷². U znaku 意 vyvozuje, že se jím odkazuje na *podstatu člověka skrytou hluboko v jeho nitru (kokoro)*⁷³, a poslední znak 神 pro jednoznakový způsob zápisu *kokoro* v *Man'jósú* interpretuje jako „kokoro božského vládce převyšující člověka (lidské chápání)“, příp. jako „boží vůli“.

⁷² Znak 情 (j. čtení *nasake*, sj. čtení *džó, sei*) se v kategorizaci znaků řadí mezi fonogramy – je tvořen determinativem 忄 („kokoro“) a fonetikem 青. Stará podoba fonetika je 靑 („průzračný“, „křišťálově čistý“, „čistě modrý“). Význam celého znaku je „neličené/pravdivé kokoro“, „ryzí čisté kokoro, které má člověk od narození“. (Ikezoe, 2013, s. 26; srov. Juasa, 1994, s. 217; ŠKGR, 2011; KanWaD, 1986, s. 491) Slovem *nasake* psaným tímto znakem je v japonštině označována celá škála aspektů lidského prožívání, z nichž většina se pojí s cítěním a empatií; hlavními jeho významy jsou „city, cítění / citlivost člověka“, „soucit/empatie“, „opravdový/upřímný pocit“, „láska“, „působení/„působ“ (eNKD, 2006; Kódžien, 2011; srov. Nakano, 1997).

⁷³ Juasa (1994, s. 216) analyzuje význam znaku 意 složeného z prvků 音 („zvuk“) a 心 („kokoro“) jako „niterné pocity/myšlenky před tím, než jsou vyřčeny“ a uvádí, že se jím často odkazuje na „působení kokoro při směřování k určitému cíli“, což dokládá jeho výskytem ve složeninách 意志 (č. *vůle*), 意欲 (č. *odhodlání*), 意見 (č. *názor*) atp.

V současných japonských výkladových slovnících je pro zápis lexému *kokoro* zpravidla uváděn jen znak 心, který se v moderní japonštině používá výhradně (viz výše údaje z BCCWJ).

2.1.3 Znak 心 – významy a jeho zapojení v sinojaponském lexiku a znakovém písmu

V rámci tradiční kategorizace čínských znaků⁷⁴ patří 心 mezi piktogramy⁷⁵ a jeho současná podoba se vyvinula postupným zjednodušováním obrázku srdečního svalu (viz Obr. 2).⁷⁶ Sagara (1995, s. 16) v této souvislosti s odkazem na sino-japonský slovník *Šindžigen* (1968) zmiňuje, že dávní Číňané považovali lidský intelekt, cítění a vůli (vše souhrnně kokoro – viz 2.2) za působení srdce, které se nachází hluboko v těle a které jemně pulsuje. Čínské pojetí psychiky spojované se srdcem a doložené také v lexiku jím motivovaném – rekonstruovatelné analýzou zejména lexému *xīn* s významem „srdce/mysl“ psaného právě znakem 心 a souvisejících znakových složenin (např. Yu, 2008; 2009a) – lze od původních domácích japonských představ, které jím byly nesporně ovlivněny (Sagara, 1995, s. 16; viz výše také poznámku o Učení o pěti prvcích), dnes oddělit poměrně obtížně. Sagara (tamtéž) uvádí, že je dnes problematické se přesně dopátrat toho, jakým způsobem a v jaké míře související čínské písmo a čínský způsob uvažování v nejstarších dobách Japonce ovlivnily.

Obr. 2: Grafický vývoj piktogramu 心

Nápisy na kostech	Nápisy na bronzích	Menší (pečetní) písmo	Úřednické písmo	Standardní zápis
				

⁷⁴ V tradiční kategorizaci jsou čínské znaky rozděleny do šesti skupin (j. *rikušo*, 六書) – piktogramy (象形), symboly (指事), ideogramy (会意), fonogramy (形声), výpůjčky (假借) a variety (轉注). (Slaměnková, 2017, s. 37–47).

⁷⁵ Piktogramy, č. též *znaky obrázkové* či *znaky, které zpodobňují tvar* (Zádrapa, Pejčochová, 2009, s. 45), které spolu se symboly spadají mezi tzv. obrysové znaky, „jsou původně obrázky, které ve zkratce zpodobňují konkrétní“ (Uher, 2013, s. 42).

⁷⁶ Schéma na obrázku 2 bylo vytvořeno a zjednodušeno na základě online slovníků *Džicú*, *Vividict* a *Džigen*.

V japonském výkladovém slovníku znaků (ŠKGR, 2011) jsou uvedeny následující významy znaku (příp. lexikálního morfému) 心, které se v sinojaponském lexiku uplatňují (znak je v něm čten sinojaponsky *šin*).

- 1) „kokoro“ (př. *šinšin* 心身 – dosl. „kokoro + tělo“, č. *duše a tělo, psychický i/a fyzický*;
honšin 本心 – č. *skutečný pocit / pravý záměr*)
 - a. „psychika“, „uvažování“, „pocit/cítění“
 - b. „význam“
 - c. „působení/atmosféra“, „působ“
- 2) „srdce“ (orgán), „hrud“ (př. *šinjin* 心筋 – dosl. „kokoro + sval“, č. *myokard*)
- 3) „prostředek“, „střed“ (př. *enšinrjoku* 遠心力 – dosl. „vzdálený + kokoro + síla“, č. *odstředivá síla*; *tošin* 都心 – dosl. „metropole / Tokio + kokoro“, č. *centrum Tokia*)
- 4) „věc, která je uložena uprostřed“⁷⁷ (př. *tóšin* 灯心 / 灯芯 – č. „*knot lampy / svíčky*“)
- 5) „důležitá část věci“ (př. *kakušin* 核心 – dosl. „jádro + kokoro“, č. *jádro, podstata*)
- 6) název souhvězdí v čínské astronomii (je součástí souhvězdí Štíra)

V souvislosti se zápisem nám na úrovni dat systémových může být cenným zdrojem dalšího poznávání pojmu KOKORO (pojetí vnitřního světa) právě sinojaponské lexikum (j. *kango*)⁷⁸, ve kterém je lexikální morfém 心 uplatněn v sinojaponském čtení *šin*. V sinojaponských složeninách o dvou a více znacích figuruje ve výše uvedených významech, a dává tak poznat nejen jednotlivé a dílčí významy a jejich metonymické a metaforické extenze, ale poukazuje také ke struktuře pojmu⁷⁹. V mnoha sinojaponských slovech je zapojen právě ve významu 1), tj. „psychika“, a ta se všechna sémanticky vztahují k lidskému vnitřnímu světu (kokoro) a reflektují například také způsoby jeho konceptualizace. Ve dvouznakových sinojaponských složeninách

⁷⁷ V tomto významu je častěji zapisováno znakem 芯.

⁷⁸ Sinojaponské dvouznakové složeniny „odkazující k jevům v referenčním poli ‚lidská mentalita‘ [můžeme] zkoumat jako ‚kulturní dědictví‘, v němž je uchováno svědectví o povaze a podstatě řady nezákladnějších pojmů.“ (Švarcová, 2007, s. 74) K potenciálu dvouznakových sinojaponských složenin v sémioticky a kognitivně vedeném zobrazování „bytočné podstaty“ konkrétně viz Švarcová, 2007.

⁷⁹ Se zdomácněním čínských znaků v japonštině a postupným zvyšováním frekvence dvou a víceznakových sinojaponských složenin se podle Švarcové (2009, s. 120) „otevřela badatelům další možnost sledovat ‚jiné chápání věci‘ podle toho, jakým způsobem se určité znaky uplatňují v sinojaponských slovech buď jako složky pojmotvorné, nebo složky jež určité pojmy vymezují a charakterizují“.

(j. *nidžikango*)⁸⁰ znak 心 zaujímá buď první pozici jakožto prvek specifikující, nebo druhou pozici jakožto prvek konceptualizační. Ve studii Švarcové (2006, s. 221) je prezentována statistika založená na excerpci všech dvouznakových složenin ve znakovém slovníku Sphana a Hadamitzkého (1989), ze které vyplývá, že „[k]okoro [...] je z [...] šesti tisíc znaků [vyskytujících se v textech současné japonštiny, které se v různých kombinacích střídají na 1. až 4. pozici téměř 47 000 sinojaponských složenin obsažených ve znakovém slovníku Sphana a Hadamitzkého (1989),] sedmnáctým nejfrekventovanějším znakem se 114 výskyty. Větší váhu má jako konceptualizační složka [...]“.

V některých případech se může jednat o sinojaponské verze/protějšky japonských frazémů, přísloví atp., které analyzujeme v této práci (kap. 3) – např. frazém *kokoro o hitocu ni suru* (心を一つにする) v sinojaponské variantě zní *iššin* (一心), *kokoro ga kawaru* (心が変わる) – *kokorogawari* (心変わり) je v sinojaponské podobě *henšin* (*suru*) (変心 (する)), frazém *kokoro o kubaru* (心を配る) – *kokorokubari* (心配り) nalezneme v sinojaponské variantě *šinpai*⁸¹ (*suru*) (心配 (する)). Jedná se ale také o mnohé jiné výrazy a rozvitá použití. Je otázkou, zda jde u všech takových dvojic výrazů o rozvití původních čínských složenin, nebo o v Japonsku vzniklé sinojaponské složeniny pro japonské výrazy. Nicméně v sinojaponském znění mají některé z těchto výrazů i více významů (např. původně budd. termín *iššin*) nebo je jejich význam oproti japonské variantě posunutý (např. japonský frazém *kokoro o kubaru* má význam „věnovat zvýšenou pozornost / ohledy“, ale složené sloveso *šinpai suru* má nad to ještě význam „strachovat se, obávat se, trápit se“). K verbálnímu zobrazení lidské bytosti/mysli rekonstruovanému na základě dvouznakových sinojaponských složenin

⁸⁰ Švarcová (2006, s. 221) konstatuje, že dvouznakové složeniny jsou v sinojaponském lexiku zastoupeny nejpočetněji, a upřesňuje: „[t]řebaže se i mezi nimi najdou strukturně odlišné typy, v převážné většině se jedná o lexémy složené ze dvou sinojaponských morfémů – vymezující složky atributivního charakteru na první pozici a pojmotvorné, konceptualizační složky na druhé pozici.“ Pojmotvorný prvek (tedy morfém na druhé pozici) „dává celé dvousložkové jazykové jednotce smysl, zatímco specifikující prvek na první pozici vymezuje její význam“ (tamtéž).

⁸¹ V japonském výkladovém slovníku *Nihon kokugo daidžiten* (eNKD, 2006) se v úvodu hesla k sinojaponskému substantivu *šinpai* uvádí, že se jedná o výraz vzniklý tak, že se znaky přiřazené japonskému kompozitu *kokorokubari* přečetli sinojaponsky. Takto utvořený výraz *šinpai* je u Jošidy a Chena (2009, s. 2) explicitně označen za tzv. *waseikango* (和製漢語), tedy v japonštině vzniklý sinojaponský výraz (nikoliv výraz pocházející z čínštiny).

obsahujících morfém *šin* (*kokoro*), jak na pozici první, tak druhé, více viz Švarcová (2006), zejm. druhá část prezentovaného triptychu.

Znak 心 je dále specificky uplatňován v japonských rodných jménech, kde je kombinován s různými jinými znaky, mnohdy v neotřelých kombinacích (ke způsobům tvoření japonských jmen viz Barešová, 2016). Právě japonská rodná jména mohou být na úrovni dat textových (s přesahem do dat empirických), dalším zdrojem našeho poznání zkoumaného pojmu. Koncept KOKORO se ve jménech často uplatňuje právě prostřednictvím zapojení znaku 心 (v různém čtení). Z výzkumu Barešové (2016, s. 119–120) vyplývá, že v dívčích jménech je v současnosti osmým nejčastějším znakem. Jeho užití ve jménech, kde je často zapojován ve spojitosti s přáním rodičů vztahujícím se zejména k osobnosti a povaze (tj. *kokoro*) jejich dítěte, je spolu s konkrétními příběhy, které za motivací jeho zvolení pro dané jméno stály, cenným zdrojem pro poznání sémantické šíře *kokoro* a jeho konotací, ale také způsobů konceptualizace a (kulturních) asociací ke *kokoro* se vážícím.

Kromě sinojaponského lexika a rodných jmen obsahujících znak 心, je dalším zdrojem poznávání vnitřního světa, avšak již nikoliv v čistě japonském pojetí, znakové písmo, konkrétně znaky, v nichž je znak 心 obsažen jakožto jejich dílčí komponent. Znak 心 se ve znakovém písmu kromě samostatného použití uplatnil také jakožto grafický prvek jiných znaků, a to v některé z následujících tří grafických podob: 心⁸², 忄⁸³ a 忄⁸⁴. Ve znacích zpravidla plní funkci determinativu⁸⁵, řidčeji také fonetika⁸⁶.

⁸² Zpravidla ve spodní části znaku. Například ve znacích 念 (č. *pocit, cítění; touha*), 思 (č. *myslet*), 恋 (č. *láska*), 怒 (č. *zlobit se*), 志 (č. *ambice*), 忘 (č. *zapomenout*).

⁸³ V japonštině označován *riššin-ben* a umístěný vždy na levé straně znaku. V této podobě jej najdeme například ve znacích 忙 (č. *zanepřázdňný*), 悟 (č. *všimnout si, uvědomit si; osvícení*), 情 (č. *city, láska, vcítění*), 快 (č. *příjemný*), 怖 (č. *bát se, děsivý*), 惱 (č. *trápit se, starost*).

⁸⁴ V japonštině označován *šitagokoro*. V této podobě jej najdeme ve znacích 恭 (č. *poslušnost*), 慕 (č. *milovat, obdivovat, prahnout*).

⁸⁵ „Determinativ rámcově naznačuje, do kterého sémantického, či spíše věcného okruhu patří zapisované slovo [...]“ (Zádrapa, Pejčochová, 2009, s. 51) „Úkolem determinativu rozhodně není přesně vyjádřit význam celého znaku. Jím zprostředkovávaný význam je naopak poměrně obecného charakteru a udává zpravidla příslušnost k určité sémantické skupině.“ (Yu, 1995, s. 58 cit. podle Slaměňíková, 2017, s. 44).

Znaky, v nichž je uplatněn jakožto determinativ, se sémanticky vztahují k lidskému vnitřnímu světu, psychice, mentalitě – prožívání, uvažování, cítění atp. (např. ŠŠKWD, 1991, s. 351; Sagara, 1995, s. 16) a jejich systematická analýza by jistě odhalila další fragment jazykově-kulturního obrazu pojmu KOKORO.

Je zjevné, že sinojaponské lexikum obsahující morfém 心 a dokládající omnipotenci *kokoro*, které v sinojaponských složeninách může zaujímat jak vymežující, tak pojmotvornou pozici, nelze pro jeho rozsáhlost a bohatost při rekonstrukci jazykového obrazu japonského vnitřního světa rozhodně opomíjet, nicméně v naší analýze se v této počáteční fázi rekonstrukce vědomě omezuje čistě na japonský domácí lexém *kokoro*. Stejně tak se nyní nebudeme hlouběji zabývat ani znaky s determinativem 心, nebo analýzou japonských rodných jmen, v nichž znak 心 figuruje. Chtěli jsme však naznačit, k jakým jazykovým datům spjatým s pojmem KOKORO bude v budoucích analýzách ještě třeba přihlídnout, aby byl rekonstruovaný jazykový obraz *kokoro* co nejkompletnější.

2.1.4 Shrnutí

Z dostupných tezí o původu pojmenování *kokoro* i z nejstarších užití lexému *kokoro* doložených v kronice *Kodžiki* a básnické sbírce *Man'jóšú*, které jsou spojeny s představami dávných Japonců o mysli/duši/psychice, jsme se dozvěděli, že *kokoro* (tj. psychika/mysl) mělo původně také somatický charakter a že bylo v představách běžných lidí lokalizováno v těle, konkrétně hrudi a bříše, či přímo v orgánech zde uložených – ať už v jejich uskupení (*kimo*) či přímo v srdci, se kterým byla psychika úzce svázána i v pojetí čínském, jak lze pozorovat ve znakovém písmu. Svěbytný japonský pojem a domácí představy byly čínským myšlením a klasickou čínskou medicínou posléze také ovlivněny.

Některé z tezí o původu slova *kokoro* představených v podkapitole 2.1.1 jsou příliš kusé (teze č. 5 a 6) a je u nich těžké rozvíjet hlubší zamyšlení. Stejně tak je dnes těžké dopátrat se jediného správného původu japonského domácího slova *kokoro* a jednoznačné motivace, která za ním stála spolu s představami dávných Japonců ještě neovlivněných pojetím čínským. Přesto jsme z dostupných etymologických tezí a s nimi

⁸⁶ „Podstata fonetika [...] spočívá ve vytvoření analogie k výslovnosti celého znaku.“ (Slaměňíková, 2017, s. 44) Jako fonetikum je znak 心 uplatněn například ve znaku 芯 (*šin*, č. *něco, co se nachází uprostřed; tuha*).

souvisejících představ doložených v nejstarších textech schopni o pojmu KOKORO odvodit cenné informace. Za prvé je to souvislost s **vnitřními** orgány a jejich (formováním) sražením, během kterého se zhmotňuje **podstata, esence** původní na kousky rozsypané/rozlité hmoty (teze č. 1–4). Za druhé je to původní somatický charakter kokoro, spočívající opět v souvislosti s břišními a hrudními orgány – **středem** těla, příp. přímo se srdcem jakožto orgánem **centrálním, klíčovým a podstatným** a jeho pulsováním (teze č. 10, teze v KogoD, 1991). Tento charakter byl doložen i v užití a významu *kokoro* v nejstarších datech textových, kde lexém *kokoro* figuroval jak jako somatismus (tj. označovalo se jím srdce jakožto orgán – zároveň považovaný za sídlo psychických aktivit), tak i jako psychismus⁸⁷ (tj. označovala se jím přímo

⁸⁷ Ve snaze odlišit od somatismu/somatismů, což je již zavedený termín pro označení názvů konkrétních, viditelných a hmatatelných částí lidského těla, které jsou častým předmětem (kognitivně) lingvistických studií, užíváme v naší práci a během bádání spojeného s rekonstrukcí jazykového obrazu japonského kokoro nezavedený termín „psychismus/psychismy“ při odkazování k názvům abstraktních složek lidské bytosti i k lexiku kolem těchto názvů utvořeného. Jedná se o výrazy označující nekonkrétní, nehmatatelné, neviditelné složky člověka, které zpravidla souvisí s jeho psychickou (netělesnou) stránkou, avšak s fyzickým tělem jsou více či méně těsně provázané – některé jsou s tělem původně spjaté, měly/mají somatický charakter čitelný třeba z jejich etymologie, s tělem a jeho částmi tvoří jednotu lidské bytosti, v těle jsou lokalizovány, ale některé tělo zároveň i přesahují. Při rozlišení se opíráme o relevantní japonskou odbornou literaturu (např. Tógó (ed.), 2003; Tacukawa, 1996; 2002; Hata, 2002; 2006), ve které se kromě běžných termínů *karada kotoba* (体ことば/からだ言葉/からだことば, dosl. „tělo + slovo/slova“), příp. *karada-go* (からだ語), *shintai go'i* (身体語彙), *shintai-go* (身体語), vše č. *somatismy, somatické lexikum*, setkáváme též s termínem *šinsin go'i* (身心語彙, č. *psycho-somatické lexikum*) – Mijadží (1979), nebo se spojením *kokoro kotoba* (こころ言葉, č. „*psychismy*“/„*mentalismy*“, „*psychické/mentální lexikum*“) – Hata (2002; 2006). Upřesněme, že japonské slovo *kotoba* (č. *slovo, řeč*) v rámci termínů *karada kotoba* a *kokoro kotoba* označuje (oproti českému termínu somatismus) spíše než samotné názvy (sou)částí těla/člověka přímo celé lexikum, které bylo kolem daného pojmenování utvořeno, vč. ustálených kolokací, frazémů, přísloví, kompozit aj. Hata (2006, s. 8–10) pod tzv. *kokoro kotoba* v japonštině zahrnuje lexikum utvořené konkrétně například kolem výrazů *kokoro, ki* (気, č. *životní energie*), *tamašii* (魂, č. *duše*), *i* (意, č. *záměr*), *nen* (念, č. *myšlenková bdělost*), *nasake/džó* (情, č. *cítění, soucit*) aj. pojmenovávajících součásti vnitřní/psychické stránky člověka a podílejících se na artikulaci jeho cítění, prožívání, uvažování, atd. Žádný z těchto výrazů nebývá v japonštině zařazován mezi *karada kotoba*, tj. somatické lexikum (Tógó, 2003, s. 6; Hata, 2002; 2006). V češtině by se mohlo jednat např. o výrazy *duše, duch, mysl, psychika, vědomí* aj. a lexikum s nimi spjaté (např. frazémy utvořené kolem lexému *duše*). Všimáme si, že ani v českém prostředí nebývají tato pojmenování zahrnována mezi somatismy či somatickou frazeologii (srov. např. Vaňková, 2012, s. 67). Není nám ani známo, že by pro lexikum utvořené kolem

psychika/mysl/duše). Za třetí v etymologických tezích (č. 7–10) spatřujeme původ základní konceptualizace kokoro jakožto **místa**, příp. (duté) **nádoby** (teze č. 4). Za čtvrté je to představa, že kokoro se nachází **uvnitř** (v **rubu**), případně je **vnitřek** samotný, a že je **uvnitř skryté** nebo **skrývané** (teze č. 11 a 13). A za páté se již v etymologii (teze č. 12) charakter kokoro potenciálně pojí s **dynamikou** a **proměnlivostí**. Z etymologie lexému *kokoro* tedy vyplývá úzká provázanost konceptualizace kokoro (tj. psychické stránky člověka) s orgány uloženými, skrytými uvnitř a uprostřed těla, případně přímo s klíčovou oživující funkcí srdce jakožto centrálního orgánu zakládajícího život a lidskou aktivitu. Jednotlivé tyto aspekty spojené s původním somatickým charakterem kokoro se přitom prolínají a podílejí se na utváření vnitřní významové struktury zkoumaného pojmu. Některé z nich byly potvrzeny také v sinojaponském lexiku a písmu.

Čínský znak 心, jímž je lexém *kokoro* v moderní japonštině nejčastěji zapisován, je etymologicky obrázek srdečního svalu. V sinojaponském lexiku a znakovém písmu 心 figuruje jakožto lexikální morfém, reprezentant pojmu i jako determinativ. Významy tohoto znaku jsou kromě „psychiky“, dále „srdce“ (orgán) a také „střed“, „podstata“, „důležitá část“. Tyto jednotlivé významy jsou pozorovatelné zejména v sinojaponském lexiku – dvou a víceznakových složeninách, v nichž je *kokoro* v sinojaponském čtení *šin* zapojeno jako lexikální morfém. Přímě japonský lexém *kokoro* se v uvedených významech („srdce“, „střed“, „podstata“) v moderní japonštině sám o sobě již nepoužívá, ale v klasické japonštině je v některých uvedených významech doložen

slov z lexikálně-sémantické oblasti lidské psychiky bylo v češtině nebo jiném jazyce zavedeno nějaké souhrnné označení. Jedinou oporou je nám tedy japonské spojení *kokoro kotoba*, od kterého se naše rozhodování odvíjí. Označení „psychismus/psychismy“ (nadále již užíváme bez uvozovek) v textu naší práce zavádíme po dlouhém zvažování vedeni potřebou v lingvistickém popisu rozlišovat mezi označeními tělesných (fyzických) částí člověka a označeními jeho duševních (psychických) (sou)částí a souhrnně na ně odkazovat, a to nejen v souvislosti se samotným lexémem *kokoro*, jeho polysémní strukturou a významovými proměnami, ale i v souvislosti s ostatními slovy z lexikálně-sémantické oblasti lidské psychiky. Ze zvažovaných možností jsme se v češtině nakonec přiklonili k označení psychismus/psychismy, neboť jej považujeme za dostatečně přiléhavý ekvivalent k japonskému označení *kokoro kotoba* a neboť máme za to, že je vhodným komplementem k somatismu/somatismům v duchu psycho-somatické jednoty člověka, jednoty těla (*soma*) a ducha/duše (*psyché*); srov. označení *psychosomatický*, *psychosomatika* v češtině a jim odpovídající japonské 心身 (dosl. „*kokoro* + *tělo*“), 心も体も (dosl. *i kokoro i tělo*) aj.

(např. spojení *ike no kokoro*, dosl. *kokoro rybníka*, č. *střed rybníka*; význam *srdce* např. v kronice *Kodžiki* a básnické sbírce *Man 'jóšú*).

V následné analýze zaměřené již čistě na japonské slovo *kokoro* budeme sledovat, zda a do jaké míry jsou popsané vlastnosti *kokoro* vyvoditelné z etymologických výkladů a původních představ, vč. jeho původního somatického charakteru, ve struktuře pojmu KOKORO založené a dále rozvíjené i jak se podílí na jeho profilování.

2.2 Sémantická struktura lexému *kokoro* – polysémie

Silně polysémní slovo *kokoro* má v japonštině neterminologické i terminologické užití. V běžném jazyce slouží zapojeno v různých kolokacích uživatelům japonského jazyka k popisu nejrůznějších aspektů a fenoménů vnitřního světa člověka a toho, co se v něm zrcadlí nebo na něj působí – například k artikulaci jejich pocitů, psychického rozpoložení aj. V odborném a vědeckém diskursu se užívá jako termín zpravidla pro označení mysli, odpovídá anglickému *mind* (zejména v psychologii a filozofii), ale také jako termín v klasické japonské poetice či dramatu (viz 2.2.5). V centru naší pozornosti stojí především slovo *kokoro*, které chápeme jako klíčové japonské slovo při výpovědích o vnitřním světě a psychice člověka a jehož jazykově-kulturní obraz (resp. část tohoto obrazu) prostřednictvím kognitivně-sémantické analýzy v naší práci rekonstruujeme.

Heslová stať věnovaná substantivu *kokoro* v japonských výkladových slovnících uvádí různé jeho významy včetně jejich exemplifikací. Příklady ilustrující definované významy jsou často citacemi konkrétních užití *kokoro* v dílech klasické japonské literatury nebo mají podobu ustálených kolokací či frazeologických spojení, případně krátkých příkladových vět. Za významovou definicí slova *kokoro* zpravidla následuje výčet a výklad kompozit a frazémů, v nichž figuruje, a dalších pevných kolokací, které jsou v jazykovém systému fixovány. Hesla vztahující se k obsahově nesmírně bohatému substantivu *kokoro* a k němu se pojícím domácím japonským kompozitům a frazémům zaujímají v tištěných slovnících zpravidla několik stran. V největším japonském výkladovém slovníku *Nihon kokugo daidžiten* (2002), ve kterém jsou zahrnuty i archaické japonské složeniny a frazémy, je sémantickému výkladu slova *kokoro* a japonskému lexiku kolem něj utvořeného věnováno na 50 stran (s. 657–706). Ve slovnících je slovo *kokoro* navíc opěrným slovem ve výkladu významu mnoha

jiných hesel spadajících do sémantické oblasti lidské psychiky (prožívání, emocií atp.)⁸⁸. Slovo *kokoro* tak vnitřní svět nejen samo reprezentuje, ale slouží také při interpretaci různých jeho aspektů.

Systematickým sledováním výkladů významu slov vztahujících se k lidské psychice, soupisem a zejména analýzou výrazů, k jejichž interpretaci *kokoro* v japonštině slouží, můžeme v budoucnu rekonstruovaný obraz japonského vnitřního světa (*kokoro*) dále doplnit. Nyní však v centru našeho zájmu stojí především významové definice lexému *kokoro* ve čtyřech hlavních japonských výkladových slovnících – *Nihon kokugo daidžiten* (NKD, 2002; eNKD, 2006), *Daidžisen* (DS), *Kódžien* (KE, 2011) a *Daidžirin* (eDR; DR, 2019). Studovali jsme a při diskuzi (podkap. 2.2.5) bereme do úvahy také významovou definici *kokoro* uvedenou ve slovníku *Meikjó kokugo džiten* (MKD, 2011), ale samostatnou podkapitulu jí nevěnujeme. Originální znění významových hesel z pěti uvedených slovníků uvádíme jako samostatné přílohy této práce (Příloha 1–5). Ve významových definicích a související exemplifikaci sledujeme polysémii lexému *kokoro* a její povahu. Sledujeme, které významy jsou uváděny jako primární a které jako sekundární, zajímá nás jeho sémantická struktura, metaforické a metonymické extenze, a také synonyma – konkrétně pomocí jakých slov je *kokoro* v jednotlivých významech / významových okruzích interpretováno (více viz synonymii v 2.3). Naším cílem je zmapování sémantické struktury a způsobů konceptualizace vnitřního světa/psychiky (*kokoro*) a také první náčrt významových profilů lexému *kokoro*.

2.2.1 Kódžien

V japonském slovníku *Kódžien* (2011), který je určen pro širokou veřejnost, je významové heslo k lexému *kokoro* rozděleno do tří částí a celkově je v něm uvedeno 15 dílčích významů, včetně těch archaických. V úvodu hesla je také zmínka o možném původu pojmenování.

⁸⁸ Například ve slovníku *Daidžirin* (eDR) je význam japonského adjektiva *kanašii* (悲しい／哀しい, č. *smutný*) v úvodu hesla vyložen slovy „心が痛んで泣きたくなるような気持ちだ“ (č. *Jedná se o pocit, kdy se člověk trápí – dosl. bolí ho kokoro – a chce se mu plakat*).

kokoro (心)⁸⁹

(Nejspíše pochází od sloves *koru* (凝; č. *tuhnout*), případně *kokoru*, kterými se popisoval vzhled vnitřností zvířat, atp. Přeneseně se stalo souhrnným označením vnitřností člověka a později se jeho význam rozšířil na psychiku.)

1. Něco, co je základem psychického fungování člověka. Psychické fungování samotné.

- 1) Komplex znalostí, citů a vůle. V opozici k „*tělu* (*karada*)“.
[...]; „*nemoc kokoro* (č. *psychické onemocnění*)“
- 2) Zvažování. Přemyšlení.
[...]; „*rozdávat kokoro* (č. *být všímavý*)“
- 3) Pocit(y). Cítění.
[...]; „*kokoro se změni* (č. *city se změni*)“
- 4) Empatie/ohleduplnost. Vcítění/soucítí.
[...]; „*zacházení, ve kterém není kokoro* (č. *neohleduplné/hrubé zacházení*)“
- 5) Vnímavost/cít pro okouzující půvab. [...]
- 6) Prání/touha. Ambice/ctižádost.
[...]; „*nenechat na kokoro* (č. *nebýt v souladu s vlastním přáním*)“
- 7) Zvláštní myšlenka. Zrada, nebo zachmuřený pocit.
[...]; „*rozjasnit kokoro* (č. *rozehnat špatné myšlenky*)“

2. (Metaforická užití)

- 1) Působivá atmosféra/duch. Půvab. [...]
- 2) Okolnosti/situace. [...]
- 3) Umělecký záměr. Promyšlenost.
[...]; „*vychutnat si kokoro obrazu* (č. *vychutnat si promyšlenost obrazu*)“
- 4) Význam/smysl. [...]
- 5) Zdůvodnění. Podstata/pointa hádanky. [...]
- 6) (Termín v klasické poetice) Obsah. Pro označení tématu, motivu básně, podnětu pro její vznik atp. [...]

- ### **3.**
- 1) Srdce. Hruď. Hrudní část. [...]
 - 2) Prostředek / střed věcí. [...]

Výklad jednotlivých významů je ve slovníku *Kódžien* zpravidla jednoslovný, blíže nerozváděný. Slova, kterými jsou uvedené významy *kokoro* popsány, jsou přitom sama o sobě často polysémní a ve významových definicích jsou vykládána rozličnými slovy, která se nezřídka opakují a zapojena v různých kontextech je možné je interpretovat (a do češtiny přeložit) různě. Všechny významy jsou doloženy citacemi užití lexému

⁸⁹ Doklady uvedených významů citované z konkrétních děl klasické japonské literatury v našem překladu v případě všech čtyř citovaných výkladových slovníků vypouštíme ([...]). Netextové příklady k jednotlivým významům *kokoro*, jsou-li v citovaných slovnících uvedeny, uvádíme nejprve v doslovném překladu s použitím slova *kokoro* a teprve poté převádíme do češtiny / interpretujeme. Významy japonského slova *kokoro*, které jsou doloženy v klasické japonštině, ale v moderní japonštině se s nimi již nesetkáváme, značíme světle šedým prosvícením. U přeložených hesel je v plné míře zachováno jejich původní členění i označení jednotlivých významových skupin, je-li v originále takové označení uvedeno (komentovat budeme níže, zejm. 2.2.5).

kokoro v konkrétních dílech klasické japonské literatury a některé zároveň i příklady z moderní japonštiny. Přestože je výklad jednotlivých významů ve slovníku *Kódzien* strohý a místy poměrně vágní, přinejmenším na něm v základních obrysech pozorujeme polysémní strukturu lexému *kokoro* zahrnující metaforické extenze (viz 2.) i velký sémantický rozptyl ve významu základním (viz 1.) odkazujícím k psychickému fungování člověka, v němž je poněkud akcentováno „cítění“ a „citovost“.

2.2.2 *Daidžirin*

Heslová stať lexému *kokoro* ve výkladovém slovníku *Daidžirin* (eDR; DR, 2019) má podobnou strukturu jako ve slovníku *Kódzien*. Uvedených čtrnáct dílčích významů je i zde rozděleno do tří skupin. Zároveň jsou v tomto slovníku uváděné významy ilustrovány na více příkladech z moderní japonštiny (pouze archaické významy jsou doloženy citacemi z klasické japonské literatury).

kokoro (心)

1. **Něco, co se nachází v lidském těle a o čem se má za to, že je to základem řízení psychických procesů člověka v širokém smyslu slova.**
 - 1) V případě členění psychických procesů člověka na intelekt, cítění a vůli se jedná o schopnost řídit cítění a vůli, vyjma intelektu. Něco, o čem se má za to, že to rozlišuje mezi různými emocemi, příjemným a nepříjemným, hezkým a ošklivým, dobrým a zlým, a že to určuje povahu daného člověka.
„člověk s širokým kokoro (č. velkorysý/velkodušný člověk)“; „člověk, který je podporou pro kokoro (č. člověk, který je psychickou oporou)“; „bohaté kokoro (č. vnímavost/otevřenost)“
 - 2) Pocit(y). Příp. dané rozpoložení. Emoce.
„těžké kokoro (č. sklíčenost/deprese)“; „propojit kokoro (č. sdílet pocit)“
 - 3) Prozíravost / dobrý úsudek. Schopnost posoudit.
„člověk s kokoro (č. člověk s dobrým úsudkem)“
 - 4) Ohleduplné pocity vůči protějšku. Příp. Srdečnost.
„oběd, v němž je obsaženo maminčino kokoro (č. oběd připravený maminkou s láskou)“; „je to přesně podle pravidel a kokoro v tom není cítit (č. je to postup přesně podle pravidel, ale chybí mi v tom lidskost)“
 - 5) Opravdový pocit. Myšlenka/pocit, který není projevován navenek. Opravdové kokoro.
„z kokoro jsem byl vděčný (č. být ze srdce vděčný)“; „i když se usmíval, v kokoro plakal (č. sice se usmíval, ale v duši mu do smíchu nebylo)“
 - 6) Vnímavost/cit pro uměleckou podmanivost.
„obrazové kokoro (č. malířské dovednosti, cit/smysl a znalosti pro vnímání krásy obrazu; chut' kreslit)“
 - 7) Záměr zradit člověka. Dvojitá tvář (*futagokoro*). [...]
2. **Aspekty věcí a událostí, které jsou v jejich hloubi.**
 - 1) Podstata věcí, která se pozná teprve, až když o nich člověk přemýšlí do hloubky a vychutnává je. Podstata/esence.
„kokoro čaje (č. pravá podstata čajového umění)“

- 2) Okolnosti/situace. Interní (neveřejný) stav věcí. [...]
 - 3) Význam/smysl nebo obsah slov, básně, textu atp. [...]
 - 4) Vysvětlení důvodu nějaké záležitosti nebo její podstaty. Příp. u hádanek pointa/vysvětlení odpovědi. [...]
- 3.
- 1) Srdce. Hrud'. [...]
 - 2) (Ve tvaru „ike no kokoro, č. kokoro rybnika/jezírka“) Prostředek/střed. Dno.
 - 3) Název literárního díla. (viz samostatné heslo)

Výklad uvedených základních i sekundárních významů však již nebývá pouze jednoslovný, ale zahrnuje u některých i stručný popis, z něž je částečně možné odvozovat první náznaky konotací a způsobů konceptualizace kokoro. Členění základního významu (viz 1.) je obdobné jako ve slovníku *Kódžien*, nicméně z uváděných 3 hlavních psychických procesů jsou zde explicitně vyzdvihovány „cítění“ a „vůle“. Metaforické významy (viz 2.) jsou ve slovníku *Daidžirin* uvedeny čtyři, oproti šesti v *Kódžien*, opomenut je například význam *kokoro* užívaného jako termín v klasické poetice.

2.2.3 *Nihon kokugo daidžiten*

V nejrozsáhleším japonském výkladovém slovníku *Nihon kokugo daidžiten* s charakterem encyklopedie čítajícím 13 svazků (NKD, 2002, s. 656–657) určeném pro odbornou i laickou veřejnost je heslová stať lexému *kokoro* ze všech studovaných slovníků zdaleka nejrozsáhlejší – je členěna do pěti hlavních sémantických okruhů, v nichž je obsah slova *kokoro* dále rozložen do celkem 27 dílčích významů.

kokoro (心・情・意)

I. subst. Orgán, který ovládá intelektuální (rozumové) a emocionálně-volní funkce člověka, příp. jeho fungování. Užívá se jako protikladný pojem k TĚLU (KARADA) a VĚCI (MONO). Dále se užívá metaforicky i pro označení těch aspektů různých konkrétních či abstraktních, které odpovídají kokoro u člověka. Psychika (精神). Duše (魂).

1. Souhrnné označení psychických procesů člověka.

- 1) Něco, co je základem rozličných psychických procesů člověka, jako jsou například rozum, znalosti, city a vůle. Příp. souhrnné označení těchto psychických procesů. [...]
- 2) Opravdový pocit, který není navenek (z povrchu) čitelný. Reálný stav psychiky nebo pocitů. Opravdové kokoro. [...]
- 3) Určitá inklinace v psychických procesech, která je dána vrozeně nebo získaná. Povaha. Naturel. Charakter. [...]
- 4) Místo, kde člověk uchovává své myšlenky či pocity skryté před ostatními. Nitro (uvnitř v kokoro). [...]

2. Označení konkrétního aspektu některého ze tří psychických procesů člověka, tj. intelektu, cítění nebo vůle.

- 1) Psychické procesy spjaté s logickým přemýšlením člověka o věcech a určující jeho chování (jednání). Prozíravost/dobry úsudek. Příp. důkladná všímavost do nejmenších detailů. Důsledná ohleduplnost. [...]
- 2) Pohotová všímavost. Příp. schopnost řešit záležitosti na místě. Pohotové jednání. Spontánní ohleduplnost. Ochota pružně zareagovat. [...]
- 3) Velká duševní kapacita při akceptování/tolerování věci odlišné od vlastního citění. Velkorysost. [...]
- 4) Něco, co se v reakci například na podmínky vnějšího světa v psychice jemně vlní, jako jsou například emoce nebo nálada. Emocionalita. [...]
- 5) Ohleduplnost k druhému. Vřelost vůči ostatním. Vcítění/soucit. Lidská vřelost. Láska. [...]
- 6) Vnímavost/cit spočívající ve schopnosti porozumět poezii, literatuře, umění, okouzujícímu půvabu (věci), tklivosti atp. a umožňující je také vytvářet. Smysl pro estetično. [...]
- 7) Lidské vědomí a citění, od kterých se odvíjí vyjadřování. Psychické procesy, které podporují verbální vyjadřování. [...]
- 8) Plánování něčeho a touha/přání to zrealizovat. Záměr něco podniknout. Příp., konkrétní taková myšlenka. Plánování. Záměr. Vůle. [...]
- 9) Pocitové nastavení (postoj). Připravenost na něco. Příp. odhodlání a psychická odolnost potřebné pro realizaci záměru. [...]
- 10) Účelově si vyvolaný konkrétní pocit. Záměrné představení si věci jinak, než jaká skutečně je. Počínání v souladu s nastavenou představou. [...]
- 11) Předpokládání a počítání předem s možným vývojem věcí. Příp. předjímání. Předvídavost. Představy. (Psychická) připravenost. Logicky založené předvídání. [...]

3. Označení konkrétních psychických procesů, které jsou úzce vázané na nějakou specifickou oblast v rámci lidské bytosti.

- 1) Vnitřní vzdor vůči protějšku, příp. takové pocity. Pocity spočívající ve vzepření se protějšku nebo v udržování si odstupů. Nemístná zdrženlivost. Dvojitá tvář (*futagokoro*). Pomýšlení na jiné (*kotogokoro*). Nevěrnost (*adašigokoro*). Zdrženlivost/rezervovanost. [...]
- 2) Pocity, které směřují do oblasti náboženství. Smysl pro buddhistické učení (*dóšjin*). Smysl pro náboženské učení (*šúkjóšjin*). Smysl pro víru (*šinkóšjin*). Víra (*šindžin*). [...]
- 3) Pocity spočívající v lpění na světských věcech. Stále rozptýlené kokoro (mysl/duše), které zatím není schopné dosáhnout osvícení. Rušivé myšlenky/rozptýlená mysl. Rozptýlující myšlenky. Sebestřednost. Nečistoty mysli (*bonnó*). Světské touhy. [...]

4. Metaforické označení toho, co u abstrakt nebo konkrétní odpovídá lidskému „kokoro“.

- 1) Něco, co na člověka esteticky zapůsobí atp. Okouzující půvab u abstraktních a konkrétních věcí. Půvab. Působivá atmosféra/duch. [...]
- 2) Okolnosti, které nejsou veřejně příliš známy. Příp. detailní pozadí nějaké události. Interní (neveřejný) stav věcí. Skutečný stav věcí. [...]
- 3) Přirozená podstata věci. Logický vývoj. Zákonitost. [...]
- 4) V duchu promyšlený záměr. Promyšlenost. [...]
- 5) Význam/smysl slov. Zdůvodnění. Příp. sémantický obsah poezie, prózy atp. [...]
- 6) Opodstatnění věci. Důvod. Podstata/pointa hádanky atp. Zdůvodnění. [...]
- 7) Termín v klasické japonské poetice (*waka* a *renga*).
 - a) Téma básně *waka* nebo *renga*. Záměr ve vyjádření. Sémantický obsah. [...]
 - b) Okouzující půvab, zapůsobení, dlouho doznívající umělecký účinek atp. básně *waka* nebo *renga*. [...]
 - c) Vynikající um projevový ve výrazech básně *waka* nebo *renga*. Smysl pro estetično. [...]

5. V případě lidského těla, příp. abstraktních či konkrétních věcí, označení tělesných částí, které mají souvislost s „kokoro“, nebo polohy, která odpovídá „kokoro“.

- 1) Střed věcí. Prostředek věcí. Zejména o rybníku. Uprostřed. Centrum. [...]
- 2) Místo v lidském těle, kde se předpokládalo, že sídlí kokoro. Srdce (*šinzó*). Okolo hrudníku. Hrudní část. [...]

II. (こゝろ) Román. Dílo Nacumeho Sósekiho. Vydáno v r. 1914. V příběhu jsou vyobrazeny vnitřní (psychické) pohnutky „Senseie [učitele/pána]“, který dohnal svého přítele K. k smrti, a to pohledem studenta („já“) a prostřednictvím dopisu na rozloučenou, který „Sensei“ napsal. Dílo, jehož tématem je problematika egoismu intelektuálů v moderním Japonsku.

Polysémní struktura zkoumaného lexému je v tomto slovníku představena zevrubně a zahrnuje i významy, v nichž se užíval pouze v klasické japonštině nebo v nichž je uplatněn pouze v konkrétním (archaickém) slovním spojení. Jednotlivé významy nejsou uváděny jednoslovně, ale jsou nejprve popsány a následně doplněny četnými synonymy jak z japonského, tak i sinojaponského lexika. Dokládány jsou však výhradně citacemi z děl klasické japonské literatury a jejich doložení na příkladech z živého jazyka zcela chybí. Nejdetailněji je rozpracován základní význam *kokoro*, které se vztahuje k lidské bytosti (viz 1.–3.). V případě metaforických významů (viz 4.) je výklad veskrze totožný s rozsahem i obsahem výkladu ve slovníku *Kódžien*. Z rozsáhlé heslové stati lze odvozovat základní způsoby konceptualizace *kokoro* i významové profily.

2.2.4 *Daidžisen*

Významové heslo lexému *kokoro* ve slovníku *Daidžisen*, který je charakterizován jako slovník živého jazyka (viz poznámku níže), má mírně odlišnou strukturu než v ostatních zkoumaných slovnících. Předně v něm nejsou na úrovni základního významu (viz 1.) ani metaforických významů (viz 2.) zahrnuty žádné archaické významy. Ty jsou v něm uvedeny pouze dva a zcela samostatně (viz 3. a 4.), byť v jiných slovnících jsou zahrnuty pod význam základní. Z celkových čtrnácti uvedených dílčích významů se deset vztahuje k významu základnímu, přičemž některé z nich nejsou v předchozích slovnících uvedeny vůbec (např. f) a i)). Z hlediska zaměření naší práce v analytické části na moderní japonštinu oceňujeme v tomto slovníku pojetí výkladu akcentující aktuální významy zkoumaného lexému a také bohatý živý dokladový materiál.

kokoro (心)

1. Něco, co je základem procesů spojených s lidským rozumem, znalostmi, city, vůlí atd. Příp. souhrnné označení těchto procesů samotných. Psychika (*seišin*). Cítění (*šindžó*).
„člověk s bohatým kokoro (č. vnímavý/otevřený člověk)“; „pocit/myšlenka vynořující se v kokoro (č. myšlenka, která člověka napadá v duchu)“; „kontakt kokoro a kokoro (č. vzájemné souznění)“; „rozbolet kokoro (č. tížít na srdci)“; „ani není, kdy by se kokoro vyjasnilo (č. není čas na to se psychicky zvednout)“
 - a) Opravdový pocit bez falše a příkras. Opravdové kokoro.
„kokoro se projeví ve tváři (č. to, jak se člověk cítí, je čitelné z jeho tváře)“; „být vděčný z kokoro (č. být ze srdce vděčný)“; „slova chvály, která ani nejsou v kokoro (č. neupřímně myšlený kompliment)“; „člověk, jehož ústa a kokoro se liší (č. člověk, který říká něco jiného, že si opravdu myslí/cítí)“
 - b) Sobě vlastní inklinace v cítění a uvažování. Naturel. Charakter.
„vrozené kokoro se nemění (č. natura člověka je daná)“; „zkroucené kokoro (č. zvrácená povaha)“; „vyměnit (si) kokoro (č. změnit dosavadní uvažování, změnit se)“
 - c) Procesy spjaté s přemýšlením o věcech a jejich posuzováním. Přemýšlení. Zvažování. Prozíravost/dobry úsudek.
„když už jednou člověk určí kokoro, postupuje bez váhání (č. když se člověk vnitřně rozhodne, jde bez váhání dál)“; „rozdrtit kokoro na přebudování firmy (č. vynaložit veškeré své úsilí na přebudování firmy)“
 - d) Pocit spočívající v ohleduplnosti k ostatním po vžití se do jejich situace. Empatie/ohleduplnost. Vcítění/soucítí. Lidská vřelost.
„dárek, v němž je obsaženo kokoro (č. dárek od srdce)“; „svetr upletený s vložením kokoro (č. svetr upletený s láskou)“
 - e) Odhodlání něco učinit. Vůle.
„určit kokoro s tím, že nic jiného nezbyvá (č. přijmout skutečnost, že mi nic jiného než do toho jít nezbyvá)“; „nevzniká odhodlané kokoro jít (č. ani trochu se člověku nechce jít)“
 - f) Zaujetí nebo zájem o něco.
„být hrou připraven o své kokoro (č. být pohlcen hrou)“
 - g) Nadhled spočívající ve schopnosti uznat a přijmout to, co se ode mne liší. Velkorysost.
„majitel širokého kokoro (č. velkomyslný/šlechetný člověk)“; „člověk s úzkým kokoro (č. úzkoprsý/omezený člověk)“
 - h) Smysl pro krásu nebo přitažlivost věcí. Smysl pro estetično.
[...]; „kokoro požadující krásu (č. touha po kráse)“
 - i) Pamatování si. Paměť.
„bolest vrytá hluboko do kokoro (č. bolest vrytá hluboko do srdce)“; „vynikající herecký výkon, který zůstane v kokoro (č. nezapomenutelný herecký výkon)“
 - j) Obezřetnost/opatrnost. Pozornost. Zřetel.
„kokoro je úplně doručeno (č. s veškerou pečlivostí)“; „rozdat kokoro do každického koutu (č. být maximálně pozorný, řešit každý detail)“
2. a) Význam/smysl tvořící podstatu věcí. Příp. umělecká idea.
„mistrně si osvojit kokoro herectví (č. mistrně si osvojit ideu herectví)“, „kokoro divadla nó spočívá v júgen (č. podstata divadla nó spočívá v konceptu júgen)“
 - b) Důvod např. u hádanek. Zdůvodnění. [...]
3. Představení si věci úplně jinak, než ve skutečnosti je. Počínání v souladu s nastavenou představou. [...]
4. Pocit nelibosti. Příp. pocit spočívající v udržování si odstupů. [...]

Velmi pozoruhodnou součástí výkladu lexému *kokoro* v elektronické verzi slovníku *Daidžisen* je její doplnění o definice *kokoro*, jejichž autory jsou rodilí mluvčí z řad japonské veřejnosti. Ve slovníku je takto zaneseno čtrnáct výkladů, které byly redakcí nakladatelství Šógakukan vyhodnoceny jako nejzdařilejší.⁹⁰ Tyto charakteristiky *kokoro* náleží z hlediska námi aplikované metodologie sice do dat empirických, jejichž systematický sběr a důslednou analýzu si necháváme až na výzkum budoucí, ale pro jejich výpovědnost jsme se těchto čtrnáct vybraných laických výkladů, které jsou ve slovníku *Daidžisen* připojeny k významové definici, rozhodli představit už nyní⁹¹. Jsme přesvědčeni, že vhodně doplňují slovníkový výklad a že jsou v nich zjevné nejen způsoby konceptualizace *kokoro*, ale například také konotace se k němu vážící.

- 1) Něco, co se snadno napíše znakem, ale přečíst to je extrémně obtížné.⁹²
- 2) Něco, co se podobá tenkým větvím, co se nachází v těle. Při silné stresové zátěži se občas rozlomí.
- 3) Něco, co je pro někoho ocelí a pro jiného sklem.
- 4) Něco, co člověk za nic na světě nesmí prodat.
- 5) Něco, co nikdo v životě neviděl, přesto o jeho existenci nikdo nepochybuje.

⁹⁰ Redakční tým výkladového slovníku *Daidžisen* (nakl. Šógakukan) zahájil projekt „Zanesme do slovníku Vaše slova (あなたの言葉を辞書に載せよう)“ v roce 2013 na pozadí charakteristiky tohoto slovníku jakožto výkladového slovníku, který „žije“ („生きている国語辞典“), který aktualizuje slova se s dobou měnící i slova se s dobou neměnicí a který reaguje na digitální dobu a dobu internetu. Lidé mohou v rámci každoroční nové výzvy tohoto projektu zasílat své definice zadaných slov (v r. 2013 bylo zadáno 8 slov, od r. 2014 poté každoročně 10 slov). Redakce nakladatelství z obdržených definic vždy vybere ty nejlepší, které zveřejní u významových definic jednotlivých lexémů v elektronické verzi slovníku *Daidžisen*. Ostatní odpovědi jsou poté přístupné na webových stránkách projektu (<https://kotoba.daijisen.jp/>). Lexém *kokoro* byl součástí zadání v r. 2015 (<https://kotoba.daijisen.jp/2015/>), kdy se redakci k 10 zadaným výrazům sešlo celkem 8577 interpretací, z nichž v el. verzi slovníku bylo zveřejněno nejlepších 108 (z toho pro lexém *kokoro* 14) (<http://kotoba.daijisen.jp/2015/goshaku/>).

⁹¹ Jednotlivé definice překládáme a uvádíme bez jmen jejich autorů (ta ponecháváme pouze v originálním znění uvedeném v Příloze 4). Pro přehlednost a možnost na ně v textu odkazovat jsme jednotlivé definice oproti originálu očíslovali.

⁹² Autor dává nenáročnost psaní lexému *kokoro* znakem (znak 心 má 4 tahy, děti si jej osvojují ve 2. třídě základní školy) do kontrastu s náročností čtení, avšak v druhé části charakteristiky se již nejedná o čtení znaku, ale o čtení samotného (lidského) *kokoro*. Narážka je založena na kolokaci *kokoro o jomu* (dosl. číst/přečíst *kokoro*) s významem „vidět do někoho“, „číst někomu myšlenky“, „odtušit, jak se někdo cítí“.

- 6) Nevyčerpatelná energie. Nicméně občas se přehřeje a stane se zcela neovladatelné. Je třeba být opatrný zejména, když se používají dvě kokoro (např. v lásce).
- 7) Jádro lidské bytosti. Něco, co je nestabilní a neustále se to mění, je to křehké, slabé, snadno rozbitné, něco, co občas může rozhodovat dokonce o životě a smrti člověka. Nicméně při každém překonání těžkostí se to stává silnější.
- 8) Přítel, který má nejhorší povahu na světě.
- 9) Výchozí bod existence lidské bytosti. Něco, co sice není vidět, ale je to nezbytné a uvádí to do pohybu pro člověka nepostradatelné věci, jako jsou emoce, myšlení a s nimi spojené chování atp.
- 10) Jádro lidské bytosti. Neexistuje, i když se zdá, že existuje, a zároveň existuje, i když se zdá, že neexistuje.
- 11) Není vidět, nedá se ho dotknout, bývá i nebývá, bývá silné i tenké⁹³ a u některých lidí se často zlomí. Přesto se čas od času stává zdrojem síly všechno překonat.
- 12) Zdatný rival hlavy.
- 13) Svět existující uvnitř krabice, která se nedá jen tak snadno otevřít. Klíč od ní se předává pouze „důvěrnému příteli (příteli od srdce)“.
- 14) Něco, čeho si všimneme teprve, až když vnímáme někoho jiného.

2.2.5 Polysémnní struktura *kokoro* I. – shrnutí a srovnání výkladů významů v jednotlivých slovnících

Heslo věnované lexému *kokoro* je v hlavních japonských výkladových slovnících různě rozsáhlé a různě členěné. Navzdory dílčím odlišnostem v jeho struktuře panuje napříč všemi pěti slovníky shoda v uvádění dvou sémantických skupin – první se týká významu základního a druhá významů přenesených; ve třech zkoumaných slovnících (NKD, KE, DR) je navíc shodně vyčleněna ještě třetí významová skupina. Sémantické polohy slova *kokoro* jsou v lexikografickém výkladu hierarchizovány následovně.

- I. psychismus *kokoro* (základní význam – kokoro antropní, náležející člověku)
- II. *kokoro* abstrakt i konkrét (významy přenesené – metaforické extenze)
- III. somatismus *kokoro* (zastaralé významy, metaforické a metonymické extenze)

⁹³ Charakteristiky vychází z japonských složených adjektiv *kokorozujoi* (č. dosl. *mající silné kokoro*) a *kokorobosoi* (č. dosl. *mající tenké kokoro*) – první se užívá ve významu „(psychicky) silný / odolný (stávající se oporou druhým)“ a druhé ve významu „vystrašený“, „úzkostlivý“ (viz 3.1).

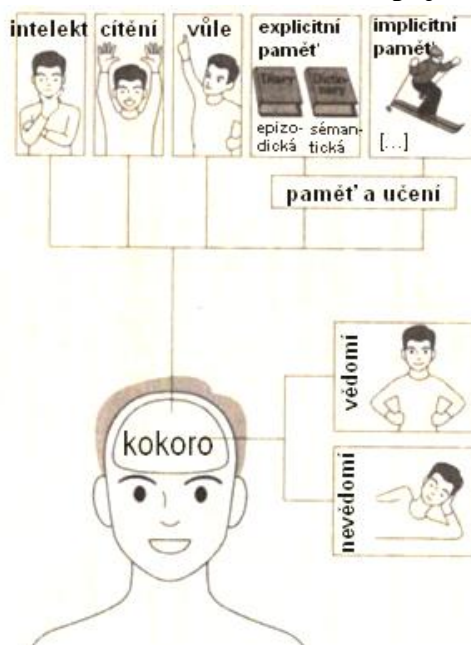
(I.) V první skupině jsou prezentovány dílčí významy psychismu *kokoro*, jehož základní významová definice je ve všech pěti slovnících v mírných obměnách následující: „něco (příp. orgán v NKD), co je základem psychických procesů člověka (příp. je za základ považováno, tyto procesy řídí/ovládá) nebo psychické procesy (příp. fungování) samotné“. Psychické procesy jsou při tom ve slovnících uváděny zpravidla jako triptych *či-džó-i* (知情意) skládající se z intelektu (j. *čisei*, 知性), citění/citu (j. *kandžó*, 感情) a vůle (j. *iši*, 意志). Na úrovni intelektu jsou v některých slovnících (NKD, KE, DS) uvedeny ještě rozum (j. *risei*, 理性) a/nebo znalosti (j. *čišiki*, 知識). Ve slovníku *Daidžirin* je ve významové definici (1.-1) explicitně uvedeno, že v případě dělení psychických procesů člověka na výše zmíněné tři, *kokoro* označuje „schopnost ovládat citění/city (情) a vůli (意), vyjma intelektu“. Obdobně jsou city a vůle vyzdvihovány i ve významové definici ve slovníku MKD.

Výklad základního významu na této úrovni je blízký definicím *kokoro* užívanému terminologicky v psychologii⁹⁴, filozofii, neurovědě atp. Denotátem je zde široce pojatá psychika jakožto nehmotný element lidské bytosti stojící mimo jiné za jejím vnitřním uzpůsobením a mentálním fungováním. „Scientistní, objektivistické východisko není podle fenomenologů v souladu se základní lidskou zkušeností, tj. se zkušeností přirozeného světa. Avšak právě s východiskem ve scientismu bývají často vytvářeny významové definice v jazykových slovnících.“ (Vaňková, 2016a, s. 274) Ve vědeckých i encyklopedických (např. eNipponica, eSdHD) definicích je *kokoro* ve smyslu „psychiky“ v základu nahlíženo také jako komplex tří zmíněných, případně i dalších složek. Ve vědeckém diskursu bývá lexém *kokoro* užíván zpravidla jako ekvivalent pro *psychiku* a *mysl* (angl. *mind*) a definován jako komplex pěti složek – intelektu, citění, vůle, paměti a učení, vědomí (Macumoto (ed.), 1996, cit. podle Maeno, 2010, s. 18; srov. Kawano, 1994, s. 78), případně je označováno za ekvivalent vědomí (např. Džibu, 1994) či funkci mozku (Kašiwasaake, 1994). Na základě vědeckého poznání bývá navíc *kokoro* jakožto jakési řídicí centrum psychiky lokalizováno do mozku/hlavy (viz Obr. 3) a v tomto ohledu se naivní interpretaci vzdaluje. Předpokládáme, že v nevědecké interpretaci světa je *kokoro* u rodilých mluvčích

⁹⁴ V obecné psychologii (v češtině např. Plháková, 2003; Nakonečný, 2006; Čechová a Rozsypalová, 2001) se setkáváme s dělením psychických fenoménů na kognitivní/poznávací (odpovídá 知), emocionální/citové (odpovídá 情) a motivační/volní (odpovídá 意). K taxonomii psychických jevů v obecné psychologii více viz v kap. 3.3.

spojováno v souladu původními představami a motivovaností jeho pojmenování s oblastí hrudi (kde se nachází srdce), která je spolu s břišní oblastí odpradávná s psychikou asociována (viz výše, kap. 2.1). Sakai (2004, s. 84) konstatuje a dokládá, že do doby Edo, kdy se Japonci setkali s prvními vědeckými objevy ze Západu a kdy mimo jiné v Japonsku proběhla první pitva lidského těla, mělo pro Japonce primární důležitost břicho a v něm uložené orgány, zatímco hlavě, potažmo mozku nebyla do té doby přikládána žádná důležitost. O důležitosti orgánů uložených v břiše Sakai (tamtéž, s. 92–93) uvažuje i v souvislosti s pojetím tradiční (čínské) medicíny, v souladu s nímž bylo i v období Edo kokoro ještě stále považováno za vládce pěti hlavních orgánů (viz též výše poznámku o Učení o pěti prvcích). Až vědecké poznání „přemístilo“ kokoro (srdce) jakožto strůjce psychických procesů z hrudi do hlavy/mozku (viz též výše v 2.1.1). Podle Sakai (2004, s. 93) k tomu došlo až v období Meidži, kdy Japonci začali věřit poznatkům západní medicíny o tom, že myšlení, povaha i city vychází z hlavy (srov. Tacukawa, 2002, s. 40–41). Tato skutečnost je doložena i v jazyce, kdy v období Meidži vznikly nové frazémy – např. *atama ga joi* (dosl. *mít dobrou hlavu*, č. *být chytrý/bystrý*); *atama ni kuru* (dosl. *přijít do hlavy*, č. *naštvat se / dopálit se*); *atama o hijasu* (dosl. *zchladit hlavu*, č. *uklidnit se*). Při analýze jazykových dat (zejm. frazeologie) a dat textových se tak zaměříme také na vztah kokoro k jiným tělesným částem, včetně hlavy.

Obr. 3: Kokoro ve vědeckém pojetí⁹⁵

⁹⁵ Obrázek je převzat z Maeno, 2010, s. 19, ale pro potřeby práce byl upraven a text popisků přeložen do češtiny.

Základní význam lexému *kokoro* je vykládán jako třísložkový „komplex intelektu, citění a vůle jakožto základ psychického fungování člověka“ také ve slovnících staré japonštiny (KoDaD, 1984, s. 439; srov. ObKogoD, 2008). Ve *Velkém slovníku staré japonštiny* je v jeho významovém hesle uvedeno celkem 16 nijak neklasifikovaných významů vč. významu „srdce“, „hrud“ uvedeného jako poslední (KoDaD, 1984, s. 439). Ve *Slovníku staré japonštiny* editorů Ónoa, Satakeho a Maedy (KogoD, 1991, s. 488–489) je oproti tomu uvedeno pět významových skupin lexému *kokoro*, z nichž první čtyři jsou dále členěny na významy dílčí. Sémantické polohy lexému *kokoro* užívaného v klasické japonštině jsou v něm hierarchizovány od I. významu „srdce“, případně „fungování srdce“ (tento význam je dále dělen na 1. „srdce“, 2. „psychické fungování“). Další tři významové skupiny dohromady pokrývají první výše popsanou sémantickou oblast identifikovanou v analyzovaných výkladových slovnících (psychismus *kokoro*) a pozoruhodně vychází ze zmíněných tří hlavních psychických procesů – II. Fungování/působení vůle (zahrnuje 5 dílčích významů), III. Náladové a citové pohnutky (12 dílčích významů), IV. Intelektuální funkce (9 dílčích významů). V poslední V. skupině je uveden jediný význam „střed věcí“. Ve *Slovníku staré japonštiny* editorů Macumury, Jamagučiho a Wady (ObKogoD, 2008) je uvedeno, že významy slova *kokoro* užívaného ve staré japonštině se dají rozdělit do dvou hlavních skupin – na významy spjaté s „emocionalitou/pocití (j. 心情的 *šindžóteki*)“ reprezentované v moderní japonštině lexémem *kokoro* a významy spjaté s „racionalitou (j. 理性的 *riseiteki*)“ reprezentované v moderní japonštině lexémem *atama* (č. *hlava*). Obdobně argumentuje Juasa (1994, s. 216), podle nějž lexém *kokoro* vykazuje odpradávná dvojí povahu – 1) emocionální (j. 情緒的 *džóčoteki*) a 2) intelektuální (j. 知的 *čiteki*). Emocionální rovina je podle Juasy výrazná a *kokoro* na její bázi vyjadřovalo hluboko uložené pocity/myšlenky (j. *omoi*), zatímco v druhé rovině *kokoro* odkazuje na funkce intelektu a myšlení. Juasa shrnuje, že *kokoro* má víceúrovňovou strukturu složenou z mělkých až hlubokých vrstev a v dané souvislosti zmiňuje hlubinnou psychologii a výzkum nevědomí. Dvojí rozměr spatřujeme ostatně i ve slovníku NKD (viz 2.2.3), kde je *kokoro* v samém úvodu heslové stati (I.) vyloženo jako „orgán, který ovládá intelektuální-rozumové (j. 理知的 *ričiteki*, č. *rozum + intelekt*) a emocionálně-volní (j. 情意的 *džóiteki*, č. *city + vůle*) funkce člověka, příp. jeho fungování“.

V neposlední řadě spatřujeme zmíněné tři aspekty *kokoro* částečně i ve znakovém písmu, když v minulosti bylo *kokoro* možné zapsat různými znaky, z nichž

nejfrekventovanější byly 心 (i pro zápis somatismu *kokoro*), 情 (sj. *džó*, j. *nasake*) reprezentující emocionální rozměr, a 意 (*i*) reprezentující volní rozměr (viz 2.1.2). Znak pro zápis lexému *kokoro*, který by zastupoval jednoznačně intelektuální rovinu (知, *či*), zaznamenán nebyl.

První významová skupina je co do počtu uvedených dílčích významů nejrozsáhlejší, ale v jednotlivých výkladových slovnících je různě obsáhlá. Ve slovníku NKD jí odpovídají 3 vyčleněné sémantické oblasti (1.–3.) s celkovým počtem 18 dílčích významů včetně zastaralých – první skupina zahrnuje významy spojené s *kokoro* jakožto souhrnným označením psychických procesů, v druhé skupině jsou zařazeny významy *kokoro* vztahující se ke konkrétnímu aspektu některého ze tří psychických procesů člověka (tj. intelektu, citění nebo vůli) a ve třetí skupině jsou zařazeny významy archaické pojící se ke konkrétním psychickým procesům specifického zaměření. Ve slovnících KE a DR je uvedeno shodně 7 dílčích významů a slovník DS zahrnuje 10 aktuálních dílčích významů. Švarcová (2006, s. 221) uvádí, že „[z] hlediska bytí v promluvě (výroku, výpovědi, textu atp.) se nám bytostná podstata japonského pojmu *kokoro* jeví jako forma pojímající obsah složený z bezpočtu segmentů mentální aktivity lidské bytosti“. Budeme-li vycházet z výkladu základního významu psychismu *kokoro*, je možné jednotlivé dílčí významy (ve výkladových slovnících nijak blíže netříděné) nahlížet jako více či méně přínaležející k té které ze tří zmíněných složek (segmentů) psychické aktivity člověka, avšak je třeba si uvědomit, že hranice mezi jednotlivými aspekty není ostrá. Z přehledu dílčích významů psychismu *kokoro* (Tab. 2)⁹⁶ je patrná jistá převaha v zastoupení rozměru citového/emocionálního (情). Významy, které jsme označili jako archaické, jsou specifické a objevují ve staré japonštině nebo v konkrétním díle klasické japonské literatury.

⁹⁶ V tabulce jsou zahrnuty dílčí významy 1. sémantické skupiny *kokoro*, které jsou alespoň v jednom z pěti výkladových slovníků uvedeny jako samostatný význam. Obdobně shrnujeme významy 2. sémantické skupiny (viz níže). Pro účely přehlednosti tabulek byly jednotlivé významy formulovány zjednodušeně. Symbolem křížku (×) označujeme absenci uvedeného významu v daném slovníku, symbolem kroužku (○) naopak jeho výskyt, symbolem trojúhelníku (△) značíme částečný výskyt zpravidla v rámci jiného významu (nikoliv jako samostatný význam). Archaické významy ponecháváme šedě prosvícené.

Tab. 2: Kokoro – významy ve výkladových slovnících I. (psychismus kokoro)

	Význam	KE	eDR	NKD	DS	MKD
I.	„něco, co je základem psychických procesů člověka (zejm. intelektu, citění, vůle, příp. rozumu, znalostí, citění, vůle)“; „psychické procesy jako celek“; „psychika“	○	○ (schopnost řídit citění a vůli, vyjma intelektu)	○ (též „orgán“)	○	○ (vyzdvihovány jsou city a vůle)
1.	„pocit(y)“, „emoce“	○ (+, „citění“)	○ (+, „emoce“, „dané rozpoložení“)	○ (jako „emoce“, „náladu“, „emocionalita“)	×	×
2.	„opravdový (nepředstíraný) pocit“, příp. „skrývaný pocit/myšlenka“	×	○	○	○	○
3.	„naturel“, „charakter“	×	△ v rámci I.: „určuje povahu daného člověka“	○	○	×
4.	„přemýšlení“, „zvažování“, „dobrý úsudek“, „prozíravost“	○	○	○	○	×
5.	„ohleduplnost“, „vcítění“, „soucit“	○	○	○	○	○
6a.	„vůle“, „odhodlání“	×	×	○ (+, „plánování“, „záměr“)	○	×
6b.	„přání“ / „touha“, „ambice“ / „ctižádost“	○	×	○ („touha/přání realizovat záměr“, zahrnuto v 6a.)	×	×
7.	„zaujetí, zájem“	×	×	×	○	×
8.	„velkorysost“, „tolerance“	×	×	○	○	×
9.	„smysl pro estetické“, „vnímavost/cit pro krásu“, „cit pro vnímání půvabu věcí/umění“	○	○	○	○	○
10.	„paměť“	×	×	×	○	×
11.	„obezřetnost“, „zřetel“, „pozornost“	×	×	○ (v rámci 4.)	○	×
12.	„místo, kde má člověk skryty své myšlenky a pocity“, „nitro“	×	×	○	×	×
13.	„pohotová všímavost“, „pohotové jednání“, „spontánní ohleduplnost“ (důraz kladen na „pohotovost“)	×	×	○	×	×
14.	„lidské vědomí a citění zakládající vyjadřování“, „psych. procesy podporující verbální vyjadřování“	×	×	○	×	×
15.	„pocitové nastavení“, „postoj“, „připravenost“, „odhodlání a psychická odolnost“	×	×	○	×	×
16.	„zvláštní myšlenka“, „zrada“, „zachmuřený pocit“	○	×	×	×	×
17.	„předjímání“, „předvídavost“, „představy“, „(psychická) připravenost“	×	×	○	×	×
18.	„vyvolaná představa“, „počínání v souladu s nastavenou představou“	×	×	○	○ (mimo sk. I.)	×
19.	„vnitřní vzdor“, „udržování odstupu“, „zdrženlivost“	×	○	○	○ (mimo sk. I.)	×
20.	„smysl pro náboženské učení“, „smysl pro víru“ / „víra“	×	×	○	×	×
21.	„rušivé myšlenky/rozptýlená mysl“, „sebestřednost“, „nečistoty myslí“, „světské touhy“	×	×	○	×	×

Z japonských výkladových definic je zřejmé, že psychismus *kokoro* pojímá celou šíři významů v sémantické oblasti lidské psychiky – odkazuje jak k nehmotné složce lidské bytosti, jejím procesům a danostem obecně (1. „psychika“; 3. „naturel“, „povaha“; 12. „nitro“; 14. „psych. procesy“, „vědomí/cítění“), tak ke konkrétnímu aspektu či projevu její emocionální, intelektuální a volní složky. V rovině emocionální odkazuje k různým (po)citům, cítění (1. „emoce“, „pocity“; 2. „opravdový pocit“; 5. „ohleduplnost“, „vcítění“, „soucit“; aj.), v rovině intelektuální vyjadřuje „přemýšlení“, „zvažování“, „dobrý úsudek“, „prozíravost“ (4.); „paměť“ (10.), a v rovině volní se pojí s významy „vůle“, „odhodlání“, „ambice“, „ctížádost“ (6a., 6b.). Avšak jak již bylo zmíněno výše, *kokoro* není možné v jednotlivých významech nahlížet jako striktně příslušející pouze k jedné ze složek psychiky zanesených ve významových definicích⁹⁷. Je zjevné, že v sobě integruje všechny, které spolupůsobí⁹⁸, a proto i když v daném významu zrovna inklinuje více k jedné z uvedených složek, tak v pozadí je zpravidla znát přítomnost i složky druhé nebo i třetí (či ještě jiné), případně vychází uplatněný aspekt najevo až v kontextu. Například z příkladů doložených u jednotlivých významů ve slovnících lze usuzovat, že význam „zaujetí“, „zájem“ (7.) stojí na pomezí emocionální a volní složky, význam „velkorysost“, „tolerance“ (8.) spadá pod obecné označení (danost, povahová vlastnost) s akcentem v emocionální složce, význam „vnímavost/cit pro krásu“ lze také nahlížet obecně jako danost (uzpůsobení) realizující se v emocionální složce. Můžeme usuzovat, že uvedené tři charaktery psychických procesů, k nimž nebo k jejichž aspektům lexém

⁹⁷ Uvedené rozdělení významů podle jednotlivých složek jsme provedli ve snaze systematizovat, nicméně ne všechny ve slovnících zanesené dílčí významy lze takto kategorizovat. Ostatně v použitých výkladových slovnících, například na rozdíl od výše zmíněného *Slovníku staré japonštiny* editorů Ónoa, Satakeho a Meady (KogoD), nejsou jednotlivé významy psychismu *kokoro* nijak rozříděny. Snad by bylo vhodné doplnit, že jsme vycházeli zejména z výkladů jednotlivých významů (s přihlédnutím ke slově, jimiž je daný význam interpretován) a jejich exemplifikací, nikoliv z dělení založeného na vědeckém poznání a popisu lidské psychiky v psychologickém diskursu, byť toto může být a jistě do jisté míry je ve výkladových slovnících reflektováno (viz výše).

⁹⁸ Napovídá tomu i skutečnost, že vybrané kolokace uvedené v jednotlivých slovnících jako příklady jsou nejméně jednou zařazeny pod různé významy (např. frazeologické spojení *kokoro ga hiroi* se ve slovníku eDR objevuje jako příklad u významu *kokoro* je „něco, co určuje povahu daného člověka“ (viz výše 2.2.2, eDR, 1.-1), zatímco ve slovníku DS je stejné spojení uvedeno jako příklad významu „nadhled (schopnost uznat a přijmout odlišnosti)“, „velkorysost“ (viz výše 2.2.4, DS, 1.-g), nikoliv pod významem „povaha“ (1.-b), atp.

kokoro odkazuje, zakládají významové profily pojmu KOKORO – všechny tři do jeho struktury prostupují, byť jsou uplatněny s různou mírou dominance. Z významových hesel v japonských výkladových slovnících (zejména z charakteru dílčích významů a jejich rozložení) i doložených příkladů vyplývá, že profil vycházející ze složky 知 (intelekt) je ve struktuře pojmu nejméně dominantní a profil vycházející ze složky 意 (vůle) je v ní uplatněn pouze částečně, avšak profil vycházející ze složky 情 (cit(y)/cítění) je znát ve většině zařazených významů, a to buď plně, nebo alespoň částečně, v pozadí (více viz 2.2.6). Jednotlivé významové profily, případně jejich subprofily, míru jejich uplatnění i možné další profily poznáme blíže až při analýze druhé části dat systémových (viz kap. 3).

(II.) Ve druhé sémantické skupině zanesené ve významovém hesle lexému *kokoro* jsou ve všech zkoumaných slovnících prezentovány jeho přenesené významy. Jedná se o významy odvozené metaforicky, kdy *kokoro* je vztažené k věcem konkrétním a abstraktním – lidské *kokoro* je přeneseno na „nelidská“ konkréta a abstrakta. Nejvíce takových významů je uvedeno ve slovníku NKD (celkem 7) a ve slovníku KE (6). V těchto dvou slovnících jsou do této sémantické skupiny navíc zahrnuty i významy archaické a významy *kokoro* jakožto termínu užívaného v klasické japonské poezii. Slovník eDR prezentuje čtyři přenesené významy a v DS, „slovníku živého jazyka“ (viz poznámku výše v 2.2.4), najdeme dva. Celá sémantická skupina je ve slovníku NKD obecně uvedena jako „metaforické označení toho, co u abstrakt nebo konkrét odpovídá lidskému ‚kokoro‘“ a v eDR přiléhavě jako „aspekty věcí a událostí, které jsou v jejich hloubi“. Jednotlivé významy této skupiny shrnujeme v tabulce 3.

Tab. 3: *Kokoro* – významy ve výkladových slovnících II. (významy přenesené)

II.	Význam	KE	eDR	NKD	DS	MKD
1.	„význam/smysl tvořící podstatu věci“, „podstata“, „esence“	×	○	○ (jako „přirozená podstata věci“, „logický vývoj“, „zákonitost“)	○ (též „umělecká idea“)	○ („hluboký význam“, „idea“ např. v umění)
2.	„v duchu promyšlený záměr“, „umělecký záměr“, „promyšlenost“	○	×	○	△ (v rámci 1.)	△ (částečně v rámci 1.)
3.	„okouzující půvab“, „působivá atmosféra/duch“	○	×	○ (jako „něco, co na člověka esteticky zapůsobí“)	×	×
4.	„opodstatnění věci“, „vysvětlení podstaty“, „důvod“, „podstata/pointa hádanky“, „zdůvodnění“	○	○	○	○	○

5.	„neveřejně známé okolnosti“; „detailní pozadí události“; „interní (neveřejný) stav věci“; „skutečný stav věci“	○ (pouze „okolnosti“)	○	○	×	×
6.	„význam/smysl slov“, „zdůvodnění“; „sémantický obsah poezie, prózy“	○ (pouze „význam/smysl“)	○	○	×	×
7.	termín v klasické japonské poetice (<i>waka</i> a <i>renga</i>)	○	×	○	×	×
7a.	„téma básně“; „záměr ve vyjádření“; „sémantický obsah“	○ (v rámci 7.)	×	○	×	×
7b.	„zapůsobení“; „dlouho doznívající umělecký účinek“	×	×	○	×	×
7c.	„vynikající um projevený ve výrazech“; „smysl pro estetično“	×	×	○	×	×

Mezi významy, které jsou dodnes aktuální, se řadí především 1. „podstata“, „esence“ či opisně „význam tvořící podstatu věcí“; 2. „umělecký záměr/idea“, „promyšlenost“; 3. „okouzlující půvab“, „působivá atmosféra“ a 4. „opodstatnění“, „pointa/zdůvodnění“ (zejm. u hádanek). Významy 1. a 2. jsou v některých slovnících (DS, MKD) uváděny v rámci jedné významové definice. *Kokoro* v těchto dvou významech odkazuje na podstatu abstraktních či konkrétních entit, která je v nich hluboce zakořeněná a spoluutváří jejich pravou, jedinečnou podobu. Vzhledem k tomu, že se často jedná o *kokoro* vztažené k uměleckým disciplínám nebo uměleckým výtvorům, bývá lexémem *kokoro* odkazováno i na ideu uměleckou nebo promyšlenost, které jejich podstatu a jedinečnost zakládají a navíc jsou spojeny s jejich působivostí. Ve slovníku eDR se doslova uvádí, že jde o takovou „podstatu věcí, která se pozná teprve, až když o nich člověk přemýšlí do hloubky a vychutnává je“. Ve třetím aktuálním významu je lexémem *kokoro* odkazováno na (okouzlující) atmosféru či půvab konkrétní a abstraktní, která na člověka působí esteticky až podmanivě. Čtvrtý uvedený význam je specifický – *kokoro* se v něm užívá jako součást ustálené formulace japonských hádanek a slovních hříček⁹⁹, kdy označuje podstatu – zdůvodnění odpovědi, pointu (rozuzlení).

Metaforicky odvozené aktuální významy jsou vztaženy ke konkrétním nebo abstraktním; často, avšak nikoliv výlučně, se jedná (a v některých slovnících, např. MKD, je tak i explicitně uvedeno) o umělecké disciplíny a s nimi spojená umělecká díla

⁹⁹ Ustálená formulace zní „*A to kakete B to toku. Sono kokoro wa?*“ (č. „Řekne se A, interpretuje se B. **Co to je?**“, dosl. „*V čem spočívá jejich kokoro?*“). Podstata odpovědi (rozuzlení hádanky) je zpravidla založena na nějaké spojitosti mezi A a B – může jí být homonymie výrazů A a B, slovní vtíp, atp.

(hudba – skladba, (tradiční) divadelní forma a představení, malířství – obraz, literatura – báseň nebo prozaický text, atp.). *Kokoro* k nim vztažené odkazuje na podstatu těchto konkrétních nebo abstraktních entit, která je činí jedinečnými – takovými, jakými ve svém jádru jsou, a zakládá jejich hodnotu. Jedná se o podstatu na první pohled nezjevnou, nýbrž skrytou, kterou je třeba objevovat a poznávat. Člověk na tuto „bytostnou“ podstatu, pro kterou je daná věc také často oceňována, zpravidla přichází až poté, co do dané disciplíny, věci, atp. pronikne (např. jejím studiem). U uměleckých počinů a disciplín může být slovem *kokoro* odkazováno i na (uměleckou) ideu nebo promyšlenost, která jejich podstatu zakládá. Přeneseně je *kokoro* abstraktních i konkrétních věcí navíc užíváno ve smyslu jejich působivého kouzla nebo podmanivé atmosféry (v češtině bychom mohli užít označení „duch“). V tomto významu je zjevná opět akcentace emocionálního rozměru – abstraktní i konkrétní entity, jimž je *kokoro* přisuzováno nebo do nichž je člověkem metaforicky projektováno, totiž na člověka nezřídka esteticky působí, zanechávají v něm dojem a vyvolávají v něm emoce.

Mezi archaické přenesené významy řadíme „(neveřejné/interní) okolnosti“, „skutečný stav věcí“ (5.), a „význam/smysl slov“, „sémantický obsah poezie/prózy“ (6.). Přestože se v uvedených významech lexém *kokoro* dnes již nepoužívá¹⁰⁰, lze pozorovat, že tyto významy jsou založené na aspektech nevěřejnost/skrytost, pravost a podstatnost, které jsou *kokoro* přisuzovány a v jeho sémantické struktuře pevně zabudovány.

Jakožto termín v klasické japonské poetice (7.) má slovo *kokoro* obdobné významy, když odkazuje k „významu“, „tématu“ nebo „sémantickému obsahu“, „působivosti“ a „uměleckému účinku“ básně či „smyslu pro estetično“, který básník projevil a do své básně vtiskl. Sémanticky se tak opět dotýká podstaty a umělecké působivosti, příp. citlivosti (viz významová skupina I.). Ve *Velkém slovníku staré japonštiny* (KoDaD, 1984, s. 439) se uvádí, že termín *kokoro* užívaný v klasické poetice je polysémní, což ostatně potvrzuje i významová definice ve slovníku NKD. Ze *Slovníku staré japonštiny* (KogoD, 1991, s. 488) se dozvídáme, že termínem *kokoro*

¹⁰⁰ Některé z nich však můžeme objevit v japonských kompozitech, které se běžně používají i v moderní japonštině – např. význam „okolnosti“ ve složeném slovesu *kokoro'eru* (dosl. „*kokoro*“ + „*získat*“, č. *být si plně vědom, rozumět*), příp. jeho jmenném tvaru *kokoro'e* (č. *zevrubné znalosti*), jehož význam je v japonských slovnících vykládán jako „porozumět okolní **situaci/okolnostem** a smyslu věcí, a dospět tak k uvědomění“ (eNKD), j. „まわりの事情や物事の意味を理解し、さとる“ (zvýraznění TN).

se při hodnocení básní odkazovalo na jejich **vnitřní** parametry jako například „prvotní myšlenku“, „umělecký záměr“, „obsah“, „okouzující půvab“, oproti parametrům vnějším, jako byly lexikum (j. 外的な表現の語句) a forma (j. 形式). Jako termín figuruje *kokoro* například ale také v japonském tradičním scénickém umění – divadle *nó*, kde se s ním setkáváme jako s estetickou kategorií u Zeamiho¹⁰¹ (Vostrá, 2015, s. 167). Zeami podle Vostré (2015, s. 171) používá *kokoro* „[k] označení definitivního vzniku umění *nó* a k vysvětlení tajemství mimořádného okouzlení publika těmi okamžiky představení, v nichž neprobíhá žádná akce“ a v jeho pojetí „zahrnuje ‚vzrušení‘, ‚dojetí‘, ‚duši‘, ‚mysl‘, ‚vědomí‘, ‚záměr‘ i ‚vůli““. Vostrá dále uvádí, že „koncept [*kokoro*] je nepostradatelný pro pochopení ‚nejvyššího umění‘ uměleckého vyjádření v Zeamiho chápání: díky němu se totiž při představení projevuje *júgen*; právě *kokoro* je tedy vysvětlením toho, že jsou diváci tolik fascinováni okamžiky ‚žádné akce[...]'“ (tamtéž)¹⁰². I v tomto užití je odkazováno k působivosti na diváka, jakožto skryté hodnotě, a potažmo i k divákově emocionalitě a umělecké vnímavosti.

(III.) Do třetí skupiny významů lexému *kokoro*, která je zahrnuta ve slovnících NKD, KE a eDR, jsou zařazeny dva významy. Ve slovnících KE a eDR není tato skupina nijak souhrnně pojmenována, ve slovníku NKD je specifikována jako „označení týkající se lidského těla, příp. abstraktních či konkrétních věcí – tělesných částí, které mají souvislost s ‚kokoro‘, nebo polohy, která odpovídá ‚kokoro‘“. Jedním z významů v této skupině je „srdce (orgán)“, případně z něj metonymicky přenesený význam „hrud“ nebo „hrudní část“, kde se v dávné minulosti předpokládalo, že *kokoro* sídlí (viz 2.1). Jedná se o jeden z původních, avšak dnes již archaických významů slova *kokoro*, který byl platný v době, kdy lexém v japonštině figuroval ještě jako psycho-somatismus (viz výše). Druhým z významů této skupiny je „střed (věci)“, „prostředek“, „centrum“, případně „dno“ (pouze v eDR), který je v klasické japonštině uplatňován především v kolokaci se substantivem *ike* (č. *rybník*). Jedná se zjevně o metaforickou extenzi

¹⁰¹ Zeami Motokijo (1363–1444) byl herec, dramaturg, dramatik a teoretik divadla *nó*. Je autorem dvaceti teoretických spisů týkajících se všech aspektů divadla *nó*. (Švarcová, 2005, s. 256).

¹⁰² *Júgen* s významem „tajuplnost“, „skrytá krása“ je termín používaný v japonské poetice a estetice, ale také v buddhistických textech. „V divadle *nó* je ‚tajuplnost‘ a ‚skrytá krása‘ součástí dramatického záměru a projevuje se v textu her i v jeho jevištním ztvárnění. Tajemnou krásu ukrytou pod maskou a oděnou ve skvostném kostýmu musí herec divadla *nó* uměřeným, ale výmluvným gestem poodhalit.“ (Švarcová, 2005, s. 187).

z významu „srdce (orgán)“. Ikegami (2008, s. 186) uvádí, že význam „střed/prostředek“ nikdy nebyl u japonského slova *kokoro* běžný; tento význam byl naopak běžně zahrnut v lexému, příp. lexikálním morfému *šin* (心) pocházejícím z čínštiny. S japonským slovem *kokoro* použitým ve významech „srdce“, „hrud“ nebo „střed/prostředek“ se však setkáme pouze ve staré japonské literatuře, naopak s oběma těmito významy uvedenými ve třetí skupině se dodnes setkáváme v sinojaponském lexiku – složeninách s lexikálním morfémem *šin* (viz 2.1.3).

2.2.6 Polysémií struktura *kokoro* II. – extenze, pojmové profily a konceptualizace

Charakter, uspořádání i rozsáhlost hesla *kokoro* v japonských výkladových slovnících nám o lexému, jeho významech prozradily mnohé. Dozvěděli jsme se, že *kokoro* se vztahuje primárně k člověku a odkazuje na jeho nehmotnou část, která stojí za jeho psychickým fungováním a spolu s tělem (j. *karada, mi*), v němž *kokoro* sídlí, tvoří jeden celek – jednotu lidské bytosti. V tomto základním významu o něm v naší práci pojednáváme jako o psychismu. Ve slovnících je ve vztahu k člověku uváděn i jeho archaický význam – „srdce (orgán)“, se kterým se však setkáme pouze v nejstarších japonských literárních památkách, kdy slovo *kokoro* fungovalo ještě jako psychosomatismus. Nicméně popsané původní somatické aspekty zkoumaného slova jsou pro nás nesmírně důležité z hlediska jeho metaforických a metonymických extenzí i významových profilů. Jako samostatná sémantická skupina jsou ve slovnících vyčleněny významy metaforické, v nichž je *kokoro* vztaženo ke konkrétním nebo abstraktním entitám a označuje jejich (skrytou) podstatu, promyšlenost uměleckých děl či okouzující půvab.

K polysémii slova *kokoro* perspektivou kognitivní lingvistiky přistupuje i Ikegami (2008, s. 173), který ji popisuje na základě čtyř významových skupin a přenosů významu mezi nimi. Ikegami na rozdíl od významových hesel představených výše uvádí významy *kokoro* rozdělené do čtyř skupin, od somatismu po psychismus a následně významy přenesené metaforicky – v pořadí:

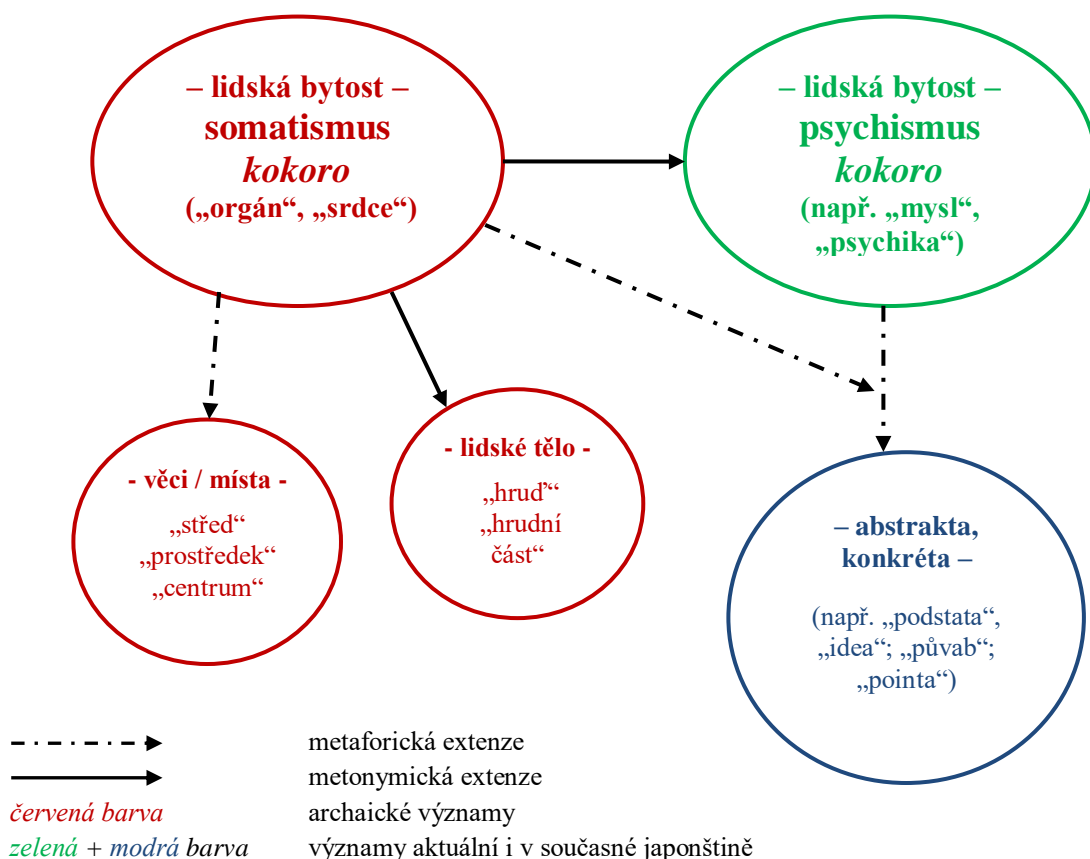
- I. „srdce (orgán)“ (v tomto významu nahrazeno sinojaponským slovem *šinzó*),
- II. „funkce asociované se srdcem, pokrývající veškeré intelektuální, emocionální i volní aspekty“ (dnes prototypický význam lexému *kokoro*; v tom kterém kontextu mohou vystoupit do popředí jeho určité konkrétní aspekty),
- III. „důležitý aspekt něčeho, který je pro to obzvlášť podstatný“,
- IV. „střed (něčeho)“.

U skupiny II. a III. Ikegami zmiňuje několik vybraných dílčích významů a upozorňuje, že většina užití slova *kokoro* v těchto dvou významových skupinách je polysémní – *kokoro* v daném užití může integrovat dva i více významů dílčích. Dílčí významy, které Ikegami uvádí v případě skupiny III., stojí za povšimnutí – (i) „aspekt nějaké entity, který má být oceňován“; (ii) „esenciální aspekt nebo fundamentální základ něčeho“, (iii) „něco, co není hned zjevné, ale je to hodno uznání/ocenění“, (iv) „význam vyjádřený jazykem“, (v) „význam básně, který má být oceněn“. V Ikegamiho formulaci dílčích metaforických významů (zejm. (i)–(iii) a (v)) rezonují zejména odkazy na takové aspekty věcí a abstraktních entit, které jsou v nich pevně vtisknuté (esenciální, fundamentální) a jsou hodny ocenění, uznání. Řeč je tu o hodnotovém rozměru *kokoro*, který byl zmíněn již výše, tedy *kokoro* jakožto hodnotě nebo podstatě, která hodnotu zakládá.

Při popisu přenosu významu mezi jednotlivými čtyřmi sémantickými skupinami Ikegami (2008, s. 173) vychází od významu I. „srdce“. Z tohoto významu se obsah lexému *kokoro* dále rozšiřuje pomocí metaforických a metonymických extenzí, ale například také vstupem do bezpočtu sinojaponských složenin. Ikegami (tamtéž) konkrétně vyvozuje, že z významu I. byl na základě metonymie „TĚLESNÉ ČÁSTI JSOU MÍSTA, KDE NĚCO VZNIKÁ“, příp. „TĚLESNÉ ČÁSTI ZA JIM PŘISUZOVANÉ FUNKCE“ odvozen význam II. Následně byl z významů I. a II. prostřednictvím metafory „ENTITA MŮŽE MÍT SRDCE, STEJNĚ JAKO ČLOVĚK MÁ SRDCE (JAKO FUNKČNĚ DŮLEŽITÝ ORGÁN)“, příp. „VITÁLNÍ/NEPOSTRADATELNÝ ASPEKT (NĚČEHO) JE SRDCE (NĚČEHO)“ odvozen význam III. Ikegami (2008, s. 186) se v tomto případě zamýšlí, že by se dalo uvažovat i o odvození významu III. z významu I. přes význam IV. (tedy I. → IV. → III.), avšak argumentuje, že v japonštině je jednoduše z historických důvodů uplatněn spíše výše popsaný přenos (I. → II. → III.), protože význam IV. není u lexému *kokoro* v japonštině běžný (viz též výše). Poslední význam IV. je poté odvozen z významu I., a to na základě metafory „NĚCO JE POSUZOVÁNO JAKO STŘED/CENTRUM NĚČEHO JINÉHO, STEJNĚ JAKO JE SRDCE Z HLEDISKA JEHO POLOHY A FUNKCÍ STŘEDEM/CENTREM TĚLA“ (Ikegami, 2008, s. 173). Na Ikegamiho výkladu, v němž jsou veškeré extenze odvíjeny od významu „srdce (orgán)“, je pozoruhodný zejména popis přenosu významu mezi somatismem *kokoro* (I.) a psychismem *kokoro* (II.), který je nahlížen jako metonymický a založený na funkci přisuzované srdci. Z našeho hlediska je tento výklad v souladu s představami původních Japonců i motivovaností pojmenování *kokoro* (viz 2.1) a dokládá nejen přechod od somatismu či psycho-somatismu až čistě k psychismu,

ale i skutečnost, že původní somatický charakter je – navzdory tomu, že ve významu „srdce“ se lexém *kokoro* už asi od 9. století v japonštině nežívá (Mijadží, 1972, s. 82) – v jeho sémantické struktuře pevně ukotven. Charakter polysémie *kokoro* shrnujeme na základě výstupů z vlastní analýzy první části dat systémových a s přihlédnutím k Ikegamiho výkladu (2008, s. 173) ve schématu na Obr. 4.

Obr. 4: Schéma polysémie *kokoro*

Primární význam lexému *kokoro* aktuální i v moderní japonštině bychom na základě výše analyzovaných významových hesel a příkladů v nich uvedených mohli prozatím shrnout následovně:

Kokoro je nehmotná část lidské bytosti (vnitřní svět člověka) spočívající v jejím těle, která na úrovni intelektu, emocí a vůle zakládá a utváří její jedinečnou individuální podstatu a stojí za jejím vnímáním, cítěním a konáním.

Takto definované *kokoro* je souvztažné s tělem, se kterým tvoří bytostnou jednotu individuálního člověka – v těle je skryto a prostřednictvím těla či konkrétních tělesných

částí se také jeví navenek. Ve slovnících je ve spojení s tělem zmiňováno různě. V NKD je kokoro samo definováno jako tělesný orgán, v eDR se uvádí, že se v lidském těle nachází, a ve významovém hesle ve slovníku MKD stojí, že „kokoro spočívá uvnitř lidského těla“ a „je bráno jakožto psychické pochody samotné, jejich projevy, příp. jakožto místo, které je řídí“. Ve většině slovníků je navíc zmínka, že lexém *kokoro* se užívá kontrastně k lexému *karada* (č. *tělo*), což bude dále ověřeno při analýze frazeologie a dat textových. V naivní konceptualizaci je kokoro lokalizováno v oblasti hrudi či břicha, zatímco ve vědeckém diskurzu je to na základě vědeckého poznání v hlavě/mozku.

Významy *kokoro*, které jsou odvozeny metaforicky, jsou vztahovány k abstraktním či konkrétním entitám (často např. uměleckým disciplínám, uměleckým dílům) – konkrétně k jejich **vnitřní a jedinečné podstatě**, která **není zjevná okamžitě**, ale je třeba k ní proniknout; k jejich promyšlenosti a osobitému kouzlu či (uměleckému) půvabu, který na (vnímavého) člověka **působí**; nebo také k jejich **smyslu**. Z charakteru metonymicky a metaforicky přenesených významů je možné odvodit, že Japonci kokoro nahlíží jako **něco ryzího**, co se nachází a je **ukryto uvnitř, v hloubi a ve středu** lidského těla (v hrudi) a jsou tomu **přisuzovány klíčové funkce**, které hrají **zásadní** roli při utváření a fungování vnitřního světa individuální lidské bytosti i v jejím vztahu k ostatním lidem a okolnímu světu; jako **něco**, co tvoří **jedinečnou podstatu** každého individua či entity a co zakládá jeho **citlivou vnímavost a působivost**. Zároveň je nesporné, že kokoro přisuzované člověku i kokoro spatřované v entitách je zpravidla vnímáno jako jejich jedinečná kladná hodnota a ceněná kvalita. Námi vyvozenou charakteristiku kokoro je možné potvrdit i na malém vzorku dat empirických dostupných v elektronické verzi slovníku *Daidžisen*, která jsou představena v 2.2.4. I z těchto definic vyplývá, že kokoro je nahlíženo jako něco, co není **viditelné** a čeho **se nelze dotknout**, dále jako něco **proměnlivého** a **snadno rozbitného**, jako **jádro** člověka a zároveň jako **hodnota** (viz v 2.2.4. zejm. definice 4), 9) a 13) – např. „nesmí se za nic na světě prodat“, atp.

Ostatní vlastnosti typické pro kokoro jsou zaneseny v sémantických profilech. Vezmeme-li v úvahu i archaické významy lexému *kokoro* a charakter kokoro spatřovaný v klasické japonské literatuře, což považujeme při popisu konceptu

a struktury jeho stereotypu za nutné, je v této fázi naší analýzy v sémantické struktuře japonského pojmu KOKORO možné rozlišit dva generální profily¹⁰³:

- 1) **profil somatický (tělesný) KOKORO_s – KOKORO JE TĚLESNÝ ORGÁN;**
- 2) **profil psychický (mentální) KOKORO_p – KOKORO JE PSYCHIKA.**

Profil somatický vychází z tělesného základu kokoro, tedy z pradávného chápání kokoro jakožto orgánu, případně přímo srdce, kterému byly v představách Japonců přisuzovány i psychické funkce. Dokladem takového chápání je i skutečnost, že jej Japonci začali zapisovat čínským znakem znázorňujícím srdeční sval. Z analyzovaného jazykového materiálu vyplývá, že ve struktuře zkoumaného pojmu lze v rámci somatického generálního profilu rozlišit profily LOKALIZACE (K1) a FUNKCE (K2).¹⁰⁴ V profilu LOKALIZACE spatřujeme několik poloh, které vychází z pozice kokoro **uvnitř** těla, v jeho **středu**, ukrytého v **hloubi** a z povrchu neviditelného (viz výše v 2.2.3 např. významy I.-1.-2), I.-1.-4), I.-4.-2) a I.-5.-1) ve slovníku NKD vč. jejich výkladu). Tento pojmový profil je provázaný s představovým schématem NÁDOBA (více viz 3.3) a orientačními opozicemi **UVNITŘ** (+) – **VNĚ** (-), a **CENTRUM** (+) – **PERIFERIE** (-). V obou orientačních schématech je reflektováno umístění kokoro v lidském těle. Kokoro reprezentuje jejich kladné polohy, tj. **UVNITŘ** a **CENTRUM**. Profil LOKALIZACE je ve vnitřní struktuře pojmu zachován dodnes, patrný je nejen ve frazeologii (viz kap. 3), ale i v sinojaponském lexiku (viz 2.1.3), řidčeji i v klasické japonštině (viz např. kolokaci *ike no kokoro*), tak i v japonských domácích složeninách (např. jmenné kompozitum *tanagokoro*, dosl. *kokoro ruky*, č. *dlaň* – k tomuto výrazu více v 2.3).

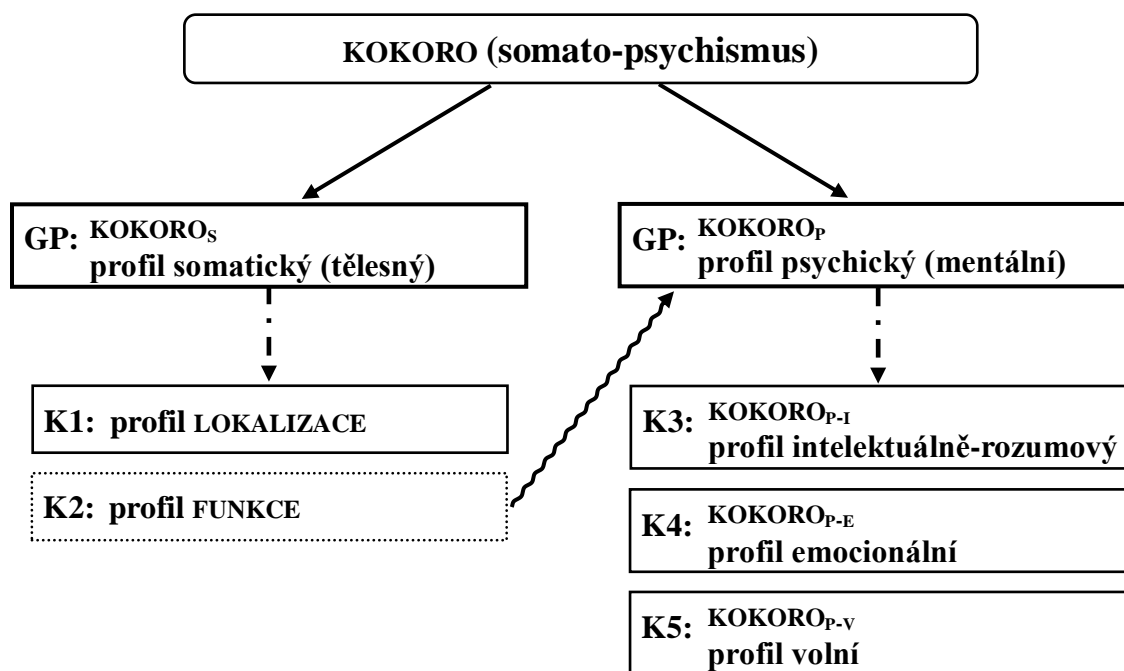
Profil FUNKCE se vzhledem k historickému vývoji slova *kokoro* (lexém *kokoro* se stává čistě psychismem poté, co byl v somatickém rozměru záhy nahrazen výhradně sinojaponskými slovy – viz 2.1) přenáší z původního psycho-somatismu do psychismu *kokoro*. Funkce, které byly „orgánu“ kokoro přisuzovány, se týkaly jeho psychického/mentálního rozměru – jednalo se o psychické funkce, a proto je přiřazujeme do rámce generálního profilu KOKORO_p. V jeho rámci identifikujeme s oporou ve významových definicích a členění heslové stati slova *kokoro* ve slovníku

¹⁰³ Označení *generální profil* přebíráme od Vaňkové (2018b), která jej užívá při popisu sémantické struktury českého pojmu DUŠE.

¹⁰⁴ Zde vycházíme z profilů, které byly v české antropolingvistice (srov. zejm. Vaňková, 2012; Vaňková a Čurdová, 2014; Vaňková, 2018a) vyděleny pro somatické pojmy (viz 1.1.6).

staré japonštiny (KogoD) v této fázi popisu profily intelektuálně-rozumový (KOKORO_{P-I}), emocionální (KOKORO_{P-E}) a volní (KOKORO_{P-V}). Jednotlivé profily znázorňujeme ve schématu na Obr. 5.

Obr. 5: Profily japonského pojmu KOKORO (I. fáze)

Uvedené profily se aktivizují v kontextech, kdy je *kokoro* vztaheno k člověku, a na základě významových definic a jejich exemplifikací ve výkladových slovnících je lze rozvést následovně:

- KOKORO_P** : psychika, mysl, nitro, vnitřní svět, povaha
- KOKORO_{P-I}** : (dobrý) úsudek, prozíravost, rozhodnost, přemýšlení, zvažování, paměť
- KOKORO_{P-E}** : prožitky, emoce, ryzí pocity, citlivost a vnímavost, cit, empatie, láska
- KOKORO_{P-V}** : ambice, ctižádost, vůle, odhodlání

Jednotlivé profily jsou ve struktuře pojmu těsně provázány a nelze je nahlížet jako striktně ohraničené, naopak se propojují a vzájemně doplňují (viz také příklady a komentář v 2.2.5). Z příkladů uvedených v analyzovaných výkladových slovnících i z významových charakteristik (jakož i znaků, jimiž byl lexém zapisován – viz 2.1.2 a 2.2.5) nicméně vyplývá, že u psychismu *kokoro* je ve vztahu k člověku a potažmo metaforicky i ve vztahu k entitám akcentován profil emocionální. Napříč profily vystupuje KOKORO jako pojem axiologický – jak již bylo uvedeno výše, zastupuje jak

u člověka, tak přeneseně i u abstraktních či konkrétních věcí hodnotu, která zakládá jejich jedinečnost. Lze konstatovat, že navržené pojmové profily částečně reflektují i vědecké pojetí (konkrétně dělení psychických procesů na intelektuální/rozumové, emocionální a volní), neboť to je ve významových heslech výkladových slovníků do jisté míry uplatněno, nicméně všechny budou ověřeny, upřesněny a také doplněny o subprofily při analýze kompozit a frazeologie, která věrně prezentuje naivní (lidové) konceptualizace a pohled na svět (viz kap. 3).

Z významových definic a uvedených příkladů (zejména v DS a eDR) je možné popsat i první způsoby konceptualizace kokoro. Na úrovni definice základního významu je ve slovnících i v empirických datech zprostředkovaných v DS kokoro charakterizováno nejobecněji jako **něco** (j. もの), co se nachází/spočívá v lidském těle a stává se to **základem** (j. もとになる) jeho psychických procesů / psychického fungování, případně je to přímo **ovládá/řídí** (j. つかさどる), a zároveň jako tyto **procesy** (j. 精神作用) nebo **funkce** (j. 精神活動) samotné. Ve slovníku NKD je kokoro definováno jako tělesný **orgán** (j. 器官), v eDR navíc také jako **schopnost** (能力). V laických výkladech slovníku DS bylo nad to označeno také za **jádro** člověka (j. 核, č. 7 + 10) a **výchozí bod** jeho existence (j. 人間が存在する原点, č. 9). Je zřejmé, že kokoro je vnímáno jako něco podstatného, elementárního a hodnotného, co zakládá a řídí vnitřní fungování – pěkně to vystihuje i laická charakteristika č. 9: „Něco, co sice není vidět, ale je to **nezbytné** a **uvádí to do pohybu** pro člověka **nepostradatelné věci**, jako jsou emoce, myšlení a s nimi spojené chování, atp.“ (DS).

V analyzovaných datech se setkáváme také s prostorovými metaforami, kdy je kokoro definováno jako **místo** (j. ところ, NKD I.-1.-4), kde člověk uchovává své myšlenky či pocity skryté před ostatními, případně jako **místo** (j. 場所), které řídí psychické procesy (MKD). Kokoro je konceptualizováno jako **NÁDOBA** nebo (**vnitřní**) **PROSTOR**, jako jakási nádoba v nádobě (tělo) či prostor v nádobě (např. definice č. 13 v DS – „svět existující uvnitř krabice, která se nedá jen tak snadno otevřít“, j. 簡単には開かない箱の中に存在する世界). Ve vnitřní nádobě, příp. prostoru člověk uchovává nebo záměrně skrývá své opravdové, upřímné pocity, nijak nepřikrášlené. Tato nádoba nebo prostor jsou skryté (hluboko) v těle a jejich obsah není z povrchu těla viditelný (např. č. 11 – „není vidět, nedá se ho dotknout [...]“, j. 目に見えず、触れることもできず), přesto se o jejich existenci nepochybuje, protože se mimo jiné nějak projevuje.

Kokoro je tedy konceptualizováno nejen jako samotný prostor nebo nádoba, ale v intencích metonymie NÁDOBA ZA JEJÍ OBSAH také jako její **obsah** (pocity, myšlenky, cit atp.), který člověka naplňuje a který může jeho nositel například vkládat do své činnosti nebo něčeho, co tvoří pro druhé. Dále je kokoro ve zkoumaném jazykovém materiálu v rámci substančních metafor konceptualizováno také jako **věc** (v tomto bodě se v některých příkladech prolíná s **obsahem nádoby**) – **cenná věc, rozbitná/křehká věc**, a také je **personifikováno**. Popsané způsoby konceptualizace dokládáme příklady uvedenými v pěti zkoumaných slovnících věc. empirických dat ve slovníku DS.

PROSTOR, NÁDOBA

- *člověk s širokým kokoro* (j. 心の広い人, č. *velkorysý /velkodušný člověk*)
- *být vděčný z kokoro* (j. 心から感謝する, č. *být ze srdce vděčný*)
- *i když se usmíval, v kokoro plakal* (j. 笑っていても心では泣いていた, č. *sice se usmíval, ale v duši mu do smíchu nebylo*)
- *slova chvály, která ani nejsou v kokoro* (j. 心にもないほめ言葉, č. *neupřímně myšlený kompliment*)
- *pocit/myšlenka vynořující se v kokoro* (j. 心に浮かぶ思い, č. *myšlenka, která člověka napadá v duchu*)
- *bolest vrytá hluboko do kokoro* (j. 心に深く刻まれた痛み, č. *bolest vrytá hluboko do srdce*)
- *vynikající herecký výkon, který zůstane v kokoro* (j. 心に残る名演技, č. *nezapomenutelný herecký výkon*)
- *majitel širokého kokoro* (j. 広い心の持ち主, č. *velkomyslný /šlechetný člověk*)
- *člověk s úzkým kokoro* (j. 心の狭い人, č. *úzkoprsý /omezený člověk*)

OBSAH, NÁPLŇ

- *vyměnit (si) kokoro* (j. 心を入れ替える, č. *změnit dosavadní uvažování / změnit se*)
- *bohaté kokoro* (j. 豊かな心, č. *vnímavost/otevřenost*); *člověk s bohatým kokoro* (j. 心の豊かな人, č. *vnímavý/otevřený člověk*)
- *vrozené kokoro se nemění* (j. 生まれついでての心は変わらない, č. *nátura člověka je daná*)
- *kokoro se projeví ve tváři* (j. 心が顔に現れる, č. *to, jak se člověk cítí, je čitelné z jeho tváře*)
- *člověk, jehož ústa a kokoro se liší* (j. 口と心の違う人, č. *člověk, který říká něco jiného, než si opravdu myslí/cítí*)

- *dárek, v němž je obsaženo kokoro* (j. 心のこもった贈り物, č. *dárek od srdce*)
- *svetr upletený s vložením kokoro* (j. 心をこめて編んだセーター, č. *svetr upletený s láskou*)
- *oběd, v němž je obsaženo maminčino kokoro* (j. 母の一のこもった弁当, č. *oběd připravený maminkou s láskou*)

VĚC, CENNÁ VĚC, KŘEHKÁ (ROZBITNÁ), ODOLNÁ VĚC

- *těžké kokoro* (j. 重い心, č. *sklíčenost / deprese*)
- *rozdrtit kokoro na přebudování firmy* (j. 会社再建に心を砕く, č. *vynaložit veškeré své úsilí na přebudování firmy*)
- *rozdávat kokoro* (j. 心を配る, č. *být všímavý*)
- *být hrou připraven o své kokoro* (j. 遊びに心を奪われる, č. *být pohlcen hrou*)
- *něco, co je pro někoho ocelí a pro jiného sklem* (DS, č. 3)
- *něco, co se podobá tenkým větvím [...]* občas se rozlomí (DS, č. 2)
- *něco, co člověk za nic na světě nesmí prodat* (DS, č. 4)
- *něco, co je křehké, slabé, snadno rozbitné* (DS, č. 7)

SUBSTANCE

- *nevyčerpatelná energie* (DS, č. 6)

PERSONIFIKACE

- *kokoro požadující krásu* (j. 美を求める心, č. *touha po kráse*)
- *přítel, který má nejhorší povahu na světě* (DS, č. 8)
- *zdatný rival hlavy* (DS, č. 12)

V následující analýze budou výstupy této části na všech úrovních ověřovány a zpřesňovány. Ukáže se, jaké metafory a představová schémata se při konceptualizaci kokoro v japonštině uplatňují. Z výstupů této části naší analýzy budeme vycházet a navazovat na ně v následujících podkapitolách (2.3 o synonymii *kokoro*, a v 2.4 o jeho cizojazyčných ekvivalentech) a kapitolách (3. analyzující *kokoro* v kompozitech a frazeologii a 4. věnované vybraným datům textovým).

2.3 Synonyma lexému *kokoro* a ostatní japonské psychismy

Při rekonstrukci stereotypu pojmu je vhodné vyjít i z jeho usouvztažnění a srovnání s ostatními relevantními pojmy a slovy dané sémantické skupiny, protože tak

mohou mimo jiné vyjít najevo jeho specifické rysy a konotace i uspořádání dané kategorie (viz 1.1). Komparaci při definici významů slov, potažmo při popisu konceptů, které daná slova reprezentují, uplatňuje u kulturně klíčových slov i v intencích teorie přirozeného sémantického metajazyka například Wierzbicka (viz 1.1.7).

V případě zkoumaného pojmu KOKORO, který je lexikálně reprezentován především lexémem *kokoro*, se tak budeme nejprve věnovat synonymům tohoto slova, která jsou na úrovni hlavních významových skupin uvedena ve výkladových slovnících (viz 2.2), a opěrným slovům z větného výkladu, jejichž prostřednictvím je lexém *kokoro* v japonské lexikografii v jednotlivých významech interpretován. Pozornost bude upřena na jeho synonyma v moderní i klasické japonštině i relevantní slova z jednotlivých vrstev japonského lexika. Následně zmíníme také ostatní japonské psychismy, které náleží do kategorie VNITŘNÍ SVĚT a se kterými bývá *kokoro* v odborné literatuře (např. Akacuka, 1974; Fang, 2009; Wang, 2009; Sagara, 1995) nejčastěji srovnáváno.

2.3.1 Synonymie *kokoro* v lexikografickém výkladu

Na úrovni základního významu lexému *kokoro*, který je ve slovnících uveden (I. psychismus *kokoro* – viz 2.2), jsou přímo ve významových heslech jako jeho synonyma prezentovány dva výrazy sinojaponské – 精神 (*seišin*; v NKD a DS) a 心情 (*šindžó*; jen v DS), a jeden výraz japonský – 魂 (*tamašii*; jen v NKD). Také ve slovníku synonym nakladatelství Šógakukan (RRD, 2003) je jako synonymum lexému *kokoro* zanesen výraz 精神 a jakožto výrazy související poté ještě sinojaponská substantiva 内面 (*naimen*) a 良心 (*rjóšín*) a přejaté slovo ハート (*háto*). Ve slovníku synonym editorů Mijadžimy a Tokugawy (RuigigoD, 1972) je jako synonymum zkoumaného lexému také uvedeno sinojaponské 精神 a nad to ještě sinojaponský výraz 心理 (*šinri*). Za významově nejbližší psychismu *kokoro* považujeme, a ukáže to i níže uvedený rozbor, z uvedených výrazů slovo *seišin*, které je za jeho synonymum označováno napříč slovníky. Ve srovnávací analýze vezmeme v úvahu i výrazy *šinri* a *šindžó* a také přejaté slovo *háto*. Japonské slovo *tamašii*, byť se s lexémem *kokoro* sémanticky částečně překrývá, nahlížíme jako psychismus reprezentující jiný koncept, a proto se mu budeme věnovat až v podkapitole 2.3.2. Výrazy *naimen* (dosl. „uvnitř“ + „strana/tvář“, č. *vnitřek/nitro*) a *rjóšín* (dosl. „dobrý“ + „kokoro“; č. *svědomí*) s lexémem *kokoro*

srovnávat nebudeme, jelikož je nepovažujeme za jeho synonyma, ale vnímáme je jako součást konceptu KOKORO¹⁰⁵ (k *rjóšin* více viz např. Sagara, 1995, s. 85–112).

Ve slovníku synonym (RuigigoD, 1972) je slovo *kokoro* vyloženo ve srovnání se sinojaponskými výrazy *seišin* (精神, č. např. *psychika*, *mentalita*) a *šinri* (心理, č. např. *mysl*, *stav mysli*, *psychologie*). Na rozdíl mezi těmito slovy můžeme nahlížet z několika úhlů pohledu. Než se budeme věnovat konkrétnímu sémantickému rozdílu jednotlivých výrazů, zmíníme, že sinojaponská slova jsou v japonštině vnímána jako učená a víceméně stylisticky formální. Jedná se o sémanticky vyhraněná slova – netvoří takřka žádné frazeologismy, ale jsou součástí různých termínů (např. *šinrigaku*, č. *psychologie*; *šinrigengogaku*, č. *psycholingvistika*; *seišinka'i*; č. *psychiatr*). Japonská slova jsou oproti nim běžná domácí slova, sémanticky bohatá a často spjatá s kulturními koncepty, jsou také součástí velkého množství frazeologismů.

Co se sémantického rozdílu týče, podle slovníku RuigigoD je slovem *kokoro* vyjadřován konkrétní (mentální) obsah v daném momentu, zatímco výrazem *seišin* se označuje něco stálejšího, což je ve slovníku ilustrováno na kolokacích *kokoro ga kawaru* (dosl. *kokoro se mění*) a *seišin ga kawaru* (dosl. *seišin se mění*). První kolokace se používá pro popis změny v konkrétním momentálním postoji, když někdo chtěl něco uskutečnit, ale rozmyslel si to, zatímco druhou kolokací se označuje přeměna na obecné úrovni vztahovaná k psychice jako celku, např. když se někdo původně lenivý vrhne s nadšením do práce. Ve výkladu je však doplněno, že podobně jako slovo *seišin* má nicméně i lexém *kokoro* významově blízko k „povaze člověka“ (viz též 2.2.5.), což je ilustrováno frazémem *kokoro o irekaeru* (dosl. *vyměnit si kokoro*, č. *změnit dosavadní uvažování*; viz též níže). Výrazem *šinri* se oproti tomu označuje „stav kokoro nebo psychiky (こころや精神の状態)“, a proto například spojení *fukucu no šinri* (不屈の心理, dosl. *nepoddajné šinri*) zní v japonštině nepřirozeně, a užívá se *fukucu no kokoro/seišin* (dosl. *nepoddajné kokoro/seišin*; č. *nepoddajná psychika*). Z kontextů užití a kolokací tří srovnávaných lexémů také vyplývá, že člověk může „mít nějaké kokoro“ a „nějaké seišin“, avšak nemůže „mít nějaké šinri“, protože se jedná o stav. (RuigigoD, 1972, s. 162–163) I ve slovníku *Kódžien* je výraz *šinri* definován jako „stav vědomí (意識の状態)“ a „působení/fungování kokoro (心の働き)“ (KE, 2011; srov. eNKD). V jiném slovníku synonym (RRD, 2003) je sinojaponské slovo *seišin*

¹⁰⁵ Zejména v případě výrazu *rjóšin* je zjevné, že jde o „formu/typ“ kokoro, konkrétně „dobré kokoro / kokoro dobra“.

ve srovnání s *kokoro* vyloženo tak, že z psychických procesů označuje zejména ty, které souvisí s myšlením, uvažováním a znalostmi, tedy rovinnu intelektuální, a zároveň může nést i význam „podstata (něco fundamentálního, co zakládá věci)“. Tento výklad se potvrzuje i ve výkladovém slovníku KE (2011)¹⁰⁶, kde je jako druhý význam slova *seišin* uvedeno „intelektuálně-rozumové, aktivně-vědomé (cílené) působení kokoro“, což opět odkazuje k aspektu intelektuálnímu a navíc i volnímu, a jako třetí význam poté také „podstata (fundamentální základ)“.

Slova *kokoro* a *seišin* srovnává ve své studii i Lock (1982)¹⁰⁷. Studie na základě odpovědí oslovených japonských respondentů shrnuje, že *kokoro* a *seišin* se v mnohém překrývají, nicméně slovo *seišin* je rodilými mluvčími shodně nahlíženo jako překlad západního konceptu „psychologická mentalita“ („Western concept of psychological mentality“)¹⁰⁸, zatímco *kokoro* jako velmi staré japonské slovo (Lock, 1982, s. 223)¹⁰⁹. Konstatuje také, že jak v případě *seišin*, tak v případě *kokoro*, se má za to, že sestávají ze tří složek: *či* (znalost), *džó* (emoce) a *i* (vůle), nicméně že v případě *seišin* je jako dominantnější vnímána složka *či*, zatímco *kokoro* je více asociováno s emocemi (složka *džó*), i když je rozvíjeno prostřednictvím znalostí (*či*) a vůle (*i*) – viz Obr. 6¹¹⁰. Lock představuje rozdíl mezi *seišin* a *kokoro* také z pohledu pozice v lidském těle – zatímco v případě *seišin* se její respondenti shodovali, že se nachází v oblasti hlavy, *kokoro*

¹⁰⁶ Stojí za povšimnutí, že jako první význam slova *seišin* je ve slovníku *Kódžien* (2011) uvedeno: „(Kontrastně k materiálu a tělesnu) *Kokoro. Išiki. Tamašii*.“ Sinojaponský výraz *išiki* (意識) má význam „vědomí“, o japonském slově *tamašii* (č. duše) bude pojednáno v 2.3.2.

¹⁰⁷ Lock v rámci svého výzkumu ohledně uplatňování tradiční čínské medicíny v městských částech Japonska uskutečnila terénní výzkum v Kjótu v letech 1973–1974. Šetření probíhalo na 12 klinikách a rozhovory vedla s 15 lékaři a 200 pacienty. Zároveň vedla rozhovory také s 50 městskými středněpříjmovými rodinami. Svě šetření doplnila v r. 1980, kdy s 25 japonskými ženami v domácnosti ve věku mezi 28 a 38 lety vedla malé diskusní skupiny ohledně duševního zdraví a psychických nemocí. (Lock, 1982, s. 231).

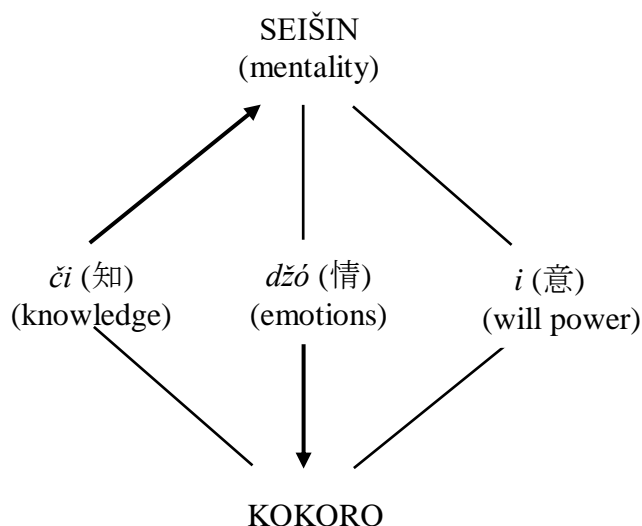
¹⁰⁸ O překlad západního konceptu se pravděpodobně nejedná, ale jde o původní čínský výraz, který Japonci z čínštiny převzali. Z průzkumu Lock však můžeme přinejmenším vysledovat, že pro rodilé mluvčí nabývá konotace něčeho ne-domácího, ne-původního, cizího.

¹⁰⁹ V souvislosti se snahami významově vymezit sinojaponské slovo *seišin* a s ním spojený koncept, se kterými se setkáváme v anglicky psaných odborných pracích pojednávajících o Japonsku zejména ze 70. a 80. let, odkazujeme na jejich shrnutí u Wierzbicke (1997, s. 270–274), která na jejich základě *seišin* definuje v rámcich přirozeného sémantického metajazyka.

¹¹⁰ Schéma je převzato z Lock, 1982, s. 223. Japonské termíny byly přepsány v české transkripci a doplněny o zápis ve znacích. Jejich anglický překlad uvedený v originále je ponechán.

nebylo jednoznačně lokalizováno, ale bylo asociováno jak s oblastí hrudníku, tak hlavy (tamtéž, s. 224).

Obr. 6: Vztah mezi *seišin* a *kokoro*

Morimoto (1988, s. 86), který se dotazoval rodilých mluvčích čínštiny na rozdíl mezi slovy 心 (čín. *xīn*; sj. *šin*) a 精神 (čín. *jīngshén*, sj. *seišin*), také uvádí, že *šin* vyjadřuje emocionální aspekt *kokoro*, zatímco u výrazu *seišin* je výraznější aspekt intelektuální. V encyklopedické definici (eSdHD) je uvedeno, že slova *kokoro* a *seišin* se užívají ve stejném významu, nicméně *seišin* je charakterizováno jako „vyšší psychická/mentální funkce, která ztělesňuje logos (rozum) a nese význam, který jednotlivce převyšuje“, zatímco *kokoro* „ztělesňuje patos (emoce) a má významovou nuanci spjatou spíše s individuem a subjektivitou“. Popsané inklinace *kokoro* k emocionalitě a *seišin* k intelektu/ratiu je možné doložit i kontrastními příklady z RRD (2003) – *kokoro ni kandžiru* (心に感じる, dosl. *cítit v kokoro*) vs. **seišin ni kandžiru* (精神を感じる, dosl. *cítit v seišin*) nebo *kokoro no jasašii hito* (心の優しい人, dosl. *člověk s laskavým kokoro*) vs. **seišin no jasašii hito* (精神の優しい人, dosl. *člověk s laskavým seišin*).

Kašiwasaki (1994, s. 42) o rozdílu mezi *seišin* a *kokoro* uvažuje v souvislosti s pozicí nevědomí (j. 無意識, *mu'išiki*) a konstatuje, že *seišin* je sémanticky zahrnuto v *kokoro*, neboť nevědomí není obsaženo v *seišin*, ale v *kokoro*. Poněkud jiný pohled na rozdíl mezi *kokoro* a *seišin* zprostředkovává Tacukawa, který popisuje své pocity rodilého mluvčího, že *kokoro* „je něco zaobleného a měkkého, co obsahuje emoce

a nachází se v lidském těle“, zatímco *seišin* vnímá jako „něco tvrdšího/formálnějšího, co lze vyjádřit slovně a s důrazem obdobně jako myšlenky a ideologii, jako něco hranatého, co je od těla oddělené“ (2002, s. 220). Doplňme ještě vymezení, které provedla O (2006, s. 214), která *kokoro* charakterizuje jako „něco, co dlí v lidském těle“ a „je základem myšlení, cítění a vůle“, zatímco *seišin* jako „něco, co fyzickou existenci převyšuje“ a co „označuje jejich komplexnost“. Srovnání slov *kokoro* a *seišin* z různých aspektů shrnujeme v Tab. 4.

Tab. 4: Srovnání *kokoro* vs. *seišin*

<i>kokoro</i> (心)	<i>seišin</i> (精神)
japonské – domácí, lidové	sinojaponské – cizí, učené
frazeologismy ANO, termíny NE	frazeologismy NE, termíny ANO
kontrastní k materiálu (もの) a tělesnu (からだ) (eNKD, 2006)	kontrastní k materiálu (物質) a tělesnu (肉体) (KE, 2011)
oblé, měkké (Tacukawa, 2002)	hrnaté, tvrdé (Tacukawa, 2002)
v těle (Tacukawa, 2002)	od těla odděleno (Tacukawa, 2002)
v hrudi/hlavě (Lock, 1982)	v hlavě (Lock, 1982)
zahrnuje intelekt, emoce, vůli, ale asociováno zejména s emocionalitou (patos)	zahrnuje intelekt, emoce, vůli, ale asociováno zejména s intelektem/rozumem (logos) a vůlí
momentální, konkrétní (mentální) obsah	---
stálý (mentální) obsah, např. povaha	stálý (mentální) obsah, např. povaha
též „podstata (něco fundamentálního, co zakládá věci)“	též „podstata (něco fundamentálního, co zakládá věci)“

Poslední výraz, který je ve výkladových slovnících uveden jako synonymum psychismu *kokoro* (v DS), je sinojaponské slovo *šindžó* psané znaky 心情. První znak se čte japonsky *kokoro* (sj. *šin*) s významem „kokoro“ a druhý znak *nasake* (sj. *džó*) s významem „city/soucit“, jímž se v klasické japonštině lexém *kokoro* také zapisoval (viz 2.1.2 a 2.1.3, též 2.2.5). Význam tohoto slova je „to, co člověk cítí nebo si myslí v kokoro“ (eNKD), obdobně „pocit nebo myšlenka uvnitř v kokoro“ a „pocit“ (KE) a sémanticky má blízko k sinojaponskému slovu *kandžó* (感情, č. *emoce*), které se navíc užívá i jako termín například v psychologii. Z výkladu významu výrazu *šindžó* i z významu znaků, jimiž je zapisován, je zřejmé, že odkazuje zejména k emocionalitě a cítění. Spíše než jako synonymum slova *kokoro* jej vnímáme v rámci pojmu KOKORO jako jednoho z lexikálních reprezentantů při aktivaci jeho emocionálního profilu

KOKORO_{P-E}, který se v určitých kontextech může významově shodovat s některým z dílčích významů lexému *kokoro*.

Na úrovni jednotlivých dílčích významů psychismu *kokoro* jsou ve výkladových slovnících po jejich výkladu řazena slova mu v daném významu odpovídající, která shrnujeme v Tab. 5, ale více se jim nevěnujeme, protože se jedná spíše o slova interpretující význam lexému *kokoro* v tom kterém kontextu. Je zjevné, že se v nich odráží zmíněné tři profily (KOKORO_{P-I}, KOKORO_{P-E}, KOKORO_{P-V}). Ve výkladu jednotlivých významů se napříč slovníky nejčastěji objevuje výraz *kimoči* (č. *pocit, postoj, rozpoložení*), a to jak v souvislosti s emocionální rovinou, tak volní (viz 2.2).

Tab. 5: Synonyma psychismu *kokoro* v jeho dílčích významech

č.	japonský výraz	český překlad	č.	japonský výraz	český překlad
1	honšin kimoči 本心, 気持ち, omoi kokoromoči 思い, 心持	opravdové kokoro, pocit(y), myšlenka/pocit, cítění	8	kokorogamae 心構え	psychická připravenost, postoj
2	kandžó kibun džóčo 感情, 気分, 情緒	emoce / cítění, nálada, emocionalita	9	išiki 意識	vědomí
3	omoi jari nasake 思いやり, 情け, nindžómi džóai seii 人情味, 情愛, 誠意	empatie/ohledupnos t, vcítění/soucit, lidská vřelost, láska, srdečnost	10	čúirjúi 注意, 留意	pozornost, zřetel
4	kankaku kansei fúrjúšin 感覚, 感性, 風流心	mysl, citlivost / vnímavost, smysl pro estetično	11	išiki kuwate ikó 意志, 企て, 意向, nozomi kokorozaši 望み, 志	vůle, plánování, záměr, přání/touha, ambice/ctižádost
5	kanšin kjómi 関心, 興味	zaujetí, zájem	12	kangae širjo funbecu 考え, 思慮分別, handanrjoku ki no kubari 判断力, 気の配り	přemýšlení, dobrý úsudek, schopnost posoudit, všímavost
6	šóibun šóne seikaku 性分, 性根, 性格, kidade 気立て	naturel, charakter, povaha, temperament/nátura	13	kioku 記憶	paměť
7	dorjó 度量	velkorysost			

Ve významových definicích psychismu *kokoro* i ve výkladu jeho frazémů se dále setkáváme poměrně často také se slovem *omoi* (思い). Jedná se nominalizovaný tvar japonského slovesa *omou* (思う, v kl. j. 思ふ). Substantivum *omoi* je mnohoznačné podobně jako lexém *kokoro* a je jej obtížné jednoznačně překládat do cizích jazyků,

jelikož integruje významy „myslet (myšlenka)“ a „cítit (pocit)“. Jedná se o japonské slovo, které je frekventované už v klasické japonštině (思ひ). Ve slovníku klasické japonštiny se uvádí, že jde o synonymum lexému *kokoro* s upřesněním, že zatímco *kokoro* vyjadřuje v zásadě „aktivní pocity/cítění vůči různým záležitostem a věcem“, výraz *omoi* označuje „pocity/cítění, které [člověk] stále drží skryté v hrudi“ (KogoD, 1991, s. 488). Ikezoe (2013, s. 28) slovo *omou* (思ふ) označuje za slovo s lexémem *kokoro* související (tzv. 関連語, *kanrengō*) a upřesňuje, že „odkazuje k dynamičnosti *kokoro* a vyjadřuje to, že se v něm odehrávají intelektuální nebo emocionální úkony“¹¹¹. Obě slova jsou srovnána také ve slovníku staré japonštiny ObKogoD (2008), kde je konstatováno, že vzhledem k tomu, že výrazem *omou* (思ふ) jsou označovány pohnutky *kokoro*, které má ve staré japonštině dvojí charakter – emocionální a racionální (viz výše 2.2.5.), tak i ve výrazu *omou* se v souladu s tímto dvojím charakterem *kokoro* spojují dva hlavní významy. Proto klasický výraz *omou* (思ふ) vztahující se k emocionální rovině *kokoro* je v moderní japonštině správně vykládat jako *omou* (思う, č. *myslet, cítit*), zatímco klasický výraz *omou* (思ふ) vztahující se k jeho racionální rovině je v moderní japonštině správně interpretovat jako *kangaeru* (考える, č. *přemýšlet, uvažovat*). Slovo *omoi* užívané v klasické japonštině tedy obdobně jako *kokoro* sémanticky zahrnuje jak emocionální, tak intelektuální aspekt, avšak na rozdíl od lexému *kokoro* zpravidla neodkazuje k dynamičnosti a proměnlivosti vnitřního světa, ani pocitům aktivně směřovaným vůči vnějšímu světu.

V klasické japonštině se setkáváme ještě s dalšími synonymy psychismu *kokoro*, a to výrazy *ura* (č. *rub, vnitřní část*) a *šita* (č. *dole*) z domácího japonského lexika, ve kterých se profiluje umístění *kokoro*. Oba výrazy se v klasické japonštině používaly také ve významu „*kokoro*“. Japonské slovo *ura* (うら)¹¹² má stejný původ jako slovo *ura*

¹¹¹ Ikezoe (2013, s. 28–29) dále analyzuje, že v básnické sbírce *Man'jōšū* se slovo *omou* (思ふ) vyskytuje 580x, z čehož 536x je zapsáno jedním znakem: 念, 思, 憶 a 想. Nejčastěji jsou uplatněny znak 念 (415x) a znak 思 (116x), kterým se sloveso *omou* píše i v moderní japonštině.

¹¹² Slovo *ura* se v klasické japonštině užívalo v různých významech, které mohly být odlišovány na úrovni grafické – pro význam „*kokoro*“ znak 心, pro význam „*rub/vnitřek*“ znak 裏 a pro význam „*zátoka*“/„*pobřeží*“ znak 浦. Této mnohoznačnosti lexému *ura* bylo využíváno v japonské klasické poezii *waka*, ve které byly jejím prostřednictvím rozehrávány různé asociace (eNKD). Ikezoe (2013, s. 27–28) vypočítává, že v *Man'jōšū*, kde je však uplatněn specifický způsob zápisu (viz poznámku

psané znakem 裏, příp. 浦 (eNKD). V klasické japonštině se s ním setkáváme jako se substantivem a často také jako lexikálním morfémem v domácích japonských kompozitech. Význam substantiva *ura* (心) je vykládán jako „kokoro, pocit, který je uvnitř a lidé jej nevidí“ (KogoD, 1991, s. 193), příp. „kokoro“ a „uvnitř v kokoro“ (eNKD, DS, eDR), a je odvozen od významu slova *ura* (裏, č. *rub*, *vnitřní část*) – „to, co není na povrchu/lícové straně vidět“ (DS). Jakožto lexikální morfém se *ura* připojovalo na první pozici k adjektivům nebo adjektivním kmenům a slovesům a ve vzniklých kompozitech (např. *uraganašii*, 心悲しい, „kokoro“ + „smutný“, č. (*jaksi*) *v duchu smutný, melancholický*; *urasabišii*, 心寂しい, „kokoro“ + „osamocení“, č. *cítit se (nějak) sám / vnitřně se cítit opuštěný*; *uramacu*, 心待つ, „kokoro“ + „čekat“, č. *vnitřně (s nadějí) očekávat*) nese významy „v kokoro (č. *vnitřně, v duchu*)“, „z hloubi kokoro (č. *z hloubi duše, hluboko v srdci*)“, „intenzivně z hloubi kokoro (*duše*)“. (eNKD, DS, eDR; srov. Morimoto, 1988, s. 134–137) Nicméně od raného středověku¹¹³ se výraz *ura* takto připojoval již takřka výhradně jen k adjektivům, zpravidla vyjadřujícím pocity, a i jeho původní význam zeslábl a proměnil se ve význam „daná emoce [(vyjádřená konkrétním adjektivem)] vzniká v kokoro sama od sebe“. (eNKD)¹¹⁴ Podobnou pozici zaujímá v japonských kompozitech i samotné slovo *kokoro* (viz 3.1).

Dalším synonymem z klasické japonštiny je výraz *šita* (下). Ikezoe (2013, s. 27) uvádí, že se jím poukazuje k „nízko položeným místům“ a „pozici, která je skrytá a neviditelná“, a tak označuje „vnitřní/rubovou stranu“, „část něčím zakrytou“ a „vnitřek“. V klasické japonštině se také toto slovo užívalo ve významu „kokoro“ nebo „hloub kokoro / hluboko v kokoro“. (eNKD; ObKogoD; KogoD, s. 625) Ikezoe (2013, s. 27) shrnuje rozdíl mezi lexémem *šita* ve významu „kokoro“ a lexémem *ura* ve stejném významu tak, že zatímco slovem *ura* je odkazováno k „pocitům, které se neprojevují navenek a jsou přirozeně samy od sebe skryté uvnitř v kokoro, aniž by se je tam člověk snažil skrývat vědomě“, slovem *šita* je odkazováno k „pocitům, které se

v 2.1.2), je lexém *ura* (celkem 26 výskytů) zapisován zejména následujícími třemi způsoby: 裏 (8x), 浦 (5x) a 宇良 (10x).

¹¹³ V japonské historiografii označován *čúko* (中古). Pokrývá období Heian (794–1185).

¹¹⁴ Z formálního hlediska je tento typ adjektiv například u Jošidy a Chena (2009) a u Tamury (2006) charakterizován jako derivovaná adjektiva (j. 派生形容詞, *hasei keijóši*) a první člen *ura* jako předpona (j. 接頭辞, *settódži*).

člověk (vědomě) snaží držet schované ve svém kokoro a potlačit je“ (srov. KogoD, s. 193; eNKD). Obě synonyma lexému *kokoro* užívaná v klasické japonštině *ura* a *šita* reflektují lokalizaci kokoro v lidském těle, konkrétně jeho pozici uvnitř (v rubu) a hluboko v těle, která zakládá jeho skrytost, neviditelnost z povrchu (lícové strany) a niternost. Odkaz k vnitřní (rubové) straně je patrný i ve výrazu *tanagokoro* (掌, č. *dlaň*), který je utvořen ze spojení *te no kokoro* (手の心, dosl. *kokoro ruky*)¹¹⁵ a ve slovnících (eNKD, KE) je interpretován právě jako „vnitřní strana ruky“ (手のうちがわ, příp. たなうち) nebo „rub ruky“ (*te no ura* てのうら, příp. *tana'ura*, たなうら).

Naopak v moderní japonštině jsou za synonyma slova *kokoro* někdy uváděna přejatá slova *maindo* (マインド, z angl. *mind*) a *háto* (ハート, z angl. *heart*). Jedná se však o velmi částečná synonyma uváděná spíše ve snaze přiblížit význam lexému *kokoro* cizincům, která se v japonštině užívají omezeně v mnohem užším významu, než má lexém *kokoro*, případně také v kontextu konceptů pocházejících ze Západu, ve kterém se *kokoro* nepoužívá. I bez důslednějšího zkoumání můžeme tvrdit, že *maindo* odkazuje k intelektuální rovině *kokoro*, zatímco *háto* k jeho emocionální rovině. Výraz *háto* je v japonštině na rozdíl od *maindo* o něco více zdomácnělý a používá se především v kontextu zamilovanosti a romantiky, v textu může být reprezentován symbolem srdíčka (♡), slouží k označení srdcovitého tvaru (ハート型) a také k označení barvy v kartách („srdce“). Oproti tomu výraz *kokoro* není spojován s konkrétním tvarem ani nijak ztvárňován, byť bývá etymologicky také spojován se srdcem. Occhi (2008, s. 196–197) doplňuje a na několika příkladech dokládá, že kromě kontextu romantické lásky se slovo *háto* v současném Japonsku čím dál častěji objevuje i v diskursu sociální péče.

Na úrovni metaforicky přenesených významů psycho-somatismu *kokoro* jsou ve výkladových slovnících uvedena slova, která mu odpovídají v daném významu. Shrnujeme je v tabulce 6.

¹¹⁵ „タ (*ta*)“ je archaický tvar „テ (*te*)“, který může být uplatněn v japonských kompozitech (např. 手向け, *tamuke*), „ナ (*na*)“ je pádová partikule vyjadřující genitiv a odpovídá partikuli „ノ (*no*)“. (např. KE).

Tab. 6: Synonyma lexému *kokoro* v jeho přenesených významech

č.	japonský výraz	český překlad	č.	japonský výraz	český překlad
1	omomuki fuzei džóšu おもむき, 風情, 情趣	<i>působivá atmosféra/duch, působ, kouzlo</i>	4	džidžó naidžó džicudžó 事情, 内情, 実情	<i>okolnosti/situace, interní (neveřejný) stav věcí, skutečný stav věcí</i>
2	honšieu šinzui 本質, 神髓	<i>podstata, esence</i>	5	imi najó 意味, 内容	<i>význam/smysl, obsah</i>
3	šukó kufú 趣向, くふう	<i>promyšlený záměr, promyšlenost</i>	6	konkjo wake rijú 根拠, わけ, 理由	<i>podstat/pointa, zdůvodnění, důvod</i>

Jedná se o slova japonská i sinojaponská a je v nich exponována zejména **podstatnost, hodnotnost, důležitost**, ale také **patos, hloubka a niternost** KOKORO.

2.3.2 Ostatní psychismy – *ki* a *tamašii*

Z ostatních japonských psychismů, které se v určitých významech a užitích s *kokoro* částečně prolínají, můžeme jmenovat zejména *ki* a *tamašii*. Jedná se o natolik svébytné výrazy, že je nevnímáme v rámci pojmu KOKORO, ale spíše jako hlavní lexikální reprezentanty jiných japonských samostatných bohatých kulturních konceptů KI a TAMAŠII. Pro to, abychom tyto dva lexémy, potažmo i pojmy, které lexikálně reprezentují, mohli náležitě srovnat se slovem *kokoro*, by bylo nejprve zapotřebí provést obdobně zevrubnou analýzu na různých typech jazykových dat i v jejich případě. V této fázi našeho výzkumu jsme zatím odkázáni na jejich charakteristiky popsané v odborné literatuře (např. Wojciechowski, 2013; Fang, 2009, 2011; Sató, 1996; Akacuka, 1974, 1996; Takeda, 1996; Peng, 1996; Lock, 1982; Tacukawa, 2002, s. 49–61 a 213–223; Sagara, 1995, s. 35–45; Jamaori, 1994; Wang, 2009; Nakano, 1997; Doi, 2007, s. 149–162; Sadakata, 1994, s. 94–99; Morimoto, 1988, s. 82–89, 98–105; Kondó, 1994; Nakaniši, 2003, s. 87–93; Juasa, 1994; O, 2006, s. 212–217, aj.) a výklady v japonských slovnících, které zde shrneme jakožto další východisko pro vymezení slova *kokoro* a bádání následující. Oba zmíněné výrazy se také vztahují k vnitřnímu světu, jsou součástí japonské frazeologie (zejm. lexém *ki*) a v jistých bodech jsou s *kokoro* podobné – ve vybraných vyjádřeních dokonce zástupné a ve výkladových heslech jsou jejich významy nejednou popisovány pomocí lexému *kokoro*, ale zároveň odkazují i k fenoménům, které slovem *kokoro* popsat nelze. Domníváme se, že právě koncepty

KOKORO a KI spolu s konceptem TAMASHII stojí v centru kategorie japonského vnitřního světa – nehmotné části lidské bytosti.

Pozice lexému *ki* (気) v japonské slovní zásobě je specifická – na jednu stranu se jedná o výraz pocházející z čínštiny, na druhou stranu nabyl v japonštině řadu významů a nuancí, které v čínštině postrádá¹¹⁶ (např. Doi, 2007, s. 149–150). Fang (2009) argumentuje, že *ki* v japonštině sice integruje původní základní význam čínského *qì*, ale z hlediska sémantických extenzí se od něj výrazně odlišuje (srov. např. Morimoto, 1988; Wojciechowski, 2013, s. 288–293). Jako lexikální morfém je součástí mnoha sinojaponských složenin, zároveň však v japonštině figuruje jako samostatný lexém. Wojciechowski (2013, s. 50) má za to, že v prvním případě by jej bylo možné zařadit do vrstvy sinojaponské slovní zásoby *kango*, zatímco v druhém případě o něm hovoří jako o „zdomácněném čínském výrazu (*kango zasymilovaných*)“. Fang (2009, s. 99) uvádí, že *ki* v japonštině integruje původní základní význam čínského *qì* („proud/vzduch“, „oblak“ – proudící přírodní jevy, energie), který se do Japonska dostal z čínštiny spolu se znakem 氣¹¹⁷, ale zároveň také významy, které v klasické japonštině neslo japonské slovo *ke*¹¹⁸. Významy výrazu *ki* v japonštině lze rozdělit do dvou hlavních skupin –

¹¹⁶ Fang (2009, s. 100–102, 106) konstatuje, že zatímco *qì* je v čínštině užíváno ve spojitosti s různými oblastmi, zejm. přírodou, lidskou bytostí, medicínou a filozofií, a je v něm akcentována racionální rovina, japonské *ki* je užíváno v oblasti přírodních jevů a zejména ve vztahu k lidské bytosti, kdy zastupuje zejména emocionální rovina. Emocionalitu přitom v japonštině vyjadřuje na různých úrovních – ve vztahu k člověku samému, ale zároveň i ve vztahu k ostatním. (srov. Morimoto, 1988, s. 101–105) V čínštině se s ním při vyjadřování emocí podle Fanga (2009, s. 103) setkáváme pouze v souvislosti se vztekem. Je příznačné, že ostatní „stavy kokoro“ jsou v čínštině vyjadřovány jinými výrazy – mimo jiné často například slovem *xīn* (心, j. *kokoro*) (Fang, 2009, s. 104–105; Morimoto, 1988, s. 103; srov. Peng, 1996, s. 76–78). Popsané inklinace dává Fang do souvislosti s čínskou a japonskou kulturou a národní mentalitou – tendencí Číňanů k racionálnímu a systematizujícímu myšlení na jedné straně a citlivou vnímavostí Japonců na straně druhé (srov. Morimoto 1988, s. 105). K pojetí *ki* (*qì*) v čínské přírodní filosofii a jejímu zprostředkování v Japonsku více viz např. Sató, 1996, s. 6–35; Wojciechowski, 2013, s. 59–78; Nakano, 1997, s. 3–4; Asano, 1996.

¹¹⁷ Znak 氣 je zjednodušeným tvarem znaku 氣, který náleží mezi fonogramy a je tvořen ze dvou prvků – fonetika 气 (piktogram; „stoupající horká pára“, „plující oblaka“) a determinativu 米 („rýže“), celkově tedy označuje „stoupající páru při vaření rýže“. (Fang, 2009, s. 99; ŠKGR, 2011; ŠšKWD, 1969/1991, s. 525–526; Juasa, 1994, s. 222; více viz např. Sató, 1996, s. 5–6; Takeda, 1996).

¹¹⁸ Znak 氣 má v japonštině dvojí sinojaponské čtení (tzv. *on'yomi*) – *ki* a *ke*. *Ke* je tzv. čtení *go'on* (j. 呉音 „nelegitimní čtení“, příp. *wa'on* 和音, tj. „pojaponštělé čtení“, nejstarší varianta čtení znaků,

1) *ki* jako „přírodní jev(y), který se mění a plyne“, příp. „to, co takový přírodní jev způsobuje“; 2) „*ki* týkající se života (vitality), psychiky a působení kokoro“ – má se za to, že souvisí s *ki* v přírodě. (eNKD)¹¹⁹ V případě druhé významové skupiny, v níž se sémanticky částečně prolíná s lexémem *kokoro*, zahrnuje významy:

1. „Dech“. „Dýchání“.
2. „Vitalita“. „Energie“.
3. „Působení kokoro“. „Vědomí“.
4. „Směřování/tendence v psychice“. „Povaha“.
5. „Nadšení“. „Nasazení“. „Energie“.

kteřá se do Japonska dostala zhruba v 5.–6. století přes korejský poloostrov), a *ki* je tzv. *kan'on* (j. 漢音 „čínské čtení“, příp. *sei'on* 正音 – „legitimní čtení“, tj. varianta čtení znaků z 7.–8. stol., která se zakládá na čínské výslovnosti a byla považována za správnou). (Fang, 2009, s. 99; eNKD). Dle Fanga (2009, s. 99–100) je otázkou, zda se v případě *ke* jedná o variantu sinojaponského čtení pocházejícího z čínského čtení, nebo zda se jedná o jedinečný japonský lexém, nicméně je zjevné, že v dávné minulosti byl v japonštině běžnější tvar *ke*, který je dohledatelný již v nejstarších japonských literárních památkách počínaje kronikami *Kodžiki* a *Nihonšoki*. Podle Akacuky (1974, s. 42) „je *ke* něco, co proudí prostorem obdobně jako psýché“ a podle Morimota (1988, s. 101) „něco stoupajícího, pohupujícího se v prostoru, jehož podstatu není možné uchopit“. Ve vztahu k lidské bytosti byly lexémem *ke* vyjadřovány zejména psychické procesy a emoce, nicméně tento význam se následně přenesl do lexému *ki*, který tak kromě původního významu z čínštiny nabyl i svébytného významu japonského, jenž ho dnes od čínského *qi* sémanticky i pragmaticky odlišuje. V moderní japonštině *ke* již není samostatným lexémem, ale lexikálním morfémem v kompozitech a významově odkazuje k „něčemu, co připomíná/evokuje celek, ze kterého se to oddělilo“ a k „vzhledu, fyzickému stavu“ (Fang, 2009, s. 100; srov. např. Wojciechowski, 2013; Akacuka, 1974, 1996; AD, 1996, s. 78). Ohledně *ke* a jeho spojitosti s lexémy *ki*, *iki* (č. *dech*) a *inoči* (č. *život*) ve staré japonštině a v klasických literárních dílech více viz např. Sató, 1996, s. 63–82.

¹¹⁹ Ve výkladovém slovníku *Kódžien* (KE, 2011) jsou významy lexému *ki* rozděleny do pěti skupin – **1.** „něco, o čem se má za to, že to naplňuje prostor mezi nebem a zemí, a co je považováno za základ tvořící vesmír“, příp. „dané působení“; **2.** „energie pohánějící život“, „zdroj vitality“; **3.** Slovo, které souhrnně vyjadřuje proměny, stav a působení kokoro. To, na jaký aspekt kokoro je slovem *ki* v jednotlivých kontextech jeho užití kladen důraz, je různé. (Do této skupiny je zahrnuto 8 dílčích významů lexému *ki* – např. „psychika (obecně)“, „povaha“, „záměr“, „zájem“ aj.); **4.** „něco, co sice není vidět, ale dává pocítit, jak to obklopuje dané místo a vznáší se to na něm“ (např. „vzduch“, „dech“ aj.); **5.** „prvek, který utváří původní podstatu věci“, „osobitá vůně nebo chuť“. První významová skupina odpovídá první významové skupině ve slovníku eNKD, ostatní jsou v eNKD zahrnuty v rámci druhé skupiny. Třetí významová skupina uvedená ve slovníku KE odpovídá dílčím významům 3–11 z druhé významové skupiny ve slovníku eNKD a je předmětem srovnání lexému *ki* s lexémem *kokoro*. V ostatních významech lexému *ki* nelze o podobnosti s *kokoro* uvažovat.

6. „Záměr“. „Myšlenka“. „Vůle“.
7. „Kokoro, které myslí na různé věci“. „Pozornost“.
8. „Emoce“. „Pocity“. „Nálada“.
9. „Výdrž“. „Trpělivost“.
10. „Zájem“. „Zalíbení“.
11. „Zdání“. „Dojem“.

Výraz je zároveň součástí až 200 frazémů¹²⁰, v nichž vyjadřuje „proměny kokoro“ a konkrétní „psychický stav“ nebo pohnutky (AD, 1996, s. 75–76). Doi (2007, s. 150) shrnuje, že výrazem *ki* je ve vztahu k lidské bytosti odkazováno nejen k její emocionální stránce, ale také k úsudku, vůli a vědomí. Morimoto (1988, s. 99) konstatuje, že *ki* „je něco neuchopitelného, co se vznáší / pluje mezi nebem a zemí, vstupuje také do lidského těla a dává do pohybu vše v přírodě“. Obdobně Lock (1982, s. 217–218, 224) o konceptu *ki* uvádí, že se jedná o „hypotetický energetický systém podobný řeckému konceptu *pneuma*, o kterém se má za to, že formuje způsoby dorozumívání mezi tělesnými částmi a zároveň je v různých formách spatřován i vně těla“, přičemž mezi tělem nahlíženým jako mikrokosmos a prostředím (makrokosmem) dochází k jeho neustálé výměně. (srov. Juasa, 1994, s. 224–227; Kondó, 1994) Ve *Slovníku vágní japonštiny* zaujímají výrazy *ki* a *kokoro* společné heslo (AD, 1996, s. 75–81) a i zde je *ki* charakterizováno jako „éterická/nadpozemská atmosféra (*reiki*), která vyplňuje prostor mezi nebem a zemí a zakládá vitalitu“ a jako „něco, co je jako druh energie“. (tamtéž, s. 76) Jak bylo uvedeno výše, lexém *ki* se ve vztahu k lidské bytosti používá pro popis psychického stavu, vnitřního rozpoložení, vnitřních pohnutek a emocí (tj. proměny, stav a působení kokoro).

Ki a *kokoro* však nelze považovat za stejné fenomény. Akacuka ve své studii o konceptu *ki* (1974, s. 18, 39), kterou ostatní uvedení odborníci (např. Wojciechowski, 2013; Fang, 2009; Morimoto, 1988) hojně citují, popisuje rozdíl¹²¹ mezi *kokoro* a *ki* tak, že *kokoro* „ze své podstaty směřuje dovnitř a je uzavřené“, zatímco *ki* „směřuje ven a je

¹²⁰ K lexému *ki* v japonské frazeologii více viz např. Wang (2009), z kognitivně lingvistického hlediska např. Wojciechowski (2013); Fang (2011, s. 174–201), u Fanga (2011) též ve srovnání s čínštinou.

¹²¹ Akacuka (1974, s. 18) své vysvětlení zahajuje citací z románu *Tráva u cesty* (j. 道草, 1915) japonského spisovatele Nacumeho Sósekiho, ve které jsou lexémy *kokoro* a *ki* použity kontrastně. Konkrétně se jedná o pasáž: 彼の心は沈んでいた。それと反対に彼の気は興奮していた。 (dosl. Jeho kokoro bylo skleslé. Oproti tomu jeho ki bylo plné vzrušení.).

to něco, co se neustále pohybuje jako určité neviditelné chapadlo“, a ilustrativně doplňuje, že „vzhledem k tomu, že ki je neviditelné chapadlo, které vychází odkudsi z okolí kokoro, nebo je to něco jako vlnová délka, není možné se do kokoro druhé osoby dostat, aniž by se člověk tohoto chapadla nedotkl nebo se nesladil s jeho vlnovou délkou.“ Podle Akacuky (1974, s. 19) se uzavřené kokoro dostává do kontaktu s vnějším světem právě prostřednictvím ki, a zároveň ki zprostředkuje kokoro druhým. Doi ke vztahu těchto dvou fenoménů uvádí, že působení kokoro je nejlépe vnímatelné právě prostřednictvím ki (2007, s. 153). Ani Lock (1982, s. 224) neopomíná úzkou provázanost kokoro s ki, i když konstatuje, že KOKORO je pojem obsáhlejší a hlubší. (srov. též Doi, 2007, s. 151) Podle Morimota se „ki nachází hluboko v kokoro a ovládá ho“ a „podobá se energii nevědomí“ (1988, s. 104). I v Tacukawově pojednání se potvrzuje, že ki je v pohybu a má směřování (2002, s. 220–221), podobně jako tamašii (č. *duše*, více viz níže). Dokládá to kolokacemi *ki ga mukanai* (気が向かない, dosl. *ki nesměruje*), *ki ga nukeru* (気が抜ける, dosl. *ki uniká*), *tamašii ga nukeru* (魂が抜ける, dosl. *tamašii uniká*) vs. **seišin ga nukeru* (精神が抜ける, dosl. *seišin uniká*) a **kokoro ga nukeru* (心が抜ける, dosl. *kokoro uniká*). Ve *Slovníku vágní japonštiny* (AD, 1996, s. 76–77) je ki přirovnáno k „něčemu v plynném skupenství, co pluje mezi lidmi a je jimi sdílené“, zatímco kokoro má i etymologicky nuanci „pevného skupenství“ a je představováno jako „objekt podobný krabici“ – viz např. frazémy *kokoro ga hiroi / semai / fukai / asai*, dosl. *kokoro je široké / úzké / hluboké / mělké*; *kokoro no oku / soko / sumi*, dosl. *hloub / dno / kout kokoro*; *kokoro o hiraku / tozasu*, dosl. *otevřít / zavřít kokoro*; *kokoro o kudaku / ko ni suru*, dosl. *rozdrtit kokoro*, v nichž není možné lexém *kokoro* zaměnit s lexémem *ki* (srov. Peng, 1996, s. 77).

Neustále se pohybující ki objevuje různé věci a působí na tři hlavní aktéry ovládající psychiku, a to kokoro, hlavu a břicho, do kterých vysílá zaznamenané podněty. (Akacuka, 1974, s. 39) Takové vlastnosti a působení ki potvrzuje i průzkum Lock (1982, s. 224), ve kterém zjistila, že si japonští respondenti ki oproti kokoro a seišin představují jako rozptýlené a asociují si jej s hlavou, břichem a hrudí. Ke konkrétním způsobům konceptualizace ki v japonské fraezologii a konceptuálním metaforám více viz např. Wojciechowski, 2013; Fang, 2011, s. 180–188. S jinými japonskými výrazy, jejichž prostřednictvím jsou vyjadřovány psychické funkce, jmenovitě *kokoro*, *hara* (č. *břicho*), *atama* (č. *hlava*) a *kao* (č. *tvář*), srovnává lexém *ki* Doi (2007, s. 150–155). Fang (2009, s. 104) specifičnost *kokoro* spatřuje v tom, že tvoří

jádro psychických procesů, a v jeho esenciálnosti a kontinuitě (精神活動の本体・本質性・持続性), zatímco *ki* je podle něj specifické tím, že vyjadřuje stav aktivního kokoro a je povrchovým (vnějším) jevem (心の活動している状態・表面的現象). Dokládá to frazémy *ki o ubawareru* (dosl. *být připraven o (své) ki*) a *kokoro o ubawareru* (dosl. *být připraven o (své) kokoro*), oba č. *být něčím uchvácen/okouzlen, podlehnout kouzlu*, v obdobných příkladových větách. V případě, že je v kolokaci zapojeno substantivum *ki*, je vyjadřováno momentální (povrchní) okouzlení spíše na úrovni pocitu (jakožto vnějším projevem kokoro) – „upoutat pozornost“ či „nechat se unést“ (美人に気を奪われて石に躓いた。 č. *Krasavice upoutala jeho pozornost natolik, že zakopl o kámen.*), zatímco v případě substantiva *kokoro* se jedná o „zapůsobení“ na člověka v hloubi jeho nitra, na jeho podstatu (美人に心を奪われて人生に躓いた。 , č. *Podlehl kouzlu té krasavice a život se mu obrátil naruby*). Lexém *ki* se oproti *kokoro* navíc objevuje i v negativně nahlížených charakteristikách¹²² (více viz Wang, 2009; Fang, 2011, s. 195). Lexémy *kokoro* a *ki* jsou součástí mnoha dalších kolokací a kompozit, jejichž význam se nemusí zásadně lišit, ale mohou mít s tím kterým psychismem jinou nuanci¹²³. Základní charakteristiky psychismů *kokoro* a *ki* na základě diskutovaných hledisek shrneme v tabulce 7.

¹²² Srov. například dvojici frazémů *ki o jurusu* a *kokoro o jurusu* – dosl. *uvolnit ki* a *uvolnit kokoro* ve významu *polevit v ostražitosti, uvolnit se*; v případě zapojení psychismu *ki* se jím může označovat i nežádoucí polevení v ostražitosti nutně bez vazby na vztahovost, zatímco v případě zapojení psychismu *kokoro* jde zpravidla o kladně, příznivě nahlížené často ve vazbě na vztahovost – např. situaci/vztah, kdy si subjekt může bez obav dovolit nebýt ostražitý, tj. důvěřovat, být otevřený, upřímný.

¹²³ Například Doi (2007, s. 151) uvádí *ki'okure* – *kokoro'okure*, *kikubari* – *kokorokubari*, *kidate* – *kokorodate*. Ve *Slovníku vágní japonštiny* (AD, 1996, s. 76) jsou navíc zmíněny dvojice *kokoro ga omoi* – *ki ga omoi*, *kokoro o otosu* – *ki o otosu*, *kokoro ni kakeru* – *ki ni kakeru* (ostatní dvojice viz např. Wang, 2009). Zmínit můžeme i *kokorozukai* a *kizukai* (oba č. *ohleduplnost, všímavost*), o jejichž rozdílu jsme diskutovali s rodilými mluvčími s výsledkem, že má-li být nějaký rozdíl mezi nimi identifikován, v případě *kokorozukai* jde spíše o všímavost danou vrozenou ohleduplností (danou v povaze), zatímco v případě *kizukai* jde o naučenou nebo momentální, momentálně zaujatou všímavost. Lze tvrdit, že je to v souladu se zmíněným Fangovým zhodnocením charakteristik *kokoro* a *ki*. K některým frazémům s lexémem *kokoro* a jejich variantě s lexémem *ki* nebo frazémům obsahujících oba psychismy více viz též frazeologie v kap. 3.2. K dalšímu srovnání *ki* a *kokoro* z různých aspektů, i na základě kontrastního srovnání japonských frazémů více viz zejm. Fang, 2011, s. 194–202; Wang, 2009.

Tab. 7: Srovnání psychismů *kokoro* a *ki*

<i>kokoro</i> (心)	<i>ki</i> (気)
japonské – domácí, lidové	sinojaponské („zdomácnělé“) – na počátku sémanticky provázáno se starým japonským slovem <i>ke</i> (Fang, 2009) (v základním významu shodné s čínským <i>qi</i> , ale z hlediska sémantických extenzí značně odlišné, zejm. ve vztahu k vnitřnímu světu a psychice lidské bytosti)
frazeologismy ANO (velké množství) kompozita ANO	frazeologismy ANO (velké množství) kompozita ANO
sémantická oblast „vnitřní svět člověka“	sémantická oblast „vnitřní svět člověka“ sémantická oblast „přírodní jevy / příroda“
směřuje dovnitř, uzavřené (dané etymologicky)	směřuje vně, pohybující se / proudící (etymol.)
„pevné skupenství“, drží se v těle	„plynné skupenství“, proudí mezi nebem a zemí a mezi lidmi, v člověku, vstupuje do těla/člověka
konceptualizace – „objekt (krabice)“ (AD, 1996)	konceptualizace – „vlnová délka“, „neviditelné chapadlo“ (Akacuka, 1974)
v hrudi / hlavě (Lock, 1982)	vychází z kokoro (Akacuka, 1974) zachycené podněty přenáší do kokoro, hlavy, břicha (Akacuka, 1974; Lock, 1982; Doi, 2007)
tvoří jádro psychických procesů, je esenciální a kontinuální (Fang, 2009; Akacuka, 1974)	vyjadřuje stavy aktivního kokoro, je povrchovým (vnějším) jevem (Fang, 2009; Akacuka, 1974), souvisí s dechem/dýcháním, zdravím a nemocí
je podstatou (člověka)	ve vztahu k člověku je konkrétním projevem činného kokoro – vyjadřuje momentální stav, pocit atp. (jakožto projevy kokoro)

Psychismy *kokoro* a *ki* jsou v japonštině oba používány v kontextu psychického stavu, vnitřního rozpoložení a emocí člověka – samotného i v jeho interakci s ostatními. Byť se s nimi můžeme setkat ve stejných kolokacích, každý z nich v nich nese jinou významovou nuanci. Je nesporné, že kokoro a ki se v rámci lidské bytosti vzájemně doplňují a ovlivňují a dohromady spoluutváří základ jejího vnitřního světa. Kokoro jako podstata a základ lidské psychiky staticky ukotvený v těle vyvíjí aktivitu, která je přes ki přenášena na povrch a vně tělo a způsobuje momentální projevy artikulované lexémem *ki*, a obdobně podněty, pocity aj., které jsou zachyceny prostřednictvím *ki*, jsou přenášeny do kokoro a jiných míst v těle a působí na nositele a jeho psychiku. Proudící *ki* je prostředníkem mezi vnějším světem a člověkem, mezi lidmi a v rámci člověka propojuje kokoro s tělem a jeho částmi. V systémových datech je nejzjevnějším dokladem této interakce mezi *ki* a kokoro přísloví *ki wa kokoro* (dosl. *ki je kokoro*), které se používá zejména jako fráze při předávání malých pozorností (viz v 3.2.4)

a vyjadřuje, že konkrétní pocit, projev laskavosti (ki) vychází ze srdce, podstaty (kokoro) člověka, a analogicky, že i jen malý projev laskavosti (ki) obohatí člověka na duchu (kokoro) (srov. Doi, 2007, s. 153).

Dalším psychismem, který s lexémem *kokoro* může ve vybraných kontextech a kolokacích alternovat, je *tamašii* (魂, 魄¹²⁴, č. nejčastěji *duše*). Jedná se o staré japonské slovo spojené s domácími představami o člověku, životě a smrti. V základním významu je *tamašii* definováno jako „něco, o čem se má za to, že to spočívá v člověku a šířeji také ve zvířatech nebo rostlinách a řídí to fungování kokoro (psychiky), je to samotnou podstatou zakládající život“ a „často se má za to, že opouští tělo a existuje mimo něj, a že existuje i po zániku fyzického těla“ (eNKD, KE). Mezi další významy slova, které jsou platné i v moderní japonštině, se řadí: 2. „nasazení / odhodlání“, „seišin“, „kokoro“, „duševní energie“; 3. (zejm. v kompozitech zprav. ve tvaru *-damašii*) „osobitě psychické uzpůsobení / nastavení mysli“ (zprav. charakteristické pro určitý typ lidí, s něčím úzce spjatý atp.); 4. „něco důležitého“, „cenná věc“ (DS, eDR,

¹²⁴ Lexém se v moderní japonštině běžně zapisuje znakem 魂 („bez přestání se pohybující“) nebo hiraganou (たましい), ale možné je jej zapsat i znakem 魄. Dvojitý znakový zápis je spojen s původními čínskými představami, kdy se mělo za to, že i duše/mysl (kokoro) sestává z pěti aspektů (viz výše 2.1), z nichž dva jsou právě 魂 (sj. *kon*) přiřazený v rámci konceptu jin-jang k světlé síle a 魄 (sj. *haku*) přiřazené ke stinné síle. Pro zápis ve významu „duše, která ovládá psychiku (kokoro/seišin)“ se užíval znak 魂 (*kon*) a pro zápis ve významu „duše, která ovládá fyzické tělo“ se užíval znak 魄 (*haku*) – obě formy duše během života spočívají v těle a po smrti člověka jeho tělo opouští – duše 魂 stoupá vzhůru k nebi a duše 魄 setrvává na zemi. (ŠKGR, 2011; ŠšKWD, 1991, s. 1047–1048; eNKD; srov. Morimoto, 1988, s. 85; Juasa, 1994, s. 218). V jednom z klasických čínských spisů (j. 礼記, *Raiki*) se uvádí, že lidská činnost vychází od 神 (sj. *šin*) a od 魄 (*haku*) – 神 znamená „psychika“ (j. 精神, *seišin*) a během lidského života je činná ve formě 魂 (*kon*) a od ní se odvíjí ki a s ním spojené dýchání, zatímco smyslové vjemy spojené s tělesnými částmi, které přichází do přímého kontaktu s vnějším světem (např. oči, uši), se odvíjí od 魄 (*haku*). (Sató, 1996, s. 9) Jamaori (1994, s. 196) uvádí, že domácí japonská představa o duši (*tamašii*) opouštějící tělo zemřelých a stoupající do výšin, kterými jsou zpravidla myšleny hory, avšak mohou to být i koruny stromů v horách, mraky nebo mlha, je zachycena již v elegiích zařazených v básnické sbírce *Man'jóšú*, a zároveň upozorňuje, že se nejedná o představu podobnou nanebevzetí v křesťanském kontextu (*tamašii* nestoupá do nebe, ale do hor). Původní japonský pohled na život a na smrt následně výrazně ovlivnil buddhismus, který se do Japonska dostal v 6. století (více viz Jamaori, 1994, s. 196–199).

srov. eNKD, KE)^{125, 126}. Za synonyma jsou uváděna sinojaponská slova *reikon* (靈魂), *seikon* (精魂) a japonské slovo *tama* (たま, 靈, 魂). S lexémem *kokoro* může být slovo *tamašii* teoreticky zástupné pouze ve významech 2. a 3., avšak s jinou významovou nuancí. Slovo je také součástí několika málo frazémů (např. *tamašii o irekaeru* – dosl. *vyměnit si tamašii*; *tamašii o hijasu* – dosl. *zchladit tamašii*). *Tamašii* zastupuje život a stejně jako *kokoro* se vymezuje proti fyzickému *tělu* (j. *karada*, *nikutai*), které na rozdíl od *tamašii* (duše) podléhá úpadku a zkáze.

Na základě systémových dat (zejm. exemplifikací ze slovníků) můžeme rekonstruovat japonské představy o duši *tamašii*, která transcenduje člověka, opouští tělo, poletuje po světě a proudí obdobně jako *ki*¹²⁷. Nakaniši (2003, s. 91–92) je přesvědčen, že *tama* (č. *duše*) etymologicky souvisí s výrazem *tama* (玉, 球, č. *koule*, *míč*), protože si lidé představovali duši kulatou, a ve svém výkladu dále uvažuje, že význam *tamašii* je „věčný život“ – „život“ je vyjádřen v lexému *tama* a „věčnost“ je vyjádřena v sufixu *–(ši)i* (v klas. j. (し)ひ)¹²⁸. Z výkladových slovníků se dozvídáme také o tom, že v původních představách se *tamašii* (*tama*) nachází v těle. Nakaniši (2003, s. 92–93) doplňuje, že lidé měli odpradáвна za to, že se nachází v *kokoro*. Podle Morimota (1988, s. 88) je *tamašii* „nadýchaná jako vzduch a vznáší se v prostoru, avšak postupně tuhne a tvoří se *kokoro*“.

Z významové charakteristiky *tamašii* vyplývá, že kontextů a užití ve vztahu k vnitřnímu světu člověka, v nichž je možné lexém *tamašii* nahradit lexémem *kokoro*,

¹²⁵ Z ostatních významů lexému *tamašii* můžeme jmenovat: „duše zemřelých jako něco, o čem se říká, že to v noci svítí a létá“ (eNKD); „dobrý úsudek“ (arch., eNKD, eDR, DS); „nadání“, „nátura“, „charakter“ (arch., eNKD, eDR, DS) aj.

¹²⁶ Juasa (1994, s. 217) upozorňuje, že přestože se v moderní japonštině lexém *tamašii* používá převážně ve významu „靈魂, *reikon*; č. duše (příp. duše zemřelých)“, původně se jím vyjadřovalo „působení *kokoro*“, konkrétně „(individuální) osobitost“ (viz též níže některé příklady kolokací, v nichž je lexém uplatněn v jiném než základním významu a daná kolokace je dnes považována za archaickou).

¹²⁷ K podobnostem, spolupůsobení a vzájemnému ovlivňování mezi *ki* a *tamašii* doložených v jazyce viz např. Tacukawa, 2002, s. 221–222. K lexémům *tama* a *tamašii* a také konceptu 遊離魂 (*júrikon*; č. *putující tamašii* (*duše*)) v klasické japonštině a literatuře viz Sagara, 1995, s. 38–45; KogoD, 1991, s. 823.

¹²⁸ Původ pojmenování *tamašii* není jednoznačný. Ve velkém etymologickém slovníku (NGD, 2005, s. 727) je uvedeno 12 různých tezí. Nicméně co se týče původu označení *tama* (魂), ten je dáván do souvislosti s *tama* (玉, č. *koule*, *kulička*, *míč*) i v dalších zdrojích (např. KogoD, 1991, s. 823; eNKD; KE).

není vzhledem k sémantickým odlišnostem a reprezentovaným konceptům i tomu, že v moderní japonštině je slovo *tamašii* užíváno zejména ve svém základním významu, tolik, kolik je kontextů, v nichž lze zaměnit slova *ki* a *kokoro*. Mezi časté kolokace, ve kterých je substantivum *tamašii* uplatněno v základním významu, se řadí například *tamašii o ireru* (魂を入れる, dosl. vložit *tamašii*), příp. *tamašii o fukikomu* (魂を吹き込む, dosl. vdechnout *tamašii*), které se používají ve významu „oživit“ (např. loutku nebo panenku). Obdobná kolokace je myslitelná i se substantivem *kokoro* – *kokoro o ireru* (心を入れる, dosl. vložit *kokoro*), ta však nese význam „ponořit se do něčeho“ nebo „všímat si / věnovat pozornost“; o variantě **kokoro o fukikomu* (心を吹き込む, dosl. vdechnout *kokoro*) uvažovat nelze. Jinou častou kolokací je *tamašii ga nukeru* (魂が抜ける, dosl. *tamašii* unikne), která se do kontextu často zapojuje jako přirovnání (např. *tamašii ga nuketa jō ni*; 魂が抜けたように) ve významu „jako tělo bez duše“ (ani zde záměna s lexémem *kokoro* možná není). Jak je patrné z uvedených kolokací, *tamašii* je na rozdíl od *kokoro*, ale obdobně jako *ki* conceptualizováno jako pohyblivý proudící element, který může „být vdechnut“, nebo z člověka „uniknout“.

V dalších svých významech, v nichž už více zasahuje do sémantického pole vnitřního světa a prožívání člověka, se slovo *tamašii* objevuje v kolokacích *tamašii o komeru* (魂を込める, dosl. vložit/zahrnout *tamašii*), *tamašii o jusaburu* (魂を揺さぶる, dosl. zatřást *tamašii* (7.p.) a *tamašii o ubawareru* (魂を奪われる, dosl. být připraven o *tamašii*) – se stejnými slovesy se pojí i substantivum *kokoro*. První uvedená kolokace se substantivem *tamašii* má význam „dát do *toho* (nějaké činnosti) všechno“ a obvykle se pojí na plnovýznamové sloveso a vyjadřuje energický a oddaný způsob, jakým činitel danou činnost provádí – „dělat / vykonávat *něco* s plným nasazením“. V případě spojení *kokoro* se stejným slovesem (*kokoro o komeru*, 心を込める, č. dělat s láskou) není vyjadřováno „nasazení“ a „odevzdání se (dané činnosti)“, ale v souladu s významy lexému *kokoro* jde o „projev laskavosti, upřímnosti a/nebo lásky (vůči druhému při vykonávání konkrétní činnosti)“. Ve druhé zmíněné kolokaci jsou varianty s lexémem *tamašii* a *kokoro* (心を揺さぶる, dosl. zatřást *kokoro* (7.p.)) sémanticky vzácně shodné a nesou význam „hluboce dojmout / velmi chytit za srdce“. Pomocí třetího uvedeného spojení *tamašii o ubawareru* se popisuje situace, kdy je člověk něčím, zpravidla uměleckým dílem, unesen natolik, že ze samého dojetí přestává pozorně vnímat svět

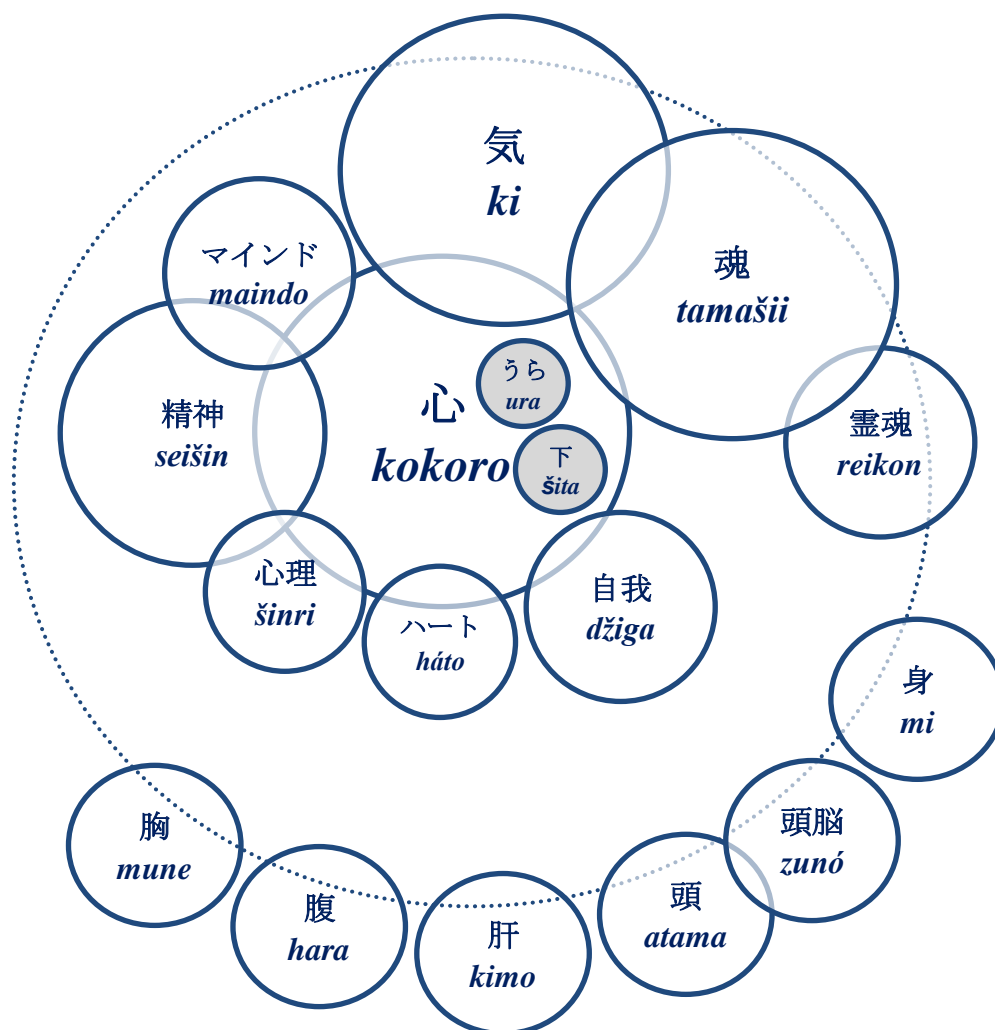
kolem sebe. Ve stejném významu lze kolokaci užít i v obměně s psychismem *kokoro* (k rozdílu mezi *kokoro o ubawareru* a *ki o ubawareru* viz již výše).

Mezi ustálená spojení zařazená ve slovnících patří i *tamašii o irekaeru* (魂を入れ替える, dosl. *vyměnit si tamašii*), u kterého spatřujeme dva významy. Prvním je „změnit se“ / „změnit svůj dosavadní způsob uvažování / postoj“, se kterým se však v moderní japonštině už nesetkáváme, na rozdíl od obdobné kolokace se slovem *kokoro* (心を入れ替える, dosl. *vyměnit si kokoro*) se stejným významem, která je v moderní japonštině běžná. Druhým významem uvedeného spojení, který se užívá i v moderní japonštině a ve kterém je lexém *tamašii* uplatněn ve svém základním významu, je „vyměnit / prohodit si duše“ (např. v pohádkách působením kouzla). Z uvedených přenesených významů i některých kolokací je v neposlední řadě patrné, že *tamašii* má, obdobně jako *kokoro*, axiologický rozměr – je nahlíženo jako hodnota. Vztah dvou entit prostřednictvím srovnání lexémů *kokoro* a *tamašii* na základě lexikografických zdrojů a jazykovědných prací shrnuje Sagara (1995, s. 38): „Kokoro je fungování nitra a *tamašii* je to, co dělá fungující kokoro kokorem a co dělá život životem; kokoro je tím, co zklidňuje *tamašii* a co má její podobu pod kontrolou“. Velmi zjednodušeně lze konstatovat, že *kokoro* je nahlíženo jako zlidšťující element zakládající prožitek, (sou)cítění, citlivost, atp., zatímco *tamašii* jako oživující element zakládající život.

2.3.3 Shrnutí

Nad rámec představených synonym a psychismů můžeme v souvislosti se sémantickou oblastí lidské psychiky zmínit i somatismy, které zpravidla jako součást frazémů na základě sémantických extenzí také odkazují k prožívání a vnitřnímu světu člověka (viz také průběžné zmínky v 2.1.1). Jedná se zejména o japonská slova *mune* (胸, č. *hrud'*), *hara* (腹, č. *břicho*) a *kimo* (肝, č. *játra*), mezi jejichž přenesenými významy ve slovnících figuruje v omezené míře i „kokoro“ či spíše jen některý z jeho aspektů (detailněji viz např. Nakaya, 2012; Satake, 1984; Laksová, 2010; Dürckheim, 2002; srov. Lock, 1982, s. 225–226; Ikegami, 2008, s. 170–172; Occhi, 2008, s. 197; Doi, 2007, s. 152–153), a dále částečně také lexémy *mi* (身, č. *tělo*), *atama* (頭, č. *hlava*), *kao* (顔, č. *tvář*) aj. (srov. Wojciechowski, 2013, s. 106–113; Ikegami, 2008, s. 174–177; Doi, 2007, s. 151–153). Slova, která v japonštině lexikálně reprezentují VNITŘNÍ SVĚT člověka spjatý s jeho prožíváním, osobností aj. shrneme na uvedeném schématu (Obr. 7).

Obr. 7: Hlavní lexikální reprezentanti pojmu VNITŘNÍ SVĚT v japonštině

V centru kategorie VNITŘNÍ SVĚT živé lidské bytosti (na schématu uvnitř kruhu) stojí pojem KOKORO. S pojmem KOKORO jsou v rámci kategorie spjaty koncepty KI a TAMAŠII, které však hranici diskutované kategorie přesahují – KI pojímá i svět vně člověka, přírodu; pojem TAMAŠII transcenduje člověka a není úzce vázán na živou a prožívající lidskou bytost, má spojitost s posmrtným životem. Pojem KOKORO je lexikálně reprezentován zejména zastřešujícím slovem *kokoro*, ale i jeho částečnými synonymy či jinými slovy z vrstvy japonského, sinojaponského i přejatého lexika (精神 *seišin*, 心理 *šinri*, 心情 *šindžó*, 良心 *rjóšin*, 気持ち *kimoči*, 思いやり *omoijari*, 情け *nasake*, 思い *omoi*, マインド *maindo*, ハート *háto* aj.), která jsou ke *kokoro* vztahována a ve významovém výkladu jeho prostřednictvím interpretována. S lexémem *kokoro* se sémanticky částečně prolíná lexém *ki*, který reprezentuje koncept KI, i slovo

tamašii jakožto hlavní lexikální reprezentant pojmu TAMAŠII. Z vně kruhu vstupují do kategorie VNITŘNÍ SVĚT somatismy, kterými je prožívání také artikulováno. Koncepty uvnitř kruhu a fenomény, které reprezentují, jsou charakterizovány svou neuchopitelností a neviditelností. Oblast vně kruhu je tvořena tělesnou schránkou a vnějším prostředím. Kokoro, ki i tamašii se v rámci svého působení v nitru lidské bytosti vzájemně ovlivňují. Mezi vnitřním prostředím, se kterým je těsně svázáno kokoro jakožto pevný základ struktury vnitřního světa, a vnějším prostředím – tělem, přírodou – proudí ki, které obě prostředí propojuje; tamašii zakládá život i ovládá kokoro a zpravidla po smrti lidské bytosti její vnitřní svět i tělesnou schránku opouští a (v původních domácích animistických představách) následně stoupá k horám¹²⁹. V lidové interpretaci kokoro zaniká s fyzickým tělem a ki, které je ve vztahu k člověku úzce spjaté s dechem a dýcháním, po smrti z jeho těla odchází a dál proudí ve vnějším prostředí.

Psychismy reprezentující popsané abstraktní fenomény jsou v kontrastním i komplementárním vztahu s uchopitelným a zjevným tělem (身, *mi*; 体, *karada*; 身体, *šintai*; 肉体, *nikutai*; vše č. *tělo*, *fyzické tělo*) nebo konkrétními tělesnými částmi (např. 頭, *atama*, č. *hlava*) či věcmi (もの), což je doloženo v systémových datech (viz např. významové definice diskutovaných lexémů ve výkladových slovnících; spojení 身心/心身, *šinšin*, dosl. „kokoro“ + „tělo“, č. *psychicky i fyzicky, na těle i na duchu*, aj.); více ve frazeologii (kap. 3) a datech textových (kap. 4).

I v této části jsme na rozptylu výrazů odkazujících k vnitřnímu světu japonského člověka poukázali, jak obtížné je *kokoro* a ostatní psychismy sémanticky uchopit, vymezit a pojmenovat jejich denotát. Oproti somatismům, v jejichž případě je denotát zřejmý, je v případě somatismů *kokoro*, *ki*, *tamašii* aj. zjevné, že není tak jednoznačný, byť lze jeho podobu z jazykových dat do určité míry rekonstruovat. Provedené srovnání nám odhalilo, že kokoro je skrze svou pozici pevně spjato s tělem a s pevným skupenstvím, že samo o sobě tvar a konkrétní podobu nemá, ale v naivních konceptualizacích je popisováno jako oblé a kulaté a jako se vyjevující prostřednictvím těla nebo ki (to je znatelně zachyceno ve frazeologii – příslovích, viz kap. 3); naopak že ki je vzduch, neustálé proudění asociované s plynným skupenstvím, pára, či konkrétněji „chapadlo“ nebo „vlnová délka“ (Akacuka, 1974); a že tamašii je entita v člověku

¹²⁹ Další pojetí se liší podle koncepcí jednotlivých náboženských, zprav. buddhistických škol.

(za jeho života) nebo mimo něj (po jeho smrti), která je „nadýchaná jako vzduch“, vznáší se v prostoru (a svítí) nebo je zhmotněná v kokoro (Morimoto, 1988, s. 88).

Charakterizovali jsme vybraná slova pojmenovávající fenomény náležející do kategorie VNITŘNÍ SVĚT živé lidské bytosti a v základních obrysech jsme v rámci této kategorie odlišili *kokoro* od ostatních lexémů v čele s psychismy *ki* a *tamašii*. Tyto rozdílly jsme však zatím jen naznačili. Detailní srovnání a takové, které přinese důslednější kategorizaci VNITŘNÍHO SVĚTA i pojmu KOKORO, bude možné až po rekonstrukci jazykového obrazu jednotlivých fenoménů.

2.4 Cizojazyčné ekvivalenty lexému *kokoro* – mezijazykové (mezikulturní) srovnání

Tuto podkapitolu, ve které představíme české a anglické překladové protějšky lexému *kokoro* fixované v cizojazyčných slovnících, do své práce zařazujeme, abychom zkoumaný lexém ještě více vymezili, a zároveň nastínili, jak obtížné je psychismy spojené se svébytnou kategorizací (vnitřního) světa do cizích jazyků překládat a jak nám při jejich interpretaci i překladu může napomáhat poznání jejich vnitřní významové struktury. U tak polysémního slova, jako je *kokoro*, lze předem předpokládat, že jej nebude snadné převádět do cizích jazyků. Jak bylo uvedeno výše (viz 2.2), v japonských výkladových slovnících je pro něj zaznamenáno až ke třiceti dílčím významům, náleží navíc do sémantické oblasti spojené s takovými abstraktními jevy a procesy, jako je cítění, prožívání, uvažování aj. Při volbě cizojazyčného ekvivalentu se kromě velkého množství významů odlišených mnohdy jen drobnými nuancemi musí zvážit také role kontextu. Domníváme se, že přesto bude v případě *kokoro* málokdy dosaženo překladu, který by zahrnul vše, co z něj oduší rodilý mluvčí japonštiny. Jde tu totiž o víc – o pojmy danými lexémy reprezentované, odlišné konceptualizace i odlišnou kategorizaci celé pojmové oblasti lidské psychiky. Připomeňme, že Wierzbicka (1997, s. 16) považuje absenci jednoznačného ekvivalentu v cizích jazycích za jeden z charakteristických rysů kulturně klíčových slov (viz 1.1.7).

Na druhou stranu je třeba přiznat, že se nejedná o unikum – v každém jazyce najdeme výrazy, jejichž převod do cizích jazyků není snadný a překladové protějšky se liší dle kontextu jejich zapojení – například ani český lexém *duše* není možné překládat do japonštiny stále stejným lexémem, obdobně ruský lexém *duša* aj. (viz Wierzbicka, 1992, s. 30–63). V souvislosti s kategorií vnitřního světa nás v případě lexému *kokoro*

(i psychismů *tamašii* a *ki*) fascinuje zejména srovnání s řeckými „psychologickými“ výrazy *psyché*, *pneuma*, *frenes*, *noos* (též jako *nús*) a zejména *thýmos*^{130, 131} a s nimi spjatými koncepty v homérském pojetí lidské psychiky a tělesnosti (k těmto výrazům konkrétně viz např. Bartoš, 2003; Chlup, 2007; Polák, 2013; Rybář, 2011; k pojednání o řeckých pojmech v japonštině viz např. Terasaki, 2007). Naši pozornost dále poutá například indonéský a malajský koncept HATI, v jehož charakteristikách (např. Siahaan, 2008; Goddard, 2001; 2008) spatřujeme také mnohé paralely s konceptem KOKORO. Nicméně výklad uvedených výrazů a souvisejících konceptů a jejich mezijazykové – mezikulturní srovnání s japonskými koncepty v této fázi dalece přesahuje zaměření i možnosti naší práce. Soustředíme se nyní proto na slovo a ekvivalenty, které jsou pro výraz *kokoro* uvedeny v japonsko-českých a japonsko-anglických slovnících.

Při překladu do cizích jazyků je slovo *kokoro* překládáno mnoha různými výrazy, ale často – zejména v kolokacích a frazémeh – ani explicitně konkrétním substantivem překládáno není, ale jeho význam je reflektován (např. *kokoro ga hareru*, dosl. *kokoro se vyjasní*, v češtině *udělat se někomu psychicky lépe*, *ulevit se někomu* aj. – více viz kap. 3). Záleží také na tom, zda se jedná o překlad výrazu samotného v jeho primárním významu, užitého bez kontextu, nebo o překlad spojení, kompozita či frazému, v němž v daném kontextu figuruje. V takovém případě hraje samozřejmě roli i význam ostatních komponentů a překlad se řídí významem celého spojení. Překladatelsky poměrně náročným případem jsou situace, kdy se *kokoro* objevuje v názvech (buď samostatně, nebo v konkrétním spojení), jelikož v nich bývá zpravidla uplatněno v celé šíři svých významů jakožto reprezentant obsahově bohatého konceptu – např. název učebních textů *Kokoro no nóto*, básnické sbírky Tanikawy Šuntaróa *Kokoro*, japonské politické strany, názvy bezpočtu knih atp.¹³² (k některým z nich i k užití *kokoro*

¹³⁰ Naši pozornost poutá již samotná charakteristika: „Thýmos [(emocionální centrum jedince)] zahrnuje myšlení, chtění, volní projevy, rozhodování a paměť, ale i afekty, vášně a citová pohnutí. [...] Anatomicky je situován zejména v hrudi (bránice) a v srdci, přičemž každá lidská bytost má jen jeden.“ (Boháček, Bartoš cit. dle Polák, 2013, s. 19; srov. Chlup, 2007, zejm. s. 42–45) Nebo: „Podobně jako *noos* je i *thýmos* často aktivní psychickou silou živého člověka, a stejně jako *frenes* mnohdy slouží jako nástroj nebo společník v rozhodování i jako místo, kde psychická hnutí probíhají.“ (Bartoš, 2003, s. 9).

¹³¹ V případě *nús*, *thýmos*, *frenés*, *kér* aj. nás zaujalo také označení *psychické orgány* (např. Chlup, 2007, s. 42; Rybář, 2011, s. 11).

¹³² *Kokoro* je také název slavného románu moderní japonské literatury z roku 1914, jehož autorem je Nacume Sóseki (viz též 2.2.3 II. v hesle ve slovníku NKD). Je příznačné, že název *Kokoro* je románu

v názvech dále viz data textová, kap. 4). Jsme přesvědčeni, že při interpretaci a následném překladu hraje kromě uvážení konkrétních dílčích významů velmi nápomocnou roli právě i poznání sémantické struktury příslušného pojmu, tj. jeho významových profilů, konotací a jiných aspektů, a uvědomění si, který profil (či profily) je v tom kterém kontextu výchozího textu (nejvíce) aktivizován.

2.4.1 Překlad do češtiny

V rozhovoru Jaroslava Duška s japanologem Petrem Holým, který byl hostem v jeho rozhlasovém pořadu *Duše „K“*, vyzývá moderátor svého hosta, aby vysvětlil slovo *kokoro*. Holý na to reaguje slovy: „to je jedna z nejobtížnějších otázek, kterou jsem kdy mohl dostat“, a uvádí, že „technicky přeloženo to znamená ‚srdce‘ nebo ‚duše‘ něčeho“, ale že to „přesahuje pojem slova *srdce*“. (Holý, 2008) Následně se po krátké diskuzi s moderátorem dobírá závěru, že „je to ‚jádro‘“ a že „spíš je to filozofující pojem než pouhý výraz jako takový“. (tamtéž) Japanolog a překladatel Tomáš Jurkovič v doslovu svého překladu Murakamiho¹³³ románu *Konec světa & Hard-boiled Wonderland*, v jehož japonské verzi je *kokoro* klíčovým slovem¹³⁴, uvádí, že jeho převod do češtiny byl „hlavním kamenem úrazu“ a že v českém překladu díla nakonec zvolený výraz *duše* je v daném případě „jen silně přibližným vyjádřením, pro které se

ponechán i v jeho anglickém překladu E. McClellana, tak i v jeho překladech do němčiny nebo španělštiny. Původní japonský název bude údajně zachován i v chystaném českém překladu Michaela Webera (plán vydání podzim 2020).

¹³³ Murakami Haruki (nar. 1949) je současný japonský spisovatel a překladatel.

¹³⁴ V románu *Konec světa & Hard-boiled Wonderland* (j. 世界の終りとハードボイルド・ワンダーランド), který vyšel v Japonsku poprvé v r. 1985, se střídají dva dějové linky – první příběh je o anonymním pracovníkovi fiktivní firmy na ochranu informací, druhý je antiutopickým obrazem imaginárního města skrytého v protagonistově podvědomí (Jurkovič, 2008, s. 500–501). Druhý příběh, v němž se v originále opakovaně pojednává o *kokoro*, je příběhem o tom, jak se hlavní protagonista ocitl ve Městě odříznutém od okolního světa Zdí, hlídaného Strážným a obývaném jednorožci a jak se snaží rozluštit jeho zákonitosti a přijít na důvod jeho vzniku. Ve Městě žijí lidé, kterým je při vstupu odebrán jejich stín, jenž postupně slábne, až zemře, a tím přicházejí o své *kokoro*. Lidé bez *kokoro* po ničem netouží, nemají emoce a prožívají (snad jen zdánlivě) klidné spokojené dny. V použití slova *kokoro* v příběhu románu a charakteristik v pasážích, kdy je o něm v souvislosti s obyvateli Města pojednáno, lze vysledovat konotace, které se k němu v japonštině rodilým mluvčím pojí. Namátkou citujme například: „Člověk, který nemá duši [kokoro], je jen pochodující prelud“ (Murakami, 2008, přel. T. Jurkovič, s. 412), v originále „心のない人間はただの歩く幻にすぎない。(Kokoro no nai ningen wa tada no aruku maboroši ni suginai.)“ (Murakami, 1985, s. 220).

překladatel rozhodl po důkladném zvážení všech alternativ, s vědomím, že jakýkoli překlad bude vždy jen náznakem, mnohdy splaceným šroubovaností vět“ (Jurkovič, 2008, s. 505). Jurkovič konstatuje, že „výraz *kokoro* představuje pojem jaksi bytostně japonský“, „jedním slovem do češtiny dost dobře nepřeložitelný“, a že jde o výraz „s významem spojujícím pojmy jako srdce, duše, duch, mysl“ (tamtéž, s. 505–506). Překladatel shrnuje, že „*kokoro* je v originálním textu oproti fixnímu českému *srdci* jakýmsi fluidem, podobně jako třeba česká *mysl*, na rozdíl od níž je ale výrazně emotivnější“ a že „duše“, která se v ději české verze románu objevuje¹³⁵, je „docela jiného druhu: jde o duši jako psýchu, jako projev živoucího člověka, jako známku toho, že člověk žije, cítí a vnímá, a ne pouze existuje“ (tamtéž).

Do češtiny bývá lexém *kokoro* podle jeho užití v japonském textu překládán různě, nejčastěji však jeho jednoslovný překlad kolísá skutečně mezi českými výrazy *srdce* a *duše*, ale také *mysl*, *nitro*, *psychika* a *duch*. V porovnání s relevantním českým lexikem se zdá být výraz *kokoro* a s ním spjatý koncept kulturně specifický a není jej možné překládat v různých jeho japonských výskytech vždy jedním a tím samým českým slovem.

Japonsko-český slovník (JČS, s. 258) pro lexém *kokoro* uvádí již zmíněné české ekvivalenty *srdce*¹³⁶, *duch*, *duše* a *nálada* a poté následuje překlad ustálených spojení a složenin. V jiném japonsko-českém slovníku (LVS-JČ, s. 225) je uveden pouze lexém *srdce* a další výrazy se objevují v překladu jednotlivých spojení (např. *spřízněná duše* pro *kokoro no tomo*, dosl. *přítel kokoro*) nebo kompozit (např. *vědět, rozumět* pro složené sloveso *kokoro 'eru*). V *Japonsko-českém studijním znakovém slovníku* (JČSZS, s. 177–178) se u slova *kokoro* setkáváme také s překladovými protějšky *srdce* a *duše* a navíc ještě *mysl*. Zajímalo nás proto, jaké ekvivalenty jsou naopak v česko-japonských

¹³⁵ Jurkovič (2008, s. 506) upozorňuje, že i v cizojazyčných vydáních románu se objevují různé překladové varianty tohoto klíčového slova – v německém překladu *Seele*, v anglickém *mind* a v ruském *ja*.

¹³⁶ České slovo *srdce* (a níže v 2.4.2 i anglické *heart*) je zde jakožto ekvivalent míněno pouze v jeho abstraktní poloze. Pro označení srdce jakožto vnitřního orgánu se v japonštině užívá sinojaponský výraz *šinzó* (心臓). Nicméně etymologické teze o původu slova *kokoro* nám naznačují, že pojmenování *kokoro* odkazovalo k vnitřnostem (vč. srdce) a metonymicky i k funkcím přisuzovaným těmto orgánům, jako je myšlení, cítění atp. (viz 2.1). V této souvislosti ještě připomeňme, že naopak v souvislosti s romantikou a symbolikou zamilovanosti, lásky nebo srdcovým tvarem se dnes v japonštině užívá výraz *háto* (ハート) přejatý z anglického *heart* (viz 2.3).

slovnících uváděny pro česká slova *srdce* a *duše*, která patří mezi nejvíce fixované ekvivalenty japonského *kokoro*. V japonském *Velkém slovníku češtiny* (ČDD, 2000, s. 72) jsou pro lexém *duše* uvedeny ekvivalenty 精神 (*seišin*), 心 (*kokoro*), 靈魂 (*reikon*) a 魂 (*tamašii*) – o všech bylo pojednáno v předchozí podkapitole (2.3), a pro lexém *srdce* jsou to výrazy 心臓 (*šinzó*, č. *srdce – orgán*), 心 (*kokoro*), 勇気 (*júki*, č. *odvaha*), 中心部 (*čúšinbu*, č. *centrum*), ハート (*háto*) pro označení barvy v kartách, a také 舌 (*šita/zecu*, dosl. *jazyk*) pro označení „srdce zvonu“ a 芯 (*šin*, dosl. *střed, středová část*) pro označení „srdíčka salátu“ (tamtéž, s. 454). Také v jiném česko-japonském slovníku jsou pro překlad českého *srdce* zařazeny výrazy 心臓 (*šinzó*) a 心 (*kokoro*) a navíc ještě výrazy まごころ (*magokoro*, č. *opravdový / upřímný pocit*), 人情 (*nindžó*, č. *city, citění*), ハート型のもの (*háto gata no mono*, č. *něco ve tvaru srdce*) (GČND, 2001, s. 483). Pro český lexém *duše* jsou to slova tři – již zmíněná *tamašii* a *kokoro* a oproti předchozímu slovníku ještě výraz 人間 (*ningen*, č. *člověk*) (tamtéž, s. 60). Slovníkové ekvivalenty pro lexém *duše* shrnujeme na schématu níže (Obr. 8), protože o něm dále ještě pojednáme.

Obr. 8: Japonské ekvivalenty českého slova *duše* v dvojjazyčných slovnících

Budeme-li na překlad slova *kokoro* a jeho jednoslovné české lexikální protějšky fixované ve slovnících nazírat prizmatem pojmových profilů vymezených zatím jen na základě významových definic a exemplifikace slova *kokoro* v japonských výkladových slovnících (viz 2.2.6 I. fáze), můžeme uvažovat v následujících intencích. V případě generálního psychického profilu (*KOKORO_p*) přichází v úvahu takřka všechny slovníkové ekvivalenty (*srdce, duše, duch, mysl*). Český lexém *mysl* je možným překladovým řešením zejména v případě, kdy je výraz *kokoro* uplatněn v kontextech a diskurzech,

kde se výrazně aktivizuje profil intelektuálně-rozumový (KOKORO_{P-I}). O protějšku *srdce*, případně také *duše*, pak můžeme uvažovat zejména v souvislosti s profilem emocionálním (KOKORO_{P-E}). Ekvivalenty *nálada* a *duch* poté náleží k metaforicky přeneseným významům *kokoro*. Přiřazení příslušných českých „ekvivalentů“ japonskému slovu *kokoro* na základě uvedených profilů je zjednodušené a v této fázi jej testujeme především jako metodologický nástroj pro sémantickou systematizaci dvojjazyčného lexikálního materiálu. Jsme si plně vědomi toho, že v konkrétních jazykových realizacích tato zdánlivá ekvivalence nemusí být plně funkční. Hypotézu bude třeba ověřit, a to teprve poté, kdy budou navržené sémantické profily verifikovány a doplněny na základě analýzy frazeologie a dat textových.

Naopak budeme-li přemýšlet o japonském překladu českého slova *duše*, můžeme ve slovnících vybírat zejména z výše zmíněných výrazů *kokoro*, *seišin*, *tamašii* nebo *reikon* (viz výše Obr. 8) a případně ještě *ningen* (č. *člověk*), který se však protějškem stává v případě metonymicky odvozeného významu, kdy *duše* zastupuje člověka. I v tomto případě se nabízí vzít v úvahu profily identifikované v sémantické struktuře českého pojmu DUŠE. Vaňková (2016a, s. 277; 2018b, s. 456–457) jich uvádí pět: DUŠE A) profil vitální (materiálně-fyziologický) – DUŠE JE ŽIVOT; DUŠE B) profil psychický – DUŠE JE PSYCHIKA; DUŠE C) profil sociální – DUŠE JE LÁSKA K LIDEM; DUŠE D) profil etický (morální) – DUŠE JE DOBRO V ČLOVĚKU; a DUŠE E) profil spirituální (transcendentní) – DUŠE JE ELEMENT BOHA V ČLOVĚKU. Podle toho, který významový profil je v daném kontextu aktivizován, je možné volit překlad. Je-li to profil psychický, sociální nebo etický, je jedním z možných překladových ekvivalentů právě japonské slovo *kokoro*, případně omezeně také sinojaponský synonymický výraz *seišin* (č. *duše*, *psychika*) či psychismus *ki* (ten vyjma etického profilu). Jedná-li se však o diskurz, ve kterém je v popředí profil spirituální, bude lexém *duše* do japonštiny přeložen zpravidla pomocí psychismu *tamašii*, případně sinojaponského *reikon* (č. *duše* ve smyslu transcendentním), jež – na rozdíl od výrazů *kokoro* a *seišin* – odkazují k „duši, která opouští tělo“. V případě profilu materiálně-fyziologického, v jehož struktuře jsou zahrnuty vlastnosti duše spojené s dechem, dýcháním, životem, oživujícím principem, životní energií (Vaňková, 2016a, s. 277), je vhodné v japonštině uvažovat o lexému *ki* a případně také *tamašii* (viz jejich charakteristika v 2.3.2 a 2.3.3). Při analýze frazeologie a dat textových se ukáže, jak dále je možné lexém *kokoro* do češtiny překládat i jakou roli může při jeho překladu do češtiny (i jiných jazyků) hrát uvážení profilů v jeho sémantické struktuře.

2.4.2 Překlad do angličtiny

Také v angličtině bývá překlad lexému *kokoro* řešen rozličnými prostředky a ani zde nejsou výjimkou případy, kdy v překladu není nahrazeno samostatným konkrétním anglickým substantivem, ale jeho význam v celku daného spojení je pouze reflektován, např. v některých jeho frazeologických realizacích (např. 彼女の言葉が長く私の心に残った。 *Kanodžo no kotoba ga nagaku wataši no kokoro ni nokotta.* dosl. *Její slova dlouho zůstala v mém kokoro.*, angl. *For a long time I couldn't forget her words.* ŠWEDD, 2008).

Pro překlad slova *kokoro* v jeho primárním významu jsou v japonsko-anglickém slovníku (ŠWEDD, 2008) řazeny následující výrazy: *the human heart, human psychology, a mentality, the psyche, the mind, the emotions, a person's feelings / emotions, the way people feel, the mind / heart / mentality of man* a pro překlad v různých kolokacích se dále objevují slova *spirit, personality, thought, attention, will, mood*. Jiný dvojjazyčný slovník (PWE, 2002) navíc uvádí ještě *consideration, sympathy* a *one's taste, one's fancy, one's mood*. Ve velkém japonsko-anglickém slovníku nakladatelství Kenkjúša (KNJE, 1993) zaujímá heslo *kokoro* pět stran (s. 898–901). Význam lexému je v něm rozdělen do 8 dílčích významů (zjednodušeně, ale víceméně v souladu s členěním hesla v japonských výkladových slovnících) a v jednotlivých z nich jsou pro něj ještě před výčtem příkladů a kolokací uvedeny následující anglické protějšky (KNJE, 1993, s. 897–898).

Význam lexému

- seišin
1. 精神 (č. *psychika*)
- šindžó kandžó
2. 心情; 感情 (č. *city, emoce*)
- čúšin
3. 衷心 (č. *opravdové pocity*)
- širjo omoi j a r i
4. 思慮; 思いやり (č. *empatie*)
- rjúi čú i kioku
5. 留意, 注意; 記憶 (č. *zřetel; paměť*)
- i š i
6. 意志 (č. *vůle*)
- konomi kibun
7. 好み; 気分 (č. *vkus; nálada*)
- i m i
8. 意味 (č. *význam / smysl*)

Anglické ekvivalenty

- mind, spirit, mentality, idea, thought*
- heart, feeling*
- heart, wholeheartedness*
- thought, consideration, sympathy*
- mind, attention, interest, care; memory*
- will, intention, design, mind, inclination*
- fancy, taste; mood, humor, frame of mind*
- why, answer, meaning*

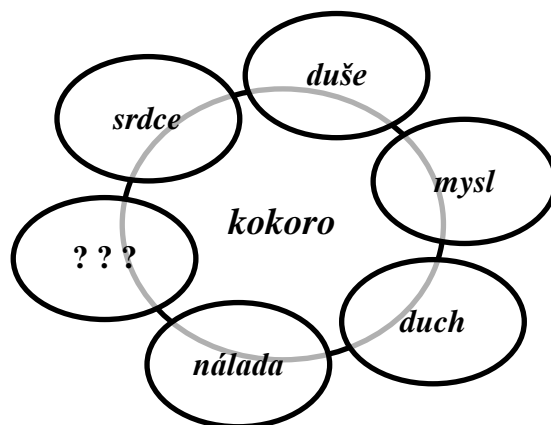
Také v případě překladu do angličtiny by bylo možné vzít v úvahu jednotlivé profily, ale bylo by navíc zapotřebí znát i sémantickou strukturu klíčových pojmů

anglických (zejm. HEART, MIND, SPIRIT), což není předmětem našeho výzkumu. Na překladových protějšcích fixovaných ve slovnících jsou však na první pohled znát jednotlivé aspekty kokoro – emocionální (*heart, feeling, sympathy* aj.), volní (*will, intention* aj.) i intelektuálně-rozumový (*mind, memory, mentality* aj.). Obdobně jako v případě češtiny nás zajímaly též japonské překladové protějšky pro často uváděná anglická slova *heart, mind, spirit*, ale také *soul*. Ukazuje se, že u všech z nich je ve slovnících (ŠEWD, 2011; REWD, 2008; RHEWDD, 1994; GEWD, 2011; OEWD, 2008) slovo *kokoro* uvedeno jako jeden z jejich možných ekvivalentů.

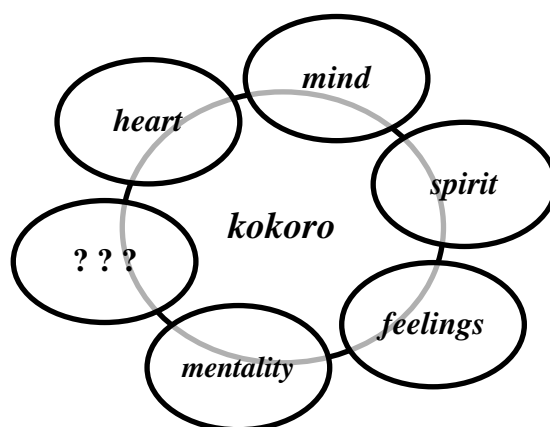
2.4.3 Shrnutí

Je zřejmé, že překlad není ani v angličtině ani v češtině ustálený na jednom slovu, ale řídí se konkrétním užitím slova *kokoro* ve výchozím japonském textu. Čeština ani angličtina nedisponuje žádným výrazem, který by obsáhl všechny významové polohy japonského *kokoro* najednou. Na schématech níže (Obr. 9 a Obr. 10) jsou shrnuty nejtypičtější systémové ekvivalenty slova *kokoro* v češtině a angličtině.

Obr. 9: Systémové ekvivalenty lexému *kokoro* v češtině

Obr. 10: Systémové ekvivalenty lexému *kokoro* v angličtině

Problematika neúplné ekvivalence japonských psychismů *kokoro*, *seišin*, *tamašii*, *ki* aj. ze sémantické oblasti lidského vnitřního světa s českými slovy *srdce*, *duše*, *duch*, *mysl* či anglickými *heart*, *mind*, *spirit*, *soul* aj. úzce souvisí s kulturními odlišnostmi v kategorizaci i konceptualizaci vnitřního života člověka. Wierzbicka (1992) se ve své studii podrobně věnovala tomu, jaký význam má ruské slovo *duša* (a také slova *duch* a *serdce*) ve srovnání s anglickými výrazy *soul*, *mind* a *heart*, či německým *Seele*, a obtížnosti jejich překladu. Zabývala se i tím, jak se obsah jednotlivých konceptů v průběhu dějin měnil, i jejich vzájemným obsahovým srovnáním. Uvádí například, že koncept MIND ve staré angličtině zahrnoval jak spirituální, tak psychologickou dimenzi a že se slovo *mind* zcela zřejmě pojilo s emocemi (Wierzbicka, 1992, s. 44–45). K ruskému slovu *duša* Wierzbicka mimo mnohé jiné uvádí, že „se používá velmi hojně a může odkazovat prakticky ke všem aspektům lidské osobnosti: pocitům [feelings], myšlenkám [thoughts], vůli [will], znalostem [knowledge], vnitřnímu monologu [inner speech], schopnosti myslet [ability to think]“ (tamtéž, s. 52). Šíře pojetí lidského vnitřního světa v ruském pojmu DUŠA připomíná bohatost japonského pojmu KOKORO – i lexém *kokoro* odkazuje k emocím, cítění, prožívání, uvažování, vůli, atd. (viz výše) a zahrnuje v sobě (některé) významy anglických slov *mind* a *heart*.

V tomto kontextu stojí za alespoň krátkou zmínku i čínské slovo *xīn* (心, č. *srdce*), které jsme ve vztahu k japonskému *kokoro* zmínili v předcházejících částech textu (viz např. 2.1) již několikrát. Yu (2009a, s. 302–303) na pozadí svého tvrzení, že „v tradiční čínské kultuře neexistuje dichotomie srdce-mysl [heart-mind dichotomy] tradičně uplatňovaná v západních kulturách, v níž je srdce [heart] považováno za sídlo emocí a pocitů [the seat of emotion and feeling], zatímco mysl [mind] je místem pro myšlenky

a rozum [the place for thought and reason],“, uvádí, že v „tradiční čínské kultuře je srdce [heart] místem jak citových, tak kognitivních aktivit [the locus of both affective and cognitive activities]“, a proto „je jen zhruba ekvivalentní k ‚srdci [heart]‘ a ‚mysli [mind]‘ konceptualizovaným v angličtině“. ¹³⁷ Tato kategorizace v čínském kulturním kontextu koresponduje s pojetím japonského KOKORO, nicméně japonský pojem KOKORO není s čínským XĪN zcela totožný. Japonské slovo *kokoro* na rozdíl od čínského *xīn* například již zhruba od 9. století nenese význam „srdce (orgán)“, ale rozdíly jsou patrné i na úrovni dalších významů nebo třeba v konceptualizaci. ¹³⁸

S anglickými výrazy *mind* a *heart* srovnal *kokoro* například Nakano (1997) a částečně také Morimoto (1988), který se navíc zamýšlel i nad dalšími anglickými výrazy: *heart*, *soul*, *mind*, *spirit*. Morimoto ze své japonské perspektivy charakterizuje anglické *heart* jako „emocionální kokoro“ a *mind* jako „intelektuální kokoro“, *soul* se mu jakožto „pravá podstata kokoro“ zdá být blízké japonskému slovu *tamašii* a o *spirit* uvažuje jako o aspektu „kokoro, ve kterém je v popředí vůle“ (1988, s. 84). V japonsko-anglickém slovníku (OWED, 2008) je u hesla *kokoro* a uvedených „ekvivalentů“ *mind*, *heart*, *soul* a *spirit* významový rozdíl vyložen následovně: *mind* je „kokoro vědomé si fungování hlavy a inteligence“, *heart* jako slovo, které zdůrazňuje emocionální aspekt a cítění (různé emoce), *soul* stejně jako u Morimota jako „niterný charakter jakožto místo, kde se odehrává opravdové cítění a myšlení“ a jako „duše (*tamašii*)“ a konečně *spirit* má být „kokoro jakožto místo, kde se nachází intelekt, emoce a charakter, které je v kontrastu k fyzickému tělu“. Nakano (1997, s. 3) označuje KOKORO ve srovnání s anglickým MIND za pojem více obsáhlý a holistický a uvádí, že *kokoro* „pokrývá mind i heart, tj. celek vnitřních stavů či *psýché*“, a zároveň upřesňuje, že „*kokoro* více inklinuje k emocionalitě srdce [heart] než ‚racionalitě‘ mysli [mind]“. V neposlední řadě konstatuje, že „orientovanost *kokoro* na emoce [emotion-oriented-ness of *kokoro*] není kompatibilní s pojetím mysli [mind], ve kterém ‚mind‘ implikuje spíše orientovanost na racionalitu [rational-oriented-ness] jako např. schopnosti myslet, uvažovat, a získávat a aplikovat znalosti“ (Nakano, 1997, s. 4). Podobně jako Yu (2009a; 2008) dává i Nakano rozdílnost anglických a japonských pojmů do souvislosti s odlišným myšlením a kulturním prostředím Západu a Východu.

¹³⁷ Ke srovnání čínského *xīn* s anglickými lexémy a souvisejícími pojmy více viz např. Yu, 2008, s. 149–153.

¹³⁸ K čínskému konceptu XĪN i lexému *xīn* více viz např. Yu, 2009a; 2009b; 2008; Jamašita, 1988; Morimoto, 1988, s. 85–86. Ke srovnání konceptualizace čínského *xīn* a japonského *kokoro* viz např. Fang, 2011, s. 162–172.

Je zřejmé, že kategorizace a konceptualizace vnitřního světa člověka spatřované v japonském pojmu KOKORO (i jiných pojmech, zejm. KI a TAMAŠII) vychází z domácí, širěji východoasijské kulturní tradice, filozofie a pohledu na člověka a jeho nitro. Je to pojetí v mnohém společné čínské i japonské kultuře, nicméně zároveň je zjevné, že i mezi čínským a japonským pojetím vnitřního světa jsou patrné odlišnosti. Pojetí východních kultur se však společně odlišují od náhledu na vnitřní uzpůsobení člověka v myšlení západním. U vybraných západních psychismů se však při zkoumání jejich původních významů a užití setkáváme s náhledy, které v něčem souzní s tradičními koncepty východními. Lze tak nalézt podobnosti mezi japonskou (a čínskou) konceptualizací a kategorizací vnitřního světa a například ruskou spatřovanou v pojmu DUŠA, nebo také ve staroanglickém pojmu MIND či dávných konceptualizacích antických (např. Nakano, 1997, s. 4–5, s odkazem na Broxtona, 1951/1988, upozorňuje na skutečnost, že v Homérových dobách lidé ve starém Řecku považovali srdce a celou hrudní oblast a břicho za místo, kde se odehrává myšlení). Podobnost mezi ruským pojmem DUŠA a japonským pojmem KOKORO spočívá zejména v tom, že v obou jazycích, potažmo v obou kulturách, se v jednom konceptu snoubí v základu to, co je dnes v anglickém prostředí děleno do pojmů MIND a HEART (a SOUL) a v českém prostředí do pojmů MYSL a SRDCE (a DUŠE). U pojmu DUŠE (SOUL) je třeba si při srovnání s KOKORO uvědomit, že zde není uplatňováno hledisko spirituální.

Kulturní specifčnost v náhledu na vnitřní svět člověka projevující se v jazyce a na klíčových slovech, kterými je tento vnitřní svět v jednotlivých jazycích popisován (tj. zde zejm. *kokoro*, *tamašii* a *ki* v japonštině, *duše*, *srdce*, *duch* v češtině, *duša*, *serdce*, *duch* v ruštině, a *heart*, *mind*, *soul*, *spirit* aj. v angličtině), zakládá obtíže spojené s překladem těchto slov do cizích jazyků. Pro překlad japonského lexému *kokoro* nabízí slovníky různých jazyků sadu ekvivalentů, avšak v některých kontextech nebývá uplatněn žádný z nich. Překlad není ustálen na jeden ekvivalent, ale je řešen kontextově a přizpůsoben kulturnímu prostředí daného cílového jazyka.

3. Data systémová II. – *kokoro* v domácích japonských kompozitech a ve frazeologii

Analýzu lexému *kokoro* v japonských domácích složeninách (3.1) a frazeologii (3.2) vyčleňujeme pro její obsáhlost jako samostatnou kapitolu – druhou část pojednání o *kokoro* v datech systémových. V jazykovém systému je *kokoro* fixováno v obrovském množství jak frazeologismů, tak kompozit (celkem zhruba 1000 – více viz nástin kvantifikace jazykového materiálu v úvodu kap. 2). Kompozita a frazeologismy jsme excerpovali z hlavních japonských výkladových slovníků (NKD, KE, DS, eDR) a ze slovníků frazeologických aj. (souhrnně uvádíme v seznamu pramenů v bibliografii) a následně je podrobili ověření jejich aktuálnosti napříč slovníky, v korpusu BCCWJ a u rodilých mluvčích a následně z nich vzhledem k zaměření naší práce na moderní, živý japonský jazyk pro bližší analýzu vybrali ty, které jsou aktuální a používané i v současné živé japonštině. Archaické frazémy a kompozita, které se objevují v konkrétních dílech klasické japonské literatury, jsme v této fázi našeho bádání ponechali stranou. Celkem jsme do analýzy zařadili 194 výrazů a spojení fixovaných ve slovnících – 65 domácích japonských složenin obsahujících lexém *kokoro* na první nebo druhé pozici a 129 frazémů a přísloví, v nichž je *kokoro* bázovým slovem. Mnohem větší počet jich však byl z uvedených důvodů z analýzy prozatím vyřazen. Velké množství výrazů odpradáвна utvářených kolem starého japonského slova *kokoro* jakožto klíčového slova při artikulaci nejrůznějších psychických fenoménů vypovídá o bohatosti vnitřního života a dokládá potřebu popisovat i jeho drobné proměny a nuance.

Jednotlivá kompozita a frazémy jsme po excerpaci členili nejprve na základě jejich struktury – tak byly v první fázi i systematizovány a očíslovány kódy za účelem zpřehlednění a možnosti na ně ve výkladu stručně odkazovat. Souhrnně jsou podle strukturního typu uvedeny v abecedním pořadí (dle jejich českého přepisu do latinky) v přílohách 6–13. V samotném výkladu je však ve snaze systematizovat třídíme na základě hlediska sémantického, které je pro nás primární a slouží nám také při sledování jednoho z cílů naší práce, kterým je popis komplexní denotační funkce lexému *kokoro*. Při sémantické kategorizaci analyzovaných výrazů a vyčleňování jednotlivých významových skupin se proto z různých zvažovaných hledisek řídíme v první řadě celkovým významem frazémů a kompozit – tím, k čemu je jimi odkazováno, jaké fenomény jsou jimi označovány a charakterizovány. I z důvodu silně polysémního

charakteru lexému *kokoro* (viz 2.2) však není vyloučena prostupnost stanovených sémantických skupin – frazém nebo kompozitum zařazené do jedné skupiny může zároveň figurovat i v jiné sémantické skupině (u příslušných výrazů na to bude upozorňováno). Domníváme se, že to dokládá komplexnost vnitřního světa *kokoro*, kde vše souvisí se vším, a jeho faktickou nedělitelnost.

Kompozita i frazémy jsou na základě provedené analýzy systematicky interpretovány a uváděny v tabulkách jednotného formátu¹³⁹. Uvádíme v nich vždy jejich doslovný český překlad, následně překlad do češtiny na základě výkladu jejich významu a prostudovaných kontextů užití, příklad/y jejich užití s přepisem do latinky a vlastním českým překladem¹⁴⁰, a případně též připojujeme synonymické a antonymické výrazy a jiné varianty, jsou-li v japonských výkladových slovnících zaneseny. Doprovodný výklad a případný připojený komentář se týkají vybraných aspektů jejich původu, sémantiky a pragmatiky, jejich srovnání s ostatními výrazy a frazémy a také prvků kognitivně-lingvistického popisu – například způsobů konceptualizace. Tento výklad považujeme za podstatnou součást analýzy japonského jazykového materiálu, na základě které budou vyvozovány závěry, a proto jej zařazujeme přímo do stati práce, nikoliv do její přílohy, byť se jedná o text značně rozsáhlý.

Během analýzy, jejíž výstupy jsou prezentovány v tabulkách s doprovodným výkladem, jsme každý výraz a spojení nejprve zevrubně studovali z hlediska výkladu jeho významu/významů, původu, významových nuancí a konotací, pragmatických aspektů, kolokability, typických kontextů jeho užití, srovnání se synonymními výrazy a spojeními, a to napříč japonskými výkladovými slovníky (tištěnými, elektronickými a internetovými) a sekundárně i slovníky dvojjazyčnými, v korpusu BCCWJ (zejm. prostřednictvím vyhledávacího nástroje Čúnagon), na japonském internetu a při

¹³⁹ Ve způsobu grafického zpracování jednotlivých frazémů se inspirujeme u Wojciechowskeho (2013), který tímto přehledným způsobem za účelem své analýzy při rekonstrukci jazykového obrazu *ki* v japonštině vyložil v polštině frazémy s bázovým slovem *ki* (気). Wojciechowski nicméně ve své analýze excerpované frazémy třídí dle jejich struktury, nikoliv sémantického hlediska, které z uvedených důvodů upřednostňujeme my.

¹⁴⁰ Příklady užití analyzovaných frazémů a složenin přebíráme z uvedených zdrojů, zpravidla se jedná o jednojazyčné japonské slovníky nebo slovníky vícejazyčné (japonsko-anglické), korpusu BCCWJ (za pomoci vyhledávacích nástrojů Čúnagon a NINJAL-LWP (NLB)) a korpusu TWC (pomocí nástroje NLT), webových stránek určených k vyhledávání japonských příkladových vět (Yourei), a dalších uvedených slovníků. U přísloví příklady neuvádíme.

diskuzích s rodilými mluvčími. V heslové stati analyzovaných frazémů a složenin jsme věnovali pozornost také opěrným slovům. Vedeni snahou proniknout z pozice nerodilé mluvčí japonštiny do daného výrazu nebo kolokace, jejich významů, konotací a drobných odlišností co nejlouběji a nenechat se zmást jediným výkladem, jsme každý výraz a kolokaci poznávali důsledně prostřednictvím co největšího množství japonských slovníků a toto poznání dále ověřovali v kontextech jejich reálného užití – od exemplifikací ve slovnících až po příklady jejich užití v korpusech BCCWJ a TWC¹⁴¹ a v původních japonských textech dostupných na internetu.

Při analýze jednotlivých frazémů a kompozit tvořených lexémem *kokoro* věnujeme pozornost různým jevům. Nejprve (i za účelem sémantické kategorizace analyzovaného materiálu) sledujeme, jaký je jejich celkový význam a co vše je jimi v japonštině artikulováno – jaké aspekty lidské psychiky, a případně také jaké fenomény světa vně člověka. Zároveň si všímáme, jak jsou dané cílové oblasti (např. empatie, radost, povaha) za pomoci *kokoro* konceptualizovány i jak probíhá samotný proces metaforického mapování v případě psychismu. Neopomíjíme ani význam, ve kterém je v nich lexém *kokoro* uplatněn – zaměřujeme se na to, co je v konkrétních spojeních lexémem *kokoro* označováno. Následně se soustředíme na způsoby konceptualizace samotného *kokoro*. S využitím poznatků kognitivní lingvistiky o metaforičnosti našeho konceptuálního systému na základě analýzy a interpretace jazykového materiálu popíšeme, jak a jako co si rodilí mluvčí japonštiny *kokoro* (vnitřní svět, psychiku) představují – zda-li si *kokoro* představují jako nádobu (metafora prostorová) nebo věc (metafora substanční), personifikují-li jej (metafory personifikační/antropomorfizační); jaké role mu přisuzují, jak o něm smýšlejí; a dále také to, jak se v japonštině při artikulaci nejrůznějších psychických fenoménů uplatňuje žitá tělesná zkušenost člověka a jeho ukotvení ve světě. Během analýzy budeme zároveň brát v úvahu již identifikované významové profily i způsoby konceptualizace (viz 2.2.6), které budeme na jazykovém materiálu dále ověřovat a zpřesňovat. Sekundárním výstupem naší analýzy japonských frazémů a kompozit s bázovým slovem *kokoro* prezentovaným vždy přímo v souhrnu jednotlivých frazémů a kompozit bude také navržení jejich českých překladových řešení, jelikož jejich překlad v japonsko-českých slovnících značně kolísá. Dílčí provedená zjištění jsou ve stručnosti souhrnně prezentována vždy

¹⁴¹ Jedná se o webový korpus Univerzity Cukuba (Tsukuba Web Corpus) o rozsahu 1 138 000 000 slov.

Korpus je dostupný pře vyhledávací nástroj NINJAL-LWP (NLT).

po rozboru a výkladu všech výrazů/frazémů dané skupiny, ale výstupy z analýzy budou vyvozeny a prezentovány souhrnně v podkap. 3.3.

3.1 *Kokoro* v domácích japonských kompozitech

V rámci dat systémových se dle Bartmiňského metodologie ve slovanských jazycích tradičně berou v úvahu i deriváty vzniklé od lexémů, které reprezentují zkoumaný pojem, neboť mohou potvrzovat zkoumané konotace (viz 1.1.4).¹⁴² Nicméně v případě japonštiny, která dle morfologické typologie náleží mezi jazyky aglutinační a od slovanských jazyků se v mnohém odlišuje, nejsou takové výrazy, které by byly odvozené přímo od lexému *kokoro*, k dispozici¹⁴³. V jazykovém systému jsou však fixovány četné domácí japonské složeniny¹⁴⁴ – některé idiomatického charakteru, v nichž lexém *kokoro* figuruje na první nebo druhé pozici a hraje důležitou významovou roli, a také z nich odvozené další výrazy.

Z hlediska zastoupení jednotlivých slovních druhů se v případě japonských kompozit, kde *kokoro* zaujímá pozici prvního člena, tvoří kompozita typu:

- 1) složená adjektiva („*kokoro* + adjektivum“; např. *kokorojasui*) a z nich utvořená adverbia (např. *kokorojasuku*) – viz 3.1.1.1;
- 2) složená slovesa (tj. „*kokoro* + sloveso“; např. *kokoro'eru*)¹⁴⁵ – viz 3.1.1.2;

¹⁴² V případě češtiny například adjektivum *mateřský* derivované od výrazu *matka* při rekonstrukci jazykového obrazu matky v češtině, aj.

¹⁴³ V úvodu 2. kapitoly jsme již zmínili tvary s honorifikačním prefixem, tedy *o-kokoro* a *mi-kokoro* (御心, č. *Vaše kokoro, ctihodné kokoro*), a přidat můžeme ještě tvar *magokoro* (真心), ve kterém lexému *kokoro* předchází prefix *ma-* (真) s významem „opravdový/pravdivý“, „nepředstíraný“, „čistý“ (eNKD, 2006).

¹⁴⁴ Výrazem *domácí japonské složeniny/kompozita* (j. 複合語, *fukugógo*) označujeme výrazy složené zpravidla ze dvou japonských lexémů (lexikálních morfémů), v nichž si oba zachovávají své původní japonské čtení. V japonské lexikografii (Mijadžima, 1994, s. 125–126; srov. Nomura, 1977) jsou kompozita (*fukugógo*) klasifikována jako podtyp složených výrazů (j. 合成語, *góseigo*) a jsou charakterizována jako výrazy složené z komponentů, které samy o sobě mohou fungovat jako samostatné lexémy (např. 塩水, *šiomizu*, dosl. „sůl + voda“, č. *slaná voda*). Dalším podtypem složených výrazů jsou např. derivované výrazy (j. 派生語, *haseigo*) složené z předpony nebo přípony a lexikálního morfému (např. 真水, *mamizu*, č. *čistá (neslaná) voda*).

¹⁴⁵ U kompozit typu 1) a zejména 2) není zcela snadné dopátrat se toho, zda jejich původní tvar je složená forma (tj. „substantivum *kokoro* + predikativ“ – pozn.: Predikativ může být sloveso, adjektivum typu I,

3) složená podstatná jména

- a) složená podstatná jména konvertovaná ze složených sloves (např. *kokoro'e* z *kokoro'eru*) nebo vzniklá z ustálených slovesných kolokací (např. *kokoronokori* z *kokoro ga nokoru*)¹⁴⁶ – dále je označujeme jako složená slovesná substantiva (viz 3.1.1.2);
- b) složená podstatná jména („*kokoro* + japonské substantivum“; např. *kokorone*) – viz 3.1.1.3.

Ve složeninách, kde *kokoro* zastává pozici druhého člena, identifikujeme v systémových datech dva typy složených substantiv:

4) složená podstatná jména (viz 3.1.2)

- a) o struktuře „substantivum + *kokoro/gokoro*“ (např. *ojagokoro*, *satogokoro*)
- b) o struktuře „jmenný (spojovací) tvar slovesa + *kokoro/gokoro*“ (např. *asobigokoro*).

V japonských slovnících je fixováno velké množství japonských složenin s lexémem *kokoro* zejména na první pozici (v eNKD kolem 500), ale i na pozici druhé (v eNKD 170; v KE kolem 150 cit. podle Sagara, 1995, s. 9), a to včetně mnoha archaických, vázaných na konkrétní dílo klasické japonské literatury, se kterými se

adjektivum typu NA) nebo (frazologická) kolokace („substantivum *kokoro* + pádová partikule + predikativ“). Dle Fialy (osobní konzultace s prof. Karlem Fialou, 9. 10. 2019) je však pravděpodobné, že u kompozit, mezi jejichž členy je syntaktický vztah podmětu a přísudku vyjádřený partikulí *ga*, případně *wa* („*kokoro ga/wa* + predikativ“), byl vzhledem k absenci partikule *ga* ve staré japonštině původní právě složený tvar a jedná se o slabá kompozita používaná častěji spíše v poloze atributu (než v poloze predikátu), zatímco ta, v nichž je vztah mezi členy vyjádřen partikulí předmětu *o* („*kokoro o* + přechodné sloveso“), mohou být považována za kompozita silnější, příznaková.

¹⁴⁶ Jedná se strukturu „*kokoro* + jmenný tvar slovesa“. Nikoliv u všech složených substantiv tohoto typu, tj. těch, u kterých na druhé pozici figuruje jmenný tvar slovesa (v japonštině zde tvar *ren'jokei*), je v moderní japonštině dochován a užíván původní tvar složeného verba (např. *kokoro'ataru*, ale **kokoro'ataru*). Některé složeniny tohoto typu mohou navíc pocházet nikoliv ze složeného slovesa, ale například z frazeologického spojení (např. *kokoronokori* pravděpodobně vzniklo z kolokace *kokoro ga nokoru*, složený tvar **kokoronokoru* neexistuje). Morfologické aspekty vzniklých kompozit ani jejich původní formy nejsou vzhledem k zaměření naší práce nyní zásadní, a proto se jimi detailně nezabýváme a pozornost soustředíme na sémantické hledisko – zejm. význam složenin a nuance, které lexém *kokoro* do složenin vnáší.

v moderní japonštině již nesetkáme (např. *kokoro 'okuru*, 心後ろ)¹⁴⁷. Ze všech složenin excerpovaných ze slovníků NKD (2002), DS (2019), eDR a KE (2011), jsme vybrali pouze ty, které jsou aktuální i v moderní japonštině (celkem 65). Při jejich analýze se zaměřujeme na výklad jejich významu a konceptualizovanou cílovou oblast, dále na význam, v němž je v nich lexém *kokoro* uplatněn, významové profily a také na konceptualizaci samotného *kokoro*. Tuto podkapitulu považujeme za pomyslný můstek od analýzy první části systémových dat k analýze jejich nejrozsáhlejší a klíčové části, kterou je frazeologie (viz 3.2). Některé ze zde diskutovaných složenin mají ve frazeologii ostatně své varianty nebo i základ v konkrétním frazeologickém spojení¹⁴⁸, případně jsou samy součástí frazémů (viz níže). Příznačné je také, že poměrně značné množství složených sloves a adjektiv („*kokoro* + sloveso/adjektivum“), zejména těch archaických, je v největším japonském výkladovém slovníku *Nihon kokugo daidžiten* (eNKD, 2006) charakterizováno jako frazeologická.

3.1.1 Domácí japonská kompozita s *kokoro* na první pozici

Nejprve se zaměříme na analýzu prvního typu japonských domácích kompozit aktuálních i v moderní japonštině, v nichž lexém *kokoro* figuruje na první pozici¹⁴⁹. Z hlediska struktury jsou nejvíce zastoupena složená adjektiva (1), složená slovesa (2) a složená slovesná substantiva (3a). Mnoho těchto výrazů pochází z klasické japonštiny a v moderní japonštině má knižní charakter. Excerpovaná kompozita, která byla zvolena pro analýzu, níže (3.1.1.1 a 3.1.1.2) třídíme na základě sémantického hlediska (viz výše).

¹⁴⁷ V této souvislosti chceme připomenout výraz *ura*, který byl v klasické japonštině synonymem lexému *kokoro* a který se také připojoval k různým slovním druhům (např. *urajamu*, *uraganaši* aj.), později výhradně k adjektivům (viz 2.3.1). Odborníky (např. Tamura, 2006; Jošida a Chen, 2009) je takto zapojený výraz *ura* považován již za předponu (obdobně jako například výrazy *mono*, *sora* aj.) a vzniklá adjektiva pak za derivovaná (j. *hasei keijóši*, 派生形容詞).

¹⁴⁸ Tvary složených sloves s frazémy sestávajícími ze shodných komponentů mnohdy korespondují (např. *kokoro 'odoru* a kolokace *kokoro ga odoru*), ale liší se například v užití a zapojení (složené tvary se častěji objevují v přívlastkové pozici) – viz též poznámku výše. Některé z nich mají s menšími či většími významovými nuancemi protějšky v sinojaponských složeninách (např. japonské kompozitum *kokorogawari* 心変り a sinojaponská složenina *henšin* 変心, atp.).

¹⁴⁹ Složeniny, které mají své protějšky se shodným významem mezi frazémy složenými ze stejných komponentů, zde blíže nekomentujeme. Uvedeme jen jejich výklad a sémanticky je zařadíme, ale ve snaze nebyt redundantní následně odkážeme na příslušný frazém komentovaný v kapitole 3.2.

3.1.1.1 Složená adjektiva

Prvním typem kompozit jsou složená adjektiva (1), která mohou být do kontextu zapojována v přívlastkové nebo přísudkové pozici, a z nich odvozená adverbia¹⁵⁰, případně také substantiva. Ze všech excerpovaných kompozit analyzujeme a komentujeme 16 složených adjektiv (souhrnně viz Příloha 6) a níže je dělíme do dvou hlavních významových skupin:

- A. Kompozita, jejich prostřednictvím se vyjadřují zejména pocity, cítění (se) a psychické rozpoložení člověka (psychické procesy a stavy);
- B. Kompozita, jimiž je charakterizován člověk, příp. též jeho konání, nějaké místo aj. na základě jejich působení na člověka.

Je nutno podotknout, že hranice mezi těmito dvěma významovými skupinami nejsou ostré a některé složeniny, zejména ty, které mají více významů, by mohly být zařazeny do obou skupin (viz níže u konkrétních kompozit).

A. Kompozita odkazující k pocitům, cítění (se) a psychickému rozpoložení

Do této významové skupiny řadíme složená adjektiva *kokorobosoi*, *kokoromonai*, *kokorozujoi*, *kokorogurušii*, *kokorosabišii*, *kokorojamašii*, jimiž se vyjadřuje zejména psychické rozpoložení a pocit(y) člověka v konkrétní situaci, případně také stav jeho mysli. V rámci této skupiny analyzujeme dále adjektiva *kokorozewašii* a *kokorošizuka (na)*, jimiž se také charakterizuje vnitřní rozpoložení a stav mysli v konkrétní situaci, ale i na obecné úrovni. Nakonec připojujeme ještě adverbia *kokoro'okinaku* a *kokorohisoka ni* odvozená ze složených adjektiv *kokoro'okinai* a *kokorohisoka (na)* – vyjadřují, jak (v jakém rozpoložení) a s jakým průvodním pocitem nebo pocity člověk něco koná.

V rámci psychického rozpoložení a pocitů člověka v konkrétní situaci se v první řadě jedná o **obavy** anebo **pocit úzkosti**, **vnitřní nejistotu**. Tyto jsou vyjadřovány složeným adjektivem *kokorobosoi* (K-A1) a synonymním výrazem *kokoromonai* (K-A9).

¹⁵⁰ Některá z analyzovaných složených adjektiv jsou v moderní japonštině častěji, ne-li výhradně, používána a do kontextu zapojována ve tvaru adverbíí. Na tuto skutečnost bude v komentáři u příslušných výrazů upozorněno.

Kompozitum K-A1 ¹⁵¹	心細い (<i>kokorobosoi</i>)
Doslovný překlad	„kokoro + tenký/úzký“
Význam	cítit / mít obavy; být z něčeho nesvůj, být někomu z něčeho úzko
Příklad(y) užití	彼一人に任せるのは心細い。 [BpNHKD] <i>Kare hitori ni makaseru no wa kokorobosoi.</i> Mám obavy z toho svěřit to jen jemu samotnému.
Synonymní výraz	心許ない (<i>kokoromotonai</i>) – viz kompozitum K-A9
Antonymní výraz	心強い (<i>kokorozujoi</i>) – viz kompozitum K-A16
Kompozitum K-A9	心許ない (<i>kokoromotonai</i>)
Doslovný překlad	„kokoro + nemající opodstatnění (podstata + absentující)“
Význam	cítit / mít obavy, obávat se, nemít vnitřní jistotu
Příklad(y) užití	この調子では期限までに完成するのは心許ない。 [BpNHKD] <i>Kono čóši de wa kigen made ni kansei suru no wa kokoromotonai.</i> Velmi se obávám, zda to do uzávěrky tímto tempem stihnu dokončit.
Synonymní výraz	心細い (<i>kokorobosoi</i>) – viz kompozitum K-A1
Komentář	Výraz pochází ze staré japonštiny. Podle jedné etymologické teze (NGD, 2005, s. 492) je původní tvar tohoto výrazu spojení lexému <i>kokoro</i> s adverbem <i>motona</i> s významem „neopodstatněně“, „bez ladu a skladu“, „bezhlavě“ užívaným zejména, když je člověk vyveden z míry, nebo když je neklidný z toho, že se mu nedaří splnit, co si přeje (eNKD, KE), a celkový původní význam kompozita je „pocit(y) jdou do popředí a není možné se ovládat, uklidnit“, tedy „není možné zastavit přicházející pocity“.

V opačném významu – pro popis stavu, kdy se člověk například díky podpoře nebo přítomnosti jiné osoby cítí v dané situaci **psychicky silný a vnitřně odolný / jistý**, a tedy nemá žádné obavy, se užívá složené adjektivum *kokorozujoi* (K-A16), příp. *kokorodžóbu*. Negativní významová poloha v této protikladné dvojici, tedy „obavy“ – „úzkost“ – „vnitřní nejistota“, je na základě zkušenosti s konkréty konceptualizována jako úzké/tenké kokoro, zatímco kladná poloha, tj. „psychická odolnost“ – „vnitřní jistota“, jako silné či bytelné kokoro.

Kompozitum K-A16	心強い (<i>kokorozujoi</i>)
Doslovný překlad	„kokoro + silný“
Význam	cítit se vnitřně/psychicky silný, sebejistý, cítit se jistý, mít psychickou oporu
Příklad(y) užití	君が味方になってくれれば何よりも心強い。 [DS] <i>Kimi ga mikata ni natte kurereba nani jori mo kokorozujoi.</i> Jestli budeš na mojí straně, tak to pro mě bude znamenat tu největší možnou psychickou oporu (/budu vnitřně úplně nejsilnější).

¹⁵¹ Kódování kompozit vychází z jejich abecedního pořadí (v přepisu do latinky), ve kterém jsou uvedeny v Příloze 6.

Synonymní výraz	心丈夫 (だ) (<i>kokorodžóbu (da)</i>)
Antonymní výraz	心細い (<i>kokorobosoi</i>) – viz kompozitum K-A1
Komentář	Toto kompozitum se v moderní japonštině používá běžně. Synonymním výrazem je <i>kokorodžóbu</i> („ <i>kokoro</i> + sinojaponské adjektivum <i>džóbu</i> “, č. „bytelný“ / „pevný“), který je knižní.

Mezi další popisované stavy náleží **tíživý pocit** z něčeho nebo pocit, kdy se člověku **svírá srdce** například také z pomýšlení na trápení někoho jiného. Ten je vyjádřen kompozitem *kokorogurušii* (K-A2). Tento složený adjektivní tvar se skládá z lexému *kokoro* a adjektiva *kurušii* s významem „tíživý“, které ve spojení s různými výrazy (zejm. slovesy vyjadřujícími smyslové vnímání) tvoří další kompozita, např. *migurušii* (見苦しい, dosl. „dívat se + tíživý“, č. *neslušný; na pohled nevhodný, trapný*); *kikigurušii* (聞き苦しい, dosl. „poslouchat + tíživý“, č. *nepříjemný na poslech*); *ikigurušii* nebo *munagurušii* (息苦しい, 胸苦しい, dosl. „dech, hrud’ + tíživý“, č. *špatně se někomu dýchat*) aj. Ve složenině *kokorogurušii* se jedná o tíživost z hlediska pocitů a prožívání, což je specifikováno právě substantivem *kokoro*. Použití tohoto kompozita ve frázích (viz význam 2. a příklady 2a. a 2b.) vychází z jeho primárního významu „mít tíživý pocit“ a užívá se zejména v situacích, kdy mluvčí cítí, že se mu dostalo laskavosti, kterou si ani nezasloužil (poděkování), nebo když se omlouvá, například protože nemůže naplnit či nenaplnil něčí očekávání. Jedná se o vysoce formální obraty, u kterých můžeme sledovat posun od významu 1., kdy je kompozitem vyjadřován bytostně prožívaná emoce, k významu 2., kdy slouží ve frázích jako efektní slovo a klišé pro vyjádření skromnosti.

Kompozitum K-A2	心苦しい (<i>kokorogurušii</i>)
Doslovný překlad	„ <i>kokoro</i> + tíživý“
Význam	1. svírat se někomu srdce, vnitřně někoho něco tížit, být někomu z něčeho těžko na duši / u srdce; 2. užití ve vysoce formálních frázích pro skromné vyjádření tíživého pocitu z toho, když mluvčí děkuje, omlouvá se, atp.
Příklad(y) užití	1. 彼の苦勞を思うと私も心苦しい。[DS] <i>Kare no kuró o omou to wataši mo kokorogurušii.</i> Když pomyslím na těžkosti, kterými prošel, tak i já mám tíživý pocit / se mi svírá srdce. 2a. このようなお心遣いをいただき心苦しく存じます。[ŠWEDD] <i>Kono jó na o-kokorozukai o itadaki kokorogurušiku zondžimasu.</i> Jsem Vám velice vděčný za Vaši laskavost. 2b. 誠に心苦しいが、要請には応じかねる。[eDR]

Makoto ni kokorogurušii ga, jósei ni wa ódžikaneru.

Opravdu mě to velice mrzí (tíží), ale vaši žádosti nemohu vyhovět.

Užitím následujícího složeného adjektiva *kokorosabišii* (K-A13) se vyjadřuje **pocit osamělosti** a jakési **melancholie**, který má člověk ve svém nitru. Adjektivem *sabišii* je vyjadřována osamělost, kdy se člověk cítí sám (a je mu smutno). Ve spojení s lexémem *kokoro* je specifikováno, že je osamělý a osamocený z hlediska pocitů a prožívání (dosl. jeho kokoro je osamělé) a je pocitově nenaplněn. Ve slovnících (eNKD, KE) je význam slova *kokorosabišii* popsán také jako „cítit se jaksi osamocený“. Výraz se používá i v adverbialním tvaru *kokorosabišiku*.

Kompozitum K-A13	心寂しい (<i>kokorosabišii</i>), 心寂しく (<i>kokorosabišiku</i>)
Doslovný překlad	„ <i>kokoro</i> + <i>osamělý</i> “
Význam	cítit se osaměle (pocitově nenaplněn), být člověku nějak smutno
Příklad(y) užití	心寂しく老後を送る。[ŠWEDD] <i>Kokorosabišiku rógo o okuru.</i> Trávit stáří osaměle (pocitově nenaplněn).
Komentář	V klasické japonštině se setkáváme také s adjektivem <i>urasabišii</i> utvořeným ze stejného adjektiva připojením předpony <i>ura-</i> (viz 2.3.1) s významem „působící melancholicky“.

Posledním složeným adjektivem, jímž jsou popisovány výhradně momentální pocity člověka nebo jeho psychické rozpoložení, je *kokorojamašii* (K-A4). Vyjadřuje se jím **pocit viny** a **výčitky svědomí**. Význam adjektiva *jamašii* (č. *provinilý*) je v kompozitu posílen lexémem *kokoro* – jedná se o provinilý pocit v nitru člověka. V moderní japonštině se kompozitum *kokorojamašii* běžně příliš neužívá. Adjektivum *jamašii* se pojí s lexémem *kokoro* spíše v konkrétní kolokaci, např. *kokoro ni jamašii tokoro ga aru* (dosl. *mít v kokoro něco provinilého*).

Kompozitum K-A4	心疾しい／心疚しい (<i>kokorojamašii</i>)
Doslovný překlad	„ <i>kokoro</i> + <i>provinilý</i> “
Význam	mít pocit viny, cítit se provinile, mít výčitky svědomí
Příklad(y) užití	何も心疚しいものはない。[eDR] <i>Nanimo kokorojamašii mono wa nai.</i> Není nic, z čeho bych měl výčitky svědomí.

Mezi složená adjektiva, která odkazují ke stavu mysli, psychickému rozpoložení nejen v konkrétní situaci, ale i obecně, náleží knižní výraz *kokorozewašii* (K-A15), kterým se popisuje konkrétně **roztěkanost (mysli)**, **vnitřní roztržitost/neklid**. Kompozitum je složené z adjektiva *sewašii* s významem „uspěchaný“,

„zanepřázdněný“ a lexému *kokoro*, jímž je specifikováno, že se jedná o „vnitřní roztržitost“, „roztržitou/neklidnou mysl“. Tato charakteristika se může vztahovat jak k momentálnímu rozpoložení člověka v konkrétní situaci, kdy je vzhledem k okolnostem zaneprázdněn a zahlcen různými myšlenkami a pocity, tak i k jeho obecnému uzpůsobení, tedy roztržité povaze¹⁵².

Kompozitum K-A15	心忙しい (<i>kokorozewašii</i>)
Doslovný překlad	„ <i>kokoro</i> + zaneprázdněný“
Význam	(vnitřně) roztržitý, s vnitřním neklidem, mající roztěkanou mysl
Příklad(y) užití	出発の日が迫って何かと心忙しい日々を送る。[eDR] <i>Šuppacu no hi ga sematte nanika to kokorozewašii hibi o okuru.</i> S tím, jak se blíží den odjezdu, žiju nějak roztržitě.
Synonymní výraz	気忙しい (<i>kizewašii</i>)

V opačném významu, tedy pro vyjádření stavu, kdy je člověk **vnitřně vyrovnaný**, má **klidnou mysl**, se používá kompozitum *kokorošizuka (na)*, které se často užívá také v adverbialním tvaru *kokorošizuka ni* (K-A14). Adjektivem *šizuka (na)* se vyjadřuje klidný, pokojný, tichý stav. Ve spojení se substantivem *kokoro* je specifikováno, že se jedná o klid nitra, klidný stav mysli, kdy člověk není ničím rozrušován a není zatížen např. starostmi, ohledy, atp. (jeho *kokoro* je v klidu) a může čas trávit pokojně.

kompozitum K-A14	心静か (な) (<i>kokorošizuka (na)</i>), 心静かに (<i>kokorošizuka ni</i>)
Doslovný překlad	„ <i>kokoro</i> + tichý / klidný“
Význam	s vnitřním klidem, s klidnou myslí, vnitřně vyrovnaný, pokojný (pokojně), ve svém klidu
Příklad(y) užití	彼は人生最後の日々をホスピスで心静かに送ることができた。 [ŠWEDD] <i>Kare wa džinsei saigo no hibi o hosupisu de kokorošizuka ni okuru koto ga dekita.</i> Poslední dny svého života prožil pokojně a vnitřně vyrovnaný (s klidnou myslí) v hospici.

Mezi složená adjektiva, která se v moderní japonštině používají v adverbialním tvaru, náleží *kokoro'okinai* – adv. *kokoro'okinaku* (K-A12), a *kokorohisoka (na)* – adv. *kokorohisoka ni* (K-A3). Prvním kompozitem se vyjadřuje, s jakým průvodním pocitem je (příp. má být) prováděna nějaká činnost nebo úkon, a to konkrétně **bez zbytečných zábran, bez zdrženlivosti, bez ostychu, bez obav** aj., tedy tak, že se člověk

¹⁵² V tomto významu by náleželo též do skupiny B., ale analyzujeme jej souhrnně jen zde v rámci skupiny A.

(ve svém kokoro) nezatěžuje obavami a pocity, které by ho v dané situaci svazovaly a omezovaly. Výraz je tedy v kontextu možno překládat také jako „v klidu“, „naplno“. Lexémem *kokoro* je v tomto kompozitu odkazováno právě k pocitům, ohledům nebo obavám člověka, které mohou vycházet z jeho přirozené empatie či skromnosti.

Kompozitum K-A12	心置きない (<i>kokoro'okinai</i>), 心置きなく (<i>kokoro'okinaku</i>)
Doslovný překlad	„ostych / ohled (ukládání v kokoro) + bez“
Význam	1. bez ostychu, bez zbytečné skromnosti, na rovinu, plně, bez obav 2. bez obav, v klidu, bezstarostně
Příklad(y) užití	1. 私どもの別荘をいつでも心おきなくお使いください。[ŠWEDD] <i>Watašidomo no bessó o icudemo kokoro'okinaku o-cukai kudasai.</i> Naši chalupu můžete využít kdykoliv a zcela bez ostychu. 2. 「それを聞いて心おきなくあの世に行ける」と老人は言った。 [ŠWEDD] „Sore o kiite kokoro'okinaku ano jo ni ikeru“ to ródžin wa itta. „Nyní, když to vím (jsem to slyšel), mohu již v klidu zemřít“, řekl stařec.
Synonymní výraz	気兼ねなく (<i>kiganenaku</i>)
Komentář	Složený výraz pochází ze jmenného tvaru archaického složeného slovesa <i>kokoro'oku</i> (心置く), tedy <i>kokoro'oki</i> (心置) s významem „zdrženlivost“, „všímavá pozornost“ (eNKD), které je spojeno s příponou <i>nai</i> vyjadřující zápor (v klasické japonštině <i>naši</i>). Tato složenina se dnes užívá výhradně v adverbialním tvaru <i>kokoro'okinaku</i> , ve kterém je fixována též ve slovnících.

Druhé kompozitum, které se používá zpravidla jako adverbium, je *kokorohisoka ni* (K-A3), jímž je vyjadřováno, že člověk v daný moment uvažuje **v duchu, skrytě ve svém nitru**, aniž by své dané úvahy či pocity verbalizoval nebo ukazoval svému okolí. Adjektivum *hisoka* (*na*) nese význam „tajný“, příp. přeneseně též „soukromý“, jehož význam je ve složeném výrazu ještě posílen lexémem *kokoro*. Kompozitum potvrzuje konceptualizaci kokoro jako vnitřního neveřejného prostoru skrytého před ostatními.

Kompozitum K-A3	心密か (な) (<i>kokorohisoka</i> (<i>na</i>)), 心密かに (<i>kokorohisoka ni</i>)
Doslovný překlad	„kokoro + tajný / tajně“
Význam	v duchu, skrytě ve svém nitru/duši/srdci
Příklad(y) užití	1. 彼の失敗を聞いて心ひそかに拍手した。[ŠWEDD] <i>Kare no šippai o kiite kokorohisoka ni hakušu šita.</i> Když jsem se dozvěděl o jeho neúspěchu, tak jsem v duchu zatleskal. 2. 心密かに好機の到来を待つ。[eDR] <i>Kokorohisoka ni kóki no tórai o macu.</i> V duchu čekat až nastane vhodná příležitost.

B. Kompozita charakterizující člověka, jeho konání, nějaké místo atp. na základě jejich působení

Do této významové skupiny řadíme šest složených adjektiv: *kokorojasašii*, *kokorojowai*, *kokorojasui*, *kokorojoi*, *kokoronai* a *kokoronikui*. Všemi je podávána charakteristika člověka nebo jeho konání, případně také nějakého místa či něčeho, na základě toho, jak to na člověka působí. První z nich, *kokorojasašii* (K-A5) charakterizuje **dobrosrdečnou povahu** člověka. Adjektivum *jasašii* samo nese význam „hodný“, „laskavý“ a běžně slouží pro označení laskavého člověka, ale jeho spojením se substantivem *kokoro*, které zde reprezentuje povahu, nabývá vzniklá složenina významu „dobrosrdečný“, „obětavý“ s důrazem na skutečnost, že daný člověk je laskavý ze své podstaty, má laskavost a empatii v sobě (přirozeně).

Kompozitum K-A5	心優しい (<i>kokorojasašii</i>)
Doslovný překlad	„ <i>kokoro</i> + <i>hodný</i> “
Význam	(v jádru) hodný, laskavý, dobrák od kosti, dobrosrdečný, obětavý
Příklad(y) užití	心優しい兄。[DS] <i>Kokorojasašii ani.</i> Starší bratr, který je dobrák od kosti.

Užitím složeného adjektiva *kokorojowai* (K-A8) se odkazuje k psychickému rozpoložení a povaze, konkrétně k **bázlivosti, slabé vůli** či **nesmělosti** člověka.¹⁵³ Jedná se o spojení substantiva *kokoro* s adjektivem *jowai* s významem „slabý“. Lexém *kokoro*, který je v kompozitu uplatněn v rámci jeho psychického generálního profilu s důrazem na profily emocionální (KOKORO_{P-E}) a volní (KOKORO_{P-V}), specifikuje, že člověk je slabý z hlediska jeho povahy, psychiky a vůle.

Kompozitum K-A8	心弱い (<i>kokorojowai</i>)
Doslovný překlad	„ <i>kokoro</i> + <i>slabý</i> “
Význam	bázlivý, neschopný, být psychicky/vnitřně slabý, mít slabou vůli
Příklad(y) užití	父に死なれてから母はすっかり心弱くなった。[DS] <i>Čiči ni šinarete kara haha wa sukkari kokorojowaku natta.</i> Maminka začala být bázlivá poté, co nám zemřel tatínek.
Synonymní výraz	気が弱い (<i>ki ga jowai</i>)

Následující kompozitum *kokorojasui* (K-A6) odkazuje k **blízkosti, důvěrnosti**. Zpravidla je jím charakterizován vzájemný vztah osob (viz př. 1), povaha osob nebo

¹⁵³ Toto kompozitum by bylo vzhledem k tomu, že se jím charakterizuje i psychické rozpoložení, možno zařadit i do významové skupiny A. Ponecháváme a analyzujeme jej však pouze zde.

nějaké místo/prostředí (viz př. 2) z perspektivy toho, že jsou pro člověka důvěrné, blízké, a tedy nevyžadují jeho zdrženlivost, ostych, obavy nebo přílišné ohledy vůči protějšku – naopak zakládají dobrý pocit, kdy se člověk necítí být „sešněrován“ – *dosl. pro jeho kokoro je to snadné*. Kompozitum se často užívá také v adverbialním tvaru *kokorojasuku* (č. *bez zdrženlivosti, bez ostychu, bez obav*, viz př. 3) a slovesných tvarech *kokorojasuku suru/naru* (*dosl. učinit/stát se kokorojasui*; č. *přátelit se/spřátelit se*). Odvozen je z něj také adverbialní výraz *kokorojasudate ni* (心安立てに) s významem „odvážně (na základě blízkého vztahu)“. Synonymem je složené adjektivum *kijasui* (気安い, k lexému *ki* viz 2.3), v jehož případě však může být charakterizovaná blízkost vnímána jednostranně, tedy kdy si jen jeden z dvojice myslí, že se může k druhému chovat bez ostychu.

Kompozitum K-A6	心安い (<i>kokorojasui</i>), 心安く (<i>kokorojasuku</i>)
Doslovný překlad	„kokoro + snadný“
Význam	blízký, důvěrný, přátelský, nevyžadující zbytečný ostych, nevyžadující obavy, umožňující jednat bez zábran
Příklad(y) užití	1. 我々は互いに心安い間柄である。[PWE] <i>Wareware wa tagai ni kokorojasui aidagara de aru.</i> Jsme si vzájemně blízcí a náš vztah je otevřený. 2. 心安い行きつけの店。[KaKoD] <i>Kokorojasui ikicuke no mise.</i> Podnik, do kterého chodím pravidelně a kde se cítím jako doma. 3. 何でも心安く頼める人。[eDR] <i>Nandemo kokorojasuku tanomeru hito.</i> Člověk, kterého mohu bez obav o cokoliv požádat.
Synonymní výraz(y)	気安い (<i>kijasui</i>), 気心の知れた (<i>kigokoro no šireta</i>) – viz v 3.1.2 気兼ねがない (<i>kigane ga nai</i>), 気が置けない (<i>ki ga okenai</i>)

Adjektivum *kokorojoi* (K-A7) charakterizuje to, co na člověka působí **příjemně** nebo **vlídně**. Může se jednat o příjemný pocit (viz př. 1) nebo vjem, který něco v člověku vyvolává či zanechává (např. vítr, atmosféra, rytmus, spánek, únava, dotek), nebo o zhodnocení vlídného, velkorysého či trpělivého jednání někoho jiného vůči dotyčnému (v tomto významu často v adverbialním tvaru *kokorojoku* – viz význam 2 a př. 2). Lexém *kokoro* se zde pojí s adjektivem *joi* s významem „dobrý“, „vlídný“ a specifikuje, že se jedná o takto kladné hodnocení nějaké skutečnosti z hlediska pocitů a ve významu 2 navíc také velkorysosti, případně empatie.

Kompozitum K-A7	快い (<i>kokorojoi</i>), 快く (<i>kokorojoku</i>) ¹⁵⁴
Doslovný překlad	„kokoro + dobrý“
Význam	1. (pocitově) příjemný, vlídný; příjemně 2. vlídně, velkoryse / s velkorysostí, trpělivě; bez váhání, s chutí
Příklad(y) užití	1. 春のそよ風が頬に快かった。[ŠWEDD] <i>Haru no sojokaze ga hoho ni kokorojokatta.</i> Lehký jarní větřík mi byl na tvářích velmi příjemný. 2. 初対面の私を快く部屋に招き入れてくれた。[ŠWEDD] <i>Šotaimen no wataši o kokorojoku heja ni manekiirete kureta.</i> Velkoryse mě pozval dovnitř, přestože se se mnou setkal prvně.
Synonymní výraz(y)	1. 心地よい (<i>kokočijoi</i>) 2. 快げに (<i>kokorojoge ni</i>)

Předposlední složené adjektivum této skupiny *kokoronai* (K-A10) podává charakteristiku člověka a/nebo jeho jednání, které je vůči jinému člověku nebo objektu, jenž zasluhuje citlivé či obezřetné zacházení, **necitlivé, bezohledné a bezcitné**. *Kokoro* se v něm pojí se záporným tvarem slovesa *aru* (č. *být/mít*)¹⁵⁵ – *nai* (č. *nebýt/nemít, absentující/nemající*), který má v japonštině charakter adjektiva a zároveň funguje jako přípona záporu¹⁵⁶. Vzniklé kompozitum má hned několik významů, nicméně mezi hlavní z nich, ve kterých je užíváno i v moderní japonštině, náleží 1. „nemající empatii“, 2. „nemající obezřetnost / zdravý úsudek“, 3. „postrádající cit pro krásu/působ“ (KE, eNKD, DS). V těchto jednotlivých významech kompozita je lexém *kokoro* uplatněn v různých svých dílčích významech (viz 2.2), do popředí však vstupuje empatie, citlivost a vnímavost (profil emocionální), ale zastoupen je také úsudek, uvědomělost a rozvážnost (profil intelektuálně-rozumový). Jedním z dalších významů tohoto kompozita je také „nemající/postrádající city“ a užívá se při charakterizování živých organismů (kromě člověka) či neživých objektů, které na rozdíl od člověka komplexem rozumu, cítění a vůle (*kokoro*) nedisponují.

¹⁵⁴ Japonské domácí kompozitum *kokorojoi* je zapisováno jedním znakem 快, což může naznačovat, že jej Japonci vnímají jako jedno slovo. Znak 快 je tvořen determinativem 忄 („kokoro“) a fonetikem 夬 („aktivní“, „živoucí“) a celkový jeho význam je „živoucí/energické kokoro“ (ŠKGR, 2011). Zápis dvěma znaky po jednotlivých členech složeniny jako 心良い nebo 心好い je chybný.

¹⁵⁵ Ke složenému slovesu *kokoro aru* viz 3.1.1.2.

¹⁵⁶ U Tamury (2006, s. 17) je výraz *kokoronai* zařazen mezi příklady derivovaných adjektiv utvořených pomocí přípony.

Kompozitum K-A10	心無い (<i>kokoronai</i>)
Doslovný překlad	„kokoro + absentující/nemající/postrádající“
Význam	bezohledný, necitlivý, neomalený; bezcitný, nevnímavý vůči kráse
Příklad(y) užití	1. 病人にとっては心無い言葉だ。[DS] <i>Bjónin ni totte wa kokoronai kotoba da.</i> To jsou řeči, které jsou vůči pacientovi necitlivé. 2. 心無い観光客が残したごみ。[DS] <i>Kokoronai kankókjaku ga nokošita gomi.</i> Odpadky, které tu zanechali bezohlední turisté. 3. 桜の枝を折る心無い人。[eDR] <i>Sakura no eda o oru kokoronai hito.</i> Bezcitní lidé, kteří lámou sakurové větve.
Antonymní výraz	心ある (<i>kokoro 'aru</i>) – viz kompozitum K-V_S1

Kompozitum *kokoronikui* (K-A11) se užívá jako kladné hodnocení něčeho **perfektního, dokonalého** či **vynikajícího**, co může vzbuzovat až závist nebo nenávisť. S adjektivem se v moderní japonštině setkáváme zejména ve dvou významech – 1. „(až záviděníhodně/ nesnesitelně) perfektní“, „naprosto dokonalý“; 2. „vytříbený“, „kultivovaný“. V prvním významu je do kontextu zapojováno často také ve spojení *kokoronikui hodo* + Adj., *kokoronikui bakari ni* + Adj., *kokoronikui bakari no* + Subst., či *kokoronikui made no* + Subst. pro vyjádření míry (č. *až tak/takové ...*, *že je to naprosto záviděníhodné*). Samo adjektivum *nikui* (základní význam „nenáviděný“) nese přenesený význam „úžasný“, „obdivuhodný“, „báječný“ atp. a také se samo užívá ke zdůraznění míry dokonalosti. Lexém *kokoro* tak do kompozita vnáší zejména nuanci, že se jedná o vnitřní pocit („v duchu závidět“), který je v něm patrně však čím dál méně výrazný.

Kompozitum K-A11	心憎い (<i>kokoronikui</i>)
Doslovný překlad	„kokoro + nenáviděný“
Význam	1. naprosto úžasný / vynikající, záviděníhodný, obdivuhodný, až nesnesitelně dokonalý / perfektní 2. vytříbený, kultivovaný
Příklad(y) užití	1. 心憎いまでに落ち着きはらっている。[eDR] <i>Kokoronikui made ni ošicukiharatte iru.</i> Je úplně dokonale, až záviděníhodně klidný. 2. 香を薫いて客を迎えるとは心憎い配慮だ。[KaKoD] <i>Kó o taite kĵaku o mukaeru to wa kokoronikui hairjo da.</i> Vítat zákazníky se zapálenými vonnými tyčinkami je projev vytříbeného pozorného jednání.

Z hlediska celkového významu analyzovaných složených adjektiv se jedná zejména o popisy vnitřního rozpoložení, niterných psychických stavů nebo povahy člověka, ale také o charakteristiky lidí a jejich jednání nebo okolního prostředí, které na člověka nějak působí a vyvolávají v něm konkrétní psychický stav (pocit atp.). Specifikaci, že se daná emoce odehrává „v nitru“, nebo že se jedná o „vnitřní psychický“, „osobní (neprojevený) pocit“ člověka, vnáší do významu složenin právě lexém *kokoro*, který ve složeninách nejčastěji plní roli člena specifikujícího. Ve velkém slovníku staré japonštiny (KoDaD, 1984, s. 439) je konstatováno, že v klasické japonštině slovo *kokoro* připojené na první pozici k adjektivům zpravidla vyjadřujícím právě emoce poukazuje k tomu, že daná emoce vzniká v nitru člověka a neprojevuje se navenek (na povrch) – např. *kokoroganaši* (心悲し), *kokorokaroši* (心軽し), *kokorosugoši* (心凄し). Wang (2009, s. 39) se domnívá, že adjektiva vyjadřující dané stavy, např. *kurušii* (苦しい, č. tíživý), nemají stejný význam jako složená adjektiva doplněná o lexém *kokoro* (např. *kokorogurušii*, 心苦しい), protože ten jim jakožto první člen dodává podstatnou významovou nuanci. U analyzovaných kompozit je zjevné, že v nich je prostřednictvím *kokoro* konkretizováno, že se daná, příslušným adjektivem vyjádřená charakteristika vztahuje ke *kokoro* člověka, tj. jeho povaze, nitru, pocitům, nastavení mysli aj.

U lexému *kokoro* zapojeného do složených adjektiv pozorujeme, že je v nich uplatněn zejména s důrazem na jeho profil emocionální – ve významech adjektiv jsou akcentovány často právě pocity člověka, cítění, empatie a vnímavost (např. *kokorobosoi*, *kokorosabišii*, *kokorogurušii*, *kokorozujoi*, *kokorojasui*, *kokoronai*). Setkáváme se však také s charakteristikami povahy, nitra a psychického rozpoložení / stavu mysli na obecné úrovni – generální profil psychický (např. *kokorojasašii*, *kokorojowai*, *kokorohisoka*), a méně také s charakteristikami založenými i v profilech volním (*kokorojowai*) a intelektuálně-rozumovém (*kokoronai*). Ukazuje se, že profily vymezené na základě významových definic lexému *kokoro* (2.2) – zejm. generální profil psychický a profil emocionální bude s přibývajícím analyzovaným materiálem vhodné dále rozpracovat na subprofily.

Mezi adjektivy ¹⁵⁷, která jsou druhým členem složených adjektiv, jsou ze sémantického hlediska zastoupena ta, kterými se vyjadřují pocity a jiné psychické fenomény i přímo (např. *sabišii*, č. *osamělý*; *jasašii*, č. *hodný/laskavý*) a lexém *kokoro* je v popsáných intencích pouze vymezuje, ale také adjektiva, jimiž samotnými k lidské psychice a jejím aspektům napřímo odkázat nelze (např. *cujoi*, č. *silný*; *hosoi*, č. *tenký/úzký*). Druhý, v analyzovaném materiálu méně zastoupený typ adjektiv dodává metaforicky založenou konkrétní charakteristiku přímo *kokoro* člověka (tj. jeho vnitřnímu uzpůsobení, vnitřnímu rozpoložení nebo povaze). V takto vzniklých, svou povahou mnohdy idiomatických spojeníh je možné sledovat také způsoby konceptualizace vnitřního světa *kokoro* na základě ontologických metafor – charakteristiky vycházejí z tělesné zkušenosti člověka a jeho zkušenosti s konkréty. Spatřujeme opozici *kokorobosoi* (č. *úzkostný, plný obav*) (-) nebo také *kokorojowai* (č. *bázlivý, nesmělý*) (-) ke *kokorozujoi* (č. *psychicky silný, sebejistý*) (+) vyjádřenou v negativní poloze spojením lexému *kokoro* s adjektivy *hosoi* (č. *tenký/úzký*) a *jowai* (č. *slabý*) a v pozitivní poloze spojením lexému *kokoro* s adjektivem *cujoi* (č. *silný*).

3.1.1.2 Složená slovesa a složená slovesná substantiva

Druhým typem kompozit s lexémem *kokoro* na pozici prvního člena jsou složená slovesa (2). K nim v této podkapitole připojujeme i výklad složených slovesných substantiv (3a), neboť některá z nich jsou konvertována přímo ze složených sloves (2). Ze všech excerpovaných kompozit těchto dvou typů analyzujeme a komentujeme 9 složených sloves a 25 složených slovesných substantiv (souhrnně viz Příloha 7)¹⁵⁸. Dělíme je obdobně jako složená adjektiva do dvou hlavních významových skupin:

- A. Kompozita, jejich prostřednictvím se odkazuje zejména k psychické činnosti, psychickému rozpoložení člověka a jeho proměnám (psychické procesy a stavy) a jejich produktům (z nich plynoucím obsahům);
- B. Kompozita, jimiž je charakterizován člověk (jeho povaha, povahové vlastnosti), příp. též jeho konání na základě jejich působení na ostatní.

¹⁵⁷ Do kompozit jsou zapojována jak adjektiva typu I, j. *keijóši* (形容詞; č. též *pravá přídavná jména* nebo *kvalitativní slovesa*), tak adjektiva typu NA, j. *keijódóši* (形容動詞; č. též *nepravá přídavná jména* nebo *verbální adjektiva, adjektivní slovesa*).

¹⁵⁸ Kompozita s variantou ve frazeologii, je-li tato běžnější, zde nekomentujeme a zmíníme je u příslušných frazémů jako jejich varianty (např. složené sloveso *kokoro odoru* zmíníme u výkladu frazému *kokoro ga odoru*).

První významovou skupinu (A) vzhledem k velkému množství do ní zařazených kompozit dále členíme na základě nejvíce uplatňovaného významového profilu na:

- A1. Psychická činnost a rozpoložení spjaté s emocionalitou;
- A2. Psychická činnost a rozpoložení spjaté s intelektem/rozumem;
- A3. Psychická činnost a rozpoložení spjaté s vůlí/motivací.

I zde je nutno připomenout, že hranice mezi vymezenými významovými skupinami jsou propustné a některé složeniny by mohly být zařazeny do obou/více skupin (viz níže). Zároveň je zjevné, že fenomény vyjadřované výrazy z jedné skupiny souvisí a jsou ve vztahu s fenomény popisovanými prostřednictvím výrazů zařazených v jiné skupině, neboli že stále je řeč o témže – o mnohotvárném kokoro (lidské psychice) a různých jeho aspektech, které se v něm zakládají a tvoří jeden celek.

A1. Kompozita vyjadřující psychickou činnost a psychické rozpoložení spjaté s emocionalitou, prožíváním

Do této podskupiny zařazujeme celkem 18 kompozit, jež odkazují k pocitům, cítění (se), psychickému rozpoložení člověka a jejich proměnám, a také k emočně založeným psychickým procesům a jejich projevům či výstupům. Jedná se o nejvíce zastoupenou skupinu kompozit, proto je v rámci výkladu seskupujeme dle převažujícího sémantického prvku do dílčích významových celků.

První kompozitum *kokoromoči* (K-V_S21) obecně odkazuje k dočasnému psychickému stavu, který je proměnný na základě vnějších podnětů a okolností – momentální **náladě** nebo **pocitovému rozpoložení** člověka. Doslovně se jedná o „způsob, jakým člověk má své kokoro“ (*kokoro* se v kolokaci *kokoro o mocu*, dosl. *mít kokoro*, v kontextu zpravidla pojí s konkrétním adjektivem – *mít nějaké kokoro*). Sekundárně se výraz používá jako adverbium pro označení nepatrné, malé míry. Skutečnost, že se jedná o nepatrnou míru, je přirovnána ke zdání jako pocitovému jevení.

Kompozitum K-V_S21 ¹⁵⁹	心持ち (<i>kokoromoči</i>)
Doslovný překlad	„kokoro + držení“
Význam	1. pocit, nálada, rozpoložení; přístup 2. (adv.) trochu, mírně, nepatrně
Příklad(y) užití	1. 書いた人の心持ちを感じ取る。[ŠWEDD]

¹⁵⁹ Kódování kompozit vychází z jejich abecedního pořadí (v přepisu do latinky), ve kterém jsou uvedeny v Příloze 7.

Kaita hito no kokoromoči o kandžitoru.

Vycítit, jak se cítil ten, kdo to napsal.

2. 心持ちあごを引いてください。[DS]

Kokoromoči ago o hiite kudasai.

Nepatrně prosím zasuňte bradu.

Následující čtyři kompozita se užívají při popisu pozitivně vnímaných psychických stavů – **hřejivého pocitu** (K-V_S3), **plného užívání si** (K-V_S15), **radování/těšení se** z něčeho (K-V_S14) a **(toužebné) očekávání, těšení se na něco, doufání** (K-V_S17). Kompozitum *kokoro'atatamaru* se do kontextu zpravidla zapojuje v přívlastkové pozici pro charakteristiku něčeho, co na člověka působí vlídně, hřeje ho to u srdce a vyvolává to v něm příjemný pocit. Typicky tvoří kolokaci se substantivem *hanaši* (č. *příběh*) nebo *episódo* (č. *historka*). Vyvolaný příjemný pocit je zde konceptualizován jako zahřátí kokoro.

Kompozitum K-V_S3	心温まる (<i>kokoro'atatamaru</i>)
Doslovný překlad	„kokoro + zahřát se“
Význam	zahřát u srdce; u srdce hřející, hřejivý, potěšující
Příklad(y) užití	心温まる手紙。[PWE] <i>Kokoro'atatamaru tegami.</i> Dopis, který zahřeje u srdce. (dosl. Dopis, ze kterého se zahřeje kokoro.)

Další výraz je složené sloveso *kokorojuku* (K-V_S15), které se často uplatňuje v kolokaci *kokorojuku made* nebo *kokorojuku bakari* vyjadřujícími míru (dosl. *kam až jen kokoro dojde*). Popisuje se jím **maximální užívání si nějaké činnosti, do naplnění svých pocitů / do plného uspokojení**.

Kompozitum K-V_S15	心行く (<i>kokorojuku</i>)
Doslovný překlad	„kokoro + jít“
Význam	co hrdlo ráčí, podle/v souladu s vlastními pocity
Příklad(y) užití	心行くまでラジオの音楽番組を聞いた。[PWE] <i>Kokorojuku made radžio no ongaku bangumi o kiita.</i> Hudební pořad v rozhlase jsem poslouchal, dokud jsem neměl dost (moc jsem si ho užil).

- Více viz v rámci výkladu frazému A12 心のまま (*kokoro no mama*) v kap. 3.2.

Kompozitem *kokoro'iwai* se označuje skromná oslava (j. *iwai*) – oslava, která probíhá pouze na úrovni pocitů nebo v malém rodinném kruhu, nebo těšení se z nějaké události ve svém nitru. Pocitová úroveň slavení je vyjádřena jeho lokalizací do kokoro – odehrává se skrytě, v nitru.

Kompozitum K-V_S14	心祝い (<i>kokoro iwai</i>)
Doslovný překlad	„ <i>kokoro + oslava</i> “
Význam	oslavování/slavení (jen) v duchu, skromné oslavování, těšení se z něčeho jen v duchu (neokázale), <i>oslava</i> jen na úrovni pocitů, malá oslava
Příklad(y) užití	夫の昇進の心祝いにバラの花を食卓に飾った。[ŠWEDD] <i>Otto no šóšin no kokoro iwai ni bara no hana o šokutaku ni kazatta.</i> Jakožto malou oslavu manželova povýšení jsem dala na stůl růže.

Netrpělivé, toužebné očekávání a těšení se je vyjadřováno kompozitem *kokoromači*, v němž je kokoro opět místem, kde se proces čekání (j. *macu*) a **hýčkání naděje** skrytě odehrává. Výraz se pojí v kolokaci *kokoromači ni suru* (č. v duchu se těšit, očekávat).

Kompozitum K-V_S17	心待ち (<i>kokoromači</i>)
Doslovný překlad	„ <i>kokoro + čekání</i> “
Význam	netrpělivé/nedočkávané očekávání, těšení se na něco, doufání v něco
Příklad(y) užití	1. 彼は息子が帰ってくるのを心待ちにしていた。[PWE] <i>Kare wa musuko ga kaette kuru no o kokoromači ni šite ita.</i> Velmi se těšil na to, až se mu syn vrátí. 2. 心待ちにしたデートの日。[DS] <i>Kokoromači ni šita déto no hi.</i> Den, kdy proběhne naše rande, ve které jsem tajně doufala.

Mezi další neveřejně, v duchu uskutečňované psychické činnosti řadíme **spoléhání se, očekávání, doufání**, které jsou vyjadřovány prostřednictvím kompozit *kokoro'ate* (K-V_S4) a *kokorodanomi* (K-V_S6). V obou případech je proces spoléhání se vyjádřen druhým členem kompozita – v případě prvního výrazu slovesným substantivem *ate* (zprav. v kolokaci *ate ni suru*) a v případě druhého výrazu slovesným substantivem *tanomi* (zprav. v kolokaci *tanomi ni suru*), a lexémem *kokoro* je u obou z nich opět specifikováno, že jde o osobní, neveřejnou úvahu člověka, kterou uskutečňuje v sobě. Kompozitum *kokoro'ate* se v klasické japonštině užívalo i pro označení v duchu provedeného odhadu, tipu.

Kompozitum K-V_S4	心当て (<i>kokoro'ate</i>)
Doslovný překlad	„ <i>kokoro + očekávání/spolehání</i> (dosl. <i>přiložení</i>)“
Význam	v duchu vedená naděje (v úspěch atp.), doufání v něco, spoléhání se; v duchu počítat s něčím, v duchu sázet na něco, věřit v něco; arch. v duchu provedený odhad (v duchu odhadovat), tip
Příklad(y) užití	1. 友人に会えるだろうと心当てにして行った。[ŠWEDD] <i>Júdžin ni aeru daró to kokoro'ate ni šite itta.</i> Šel jsem tam, protože jsem v duchu počítal s tím, že bych se tam mohl potkat se svým přítelem. / Říkal jsem si, že bych tam snad mohl potkat

	svého přítele, a tak jsem tam šel. 2. 彼の援助を心当てにしていた。[PWE] <i>Kare no endžo o kokoro 'ate ni šite ita.</i> Spoléháhal jsem na jeho pomoc. / Sázel jsem na to, že by mi (v případě potřeby) pomohl.
Synonymní výraz(y)	心頼み (<i>kokorodanomi</i>) – viz kompozitum K-V_S6
Kompozitum K-V_S6	心頼み (<i>kokorodanomi</i>)
Doslovný překlad	„kokoro + podpora“
Význam	spoléhání se v duchu na <i>něco/někoho</i>
Příklad(y) užití	彼は親戚を心頼みに郷里に戻る決心をした。[ŠWEDD] <i>Kare wa šinseki o kokorodanomi ni kjóri ni modoru keššin o šita.</i> S důvěrou v případnou pomoc od svých příbuzných se rozhodl vrátit do svého rodného města.
Synonymní výraz(y)	心当て (<i>kokoro 'ate</i>) – viz kompozitum K-V_S4

- Více viz frazém F4 心頼みにする (*kokorodanomi ni suru*) v kap. 3.2.

U následujících pěti kompozit je sémanticky velmi exponovaná **ohleduplnost**, **všímavost** a **empatie** člověka a na ní založené **jednání pozorné vůči ostatním** a jeho výstupy (zejm. K-V_S30 a K-V_S32). První dvě kompozita (K-V_S16, K-V_S31) odkazují ke všímavému, ohleduplnému jednání člověka vůči jiné osobě, kdy bere z ohleduplnosti v úvahu i nejmenší detaily. V prvním případě je takové jednání konceptualizováno jako rozdávání (j. *kubari*) vlastního kokoro a v druhém případě jako jeho používání (j. *cukai*). Zejména v případě výrazu *kokorozukai* se setkáváme i s jeho uctivou variantou *o-korozukai*, jíž je mluvčím odkazováno k ohleduplnému, vstřícnému jednání nějaké osoby vůči němu (viz př. níže). Obě kompozita mají částečně synonymické varianty s psychismem *ki* na pozici prvního členu (*kikubari*, *kizukai*). S níže představenými kompozity se liší mírně významově a také na úrovni kolokací – např. spojení *ataakai kokorozukai* a *ataakai kokorokubari* (dosl. *teplé/vřelé/vlídne kokorozukai*, *kokorokubari*) jsou přirozená, zatímco spojení **ataakai kizukai* nebo **ataakai kikubari* (dosl. *teplé/vřelé/vlídne kizukai*, *kikubari*) nikoliv, a naopak vyjádření *šippai šinai jó ni kikubari / kizukai suru* (dosl. *dělat kikubari / kizukai*, *abych se vyhnul neúspěchu*) je přirozené, zatímco zapojení výrazů *kokorozukai* nebo *kokorokubari* ve stejné větě nikoliv (RRD). Významové nuance a kolokabilita jsou dány popsánými rozdíly mezi psychismy *kokoro* a *ki* – varianty s *kokoro* odkazují k vrozené a přirozené, z podstaty člověka vycházející ohleduplnosti, k jeho dobrosrdečnosti,

zatímco ohleduplnost/pozornost spjatou s *ki* lze charakterizovat jako momentální, navozenou, uvědomělou (více viz 2.3).

Kompozitum K-V_S16	心配り (<i>kokorokubari</i>)
Doslovný překlad	„kokoro + rozdávání“
Význam	velká/zvýšená pozornost vůči někomu/něčemu, (ohleduplná) všímavost, ohleduplnost
Příklad(y) užití	彼の心配りがとても有り難かった。[PWE] <i>Kare no kokorokubari ga totemo arigatakatta.</i> Jsem mu velmi vděčný za to, že byl vůči mně tak všímavý.
Synonymní výraz(y)	心遣い (<i>kokorozukai</i>) – viz kompozitum K-V_S31 気くばり (<i>kikubari</i>)

➤ Více viz frazém E16 心を配る (*kokoro o kubaru*) v kap. 3.2.

Kompozitum K-V_S31	心遣い / 心づかい (<i>kokorozukai</i>)
Doslovný překlad	„kokoro + používání/využití“
Význam	velká/zvýšená pozornost vůči někomu/něčemu, (ohleduplná) všímavost, (projevená) ohleduplnost, ohleduplné/solidární jednání; soucítění
Příklad(y) užití	お心遣いありがとうございました。[eDR] <i>O-kokorozukai arigató gozaimašita.</i> Velmi Vám děkuji za Vaši ohleduplnost.
Synonymní výraz(y)	心配り (<i>kokorokubari</i>) – viz kompozitum K-V_S16 心遣り (<i>kokorojari</i>) 気遣い (<i>kizukai</i>) – pouze částečně arch. 心入れ (<i>kokoro`ire</i>)

➤ Více viz frazém E2 心を遣う / 心を使う (*kokoro o cukau*) v kap. 3.2.

Složeným výrazem *kokorozukuši* (K-V_S33) se označuje jednání člověka, kdy pro druhého vykonává nějakou činnost s **veškerou pečlivostí a láskou**, případně také výsledek takové činnosti jako projev jeho vřelosti a lásky, a to na základě konceptualizace, že dotyčný své kokoro ze všech sil vydává/vypotřebovává (j. *cukusu*).

Kompozitum K-V_S33	心尽くし / 心づくし / 心尽 (<i>kokorozukuši</i>)
Doslovný překlad	„kokoro + vydání/vypotřebování“
Význam	provádění (nějaké činnosti) od srdce (s veškerou láskou a pečlivostí), vydání se (při nějaké činnosti pro někoho), oddání se nějaké činnosti; projev vřelosti/lásky, dárek od srdce
Příklad(y) užití	1. 心尽くしの手料理で旧友をもてなした。[ŠWEDD] <i>Kokorozukuši no terjóri de kjjúj o motenašita.</i> Svého starého přítele pohostila jídlem, které pro něj s veškerou pečlivostí uvařila. 2. お心尽くしの贈り物をありがとうございます。[PWE] <i>O-kokorozukuši no okurimono o arigató gozaimasu.</i>

Mnohokrát Vám děkuji za dárek od srdce.

- Více viz frazém E3 心を尽くす (*kokoro o cukusu*) v kap. 3.2.

Poslední dvě kompozita vztahující se k ohleduplnosti a všímavé pozornosti odkazují k výstupům vznikajícím z jejího projevení. Složenina *kokorozuke* (K-V_S32) se užívá ve významu „spropitné“/„dýško“ a skrze konceptualizaci, že člověk přidá své *kokoro*, vyjadřuje projevení vděku za poskytnutou péči či všímavé jednání, kterých se mu dostalo.

Kompozitum K-V_S32	心付け／心づけ／心付 (<i>kokorozuke</i>)
Doslovný překlad	„ <i>kokoro</i> + přidání“
Význam	spropitné, dýško, tuzér
Příklad(y) užití	運転手に心付けを千円渡した。[ŠWEDD] <i>Untenšu ni kokorozuke o sen'en watašita.</i> Řidiči jsem dal dýško 1000 jenů.

Dnes již poněkud knižním výrazem *kokorozoe* (K-V_S32) je označována přátelská rada či upozornění, které taktéž vychází z všímavosti a ohleduplnosti k protějšku. Dobře míněná rada je konceptualizována jako přidání/připojení svého *kokoro*.

Kompozitum K-V_S30	心添え (<i>kokorozoe</i>)
Doslovný překlad	„ <i>kokoro</i> + přidání/připojení“
Význam	přátelská rada, přátelské upozornění / doporučení, dobře míněná rada
Příklad(y) užití	お心添えに感謝いたします。[MKD] <i>O-kokorozoe ni kanša itašimasu.</i> Jsem Vám vděčný za Vaši radu.

Následující dvojice kompozit *kokoro'ucuri* (K-V_S27) a *kokorogawari* (K-V_S13) spadá mezi výrazy, které odkazují k dynamičnosti *kokoro*. Oběma slovy je vyjadřována proměnlivost, vrtkavost, konkrétně **přenesení zájmu** (viz př. 1 u *kokoro'ucuri*) a zejména **citu** (viz př. 2 u *kokoro'ucuri* a příklad u *kokorogawari*) z jednoho objektu na jiný. Z hlediska kontextu se však užívají zejména o lásce. *Kokoro* v nich figuruje ve významu „zájem“ či „cit“, jejichž proměny jsou konceptualizovány jako přesunutí se *kokoro* jinam (j. *ucuru*) nebo jeho proměnění se (j. *kawaru*).

Kompozitum K-V_S27	心移り (<i>kokoro'ucuri</i>)
Doslovný překlad	„ <i>kokoro</i> + přesunutí“
Význam	změna objektu/předmětu zájmu, přenesení zájmu na <i>něco/někoho</i> jiného, zakoukání se do jiné(ho)
Příklad(y) užití	1. 新しいモデルに心移りがする。[DS] <i>Atarašii moderu ni kokoro'ucuri ga suru.</i>

Ten nový model mě táhne.
 2. 彼女はぼくの友人に心移りした。[ŠWEDD]
Kanodžo wa boku no jūdžin ni kokoro 'ucuri šita.
 Zakoukala se do mého kamaráda.

Synonymní výraz(y) 心変り (*kokorogawari*) – viz kompozitum K-V_S13

➤ Více viz frazém E27 心移す (*kokoro o ucusu*) v kap. 3.2.

Kompozitum K-V_S13 心変わり／心変り (*kokorogawari*)

Doslovný překlad „*kokoro* + změna/proměna“

Význam přenesení zájmu na *něco/někoho* jiného, zakoukání / zamilování se do jiného(ho), nestálost (v lásce / zájmech / vkusu atp.)

Příklad(y) užití 私の婚約者が心変りして別の女性に走った。[OWED]
Wataši no kon'jakuša ga kokorogawari šite becu no džosei ni hašitta.
 Můj snoubenec se zakoukal do jiné ženy a utekl za ní.

Synonymní výraz(y) 心移り (*kokoro 'ucuri*) – viz kompozitum K-V_S27

Poslední čtyři kompozita podskupiny A1 reprezentují fenomény, které nejsou vnímány jako pozitivní, příjemné psychické stavy. V případě *kokorogakari* (K-V_S9) se jedná o **obavy, strachování se, trápení, starosti**.

Kompozitum K-V_S9 心懸かり／心掛かり／心がかり (*kokorogakari*)

Doslovný překlad „*kokoro* + zavěšení“

Význam starost, trápení, obavy

Příklad(y) užití 老母のことが心掛かりだ。[DS]
Róbo no koto ga kokorogakari da.
 Dělán si starosti o to, co bude s mojí starou maminkou.

Synonymní výraz(y) 気がかり (*kigakari*)

➤ Více viz frazém D5 心に掛かる (*kokoro ni kakaru*) v kap. 3.2.

Výrazy *kokorosawagi* (K-V_S24) a *kororoseku* (K-V_S25) odkazují k **rozrušenosti, vnitřnímu neklidu** způsobeným například vlivem nedočkavosti, neblahých pocitů. V prvním případě je rozrušení konceptualizováno jako *kokoro*, které vyvádí a dělá humbuk (j. *sawagu*), u druhého kompozita se jedná o konceptualizaci, že *kokoro* spěchá (j. *seku*).

Kompozitum K-V_S24 心騒ぎ (*kokorosawagi*)

Doslovný překlad „*kokoro* + rozruch“

Význam rozrušení, znepokojení, (vnitřní) neklid, neblahý pocit

Synonymní výraz(y) 胸騒ぎ (*munasawagi*)

➤ Více viz frazém C15 心が騒ぐ (*kokoro ga sawagu*) v kap. 3.2.

Kompozitum K-V_S25	心急く (<i>kokoroseku</i>)
Doslovný překlad	„kokoro + spěchat“
Význam	být netrpělivý, být nedočkavý, nemít stání, být jako na trní
Příklad(y) užití	一刻も早くと心急かれる。[DS] <i>Ikkoku mo hajaku to kokorosekareru.</i> Z toho, abych to měl co nejdřív, nemám chvíli stání.

- Více viz frazém C16 心がせく／心が急く (*kokoro ga seku*) v kap. 3.2.

Poslední kompozitum *kokoronokori* (K-V_S22) slouží k vyjádření **lítosti**, **nevyrovnanosti** zpravidla s něčím z minulosti, nebo přetrvávajících **obav** a **trápení**. Může jím být vyjadřován přímo daný stav nebo samotné obavy jakožto projev tohoto stavu. Přetrvávající obavy, nevyrovnanost jsou zde konceptualizovány jako zůstávání kokoro (u předmětu obav) – kokoro, které zůstává (j. *nokoru*). Do kontextu se zpravidla zapojuje se sponou nebo slovesy *aru*, *suru* (*kokoronokori da*; *kokoronokori ga aru*, *kokoronokori ga suru*). Ve spojení *kokoronokori no nai jó ni* (dosl. *abych neměl kokoronokori*) se užívá obdobně jako kompozitum *kokoro'okinaku* v jeho druhém významu „bez obav“, „v klidu“ (viz výše K-A12 v 3.1.1.1).

Kompozitum K-V_S22	心残り (<i>kokoronokori</i>)
Doslovný překlad	„kokoro + zůstávání“
Význam	(přetrvávající) lítost, pocit nedořešenosti, (pocitová) nevyrovnanost s něčím (z minulosti)
Příklad(y) užití	完成を見届けられないのが心残りだ。[MKD] <i>Kansei o mitodokerarenai no ga kokoronokori da.</i> Mrzí mě / je mi líto, že nebudu moct být u dokončení.

- Více viz frazém C11 心が残る (*kokoro ga nokoru*) v kap. 3.2.5

A2. Kompozita vyjadřující psychickou činnost a psychické rozpoložení spjaté s intelektem/rozumem

Do této podskupiny zařazujeme celkem 10 kompozit, jež odkazují k psychické aktivitě člověka spjaté zejména s intelektem a z ní plynoucím výstupům. První čtyři kompozita se shodně týkají **zřetele**, uvědomělé **pozornosti** a s nimi spjatého **přístupu**, **snahy**, ale také zaujatého **mentálního postoje** a **stavu vnitřní připravenosti**. Složené sloveso *kokorogakeru* (K-V_S11) a z něj odvozené slovesné substantivum *kokorogake* (K-V_S10) odkazují ke snaze člověka mít něco během každodenního života na paměti / na zřeteli a řídit se tím – nezapomínat na to a snažit se o to, což je konceptualizováno jako zavěšení (j. *kakeru*) daného předmětu snahy na kokoro.

Kompozitum K-V_S11	心掛ける／心がける／心懸ける (<i>kokorogakeru</i>)
Doslovný překlad	„kokoro + zavěsit“
Význam	snažit se o <i>něco</i> (a nezapomínat na to), usilovat, mít neustále na paměti (a provádět s <i>nějakým</i> cílem), nespouštět ze zřetele
Příklad(y) užití	人に迷惑をかけないように心がける。[MKD] <i>Hito ni meiwaku o kakenai jó ni kokorogakeru.</i> Snažím se nebýt lidem na obtíž.

➤ Více viz frazém D6 心に掛ける／心に懸ける (*kokoro ni kakeru*) v kap. 3.2.

Kompozitum K-V_S10	心掛け／心がけ／心懸け (<i>kokorogake</i>)
Doslovný překlad	„kokoro + zavěšení“
Význam	přístup, (mentální/životní) postoj
Příklad(y) užití	彼は平常の心掛けがよいから金に困ることはないだろう。[PWE] <i>Kare wa heidžó no kokorogake ga joi kara kane ni komaru koto wa nai daró.</i> Vzhledem k tomu, že v životě jedná uvážlivě/prozíravě, nebude mít nejspíš problém vyjít s penězi.
Synonymní výraz(y)	částečně 心構え (<i>kokorogamae</i>) – viz kompozitum K-V_S12

Ve srovnání s výše uvedeným složeným slovesným substantivem *kokorogake*, následující výraz *kokorogamae* (K-V_S12), jenž je ve slovnících uváděn jako jeho synonymum, odkazuje k **mentální připravenosti** člověka na možný vývoj věcí, díky které nebude případně zaskočen. Jedná se o připravenost zpravidla ve vztahu ke konkrétní události spjatou s předvídaním jejího možného vývoje, zatímco v případě výrazu *kokorogake* jde o (dlouhodobý) životní postoj, každodenní snahu a z ní plynoucí schopnost na nejrůznější nastalé situace reagovat nebo připravenost je přijmout – proto je přirozené spojení (*higoro no*) *kokorogake ga ii/warui* (dosl. *každodenní kokorogake je dobré/špatné*), ale obměna s výrazem *kokorogamae* zde možná není, a naopak kolokace *kokorogamae o suru* (dosl. *udělat kokorogamae*) nebo *iza to iu toki no kokorogamae* (dosl. *kokorogamae pro případ krize/mimořádné situace*) jsou běžné, zatímco **kokorogake o suru* nebo **iza to iu toki no kokorogake* nikoliv (AD, s. 163; RRD), též *kokorogamae ga hicujó da* (dosl. *je potřeba kokorogamae*) nebo *kokorogamae o katameru* (dosl. *upevnit kokorogamae*). Sloveso *kamaeru* a odvozené substantivum *kamae* nesou význam „připravit se / nachystat se“ na nějakou konkrétní činnost nebo úkon („zaujmout konkrétní postoj“, „být ve střehu“) a lexémem *kokoro* je ve složenině *kokorogamae* odkazováno ke skutečnosti, že člověk daný postoj zaujímá

ve své mysli, nikoliv tělesně – to je vyjádřeno složeným slovesem *migamaeru* (身構える, dosl. *tělo + připravit/zaujmout*).

Kompozitum K-V_S12	心構え (<i>kokorogamae</i>)
Doslovný překlad	„ <i>kokoro</i> + připravenost / postoj“
Význam	duševní/mentální připravenost
Příklad(y) užití	いざという時のためにふだんからの心構えが必要だ。[eDR] <i>Iza to iu toki no tame ni fudan kara no kokorogamae ga hicujó da.</i> Je třeba být neustále (vnitřně) připraven na mimořádné situace. / S mimořádnými situacemi je třeba neustále počítat.
Synonymní výraz(y)	心の準備 (<i>kokoro no džunbi</i>) – viz frazém A3 v kap. 3.2. arch. 心組み (<i>kokorogumi</i>)

Složeným slovesem *kokoro suru* (dosl. *dělat kokoro*) je vyjadřováno **obezřetné jednání, opatrnost**. *Kokoro* se zde uplatňuje ve významu „zřetel“ (j. 留意, *rjúi*), „pozornost“.

Sloveso se často používá v přechodníkovém tvaru *kokoro šite* (viz př. 2).

Kompozitum K-V_S26	心する (<i>kokoro suru</i>)
Doslovný překlad	„ <i>kokoro</i> + dělat“
Význam	mít se na pozoru, věnovat pozornost, být obezřetný/opatrný; (ve tvaru 心して) pozorně, s obezřetností/opatrností, opatrně
Příklad(y) užití	1. よくよく心すべきである。[KE] <i>Joku joku kokoro subeki de aru.</i> Měli bychom se mít velmi na pozoru. 2. 一度事故を起こしてからは心して運転している。[PWE] <i>Ičido džiko o okošite kara wa kokoro šite unten šite iru.</i> Od té doby, kdy jsem způsobil dopravní nehodu, řídím s největší opatrností.

V následujících třech kompozitech je lexémem *kokoro* specifikováno, že se daný psychický proces charakterizovaný druhým členem kompozita odehrává skrytě – v duchu, v mysli člověka. V případě slovesného substantiva *kokoro ’oboe* (K-V_S23) se jedná o **vzpomínku vybavenou v mysli** (j. *oboe* ze slovesa *oboeru*, č. *pamatovat*). Slovesné substantivum *oboe* se jakožto druhý člen kompozit takto pojí i s výrazy odkazujícími ke smyslovému vnímání – např. *mi ’oboe* (č. *vizuální vzpomínka – o něčem, co už člověk někdy spatřil*) nebo *kikioboe* (č. *poslechová vzpomínka – o něčem, co už člověk někdy slyšel*).

Kompozitum K-V_S23	心覚え (<i>kokoro ’oboe</i>)
Doslovný překlad	„ <i>kokoro</i> + pamatování“
Význam	1. vybavená vzpomínka, ponětí 2. poznámka (jakožto připomínka/upomínka)

Příklad(y) užití	1. そのことについては全く心覚えがない。[DS] <i>Sono koto ni cuite wa mattaku kokoro 'oboe ga nai.</i> K tomu si vůbec nic nevybavuji. / Nic mi to neříká. 2. 手帳に心覚えを書きつける。[MKD] <i>Tečó ni kokoro 'oboe o kacicukeru.</i> Zapsat si do diáře poznámku, abych nezapomněl.
Synonymní výraz(y)	1. 心当たり (<i>kokoro 'atari</i>) – viz kompozitum K-V_S2

Kompozitum *kokoro 'atari* (K-V_S2) zapojované do kontextu ve spojení se slovesem *aru* (č. *mít*) má význam „mít **představu/ponětí/tušení**“. Základní význam slovesa *ataru* je „udeřit“, „narazit“, ale má i další významy a setkáváme se s ním také jako se slovesným modifikátorem ve složených slovesech – např. ve spojení se slovesem *omou* (č. *myslet*) jako *omoi 'ataru* (č. *vybavit si, napadnout někoho něco, být si vědom – uvědomit si*). I na základě významových definic ve slovnících lze usuzovat, že v kompozitu *kokoro 'atari* je druhý člen (*atari*) uplatněn právě ve významu *omoi 'ataru*, čili se jedná o to, co si člověk **vybavuje v duchu**, o jeho **ponětí**.

Kompozitum K-V_S2	心当たり (<i>kokoro 'atari</i>)
Doslovný překlad	„ <i>kokoro</i> + <i>zásah</i> “
Význam	tušení, ponětí, představa; v duchu si <i>něco</i> vybavovat (k dané věci), mít ponětí
Příklad(y) užití	なぜ彼女が私を憎むのかまったく心当たりがないのです。[ŠWEDD] <i>Naze kanodžo ga wataši o nikumu no ka mattaku kokoro 'atari ga nai no desu.</i> Nemám absolutně ponětí, proč ke mně chová zášť.
Synonymní výraz(y)	心覚え (<i>kokoro 'oboe</i>) – viz kompozitum K-V_S23

Třetí kompozitum této skupiny je *kokorozumori* (K-V_S34) složené z lexému *kokoro* specifikujícího, že se daný proces odehrává skrytě v nitru člověka, a slovesného substantiva *cumori* s významem „záměr“/„plán“. Výrazem je odkazováno na **plánování a promyšlení věcí v duchu předem** nebo **k předem v duchu učiněným představám/odhadům situace**.

Kompozitum K-V_S34	心積もり (<i>kokorozumori</i>)
Doslovný překlad	„ <i>kokoro</i> + <i>záměr</i> “
Význam	(předem v duchu promyšlený) plán/záměr, promyšlenost, předpoklad/odhad (učiněný v duchu); připravenost, počítání s <i>něčím</i>
Příklad(y) užití	1. ひそかに心積もりしていたとおりになる。[DS] <i>Hisoka ni kokorozumori šite ita tóri ni naru.</i> Věci probíhají tak, jak jsem si (předem v duchu) představoval.

2. 子供に迷惑をかけないよう老後の心積もりはちゃんとしてある。

[ŠWEDD]

Kodomo ni meiwaku o kakenai jó rógó no kokorozumori wa čanto šite aru.

Už mám řádně promyšlené, jak to ve stáří udělám, abych nebyla dětem na obtíž.

Synonymní výraz(y) 胸積もり (*munazumori*), 胸算用 (*munazan'jó*)

心構え (*kokorogamae*) – viz kompozitum K-V_S12

Dvojice kompozit *kokoro'eru* (K-V_S8) a odvozeného substantiva *kokoro'e* (K-V_S7) odkazují k **poznání, (po)rozumění věcem** a **osvojení znalostí/dovedností** či přímo k těmto **znalostem**. U slovesa *kokoro'eru* je ve slovnících uváděno více významů, z nichž v moderní japonštině dominují tři – 1. „být si vědom“/„rozumět“, 2. „vzít na vědomí“/„pochopit“, a 3. „vyznat se“/„mít přehled“. Nejedná se však o pouhé faktické znalosti a uvědomění, ale takové, které jsou založeny na prožité zkušenosti a jsou řádně osvojeny, a proto se zpravidla pojí k nějaké disciplíně (např. umělecké, tradiční, jako je čajový obřad, bojové umění atp.) – zejm. ve významu 3 u slovesa a analogicky významu 1 u substantiva. Nelze proto utvořit spojení **rekiši no kokoro'e ga aru* (dosl. *mít kokoro'e o historii*), protože historie není disciplína, kterou by člověk mohl zažít a osvojit si. *Kokoro* v kompozitu figuruje ve významu „znalost“/„poznání“, které člověk získává (j. *eru*), nabývá zkušeností.

Kompozitum K-V_S8 心得る (*kokoro'eru*)

Doslovný překlad „*kokoro* + *získat*“

Význam

1. rozumět, dobře chápat, být si vědom
2. porozumět, vzít na vědomí po důkladném pochopení okolností
3. vyznat se, mít přehled (v nějaké disciplíně), mít *něco* osvojeno

Příklad(y) užití

1. 自分の立場はちゃんと心得ているから心配しないでくれ。

[ŠWEDD]

Džibun no tačiba wa čanto kokoro'ete iru kara šinpai šinaide kure.

Jsem si moc dobře vědom své role, tak si nedělej starosti.

2. 委細、しかと心得ました。[MKD]

Isai, šika to kokoro'emašita.

Všemu jsem řádně porozuměl (a беру to na vědomí).

3. 茶道も少しは心得ている。[DS]

Sadó mo sukoši wa kokoro'ete iru.

Trochu se vyznám i v čajovém obřadu.

Jmenný tvar *kokoro'e* má navíc odvozený význam „základní pravidla“/„desatero“ (v nějaké disciplíně). Z tohoto tvaru jsou dále utvořeny další výrazy – *kokoro'e'gao*

(心得顔, dosl. „kokoro 'e“ + „obličej/tvář“, č. *srozuměný výraz*) a kokoro 'e 'čigai (心得違, dosl. „kokoro 'e“ + „jinak/lišit se“, č. *nerozvážnost, nerozumnost*).

Kompozitum K-V_S7	心得 (<i>kokoro 'e</i>)
Doslovný překlad	„kokoro + získání“
Význam	1. znalosti, přehled, dovednosti, zkušenosti a um (v <i>nějaké</i> disciplíně) 2. (základní) pravidla, desatero, instrukce 3. postoj/chování v každodenním životě; to, co musí mít člověk v denním životě neustále na paměti
Příklad(y) užití	1. 武術の心得がない。[ŠWEDD] <i>Budžucu no kokoro 'e ga nai.</i> S bojovým uměním nemám žádné zkušenosti (a žádné neumím). 2. 接客の心得を教わる。[MKD] <i>Sekkjaku no kokoro 'e o osowaru.</i> Učit se (od <i>někoho</i>) správnému zacházení se hosty. 3. 日ごろの心得がよくない。[DS] <i>Higoro no kokoro 'e ga jokunai.</i> Běžně se chová špatně.

Posledními výrazy přiřazenými ke skupině A2 jsou složené sloveso *kokoromiru* (K-V_S20) a z něj odvozené substantivum *kokoromi* (K-V_S19) odkazující k **pokusům** a **snaze**, v nichž je lexém *kokoro* již natolik zažitý, že ani nejsou považovány za složená slova¹⁶⁰. Etymologicky (NGD, s. 492; eNKD; DS; KE) však pochází ze spojení lexému *kokoro* se slovesem *miru* (心見る, dosl. „kokoro“ + „vidět“/„zkusit“) a původního významu tohoto spojení – „prověřit kokoro“ (j. 心試, *kokoromiru*). Lexém *kokoro* je v původním výrazu pravděpodobně uplatněn ve významu „záměr“ (tedy „prověřit záměr“), ale v etymologickém pojednání bližší vysvětlení bohužel nenacházíme.

Kompozitum K-V_S20	試みる (<i>kokoromiru</i>)
Kompozitum K-V_S19	試み (<i>kokoromi</i>)
Doslovný překlad	„kokoro + vidět/zkusit“
Význam	zkusit, pokusit se (uspět/zdolat), vyzkoušet; pokus, zkouška (s cílem uspět)
Příklad(y) užití	1. いろいろな方法で実験を試みる。[MKD] <i>Iroiro na hóhó de džikken o kokoromiru.</i> Pokusit se různými způsoby o úspěšné provedení pokusu. 2. 成功するまでには多くの試みがなされた。[ŠWEDD] <i>Seikó suru made ni wa óku no kokoromi ga nasareta.</i> Než bylo dosaženo úspěchu, bylo provedeno několik pokusů.

¹⁶⁰ K takovému vnímání jistě přispívá i skutečnost, že jsou zapisovány jedním znakem 試 (nikoliv *心見る).

A3. Kompozita vyjadřující psychickou činnost a psychické rozpoložení spjaté s vůlí/motivací

Mezi kompozita, v nichž je lexém *kokoro* uplatněn s dominancí volního profilu, počítáme tři. První dvě jsou sloveso *kokorozasu* (K-V_S28) a z něj odvozené substantivum *kokorozaši* (K-V_S29), jimiž je označováno **sledování** a **usilování o dosažení nějakého (životního) cíle** a s tím spjaté **vůle** a **ambice**. Etymologicky (NGD, s. 491) pochází ze spojení *kokoro* (o) *sasu* (心指す, dosl. *ukázat/směřovat kokoro*).¹⁶¹ Slovo *kokoro* je v tomto kompozitu uplatněno hned v několika svých dílčích významech – „vůle“, „záměr“, „pocit“, „vřelost“, čímž zakládá i jednotlivé významy celého kompozita. V případě významu „ambice“/„životní cíl“ je specifikováno, že si daný záměr člověk uchovává ve svém nitru (*kokoro*) a své *kokoro* (mysl – vůle, uvažování) k tomu stanovenému cíli směřuje; ve druhém uvedeném významu substantiva („projev dobré vůle“/„laskavost“) je lexém *kokoro* reprezentantem vřelosti člověka vůči druhému. V případě druhého významu se v japonštině setkáváme i s uctivým tvarem *o-kokorozaši* (お志, č. „honorifikační prefix *o-*“, + „*kokorozaši*“), kdy je odkazováno k laskavosti nebo dobré vůli, kterou člověku někdo projevil (č. např. *Vaše laskavost*) – viz př. 2a, a zároveň také s použitím slova *kokorozaši*, kdy mluvčí naopak skromně odkazuje k tomu, co sám daruje/projevuje (např. *hon no kokorozaši dake*, č. *je to opravdu jen malá pozornost*) – viz př. 2b. Kompozitum *kokorozaši* je také samo součástí několika frazémů – např. *kokorozaši o tateru* (志を立てる, č. *stanovit si cíl/ambici*) a *kokorozaši o togeru* (志を遂げる, č. *splnit svůj životní cíl*).

Kompozitum K-V_S28	志す (<i>kokorozasu</i>)
Kompozitum K-V_S29	志 (<i>kokorozaši</i>)
Doslovný překlad	„ <i>kokoro</i> + <i>namiřit/směřovat, namíření/směřování</i> “
Význam	1. usilovat, mít ambici; životní/dlouhodobý cíl, ambice, vůle 2. laskavost, projev dobré vůle; malá pozornost (skrom.)
Příklad(y) užití	1a. 彼女は最初は法律家を志した。[ŠWEDD] <i>Kanodžo wa saišo wa hóricuka o kokorozašita.</i> Nejprve měla ambici stát se právníčkou.

¹⁶¹ Kompozitum *kokorozasu* i odvozené substantivum *kokorozaši* jsou zapisována jedním znakem 志 (nikoliv *心指す). Znak 志 je tvořen determinativem 心 („*kokoro*“) a fonetika 止 (stará podoba znaku 之) s významem „jít/směřovat“, a celkový jeho význam je tedy „směřování *kokoro*“ (ŠKGR, 2011), příp. „směřovat kokorem“ (ve smyslu „upínat se celým svým srdcem“).

1b. ついに彼は会社を興すという志を遂げた。 [OWED]

Cui ni kare wa kaiša o okosu to iu kokorozaši o togeta.

Konečně splnil svůj životní cíl založit vlastní firmu.

2a. お志はありがたいのですが… [PWE]

O-kokorozaši wa arigatai no desu ga, ...

Vaší laskavosti si velice vážím, ale ...

2b. これはほんの志ですが。 [OWED]

Kore wa hon no kokorozaši desu ga.

Je to opravdu jen malá pozornost.

Kompozitem *kokoromakase* (K-V_S18) se odkazuje k jednání podle svého – **podle své vlastní vůle**, ale zároveň také **v souladu se svými pocity a psychickým rozpoložením**, tj. takové, kdy člověk nepřemýšlí a nechává (j. *makaseru*) vše na svém kokoro (nechává se vést svým cítěním). Lexém *kokoro* je v kompozitu uplatněn v celé šíři svých významů – od „vůle“ po „pocity“/„cítění se“.

Kompozitum K-V_S18	心任せ (<i>kokoromakase</i>)
Doslovný překlad	„kokoro + svěřením“
Význam	jednání v souladu s bezprostředními pocity / svobodnou vůlí, jak se člověku zrovna chce, podle svého
Příklad(y) užití	心任せの旅に出てみたい。 [KaKoD] <i>Kokoromakase no tabi ni dete mitai.</i> Chtěl bych se zkusit vydat na (předem nenaplánovanou) cestu a jít, kam mě nohy zrovna zavedou.
Synonymní výraz(y)	心のまま (<i>kokoro no mama</i>) – viz frazém A12 v kap. 3.2.4 気のまま (<i>ki no mama</i>)

- Více viz frazém D9 心に任せる (*kokoro ni makaseru*) v kap. 3.2.4

B. Kompozita charakterizující člověka (jeho povahu), příp. jeho konání, atp., na základě jejich působení

Mezi kompozita, jejichž prostřednictvím je charakterizována povaha člověka, jsme zařadili pouze dvě. Prvním je složené slovesné substantivum *kokorobae* (K-V_S5), jímž jsou označovány **dobrá povaha / charakter** člověka a jejich vnější projevy. V klasické japonštině měl výraz více významů, z nich můžeme jmenovat například „empatii“/„ohleduplnost“, které korespondují s výše uvedeným. Druhý člen kompozita *hae* (-*bae*) je zpodstatněným tvarem slovesa *hau* (延 う) z klasické japonštiny s významem „rozšířit“/„roztáhnout“/„odmotat“, a význam celého spojení je tak vykládán jako „vydat působení kokoro vně“/„směřovat působení kokoro směrem ven“ (DS; eDR; NGD, s. 492; MKD; eNKD). Dobrý charakter je tedy konceptualizován jako

zvnějšňování nitra/podstaty (tj. odvíjení kokoro zevnitř ven). Je příznačné, že kompozitum tvoří kolokaci pouze s kladnými charakteristikami, s osobnostními rysy, které jsou považovány za povahové přednosti člověka – např. *kokorobae ga ii* (dosl. *kokorobae je dobré*), *sugureta kokorobae* (dosl. *kokorobae je vynikající*), *kokorobae no sunao na hito* (dosl. *člověk s upřímným kokorobae*).

Kompozitum K-V_S5	心延え (<i>kokorobae</i>)
Doslovný překlad	„kokoro + rozšíření“
Význam	1. charakter, povaha, dobré založení řídč. 2. ohleduplnost, empatie
Příklad(y) užití	常に弱者の視点からものを見ようとする彼女の心ばえは今も変わらない。[ŠWEDD] <i>Cune ni džakuša no šiten kara mono o mijó to suru kanodžo no kokorobae wa ima mo kawaranai.</i> V tom, že se vždy snaží dívat se na věci z pohledu těch slabších, je pořád stejná (se na její povaze nic nemění).
Synonymní výraz(y)	1. 心馳せ (<i>kokorobase</i>), 心立て (<i>kokorodate</i>), 気立て (<i>kidate</i>), 心意気 (<i>kokoroiki</i>) – viz níže v 3.1.1.3 2. 心配り (<i>kokorokubari</i>) – viz kompozitum K-V_S16, 心遣い (<i>kokorozukai</i>) – viz kompozitum K-V_S31

Poslední kompozitum *kokoro'aru* (K-V_S1) je antonymum k výrazu *kokoronai* (K-A10) a označuje se jím člověk nebo konání, jsou-li **uvědomělé, rozumné**, ale také **ohleduplné** nebo **vnímavé vůči kráse** – mají / je (j. *aru*) v nich kokoro (viz též komentář v 3.1.1.1 u K-A10). V kompozitu je lexém *kokoro* uplatněn v různých svých dílčích významech, které zakládají jednotlivé významy samotného kompozita. Dominuje však empatie, citlivost a vnímavost (profil emocionální), ale zastoupen je také úsudek, uvědomělost a rozvážnost (profil intelektuálně-rozumový).

Kompozitum K-V_S1	心ある (<i>kokoro'aru</i>)
Doslovný překlad	„kokoro + jsoucí/mající“
Význam	1. uvědomělý, rozumný, rozvážný; 2. ohleduplný, empatický, mající cit; 3. vnímavý vůči kráse
Příklad(y) užití	1. それは心ある人のすることではない。[ŠWEDD] <i>Sore wa kokoro'aru hito no suru koto dewanai.</i> To není věc, kterou by udělal normální rozumný člověk. 2. 心ある人の援助に頼るほかない。[ŠWEDD] <i>Kokoro'aru hito no endžo ni tajoru hoka nai.</i> Nezbývá než se spolehnout na pomoc někoho empatického.

3. この庭は心ある人に見せたい。[PWE]

Kono niwa wa kokoro'aru hito ni misetai.

Rád bych tuto zahradu ukázal někomu vnímavému, kdo by ji uměl ocenit.

Antonymní výraz

心無い／心ない (*kokoronai*) – viz kompozitum K-A10

V analyzovaných složených slovesech a slovesných substantivech spatřujeme kokoro uplatněné v konceptualizacích takových cílových oblastí, jako jsou konkrétní povahové vlastnosti (zejm. EMPATIE, UVĚDOMĚLOST, CITLIVOST/VNÍMAVOST), ale zejména různé psychické procesy a stavy spjaté s emocionalitou (např. RADOST, TĚŠENÍ SE, EMPATICKÉ JEDNÁNÍ, CITOVÉ ZAUJETÍ, LÁSKA, OBÁVÁNÍ SE, TRÁPENÍ), rozumem/intelektem (např. POZNÁNÍ, POROZUMĚNÍ, PONĚTÍ, TUŠENÍ, MENTÁLNÍ POSTOJ a PŘIPRAVENOST, OBEZŘETNÉ JEDNÁNÍ, VZPOMÍNÁNÍ a ROZPOMÍNÁNÍ), a také vůlí (SLEDOVÁNÍ AMBICÍ, CTIŽÁDOSTIVÉ JEDNÁNÍ, VOLNÍ JEDNÁNÍ). Mezi artikulovanými psychickými stavy a procesy jsou zastoupeny jak ty, které jsou vnímány pozitivně (např. hřejivý pocit, těšení se, empatické cítění), tak negativně (např. obavy, trápení, rozrušenost). Vyvozujeme také, že popisované psychické jevy se týkají jak člověka jakožto jednotlivce – odehrávající se v něm bez vazby na ostatní osoby, tak zároveň se jedná o jevy, ke kterým dochází a které nastávají během jeho interakce a jeho vztahu s ostatními lidmi.

V jednotlivých výrazech se uplatňují všechny tři subprofily generálního významového profilu KOKORO_p, které jsme zatím popsali, avšak dominuje profil emocionální. V mnoha z analyzovaných výrazů je zároveň také silně aktivizován profil LOKALIZACE vycházející z generálního profilu somatického KOKORO_s. To v analyzovaném materiálu dokládají četné odkazy na skutečnost, že se dané psychické stavy nebo procesy odehrávají skrytě, pouze v nitru/mysli, uvnitř člověka (např. *kokoro'iwai*, *kokorodanomi*, *kokorozumori*, *kokoromači*). Během analýzy jsme sledovali také, jak je konceptualizováno kokoro, a to jako nádoba, věc, člověk (souhrnně viz 3.3).

3.1.1.3 Složená substantiva a ostatní strukturní typy

Posledním typem kompozit, v nichž *kokoro* zaujímá pozici prvního člena, jsou substantiva složená z lexému *kokoro* a jiného substantiva (3b). Druhou pozici zaujímá substantivum z japonské nebo sinojaponské vrstvy lexika. Kompozit tohoto typu fixovaných ve slovnících, která jsou aktuální i v moderní japonštině, není mnoho. Uvedeme zde jen dvě, která obě odkazují k povaze člověka.

Prvním je výraz *kokoroiki* (心意気) složený z lexému *kokoro* a substantiva *iki* (č. *povaha, elán*). Celkový význam kompozita je „energická povaha“, „entuziasmus“. Druhým složeným substantivem je *kokorone* (心根), které se skládá z lexému *kokoro* a substantiva *ne* (č. *kořen*). Kompozitum má dva významy: 1) „povaha“, „charakter“; 2) „pocity/myšlenky, které má člověk hluboko v srdci“. Užívá se například v kolokacích *kokorone ga kusaru* (心根が腐る, č. *mít zkažený – dosl. prohnilý – charakter*) nebo *kokorone ga jasašii* (心根が優しい, č. *mít laskavou povahu*).

Mezi ostatní typy kompozit používaných i v moderní japonštině náleží výraz *kokorobakari* (心許り, dosl. *kokoro + pouze*) s významem „pouze od srdce“. V promluvě je typicky zapojen v přívlastku a modifikuje substantiva, která označují dárek atp. ve významu „jen malá pozornost“. Za zmínku stojí také kompozitum *kokoronaši (ka)* (心なし(か)) s významem „mít dojem“, „zdá se“, „jaksi“, jehož užitím se relativizuje mluvčím popisovaná skutečnost, když ji přičítá svým pocitům – např. 心なしか彼にはいつもの元気がなかった。(ŠWEDD) *Kokoronaši ka kare ni wa icumo no genki ga nakatta.*; č. *Měl jsem pocit, jako by nebyl v takové pohodě, v jaké normálně bývá.*

3.1.2 Domácí japonská kompozita s *kokoro* na druhé pozici

Kompozit, v nichž lexém *kokoro* figuruje na druhé pozici (*-kokoro/-gokoro*), již zpravidla zaujímá člen pojmotvorný, je oproti prvnímu analyzovanému typu složenin ve slovnících fixováno výrazně méně (v KE kolem 150). Většina z nich pochází z klasické japonštiny a konkrétního literárního díla a v moderní japonštině se běžně nepoužívá. Setkáváme se zde se dvěma strukturními typy: složená substantiva o struktuře „substantivum + *kokoro/gokoro*“ (4a); složená substantiva o struktuře „jmenný (spojovací) tvar slovesa + *kokoro/gokoro*“ (4b).

Z excerpovaných složených substantiv typu 4a aktuálních i v moderní japonštině jich zařazujeme do naší analýzy devět (*egokoro, futagokoro, kigokoro, monogokoro, otagokoro, onnagokoro, otokogokoro, satogokoro, šitagokoro*) a z typu 4b dvě (*asobigokoro a dekgokoro*). Většina substantiv prvního typu však figuruje (i) v ustálených frazeologických vazbách nebo příslovích (např. *monogokoro, satogokoro, otagokoro, otokogokoro, onnagokoro*), a proto je blíže komentujeme až v následující podkapitole 3.2. Lexém *kokoro* je v kompozitech jakožto druhý člen uplatněn v celé své komplexnosti, ve více svých dílčích významech, a konkrétní

význam, je-li vymezen, vychází najevo až v kontextu. Z významového hlediska tato kompozita odkazují (I) k (určité) obecně pojaté povaze, mentalitě nebo cítění (generální profil psychický KOKORO_P); (II) k rozumu, dovednostem a znalostem, postoji, konkrétnímu záměru či pohnutkám (v popředí jsou profil intelektuální a volní), a/nebo (III) ke konkrétním pocitům, citům (v popředí je profil emocionální).

(I) K obecně pojaté **povaze, mentalitě** nebo **cítění** je odkazováno v následujících čtyřech složeninách.

- **onnagokoro** (女心, dosl. „žena + kokoro“) – viz přísloví G29 v kap. 3.2.
- **otokogokoro** (男心, dosl. „muž + kokoro“) – viz přísloví G29 v kap. 3.2.

Těmito dvěma kompozity (dosl. *ženské kokoro*, *mužské kokoro*), která se objevují i v příslovích (viz 3.2), je odkazováno k mentalitě žen (*onnagokoro*, č. např. *ženská duše*) a mužů (*otokogokoro*, č. např. *mužská duše*) – př. 1, ale také k jejich cítění nebo citům vůči opačnému pohlaví, vč. touhy a instinktů (zejm. v případě kompozita *otokogokoro* – viz př. 2).

Příklad(y) užití

1. あなたは女心がわかっていない。[ŠWEDD]

Anata wa onnagokoro ga wakatte inai.

Ty ženské duši nerozumíš.

2. 彼女のあの目つきが男心をくすぐるのだ。[ŠWEDD]

Kanodžo no ano mecuki ga otokogokoro o kusuguru no da.

Ten její pohled v mužích vzbuzuje touhy.

- **kigokoro** (気心, dosl. „ki“ + „kokoro“)

Substantivum *kigokoro* spojující dva japonské klíčové psychismy *ki* (気, viz 2.3) a *kokoro* (心) odkazuje ke skutečné povaze, cítění, způsobu uvažování konkrétního člověka. Do kontextu je zapojováno zpravidla v kolokaci se slovesem *širu* (知る, č. *znát*), příp. *wakaru* (わかる, č. *vědět*), a to v záporném tvaru *kigokoro ga širenai* (気心が知れない, č. *cizí, kterého člověk dobře nezná, do kterého moc nevidí*), nebo v kladném tvaru *kigokoro ga/no šireta* (気心が／の知れた, č. *dobře někoho znát, být si blízký, důvěrný*), a charakterizuje se jím vztah k nějaké osobě – zda-li ji dotýčný zná dobře, zná její povahu, způsob uvažování i cítění, a tedy zda jejich vztah (ne)vyžaduje ostych, zdrženlivost atp.

Příklad(y) užití

気心のよくわかった仲だ。[ŠWEDD]

Kigokoro no joku wakatta naka da.

Jsme blízcí přátelé – vzájemně se dobře známe.

- **asobigokoro** (遊び心, dosl. „hraní / zabavení se“ + „kokoro“)

Spojení lexému *kokoro* se jmenným tvarem slovesa *asobu* (č. *hrát si, bavit se*) se užívá ve dvou významech: 1. „hravá povaha“/„hravost“, „nеспoutanost“, „odlehčenost“ (zprav. kolokace *asobigokoro ga aru*, dosl. *mít asobigokoro*, č. *mít hravou povahu* – o člověku; *být nápaditý* – např. o konkrétním díle jako projevu autorovy nespoutanosti, hravosti), 2. „chuť se bavit“ (viz př. 2). V kontextu se s ním setkáváme i ve významu „z hravosti“/„nezávazně“, „jen tak“ (v zapojení *遊び心で*, dosl. *z asobigokoro*, viz př. 3).

Příklad(y) užití

1. まじめ一方で遊び心がない。[DS]

Madžime ippó de asobigokoro ga nai.

Je pořád pečlivý a chybí mu hravost.

2. 夜になると色とりどりのネオンサインが男たちの遊び心をそそる。

[ŠWEDD]

Joru ni naru to, iro toridori no neon sain ga otokotači no asobigokoro o sosoru.

Když nastane noc, popouzí pestrobarevné neonové nápisy mužskou chuť se pobavit.

3. 遊び心で油絵を始める。[MKD]

Asobigokoro de abura'e o hadžimeru.

Jen tak (nezávazně) se začít věnovat olejomalbě.

(II) O **rozumu, dovednostech a znalostech**, postoji, konkrétním **záměru** či pohnutkách pojednává pět kompozit.

- **monogokoro** (物心, dosl. „věc + kokoro“, č. *rozum, ponětí/povědomí o světě* či *o věcech*) – více viz frazém F5 物心が付く (*monogokoro ga cuku*) v kap. 3.2.

- **egokoro** (絵心, dosl. „obraz + kokoro“, č. *malířské dovednosti; chuť malovat*)

Složeným substantivem *egokoro* se označují 1) malířské dovednosti či znalosti a také smysl člověka pro malířství a krásu obrazů; 2) chuť malovat (pocit), nálada kreslit. V prvním významu se uplatňuje typicky v kolokaci *egokoro ga aru* (dosl. *mít egokoro*), ve druhém významu například v kolokaci *egokoro ga ugoku* (dosl. *egokoro se hýbe*).

Příklad(y) užití

この美しい景色には絵心がそそられる。[ŠWEDD]

Kono ucukušii kešiki ni wa egokoro ga sosorareru.

Tato překrásná scenérie ve mně probouzí chuť kreslit.

- **futagokoro** (二心, též sj. jako *nišin*, dosl. „dvě + kokoro“, č. *nelojálnost, mít dvojí tvář, hrát to na dvě strany*)

V moderní japonštině se s tímto výrazem označujícím dvojí tvář člověka, zejména ve vztahu k jeho pánovi nebo někomu, pod jehož vedením pracuje, setkáváme méně, spíše v historickém kontextu. Typickou kolokaci tvoří se slovesy *idaku* (抱く) nebo *aru*

(ある, obě dosl. *mít futagokoro*), případně jejich zápornými tvary (č. *nemít dvojí tvář, nehrát dvojí hru, nehrát to na dvě strany*).

- **šitagokoro** (下心, dosl. „dole, vespod (dolní) + kokoro“, č. *postranní úmysly/myšlenky, vedlejší úmysly*)

V tomto kompozitu lexém *kokoro* figuruje v dílčím významu „záměr“ – jedná se o záměr skrytý za konkrétním jednáním člověka. Často se pojí se slovesy *mocu* (持つ) a *aru* (ある), obě č. *mít*.

Příklad(y) užití

親切にしてくれるのは下心があつてのことだ。[DS]

Šinsecu ni šite kureru no wa šitagokoro ga atte no koto da.

Za tím jeho laskavým chováním se jistě skrývají nějaké postranní úmysly.

- **dekigokoro** (出来心, dosl. „vzniknout + kokoro“, č. *náhlá pohnutka, popud, nutkání*)

V tomto kompozitu je lexém *kokoro* spojen se slovesem *dekiru* (č. *vzniknout*) a odkazuje k počáteční náhlé myšlence vedoucí ke konkrétnímu předem neplánovanému jednání, které má negativní charakter (např. krádež). Lexém *kokoro* v této složenině nese význam „myšlenka“ nebo „(náhle vzniklá) chuť / pocit chtít (něco jen tak udělat)“.

Příklad(y) užití

出来心で万引きする若者が増えている。[KaKoD]

Dekigokoro de manbiki suru wakamono ga fuete iru.

Přibývá mladých, kteří jen tak z náhlého popudu kradou zboží v obchodech.

(III) Ke konkrétním **pocitům**, **citům** odkazuje celkem šest kompozit, z nichž o čtyřech (*egokoro*, *asobigokoro*, *otokogokoro*, *onnagokoro*) bylo pojednáno již výše, protože nabývají i jiné významy.

- **satogokoro** (里心, dosl. „domovina + kokoro“, č. *stesk po domově / rodném kraji*) – více viz frazém F6 里心が付く (*satogokoro ga cuku*) v 3.2.4.
- **ojagokoro** (親心, dosl. „rodič + kokoro“) – viz přísloví G28, G13 v 3.2.2

Tímto substantivem se primárně odkazuje k mentalitě a citění rodičů vůči jejich dětem, lze je proto překládat také jako *rodičovská láska, city rodičů* (viz 3.2.2). Na základě příměru se sekundárně užívá také pro označení péče a pozorného jednání věnovaných někomu nebo něčemu. Takto se užívá zejména v souvislosti s radami, pomocí atp. nadřazených nebo starších osob vůči jejím mladším kolegům, na kterých jim záleží.

Příklad(y) užití

1. 親心から君に忠告するのだが。[KE]

Ojagokoro kara kimi ni čúkoku suru no da ga.

Upozorňuju tě, protože tě mám rád (jako bys byl můj syn).

2. 福祉政策にはもっと政府の親心が欲しい。[DS]

Fukuši seisaku ni wa motto seifu no ojagokoro ga hošii.

Chtěl bych, aby vláda v oblasti sociální péče zaujala soucitnější postoj (s občany).

V posledním typu kompozit zaujímá lexém *kokoro* jako prvek konceptualizační druhou pozici a je v nich uplatněn ve více dílčích významech zároveň. Ve všech výrazech je exponován generální významový profil KOKORO_P a jeho tři subprofily. Lexém na první pozici plní roli specifikující. *Kokoro* v analyzovaných složeninách odkazuje k psychice, mentalitě, cítění určitého typu osob specifikovaných prvním členem složeniny – např. žen, mužů, rodičů. Dále také k rozumění, konkrétním dovednostem, postoji, záměru, opět specifikovaným lexémem na první pozici. A v neposlední řadě zastupuje (po)city nebo náladu člověka blíže charakterizované prvním členem – chuť kreslit, chuť se bavit, mužskou touhu, stesk po domově, rodičovskou lásku.

3.2 *Kokoro* v japonské frazeologii

Lexém *kokoro* je bázovým slovem velkého množství frazémů, jimiž se v japonštině popisují nejrůznější psychické fenomény a jejich proměny, a zároveň je součástí i mnoha přísloví, která nám zprostředkovávají zkušenost člověka s lidskou psychikou a prožíváním. Frazeologické jednotky excerpované z japonských výkladových a frazeologických slovníků jsme do naší analýzy vybrali na základě kritérií popsanych v úvodu této kapitoly (viz též vymezení studie v 0.3). Z formálního hlediska se jednalo o verbální frazémy o strukturách „*kokoro ga* + sloveso“ (celkem 21, viz Příloha 9), „*kokoro ni* + sloveso“ (celkem 16, viz Příloha 10), „*kokoro o* + sloveso“ (celkem 28, viz Příloha 11), adjektivní frazémy „*kokoro ga* + adjektivum“ (celkem 4, viz Příloha 9), jmenné frazémy o struktuře „*kokoro no* + substantivum“ (celkem 22, viz Příloha 8), frazémy o jiné struktuře (celkem 7, vč. kompozit s *kokoro*; viz Příloha 12) a přísloví (celkem 31, viz Příloha 13). Gramatická struktura analyzovaných frazémů je podstatná a napovídá nám mnoho o způsobech konceptualizace *kokoro*, a proto ji není vhodné

zcela opomíjet. V této fázi našeho výzkumu ji bereme v úvahu, ale svou pozornost na ni nezaměříme.¹⁶²

Frazémy obdobně jako kompozita dělíme do sémantických skupin na základě toho, co je jimi zejména popisováno, k čemu odkazují. Označení pěti vyčleněných skupin se snažíme co nejvíce zobecnit; konkrétní dílčí významové aspekty jsou blíže zohledněny vždy až v rámci příslušné skupiny. Frazémy s podobným významem a podobným užitím vykládáme ve společném komentáři. V dané sémantické skupině uvádíme nejprve frazémy a až závěrem přísloví, která pro nás mají specifickou pozici. Prísloví se řadí mezi větnou frazeologii a můžeme je označit za malé narace, které nás povedou od dat systémových, do kterých náleží, dále k datům textovým (kap. 4). I zde máme potřebu upozornit na skutečnost, že stanovené skupiny jsou prostupné, ba co více – jsou vzájemně spjaté (viz 3.3). Pro sémantické členění materiálu jsme vymezili skupiny frazémů a přísloví pojednávající:

- A) o kokoro v jeho komplexnosti, tj. o lidském nitru a psychice jako celku (viz 3.2.1);
- B) o lidské povaze jako danosti (viz 3.2.2);
- C) o stavu nebo nastavení mysli, o duševním postoji (viz 3.2.3);
- D) o lidském prožívání (emocích, pocitech, citech) a počínání na rovině osobní/vnitřní a rovině společenské/vnější (viz 3.2.4);
- E) o psychických procesech spjatých s kognitivními funkcemi a o nabývání rozumu/ponětí (viz 3.2.5).

3.2.1 Frazeologismy pojednávající o kokoro v jeho komplexnosti, tj. o lidském nitru a psychice jako celku (A)

Ve frazeologismech této skupiny je *kokoro* zahrnuto v celé šíři svých významů. Je jimi zpravidla odkazováno k samotnému nitru člověka a metonymicky i k jeho obsahu,

¹⁶² Z gramatického hlediska (i ve vztahu ke kognitivně zaměřené analýze) na japonské frazémy s bázovým slovem *kokoro* a *ki* nahlíží např. Wang, 2009. K charakteru a pojmosloví japonské frazeologie více viz např. Širaiši, 1995; Jokojama, 1975; Jamamoto, 1975, s. 167–191; Akimoto, 2002, s. 121–128; k japonské somatické frazeologii analyzované kognitivně-lingvistickými metodami a srovnávané s jinými jazyky konkrétně viz např. studie Fang, 2011; Tanaka, 2003; Kasakawa, 2007; Kekidze a Tanaka, 2004. Ke kognitivně-lingvistickému popisu japonských gramatických konstrukcí česky viz např. Matela, 2017.

kterým jsou zpravidla soukromé, opravdové pocity a myšlenky člověka. Řadíme sem též frazémy a přísloví týkající se lidské psychiky/duše jako celku.

Spojení *kokoro no naka* (A13), *kokoro no oku* (A15), *kokoro no soko* (A18) a *kokoro no okusoko* (A16) všechny odkazují k **nitru** člověka, jeho **hloubce** a v něm se uskutečňujícím **skutečnému a opravdovému citění a smýšlení, upřímným a ryzím pocitům** člověka, které jsou pro jeho okolí zvnějšku (na první pohled) nepozorovatelné a které mohou být utajované (i záměrně). To, co se skrývá v kokoro (nitru) člověka, může být odlišné od toho, co jeho nositel projevuje navenek, co verbalizuje nebo signalizuje ve své tváři. Kokoro je zde konceptualizováno jako nádoba nebo prostor (v člověku), který má hloubku a dno; ty nejniternější pocity a úvahy jeho nositele se odehrávají uvnitř (j. *naka*, *oku*), až v samé hloubce / na dně (j. *soko*, *okusoko*). Nositel kokoro si (hluboko) v něm realizuje své niterné neveřejné úvahy, ukládá si do něj své upřímné city, a stejně tak je z něj v rámci své upřímnosti vyjímá a verbalizuje nebo jinak signalizuje svému okolí. Jedná se o případy, kdy je upřímný k sobě samému a dle vlastní volby se otevírá (odhaluje obsahy svého nitra) a je upřímný i ke svému okolí, případně dává do svého nitra někomu nahlédnout, či mu jej naopak někdo prohlédne, a až do hloubky jeho nitra mohou naopak také dorazit city někoho jiného.

Jednotlivá spojení jsou synonymní a všechna odkazují k popsanému nitru, upřímnosti člověka a opravdovosti jeho citění a smýšlení, ale v použití a zapojení do promluvy se mírně liší. Nejblíže k sobě mají spojení *kokoro no naka*, *kokoro no oku*, *kokoro no okusoko*, která jsou do promluvy zapojována zpravidla ve spojení s pádovou partikulí *de* (*wa*), partikulí *ni* (jako příslovečná určení místa). Dle zkoumaných kontextů tak ve svém kokoro může jeho nositel *přemýšlet* (j. *kangaeru*), *cítit / myslet* (j. *kandžiru*, *omou*), *smát se* (j. *warau*), *říkat si něco*, *mumlat si* (j. *cubujaku*), *mít nějaký pocit* (j. *kimoči ga aru*), *toužit* (j. *nozomu*) a může do něj *skrývat*, *uchovávat* (j. *himeru*, *šimau*, *šimatte oku*) své vzpomínky, pocity nebo touhy nebo mu v něm ty působivé zůstávají (j. *nokoru*). U spojení *kokoro no oku* (A15) a *kokoro no okusoko* (A16) je ve srovnání s *kokoro no naka* důraz kladen více na hloubku, a tedy větší skrytost/skrývanost mentálního obsahu. Spojení *kokoro no soko* (A18) má stejné použití jako výše zmíněná tři, ale na rozdíl od nich bývá do promluvy hojně zapojováno i ve spojení s partikulí *kara* (*kokoro no soko kara*, č. *ze dna kokoro*); typicky se slovesy *omou* (č. *myslet si*, *cítit*), *kanša suru* (č. *být vděčný*), *ai suru* (č. *milovat*), *negau* (č. *přát*, *přát si*), *warau* (č. *smát se*); kontexty jsou zpravidla pozitivní, ale může jít i o negace – např. *nikumu* (č. *nenávidět*). Tím, že člověk jedná

ze dna svého kokoro (č. např. z *hloubi duše*, z *celého srdce* nebo *od srdce*), činí tak z hloubky svého citu, z nitra své bytosti a tedy upřímně a opravdově. Spojení *kokoro no soko kara* je vlastně intenzifikací konstrukcí *kokoro kara* (心から), příp. *kokoro jori* (心より, obě dosl. z *kokoro*), se stejným významem a použitím. V souvislosti s uvedenými spojeními stojí za zmínku i frazém z klasické japonštiny *kokoro no futa* (dosl. *víko kokoro*), který dotváří conceptualizaci kokoro jako nádoby – hluboké nádoby, která je ohraničena dnem a jejíž víko lze otevřít nebo zavřít. Pomocí literárního vyjádření *otevřít/zavřít víko kokoro* (j. *kokoro no futa wo akeru/šimeru*) se popisovalo projevení skutečných pocitů či myšlenek nebo naopak jejich skrývání.

Frazém A13	心の中 (<i>kokoro no naka</i>)
Doslovný překlad	uvnitř kokoro, v kokoro, vnitřek kokoro
Význam	nitro, v nitru, v duchu, vnitřně, v srdci
Příklad(y) užití	心の中で「うそだ」とつぶやいた。[PWE] <i>Kokoro no naka de „uso da“ to cubujaita.</i> V duchu si zašeptal: „je to lež“.
Synonymní frazém(y)	心の奥 (<i>kokoro no oku</i>) – viz frazém A15 心の底 (<i>kokoro no soko</i>) – viz frazém A18 心の奥底 (<i>kokoro no okusoko</i>) – viz frazém A16 心の内 (<i>kokoro no uči</i>) – viz frazém A22
Frazém A15	心の奥 (<i>kokoro no oku</i>)
Doslovný překlad	uvnitř kokoro, hluboko v kokoro
Význam	nitro, podvědomí; hluboko v srdci, v (svém) nitru, v podvědomí
Příklad(y) užití	心の奥に彼女とは離婚したいという気持ちがあった。[ŠWEDD] <i>Kokoro no oku ni kanodžo to wa rikon šitai to iu kimoči ga atta.</i> Vnitřně jsem cítil, že se s ní chci rozvést.
Synonymní frazém(y)	心の中 (<i>kokoro no naka</i>) – viz frazém A13 心の奥底 (<i>kokoro okusoko</i>) – viz frazém A16 心の底 (<i>kokoro no soko</i>) – viz frazém A18
Frazém A16	心の奥底 (<i>kokoro no okusoko</i>)
Doslovný překlad	hlubiny (v) kokoro, dno hluboko v kokoro
Význam	nitro, podvědomí; hluboko v srdci, v (svém) nitru, v podvědomí
Příklad(y) užití	彼はこの著作で心の奥底までさらけ出している。[ŠWEDD] <i>Kare wa kono čosaku de kokoro no okusoko made sarakedašite iru.</i> V tomto díle odhaluje celé své nitro.
Synonymní frazém(y)	心の中 (<i>kokoro no naka</i>) – viz frazém A13 心の奥 (<i>kokoro oku</i>) – viz frazém A15 心の底 (<i>kokoro no soko</i>) – viz frazém A18

Frazém A18	心の底 (<i>kokoro no soko</i>)
Doslovný překlad	dno kokoro
Význam	nitro, srdce, celé srdce, hloub duše
Příklad(y) užití	1. 心の底ではその計画に反対だった。 [PWE] <i>Kokoro no soko de wa sono keikaku ni hantai datta.</i> Vnitřně jsem byl proti tomu plánu. / Vnitřně jsem s tím plánem nesouhlasil. 2. 心の底から戦争を憎む。 [ŠWEDD] <i>Kokoro no soko kara sensó o nikumu.</i> Z hloubi duše nenávidět válku.
Synonymní frazém(y)	心の中 (<i>kokoro no naka</i>) – viz frazém A13 心の奥 (<i>kokoro oku</i>) – viz frazém A15 心の奥底 (<i>kokoro no okusoko</i>) – viz frazém A16

Spojení *kokoro no uči* (A22) má stejný význam i stejné použití jako spojení *kokoro no naka* (viz výše A13) – odkazuje k **nitru** člověka jako místu (zejm. v zapojení s partikulemi *de (wa)*, *ni (wa)*). Znamená však i přímo „**upřímné pocity**“, „**skutečné úvahy**“, tedy samotný jeho obsah – to, co kokoro naplňuje. V tomto významu je do promluvy zapojováno ve spojení s partikulí *o (kokoro no uči o)* a typicky např. se slovesy *učiakeru* (č. *svěřit se*), *akasu* (č. *odkrýt, prozradit*), *miseru* (č. *ukázat*), *širu* (č. *dozvědět se, poznat*), *hanasu* (č. *říct, mluvit*), *kiku* (č. *poslouchat, vyslechnout*), *jomu* (č. *číst*), *sassuru* (č. *odhadovat, usuzovat*), *saguru* (č. *pátrat, prohledávat*) aj. Ve spojení je důraz kladen na **ryzost, opravdovost a upřímnost pocitů/smýšlení** konkrétního člověka, zatímco u frazému *kokoro no take* (viz níže frazém A19) je důraz kladen na kompletnost – naprosto vše, co člověk cítí nebo si myslí.

Frazém A22	心の内 (<i>kokoro no uči</i>)
Doslovný překlad	vnitřek kokoro, uvnitř kokoro
Význam	nitro, v nitru, v duchu; niterné pocity, upřímné pocity / smýšlení, ryzí pocity, skutečné úvahy
Příklad(y) užití	心の内を打ち明けられる友達が欲しい。 [OWED] <i>Kokoro no uči o učiakerareru tomodači ga hošii.</i> Chtěl bych kamaráda, kterému bych se mohl upřímně svěřit (se svými pocity).
Synonymní frazém(y)	胸の内 (<i>mune no uči</i>) 心の中 (<i>kokoro no naka</i>) – viz frazém A13

I v následujícím frazému je doložena konceptualizace kokoro jako prostoru. Druhý jeho člen, substantivum *take* označuje „rozměr“ – „výšku“ nebo „délku“. V idiomatickém spojení s lexémem *kokoro* jde doslova o „délku/výšku kokoro“ jako uchopení míry lidského nitra. Frazém je do promluvy často zapojován v kolokaci se slovesy typu

učiakeru (č. *prozradit, svěřit se*), *noberu* (č. *sdělit*), kdy je popisováno, že člověk odkrývá naprosto vše, co si v dané záležitosti myslí nebo cítí – prostřednictvím řeči tedy zvněšňuje **veškerý obsah** svého **nitra**. Kompletnost mentálního obsahu je konceptualizována prostřednictvím rozměru výšky/délky prostoru jeho nitra (*kokoro*). Ve frazému může *kokoro* alternovat s lexémem *omoi* (k výrazu *omoi* viz 2.3.1).

Frazém A19	心の丈 (<i>kokoro no take</i>)
Doslovný překlad	výška kokoro, délka kokoro, obec. rozměr kokoro
Význam	vše, co má člověk na srdci / co si myslí; veškeré pocity; vše, co člověk cítí
Příklad(y) užití	心の丈を打ち明ける。 [DS] <i>Kokoro no take o učiakeru.</i> Svěřit se se vším, co cítím (příp. se vším, co si myslím).
Synonymní frazém(y)	思いの丈 (<i>omoi no take</i>)

Ve frazému A7 se jedná o konceptualizaci **složitých (těžko uchopitelných a běžně nepoznatelných) mentálních pochodů lidské mysli**, konkrétně například **pocitů / cítění / uvažování**, které jsou skryté (a tedy zvenčí těžko pozorovatelné) hluboko v nitru (= kokoro) jeho nositele. Odkazováno je nejen na samotné **niterné pocity** či **myšlenky**, ale i na jejich dynamiku – **drobné nuance a proměny**. Důraz je v této konceptualizaci kladen na skrytost těchto jemně se proměňujících pocitů či myšlenek člověka prostřednictvím jejich lokalizace v záhybech/zvrásnění (j. *hida*) jeho kokoro. Význam substantiva *hida* je „záhyb“, „sklad“, „sámek“ (na oděvu), příp. „vráska“ nebo něco, co svým tvarem vrásku či zvrásnění připomíná. Spojení *kokoro no hida* může kromě niterných mentálních pochodů a jejich dynamiky odkazovat také na konkrétní niterný pocit.

Ve zkoumaných kontextech bylo možné vysledovat dvě hlavní zapojení tohoto frazému do kontextu. Prvním je jeho spojení se slovesy vyjadřujícími popisování, sdělování – např. *hjógen suru* (č. *vyjádřit*), *bjóša suru* (č. *popsat*), *cutaeru* (č. *sdělit*), *egaku* (č. *zobrazit, vyobrazit*). V tomto užití jde zpravidla o verbální vystižení (vyjádření, zobrazení, popsání) toho, co se odehrává v nitru konkrétního člověka – o čem a jak přemítá, co v hloubce svého kokoro cítí (viz př. 1). Druhým častým zapojením frazému *kokoro no hida* do japonské promluvy je jeho spojení se slovesem *fureru* (č. *dotknout se*), příp. *šimikomu, šimiiru* (č. dosl. *proniknout, vsáknout se*). V tomto zapojení je jím vyjadřováno hluboké zapůsobení na člověka (jeho city) a jeho

hluboké dojetí (viz př. 2); v tomto významu je frazém *kokoro no hida ni fureru* synonymním k frazému *kokoro no kinsen ni fureru* (viz níže A10 v 3.2.4)¹⁶³.

Frazém A7	心の襲 (<i>kokoro no hida</i>)
Doslovný překlad	záhyby v kokoro, vrásky na kokoro, zvrásnění kokoro
Význam	1. niterný pocit(y), drobné proměny (v prožívání, myšlení, cítění) odehrávající se hluboko v lidském nitru; přemítání (hluboko v mysli); 2. nitro (hluboko v nitru)
Příklad(y) užití	1. この映画は主人公の心のひだをうまく表現している。 [OWED] <i>Kono eiga wa šudžinkó no kokoro no hida o umaku hjógen šite iru.</i> V tomto filmu jsou zdařile zobrazeny drobné změny odehrávající se v nitru hlavního protagonisty. 2. その音を一言で言うなら「心のひだにしみこむ音」です。 [TWC] <i>Sono oto o hitokoto de iu nara „kokoro no hida ni šimikomu oto“ desu.</i> Shrnu-li ten zvuk jedním slovem, jde o „zvuk, který na vás hluboce zapůsobí“.

V následujícím frazému (D15) je kokoro personifikováno a stává se tím, na koho se jeho nositel obrací, koho se ptá (j. *tou*) – jakýmsi jeho vnitřním partnerem, vnitřním hlasem. Odkazuje se jím k **vnitřnímu monologu** člověka, k jeho obracení se k sobě samému (ryzímu já) zejm. v situacích, kdy člověk ve svém nitru hledá upřímnou odpověď, pátrá po svém skutečném cítění (např. přemítá nad tím, zda se v nějaké situaci zachoval správně, nebo přemýšlí nad tím, jak by se zachovat měl).

Frazém D15	心に問う (<i>kokoro ni tou</i>)
Doslovný překlad	ptát se kokoro, tázat se kokoro
Význam	ptát se sebe sama, zeptat se svého srdce
Příklad(y) užití	彼女は[...]、自分はほんとうにもう二度と修平には逢わないつもりなのか、と心に問うた。答えはイエスでもあり同時にノーでもあった。 。 [Yourei] <i>Kanodžo wa [...], džibun wa hontó ni mó nido to Šúhei ni wa awanai cumori na no ka, to kokoro ni tóta. Kotae wa iesu de mo ari dódži ni nó de mo atta.</i> Ptala se sebe sama, zda se s Šúheiem opravdu již nikdy nehodlá setkat. Její odpověď byla ano i ne zároveň.

¹⁶³ V češtině jsme uvažovali i o překladu *zakoutí lidské mysli*, avšak to jsme po prostudování různých kontextů užití japonského spojení *kokoro no hida* vyhodnotili jako nevhodný ekvivalent, jelikož český výraz *zakoutí* předně nese spíše negativní konotace a také proto, že odkazuje k místu spíše než k samotné dynamice mentálních pochodů skrytých v člověku. Vyjadřovaná dynamika, jakési vlnění ukryté v „záhybech nitra“ je zde důležitým parametrem, který vylučuje spojovat tento frazém synonymicky se spojeními *kokoro no soko* (viz frazém A18), *kokoro no okusoko* (viz frazém A16) či *kokoro no naka* (viz frazém A13), byť i jimi je odkazováno na lidské nitro, jeho hloubku a v ní se ukrývající niterné pocity a myšlenky.

Užitím frazému F4 se odkazuje na v **duchu uskutečňované spolehání** člověka na ostatní, jejich pomoc nebo podporu, atp.; jedná se o spolehání/doufání, které si člověk uchovává v sobě a neprojevuje je navenek (viz též složené substantivum *kokorodanomi* K-V_S6 v 3.1.1.2).

Frazém F4	心頼みにする (<i>kokorodanomi ni suru</i>)
Doslovný překlad	spoléhat v kokoro
Význam	(v duchu) spoléhat, doufat v něco, počítat s něčím
Příklad(y) užití	兄の援助をまさかのときの心頼みにしている。[ŠWEDD] <i>Ani no endžo o masaka no toki no kokorodanomi ni šite iru.</i> (V duchu) spoléhám na to, že v případě nouze by mi bratr pomohl.
Synonymní frazém	心当てにする (<i>kokoroate ni suru</i>) – viz kompozitum K-V_S4 v 3.1.1.2

Frazém E9 odkazuje k **psychickému onemocnění, psychickým problémům** konceptualizovaným tak, že kokoro onemocní (j. *jamu*). Kokoro je zde uchopováno jako součást lidského těla, se kterou může mít člověk zdravotní problémy (například stejně jako s ledvinami, plícemi aj.). V moderní japonštině se lexém *kokoro* objevuje v nejrůznějších systémově nefixovaných kolokacích, které odkazují k psychické kondici člověka (více dokladů viz 4.3).

Frazém E9	心を病む (<i>kokoro o jamu</i>)
Doslovný překlad	mít nemocné kokoro, mít zdravotní problémy s kokoro
Význam	psychicky onemocnět, být psychicky narušený, mít psychické problémy
Příklad(y) užití	しかし、心を病んだ人びとに対する偏見をなくす、ということに対して人びとはあまりに無関心だ。[BCCWJ] <i>Šikaši, kokoro o janda hitobito ni tai suru henken o nakusu, to iu koto ni tai šite hitobito wa amari ni mukanšin da.</i> Nicméně lidé jsou až příliš lhostejní k rozbíjení předsudků vůči psychicky nemocným lidem.

Následující čtyři frazémy odkazují k **elánu, vitalitě** (A5), zdrojům **duševního naplnění, obohacení/povznesení ducha** ve smyslu péče o duši (A9, A20) a k **vnitřní naději** (A21). Jmenný frazém *kokoro no hari* (A5) odkazuje k **vnitřní motivovanosti** (= motivovanost (v) kokoro), **odhodlanosti** člověka; implikována je v něm však často přímo **chut' do života, životní elán a pozitivní životní postoj**, které jsou konceptualizovány jako pevnost/napnutí (j. *hari*)¹⁶⁴ kokoro.

¹⁶⁴ *Hari* je nominalizovaný tvar slovesa haru (č. *napnout, být napjatý*), který se používá v několika významech: „napětí“ (např. struny, tětivy), „pevnost“ a „pružnost“ (např. pokožky, vlasů, hlasu), přeneseně „mít smysl, mít cíl“.

Frazém A5	心の張り (<i>kokoro no hari</i>)
Doslovný překlad	pevnost (v) kokoro, (na)pnutí kokoro
Význam	(životní) elán, chuť do života, patřičná motivace, motivovanost, energie / chuť do něčeho, odhodlání
Příklad(y) užití	息子をなくして、すっかり心の張りがなくなりました。[ŠWEDD] <i>Musuko o nakušite, sukkari kokoro no hari ga naku narimašita.</i> Ztrátou svého syna zcela přišla o chuť do života.

Ke zdrojům **duševního naplnění** člověka a **obohacení/povznesení** jeho **ducha** je odkazováno frazémy *kokoro no kate* (A9) a *kokoro no tomo* (A20). V prvním případě je zdroj duševního obohacení konceptualizován jako výživa/potrava (j. *kate*)¹⁶⁵ pro kokoro. Spojením se obrazně označují záležitosti, které jsou pro nositele kokoro zdrojem jeho vnitřního obohacení, obohacení na duchu, příp. jeho životní psychickou oporou, či zdrojem útěchy. Ze zkoumaných kontextů odvozujeme, že v případě, že se něco člověku stane takovým zdrojem obohacení jeho vnitřního života, jde zpravidla o dlouhodobou záležitost. To, co konkrétně je člověku zdrojem takového obohacení, je velmi individuální – mohou tím být nejrůznější záliby, nějaká forma umění, vzpomínky, učení, ale také slova či myšlenky pro něj důležité osoby, atp.

Frazém A9	心の糧 (<i>kokoro no kate</i>)
Doslovný překlad	potrava/výživa pro kokoro; vzpruha pro kokoro
Význam	zdroj povznesení ducha, zdroj povzbuzení, zdroj vnitřního obohacení; „potrava duše“, „potrava pro duši“; zdroj duševní útěchy
Příklad(y) užití	キリスト教の考えは、きっとあなたの心の糧になると思います。[TWC] <i>Kirisuto-kjó no kangae wa, kitto anata no kokoro no kate ni naru to omoimasu.</i> Myslím si, že křesťanské učení vás určitě obohatí na duchu.

Ve druhém případě je takový zdroj vnitřní útěchy konceptualizován jako přítel (j. *tomo*) pro kokoro. Spojení *kokoro no tomo* lze interpretovat dvěma způsoby, které zakládají dva jeho významy, a to 1) jako *přítel, který je od kokoro*, č. dosl. *kokorový přítel* (níže význam č. 1); a 2) jako *přítel pro kokoro*, č. dosl. *přítel kokora* (níže význam č. 2). V prvním případě je uchopována **důvěrnost**, **blízkost**, **spříznění**, **vzájemné pochopení**¹⁶⁶. Jedná se o přítele, se kterým si člověk dobře rozumí, se kterým je na

¹⁶⁵ V moderní japonštině se lexém *kate* užívá zejména už jen v přeneseném významu „vzpruha“ (dle kontextu), např. ve spojení se substantivy *inoči*, *seikacu* (命, 生活, č. *život*), *kokoro* nebo *seišin* (精神, č. *psychika*).

¹⁶⁶ Frazém ve významu 1 by v našem sémantickém dělení náležel spíše do skupiny D(f) (3.2.4), ale zařazujeme a komentujeme jej souhrnně pouze zde.

jedné vlně; v češtině se v tomto významu nabízí ekvivalent *spřízněná duše*. V druhé interpretaci je jakožto „přítel pro kokoro“ v japonštině konceptualizováno to, co je pro jeho nositele **zdrojem útěchy** či **potěchy**, např. konkrétní záliba, kniha atp.

Frazém A20	心の友 (<i>kokoro no tomo</i>)
Doslovný překlad	přítel kokoro, přítel pro kokoro
Význam	1. spřízněná duše; důvěrný přítel; blízký přítel, se kterým si člověk rozumí 2. útěcha, potěcha duše, zdroj útěchy / potěchy duše
Příklad(y) užití	1. ジャックマイヨールの心の友であった成田さんが包容力ある笑顔でダイバーを迎えてくれる。 [BCCWJ] <i>Džakku Maijóru no kokoro no tomo de atta Narita san ga hójóryoku aru egao de daibá o mukaete kureru.</i> Pan Narita, který byl důvěrným přítelem Jacquesa Mayola, nás potápěče vítá s všeobjímajícím úsměvem. 2. 10歳でオペラと出会って以来、私は音楽を心の友として生きてきました。 [TWC] <i>Džussai de opera to deatte irai, wataši wa ongaku o kokoro no tomo to šite ikite kimašita.</i> Od chvíle, kdy jsem se v deseti letech poprvé setkal s operou, mám ve svém životě hudbu za zdroj své potěchy.

Vnitřní naděje, které v sobě (ve svém kokoro) člověk dlouhodobě hýčká, jsou konceptualizovány jako pozitivně nahlížený plamínek světla (j. *tomošibi*) v kokoro. Analyzované spojení se v moderní japonštině hojně vyskytuje zejména ve spojitosti se shodným názvem rozhlasového pořadu, který produkuje a v televizi i na internetu vysílá katolické uskupení Katorikku joki bokuša no kai (カトリック善き牧者の会, v angl. ofic. Good Shepherd Movement)¹⁶⁷.

Frazém A21	心の灯火／心の灯／心のともしび (<i>kokoro no tomošibi</i>)
Doslovný překlad	světlo (v) kokoro, plamínek (v) kokoro
Význam	přání a naděje hýčkané v srdci, zdroj vnitřní naděje
Příklad(y) užití	1. そして、神を疑う者には心の灯火も消える。 [TWC] <i>Sošite, kami o utagau mono ni wa kokoro no tomošibi mo kieru.</i> Navíc ti, kdo pochybují o existenci Boha, přijdou i o své (vnitřní) naděje. 2. その言葉は私の心の灯火となっている。 [ŠWEDD] <i>Sono kotoba wa wataši no kokoro no tomošibi to natte iru.</i> Ta slova jsou zdrojem mých vnitřních nadějí.

¹⁶⁷ Uskupení bylo založeno v r. 1952 a jeho sloganem je „Spíš než abychom si stěžovali, že je tma, s iniciativou rozsvěcujme!“ (j. 暗いと不平を言うよりも、すすんであかりをつけましょう). <https://tomoshiibi.or.jp/> (cit. 18. 7. 2019)

Do této sémantické skupiny řadíme dále šest přísloví. V prvních třech (G24, G22, G20) je uchopováno **zvnějšňování lidského nitra** a jeho obsahu – zejména **pocitů a myšlenek**. V posledních třech uvedených (G25, G23, G10) je naopak exponována **skrytost nitra** a **skutečné pocity** a **myšlenky**, které zůstávají neveřejné, nevyřčené, ba naopak jsou zastírané a to, co je prezentováno, je předstírané. Nitro a jeho obsah (kokoro) jsou zvnějšňovány verbalizací prostřednictvím slov/řeči (j. *kotoba*) a úst (j. *kuči*¹⁶⁸) – přísloví G24, G22 a G25, nebo skrze výrazy tváře či pohyby (G20, G10). Najevo vychází však nejen obsahy kokoro (u přísloví zařazených zde), ale i samotné kokoro např. jakožto stav mysli, psychické rozpoložení (viz níže přísloví G26 v 3.2.3). Kokoro je konceptualizováno jako vnitřní prostor v člověku a ústa jako brána (G24), v G22 je kokoro uchopováno jako vladař v těle, jemuž slova/řeč slouží jako posel (j. *cukai*).

Přísluví G24	口は心の門 (<i>kuči wa kokoro no mon</i>)
Doslovný překlad	Ústa jsou bránou (pro) kokoro.
Význam	Myšlenky / pocity prochází ústy.
Výklad, komentář	Přísluví odkazuje na zvnějšnění obsahu lidského nitra (kokoro), tj. pocitů a myšlenek, konkrétně prostřednictvím úst, mluvení. Jedná se o apel, aby si člověk dával pozor na to, co říká, protože přirozeně má tendenci sdělovat, co si opravdu myslí / co opravdu cítí. Jde zároveň o varování před možným zneužitím vyřčené pravdy, sebeodhalení, atp.
Přísluví G22	言葉は心の使い (<i>kotoba wa kokoro noukai</i>)
Doslovný překlad	Slova jsou poslem kokoro.
Význam	Slova vynášejí naše myšlenky / pocity na povrch.
Výklad, komentář	Vyjadřováno je, že to, co si člověk v duchu myslí nebo cítí, se přirozeně projeví v jeho slovech, která jsou nástrojem pro vyjádření myšlenek a pocitů skrytých v nitru (kokoro).
Přísluví G20	心内であれば色外にあらわる (<i>kokoro uči ni areba iro soto ni arawaru</i>)
Doslovný překlad	Je-li uvnitř kokoro, barva se projeví vně.
Význam	Cítění a záměry člověka jsou čitelné z jeho tváře a chování (příp. řeči). / Skrýváš-li něco uvnitř, vybarví se to navenek / vyjde to na povrch.
Výklad, komentář	Přísluví pojednává o zvnějšňování obsahu nitra (kokoro) člověka, tj. jeho pocitů a záměrů, ve výrazu jeho tváře a v jeho chování. Níže uvedená varianta uvádí, že obsah lidského nitra (kokoro) se nevědomky zjevuje také ve výpovědích jeho nositele.

¹⁶⁸ Lexém *kuči* (口, č. ústa) je v přísloví G25 zapojen ve významu „mluvení“, který je odvozen na základě metonymie TĚLESNÝ/SMYSLOVÝ ORGÁN ZA JEHO FUNKCI.

Varianty	心内に動けば詞外に現る (<i>kokoro uči ni ugokeba kotoba soto ni arawaru</i> , č. dosl. <i>Když se něco hýbe uvnitř kokoro, tak se to projeví vně v řeči.</i>)
Synonymní přísloví	思い内であれば色外にあらわる (<i>omoi uči ni areba iro soto ni arawaru</i>) – v tomto přísloví s lexémem <i>kokoro</i> alternuje lexém <i>omoi</i> (k lexému <i>omoi</i> viz 2.3.1)
Přísloví G25	口は口心は心 (<i>kuči wa kuči kokoro wa kokoro</i>)
Doslovný překlad	Ústa jsou ústa, kokoro je kokoro.
Význam	Co jeden říká, se (vůbec) neshoduje s tím, co si myslí.
Výklad, komentář	V přísloví je rozvíjen vztah mezi tím, co si člověk opravdu myslí nebo cítí (nosí ve svém nitru), a tím, co prezentuje navenek či co sděluje ve vztahu ke konkrétnímu člověku. Reflektuje skutečnost, že člověk nutně neříká to, co si skutečně myslí nebo cítí, a že umí předstírat.
Synonymní přísloví	口と腹 (<i>kuči to hara</i> , č. dosl. <i>ústa a břicho</i>)
Přísloví G23	口で貶して心でほめる (<i>kuči de kenašite kokoro de homeru</i>)
Doslovný překlad	Ústy hanět, v kokoro chválit.
Význam	Ústy hanět, duchem chválit. / Kritizovat někoho jen na oko.
Výklad, komentář	Jedná se o popis situace, kdy člověk někoho slovně kritizuje, ale v duchu si o něm nemyslí nic špatného, nebo ho dokonce hodnotí vysoko. Jde o poučku, že smýšlení/cítění (<i>kokoro</i>) člověka a jeho ústní projev (<i>ústa</i>) se nutně neshodují.
Varianty	心でほめて口でけなす (<i>kokoro de homete kuči de kenasu</i>)
Přísloví G10	顔で笑って心で泣く (<i>kao de waratte kokoro de naku</i>)
Doslovný překlad	Ve tváři se smát, v kokoro plakat.
Význam	Na tváři úsměv, v srdci bol.
Výklad, komentář	Pojednává o situacích, kdy se člověk usmívá, i když mu vůbec není do smíchu. Jedná se o popis schopnosti člověka předstírat radost a mít na tváři úsměv, i když se ve skutečnosti cítí zle a je mu do pláče – uvnitř (= v kokoro) pláče.

3.2.2 Frazeologismy pojednávající o lidské povaze jako danosti (B)

Přímo k povaze člověka jako danosti odkazují nad rámec kompozit (viz skupiny B v 3.1.1.1 a 3.1.1.2) jen dva frazémy. Zbytek jazykových dat v této sémantické skupině zaujímají přísloví. Ve frazémeh je konceptualizována dvojice protikladných povahových rysů – **velkorysost/velkodušnost/velkomyslnost** (B1) a **úzkoprsost/sebestřednost/omezenost** (B2). Kladně hodnocená velkorysost a sní spojená tolerance je konceptualizována jako kokoro, které je širé/rozlehlé (j. *hiro*)¹⁶⁹. Velká duševní

¹⁶⁹ Adjektivum *hiro* má význam „široký“, „širý“, „rozlehlý“ a obecně se užívá o prostoru, příp. o rozsahu.

kapacita umožňuje člověku „být otevřený“ – (nekriticky) přijímat své okolí a různé jeho projevy takové, jaké jsou, mít pro ně pochopení.

Frazém B1	心が広い (<i>kokoro ga hiroi</i>)
Doslovný překlad	kokoro je široké / širé / rozlehlé
Význam	štedrý, velkorysý, velkodušný, velkomyslný, tolerantní, shovívavý
Příklad(y) užití	いくら心が広くとも、なにもかも我慢できるわけではない。[Yourei] <i>Ikura kokoro ga hirokutomo, nanimo kamo gaman dekiru wake de wa nai.</i> Člověk může být tolerantní sebevic, ale to ještě neznamená, že vydrží kde co.
Antonymní frazém	心が狭い (<i>kokoro ga semai</i>) – viz frazém B4

Naopak záporně hodnocená **úzkoprsost/omezenost** a s ní spojená sebestřednost a absence tolerance je konceptualizována jako kokoro, které je úzké (j. *semai*)¹⁷⁰. Omezená kapacita úzkého kokoro znemožňuje jeho nositeli nekriticky přijímat odlišnosti, okolí, atp. U obou frazémů je kokoro uchopováno jako prostor.

Frazém B4	心が狭い (<i>kokoro ga semai</i>)
Doslovný překlad	kokoro je úzké
Význam	úzkoprsý, omezený, netolerantní
Příklad(y) užití	そんなに心が狭いと、嫌われるよ。[NK] <i>Sonna ni kokoro ga semai to, kirawareru jo.</i> Když budeš tak úzkoprsá, budeš v nelibosti (svého okolí).
Antonymní frazém	心が広い (<i>kokoro ga hiroi</i>) – viz frazém B1

Ve frazému *kokoro no hana* (A4) se jedná o připodobnění **dobrého/laskavého** srdce ke krásné květině, která se nachází v kokoro člověka. Do promluvy bývá typicky zapojován v kolokaci se slovesem *sakaseru* (č. *nechat vykvést, rozkvést*) – *kokoro no hana o sakaseru* (č. *nechat rozkvést květinu srdce*), příp. *kokoro ni hana o sakaseru* (č. *nechat v srdci rozkvést květinu*). Samotné spojení *hana o sakaseru* (dosl. *nechat rozkvést květinu*) je v japonštině frazeologické (č. *rozproudit (zábavu, hovor)*; *zazářit, uspět* (zejm. na konci kariéry)) a užívá se v mnoha obměnách. Spojení *kokoro no hana* je vzhledem k jeho poetickému charakteru užíváno zejména v uměleckých žánrech – názvech a textech písní, tradiční poezii a s nimi souvisejícími produkty (např. název časopisu) aj.

Frazém A4	心の花 (<i>kokoro no hana</i>)
Doslovný překlad	květina v kokoro
Význam	čistá/krásná duše, vnímavost, otevřenost

¹⁷⁰ Adjektivum *semai* nese význam „úzký“, „stísněný“ (o prostoru, příp. rozsahu).

Příklad(y) užití	私を含め、信徒一人ひとりがいつまでも枯れることなく、生きた花のように心の花を満開にして、日々の教え実践に努めたいと思います。 [TWC] <i>Watakuši o fukume, šinto hitori hitori ga icu made mo kareru koto naku, ikita hana no jó ni kokoro no hana o mankai ni šite, hibi no ošie džissen ni cutometai to omoimasu.</i> Rád bych, aby každý z nás nechal vzkvést květinu ve svém srdci, jako kvete opravdová květina, a nenechal ji nikdy uschnout, a při tom každý den praktikoval naše učení.
-------------------------	---

V následujících příslovích je obecně pojednáno o **lidské povaze, charakteru, mentalitě, nebo cítění**. V prvních třech (G11, G9, G4) je lidský charakter usouvztažen se vzhledem člověka – konkrétně jeho tváří nebo celkovým vzezřením. Setkáváme se zde opět s lokalizací kokoro uvnitř těla, a proto z jeho vnějšku (např. tváře) neviditelným a neodhadnutelným. Do popředí se dostává i axiologický rozměr – kokoro je oproti vzhledu nahlíženo jako cennější atribut člověka (G9).

Přísloví G11	顔に似ぬ心 (<i>kao ni ninu kokoro</i>)
Doslovný překlad	Kokoro, které se nepodobá tváři.
Význam	To, jakou má člověk tvář, nevyovídá nic o jeho charakteru. / Nesud člověka podle jeho tváře.
Výklad, komentář	Přísloví označuje skutečnost, že tvář člověka nemusí vypovídat nic o jeho charakteru (kokoro). Kokoro je konceptualizováno jako uložené uvnitř člověka, a proto je zvenčí neviditelné a s tváří člověka nesouvisející – člověk s krásnou a vlídnou tváří může být zákeřný a zlovolný, a naopak člověk s ďábelsky vyhlížející tváří může být laskavý a vřelý.
Varianty	こころは顔に似ぬもの (<i>kokoro wa kao ni ninu mono</i> , dosl. <i>Bývá to tak, že se kokoro tváři nepodobá.</i>)
Přísloví G9	人は見目よりただ心 / 人は眉目よりただ心 (<i>hito wa mime jori tada kokoro</i>)
Doslovný překlad	Co se lidí týče, spíš než vzhled jedině kokoro.
Význam	Vnitřní krása je důležitější než vnější krása. / Na vzhledu nezáleží, důležitější je nitro.
Výklad, komentář	Přísloví reflektuje zkušenost, že u člověka je důležitější jeho vnitřní krása (krása jeho kokoro) než krása tváře a že dobrota člověka a dobrý charakter jsou vysoce ceněné hodnoty.
Varianty	見目より心 (<i>mitame jori kokoro</i> , č. dosl. <i>Kokoro spíš než vzhled.</i>)
Přísloví G4	襦袢は着ても心は錦 (<i>boro wa kitetemo kokoro wa nišiki</i>)
Doslovný překlad	Třebaže oblečen v hadrech, kokoro ve zdobné tkanině.
Význam	Oblečen v hadrech, ale uvnitř ušlechtilý. / Nehodnot' člověka podle toho,

jak vypadá.

Výklad, komentář Přísloví spadá mezi ta, v nichž je zdůrazňována vnitřní krása – krása charakteru (kokoro) nad vzhledem člověka. Vnitřní krása / ušlechtilost, šlechtnost/velkomyslnost je přirovnána ke kokoro oděnému ve zdobné tkanině; takové kokoro je hodnotné a nezáleží na tom, jak vypadá (v čem je oděn) jeho nositel. Přísloví ústí v poučku, že lidé nemají ostatní posuzovat pouze na základě jejich vzhledu.

Přísloví G6 測り難きは人心 (*hakarigataki wa hitogokoro*)
Doslovný překlad Těžko měřitelné (přen. předvídatelné) je lidské kokoro.
Význam Není nic obtížněji odhadnutelného než lidské smýšlení. / Lidská duše je obtížně čitelná.
Na lidskou duši (cítění/smýšlení) nelze spoléhat.

Výklad, komentář Přísloví původem ze staré čínské kroniky pojednávající o lidské duši (kokoro), kterou popisuje jako obtížně měřitelnou, má dva hlavní významy. Prvním je zhodnocení, že máloco je tak obtížně předvídatelné jako lidská duše (city, smýšlení, atp.), potažmo že lidská duše je velmi obtížně čitelná. Toto hodnocení lze nahlížet i ve světle jiných přísloví, ve kterých se pojednává o tom, že člověk umí předstírat např. působit pozitivně a usmívat se, ale ve svém nitru (kokoro) se zlobit, což jiný těžko odhadne. Druhým je zhodnocení, že na lidskou psychiku (kokoro) není spolehnouti, protože se snadno a rychle mění, s vyústěním v poučku, že by se člověk neměl na jiné tolik spoléhat, protože vlivem různých podnětů mohou své názory a postoje jednoduše měnit. Přísloví se užívá například jako povzdech v situacích, kdy byl člověk někým podveden.

V následujících dvou příslovích je dvojím způsobem nahlíženo na povahu a mentalitu lidí – a) jako na pestrou, individuální záležitost podobnou tváři (G8); b) jako na víceméně u všech lidí obdobnou (G7). V přísloví G14 je o povaze/mentalitě (kokoro) člověka konstatováno, že na rozdíl od těla není člověku dána v okamžiku zrození, ale je budována.

Přísloví G8 人の心は面の如し (*hito no kokoro wa omote no gotoši*)
Doslovný překlad Lidská kokoro jsou jako lidské tváře.
Význam Co člověk, to jiná tvář i povaha / mentalita.
Výklad, komentář Kokoro v tomto přísloví odkazuje na povahu / mentalitu člověka s tím, že každý člověk má jinou, stejně jako má každý člověk jinou tvář. Kokoro je v tomto přísloví nahlíženo jako individuální záležitost.

Varianty 心は面の如し (*kokoro wa omote no gotoši*)
心の同じからざるは面の如し (*kokoro no onadžikazararu wa omote no gotoši*)
人心の同じからざるは其の面の如し (*džinšin no onadžikazararu wa sono omote no gotoši*)

Synonymní přísloví 十人十色 (*džúnin toiro*, č. dosl. *deset lidí, deset barev*)

Přísluví G7	人の心は九分十分 (<i>hito no kokoro wa kubu džúbu</i>)
Doslovný překlad	Lidských kokoro je devět, deset procent / devět, deset <i>bu</i> .
Význam	Lidé uvažují dost podobně. / Lidé uvažují víceméně stejně.
Výklad, komentář	Souslovím <i>kubu džúbu</i> ¹⁷¹ (č. volně přeloženo <i>devět, deset typů</i>) se označuje minimální rozdíl. V daném významu je použito i v tomto přísloví, které hodnotí kokoro (mentalitu / uvažování) různých lidí s výsledkem, že lidé uvažují víceméně podobně, tedy že v něčem jsou jejich úvahy podobné a v něčem odlišné, ale žádný velký rozdíl mezi nimi není. Každý člověk je jiný, ale tato jinost není bezbřehá.
Varianty	人の心は九合十合 (<i>hito no kokoro wa kugó džúgó</i> , č. dosl. <i>Lidských kokoro je 9, 10 gó</i> ¹⁷² .)
Přísluví G14	子は産むも心は生まぬ (<i>ko wa umu mo kokoro wa umanu</i>)
Doslovný překlad	Dítě zrodíš, ale kokoro nezrodíš.
Význam	Ne každé dítě se svou povahou / mentalitou (= kokoro) nutně podobá svým rodičům. Je přirozené, když děti mají (úplně) jinou povahu než jejich rodiče.
Výklad, komentář	Přísluví naráží na skutečnost, že i když se děti vzhledem podobají svým rodičům, z hlediska povahy tomu tak být nutně nemusí, protože rodiče na svět přináší jen dítě (tělo / tvar), ale jeho mentalitu / povahu (kokoro) nepřinášejí; tu dítě získává / si vytváří až v průběhu života a může být naprosto odlišná od povahy jeho rodičů.
Varianty	子は生むも心までは生まぬ (<i>kokoro wa umu mo kokoro made wa umanu</i>)
Synonymní přísloví	形は産めども心は産まぬ (<i>katači wa umedo mo kokoro wa umanu</i> ; č. dosl. <i>Tvar se sice zrodí, kokoro se nezrodí.</i>)

V poslední skupince přísloví (G13, G27, G28, G29) je pojednáno nikoliv o mentalitě člověka obecně, ale o **povaze, duši a cítění/citech** konkrétních skupin osob – rodičů a dětí, žen či mužů. Zejména ve spojení s rodiči (j. *oja*) jde spíše než o povahu nebo mentalitu, přímo o jejich city k dětem – rodičovskou lásku. Přísluví by proto tematicky bylo možné zařadit i do skupiny D (3.2.4), nicméně vzhledem k tomu, že cítění je pojato obecně, rozhodli jsme se je uvést v rámci tohoto oddílu.

Přísluví G13	子故に迷う親心 (<i>ko jue ni majou ojagokoro</i>)
Doslovný překlad	Kokoro rodičů ztracené / tápající kvůli dětem.
Význam	Rodiče jsou láskou ke svým dětem zaslepeni.

¹⁷¹ *Bu* je tradiční měrná jednotka, která se používá pro měření různých parametrů. V případě, že se jí vyjadřuje délka, 1 *bu* odpovídá zhruba 0,3 cm. (eNKD, 2006).

¹⁷² *Gó* je tradiční japonská jednotka rozlohy – 1 *gó* odpovídá zhruba 0,3306 m², nebo objemu – 1 *gó* odpovídá zhruba 180,39 cm³. (KE, 2011).

Výklad, komentář	Ztráta soudnosti a zdravého úsudku, ke které u rodičů dochází kvůli tomu, že se příliš nechávají unést roztomilostí svého dítěte a svou láskou k němu, je konceptualizována jako kokoro rodičů, které je ztracené (přen. tápe).
Synonymní přísloví	子故の闇 (<i>ko jue no jami</i> , č. dosl. <i>temnota/tma kvůli dětem</i>)
Přísluví G27	親の心子知らず (<i>oja no kokoro ko širazu</i>)
Doslovný překlad	Děti neznají kokoro rodičů.
Význam	Děti rodičům do duše nevidí. / To, co rodiče cítí, člověk pozná, až se sám stane rodičem.
Výklad, komentář	Vyjádřením, že děti neznají kokoro (cítění) svých rodičů, se označuje skutečnost, že děti často protestují a jednají podle sebe, jak se jim zachce, aniž by si byly vědomy hluboké lásky, kterou k nim jejich rodiče chovají a se kterou je vychovávají. Přísluví se užívá jako výtkva vůči dětem, že dokud člověk nemá vlastní děti, nemůže city rodičů pochopit. V níže uvedené variantě jde o obměnu, že naopak rodiče neznají kokoro (cítění) svých dětí. Myšleno je, že pro rodiče jejich děti navždy zůstávají dětmi, i když vyrůstají, a proto rodiče nedokážou rozpoznat úmysly svých dětí či porozumět jejich pocitům.
Varianty	子の心親知らず (<i>ko no kokoro oja širazu</i> , č. dosl. <i>Rodiče neznají kokoro dětí.</i>)
Přísluví G28	親思う心に勝る親心 (<i>oja omou kokoro ni masaru ojagokoro</i>)
Doslovný překlad	Kokoro rodičů vítězí nad kokoro, které myslí na rodiče.
Význam	City rodičů k dětem jsou mnohem hlubší než city dětí k rodičům. / Rodiče své děti milují více, než děti milují je.
Výklad, komentář	V přísloví ¹⁷³ jsou srovnávány city a smýšlení, příp. ohledy dětí vůči jejich rodičům (dosl. <i>kokoro, které myslí na rodiče</i>) s city a smýšlením, ohledy rodičů vůči dětem (dosl. <i>kokoro rodičů</i>) s výsledkem, že city rodičů vítězí nad city dětí, resp. že jsou mnohem hlubší.
Přísluví G29	女心と秋の空 (<i>onnagokoro to aki no sora</i>)
Doslovný překlad	Ženské kokoro a podzimní obloha.
Význam	Ženská psychika se mění co chvíli. / Ženské city jsou nestálé.
Výklad, komentář	Přísluví zdůrazňuje dynamický charakter psychiky a přirovnáním ženské duše/psychiky (dosl. <i>ženského kokoro</i>), příp. úžeji ženských citů, k podzimní obloze, která je vnímána jako často se proměňující a nestálá, naráží na ženskou náladovost a časté změny v psychickém rozpoložení žen, příp. úžeji na častou změnu v citech žen vůči mužům. Přísluví je obměnou níže uvedené původní varianty, ve které jsou k podzimní obloze přirovnávány naopak city mužů (dosl. <i>kokoro mužů</i>) vůči ženám, a uchopována je tak mužská přelétavost.

¹⁷³ Přísluví má původ v básni *waka*, jejímž autorem je myslitel Jošida Šóin (1830–1859). 親思ふ心にまさる親心けふの音づれ何ときくらん (*oja omou | kokoro ni masaru | ojagokoro | kjó no otozure | nanto kikuran*).

	V synonymním přísloví je proměnlivost ženské psychiky přirovnávána ke kočičím očím, které se snadno mění podle toho, jak do nich dopadá světlo.
Varianty	男心と秋の空 (<i>otokogokoro to aki no sora</i> , č. dosl. <i>Mužské kokoro a podzimní obloha.</i>)
Synonymní přísloví	女の心は猫の目 (<i>onna no kokoro wa neko no me</i> , č. dosl. <i>Ženské kokoro je jako kočičí oči.</i>)

3.2.3 Frazeologismy pojednávající o stavu nebo nastavení mysli, o duševním postoji (C)

Do této významové skupiny řadíme nejprve frazémy a přísloví, které pojednávají o stavu lidské mysli a psychickém rozpoložení člověka, a to jak z hlediska dlouhodobého, tak momentálního/bezprostředního, a o jejich proměnách (oddíl I.). Jedná se jak o stavy hodnocené kladně, tak o stavy nahlížené negativně. Zároveň připojujeme také skupinu frazeologismů, jimiž je odkazováno k duševnímu či životnímu postoji člověka, nastavení jeho mysli (oddíl II.). Na úvod zařazujeme přísloví (G26), v němž je zprostředkována obecná zkušenost, že stav mysli nebo psychické rozpoložení člověka se odráží v jeho očích/pohledu. Jedná se o další odkaz na zvnějšňování kokoro (viz též přísloví G20, G22, G24 v 3.2.1).

Frazém G26	目は心の窓 (<i>me wa kokoro no mado</i>)
Doslovný překlad	Oči jsou oknem (do) kokoro.
Význam	Okno, do duše okno. (V očích člověka se zrcadlí stav jeho mysli / jeho duševní, citové rozpoložení.)
Výklad, komentář	V přísloví je odkazováno na zvnějšnění lidského nitra (kokoro), tj. jeho duševního rozpoložení, příp. také vnitřních pocitů nebo myšlenek, konkrétně v jeho očích, prostřednictvím jeho pohledu.
Synonymní přísloví	目は心の鏡 (<i>me wa kokoro no kagami</i> , č. dosl. <i>oči jsou zrcadlem kokoro</i>) 目は口ほどに物を言う (<i>me wa kuči hodo ni mono o iu</i> , č. dosl. <i>oči poví tolik, co ústa</i>)

I. Stav mysli – psychický stav

Prvních pět frazémů odkazuje k negativně hodnoceným, nežádoucím stavům mysli. Frazémy *kokoro no aka* (A1), *kokoro no čiri* (A2) a *kokoro no sabi* (A17) je v běžném užití označována **psychická únava**, **citové vyčerpání** pramenící z každodenního života a společenských kontaktů a s nimi spojených aktivit, kdy člověk (nositel kokoro) neustále prožívá různé pocity, starosti, stres, které se v něm kupí a ústí ve zmíněnou psychickou únavu. Takový psychický stav je konceptualizován jako nečistoty v kokoro různého typu, které se v něm za nějakou dobu usadily a které jeho

nositele zatěžují. V případě prvního jmenovaného frazému se konkrétně jedná o tělesnou špínu (j. *aka*¹⁷⁴), ve druhém zmíněném frazému jde o prach nebo drobné (prachové) nečistoty (j. *čiri*) a v jeho synonymní variantě o znečištění (j. *kegare*), v posledním frazému je to rez (j. *sabi*). *Kokoro no aka* (A1) a *kokoro no čiri* (A2) jsou ekvivalentní – oběma je odkazováno k (neškodné) únavě nashromážděné z každodenního života. Frazém *kokoro no sabi* (A17) označuje obdobné skutečnosti, avšak implikuje i dlouhodobější a škodlivější působení na nositele kokoro a jeho fungování, a to skrze konceptualizaci jako těžko odstranitelné rzi (na rozdíl od prachu a špíny). Všechny tři jmenné frazémy se často objevují v kolokaci se slovesy *otosu* (č. *zbavit se, spláchnout ze sebe*), *harau* (zejm. v případě *kokoro no čiri*; č. *vymést, setřít*), příp. *araiotosu* (č. *smýt*), pro vyjádření stavu, kdy se člověk nežádoucích nánosů zbavuje či je jich působením něčeho nebo někoho zbavován (č. *očistit svou mysl, (psychicky) se očistit*) za účelem vnitřní spokojenosti a klidné mysli. V moderní japonštině se s nimi často setkáváme v buddhistických textech; v jiných typech textů mají zpravidla knižní charakter.

V japonských výkladových slovnících je jako synonymum všech tří zmíněných frazémů uveden sinojaponský výraz *bonno* (煩惱). Jedná se o buddhistický termín, v sanskrtu *kleša* (*kléša*), s významem „nečistoty (mysli)“. V buddhistickém pojetí se konkrétně jedná o mentální pochody, které zatěžují tělo i duši a narušují spořádaný život člověka¹⁷⁵. V buddhismu jsou za hlavní tři znečišťující kvality mysli (tzv. tři jedy, j. *sandoku*, 三毒) považovány především chtíče/vášně, zloba/zášť a hloupost/neznalost (eNKD).

Frazém A1	心の垢 (<i>kokoro no aka</i>)
Doslovný překlad	špína v/na kokoro
Význam	psychická únava, nánosy v mysli, nečistoty mysli
Příklad(y) užití	また、お寺に参って心を清めていくと、日々の心の垢を落とすことが出来るということも言われ、これからはもっとお寺へ参って心を清めたいと思いました。 [TWC]

¹⁷⁴ Běžně používaným substantivem *aka* se označují nečistoty, které se usazují na lidské pokožce, za nehty a na jiných částech těla. Ve výkladových slovnících (eNKD, KE aj.) je *aka* definováno jako „nečistota (špína) složená z potu, mastnoty a prachu, která ulpívá na povrchu pokožky“.

¹⁷⁵ „*Kléša* – útrapy, strasti, záporné tendence, kterými je duše stížena jako vrozenými vadami, provázejícími sanskary minulých životů.“ (Kráal (ed.), 2011, s. 343).

Mata, o-tera ni maitte kokoro o kijomete iku to, hibi no kokoro no aka o otosu koto ga dekiru to iu koto mo iware, kore kara wa motto o-tera e maitte kokoro o kijometai to omoimašita.

A také mi bylo řečeno, že když jdeme do (budd.) chrámu a vnitřně se očistíme, můžeme se tak zbavit nánosů ve své mysli vznikajících v každodenním životě, a tak jsem si řekl, že od teď budu do chrámu chodit očišťovat svou duši častěji.

Synonymní frazém(y)

心の塵 (*kokoro no čiri*) – viz frazém A2
心の錆 (*kokoro no sabi*) – viz frazém A17
心の汚れ (*kokoro no jogore*)
心のけがれ (*kokoro no kegare*)
心の濁り (*kokoro no nigori*) – viz frazém A14

Frazém A2

心の塵 (*kokoro no čiri*)

Doslovný překlad

prach na/v kokoro

Význam

nečistoty mysli

Příklad(y) užití

大人になるまでに付けてきた心の塵を落としてゆくことです。
[TWC]

Otona ni naru made ni cukete kita kokoro no čiri o otošite juku koto desu.

Je třeba se zbavit nečistot/nánosů v mysli, které se nám tam za dobu, než jsme se stali dospělými, navrstvily.

Synonymní frazém(y)

心の垢 (*kokoro no aka*) – viz frazém A1
心の錆 (*kokoro no sabi*) – viz frazém A17
心の汚れ (*kokoro no jogore*)
心のけがれ (*kokoro no kegare*)
心の濁り (*kokoro no nigori*) – viz frazém A14

Frazém A17

心の錆 (*kokoro no sabi*)

Doslovný překlad

rez na/v kokoro

Význam

nánosy v mysli, nečistoty mysli

Příklad(y) užití

赤ちゃんに自分の心の錆を洗い落としてもらったような、ある種の「借り」を覚えてしまう。 [TWC]

Aka-čan ni džibun no kokoro no sabi o araiotošite moratta jó na, aru šu no „kari“ o oboete šimau.

Novorozeně smylo z mého nitra rez (očistilo mou mysl) a ve mně zůstal pocit dluhu.

Synonymní frazém(y)

心の垢 (*kokoro no aka*) – viz frazém A1
心の塵 (*kokoro no čiri*) – viz frazém A2

V následujícím frazému je **zastřenost myslí/vědomí** uchopována jako zakalení (j. *nigori*¹⁷⁶) kokoro. V odkazu na znečištění kokoro se jedná o frazém významově blízký frazémům A1 a A2; je s nimi shodný také v tom, že v japonských výkladových slovnících je jako jeho synonymum uváděn budd. termín *bonnó / kleša* (viz výše). Zatímco v případě vyjádření *kokoro no aka* a *kokoro no čiri* se jedná o znečištění kokoro nashromážděná a vznikající z běžného života (např. dennodenní únavu), u frazému *kokoro no nigori* (A14) je odkazováno spíše k jednorázovému, momentálnímu, a tedy dočasnému znečištění kokoro, které může jeho nositeli bránit například ve správném posouzení problému, dobrém úsudku, správném rozhodování, atp. To, čím je kokoro zastřeno (dosl. *zakaleno*), mohou být jak samotné nečistoty v kokoro (*kokoro no aka*, *kokoro no čiri*), tak i nečistoty myslí v budd. smyslu, tedy např. chtíč nebo zášť.

Frazém A14	心の濁り (<i>kokoro no nigori</i>)
Doslovný překlad	zakalenost kokoro
Význam	zastřená mysl, nejasná mysl
Příklad(y) užití	それらの修行を続けることによって、心の濁りが、おのずから澄んでいき、心の本性が少しずつ花開いていくのです。[TWC] <i>Sorera no šugjó o cuzukeru koto ni jotte, kokoro no nigori ga, onozu kara sunde iki, kokoro no hondžó ga sukoši zucu hana hiraite iku no desu.</i> Tím, že budete pokračovat v duchovních cvičeních, se vaše zastřená mysl sama od sebe projasní a po kouskách se začne odkrývat její pravá podstata.
Synonymní frazém(y)	心の垢 (<i>kokoro no aka</i>) – viz frazém A1 心のけがれ (<i>kokoro no kegare</i>) 心の塵 (<i>kokoro no čiri</i>) – viz frazém A2

Další frazém s negativními konotacemi odkazuje na **mentální stav** člověka, který je **narušený** (např. nečistotami myslí v budd. pojetí – jap. *bonnó*, san. *kleša* – viz výše) a jeho **mysl** je **stížena negativními tendencemi**. Psychické rozpoložení člověka, který je ve stavu, kdy ztrácí vnitřní klid a rovnováhu, zdravý úsudek i schopnost posoudit věci správně a je stížen negativními tendencemi, je konceptualizováno jako temnota (j. *jami*) v jeho kokoro. Kokoro takového člověka je zatemněné a v jeho temném prostoru se skrývají negativní mentální pochody, které ho v případě jejich nezvládnutí mohou

¹⁷⁶ Slovo *nigori* zapojené v tomto frazému je jmenný tvar slovesa *nigoru* s významem „zakalit se“ a zpravidla se užívá pro popis stavu, kdy tekutina nebo vzduch jsou znečištěny jinou látkou a ztrácí svou průhlednost či jasnou barvu. Sloveso *nigoru* se používá i pro označení nezřetelnosti barvy, zvuku, atp.

dovést až ke spáchání trestného činu. Důležitým aspektem uvedené konceptualizace je skrytost, která brání lidem v okolí člověka s „temnotou v kokoro“ odhalit jeho myšlenky a záměry předem. Čím hlubší temnota v kokoro člověka je, tím je náchylnější k zlovolnému až zločinnému chování.¹⁷⁷ Frazém je často užíván v kolokaci s adjektivem *fukai* (č. *hluboký*), příp. z něj odvozeným substantivem *fukasa* (č. *hloubka*) – např. *kokoro no jami ga fukai hito* (dosl. *člověk, který má hlubokou temnotu v kokoro*) popisuje člověka, který má hodně temných stránek, je nevyzpytatelný, „neprůhledný“ a nelze předvídat, co udělá a čeho je schopen.

Frazém A8	心の闇 (<i>kokoro no jami</i>)
Doslovný překlad	temnota (v) kokoro, tma (v) kokoro
Význam	<i>něčí</i> temné stránky, temné stránky nitra / duše, temné stránky osobnosti
Příklad(y) užití	僕は彼の心の闇のいくらかをのぞいたような気がした。 [OWED] <i>Boku wa kare no kokoro no jami no ikuraka o nozoita jō na ki ga šita.</i> Mám pocit, že jsem zahlédl část temných stránek jeho nitra.

V následujících frazémeh se setkáváme s konceptualizací kladně vnímaných stavů myslí a jejich proměn. Nejprve se jedná o **očistění myslí** a **vnitřní zklidnění** (C1, C17+E22). Frazém *kokoro ga arawareru* (C1) se typicky objevuje v kontextu prožitku a citového pohnutí z něčeho, velmi často uměleckého díla (např. hudby, obrazu, románu), krásné přírody, atp., které přináší člověku **mentální očistu** – důraz je kladen na očistný účinek. Silný účinek daného hlubokého (uměleckého) zážitku na člověka a jeho mysl je konceptualizován jako očistění (propláchnutí) jeho kokoro vodou (j. *arau* v pasivním tvaru *arawareru*¹⁷⁸).

Frazém C1	心が洗われる (<i>kokoro ga arawareru</i>)
Doslovný překlad	kokoro je omyto
Význam	být vnitřně / duševně očištěn, získat čistou mysl, očistit (svou) mysl, <i>něco</i> na <i>někoho</i> má očistný účinek, prožít katarzi
Příklad(y) užití	美しい音楽を聴いて、心が洗われる思いがした。 [NK] <i>Ucukušii ongaku o kiite, kokoro ga arawareru omoi ga šita.</i> Při poslechu krásné hudby jsem prožil katarzi. / Krásná hudba pročistila mou mysl.
Varianty	心洗われる (<i>kokoro arawareru</i>) 心を洗う (<i>kokoro o arau</i>)

¹⁷⁷ S frazémem se lze často setkat například v novinových článcích pojednávajících o trestných činech a jejich pachatelích.

¹⁷⁸ Ve slovníku eNKD je také varianta tohoto frazému s předmětným slovesem *arau* (č. *umýt*), avšak s tou se v moderní japonštině příliš nesetkáváme.

Stav, kdy je člověk absolutně **vnitřně klidný a vyrovnaný**, má **čistou mysl**, a tedy není zatížen starostmi, obavami nebo úvahami, ale ani zlými myšlenkami nebo touhou po něčem, je v následující dvojici frazémů konceptualizován jako průzračné kokoro (j. *sumu*¹⁷⁹). Takového stavu mysli lze dosáhnout například meditací, atp. Ve variantě tohoto frazému s předmětným slovesem (j. *sumasu/sumaseru*, viz E22) je zdůrazňována vědomá snaha člověka o zklidnění jeho mysli (kokoro).

Frazém C17	心が澄む (<i>kokoro ga sumu</i>)
Doslovný překlad	kokoro se (zcela) pročistí, kokoro je průzračné
Význam	získat čistou mysl, dosáhnout vnitřního klidu, dosáhnout vyrovnaného stavu mysli
Příklad(y) užití	座禅を組んでいると心が澄んでくる。[ŠWEDD] <i>Zazen o kunde iru to kokoro ga sunde kuru.</i> Když se usadím do meditační pozice, moje mysl se zcela zklidní/vyčistí.
Varianty	心を澄ます (<i>kokoro o sumasu</i>) – viz frazém E22
Frazém E22	心を澄ます (<i>kokoro o sumasu</i>), 心を澄ませる (<i>kokoro o sumaseru</i>)
Doslovný překlad	(zcela) pročistit kokoro, zprůzračnit kokoro
Význam	získat čistou mysl, vyčistit (svou) mysl, dosáhnout vnitřního klidu, dosáhnout vyrovnaného stavu mysli, vnitřně se zklidnit
Příklad(y) užití	秋の夜長、心を澄まして虫の音を聴いているのもよいものです。 [RKD] <i>Aki no jonaga, kokoro o sumašite muši no ne o kiite iru no mo joi mono desu.</i> O dlouhých podzimních večerech je také příjemné se se zklidněnou myslí zaposlouchat do bzučení hmyzu.
Varianty	心が澄む (<i>kokoro ga sumu</i>) – viz frazém C17

V následujících idiomech je odkazováno spíše k momentálnímu duševnímu stavu člověka a bezprostředním změnám v jeho psychickém rozpoložení. Nejprve uvádíme ty nahlížené kladně. **Upokojení duše, zklidnění** vnitřního rozrušení (neklidu, vzteku, atp.), ke kterému došlo na základě nějakého podnětu (vyjadřováno frazémem *kokoro ga midareru* – viz níže frazém C9), je zde (E23) konceptualizováno jako zklidnění,

¹⁷⁹ Sloveso *sumu* (澄む, příp. 清む) označuje stav věcí, kdy nejsou vůbec ničím znečištěny, ale jsou průzračně čisté a klidné. V tomto primárním významu se typicky pojí s přírodními fenomény – například voda, vzduch, nebe či hvězdy, a dále například se zvukem či hlasem, barvou nebo očima.

zmírnění kokoro (j. *šizumeru*¹⁸⁰). Oproti frazému *kokoro o sumaseru* (viz výše frazém E22), kde kokoro zastupuje zejména mysl a její rozpoložení – např. schopnost ponořit se do meditace, usebrat se a „odpojit“ od okolního světa a jeho prožívání – ve frazému E23 se jedná spíše o bezprostřední zklidnění momentálního rozrušení a kokoro zde zastupuje i emoční stránku člověka, jeho emoce.

Frazém E23	心を鎮める／心を静める (<i>kokoro o šizumeru</i>)
Doslovný překlad	ztišit kokoro, uklidnit kokoro
Význam	upokojit se, zklidnit se, uklidnit se
Příklad(y) užití	しばらくその場において、どうにか心を鎮めてから部屋を出た。 [BCCWJ] <i>Šibaraku sono ba ni ite, dónika kokoro o šizumete kara heja o deta.</i> Chvilí tam zůstal, a když se mu podařilo se trochu zklidnit, vyšel z pokoje.
Varianty	kniž. 心を鎮む (<i>kokoro o šizumu</i>)
Synonymní frazém(y)	心を落ち着かせる (<i>kokoro o očicukaseru</i>)

O pozitivně nahlíženém **uvolnění, zklidnění a navození příjemných pocitů, cítění se příjemně** je pojednáno skrze konceptualizaci, že se kokoro zklidní (j. *očicuku*¹⁸¹). V kontextech, ve kterých se s tímto frazémem setkáváme, je často popisován zároveň také podnět, který člověku napomohl se zklidnit a cítit se příjemně.

Frazém C12	心が落ち着く (<i>kokoro ga očicuku</i>)
Doslovný překlad	kokoro se zklidní, kokoro se stabilizuje
Význam	zklidnit se, uvolnit se, být uvolněný, být klidný; cítit se příjemně, být někomu (někde) dobře
Příklad(y) užití	この部屋では心が落ち着かない。[ŠWEDD] <i>Kono heja de wa kokoro ga očicukanai.</i> V tomto bytě se necítím dobře / nemám dobrý pocit.
Synonymní frazém	気持ちが落ち着く (<i>kimoči ga očicuku</i>)

Ve frazému B2 je emocionální stav člověka, který **je v pohodě, cítí se dobře** – není ničím (psychicky) zatížen, nic mu neleží na srdci, nic ho netrápí – uchopován jako kokoro, které je lehké (j. *karui*). **Bezstarostnost** člověka je zde konceptualizována jako lehkost jeho kokoro. Je-li člověk zatížen starostmi, obavami, je jeho kokoro těžké (viz níže frazém B3), nálada klesá; naopak není-li zatížen, má mysl lehkou a cítí se dobře.

¹⁸⁰ Sloveso *šizumeru* se používá ve významu „uklidnit“ nebo „ztišit“ (např. bolest, atmosféru) a užívá se též o zklidnění pocitů (j. *kimoči o šizumeru*).

¹⁸¹ Sloveso *očicuku* se používá ve významu, že se něco „usadilo“, nějaký stav nebo proces „se stabilizoval“, ve spojení s člověkem poté ve významu „aklimatizovat se“, „zvyknout si“ (například v novém prostředí, na novém místě).

Frazém B2	心が軽い (<i>kokoro ga karui</i>)
Doslovný překlad	kokoro je lehké, mít lehké kokoro
Význam	cítit se dobře, být v pohodě, mít dobrou náladu, být v dobrém rozmaru, být někomu lehkou u srdce
Příklad(y) užití	事件が決着して、やっと心が軽くなった。[NK] <i>Džiken ga keččaku šite, jatto kokoro ga karuku natta.</i> Případ se vyřešil, tak se mi konečně ulevilo (a jsem v pohodě).
Antonymní frazém	心が重い (<i>kokoro ga omoi</i>) – viz frazém B3

Pomocí následujícího spojení se popisuje situace, kdy se člověk zbavil negativních pocitů, jako jsou například strach, obavy, pochybnosti, starosti, a jeho psychické rozpoložení a nálada se výrazně zlepšily. **Zlepšení nálady** a rozpoložení člověka jsou zde konceptualizovány jako vyjasnění (j. *hareru*¹⁸²) jeho kokoro, které je uchopováno jako nebe/obloha a pochybnosti, starosti nebo obavy jsou připodobněny k mračnům. Výchozí bývá stav, kdy je člověk nějak psychicky zatížen (tento stav lze popsat pomocí významově protikladné kolokace *kokoro ga kumoru*, dosl. *kokoro je zamračené*, č. *být zasmušilý*). Pro zdůraznění skutečnosti, že pochybnosti/starosti/obavy zcela pominuly a dotyčný se již cítí výborně, se užívá i varianta tohoto frazému ve tvaru *kokoro ga harebare to suru* (č. dosl. *kokoro je zcela jasné*, č. *cítit se výborně, mít dobrou náladu*). V synonymní variantě je však důraz kladen na popis nastalého pozitivního psychického stavu člověka, zatímco pomocí frazému C3 bývá popisován proces jeho zlepšení.

Frazém C3	心が晴れる (<i>kokoro ga hareru</i>)
Doslovný překlad	kokoro se vyjasní
Význam	udělat se někomu (psychicky) lépe, ulevit se někomu, zbavit se nepříjemného pocitu a cítit se dobře, spadnout z někoho (starosti/obavy)
Příklad(y) užití	旅にでも出たら心が晴れるだろう。[MKS] <i>Tabi ni demo detara kokoro ga hareru daró.</i> No, kdybys jel třeba na výlet, tak by se ti možná udělalo líp / by to z tebe spadlo.
Varianty	心が晴れ晴れとする (<i>kokoro ga harebare to suru</i>)

V následující části analyzujeme idiomy, jimiž se pojmenovávají negativně hodnocené dočasné psychické stavy. Prostřednictvím konceptualizace kokoro se zlomí

¹⁸² Sloveso *hareru* se ve svém základním významu užívá k popisu jasného počasí (č. *vyjasnit se, být jasno*).

(j. *oreru*¹⁸³) je pojímán stav, kdy je člověk **psychicky na dně, psychicky zlomený** a **cítí se špatně** – např. když o něco usiloval anebo se statečně potýkal s nelehkou situací, ale na základě nějaké velké překážky, kterou nedokázal překonat (např. neštěstí, útrap, nepřízně osudu), náhle přišel o elán nebo vnitřní sílu, která ho „držela nad vodou“ a umožňovala mu v jeho snažení pokračovat, nebo o zdroj takového své vnitřní síly. Kokoro (lidská psychika, vnitřní síla) je v tomto frazému konceptualizováno jako křehká věc.

Frazém C14	心が折れる (<i>kokoro ga oreru</i>) ¹⁸⁴
Doslovný překlad	kokoro se zlomí
Význam	ztratit chuť do <i>něčeho</i> , být (psychicky) na dně, být zdrcený, všeset hlavu, ztratit odvalu, nemít sílu v <i>něčem</i> pokračovat
Příklad(y) užití	ずっとがんばってきたが、親友の裏切りで心が折れた。[DS] <i>Zutto ganbatte kita ga, šinjú no uragiri de kokoro ga oreta.</i> Dodnes jsem se pořád držel a snažil jsem se vytrvat, ale po zradě mého blízkého přítele jsem na dně.
Synonymní frazém	心が挫ける (<i>kokoro ga kudžikeru</i>) – viz frazém C8

Stejná cílová oblast je obdobně uchopována také ve frazému C8 – jako ohnutí či zlomení (j. *kudžikeru*¹⁸⁵) kokoro.

Frazém C8	心が挫ける (<i>kokoro ga kudžikeru</i>)
Doslovný překlad	kokoro se ohne/zlomí, kokoro se zvrtně, kokoro se zkroutí

¹⁸³ Sloveso *oreru* má význam „zlomit se“ (typicky například kost, větev) nebo „být přehnutý“ „přeložený“ (např. list papíru).

¹⁸⁴ Ve slovníku *Daidžisen* (DS) je rovněž uvedeno, že analyzovaný frazém je významově odvozen ze složeného slovesa *kokoro'oreru*. Původní význam tohoto složeného slovesa, které má však jen frazeologické užití a v současné japonštině se již příliš nepoužívá, je „ustoupit, polevit ve svém přesvědčení“, a je odvozen z jednoho z původních významů slovesa *oreru*, konkrétně „ohnout“, spíše než „zlomit“. Jeho užitím se vyjadřoval například úmysl člověka se změnit nebo si něco rozmyslet, a to v důsledku přesvědčování nebo naléhání někoho jiného. Ve stejném slovníku je u tohoto frazému doplněno vysvětlení, že jej zhruba od r. 2005 začali ve významu „dostat se (psychicky) na dno“ často používat sportovci, díky čemuž se jeho užívání rozšířilo (DS). I v korpusu BCCWJ jsou všechny výskyty tohoto frazému (četnost 11x) datovány k roku 2008 a 10 z nich pochází ze subkorpusu internetových blogů.

¹⁸⁵ Sloveso *kudžikeru* má význam „ohnout se“ nebo „zvrtnout“ (nejčastěji o kostech nebo kloubech). Nicméně v současné japonštině se používá zejména v přeneseném významu typicky ve spojení s odvahou, nadšením, entuziasmem, nadějí a odhodláním pro vyjádření jejich ztráty nebo výrazného oslabení; k níž dochází zpravidla po kontaktu s nějakou překážkou (např. neúspěchem, odmítnutím).

Význam	klesat na mysl, věšet hlavu, ztratit chuť do něčeho, (z nějaké příčiny) ztratit odvahu, být zdrcený
Příklad(y) užití	ですが恵子は、心がくじけるたびに、懐しくありがたいお父さまの励ましを思い返すことにしておりました。[Yourei] <i>Desu ga Keiko wa, kokoro ga kudžikeru tabi ni, nacukašiku arigatai otósama no hagamaši o omoikaesu koto ni šite orimašita.</i> Keiko ale pokaždé, když se dostala psychicky na dno, měla ve zvyku rozpomenout se na dávné tatínkovo milé povzbuzení.
Synonymní frazém	心が折れる (<i>kokoro ga oreru</i>) – viz frazém C14

V dalším frazému je vyjádřen **pokles nálady člověka, skleslost až na hranici deprese** pomocí konceptualizace kokoro, které klesá ke dnu / potápí se (j. *šizumu*¹⁸⁶).

Frazém C18	心が沈む (<i>kokoro ga šizumu</i>)
Doslovný překlad	kokoro se potopí, kokoro klesne ke dnu
Význam	mít depresi, být skleslý (na duchu), být někomu těžko na duši
Příklad(y) užití	一番心が沈むのは、仕事を終えて、アパートの部屋に帰るときだった。[Yourei] <i>Ičiban kokoro ga šizumu no wa, šigoto o oete, apáto no heja ni kaeru toki datta.</i> Nejvíce skleslý jsem byl, když jsem skončil v práci a vracel jsem se do svého bytu.

Deprese, úzkost, psychické rozpoložení člověka, kdy je zatížen trápením, nejistotou nebo **obavami** a nemůže se radovat, jsou pojaty prostřednictvím metafory, že kokoro je těžké (j. *omoi*).

Frazém B3	心が重い (<i>kokoro ga omoi</i>)
Doslovný překlad	kokoro je těžké, mít těžké kokoro
Význam	být v depresi, být někomu úzko, být skleslý, být někomu těžko u srdce
Příklad(y) užití	入院中の兄の容態を思うと心が重くなる。[RKD] <i>Njúinčú no ani no jódai o omou to kokoro ga omoku naru.</i> Když pomyslím na zdravotní stav svého hospitalizovaného bratra, začne mi být úzko.
Antonymní frazém	心が軽い (<i>kokoro ga karui</i>) – viz frazém B2

K negativně vnímaným dočasným psychickým stavům je dále odkazováno i následujícími frazémy. **Rozrušení, neschopnost se soustředit** jsou uchopovány jako

¹⁸⁶ Slovesem *šizumu* se v jeho základním významu popisuje klesání nějakého objektu směrem dolů tak, že zmizí – typicky například když předmět klesá ve vodě ke dnu. Přeneseně se používá pro označení pohybu vesmírných těles (např. slunce, měsíc nebo hvězdy), která klesají, až zmizí za horizontem člověku z dohledu.

kokoro, které se nachází v narušeném stavu (j. *midareru/midasu*¹⁸⁷). Ze zkoumaných kontextů odvozujeme, že k takovému narušení psychického rozpoložení dochází na základě nějakého vnějšího podnětu, který rozptyluje pozornost člověka a znemožňuje mu soustředění (např. starosti, trápení, šok, ale i zamilovanost). Ve variantě tohoto frazému s předmětným slovesem *midasu* (E19) je akcentováno, že se člověk nechal rozhodit (= vyvést své kokoro ze spořádaného stavu).

Frazém C9	心が乱れる (<i>kokoro ga midareru</i>)
Doslovný překlad	kokoro je narušené, kokoro je rozhozené
Význam	být rozrušen, být rozhozen, být vyveden z rovnováhy, nebýt schopen se soustředit
Příklad(y) užití	彼女のことを思うと、心が乱れて仕事が手につかない。[NK] <i>Kanodžo no koto o omou to, kokoro ga midarete šigoto ga te ni cukanai.</i> Když na ni myslím, vyvádí mě to z míry a nejsem schopný pracovat.
Varianty	心の乱れ (<i>kokoro no midare</i>) – vyvedení z rovnováhy, příp. to, co je jeho příčinou (narušitel vnitřní rovnováhy)
Frazém E19	心を乱す (<i>kokoro o midasu</i>)
Doslovný překlad	narušit kokoro
Význam	nechat se rozhodit, být rozrušený / rozhozený, být něčím vyveden z míry / soustředění / rovnováhy
Příklad(y) užití	つまらないことで心を乱し、何でもない仕事でミスを犯してしまった。[RKD] <i>Cumaranaí koto de kokoro o midaši, nandemo nai šigoto de misu o okošite šimatta.</i> Nechal jsem se rozhodit hloupostí a při provádění rutinní práce jsem udělal chybu.
Varianty	心が乱れる (<i>kokoro ga midareru</i>) – viz frazém C9 心を乱される (<i>kokoro o midasareru</i>)

Cílová oblast **rozrušenost/znepokojení** je pojímána jako kokoro, které vyvádí/bouří se (j. *sawagu*¹⁸⁸). Jedná se o zneklidnění na základě obav, neblahého tušení nebo nejistoty jeho nositele – o nežádoucí stav, kdy je člověk nesvůj a není schopen se uklidnit (*kokoro ga ošicuku* – viz výše frazém C12). Frazém se užívá i ve verzi s předmětnou variantou slovesa (*sawagaseru*, viz E21).

¹⁸⁷ Slovesem *midareru* (v předmětné variantě *midasu*) se popisuje nežádoucí situace nebo stav, kdy došlo k narušení řádu a harmonie nebo porušení žádaného stavu.

¹⁸⁸ Sloveso *sawagu* označuje chování člověka nebo skupiny lidí (příp. zvířat), kdy jsou hluční a dávají o sobě slyšet. Může to být z důvodu oslavy, bujarého veselí nebo i z důvodu protestu, a v češtině mu odpovídá např. *dělat rámus, dělat humbuk, hlučet, bouřit se*.

Frazém C15	心が騒ぐ (<i>kokoro ga sawagu</i>)
Doslovný překlad	kokoro hlučí, kokoro se bouří, kokoro vyvádí
Význam	být / cítit se nespůj, být neklidný / znepokojený, zmocnit se <i>někoho</i> neklid, nemít stání; být nervózní kvůli neblahému tušení, mít neblahý pocit
Příklad(y) užití	1. 友達が次々と落第していくのを聞くと、自分もそうではないかと、心が騒いでならない。[RKD] <i>Tomodači ga cugi cugi to rakudai šite iku no o kiku to, džibun mo só de wa nai ka to, kokoro ga sawaide naranai.</i> Když slyším, že moji kamarádi jeden po druhém propadli, jsem z toho celý nespůj a obávám se, zda to nečeká i mě. 2. 出先で何かあったのではないかと心が騒ぐ。[DS] <i>Desaki de nanika atta no de wa nai ka to kokoro ga sawagu.</i> Mám neblahé tušení, že tam, kam odjel, se mu asi něco přihodilo.
Varianty	心騒ぐ (<i>kokorosawagu</i>), 心騒ぎ (<i>kokorosawagi</i>) – viz kompozitum K-V_S24 v 3.1.1.2 心を騒がせる (<i>kokoro o sawagaseru</i>), kniž. 心を騒がす (<i>kokoro o sawagasu</i>) – viz frazém E21
Synonymní frazém	胸が騒ぐ (<i>mune ga sawagu</i>)
Frazém E21	心を騒がせる (<i>kokoro o sawagaseru</i>)
Doslovný překlad	rozrušit kokoro, rozdovádět kokoro
Význam	zneklidnit se, rozrušit (se), znervóznit (se), znepokojovat (se)
Příklad(y) užití	自分の入っている保険会社がワーストランキング入りなどして、心を騒がせていた方々もいるのではないだろうか。[TWC] <i>Džibun no haitte iru hokengaiša ga wásuto rankingu-iri nado šite, kokoro o sawagasete ita katagata mo iru no de wa nai daró ka.</i> Jistě jsou i tací, kteří se znepokojují tím, že pojišťovna, u které jsou pojištěni, mimo jiné figuruje v žebříčku nejhorších pojišťoven.
Varianty	kniž. 心を騒がす (<i>kokoro o sawagasu</i>) 心が騒ぐ (<i>kokoro ga sawagu</i>) – viz frazém C15

Netrpělivost/nedočkavost, zbrkllost člověka, kdy chce rychle něco provést, případně to mít za sebou, aby měl klid, je artikulována ve frazému C16 jako kokoro, které pospíchá (j. *seku*¹⁸⁹). Variantou tohoto frazému je složené sloveso *kokoroseku* (viz kompozitum K-V_S25 v 3.1.1.2), jehož užití je také frazeologické. Často se objevuje i v ustáleném adverbiálním tvaru *kokoroseku mama* (心急くまま, č. *netrpělivě, rozrušeně, bez přemýšlení*) pro označení zbrklého způsobu provedení nějaké činnosti (viz př. 2).

¹⁸⁹ Sloveso *seku* (č. *pospíchat, být netrpělivý, být ve stresu*) se používá také přeneseně – např. *iki ga seku* (dosl. *dech pospíchá, č. lapat po dechu*) nebo ve spojení s psychismy *kokoro* a *ki*. Ve významu „pospíchat/spěchat“ se častěji užívá sloveso *isogu* (急ぐ).

Frazém C16	心がせく／心が急く (<i>kokoro ga seku</i>)
Doslovný překlad	kokoro pospíchá/chvátá (a je podrážděné / nevrlé)
Význam	být netrpělivý, být nedočkavý, nemít stání, být nevrlý, být jako na trní, být zbrklý
Příklad(y) užití	1. 出発のため心が急きます。[BCCWJ] <i>Šuppacu no tame kokoro ga sekimasu.</i> Kvůli odjezdu jsem jako na trní. 2. 心せくまま、ノックもせずに彼の部屋に飛び込んだ。[ŠWEDD] <i>Kokoro seku mama, nokku mo sezu ni kare no heja ni tobikonda.</i> Celý netrpělivý vtrhl do jeho pokoje bez zaklepání.
Varianty	心急く (<i>kokoroseku</i>) – viz kompozitum K-V_S25 v 3.1.1.2
Synonymní frazém(y)	心が逸る (<i>kokoro ga hajaruru</i>)
Příklad(y) užití	計画を早く実行しようと彼らの心ははやった。[PWE] <i>Keikaku o hajaku džikkó šijó to kare no kokoro wa hajatta.</i> Chtěli svůj plán realizovat co nejdříve a byli z toho celí netrpěliví.

Prostřednictvím bloudění kokoro / ztraceného kokoro (j. *majoi*) se konceptualizuje **váhání** člověka, když se nedokáže rozhodnout, nebo jeho **pochybování** či stav, kdy **si neví rady**. Synonymní frazém *kokoro no madoi* má knižnější charakter a v moderní japonštině se běžně neuzivá. Mezi spojeními *kokoro no madoi* a *kokoro no majoi* existuje drobný významový rozdíl spočívající v tom, že substantivum *madoi* může označovat i „nesprávné rozhodnutí učiněné po váhání“, zatímco substantivum *majoi* označuje pouze „váhání“.

Frazém A11	心の迷い (<i>kokoro no majoi</i>)
Doslovný překlad	bloudění kokoro, váhání kokoro
Význam	váhání, pochybování; váhat, lámat si hlavu, nevědět si rady
Příklad(y) užití	しかし香港から脱出したときと比べて、心の迷いはなかった。 [BCCWJ] <i>Šikaši Honkon kara daššucu šita toki to kurabete, kokoro no majoi wa nakatta.</i> Nicméně ve srovnání s tím, když jsem utíkal z Hongkongu, jsem nyní neváhal.
Varianty	心迷い (<i>kokoro majoi</i>)
Synonymní frazém(y)	kníž. ころの惑い (<i>kokoro no madoi</i>), 心惑い (<i>kokoro madoi</i>)

Stavu mysli, soustředění nebo naopak roztržitosti je věnována pozornost ve třech příslovích (G15, G21, G18). V prvním z nich (G15) je kokoro nahlíženo jako vládce smyslů – jde o **vědomí, soustředěnost, duchapřítomnost**. V přísloví G21 je kokoro srovnáváno s tělem v souvislosti s **přirozenou roztržitostí** člověka, o níž pojednává i třetí uvedené přísloví (G18).

Příslloví G15	心ここに在らざれば視れども見えず (kokoro koko ni arazareba miredomo miezu)
Doslovný překlad	Nebude-li tu kokoro, neuvidíš nic, i když se budeš dívat.
Význam	Je-li člověk duchem nepřítomný, nevnímá nic kolem sebe.
Výklad, komentář	Příslloví původem z klasické čínské konfuciánské literatury se týká vědomí a soustředění ¹⁹⁰ . Nesoustředěnost, odpoutání pozornosti jsou zde konceptualizovány jako nepřítomnost kokoro (mysli, ducha) na daném místě, což zabraňuje člověku vědomě vnímat své okolí, takže i když jeho oči směřují na to, co má před sebou, nic nevidí, atp. Jeho mysl/vědomí (kokoro) je totiž zaměstnána či zcela pohlcena něčím jiným a není přítomna, resp. nachází se někde jinde. V příslloví je kokoro explicitně provázáno se smysly (zrakem, sluchem a chutí), o jejichž správnou funkci jeho nositel v případě nepřítomnosti kokoro (či jeho rozptýlení) přichází a přestává svět kolem sebe vědomě vnímat. Příslloví je poučkou, že člověk má neustále soustředěně usilovat o kultivování svého ducha.
Varianty	心ここにあらず (kokoro koko ni arazu, č. dosl. Aniž by zde bylo kokoro, č. být duchem nepřítomný, být duchem mimo, nevnímat) – jde o zkrácenou verzi uvedeného příslloví, která se používá v moderní japonštině v situaci, kdy se člověk nesoustředí na to, co má před sebou, protože jeho mysl zaměstnává něco jiného.
Příslloví G21	心は二つ身は一つ (kokoro wa futacu mi wa hitocu)
Doslovný překlad	Dvě kokoro, jedno tělo. / Kokoro je dvojí, tělo jen jedno.
Význam	Tělo hlavu nestíhá. / Nemoci být na dvou místech naráz. / Člověk se nemůže rozdvojit. / Stihnout všechno, co si člověk vymyslí nebo co by chtěl, není reálné.
Výklad, komentář	V příslloví je uplatněn protiklad kokoro a těla (j. mi). Kokoro je dynamický prvek, zatímco tělo je prvek statický; tělo má člověk jen jedno, zatímco niterné myšlenky/pocity/záměry má různé, které se navíc dynamicky proměňují – pojímáno zde jako dvě kokoro. Příslloví zhodnocuje realitu člověka, který chce vykonávat/stíhat různé činnosti, ale jeho tělo (jakožto vykonavatel) nemůže být na více místech a provádět více činností zároveň.
Příslloví G18	心の仇は心 (kokoro no ada wa kokoro)
Doslovný překlad	Nepřítelem kokoro je kokoro.
Význam	Roztržitost škodí myslí. / To, co člověku přináší trápení, je jeho vlastní tápání.

¹⁹⁰ Plná japonská verze zní 心焉に在らざれば視れども見えず、聴けども聞こえず、食らえども其の味を知らず (kokoro koko ni arazareba, miredomo miezu, kikedomo kikoezu, kuraedomo sono adži o širazu, č. dosl. Nebude-li tu kokoro, neuvidíš nic, i když se budeš dívat, neuslyšíš nic, i když budeš poslouchat, a nepoznáš chuť, i když budeš jíst.).

Výklad, komentář

Lexém *ada* má význam „nepřítel“, ale i „škoda“ (ve spojení se slovesem *naru* ve významu „(u)škodit“, „být kontraproduktivní“). V přísloví¹⁹¹ se doslova uvádí, že nepřitelem kokoro si je samo kokoro; čímž je myšleno, že to, co člověku vnitřně ubližuje nebo mu způsobuje trápení, je jeho vlastní (vnitřní) roztržitost/tápání; případně že tím, co znemožňuje medituujícímu člověku udržet klidnou mysl a dosáhnout osvícení, jsou nečistoty kokoro – nežádoucí nánosy v jeho mysli, jako jsou například různé touhy a chťiče (j. *bonnó*, san. *kleša* – více viz výše společný komentář u frazémů A1, A2 a A17).

V přísloví vystupuje do popředí polysémie lexému *kokoro* – kokoro jako lidské nitro/mysl a v rámci metonymické extenze jako jeho obsah – (roztržité) myšlenky, úvahy, tužby jeho nositele, které jeho nitro naplňují.

II. Postoj – nastavení mysli

Druhou část této sémantické skupiny tvoří frazémy a přísloví pojednávající o duševním postoji, nastavení mysli, a to obecně, i ve vztahu k fungování člověka ve společnosti, k jeho přístupu k životu, sebeovládání, atp. **Pevné (vnitřní) rozhodnutí, odhodlání** člověka, kdy se oprostil od veškerého svého tápání a váhání, je vyjadřováno ve frazému *kokoro o kimeru* (E14) jako rozhodnout (j. *kimeru*) kokoro. Jedná se o rozhodnutí pevné spojené s odhodláním nebýt zviklán – ať již sám sebou a svými myšlenkami či pocity, nebo i ostatními – a stát si za svým¹⁹².

Frazém E14	心を決める (<i>kokoro o kimeru</i>)
Doslovný překlad	rozhodnout kokoro, určit kokoro
Význam	vnitřně se rozhodnout, pevně se rozhodnout, odhodlat se
Příklad(y) užití	今日からはこの道を進もうと心を決めた。[NK] <i>Kjó kara wa kono miči o susumó to kokoro o kimeta.</i> Pevně jsem se rozhodl, že ode dneška půjdu touto cestou.
Varianty	arch. 心を決す (<i>kokoro o kessu</i>)

Vnitřní připravenost, psychická/mentální příprava člověka na nějakou očekávanou životní změnu (např. svatba, přestěhování, změna prostředí), obtížnou či novou situaci

¹⁹¹ Přísloví má původ v básni *waka* ze sbírky *Kokin waka rokudžó* (古今和歌六帖, vznik zhruba 976–987), která zní 心こそ / 心を謀る / 心なれ / 心の仇は / 心なりけり (*Kokoro koso kokoro o hakaru kokoro nare, kokoro no ada wa kokoro narikeri*).

¹⁹² Významově tomuto frazému odpovídá i sinojaponské sloveso *keššin suru* (決心する), jehož jmenná část (sinojaponské substantivum *keššin*) se skládá ze dvou lexikálních morfémů – *rozhodnout* (決) a *kokoro* (心), které je zde uplatněno v sinojaponském čtení *šin*.

nebo z hlediska psychiky náročnou událost (např. smrt u těžce nemocných) je uchopována jako příprava (j. *džunbi, jói*) kokoro (A3). Spočívá v nastavení psychiky tak, aby byl člověk připraven danou skutečnost/změnu či novou situací přijmout, podstoupit ji, příp. se s ní vyrovnat. Frazém se do japonské promluvy nejčastěji zapojuje v kolokaci se slovesy *dekiru* (č. *být hotový, být dokončen*), *suru* (č. *dělat*) a *totonou/totonoeru* (č. *být nachystán, být připraven / nachystat, připravit*).

Frazém A3	心の準備 (<i>kokoro no džunbi</i>) 心の用意 (<i>kokoro no jói</i>), 心用意 (<i>kokoro jói</i>)
Doslovný překlad	příprava (v) kokoro
Význam	vnitřní připravenost, psychická příprava; cítit se na <i>něco</i> ; psychicky se na <i>něco</i> připravit; předvídat, co může nastat, a být na to připraven
Příklad(y) užití	1. 結婚の約束はずっとしていたけど、私のほうはまだ心の準備はできていません。 [BCCWJ] <i>Kekkon no jakusoku wa zutto šite ita kedo, wataši no hó wa mada kokoro no džunbi wa dekite imasen.</i> Už dlouho si slibujeme, že se vezmeme, ale já se na to ještě necítím. 2. 質問された場合の心用意をしておく。 [DS] <i>Šicumon sareta baai no kokoro jói o šite oku.</i> Předem se připravím na to, kdyby se mě na něco ptali.
Synonymní frazém(y)	心構え (<i>kokorogamae</i>) – viz kompozitum K-V_S12 v 3.1.1.2

Kompletní změna přístupu a/nebo způsobu uvažování, kdy člověk např. sebereflexí došel k poznání, že jeho dosavadní přístup nebyl správný, a rozhodl se jej od základu změnit a začít znovu úplně jinak, je uchopován jako vyměnění (j. *irekaeru*¹⁹³) kokoro (E6) – kokoro jako náplň nebo obsah člověka. Podobný význam mají i frazémy *kokoro o aratamu* a *kokoro o hirugaesu*, které jsou v moderní japonštině hodnoceny jako knižní a nejsou používány tak často jako frazém *kokoro o irekaeru*. Z hlediska kontextu užití má k frazému *kokoro o irekaeru* blíže frazém *kokoro o aratamu* (příp. *kokoro o aratameru*), neboť u obou se jedná o vyjádření radikální změny v přístupu na základě neúspěchu nebo nějakého zlomu (č. *začít jinak a úplně od začátku*). V případě frazému *kokoro o hirugaesu* (č. *otočit, obrátit*) nemusí být změna dosavadního postoje, názoru či i rozhodnutí motivována neúspěchem (viz př. 2).

¹⁹³ Sloveso *irekaeru* má význam „vyměnit“, „nahradit“. Konkrétně jde o výměnu obsahu nějakého prostoru nebo místa, kdy je původní náplň (např. tekutina, věc) nahrazena novou, příp. se jedná o přemístění stejné věci z jednoho prostoru do jiného.

Frazém E6	心を入れ替える (<i>kokoro o irekaeru</i>)
Doslovný překlad	vyměnit (si) kokoro
Význam	změnit uvažování (a začít znovu), změnit postoj; otočit / obrátit
Příklad(y) užití	1. 彼は心を入れ替えて仕事に励んだ。[PWE] <i>Kare wa kokoro o irekaete šigoto ni hagenda.</i> Kompletně změnil svůj přístup a dal se do práce.
Synonymní frazém(y)	魂を入れ替える (<i>tamašii o irekaeru</i>) – k lexému <i>tamašii</i> viz 2.3.2 心を改む (<i>kokoro o aratamu</i>) – dosl. <i>změnit kokoro</i> 心を翻す (<i>kokoro o hirugaesu</i>) – dosl. <i>převrátit kokoro</i>
Příklad(y) užití	2. 彼が心を翻したことによって、グループの団結はまたたく間に崩れた。[KDNT] <i>Kare ga kokoro o hirugaesita koto ni jotte, gurúpu no dankecu wa matataku ma ni kuzureta.</i> Kvůli tomu, že kompletně otočil, se soudržnost celé skupiny v mžiku rozpadla.

V souvisejících příslovích se jedná o apely nebo poučky, jaký **duševní postoj k sobě, ke světu** nebo i **k druhému** má člověk v životě zaujímat, jaký postoj je cenný, ale pojednáváno je také o **roli psychiky / nastavení mysli, sebekontroly**, atd.

Přísluví G30	財布の紐を首に掛けるよりは心に掛けよ (<i>saifu no himo o kubi ni kakeru jori wa kokoro ni kake jo</i>)
Doslovný překlad	Šňůrku od peněženky/měšce si pověš spíš na kokoro než na krk!
Význam	Při utrácení hlídej spíš sám sebe než svou peněženku. / S obezřetností začni u sebe.
Výklad, komentář	V přísloví je zapojen frazém <i>kokoro ni kakeru</i> s významem „mít na paměti“/„nezapomínat“ (viz frazém D6 v 3.2.4). Sloveso <i>kakeru</i> doslova znamená „pověsit“; v první části přísloví je použito doslovně (<i>pověsit si šňůrku s měšcem na krk</i> kvůli bezpečnosti), v druhé části je zapojeno ve zmíněném frazému (dosl. <i>pověsit si na kokoro</i>). Přísluví tak hravou formou apeluje na člověka, aby si dával víc pozor na to, aby zbytečně neutrácel, než na to, aby mu někdo peněženku neukradl, tedy aby s obezřetností začal u sebe.
Přísluví G1	諦めは心の養生 (<i>akirame wa kokoro no jódžó</i>)
Doslovný překlad	Rezignace je dobrou životosprávou pro kokoro.
Význam	Nezabývej se tím, co už je ztracené. / Neplýtvej energií na něco, co už nejde změnit. / Zbytečně se netrap, škodí to duševnímu i tělesnému zdraví.
Výklad, komentář	Přísluví je poučkou, aby se člověk zbytečně netrápil něčím, co už změnit nedokáže. Vychází z předpokladu, že naříkat a donekonečna se trápit kvůli neštěstí nebo neúspěchu přináší psychickou únavu a následně má negativní vliv na zdraví, a proto by se v takových situacích měl člověk od všeho umět odprostit, jelikož dokáže-li to, bude to mít příznivý vliv na jeho psychohygienu (hygienu duše = kokoro).

Příslaví G17	心に笠着て暮らせ (<i>kokoro ni kasa kite kurase</i>)
Doslovný překlad	Žij s kloboukem nasazeným na kokoro!
Význam	Nelétej v oblacích a stůj nohama na zemi! / Svě cíle si stanovuj v souladu se svým postavením.
Výklad, komentář	V přísloví je apelováno na člověka, aby neměl příliš vysoké/ambiciózní cíle, aby od sebe neočekával příliš (tzv. nelétal v oblacích), ale žil v souladu se svým postavením a svými schopnostmi. Umírněnost v přáních a vizích je konceptualizována jako omezení rozhledu kokoro pomocí klobouku – když člověk neomezí svému kokoro rozhled kloboukem, to se bude dívat vysoko a člověk bude mít až neúměrně vysoké ambice.
Příslaví G16	心に垣をせよ (<i>kokoro ni kaki o se jo</i>)
Doslovný překlad	Měj v kokoro plot! / Udělej si v kokoro plot!
Význam	Nikdy nepolevuj v pozornosti / ostražitosti!
Výklad, komentář	V přísloví je apelováno na člověka, aby se měl neustále na pozoru, aby byl obezřetný a aby se nikdy nedopustil nedbalosti nebo lehkovážného jednání. Neustálá pozornost a zabránění lehkomyšlnosti je konceptualizováno jako vystavění si plotu v kokoro.
Příslaví G3	頭剃るより心を剃れ (<i>atama soru jori kokoro o sore</i>)
Doslovný překlad	Spíš než hlavu si ohol kokoro.
Význam	Pěstovat v sobě ducha je důležitější než budit dojem. / Vnitřní přesvědčení je důležitější než to, jak člověk působí. / Je jedno, jak člověk vypadá, důležité je, že má vnitřní přesvědčení. / Reálné odhodlání se uskutečňuje uvnitř.
Výklad, komentář	Příslaví je založeno na představě buddhistického mnicha, u kterého je důležitější než jako mnich navenek působit tím, že bude mít oholenou hlavu, spíše v sobě pěstovat buddhistického ducha (kokoro). Není možné stát se mnichem jen tím, že si člověk oholí hlavu, ale důležité je vnitřní nastavení (kokoro). Zobecněně se přísloví používá jako poučka o tom, že důležitější než forma je psychika a pěstování ducha – že člověk se nemá dělat nějakým, zaujímat předně pózu navenek, ale má postupovat od svého nitra a vnitřního přesvědčení.
Příslaví G2	明日ありと思う心の仇桜 (<i>asu ari to omou kokoro no adazakura</i>)
Doslovný překlad	Kokoro, které si myslí, že má zítřek, je jako rychle opadavý sakurový květ.
Význam	Nikdo neví, co bude zítra. / Žij dneškem a neupínej se na zítřek. / Co můžeš udělat dnes, neodkládej na zítřek.
Výklad, komentář	V přísloví, které pochází z básně buddhistického mnicha Šinrana ¹⁹⁴ ,

¹⁹⁴ Pětiverší *tanka*, ve kterém Šinran (1173–1262) vyjádřil pocit pomíjivosti a ze které pochází uvedené přísloví, zní 明日ありと / 思う心の / 仇桜 / 夜半に嵐の / 吹かぬものかは (*Asu ari to / omou kokoro no | adazakura | jowa ni araši no | fukanu mono ka wa*). Báseň je možné vyložit následovně:

se odkazuje na nejistou budoucnost a na pomíjivost lidského života. Jde o přirovnání vnitřního přesvědčení (= kokoro, které si myslí), že zítra je taky den, k tomu, kdy člověk mylně věří, že večer krásně kvetoucí sakurové květy bude moci obdivovat i následující den. Jedná se o poučku, že člověk má žít přítomností a neupírat se na nejistou budoucnost, protože svět je pomíjivý.

Přísluví G5

地獄極楽は心にあリ (*džigoku gokuraku wa kokoro ni ari*)

Doslovný překlad

Peklo a ráj jsou / máme v kokoro.

Význam

To, jak vnímáme tento svět – zda jako ráj nebo jako peklo, záleží na nás. / Náš postoj určuje to, jak vidíme tento svět (a svůj život).

Výklad, komentář

Skrze metaforické vyjádření, že peklo a ráj existují v kokoro každého člověka, je artikulována zkušenost, že to, jak člověk vnímá svět a své bytí, se určuje tím, jak je vnitřně nastaven, jaký zaujímá postoj. Postoj, který zaujímá, není předem daný – člověk jej může ovlivnit, tj. mít pozitivní postoj (a vnímat svět jako ráj) nebo negativní postoj (a vnímat svět jako peklo).

Přísluví G19

心の駒に手綱許すな (*kokoro no koma ni tazuna jurusu na*)

Doslovný překlad

Nepovoluj otěže koňovi (svěho) kokoro. / Drž koně svého kokoro na uzdě.

Význam

Nikdy neztrácej sebekontrolu. / Je nutné se neustále ovládat a kontrolovat (= mít své kokoro pod kontrolou), abychom nechybovali.

Výklad, komentář

Jedná se o přirovnání kokoro, přesněji kokoro stíženého různými tužbami chtějí, k mladému koňovi. Kůň, kterému když se uvolní otěže a nechá se běžet, má tendenci jednat bez uvážení a utíkat, kam se mu zachce, třeba i nesprávným směrem, a stejně člověk, který když se přestane ovládat (nemá nad sebou, svým kokoro, pevnou kontrolu), začne jednat neuváženě a dopouštět se chyb. Kokoro, které má mít člověk pod kontrolou, mohou být jeho nejrůznější touhy a přání zakládající se na jeho pocitech a smýšlení, které je třeba usměrnit nebo potlačit.

Přísluví G31

魚心あれば水心 (*uogokoro areba mizugokoro*)

Doslovný překlad

Je-li kokoro ryby („ryba + kokoro“), je i kokoro vody („voda + kokoro“).

Význam

Má-li ryba (přátelské) kokoro k vodě, má i voda (přátelské) kokoro k rybě.

Postoj člověka k druhému se určuje postojem druhého. / Udělá-li můj protějšek vstřícný krok, budu ho chtít vůči němu udělat také. (Jak se do lesa volá, tak se z lesa ozývá.)

Výklad, komentář

Přísluví pojednává o vzájemném ovlivňování lidí, konkrétně postoje, který vůči sobě zaujímají. Vlastní postoj, který člověk ke svému protějšku zaujímá, se zpravidla řídí postojem jeho protějška. Člověk bude vůči svému

Když si je člověk jist, že zítra ještě sakury uvidí kvést, může se stát, že pozdě v noci přijde bouře a snadno opadavé sakurové květy rozfouká vítr (květy opadají a on se jich následujícího dne již nedočká).

protějškoví vstřícný/přátelský, projeví-li i dotyčný protějšek vstřícný a přátelský postoj. Vzájemné ovlivňování postojů dvou osob v interakci je přirovnáno k symbióze ryby a vody – voda „vycítí“, když k ní ryba chová vřelý vztah, a bude k ní také vřelá.

Varianty

水心あれば魚心 (*mizugokoro areba uogokoro*)

Synonymní přísloví

網心あれば魚心 (*amigokoro areba uogokoro*, č. dosl. *Je-li kokoro síť, je i kokoro ryby.*)

3.2.4 Frazeologismy pojednávající o lidském prožívání (emocích, pocitech, citech) a počínání na rovině osobní/vnitřní a rovině společenské/vnější (D)

Tuto významovou skupinu, která je co do počtu zahrnutých frazémů a přísloví zdaleka nejrozsáhlejší, pro přehlednost členíme na dva dílčí tematické celky. V prvním (oddíl I.) se jedná zejména o vyjádření odkazující k osobnímu prožívání člověka jakožto bytosti citlivé a k jeho vlastnímu počínání založenému v jeho nitru (zahrnujeme 4 podskupiny (a)–(d)); ve druhém celku (oddíl II.) o frazémy týkající se jeho počínání založeného či vycházejícího z jeho nitra především ve vztahu k jiným lidem (2 podskupiny (e)–(f)).

I. Člověk sám ve svém prožívání během svého bytí a počínání na světě

V prvním tematickém celku uvádíme frazémy, které odkazují (a) k emocím člověka a jeho pocitům, (b) k jeho citlivosti a vnímavosti, (c) k zaujetí či zájmu, (d) k (pocitové) upřímnosti, pocitu oddanosti, pečlivosti („emočnímu nasazení“).

(a) emoce, pocity

Níže analyzovanými frazémy je odkazováno k pozitivním a záporným emocím a pocitům. Z libých emocí se jedná o radost a pocit štěstí (C13 a E20, C4, C10, C20), z nelibě prožívaných stavů o trápení, obavy (E7, C5, D5a) nebo stesk (F6). **Pocit štěstí, velká radost**, ale také **natěšení** a stav **radostných očekávání** z něčeho pozitivního, co nadchází a čeho se člověk nemůže dočkat, jsou konceptualizovány jako kokoro, které poskakuje, příp. tančí (j. *odoru*¹⁹⁵) – ve frazémech C13 a E20; jako kokoro, které skáče (j. *hazumu*¹⁹⁶) – v C4.

¹⁹⁵ Sloveso *odoru* (躍る) má význam „poskakovat“, „vyskočit“, ale také „tančit“ (psané znakem 踊る).

V tomto frazému je zapojeno v prvním uvedeném významu, proto by mohlo být nahlíženo jako metonymie. Ikegami (2008, s. 175–176, 186–187) nicméně konstatuje, že první reakcí rodilých mluvčí

Frazém C13	こころが躍る (<i>kokoro ga odoru</i>)
Doslovný překlad	kokoro poskakuje, kokoro vyskakuje
Význam	být šťastný, srdce někomu poskočí (radostí), srdce někomu plesá, být natěšený, něco někoho potěšilo
Příklad(y) užití	1. 合格の知らせに心が躍った。[NK] <i>Gókaku no širase ni kokoro ga odotta.</i> Srdce mu poskočilo radostí, když se dozvěděl, že uspěl u zkoušky. 2. 包みを開ける瞬間、期待に心が躍る。[DS] <i>Cucumi o akeru šunkan, kitai ni kokoro ga odoru.</i> V momentu, kdy má balíček otevřít, je celý natěšený.
Varianty	心躍る (<i>kokoroodoru</i>) 心を躍らせる (<i>kokoro o odoraseru</i>) – viz frazém E20
Synonymní frazém(y)	胸が躍る (<i>mune ga odoru</i> ; dosl. <i>hrud' poskakuje</i>) 胸が弾む (<i>mune ga hazumu</i>)
Frazém E20	心を躍らせる (<i>kokoro o odoraseru</i>)
Doslovný překlad	rozeskákat kokoro
Význam	těšit se z něčeho, těšit se na něco, radovat se z něčeho, být natěšený; s těšením, s radostí (v srdci)
Příklad(y) užití	1. 心を躍らせて表彰台にのぼる。[MKS] <i>Kokoro o odorasete hjóšódai ni noboru.</i> Radostně (s radostí v srdci) vystoupit na stupně vítězů. 2. 懸賞でハワイ旅行が当たり、初めての海外旅行に家族みんなで心を躍らせている。[RKD] <i>Kenšó de Hawai rjokó ga atari, hadžimete no kaigairjokó ni kazoku minna de kokoro o odorasete iru.</i> V soutěži o ceny jsme vyhráli zájezd na Havaj a celá rodina jsme teď natěšení na náš první výlet do zahraničí.
Varianty	心が躍る (<i>kokoro ga odoru</i>) – viz frazém C13
Synonymní frazém(y)	胸を躍らせる (<i>mune o odoraseru</i>)
Frazém C4	こころが弾む (<i>kokoro ga hazumu</i>)
Doslovný překlad	kokoro skáče/poskakuje
Význam	těšit se na něco, být natěšený, srdce někomu plesá (radostí atp.), srdce někomu poskočí radostí, být plný radostného vzrušení a očekávání (před nějakou událostí), být nadšený
Příklad(y) užití	明日の遠足を思うと自然に心が弾むらしく、息子はさっきから鼻歌を歌っている。[RKD]

japonštiny na tuto frázi bude metaforická interpretace na základě jejího srovnání s větou *wataši ga odoru* (č. *já tančím*).

¹⁹⁶ Sloveso *hazumu* má význam „poskakovat“, „odskočit“ (např. míč).

Ašita no ensoku o omou to, šizen ni kokoro ga hazumu rašiku, musuko wa sakki kara hanauta o utatte iru.

Zdá se, že při pomýšlení na zítřejší školní výlet je syn celý natěšený. Už nějakou dobu si z toho prozpěvuje.

Varianty

Synonymní frazém(y)

心を弾ませる (*kokoro o hazumaseru*)

心が躍る (*kokoro ga odoru*) – viz frazém C13

胸が躍る (*mune ga odoru*; dosl. *hrud' poskakuje*)

胸が弾む (*mune ga hazumu*), 胸を弾ませる (*mune o hazumaseru*)

V následujícím frazému (C10) je jakožto kokoro, které hoří / je spalováno (j. *moeru*), uchopován stav, kdy člověk **silně prožívá** nějakou **emoci**. Tato emoce nebo pocit bývá zpravidla pozitivní (radost, pocit štěstí, láska, nadšení aj.), ale může být i negativní (hněv aj.). Se slovesem *moeru* se v tomto významu nepojí pouze samotný lexém *kokoro*, ale často i sinojaponské složeniny, ve kterých *kokoro* blíže specifikované první částí složeniny figuruje jako koncový lexikální morfém v sinojaponském čtení *šin* (např. 好奇心, *kókišin* – č. *zvědavost/zvídavost – hořet zvědavostí*; 反抗心, *hankóšin* – č. *vzdor – být spalován vzdorem*; 冒険心, *bókenšin* – č. *chuť po dobrodružství – prahnout po dobrodružství*).

Frazém C10

心が燃える (*kokoro ga moeru*)

Doslovný překlad

kokoro hoří, kokoro plane, kokoro je spalováno

Význam

něčí srdce bije pro *něco*, planout (*nějakou emoci*)

Příklad(y) užití

ジョギングに専念し健康を維持しようとしている人、趣味の造花に熱中している人、[...] その人たちは趣味で生きる喜びを味わい、眼を輝かせている。眼が輝くのは、心が燃えている証拠である。

[BCCWJ]

Džogingu ni sennen ši kenkó o idži šijó to šite iru hito, šumi no zóka ni neččú šite iru hito, [...] sono hitotači wa šumi de ikiru jorokobi o adžiwai, me o kagajakasete iru. Me ga kagajaku no wa, kokoro ga moete iru šóko de aru.

Lidé, kteří se usilovně věnují běhání a snaží se zůstat fit, lidé, kteří jsou zapálení do svého koníčku, kterým je výroba umělých květů, [...] – všichni tyto lidé si díky svým koníčkům užívají radost ze života a oči jim jen září. Jejich zářící oči jsou důkazem toho, že jejich srdce pro něco bijí.

Stejná cílová oblast – **prožitek silné emoce** – je konceptualizována i ve frazému C20. Je zde uchopováno metonymicky skrze tělesný projev – kokoro buší (j. *tokimeku*). Na základě zkoumaných kontextů mohou být podněty silného prožitku pozitivní (radost, nadšení očekávání atp.) i negativní (např. obavy, stud).

Frazém C20	心がときめく (<i>kokoro ga tokimeku</i>)
Doslovný překlad	kokoro bije (vlivem silného pocitu)
Význam	srdce <i>někomu</i> buší, srdce <i>někomu</i> bije, srdce <i>někomu</i> plesá (radostí atp.)
Příklad(y) užití	喜びに心がときめく。[KE] <i>Jorokobi ni kokoro ga tokimeku.</i> Srdce (mu / jí) bije radostí. / Plesá radostí.
Varianty	心ときめく (<i>kokorotokimeku</i>)
Synonymní frazém(y)	胸がときめく (<i>mune ga tokimeku</i>) 胸がドキドキする (<i>mune ga dokidoki suru</i>) pouze v případě pozitivních podnětů (zejm. radost): 心が躍る (<i>kokoro ga odoru</i>) – viz výše frazém C13 胸を躍らせる (<i>mune o odoraseru</i>)

Nelibě prožívané emoce jako **trápení**, **obavy**, **strachování** a **starosti** jsou konceptualizovány jako kokoro, které bolí (j. *itamu*, *itameru*). Ve spojení s frazémem C5 se jedná zejména o trápení nebo bolestný pocit člověka z nějaké situace, jenž v něm vyvolává lítost či která ho mrzí; sám může být jejím původcem. Frazém se často objevuje i ve variantě s předmětným slovesem *itameru* (č. *rozbolet*, *způsobit bolest*), ve které má širší význam i užití (viz níže E7).

Frazém C5	心が痛む (<i>kokoro ga itamu</i>)
Doslovný překlad	kokoro bolí
Význam	<i>někoho něco</i> trápí, <i>někoho</i> bolí u srdce, <i>něco někoho</i> tíží (na srdci)
Příklad(y) užití	彼女にひどいことを言ってしまい、いまでも心が痛む。[NK] <i>Kanodžo ni hidoi koto o itte šimai, imademo kokoro ga itamu.</i> Dodnes mě tíží, že jsem jí řekl takové strašné věci.
Varianty	心を痛める (<i>kokoro o itameru</i>) – viz frazém E7

Ve variantě frazému C5 s předmětným slovesem *itameru* (dosl. *rozbolet*, *přivodit si bolest*¹⁹⁷) je odkazováno k **trápení** a **tíživému pocitu** člověka z nějaké situace, na kterou však zpravidla nemá vliv a kterou sám nezpůsobil, nebo jejíž řešení není snadné (E7). Dle zkoumaných kontextů se typicky jedná o pohromy (požár, válka, zemětřesení, hladomor aj.) a s nimi spojená utrpení, nebo o situace, kdy se člověk trápí kvůli nemoci nebo problémům někoho jemu blízkého a sám je nemůže příliš ovlivnit. Ve stejném významu se užívá i frazém *kokoro o najamaseru* (dosl. *potrápít kokoro*) nebo *mune o itameru* (dosl. *rozbolet hrud'*).

¹⁹⁷ Sloveso *itameru* se používá i v přeneseném významu, např. ve spojení se somatismy *atama* (č. *hlava*), *mune* (č. *hrud'*), nebo právě lexémem *kokoro*.

Frazém E7	心を痛める (<i>kokoro o itameru</i>)
Doslovný překlad	rozbolet kokoro
Význam	trápit se, dělat si starosti, <i>něco někoho</i> tíží (na srdci), dělat si těžkou hlavu; lámat si hlavu
Příklad(y) užití	1. 彼は問題の打開策について日夜心を痛めていた。[KDNT] <i>Kare wa mondai no dakaisaku ni cuite ničija kokoro o itamete ita.</i> Dnem i nocí si lámal hlavu s řešením toho problému. 2. 災害によってたくさんの犠牲者が出たことに心を痛めた。[MKS] <i>Saigai ni jotte takusan no giseiša ga deta koto ni kokoro o itameta.</i> Tížilo ho na srdci, že živelná pohroma po sobě zanechala mnoho obětí.
Varianty	心が痛む (<i>kokoro ga itamu</i>) – viz frazém C5
Synonymní frazém(y)	心を悩ませる (<i>kokoro o najamaseru</i>), kniž. 心を悩ます (<i>kokoro o najamasu</i>) 胸を痛める (<i>mune o itameru</i>)

Další způsob konceptualizace **trápení, obávání se, strachování a ustaranosti** je zaznamenán ve frazému D5 – to, co způsobuje člověku starosti a trápení, mu visí nebo leží (j. *kakaru*¹⁹⁸) na kokoro. Jedná se o stav, kdy člověk má (zpravidla o někoho) obavy nebo strach a nemůže je vyhnat z hlavy, nedá mu to být klidný. Na tento svůj duševní stav nemá přímý vliv; je do něj přirozeně vtažen.

Frazém D5	心に掛かる・心に懸かる (<i>kokoro ni kakaru</i>)
Doslovný překlad	být zavěšen na kokoro, být pověšen na kokoro
Význam	dělat si (s <i>něčím</i> / o <i>někoho</i>) starost, <i>něco někomu</i> dělá starosti, <i>něco někoho</i> trápí, <i>něco někomu</i> leží na srdci, nemoct přestat myslet na <i>něco</i> / <i>něco</i> nemoct vyhnat z hlavy
Příklad(y) užití	留守中は子供のことが常に心に掛かっている。[DS] <i>Rusučū wa kodomo no koto ga cune ni kokoro ni kakatte iru.</i> Když nejsem doma, nemůžu přestat myslet na děti (dělám si o děti starost).
Synonymní frazém	気に掛かる (<i>ki ni kakaru</i>) – k psychismu <i>ki</i> viz 2.3.2

V posledním frazému této podskupiny je vyjadřován **stesk po domově a rodném kraji**. Zapojeno je v něm složené kompozitum *satogokoro* (dosl. „*domov/domovina* + *kokoro*“) a sloveso *cuku* (č. *přilnout, přichytit se, přen. získat*). *Kokoro* se zde uplatňuje ve významu „pocit“, který je specifikován lexémem *sato* na první pozici složeniny, tedy konkrétně „pocit vůči domovu“, „pocit spříznění se svým rodným krajem“, kterého jeho nositel nabývá, když je svému domovu vzdálen.

¹⁹⁸ Slovesa *kakaru* (podmětné) a *kakeru* (předmětné) jsou v japonštině velmi frekventovaná, mají mnoho významů a jsou součástí velkého množství ustálených vazeb a frazémů. Za jejich primární význam lze určit „viset“, „být zavěšen/pověšen“ nebo „položen/umístěn“ – „zavěsit/pověsit“, „položít“.

Frazém F6	里心が付く (<i>satogokoro ga cuku</i>)
Doslovný překlad	kokoro domoviny přilne / se přidá (získat kokoro domoviny)
Význam	začít se <i>někomu</i> stýskat po jeho domovu/rodném kraji, cítit spřízněnost se svým rodným krajem
Příklad(y) užití	娘は里心がついたらしく、旅先から電話をかけてきた。[OWED] <i>Musume wa satogokoro ga cuita rašiku, tabisaki kara denwa o kakete kita.</i> Dceři se nejspíš začalo stýskat po domově, a tak mi z výletu zavolala.

(b) citlivost, vnímavost

Dalšími frazémy je odkazováno k **prožitku dojetí, citovému pohnutí**, které jsou založené v lidské citlivosti a vnímavosti, a s nimi souvisejícímu **uchování (hlubokého) dojmu** v paměti, či **vzbuzení zájmu/pozornosti/zaujetí** (viz zde (c)). Předpokladem bývá působení nějakého vnějšího podnětu na člověka (blíže viz u jednotlivých frazémů níže).

V prvním případě (E26) je **hluboké zapůsobení** na člověka a jeho **dojetí** uchopováno jako udeření jeho kokoro (j. *ucu*), příp. hrudi (j. *mune*) – viz synonymní frazém. Jedná se o situace, kdy něco (např. slova, skutek) na člověka zapůsobilo (dojalo ho), až zasáhlo, a zanechalo to v něm silný dojem. Kokoro je v tomto vyjádření konceptualizováno jako to, co je silným zážitkem svého nositele zasaženo. Ve stejném významu se užívá také frazém *kokoro o ugokasu*, který však má i jiné významy (viz frazém E28 níže v rámci I. (c)), nicméně míra dojetí vyjádřená frazémem *kokoro o ucu* (E26) je větší a vyjádřené zapůsobení hlubší.

Frazém E26	心を打つ (<i>kokoro o ucu</i>)
Doslovný překlad	udeřit kokoro
Význam	zapůsobit na <i>někoho</i> , zasáhnout <i>někoho</i> v srdci, hluboce zasáhnout, hluboce dojmout, ohromit <i>někoho</i>
Příklad(y) užití	1. ヘリコプターから下ろされたロープを、紳士はおぼれかけている婦人に譲った。この行為が、視聴者の心を打った。[RKD] <i>Herikoputá kara orosareta rópu o, šinši wa oborekakete iru fudžin ni juzutta. Kono kói ga, šičóša no kokoro o utta.</i> Ten pán přenechal lano spuštěné z helikoptéry topící se ženě. Tento skutek na diváky velmi zapůsobil. 2. 心を打つ追悼の言葉だった。[KDNT] <i>Kokoro o ucu cuitó no kotoba datta.</i> Byla to velmi působivá kondolenční řeč.
Synonymní frazém(y)	胸を打つ (<i>mune o ucu</i>)

Další způsob konceptualizace **hlubokého zapůsobení** na člověka je zaznamenán ve frazémeh D3 a A10 – v prvním případě jako dotknutí se (j. *fureru*) kokoro, v druhém jako dotknutí se struny v něm (j. *kinsen*). Frazém se užívá pro popis skutečnosti, kdy něco – zpravidla nějaké dílo (např. román, obraz, výrobek) – někoho zaujme a udělá na něj dojem.

Frazém D3	心に触れる (<i>kokoro ni fureru</i>)
Doslovný překlad	dotknout se kokoro
Význam	<i>něco na někoho zapůsobí, něco na někoho udělá dojem, něco někoho osloví</i>
Příklad(y) užití	彼女が作る人形は、子供の心に触れる人形で、試作品が置いてある幼稚園でも大人気なので量産すべきである。[KKHD] <i>Kanodžo ga cukuru ningjó wa, kodomo no kokoro ni fureru ningjó de, šisakuhin ga oite aru jócien de mo daininki na no de rjósan subeki de aru.</i> Panenky, které vyrábí, děti oslovují a ve školkách, kde mají některé ze zkušební výroby, jsou velmi oblíbené, proto by je měla vyrábět ve velkém.

Frazém *kokoro no kinsen* (A10), do promluvy takřka výhradně zapojovaný v kolokaci se slovesem *fureru* (č. *dotknout se*), vyjadřuje **citlivou vnímavost** člověka. **Vnímovost, dojmavost** a (často umělecká) **citlivost** založené v nitru člověka jsou v této konceptualizaci pojaty jako neviditelná struna ukrytá v jeho kokoro, které se lze dotknout, a obrazně řečeno tak zmíněnou citlivost jeho nositele rozeznít, tj. ho dojmout či v něm vzbudit sympatie. Původcem zapůsobení na člověka, na jeho emoce, bývá dle zkoumaných kontextů typicky například umělecké dílo, proslov nebo jiný verbální projev.

Frazém A10	心の琴線 (<i>kokoro no kinsen</i>) 心の琴線に触れる (<i>kokoro no kinsen ni fureru</i>)
Doslovný překlad	struna (v) kokoro dotknout se struny (v) kokoro
Význam	<i>něčí city, pocity; vnímavost, citlivost;</i> na <i>někoho</i> (hluboce) zapůsobit, (za)působit na <i>něčí city</i> , rezonovat v srdci
Příklad(y) užití	彼の話は聴衆の心の琴線に触れた。[PWE] <i>Kare no hanaši wa čošú no kokoro no kinsen ni fureta.</i> Jeho vyprávění hluboce zapůsobilo na city posluchačů.
Synonymní frazém(y)	心に響く (<i>kokoro ni hibiku</i>) – viz frazém D4 心に沁みる (<i>kokoro ni šimiru</i>) – viz frazém D1 心の襞に触れる (<i>kokoro no hida ni fureru</i>) – viz frazém A7 v 3.2.1

V následujících třech frazémeh (D4, D12, D1) je působení na člověka a následný účinek natolik silný a hluboký, až se mu vrývá do jeho paměti. Jedná se tedy o jakousi

emoční paměť – upamatování se na to, co na člověka zapůsobilo. Ve frazému *kokoro ni hibiku* (D4) je kokoro konceptualizováno jako místo, kam se něco nese/doléhá – rezonuje v něm (j. *hibiku*¹⁹⁹). Dle kontextů jsou tím nejčastěji slova (rada, atp.) nebo hlas (zpěv, atp.) – to, co nositel kokoro přijímá prvotně právě prostřednictvím sluchových vjemů. Může se však jednat i o příběh aj. V každém případě se jedná o záležitost, která na člověka zapůsobila a/nebo ho dojala a zážitek z ní či související pocit v něm setrvává (rezonuje).

Frazém D4	心に響く (<i>kokoro ni hibiku</i>)
Doslovný překlad	rezonovat v kokoro, znít v kokoro
Význam	rezonovat v někom, vrýt se někomu do srdce; zapůsobit na někoho, dojmout někoho
Příklad(y) užití	友人の励ましの言葉が今も心に響いている。[ŠWEDD] <i>Júdžin no hagamaši no kotoba ga ima mo kokoro ni hibiite iru.</i> Na povzbudivá slova svého dobrého přítele si stále dobře pamatují. / Povzbudivá slova svého dobrého přítele mám stále v sobě.
Synonymní frazém(y)	心に残る (<i>kokoro ni nokoru</i>) – viz frazém D11 心に染みる (<i>kokoro ni šimiru</i>) – viz frazém D12

V synonymním frazému (D11) je to, co na člověka působí, uchopováno jako něco, co v kokoro zůstává/zachovává se (j. *nokoru*). Zpravidla se jedná o citový zážitek nebo hluboký dojem jeho nositele z něčeho – např. něčí hlas (viz př.) či pronesená slova (sluchový vjem) nebo o scénu či výjev (zrakový vjem), které na člověka zapůsobily do té míry, že na ně nikdy nezapomene. Ve většině zkoumaných kontextů se jedná o pozitivně vnímanou skutečnost. Frazém existuje i v méně užívané variantě s předmětným slovesem (*kokoro ni nokosu*), která akcentuje, že si hluboký dojem z něčeho nositel ve svém kokoro aktivně zachová (č. *uchovat si ve svém srdci*).

Frazém D11	心に残る (<i>kokoro ni nokoru</i>)
Doslovný překlad	zůstat v kokoro, zachovat se v kokoro
Význam	nezapomenout, hluboko zapůsobit na někoho, utkvět v paměti, udělat nezapomenutelný dojem
Příklad(y) užití	彼女の歌声はいつまでも心に残る。[NK] <i>Kanodžo no utagoe wa icu made mo kokoro ni nokoru.</i> Její zpěv navždy utkví člověku v paměti.
Varianty	心に残す (<i>kokoro ni nokosu</i>)

¹⁹⁹ Sloveso *hibiku* má význam „znít“, „něst se do daleka“, „rezonovat“ a v primárním významu se užívá o zvuku nebo hlasu.

Další způsob konceptualizace pojednávané cílové oblasti je reflektován ve frazému D12 jako vsakování se / pronikání (j. *šimiru*²⁰⁰) něčeho do kokoro. Tím, co do kokoro proniká, mohou být pronesená slova, činy, atp., které na jeho nositele hluboce zapůsobily. Aspekt trvalosti takové vzpomínky je vyjádřen právě skrze metaforu vsakování (tekutina se vsakuje a například ve formě skvrny zůstává).

Frazém D12	心に染みる／心に沁みる (<i>kokoro ni šimiru</i>)
Doslovný překlad	pronikat do kokoro, vsakovat se do kokoro
Význam	vryt se do srdce, zapůsobit na <i>někoho</i> , dojmout <i>někoho</i>
Příklad(y) užití	親身の忠告が心に染みる。[KE] <i>Šinmi no čúkoku ga kokoro ni šimiru.</i> Ta laskavá rada se mi vryla do srdce.
Synonymní frazém(y)	身に染みる (<i>mi ni šimiru</i>) 心に残る (<i>kokoro ni nokoru</i>) – viz frazém D11 心に響く (<i>kokoro ni hibiku</i>) – viz frazém D4 胸に響く (<i>mune ni hibiku</i>)

V posledním frazému (D1) je zapůsobení na člověka pojímáno tak, že se něco člověku zapíchne (j. *cukisasaru*) do jeho kokoro. Dle kontextů užití je tím zpravidla verbální projev někoho jiného vůči nositeli kokoro, např. komentář (j. *hitokoto*), nebo slova či slovní vyjádření (j. *kotoba*); báseň, příp. nějaký zvuk (např. zpěv). Takový komentář, který zasáhne kokoro člověka, je zpravidla úderný/trefný. Může se jednat i o slova, která v danou chvíli dotyčný nečekal nebo nechtěl slyšet, ale jde o vjem, který člověka zasáhl, zapůsobil na něj, a tak mu utkvěl v paměti.

Frazém D1	心に突き刺さる (<i>kokoro ni cukisasaru</i>)
Doslovný překlad	zapíchnout se do kokoro
Význam	<i>něco</i> na <i>někoho</i> zapůsobí, <i>něco někomu</i> rezonuje v srdci, <i>něco někomu</i> utkví v paměti
Příklad(y) užití	そのひと言が心に突き刺さった。[NK] <i>Sono hitokoto ga kokoro ni cukisasatta.</i> Ten komentář mi hluboce utkvěl.

²⁰⁰ Sloveso *šimiru* má význam „pronikat“, „vsakovat se“; v původním významu (přednostně zapisované znakem 染) se jedná o nějakou látku – tekutinu či barvu, která se do něčeho (trvale) vpíjí/vsakuje, nebo o vůni, která někam (na dlouho) proniká. Proniká-li v přeneseném významu něco do těla (např. kouř do očí, ale třeba i bolest do zubů) nebo do nitra (kokoro), je sloveso *šimiru* zapisováno také hiraganou nebo znakem 沁, který však není zařazen mezi tzv. znaky běžného užití (j. *džójó kandži*).

(c) zaujetí či zájem

Frazémy následující skupiny pojednávají o **zaujetí** člověka a **vzbuzení** jeho **zájmu**, a to jak ve vazbě na působivý účinek konkrétního podnětu (viz též skupina I. (b)) – něco na něj působí a následně v něm vzbuzuje zájem či zaujetí, podmaňuje si ho (E25, E24, C21 a E28), tak i bez této vazby (E4, E13, E10). V prvním uvedeném frazému (E25) je tato cílová oblast uchopena jako stav, kdy je člověk připraven (j. *ubau*²⁰¹) o své kokoro. Používá se v kontextech, kdy je člověk krásou, kouzlem, poutavostí někoho/něčeho (citově) uchvácen a zcela tomu propadá. Zároveň lze pomocí tohoto frazému popsat i skutečnost, kdy je člověk do něčeho ponořen, něčím pohlcen a veškerý jeho zájem se soustředí pouze k dané záležitosti nebo činnosti. Kokoro je zde konceptualizováno jako věc, o kterou může být člověk někým nebo něčím připraven.

Frazém E25	心を奪われる (<i>kokoro o ubawareru</i>), 心を奪う (<i>kokoro o ubau</i>)
Doslovný překlad	<i>někdo</i> je (<i>něčím</i>) připraven o (své) kokoro
Význam	podlehnout <i>něčemu</i> , být <i>něčím</i> uchvácen, být <i>něčím</i> okouzlen, propadnout (kráse, kouzlu atp.); být <i>něčím</i> pohlcen
Příklad(y) užití	1. 彼の笑顔に一瞬でこころを奪われた。[MKS] <i>Kare no egao ni iššun de kokoro o ubawareta.</i> Jeho úsměvu (jsem) v mžiku podlehla. 2. 彼は、子供のころにこの映画を見て、心を奪われてしまい、自分でも映画を作ってみようと思ったそうです。[RKD] <i>Kare wa, kodomo no koro ni kono eiga o mite, kokoro o ubawarete šimai, džibun demo eiga o cukutte mijó to omotta só desu.</i> V dětství viděl tento film, který ho pohltil, a tak se prý rozhodl, že sám taky zkusí natočit film. 3. 感動的な物語が読者の心を奪う。[MKS] <i>Kandóteki na monogatari ga dokuša no kokoro o ubau.</i> Dojemné příběhy chytí čtenáře za srdce.
Varianty	心が奪われる (<i>kokoro ga ubawareru</i>)

²⁰¹ Sloveso *ubau* nese význam „připravit někoho o něco“, „sebrat něco někomu“ a často se užívá v pasivním tvaru s významem „někdo byl o něco připraven“. Frazém E25 se objevuje ve třech uvedených variantách zapojení do japonské promluvy. Nejčastěji ve tvaru nepřímého pasiva (*kokoro o ubawareru*), méně často se setkáváme se zapojením v konstrukci přímého pasiva (*kokoro ga ubawareru*) – v zapojení přímého pasiva (partikule *ga*) jde o prosté konstatování (dosl. *kokoro bylo (někomu) odebráno*), zatímco v zapojení nepřímého pasiva (partikule *o*) je zdůrazněna skutečnost, že činitel neměl na danou skutečnost vliv a de facto jí byl stížen (proti své vůli), dosl. *být připraven o (své) kokoro*. Dále se užívá i ve variantě s aktivním tvarem slovesa *ubau*, a to zejména v případech, kdy je popisováno, jaký efekt něco na člověka má (č. *co chytí koho za srdce*, viz př. 3).

Následující frazém (E24) doslova odpovídá českému spojení *chytit za srdce* či *získat si něčí srdce*. Jedná se o velké **upoutání pozornosti, pozitivní zapůsobení** na nositele kokoro. Kokoro je i zde uchopováno jako věc, za kterou nositele někdo/něco chytí, uchopí (j. *toraeru*²⁰²). Ve stejném významu se v moderní japonštině užívá i kolokace *kokoro o cukamu* (dosl. *chytit za kokoro*).

Frazém E24	心を捉える／心をとらえる (<i>kokoro o toraeru</i>)
Doslovný překlad	chopit se kokoro, zachytit kokoro
Význam	chytit <i>někoho</i> za srdce, <i>něco</i> si získá něčí srdce, <i>něco</i> si <i>někoho</i> získá, <i>něco</i> <i>někoho</i> osloví, uchvátit, zalíbit se <i>někomu</i>
Příklad(y) užití	純愛映画が多くの女性の心を捉えた。[NK] <i>Džun'ai eiga ga óku no džosei no kokoro o toraeta.</i> Filmy o čisté lásce uchvátily řadu žen.
Synonymní frazém(y)	心を掴む (<i>kokoro o cukamu</i>)

Další dvojice frazémů (C21 s podmětným slovesem *ugoku* a E28 s jeho předmětnou variantou *ugokasu*) je užívána ve 2 hlavních významech, a to v souvislosti s **projevením zájmu** (význam č. 1) a v souvislosti s **dojetím** (význam č. 2). Z hlediska druhého významu bychom frazémy zařadili spíše do tematické podskupiny D-I. (b), nicméně analyzujeme je v obou jejich významech pouze v této tematické skupině. V prvním významu (1a) se oběma frazémy popisuje **zaujetí** člověka něčím a z toho plynoucí **hlubší zájem** nebo **chuť se tomu věnovat**, pakliže se jedná o činnost; případně jde o **rozhození/zviklání** (např. po přesvědčování jiné osoby) ve smyslu narušení dosavadního uvažování, pevně zaujatého postoje nebo pocitu odmítaným směrem (1b). Změna v cítění/rozpoložení nebo uvažování/postoji je konceptualizována jako kokoro, které se hýbe, dává do pohybu (j. *ugoku*), příp. které do pohybu uvádí (j. *ugokasu*) jeho nositel. Taková změna odehrávající se v nitru člověka na základě působení nějakého podnětu se může projevit dvěma způsoby – buď negativně jakožto rozladění, rozhození, zviklání (např. v případě původního pevného rozhodnutí, přesvědčení; (1b)), nebo pozitivně jakožto dojetí (2) nebo projevení zájmu (1a). Dojetí můžeme chápat jako narušení (/výkyv z) neutrálního, vyrovnaného psychického rozpoložení.

²⁰² V základním uvedeném významu je sloveso *toraeru* zapisováno znakem 捕. Běžně se používá ve významu přeneseném (zapisované znakem 捉, viz též v analyzovaném frazému) – např. *chopení se šance/dobré příležitosti* (j. チャンス／好機を捉える), *zachycení podstaty, pochopení obsahu* (j. 内容を捉える) aj.

Frazém C21	心が動く (<i>kokoro ga ugoku</i>)
Doslovný překlad	kokoro se hýbe, kokoro se pohybuje
Význam	1a. začít mít o <i>něco</i> zájem, zachtít se <i>někomu</i> do <i>něčeho</i> , začít být <i>něčemu</i> nakloněn 1b. být rozhozen, být na vážkách, být zviklaný 2. dojmout se, být dojatý, <i>něco</i> s <i>někým</i> (pocitově) něco dělá, být <i>něčím</i> osloven
Příklad(y) užití	1a. その展覧会を見てから陶芸に心が動き始めた。[PWE] <i>Sono tenrankai o mite kara tógei ni kokoro ga ugokihadžimeta.</i> Po zhlédnutí té výstavy jsem se začal zajímat o hrnčířství. 1b. 破格の条件での引き抜き工作だったらしいから、部長もずいぶん心が動いたと思うよ。[RKD] <i>Hakaku no džóken de no hikinuki kósaku datta rašii kara, bučó mo zuibun kokoro ga ugoita to omou jo.</i> Prý šlo o headhunting za mimořádně výhodných podmínek, tak si myslím, že to zviklalo i našeho šéfa. 2. 美しい景色を目にしても、私の心は動かなかった。[MKS] <i>Ucukušii kešiki o me ni šite mo, wataši no kokoro wa ugokanakatta.</i> Ani pohled na tu krásnou scenérii se mnou nic neudělal / mě nedojal.
Varianty	心動く (<i>kokoro ugoku</i>) 心を動かす (<i>kokoro o ugokasu</i>), 心を動かされる – viz frazém E28
Frazém E28	心を動かす (<i>kokoro o ugokasu</i>)
Doslovný překlad	rozpohybovat kokoro
Význam	1a. začít mít o <i>něco</i> zájem, zachtít se <i>někomu</i> do <i>něčeho</i> , začít být <i>něčemu</i> nakloněn (např. po přesvědčování ostatních) 1b. být rozhozen, být na vážkách, být zviklaný 2. být dojatý, <i>něco</i> s <i>někým</i> (pocitově) něco dělá, být <i>něčím</i> osloven, probudit v <i>někom</i> emoce
Příklad(y) užití	1. 熱心な説得の甲斐あって、ついに彼は心を動かした。[MKS] <i>Neššin na settoku no kai atte, cui ni kare wa kokoro o ugokašita.</i> Usilovné přesvědčování se vyplatilo, protože konečně (změnil dosavadní postoj) a začal projevovat zájem. 2. 人の心を動かすような演奏をしたい。[RKD] <i>Hito no kokoro o ugokasu jó na ensó o šitai.</i> Chtěl bych zahrát tak, aby to lidi oslovilo.
Varianty	心を動かされる (<i>kokoro o ugokasareru</i>) 心が動く (<i>kokoro ga ugoku</i>) – viz frazém C21
Synonymní frazém(y)	zejm. ve významu č. 1 心を傾ける (<i>kokoro o katamukeru</i>) – viz níže frazém E13

Následujícími třemi frazémy je odkazováno k **zaujetí, upoutání pozornosti, vyvolání zájmu** (E4, E13), příp. i **citu** (E10) bez vazby na předchozí dojmavý účinek. Upoutání

pozornosti člověka něčím/někým nebo jeho zájmu je uchopováno jako zatažení (j. *hiku*²⁰³) za jeho kokoro, a tedy přiblížení kokoro směrem k dané osobě/činnosti, atp. (E4).

Frazém E4	心を引く (<i>kokoro o hiku</i>) 心を引かれる (<i>kokoro o hikareru</i>)
Doslovný překlad	přitáhnout kokoro k sobě, zatáhnout za kokoro; táhnout kokoro být zatažen za kokoro
Význam	přitáhnout / upoutat pozornost, vyvolat zájem o něco, vzbudit zájem (v někom o něco), být něčím zaujat, být fascinován
Příklad(y) užití	1. その町には彼の心を引く物はなにもなかった。[PWE] <i>Sono mači ni wa kare no kokoro o hiku mono wa nanimo nakatta.</i> V tom městě nebylo nic, co by upoutalo jeho pozornost. 2. 美しい女性に心を引かれた。[PWE] <i>Ucukušii džosei ni kokoro o hikareta.</i> Ta krásná žena upoutala mou pozornost.
Varianty	心が引かれる (<i>kokoro ga hikareru</i>)

V intencích metafory přiblížení, resp. kladné polohy orientační opozice BLÍZKOST – DÁLKA, je pojednávána cílová oblast nahlížena i v následujících idiomatických spojeních E13 a E10. V prvním jmenovaném je **zaujetí**, se kterým se člověk **intenzivně věnuje** nějaké činnosti nebo záležitosti, uchopováno jako naklánění (j. *katamukeru*²⁰⁴) kokoro. Zároveň se může jednat i o změnu dosavadního postoje, kdy se původní nezájem člověka například na základě působení jeho okolí (např. přesvědčování, vybízení) mění v zájem (č. *člověk začíná být něčemu nakloněn, začíná mít zájem*). Méně často se tímto frazémem vyjadřuje také náklonnost člověka k jinému člověku či jeho zalíbení v někom.

Frazém E13	心を傾ける (<i>kokoro o katamukeru</i>)
Doslovný překlad	naklonit kokoro
Význam	soustředit svůj zájem na něco, zajímat se o něco, ponořit se do něčeho,

²⁰³ Slovesem *hiku* (引く) se označuje pohyb, kdy člověk něco uchopí rukou a tahá za to směrem k sobě s cílem si danou věc přiblížit, nebo pohyb, kdy člověk nebo zvíře táhne něco směrem dopředu. V přeneseném významu se sloveso *hiku* používá i o pozornosti, zájmu aj. (v tomto významu je zapisováno spíše znakově 惹く). Sloveso je ve frazému E4 často zapojováno v konstrukci nepřímého pasiva (*kokoro o hikareru*) s důrazem na skutečnost, že činitel neměl na své ovlivnění něčím přímý vliv, ale naopak je tím zasažen (př. 2; viz též výše komentář u slovesa *ubau* zapojeného ve frazému E25); méně často i v konstrukci přímého pasiva (*kokoro ga hikareru*).

²⁰⁴ Sloveso *katamukeru* má význam „naklonit“ (něco šikmým směrem) a přeneseně se užívá ve významu „věnovat“ (např. své síly, pozornost) něčemu nebo nějaké činnosti.

	intenzivně se něčemu se zájmem/zaujetím věnovat
Příklad(y) užití	主人は倒れるその日まで、教育に心を傾けておりました。[RKD] <i>Šudžin wa taoreru sono hi made, kjóiku ni kokoro o katamukete orimašita.</i> Můj muž se až do toho dne, kdy se zhroutil, naplno věnoval vzdělávání.
Synonymní frazém(y)	心を寄せる (<i>kokoro o joseru</i>) – viz frazém E10 心を注ぐ (<i>kokoro o sosogu</i>)

Ve druhém jmenovaném frazému (E10), jímž je artikulován kladný zájem člověka o někoho/něco, je **projevení zájmu**, ale také **citu – zalíbení** či **zamilování**, uchopováno jako přibližování kokoro (j. *joseru*²⁰⁵). Kokoro je i zde konceptualizováno jako věc, kterou jeho nositel přibližuje směrem k objektu svého zájmu.

Frazém E10	心を寄せる (<i>kokoro o joseru</i>)
Doslovný překlad	přiblížit kokoro
Význam	1. myslet na <i>někoho</i> (zamilovaně), sympatizovat s <i>někým</i> , najít v <i>někom</i> zalíbení 2. zamilovat si <i>něco</i> , zajímat se o <i>něco</i> , mít (velký) zájem o <i>něco</i>
Příklad(y) užití	1. かねてから心を寄せていた人と結婚できるなんて、君ほど幸せな人はいない。[RKD] <i>Kanete kara kokoro o josete ita hito to kekkon dekiru nante, kimi hodo šiawase na hito wa inai.</i> To, že se ti podařilo oženit se s někým, ke komu jsi dlouhou dobu cítil zalíbení, z tebe dělá toho nejšťastnějšího člověka na světě. 2. 天文学に心を寄せる。[KE] <i>Tenmongaku ni kokoro o joseru.</i> Zajímat se o astronomii.
Synonymní frazém(y)	思いを寄せる (<i>omoi o joseru</i>)

Nezájem nebo **nechut'** člověka něco provést jsou artikulovány ve frazému F1. Archaické spojení *kokoro narazumo*, které je ve výkladovém slovníku eNKD charakterizováno jako frazeologické a v moderní japonštině se užívá jako adverbium, je možné doslova přeložit *i když (to) není kokoro*. *Kokoro* v něm reprezentuje vůli, skutečné pocity a přání svého nositele.

Frazém F1	心ならずも (<i>kokoro narazumo</i>)
Doslovný překlad	i když není kokoro
Význam	proti své vůli, nechťeně, ač nerad/neochotně, i když se <i>někomu</i> nechce
Příklad(y) užití	懇願されて心ならずも参加することになった。[DS] <i>Kongan sarete kokoro narazumo sanku suru koto ni natta.</i> Zvali mě tak vehementně, že se nakonec zúčastním, přestože se mi nechce.

²⁰⁵ Základní význam slovesa *joseru* je „přiblížit“ (něco někam) a přeneseně se užívá i o předávání myšlenek, názorů nebo pocitů.

(d) (pocitová) upřímnost, pocit oddanosti, pečlivost („emoční nasazení“)

Cílovou oblastí metafor zachycených v následujících frazémeh jsou **opravdovost, pocitová upřímnost, pečlivost a láska** vkládané do nějaké činnosti, **svědomitost** a **oddanost**. Jedná se o poctivý přístup člověka k jeho počínání, který vychází z jeho nitra (kokoro).

První dvojice frazémů (E15 a C7) se užívá pro popis skutečnosti, kdy člověk vykonává nějakou činnost **poctivě, s veškerou pečlivostí a láskou**, což je uchopováno tak, že do ní vkládá/zahrnuje (j. *komoru, komeru*²⁰⁶) své kokoro. Jedná se o přidání hodnoty, projev upřímnosti a poctivosti, a/nebo procítění dané činnosti. V přívlastkovém zapojení (*kokoro ga komotta, kokoro no komotta, kokoro o kometa*) je tímto frazémem modifikován konkrétní lidský čin nebo výsledek činnosti a v češtině odpovídá přívlastkům *vřelý, upřímný* nebo *od srdce*. Konceptualizace patrná v tomto frazému studovaném v různých kontextech dokládá, že kokoro představuje hodnotu, neboť je-li obsaženo v konkrétním lidském počínání, je toto vysoce ceněno, zatímco není-li v něm obsaženo, je dané počínání člověka vnímáno neutrálně, či jako nedostatečné a neupřímné, až falešné a prázdné.

Frazém E15	心を込める／心を籠める／心をこめる (<i>kokoro o komeru</i>)
Doslovný překlad	vložit kokoro
Význam	upřímně/srdečně/s láskou/poctivě <i>něco</i> dělat, čestně <i>něco</i> dělat, dát do <i>něčeho</i> srdce, svědomitě <i>něco</i> dělat
Příklad(y) užití	心をこめて子供の世話をした。[PWE] <i>Kokoro o komete kodomo no sewa o šita.</i> O děti pečovala s láskou.
Varianty	心がこもる／心が籠る (<i>kokoro ga komoru</i>) – viz frazém C7
Synonymní frazém(y)	心を致す (<i>kokoro o itasu</i>) – viz frazém E8 心を尽くす (<i>kokoro o cukusu</i>) – viz frazém E3

Frazém C7	心がこもる／心が籠もる (<i>kokoro ga komoru</i>)
Doslovný překlad	kokoro je uzavřené (v úkrytu) / zalezlé uvnitř, přen. kokoro je (v <i>něčem</i>) obsaženo
Význam	dělat <i>něco</i> od srdce, dělat <i>něco</i> procítěně, myslet <i>něco</i> upřímně, <i>vřelý</i>
Příklad(y) užití	1. どんなに素晴らしい褒め言葉でも、こころがこもらなければむなしく響く。[DS]

²⁰⁶ Slovesem *komoru* (podmětné – viz C7) se označuje skutečnost, kdy se někdo (zpravidla člověk nebo zvíře) uchýlí do ústraní, tedy je někde uzavřen a nevychází. V přeneseném významu se jím označuje stav, kdy je něco nehmotného (např. síla, pocit, význam) zahrnuto/obsaženo v konkrétním projevu či výsledku lidského jednání (např. proslov, dopis, výrobek). Předmětným protějškem je sloveso *komeru* (viz E15).

Donna ni subarašii homekotoba demo, kokoro ga komoranakereba munašiku hibiku.

Ať se jedná o sebevětší pochvalu, když není myšlena upřímně (/ není-li od srdce), vyzní na prázdno.

2. 彼女の家族の心がこもるもてなしに、楽しい一夜を過ごした。[RKD]

Kanodžo no kazoku no kokoro ga komoru motenaši ni, tanošii ičija o sugošita.

Díky vřelé pohostinnosti její rodiny jsem si (s nimi) ten večer užil.

Varianty

心をこめる (*kokoro o komeru*) – viz frazém E15

V následující konceptualizaci je stejná cílová oblast uchopena tak, že člověk své kokoro kompletně vydává (j. *cukusu*²⁰⁷). Ve významové definici frazému *kokoro o cukusu* (E3) je v japonských slovnících (eDR, KE, eNKD, MKD) jakožto opěrného slova konkrétně užito jmenného kompozita *magokoro* (dosl. *pravé kokoro*), kterým je myšleno „ryzí/upřímné kokoro bez falše a příkras“. Činnosti, kterou člověk vykonává tímto způsobem, se věnuje **všemi svými silami s plným soustředěním, oddaně, upřímně, s veškerou láskou a pečlivostí**. V odvozeném tvaru jmenného kompozita *kokorozukuši* se často užívá v přívlastku (*kokorozukuši no*) s významem „s láskou / pečlivě provedený“ (více viz kompozitum K-V_S33 v 3.1.1.2).

Frazém E3

心を尽くす (*kokoro o cukusu*)

Doslovný překlad

vypotřebovat kokoro, vydat celé (své) kokoro

Význam

dát do *něčeho* srdce, dát do *něčeho* všechno, dělat *něco* naplno (s veškerou pečlivostí a láskou), oddat se *něčemu*, věnovat se *něčemu* naplno, dát si záležet

Příklad(y) užití

国語辞典の編纂に心を尽くすこと、半世紀に及ぶ。[RKD]

Kokugo džiten no hensan ni kokoro o cukusu koto, hanseiki ni ojobu.

Práci na sestavování výkladového slovníku je plně oddán již půlstoletí.

Varianty

心尽くし (*kokorozukuši*) – viz kompozitum K-V_S33 v 3.1.1.2

Synonymní frazém(y)

心をこめる (*kokoro o komeru*) – viz frazém E15

心を傾ける (*kokoro o katamukeru*) – viz frazém E13 zde v I. (c)

Upřímné, čestné, svědomité a pečlivé konání člověka nebo takový jeho přístup k jeho počínání jsou uchopovány jako snaha nositele přivést/dovést/doručit (j. *itasu*²⁰⁸) své

²⁰⁷ Sloveso *cukusu* má význam „vydat veškeré síly“, „vydat do maxima“.

²⁰⁸ Základní význam slovesa *itasu* „dovést/udělat tak, aby *něco* bylo doručeno“ je odvozen z významu předmětného tvaru (*itaraseru*) slovesa *itaru* s významem „vést (*někam*)“ (např. cesta) nebo „dosahovat *nějaké míry*“ (eNKD, MKD). Dnes se sloveso *itasu* používá zpravidla jen v přeneseném významu „dát do toho vše“ (synonymicky se slovesem *cukusu* v E3) – např. v idiomatických vazbách s lexémem *kokoro*, nebo *i* (意), ale také jako varianta slovesa *suru* (č. *provést, udělat*) ve zdvořilé řeči (j. *keigo*).

kokoro do vlastního konání (E8). Frazém je do promluvy zapojován i v přechodníkovém tvaru (č. *čestně, svědomitě* či *upřímně*). Spojení má v moderní japonštině knižní charakter a z hlediska kontextů užití se typicky objevuje ve formálních projevech politiků a představitelů firem. V moderní japonštině se ve stejném významu běžně užívají frazémy *kokoro o komeru* (viz výše E15) a *kokoro o cukusu* (viz výše E3).

Frazém E8	心を致す (<i>kokoro o itasu</i>)
Doslovný překlad	dovést kokoro, uplatnit kokoro (v každé činnosti)
Význam	věnovat svou pozornost <i>něčemu</i> , dávat si záležet na <i>něčem</i> , dbát o <i>něco</i>
Příklad(y) užití	1. 政治家として心を致すべきことの第一は誠実である。[DS] <i>Seidžika to šite kokoro o itasu beki koto no daiiči wa seidžicu de aru.</i> To, na čem by si jako politik měl dávat nejvíc záležet, je čestnost. 2. 会社の将来に心を致す。[KE] <i>Kaiša no šórai ni kokoro o itasu.</i> Svědomitě dbát o budoucnost firmy.
Synonymní frazém(y)	心を尽くす (<i>kokoro o cukusu</i>) – viz frazém E3 心をこめる (<i>kokoro o komeru</i>) – viz frazém E15 心を馳せる (<i>kokoro o haseru</i>)

Ve frazému E17 je **maximální úsilí** člověka o něco, na čem mu záleží, a jeho **vydání se** pro to **ze všech sil** konceptualizováno tak, že své kokoro drtí/rozbíjí na kousky (j. *kudaku*) – kokoro je v tomto vyjádření konceptualizováno jako věc, kterou lze úsilím rozdrtit. Ve stejném významu se v moderní japonštině užívají i frazémy *kokoro o ko ni suru* (dosl. *udělat z kokoro prášek / rozdrtit kokoro na prášek*) či *mi o ko ni suru* (dosl. *udělat z těla prášek*). Ve staré japonštině se tento frazém užíval i ve významu *strachovat se, dělat si o někoho starosti*, ale v tomto významu se s ním v dnešní japonštině takřka nesetkáváme.

Frazém E17	心を砕く (<i>kokoro o kudaku</i>)
Doslovný překlad	rozbít kokoro, rozdrtit kokoro
Význam	vynaložit veškeré/maximální úsilí, vynasnažit se, snažit se do roztrhání těla / do úpadu; dělat co <i>jeden</i> může, „rozkrájet se“, hodně <i>něco</i> řešit, vydat se pro <i>něco</i>
Příklad(y) užití	1. 話し合いが決裂しないように心を砕いた。[KDNT] <i>Hanašiai ga kecurecu šinai jó ni kokoro o kudaite.</i> Vynaložil veškeré své úsilí, aby jednání neselhalo. 2. 彼らは娘の幸せのために心を砕いている。[PWE] <i>Karera wa musume no šiwase no tame ni kokoro o kudaite iru.</i> Pro štěstí své dcery dělají, co můžou.
Synonymní frazém(y)	心を粉にする (<i>kokoro o ko ni suru</i>) 身を粉にする (<i>mi o ko ni suru</i>), 身を砕く (<i>mi o kudaku</i>)

Frazeologické spojení D10 je do promluvy zpravidla zapojováno jako přívlastek; ve zkoumaných kontextech často rozvíjí substantivum *o-sedži* (č. *lichotka, kompliment*) nebo se pojí s pomocným jménem *koto* (*kokoro ni mo nai koto* – dosl. *to, co není v kokoro*). *Kokoro* je zde uplatněno jakožto centrum člověka – centrum jeho skutečných, upřímných (nepředstíraných) pocitů, za jeho jádro a podstatu (viz též 3.2.1). Proto konání, vyjadřování atp., které je **neupřímné, (pocitově) prázdné, předstírané** nebo **povrchní**, je uchopováno tak, že nevychází z *kokoro* – nenachází se v *kokoro* subjektu (j. *kokoro ni nai*). Frazém se pro zdůraznění často užívá ve variantě s partikulí *mo* (*kokoro ni mo nai*, č. *nemít (dokonce) ani v kokoro*); dále také v příslovečném tvaru *kokoro ni mo naku*.

Frazém D10	心にない／心に無い (<i>kokoro ni nai</i>)
Doslovný překlad	není / nemít v kokoro
Význam	neupřímný; nemyslet <i>něco</i> doopravdy, nemyslet vážně, nemyslet upřímně
Příklad(y) užití	私には心にもないお世辞を言うことはできない。[OWED] <i>Wataši ni wa kokoro ni mo nai osedži o iu koto wa dekinai.</i> Nemám v povaze lidem jen tak lichotit. / Nedokážu chválit jen tak.
Varianty	心にもない (<i>kokoro ni mo nai</i>), arch. 心にもあらず (<i>kokoro ni mo arazu</i>)

Naopak pokud se člověk **řídí svými skutečnými pocity** nebo momentální **náladou**, je takové **spontánní**, předem neplánované/nepromyšlené **jednání** uchopováno tak, že je člověk nechává (j. *makaseru*²⁰⁹) na svém *kokoro*. *Kokoro* je v této konceptualizaci personifikováno – stává se tím, komu jeho nositel způsob provádění dané činnosti svěřuje a jímž se nechá vést. Lexém je zde uplatněn v celé šíři sekundárních významů – zejm. „(bezprostřední) pocit“, „(momentální) rozpoložení“, „nálada“ (př. 2), ale také „vůle“ či „záměr“ (př. 1).

Frazém D9	心に任せる (<i>kokoro ni makaseru</i>)
Doslovný překlad	svěřit kokoro (3. p.), nechat na kokoro
Význam	dělat <i>něco</i> jak se <i>někomu</i> chce, nechat <i>něco</i> na své [vůli, pocitu, ...], nechat se vést svými pocity / svým srdcem
Příklad(y) užití	1. どうするかは、彼の心に任せよう。[NK] <i>Dó suru ka wa, kare no kokoro ni makasejó.</i> Udělejme to tak, jak on bude chtít / jak on to bude cítit. 2. 心に任せてどこへでも行く。[DS] <i>Kokoro ni makasete doko e de mo iku.</i> Půjdu kamkoliv se mi bude zrovna chtít.
Varianty	心任せにする (<i>kokoromakase ni suru</i>)
Synonymní frazém(y)	心のまま (<i>kokoro no mama</i>) – viz frazém A12

²⁰⁹ Sloveso *makaseru* má význam „svěřit nějaký úkol někomu“, „nechat *něco* na *někom*“.

Ve stejném významu („tak, jak se člověku chce“, „tak, jak to cítí“, „v souladu se svými pocity“, „upřímně“) se užívá i frazém *kokoro no mama*²¹⁰ (A12) – v souladu s *kokoro*. Do japonské promluvy je často zapojen s partikulí *ni* v konstrukci *kokoro no mama ni* (adv.), případně v přívlastku *kokoro no mama no*. Je-li lexém *kokoro* dále modifikován přívlastkem, jedná se o konání člověka v daném, konkrétním přívlastkem specifikovaném psychickém stavu/rozpoložení (*kokoro*). V tomto užití je synonymní s frazémem *omoi no mama* (k víceznačnosti psychismu *omoi* viz 2.3.1).

Frazém A12 se v moderní japonštině užívá ještě ve významu 2 – „do sytosti“, „jak jen člověk chce“, „plně“, „nabažit se“, kdy měřítkem je člověku jeho vlastní pocit/cítění. V daném významu jsou synonymní spojení se složeným slovesem *kokorojuku* (viz 3.1.1.2) – *kokorojuku made* a *kokorojuku bakari* (dosl. „až kam dojde kokoro“).

Frazém A12	心のまま／心の儘 (<i>kokoro no mama</i>)
Doslovný překlad	nezměněná podoba <i>kokoro</i> , <i>kokoro</i> tak jak je; v souladu s <i>kokoro</i>
Význam	1. upřímné pocity; tak, jak to člověk cítí, v souladu se svými pocity; v <i>nějakém</i> (psychickém) rozpoložení 2. do sytosti, jak jen člověk chce, (z hlediska vlastního pocitu) plně / maximálně, do vlastního uspokojení, nabažit se <i>něčeho</i>
Příklad(y) užití	そして、彼にも正直に心のままを口にしてしまうのだ。[Yourei] <i>Sošite, kare ni mo šódžiki ni kokoro no mama o kuči ni šite šimau no da.</i> A i jemu prostě řeknu upřímně (přesně) to, co cítím.
Varianty	arch. 心のまにまに (<i>kokoro no mani mani</i>)
Synonymní frazém(y)	1. 思いのまま (<i>omoi no mama</i>); 心に任せる (<i>kokoro ni makaseru</i>) – viz frazém D9 2. 心行くまで (<i>kokorojuku made</i>) – viz kompozitum K-V_S15 v 3.1.1.2; či 心行くばかり (<i>kokorojuku bakari</i>), arch. 心の限り (<i>kokoro no kagiri</i>)
Příklad(y) užití	地元の旬の魚を心行くまで堪能した。[OWED] <i>Džimoto no šun no sakana o kokoro juku made tannó šita.</i> Ryb, na které je zde zrovna teď sezóna, jsem se nabažil / jsem si užil do sytosti.

II. Člověk a jeho počínání ve vztahu k jiným lidem

Ve druhém tematickém celku uvádíme frazémy, které odkazují (e) k empatii a ohleduplnosti člověka, (f) k spřízněnosti, odcizení a otevřenosti člověka ve vztahu k ostatním.

²¹⁰ Lexém *mama* (v arch. tvaru *mani mani*) zapojen přes partikuli *no* k substantivu nese význam „v souladu“, „tak jak to je“, „v nezměněné podobě“ atp.

(e) empatie, ohleduplnost

Níže analyzovanými frazémy je odkazováno k **pozornému, vstřícnému a všímavému** (E2, E16, D6, G12), ale také **ohleduplnému** (E18) a **shovívavému** (F7) nebo naopak nekompromisnímu (F3) jednání člověka vůči ostatním lidem, které je založeno v jeho **empatii, dobrotě** a také **pohostinnosti**.

Pozorné, ohleduplné a všímavé jednání je uchopováno v synonymních frazémeh *kokoro o cukau* (E2) a *kokoro o kubaru* (E16) – v prvním tak, že člověk své kokoro používá (j. *cukau*), ve druhém že jej rozdává (j. *kubaru*²¹¹). Kokoro je tedy konceptualizováno jako věc, se kterou může jeho nositel zacházet, rozdávat ji. Ve stejném významu jako frazém E2 se používá i odvozené jmenné kompozitum *kokorozukai* (př. 2), obdobně existuje kompozitum *kokorokubari* spjaté s frazémem E16 (k oběma více v 3.1.1.2).

Frazém E2	心を遣う／心を使う (<i>kokoro o cukau</i>)
Doslovný překlad	použít kokoro, využít kokoro
Význam	věnovat <i>něčemu</i> pozornost, být vůči <i>něčemu/někomu</i> ohleduplný; snažit se o <i>něco</i> , dávat si na <i>něčem</i> záležet
Příklad(y) užití	1. 来客への応対に心を使う。[DS] <i>Raikjaku e no taió ni kokoro o cukau.</i> Věnujeme pozornost našemu přístupu při jednání se zákazníky. 2. お心遣い、かたじけなく存じます。[MKS] <i>Okorozukai, katadžikenaku zondžimasu.</i> Velmi si vážím Vaší ohleduplnosti.
Varianty	心遣いをする (<i>kokorozukai o suru</i>) – viz kompozitum K-V_S31 v 3.1.1.2
Synonymní frazém(y)	心を配る (<i>kokoro o kubaru</i>) – viz frazém E16 気を配る (<i>ki o kubaru</i>)

Užitím frazému *kokoro o kubaru* (E16) se vyjadřuje **velká pozornost** člověka **vůči detailům**, zpravidla motivovaná jeho **ohleduplností, pohostinností až úslužností** ve vztahu k ostatním. Dle zkoumaných kontextů se může jednat o různé situace, ale převládají ty, kdy člověk přijímá hosty, stará se o zákazníky nebo návštěvy – obecně řečeno s někým jedná a dává si záležet na tom, aby se dotyčný cítil dobře a byl opečováván.

Frazém E16	心を配る (<i>kokoro o kubaru</i>)
Doslovný překlad	rozdat kokoro, distribuovat kokoro
Význam	věnovat <i>něčemu/někomu</i> velkou/zvýšenou pozornost, dát si záležet, být pozorný/všímavý; brát ohledy, být ohleduplný

²¹¹ Základní význam slovesa *kubaru* je „rozdat“, „distribuovat“ (např. dokumenty, potraviny) mezi lidmi.

Příklad(y) užití	外国からのお客様を我が家の夕食に招くというので、母は食器から席順にまで心を配り、朝から大忙しだ。[RKD] <i>Gaikoku kara no okjakusama o wagaja no jūšoku ni maneku to iu no de, haha wa šokki kara sekidžun ni made kokoro o kubari, asa kara óisogaši da.</i> Vzhledem k tomu, že jsme k nám na večeri pozvali zahraniční hosty, věnuje maminka velkou pozornost každému detailu, od talířů až po zasedací pořádek, a od rána je v jednom kole.
Varianty	心配りをする (<i>kokorokubari o suru</i>) – viz kompozitum K-V_S16 v 3.1.1.2
Synonymní frazém(y)	心を遣う (<i>kokoro o cukau</i>) – viz frazém E2 気を配る (<i>ki o kubaru</i>)

Schopnost člověka **vcítit se** do pocitů anebo momentálního duševního rozpoložení jeho protějška a na ní založené **ohleduplné, pozorné jednání** jsou konceptualizovány tak, že člověk čerpá (j. *kumu*²¹²) kokoro svého protějška (E18). Kokoro (pocity, rozpoložení) je tedy konceptualizováno jako tekutina, kterou člověk z ostatních, k nimž je vnímavý, čerpá. Frazém se často zapojuje i v přechodníkovém tvaru *kokoro o kunde* (č. *s ohledem na něčí pocity*).

Frazém E18	心を汲む (<i>kokoro o kumu</i>)
Doslovný překlad	nabrat kokoro, načerpat kokoro
Význam	vcítit se do <i>někoho</i> , vzít v úvahu <i>něčí</i> pocity, s ohledem na <i>něčí</i> pocity, mít pro <i>někoho</i> pochopení, odušit <i>něčí</i> pocity
Příklad(y) užití	私の心を汲んで彼女はそれ以上のことを聞かなかった。[PWE] <i>Wataši no kokoro o kunde kanodžo wa sore idžo no koto o kikanakatta.</i> Pochopila, jak se cítím, a víc už se mě na nic neptala.
Synonymní frazém(y)	意を汲む (<i>i o kumu</i>)

Následující frazém *kokoro ni kakeru* (D6) se používá ve dvou hlavních významech – z hlediska jeho prvního významu, v němž je odkazováno k **starostlivosti** a **pěči** člověka o někoho jiného s důrazem na jeho **všímavost** a **aktivní participaci**, jej zařazujeme do této tematické skupiny. Cílová oblast je v něm uchopována tak, že si člověk záležitosti spjaté se svým protějškem věší/pokládá na kokoro (j. *kakeru* – viz poznámku u frazému D5 v I. (a) v této podkapitole). Podle analyzovaných kontextů užití je v tomto případě předmětem jeho starostlivosti a péče někdo, na koho nositel kokoro stále myslí, strachuje se o něj, záleží mu na něm. Jedná se o jednoznačně kladně vnímanou vlastnost nositele, což dokládá i frekventované použití této frazeologické kolokace ve spojení se

²¹² Základní význam slovesa *kumu* je „nabrat/načerpat“ nebo také „nalít“ nějakou tekutinu (např. vodu, čaj, alkohol).

slovesnými modifikátory *kureru* a *kudasaru* v děkovných frázích (viz př. 1). Ten, kdo je schopen takového jednání, je hodnocen jako člověk **pozorný, empatický, starostlivý**, kterému není jeho okolí lhostejné. Druhý význam frazému (č. *dbát o*) vychází z významu prvního; důraz je však kladen na snahu člověka mít na paměti něco ve vztahu k jeho osobnímu životu a konání (v tomto významu bychom frazém řadili do tématické skupiny C, 3.2.3) – synonymně viz též složené sloveso *kokorogakeru* (viz K-V_S11 v 3.1.1.2).

Frazém D6	心に掛ける／心に懸ける (<i>kokoro ni kakeru</i>)
Doslovný překlad	zavěsit na <i>kokoro</i> , pověsit na <i>kokoro</i>
Význam	1. myslet na <i>něco/někoho</i> , nezapomínat na <i>něco/někoho</i> , dělat si starosti (o <i>někoho</i>) – dbát o něj, záležet <i>někomu</i> na <i>někom</i> , mít na srdci 2. mít na paměti/zřeteli (a snažit se o <i>něco</i>), dbát na <i>něco</i> , nezapomínat na <i>něco/někoho</i> , záležet <i>někomu</i> na <i>něčem</i>
Příklad(y) užití	1. 私のような者にまで心を掛けてくださって、本当に感謝しております。[RKD] <i>Wataši no jó na mono ni made kokoro o kakete kudasatte, hontó ni kanša šite orimasu.</i> Velice vám děkuji za to, že myslíte dokonce i na někoho takového, jako jsem já. 2. 早寝早起きを心に懸ける。[KE] <i>Hajane hajaoki o kokoro ni kakeru.</i> Dbám na to, abych chodil brzy spát a brzy vstával. / Záleží mi na tom, abych chodil brzy spát a brzy vstával.
Varianty	心かける (<i>kokorogakeru</i>) (pouze ve významu č. 2) – viz kompozitum K-V_S11 v kap. 3.1.1.2
Synonymní frazém(y)	ve významu č. 2 – 心に留める (<i>kokoro ni todomeru</i>), 心に留める (<i>kokoro ni tomeru</i>) – viz frazém D14 v 3.2.5 気にかける (<i>ki ni kakeru</i>) – ke <i>ki</i> více viz 3.2.3

Shovívavé, benevolentní jednání člověka na základě uvážení okolností na straně jeho protějška je pojímáno ve frazému F7. Lexém *kokoro* je v něm uplatněn ve složeném substantivu s lexémem *te* (č. *ruka*)²¹³. Typickými kontexty, ve kterých se frazém užívá, jsou situace, kdy jde o hodnocení něčí práce, potrestání někoho za jeho chování, atp.

²¹³ Kompozitum *tegokoro* (dosl. „ruka + *kokoro*“) má význam „cit“ – „cit v ruce“ (dosl. *regulace/seřízení citem*), který má zručný člověk; jde o cit získaný zkušeností, o dovednost. Lexém *te* je v kompozitu zapojen ve významu „provádět rukou“/„regulovat s citem v ruce“ odvozeném metonymicky z funkcí rukou; a lexém *kokoro* ve významu „ohled“ (j. *omoiyari*), „cit“, „soucit“ (j. *nasake*). Celkově složené substantivum *tegokoro* ve spojení se slovesem *kuwaeru* (č. *přidat*) v analyzovaném frazému znamená „cit/ohled(y) při provádění nějaké činnosti“.

Konkrétně se užívá o přičinění člověka, který ve vztahu k někomu jinému jedná na základě přihlídnutí k situaci a okolnostem méně přísně nebo tvrdě než vůči jiným a/nebo není v daném případě striktní v dodržování nastavených kritérií. Motivací k takovému vstřícnému jednání může být soucit s dotyčným, ohleduplnost toho, který rozhoduje o trestu nebo hodnocení dotyčného, ale také náklonnost hodnotitele vůči dotyčnému na základě jejich vztahu, známosti či spolupráce a s tím spojená jeho benevolence.

Frazém F7	手心を加える (<i>tegokoro o kuwaeru</i>)
Doslovný překlad	přidat „manuální cit“ (ruka + kokoro), přidat „citovou regulaci“
Význam	být k <i>někomu</i> shovívavý, být k <i>někomu</i> benevolentní, brát na <i>někoho</i> ohledy (a být mírnější); smilovat se nad <i>někým</i> , slitovat se nad <i>někým</i> , přivřít oči
Příklad(y) užití	1. 政治家の息子というので警察は彼の処分に手心を加えたようだ。[PWE] <i>Seidžika no musuko to iu no de keisacu wa kare no šobun ni tegokoro o kuwaeta jó da.</i> Zdá se, že policie byla při jeho potrestání shovívavá, protože je to syn politika. 2. 先生は彼の長い病気を考えて卒業論文の採点に手心を加えた。[PWE] <i>Sensei wa kare no nagai bjóki o kangaete socugjó ronbun no saiten ni tegokoro o kuwaeta.</i> Učitel vzal do úvahy jeho dlouhodobé onemocnění a při hodnocení jeho diplomové práce byl shovívavý.
Synonymní frazém(y)	手加減を加える (<i>tekagen o kuwaeru</i>)

Frazeologickým vyjádřením *udělat ze (svého) kokoro d'ábla* (F3) se popisuje záměrné zaujetí **přísného, nekompromisního postoje** vůči blízkému, zpravidla ve vztahu rodičů k dětem, kdy dotyčný potlačí své pochopení, soucit a sympatie vůči dané osobě a zaujme **nesmlouvavé stanovisko**, byť mu to třeba nedělá dobře a je mu dané osoby líto – činí tak v domnění, že je to pro dobro dané osoby (zprav. dítěte) nutné. Konceptualizace signalizuje, že kokoro je přirozeně kladná hodnota – dobro, vrozená ohleduplnost, cit, které v konkrétní situaci jeho nositel záměrně potlačuje. **Bezcitnost/nelítostnost**, kterou ve svém postoji člověk vědomě nastavuje, je uchopována jako d'ábel (j. *oni*). Ve jmenném spojení *kokoro no oni* (dosl. *d'ábel v/z kokoro*) může lexém *oni* reprezentovat také negativní emoce – např. zášť, závist, nenávisť, a dále také výčitky svědomí (IDKN, s. 297–298).

Frazém F3	心を鬼にする (<i>kokoro o oni ni suru</i>)
Doslovný překlad	udělat z kokoro d'ábla
Význam	zaujmout přísný postoj, být přísný, být zásadový (vůči dětem atp.), být neústupný, být nekompromisní

Příklad(y) užití

いつもやりたい放題させているが、たまには心を鬼にする必要がある。 [KKHD]

Icumo jaritai hódai sasete iru ga, tama ni wa kokoro o oni ni suru hicujó ga aru.

Pořád mu dovoluju, aby si dělal, co chce, ale občas je nutné, abych na něj byla přísná (/ abych byla nesmlouvavá).

Následující přísloví (G12) je užíváno ve dvou typech kontextu. Tím prvním jsou situace, kdy člověk vykonává něco pro někoho jiného – např. ho obdarovává (dárek, malá pozornost) nebo mu slevuje (na ceně). V daném případě je jím označována skutečnost, že přestože se nejedná o drahou věc nebo velké množství, jde předně o **projev dobré vůle**, o **všímavou pozornost** vůči protějšku. Z hlediska kontextů užití se jedná o formální prostředek – frázi, která má být projevem skromnosti (člověk jí snižuje své konání, byť jej třeba ani jako zanedbatelné nevnímá), nicméně při jejím neuváženém užití může působit jen jako póza, která se příjemce dotkne. Druhým kontextem, ve kterém je přísloví užíváno, jsou situace, kdy člověk dělá něco pro sebe – **pro svůj dobrý pocit** nebo **pro klid duše**, byť tomu třeba příliš nevěří (viz př. 2). Artikulovaný obsah, že konkrétní pocit či projev laskavosti (ki) vychází z podstaty / od srdce (kokoro) člověka, a zároveň že i jen malý projev laskavosti (ki) obohatí člověka na duchu (kokoro), je uchopen ve zkratce vyjádřené dvěma klíčovými japonskými psychismy jako *ki je kokoro*. Psychismus *ki* je stejně jako *kokoro* velmi polysémnní a obtížně definovatelný; jedná se také o velmi bohatý kulturní koncept (viz 2.3.2).

Přísloví G12

気は心 (*ki wa kokoro*)

Doslovný překlad

Ki je kokoro.

Význam

Dobrá záměr přináší radost. / Dobrá vůle hřeje.

1. Nic to sice není, ale je to od srdce. / Je to jen maličkost, ale je od srdce.

2. (dělat něco) Pro dobrý pocit. / (udělat něco pro to) Aby měla dušička klid.

Příklad(y) užití

1. 粗末な品ですが気は心とってお取め下さい。 [KE]

Somacu na šina desu ga, ki wa kokoro to omotte o-osame kudasai.

Není to sice nic extra, ale přijměte to prosím s tím, že vám to dávám od srdce.

2. 薬の効果はわからないけれど、気は心で飲んでいきます。 [MKS]

Kusuri no kóka wa wakaranai keredo, ki wa kokoro de nonde imasu.

Nevím sice, jaký bude mít účinek, ale pro klid duše ten lék užívám.

Na pomezí skupiny (e) a (f) stojí dva frazémy (D7, D13), jimiž je odkazováno zejména k takovému jednání člověka ve vztahu k druhému, kdy **se podřizuje a jedná**

v souladu s jeho **pocity, vůlí** nebo **vkusem** – tak, aby ho **uspokojil** a **vyhověl** mu (a zachoval harmonický vztah). Oběma frazémy může být odkazováno i k jednání subjektu, které se odvíjí od jeho vlastních pocitů nebo vůle – v tomto významu je však v moderní japonštině běžněji užíváno spojení *kokoro ni makaseru* (viz frazém D9 v I. (d) v 3.2.4). Frazém D7 se dnes užívá zejména ve významu „vyhovět *někomu*“, „uspokojit, splnit *něčí* vůli/vkus“. Jde o konceptualizaci, že člověk jedná nebo dané okolnosti jsou v souladu (j. *kanau*²¹⁴) s protějškovým *kokoro*. V případě, že se jedná o uspokojení vůle nebo vkusu druhé osoby, bývá lexém *kokoro* užíván s honorifikačním prefixem *o-* (viz př.). V kontextech, kdy se jedná o vůli boží, je k lexému *kokoro* připojen honorifikační prefix *mi-* (*mi-kokoro*, viz kap. 2).

Frazém D7	心に適う (<i>kokoro ni kanau</i>)
Doslovný překlad	odpovídá <i>kokoro</i> , splňuje <i>kokoro</i> (respektuje <i>kokoro</i>)
Význam	vyhovět, vyhovovat, uspokojit, být po vůli, splnit <i>něčí</i> vůli, odpovídat vkusu, být podle <i>něčího</i> gusta
Příklad(y) užití	お心に適うように努力します。[DS] <i>O-kokoro ni kanau jó ni dorjoku šimasu.</i> Vynasnažím se vám vyhovět. (abyste byl s výsledkem spokojen).
Synonymní frazém(y)	意に適う (<i>i ni kanau</i>) 気に入る (<i>ki ni iru</i>) 心に添う (<i>kokoro ni sou</i>)

Frazém D13 se v moderní japonštině používá zřídka. Cílová oblast je uchopována podobně jako u frazému D7 – tak, že se člověk při provádění nějaké činnosti, ve svém konání řídí (j. *šitagau*²¹⁵) svým (viz př.) nebo něčím *kokoro*. Mezi ustálená užití tohoto frazému patří spojení *kami no mi-kokoro ni šitagau* (č. *řídít se boží vůlí*), kdy je k lexému *kokoro* přidán honorifikační prefix *mi-* (viz též výše výklad frazému D7).

Frazém D13	心に従う (<i>kokoro ni šitagau</i>)
Doslovný překlad	chovat se / postupovat podle <i>kokoro</i> , následovat <i>kokoro</i>
Význam	podřídit se, řídit se <i>něčí</i> vůlí; řídit se svým srdcem
Příklad(y) užití	自分は、隊長という人間を信じているんです。ご自分の心に従ってください。[Yourei] <i>Džibun wa, taičó to iu ningen o šindžite iru n desu. Go-džibun no kokoro ni šitagatte kudasai.</i> Já vám věřím, kapitáne. Řiďte se svým srdcem.

²¹⁴ Sloveso *kanau* (zapisované znakem 適) má význam „být v souladu“ (např. s požadavky), „odpovídat“ (např. vkusu, představě).

²¹⁵ Sloveso *šitagau* se užívá ve významu „postupovat“ (podle návodu, manuálu, v souladu s normou), „dodržovat“, „řídit se“. Užívá se též ve významu „následovat *někoho*“, „udělat *něco* po *někom*“.

(f) spřízněnost, odcizení, otevřenost

Frazémy této skupiny je artikulován vztah člověka k lidem a spolužití s nimi zejména z hlediska jejich vzájemného citového naladění – konkrétně kladně vnímané **spřízněnost** (C6, E12), **pocitové sladění / souhra, spolupráce** (E1, F2), ale i negativně hodnocené **nestálost ve vztahu** (E27) či vzájemné **odcizení** (E27, C2, A6); kromě vzájemných vztahů se jedná také o osobní pocitové nastavení člověka ve vztahu k ostatním – **přístupnosti/otevřenosti, důvěře** (E5, C19, E11) z jeho strany.

Spřízněnost, souznění a vzájemné porozumění a pochopení jsou vyjadřovány ve dvojici frazémů C6 a E12 a můžeme zde připomenout i frazém *kokoro no tomo* (A20, viz 3.2.1) v jeho prvním uvedeném významu („spřízněná duše“/„důvěrný přítel“). Cílová oblast je uchopována jako *kokoro*, které proudí (j. *kajou*²¹⁶) mezi dvěma lidmi (C6 a E12). Frazém C6 se ve tvaru *kokoro ga kajotta* často objevuje jako přívlástek modifikující dvojici osob (např. manžele nebo pár). Zdůrazňována je přitom skutečnost, že si dané osoby rozumí i beze slov a že pro sebe mají (vzájemné) pochopení, což zakládá hluboký, harmonický vztah.

Frazém C6	心が通う (<i>kokoro ga kajou</i>)
Doslovný překlad	kokoro proudí, kokoro cirkuluje
Význam	vzájemně se chápat, rozumět si, sdílet společné pocity, být na jedné vlně, mít pro sebe pochopení
Příklad(y) užití	黙っていても二人の心が通い、いつまでも仲むつまじく暮らしたそう うだ。[NK] <i>Damatte itemo futari no kokoro ga kajoi, icumademo nakamucumadžiku kurašita só da.</i> Prý si spolu rozuměli i beze slov a do konce života žili v dokonalé harmonii.
Varianty	心が通い合う (<i>kokoro ga kajoiiau</i>) 心を通わせる (<i>kokoro o kajowaseru</i>), kniž. 心を通わす (<i>kokoro o kajowasu</i>) – viz frazém E12
Synonymní frazém(y)	心が通じる (<i>kokoro ga cúdziru</i>), kniž. 心が通ずる (<i>kokoro ga cúzuru</i>) 心が通じ合う (<i>kokoro ga cúdziaiu</i>)

²¹⁶ Sloveso *kajou* má význam „docházet (někam pravidelně)“ o lidech nebo „proudit“ či „cirkulovat (z místa na místo)“ o něčem, ať už konkrétním (např. o nějaké tekutině – krev proudí v těle) nebo abstraktním (např. pocitech nebo emocích). Důraz je kladen na skutečnost, že daná věc proudí mezi dvěma (či více) body tam a sem nebo mezi lidmi navzájem. Tuto skutečnost ještě zdůrazňuje slovesný modifikátor *-au* ve variantě *kokoro ga kajoiiau* či synonymním frazému *kokoro ga cúdziaiu*.

Frazém E12 je předmětná varianta frazému C6. Oba frazémy se užívají ve stejném významu; významová nuance spočívá v tom, že v podmětne variantě je konstatován stav (*lidé si rozumí*) a v předmětné variantě jde o proces. Varianta se slovesem *kajowaseru* (E12) se navíc užívá širěji i ve významech „komunikovat“, „navázat přátelský vztah“, „pocitově se s *někým* propojit“. Jedná se o komunikaci či vztah založené na **vzájemném porozumění**, kdy kokoro je konceptualizováno jako substance, kterou jeho nositel rozproudí mezi sebe a svůj protějšek. Dle zkoumaných kontextů se navíc nemusí nutně jednat pouze o komunikaci mezi lidmi, ale frazém se užívá taktéž o **komunikaci / pocitovém propojení** člověka se zemřelými předky, zvířaty (viz př. 2), přírodou či dokonce „obživlými“ věcmi, tedy o jakémsi jeho napojení na ně vyžadující jeho citlivou vnímavost.

Frazém E12	心を通わせる (<i>kokoro o kajowaseru</i>)
Doslovný překlad	rozproudit kokoro, nechat kokoro cirkulovat
Význam	porozumět si, vzájemně se chápat, souznít s <i>někým</i> , naladit se na <i>někoho</i> ; komunikovat, „být ve spojení“, navázat / mít přátelský vztah
Příklad(y) užití	1. たわいもない会話で生徒と心を通わせることができれば、指導する上でもプラスになると考えた。[BCCWJ] <i>Tawai mo nai kaiwa de seito to kokoro o kajowasu koto ga dekireba, šidó suru ue de mo purasu ni naru to kangaeta.</i> Říkal jsem si, že kdybych si prostřednictvím nezávazného rozhovoru dokázal s žáky porozumět, hodilo by se mi to i při jejich vedení. 2. 彼は動物と心を通わせることができる。[ŠWEDD] <i>Kare wa dóbucu to kokoro o kajowaseru koto ga dekiru.</i> Rozumí si se zvířaty. / Umí komunikovat se zvířaty.
Varianty	kniž. 心を通わす (<i>kokoro o kajowasu</i>) 心が通う (<i>kokoro ga kajou</i>) – viz frazém C6

Svorná spolupráce, pocitové sladění / souhra, jednomyslnost dvou a více osob zpravidla za účelem dosažení společného cíle jsou vyjadřovány frazémy E1 a F2²¹⁷. V prvním případě jde o konceptualizaci, že se jednotlivá kokoro těchto lidí sjednotí/spojí (j. *awaseru*). Odkazováno je tak k jednotné vůli, shodnému smýšlení, uvědomění (tj. zejména v kontextech spolupráce) a také k pocitům členů dané skupiny

²¹⁷ V případě, kdy jde o označení spolupráce osob s negativně vnímaným cílem, tedy o „spolčení“, užívá se v japonštině frazém 腹を合わせる (*hara o awaseru*, dosl. *sladit/sjednotit břicha*). Somatismus *břicho* se (například oproti somatismu *mune* – č. *hrud'*) jakožto součást spodní části trupu uplatňuje i jako reprezentant záporných, nižších emocí a negativní stránky člověka (srov. Ikegami, 2008, s. 172). K somatismu *hara* viz též zmínky v 2.1.1 a 2.3.3.

osob nebo týmu. V přechodníkovém tvaru *kororo o awasete* (č. *svorně, jednomyslně, jednotně*) se kolokace typicky váže na plnovýznamová slovesa *hataraku* (č. *pracovat*), *kjórjoku suru* (č. *spolupracovat*), atd.

Frazém E1	心を合わせる (<i>kokoro o awaseru</i>)
Doslovný překlad	spojit/sjednotit (2 a více) kokoro, sladit (2 a více) kokoro
Význam	spojit síly, sjednotit se, zaujmout jednotný postoj, svorně konat, spolupracovat, táhnout za jeden provaz, naladit se na jednu vlnu; shodnout se
Příklad(y) užití	社員全員が心を合わせれば、会社は再建し、業績を伸ばすこともできるでしょう。[KKHD] <i>Šain zen'in ga kokoro o awasereba, kaiša wa saiken ši, gjóseki o nobasu koto mo dekiru dešó.</i> Kdybychom my všichni zaměstnanci táhli za jeden provaz, tak můžeme firmu zase postavit na nohy a zlepšit její hospodářské výsledky.
Synonymní frazém(y)	心を一つにする (<i>kokoro o hitocu ni suru</i>) – viz frazém F2

Ve frazému F2 je stejná cílová oblast uchopena jako sloučení kokoro jednotlivých osob v jedno (j. *hitocu ni suru*).

Frazém F2	心を一つにする (<i>kokoro o hitocu ni suru</i>)
Doslovný překlad	dát kokoro (pl.) do jednoho, sjednotit „kokora“
Význam	semknout se, svorně spolupracovat, spojit se (za jedním cílem), táhnout za jeden provaz
Příklad(y) užití	社員が心を一つにして市場の開拓に努める。[MKS] <i>Šain ga kokoro o hitocu ni šite šidžó no kaitaku ni cutomeru.</i> Všichni zaměstnanci se semknou a budou společně usilovat o posílení pozice své firmy na trhu.
Varianty	kniž. 心を一にする (<i>kokoro o icu ni suru</i>) arch. 心を一にす (<i>kokoro o icu ni su</i>) 心が一つになる (<i>kokoro ga hitocu ni naru</i> , č. „ <i>kokora</i> “ se stanou jedním, „ <i>kokora</i> “ se sjednotí) 心が一つである (<i>kokoro ga hitocu de aru</i> , č. „ <i>kokora</i> “ jsou jedno)
Synonymní frazém(y)	心を合わせる (<i>kokoro o awaseru</i>) – viz frazém E1

Frazémy E27, C2 a A6 je odkazováno k negativně vnímaným proměnám ve vztazích – k **přenosu citu** nebo **zájmu** na někoho jiného (E27) a ke **ztrátě vzájemného citu / zájmu** a **odcizení** (C2, A6). Frazémem E27, který se v moderní japonštině užívá takřka výhradně v kontextu partnerských vztahů, je popisován stav, kdy se muž nebo žena zakoukal/a do někoho jiného – sledujeme konceptualizaci, že

muž/žena své kokoro přemístí (j. *ucusu*²¹⁸) ze stávajícího partnera na jinou/jiné (viz též kompozitum *kokoro'ucuri* K-V_S27 v 3.1.1.2). Ve stejném významu se užívá také kompozitum *kokorogawari* (viz K-V_S13 v 3.1.1.2).

Frazém E27	心を移す (<i>kokoro o ucusu</i>)
Doslovný překlad	přemístit kokoro, přenést kokoro
Význam	změnit objekt/předmět svého zájmu, začít mít zájem o někoho/něco jiného, zakoukat se do jiné(ho)
Příklad(y) užití	彼女とは長い間付き合っていたが、ふとしたきっかけで、彼女の友人に心移すようになった。[RKD] <i>Kanodžo to wa nagai aida cukiatte ita ga, fu to šita kikkake de, kanodžo no jūdžin ni kokoro o ucusu jó ni natta.</i> Dlouho s ní chodil, ale pak se jen tak zakoukal do její kamarádky.
Varianty	心が移る (<i>kokoro ga ucuru</i>) 心移り (<i>kokoro'ucuri</i>), 心移りする (<i>kokoro'ucuri suru</i>) – viz kompozitum K-V_S27 v 3.1.1.2
Synonymní frazém(y)	心変わり (<i>kokorogawari</i>), 心変わりする (<i>kokorogawari suru</i>)

Ztráta zájmu o něco, například o nějakou činnost (zálibu, práci aj.), a z ní plynoucí **vnitřní rezignace**, a zejména **ztráta zájmu o druhého ve vztahu** (typicky vztah milenecký, manželský, ale i vztah rodičů s dětmi) je konceptualizována tak, že se kokoro vzdálí/oddělí (j. *hanareru*). V současné japonštině je frazém C2 užíván zpravidla v kontextech, kdy **ochladnou city** jednoho člověka vůči druhému z páru a dojde k jejich **odcizení**.

Frazém C2	心が離れる (<i>kokoro ga hanareru</i>)
Doslovný překlad	kokoro se oddělí, kokoro se vzdálí
Význam	ztratit zájem; rozhodnout se něco ukončit, vzdát se něčeho, (vnitřně) rezignovat
Příklad(y) užití	1. 音楽からすっかり心が離れていた私は、人間に興味を抱いていた。[Yourei] <i>Ongaku kara sukkari kokoro ga hanarete ita wataši wa, ningen ni kjómi o idaite ita.</i> Já, který jsem zcela ztratil zájem o hudbu, jsem se zajímal o lidi. 2. 心が離れてしまっているのに、一緒にいる夫婦……。[BCCWJ] <i>Kokoro ga hanarete šimatte iru no ni, iššo ni iru fūfu</i> Manželé, kteří jsou stále spolu, přestože jejich vzájemné city ochladly...

²¹⁸ Základní význam slovesa *ucusu* je „přemístit“, „přenést“ (z místa na jiné místo); v přeneseném významu též „přenést“ např. pravomoce z někoho na někoho jiného či „převést“ např. slova v činy, plán ve skutečnost.

Ve frazému A6 se také verbalizuje (citové) **odcizení dvou osob**, jejich **vzájemná rezervovanost** – konceptualizovány jsou jako oddělení kokoro dvou osob přepážkou (j. *hedate*²¹⁹), jež znemožňuje projevení upřímných pocitů, názorů atp. Se spojením se setkáváme i ve variantě japonské složeniny *hedategokoro* (隔て心) či v sinojaponském čtení *kakušin* (隔心). V moderní japonštině se však běžně užívá synonymický výraz 隔意 (*kakui*), v němž znak na druhé, konceptualizační pozici (意) má k lexému *kokoro* sémanticky blízko a v klasické japonštině byl jednou z variant jeho znakového zápisu (viz 2.1.2).

Frazém A6	心の隔て (<i>kokoro no hedate</i>)
Doslovný překlad	oddělení kokoro, vzdálenost mezi kokoro, přepážka mezi kokoro a kokoro
Význam	odcizení, (vzájemná) rezervovanost, ostych
Příklad(y) užití	作者は、お二人の心のへだてを次のように説明している。[TWC] <i>Sakuša wa, o-futari no kokoro no hedate o cugi no jó ni secumei šite iru.</i> Autor popisuje odcizení těch dvou následovně.
Varianty	心の隔たり (<i>kokoro no hedatari</i>) 隔て心 (<i>hedategokoro</i>)

O osobní pocitové nastavení člověka ve vztahu k jeho okolí a k jeho fungování ve společnosti se jedná u posledních tří idiomatických kolokací. První frazém (E5) se užívá ve dvou podobných významech. V prvním významu se často pojí se slovesy vyjadřujícími mluvení (např. *hanasu*, *kataru*) a označuje **upřímné jednání** (*mluvit otevřeně/upřímně/na rovinu*). Ve druhém významu se užívá pro označení skutečnosti, kdy se člověk zpřístupní svému okolí a chová se **přátelsky** a **důvěřivě**, je **ochotný** s ostatními **komunikovat**. Takové jednání je uchopováno jako otevírání kokoro (j. *hiraku*). Ze zkoumaných kontextů vyvozujeme, že typickým impulsem k **otevření se** může být laskavé chování někoho jiného, vlídná slova, atp.

Frazém E5	心を開く (<i>kokoro o hiraku</i>)
Doslovný překlad	otevřít kokoro
Význam	1. svěřit se (se svými skutečnými pocity), <i>mluvit upřímně/otevřeně</i> 2. zpřístupnit se (ostatním), být přátelský, otevřít své srdce, důvěřovat
Příklad(y) užití	1. 心を開いて話し合おう。[NK] <i>Kokoro o hiraite hanašiao.</i> Pojďme si promluvit otevřeně. 2. 自分の殻に閉じこもって心を開こうとしない。[MKS] <i>Džibun no kara ni todžikomotte kokoro o hirakó to šinai.</i> Je zalezlý ve své ulitě a nehodlá se s nikým bavit.

²¹⁹ *Hedate* je jmenný tvar slovesa *hedateru* (č. *oddělit*; přen. *odcizit*).

Frazém C19 se užívá pro pojmenování situace, kdy se člověk zbavuje zábran (např. naštvanost, trvrdohlavost) a začíná **být uvolněný a přístupný** především interakci s lidmi – toto je konceptualizováno tak, že se jeho kokoro rozpustí/roztaje (j. *tokeru*²²⁰). Se slovesem *tokeru* se v tomto významu nepojí pouze samotný lexém *kokoro*, ale často i sinojaponské složeniny, ve kterých figuruje jako lexikální morfém na koncové pojmotvorné pozici v sinojaponském čtení *šin*. V těchto složeninách je široce chápané kokoro konkretizováno – například složenina 警戒心 (*keikaišin*; dosl. *ostrážité kokoro*, č. *ostrážitost*) ve spojení *keikaišin ga tokeru* (č. *polevit v ostrážitosti*).

Frazém C19	心が解ける (<i>kokoro ga tokeru</i>)
Doslovný překlad	kokoro se rozpustí / roztaje, kokoro se uvolní/roztáhne
Význam	uklidnit se, zklidnit se; být přístupný (ostatním), zpřístupnit se (ostatním); zbavit se <i>nějakého</i> pocitu
Příklad(y) užití	彼の心が解けるまでそっとしておこう。[DS] <i>Kare no kokoro ga tokeru made sotto šite okó.</i> Nechme ho být, dokud se nezklidní. / Nechme ho v klidu, dokud nebude přístupný.
Synonymní kolokace	心がやわらぐ 心が打ち解ける

Obdobná cílová oblast – **polevení v ostrážitosti** a s tím spojené projevení **důvěry** vůči někomu – se vyjadřuje i užitím frazému E11. Jedná se o situace, kdy člověk jedná s někým bez zábran, **není obezřetný** – povoluje/uvolňuje (j. *jurusu*²²¹) své kokoro.

Frazém E11	心を許す (<i>kokoro o jurusu</i>)
Doslovný překlad	uvolnit kokoro, povolit kokoro
Význam	důvěřovat, věřit <i>někomu</i> , nemít zábrany; svěřit se
Příklad(y) užití	彼に心を許したのがまちが이었다。[DS] <i>Kare ni kokoro o jurušita no ga mačigai datta.</i> To, že jsem mu důvěřoval, byla chyba.
Synonymní frazém(y)	気を許す (<i>ki o jurusu</i>)

²²⁰ Sloveso *tokeru* má význam „roztát“/„rozpustit se“ (pevná látka v tekutinu) a „roztáhnout se“/„uvolnit se“ (něco, co bylo svázáno – např. tkanička). Přeneseně se užívá ve významu „polevit“/„uvolnit se“ (napětí, atp.).

²²¹ Sloveso *jurusu* se v moderní japonštině používá zejména ve významu „odpustit“ (např. pochybení, hřích) nebo „dovolit“. Ve staré japonštině se ale užívalo i ve významu „uvolnit“ – např. sílu, nebo přeneseně (pocitové) napětí (v tomto významu dnes zejm. lexém *jurumeru*). Ve frazému *kokoro o jurusu*, který se objevuje již v básnické sbírce *Man'jōšū*, se tak nejspíše uplatnil právě tento starojaponský význam slovesa *jurusu*.

3.2.5 Frazeologismy pojednávající o psychických procesech spjatých s kognitivními funkcemi a o nabývání rozumu/ponětí (E)

Do posledního významového celku řadíme frazémy, jimiž je odkazováno k následujícím psychickým fenoménům: paměť (D8, D14, C11), představivost (D16, D2), ale také rozum (F5). První podskupinu tvoří frazémy, v nichž je odkazováno k **zapamatování**, (pečlivému) **uchování v paměti**. V případě frazémů zde zařazených se nejedná o paměť natolik spjatou s předchozím zapůsobením na člověka, jako tomu je u frazémů D4, D12, D1 zařazených do D-I.(b) (viz 3.2.4). Jde o **vědomou snahu zapamatovat si** podstatné informace, aby je měl člověk na **zřeteli**; ale i záležitosti, které jsou pro něho z různých důvodů důležité.

Frazém D8 popisuje skutečnost, kdy si chce člověk natrvalo uchovat v paměti slova nebo radu od někoho, vzpomínku na nějaký okamžik či související pocit – uchopováno tak, že si je vyrývá (j. *kizamu*) do svého kokoro.

Frazém D8	心に刻む (<i>kokoro ni kizamu</i>)
Doslovný překlad	vyrýt (si) do kokoro, vrýt do kokoro
Význam	vrýt si do paměti, vrýt si do srdce, dobře si zapamatovat, vtisknout si <i>něco</i> do paměti, uchovat (hluboko) v srdci
Příklad(y) užití	今日の気持ちを、しっかりと心に刻んでおこう。[NK] <i>Kjó no kimoči o, šikkari to kokoro ni kizande okó.</i> Dnešní pocit si uchovějme hluboko ve svém srdci.
Varianty	心に刻みつける (<i>kokoro ni kizamicukeru</i>)
Synonymní frazém(y)	胸に刻む (<i>mune ni kizamu</i>) 肝に銘じる (<i>kimo ni meidžiru</i>)

Vědomá snaha zapamatovat si, uchovat v paměti i mít na zřeteli je u frazému D14 konceptualizována tak, že člověk něco znehybňuje/přípevňuje (j. *tomeru/todomeru*²²²) ve svém kokoro – dle zkoumaných kontextů tím bývají typicky slova, zážitky, (starostlivé) myšlenky na někoho, důležité věci, na které nesmí/nechce zapomenout, atp.

²²² Znak (留), kterým je psáno sloveso v analyzovaném frazému, má dvojí čtení – *todomeru* a *tomeru*. Hlavní význam obou sloves je „zastavit“, „znehybnit“. Užitím slovesa *tomeru* se akcentuje okamžik, kdy člověk pohybující se věc nebo probíhající záležitost zastavuje, zatímco užitím slovesa *todomeru* je vyjadřována nejen skutečnost, že daná věc nebo záležitost byly ukončeny, ale zdůrazňuje se i trvání tohoto stavu. Sloveso *tomeru* (留める) má širší použití – užívá se například i ve významu „zafixovat“, „přípevnit“ něco tak, aby se to nehybalo (např. obrázek napínáčkem na stěnu, knoflík na oblečení, prádlo na šňůru kolíčkem). Varianta s podmětným slovesem *kokoro ni tomaru* (dosl. *něco se zastaví v kokoro*) má navíc význam „upoutat pozornost“, ale v moderní japonštině se takřka nepoužívá.

Frazém D14	心に留める (<i>kokoro ni tomeru, kokoro ni todomeru</i>)
Doslovný překlad	zachovat v kokoro, připevnit v kokoro, zafixovat v kokoro
Význam	mít <i>něco</i> neustále na paměti, stále na <i>někoho</i> myslet, neopomíjet, dobře si zapamatovat
Příklad(y) užití	1. 彼女は彼の言ったことを心に留めていた。[PWE] <i>Kanodžo wa kare no itta koto o kokoro ni todomete ita.</i> Neustále měla na paměti jeho slova. 2. この工程のなかでは、いま説明した作業がいちばん重要ですから、しっかり心に留めておいてください。[RKD] <i>Kono kótei no naka de wa, ima secumei šita sagjó ga ičiban džújó desu kara, šikkari kokoro ni tomete oite kudasai.</i> Pracovní činnost, kterou jsem vám teď popsal, je v tomto (výrobním) procesu ze všech nejdůležitější, a proto si to pořádně zapamatujte.
Varianty	心に留まる (<i>kokoro ni tomaru</i>)
Synonymní frazém(y)	心にかける (<i>kokoro ni kakeru</i>) – viz frazém D6 v 3.2.4 気に掛ける (<i>kokoro ni kakeru</i>)

Frazém C11 se užívá k popisu skutečnosti, kdy člověk nemůže na něco zapomenout, stále na to **myslí** a **vzpomíná**, a to ať již neutrálně (myslí na to, má to v hlavě), **nostalgicky** (vzpomíná na to), nebo až **lítostivě** (lituje) či s **pocitem nevyrovnanosti**. Tento stav je konceptualizován jako kokoro, které někde zůstává (j. *nokoru*). Dle kontextů se může jednat o místo, které člověk opustil, někoho, s kým se již nesetkává, atp. Zpravidla jde o stav, kdy fyzicky (tělesně) je člověk od daného místa / dané osoby již odloučen, ale ve své mysli nikoliv – stále na tom lpí a nedá mu to zapomenout. Vyniká zde kontrast mezi fyzickým tělem a kokoro (viz též kompozitum *kokoronokori* K-V_S22 v 3.1.1.2).

Frazém C11	心が残る (<i>kokoro ga nokoru</i>)
Doslovný překlad	kokoro zůstane, kokoro zůstává
Význam	myslet na <i>něco</i> (a nemoci <i>to</i> vyhnat z hlavy / nemoci na <i>to</i> zapomenout), nostalgicky na <i>něco</i> myslet, nebýt s <i>něčím</i> (pocitově) vyrovnaný
Příklad(y) užití	捨てたはずの郷里に心が残る。[DS] <i>Suteta hazu no kjóri ni kokoro ga nokoru.</i> Pořád nemůžu zapomenout na svůj rodný kraj, který jsem od sebe odstříhl.
Varianty	心残り (<i>kokoronokori</i>), 心残りがある (<i>kokoronokori ga aru</i>) – viz kompozitum K-V_S22 v 3.1.1.2 心を残す (<i>kokoro o nokosu</i>)

Druhá podskupina zahrnuje 2 frazémy. Ve frazému *kokoro ni ukabu* (D16) je kokoro konceptualizováno jako místo, jakási projekční plocha, kde se jeho nositeli

vynořují (j. *ukabu*²²³) nápady, vzpomínky, výroky, myšlenky, scénérie aj. Může se jednat o minulé/prožité záležitosti, na které si člověk vzpomněl, které se mu **vybavily** nebo mu **vytanuly na mysl**, nebo o **nové nápady** či **asociace** (č. *napadnout něco někoho, vybavit se někomu*). Ve variantě s předmětným slovesem *ukaberu* je akcentován aspekt **vědomého připomenutí si** něčeho a v češtině by mu odpovídalo vyjádření *v duchu si vybavit, v duchu si přehrát, představit si*.

Frazém D16	心に浮かぶ (<i>kokoro ni ukabu</i>)
Doslovný překlad	vynořit se v kokoro, plout po (hladině) kokoro
Význam	vytanout na mysl, vybavit se <i>někomu</i> , přijít na mysl, napadnout <i>někoho něco</i>
Příklad(y) užití	ふるさとの情景が私の心に浮かんだ。[ŠWEDD] <i>Furusato no džókei ga wataši no kokoro ni ukanda.</i> Na mysl mi vytanula scénérie mého rodiště.
Varianty	心に浮かべる (<i>kokoro ni ukaberu</i>) 心に思い浮かべる (<i>kokoro ni omoiukaberu</i>)

Ve druhém frazému (D2) je vyjadřováno **představování si** – uchopováno je jako kreslení/malování si (j. *egaku*) v kokoro. Analyzované kontexty užití tohoto frazému potvrzují, že to, co si člověk maluje v kokoro, kontrastuje s realitou – jedná se o budoucnost, vysněnou realitu, atp. Důležitým aspektem této konceptualizace je skutečnost, že to, co si člověk maluje ve svém kokoro, je skryto v jeho nitru a před jeho okolím utajeno, dokud o tom například nepromluví.

Frazém D2	心に描く (<i>kokoro ni egaku</i>)
Doslovný překlad	malovat (si) v kokoro, kreslit (si) v kokoro
Význam	představovat/představit si, v duchu si představovat; vysnit si
Příklad(y) užití	彼女の花嫁姿を心に描いてみた。[PWE] <i>Kanodžo no hanajomesugata o kokoro ni egaite mita.</i> V duchu jsem si představoval, jak bude vypadat jako nevěsta.
Varianty	心に思い描く (<i>kokoro ni omoiegaku</i>)

Posledním frazémem je označována skutečnost, že člověk **nabírá rozum, nabývá povědomí o světě** (obecně), začíná mít **ponětí o lidském prožívání** a začíná světu kolem sebe pomalu **rozumět**. Konkrétně se jedná o období, kdy se dítě přibližně kolem šesti let v době nástupu na základní školu začíná alespoň zhruba orientovat v tom, jak to

²²³ Slovesem *ukabu* s významem „vynořit se“, „vznášet se“, „plout“ se popisuje skutečnost, kdy se nějaká věc vzdálí od pevného základu (např. dna, země) a volně se vznáší (zpravidla ve vodě nebo ve vzduchu). Zároveň se jím označují také situace, kdy se něco někde „objeví“, „vyjeví“, „vynoří“ (např. úsměv na tváři, silueta, kontury nějakého objektu v mlze).

na světě funguje. Jedná se o jistý milník v životě člověka, ke kterému může člověk referovat při zasazování událostí do časového rámce svého života – sdělovat, co prožil nebo se dělo v dané době, kdy začal okolní svět chápat, nebo co dělal před tím (tj. kdy byl ještě hodně malý; kdy ještě neměl rozum) či po tom (typicky se do kontextu zapojuje s pomocnými jmény *toki*, č. *když*; *koro*, č. *v době*; *učī*, č. *dokud*; *ato*, č. *poté*). Psychismus *kokoro* je ve frazému uplatněn ve složeném substantivu s výrazem *mono* (č. *věc*) – vzniklé kompozitum *monogokoro* nese význam „kokoro schopné rozumět různým věcem“. Takové kokoro v konceptualizaci dané cílové oblasti k člověku přilne (j. *cuku*).

Frazém F5	物心が付く (<i>monogokoro ga cuku</i>)
Doslovný překlad	kokoro rozumějící věcem přilne (získat kokoro schopé rozumět věcem)
Význam	začít nabírat rozum, získat ponětí o světě, nabýt povědomí o světě, začít chápat svět kolem sebe
Příklad(y) užití	<p>1. お兄ちゃんとは12歳も年が離れているので、僕が物心が付いた時には、すでにお兄ちゃんは大人でした。[KKHD] <i>Oničan to wa džúnisai mo toši ga hanarete iru no de, boku ga monogokoro ga cuita toki ni wa, sude ni oničan wa otona dešita.</i> V době, kdy jsem pomalu začínal nabírat rozum, byl můj bratr už dospělý, protože jsme od sebe 12 let.</p> <p>2. 彼女は物心のつかないうちからピアノで遊んでいた。[ŠWEDD] <i>Kanodžo wa monogokoro no cukanai učī kara piano de asonde ita.</i> S klavírem si hrála už v době, kdy ještě neměla rozum.</p>

3.3 Výstupy z kognitivně-sémantické analýzy kompozit a frazeologie

Z analýzy rozsáhlého jazykového materiálu fixovaného v japonských slovnících – kompozit a frazeologie – vplynuly další cenné informace, které nám spolu s výstupy z analýzy první části dat systémových (kap. 2) ukazují, jak je vnitřně strukturován pojem KOKORO a jak je budován stereotyp kokoro. Konkrétně jsme vysledovali, jak se ve frazeologii rozbíhá význam lexému *kokoro* (níže oddíl I.); na konceptualizaci jakých cílových oblastí se kokoro podílí (II.); jak je samotné kokoro konceptualizováno (III.); u zkoumaného pojmu jsme verifikovali sémantické profily stanovené v I. fázi (viz 2.2.6) a dále je rozpracovali (IV.); v neposlední řadě jsme v materiálu doložili systémové konotace (V.).

I. K denotační funkci lexému *kokoro*

V kompozitech i frazeologii je rozvíjeno antropní kokoro, tedy kokoro, které je vztaženo k lidské bytosti (viz sémantická poloha I. – psychismus *kokoro*, vymezená v 2.2.5). Ve slovníkově fixovaném materiálu – až na exemplifikace, které jsou součástí významových definic lexému *kokoro* – nenacházíme doklady metaforických extenzí (viz sémantická poloha II. v 2.2.5), kdy je kokoro projektováno do ne-lidských entit – o těch svědčí až data textová (viz kap. 4). Přesvědčili jsme se, že *kokoro* odkazuje k celé škále psychických fenoménů, jak naznačují již jeho detailní významová hesla v japonských výkladových slovnících (viz 2.2). Ve shodě se Švarcovou (2009, s. 120–121) můžeme konstatovat, že „*kokoro* obsáhne celý vnitřní život člověka [...] a patří k těm sémanticky nejzávažnějším oporám, které nás učí chápat, jak lze ‚japonsky sdělovat‘ významy související s lidskou myslí, srdcem, nitrem, duchem atp.“ V analyzovaném jazykovém materiálu se s lexémem *kokoro* setkáváme konkrétně na třech hlavních úrovních, v jejichž rámci je možno vymezit jeho denotační funkci.

- 1) Jako s pojmenováním obecně pojaté psychiky – psýchy / lidské duše, která se v kontextu vyjevuje jako stojící protikladně zejména k tělu a hlavě (to v rámci frazeologie dokazují především přísloví, v nichž je kokoro tematizováno a rozvíjeno v jeho obecnosti; a mnohem výrazněji to bude doloženo dále v datech textových – viz kap. 4; zde oddíl V.).
- 2) Jako se slovem označujícím dílčí aspekty lidské psychiky – např. povahu, psychické rozpoložení (stav mysli) / náladu, city, pocity, myšlenky, záměry, vůli atp. (v návaznosti na úroveň 1). V tomto užití je lexém *kokoro* zdaleka nejobtížněji přeložitelný, jelikož ani kontext mnohdy nevymezí, zda je jím odkazováno k pocitům, náladě, záměru nebo vůli – vše z toho je v něm integrováno (viz např. frazémy D7, D9 aj.). Dokládá nám to holistický charakter pojmu KOKORO (viz kap. 2).
- 3) Jako s klíčovým slovem při artikulaci konkrétních povahových vlastností a proměn odehrávajících se v lidské psychice (v návaznosti na úroveň 1 a zejm. 2), jež vyjadřuje ve svém nedělitelném spojení s ostatními výrazy (zejm. jako součást frazémů a kompozit). Konkrétně jsou jeho spojením jakožto slova zaujímajícího konceptualizační polohu (právě prostřednictvím *kokoro* je v daných spojeních dáno, že je jimi odkazováno k lidské psychice – viz úroveň 1, či jejímu dílčímu aspektu – viz úroveň 2) s jinými výrazy plnicími zpravidla funkci specifikující (zprav. adjektiva, verba a substantiva)

popisovány psychické fenomény, jejich polohy a proměny a s nimi související lidské jednání (viz níže v oddílu II. konkrétní cílové oblasti).

Prostřednictvím analýzy jazykového materiálu utvořeného kolem lexému *kokoro* se dozvídáme o člověku, jeho vnitřním světě a prožívání – rekonstruueme obraz lidské psychiky, obraz kokoro. V první řadě se kokoro vztahuje k člověku jako jednotlivci v jeho bytostnosti – je v něm založena jeho povaha, konkrétní rozpoložení a uskutečňuje se v něm a skrze něj jeho prožívání. Jedná se jak o danosti vyznačující se do značné míry statickým charakterem – to co je člověku vrozené a dané, ale zároveň možné výchovou, vzděláním aj. kultivovat, pěstovat, usměrňovat (zejm. povahové vlastnosti, osobnostní rysy, sklony; více bude doloženo v 4.2); tak o dynamicky se proměňující jsoucno. Nejedná se však pouze o kokoro vztažené k člověku v jeho jednotlivosti (vnitřní – osobní), ale také o kokoro, které se v člověku aktivuje a projevuje v jeho vztahu k ostatním lidem (vnější – společenské).

Ze zkoumaného materiálu a kontextů se ukazuje, že proměny v kokoro a prostřednictvím kokoro vyvstávají na základě existence člověka a jeho žití ve světě, a také ve společnosti. Dochází k nim například působením podnětů přicházejících ze světa vně člověka. Ty do něj vstupují typicky skrze jeho smysly (např. různé formy umění, slova, hudba, zvuky, obrazy, scenérie) a působí přímo na jeho podstatu (samo kokoro). Založeny jsou však například také v jeho vnímavosti nebo citlivosti, jejíž míra je také dána v kokoro. Na základě přímých podnětů a samotné existence člověka ve světě se jeho psychika dynamicky proměňuje a generuje konkrétní city, pocity, myšlenky, záměry, činy, atd. Zmíněný vztah kokoro a smyslů / smyslových orgánů se jeví jako jeden z elementárních – ve frazeologii se ukazuje jejich vzájemné propojení, ale i nadřazená poloha kokoro (více viz níže v oddílu V.). V analyzovaném materiálu dále pozorujeme, že popsaná dynamika kokoro se proměňuje jak na vertikální ose – od poloh neutrálních (jakéhosi *statu quo*) do poloh plusových, vnímaných pozitivně (např. kladně hodnocené emoce, stavy mysli) a poloh minusových, vnímaných negativně (např. nežádoucí, nelibé emoce, rozpoložení); tak po ose horizontální sledující bytí člověka lineárně v průběhu jeho života (např. vývoj jeho povahy, osobnosti, mentálního stavu).

Jak z výše uvedeného vyplývá, *kokoro* sémanticky pokrývá širokou škálu psychických jevů. Podíváme-li se nyní na taxonomii psychických fenoménů²²⁴ v obecné

²²⁴Ve shodě s Nakonečným (2006, s. 16; srov. Plháková, 2003, s. 43) upozorňujeme, že v představené taxonomii se uplatňuje vědecká abstrakce, tedy „že z celku psychického dění (psychické činnosti)

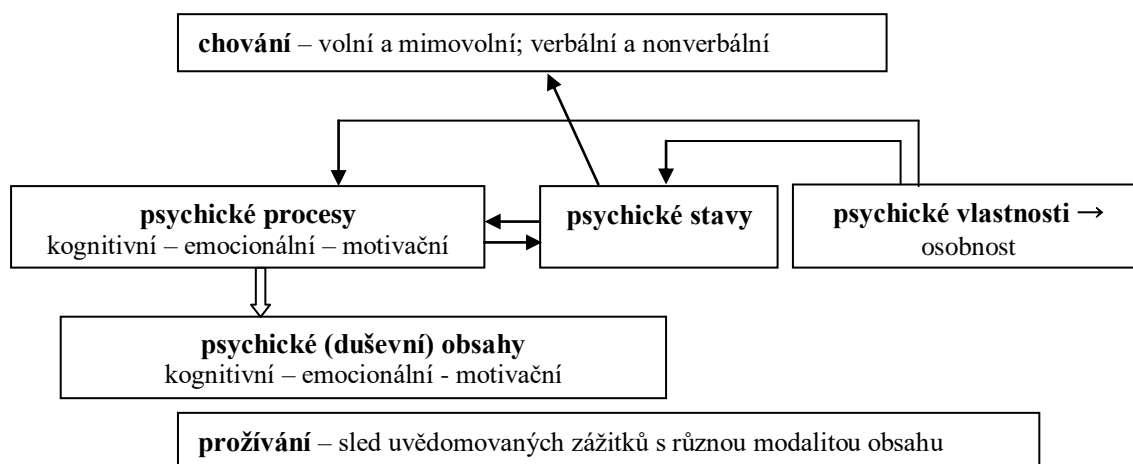
psychologii, která je částečně reflektována již ve významových definicích *kokoro* (viz 2.2) a my od ní během sémantické kategorizace excerpovaného materiálu i jeho analýzy ve snaze udržet se v mezích naivní kategorizace záměrně odhlíželi, uvidíme, do jaké míry je psychika uchopená v intencích pojmu KOKORO kompletní. V obecné psychologii sledujeme základní třídění fenoménů lidské psychiky na 1) prožívání, chování a produkty činností; 2) psychické procesy a dispozice, psychické stavy; 3) psychické procesy prožívání – kognitivní (vnímání, imaginace, myšlení), emoce, motivace; 4) psychické procesy chování – jednání, řeč, výraz. (Nakonečný, 2006, s. 15–16; srov. Plháková, 2003, s. 43–46; Čechová a Rozsypalová, 2001, 8–10) Prožívání a chování lidských individuí je navíc ovlivňováno vztahy, které jsou dány jednak vnitřní jednotou psychických jevů, a dále jednotou psychických a somatických funkcí, jednotou psychiky a životního prostředí (zejm. socio-kulturního), jednotou psychiky a předmětné činnosti (Nakonečný, 2006, s. 16–17).

Psychické jevy se dělí zejména na 1. Psychické procesy (proměnlivé, rychlé, krátkého trvání); 2. Psychické stavy (krátkodobé, dočasné – např. nálada); 3. Psychické vlastnosti (trvalé; rysy osobnosti, schopnosti, temperament, charakter), dispozice jakožto vnitřní podmínky utvářející osobnost (v Plháková, 2003, jsou řazeny pod psychické stavy trvalé). Psychické procesy a stavy jsou projevem osobnosti. Psychické procesy nabývají psychických obsahů (např. proces představování vede ke vzniku představ, myšlení generuje myšlenky, atp.) a dle obsahových odlišností jsou členěny na citové (např. emoce), poznávací/kognitivní (např. imaginace, vnímání, myšlení) a volní/motivační (např. vůle, záměry, přání, chtění). Uvedenou vědeckou kategorizaci shrnujeme na schématu níže (Obr. 11²²⁵). Mezi psychické obsahy se řadí vjemy, představy, sny, vzpomínky, vědomosti, myšlenky, přání, pocity, atp. (Plháková, 2003, s. 44; srov. Nakonečný, 2006; Čechová a Rozsypalová, 2001). Výše uvedené vědecké pojetí nápadně souzní s významovou definicí *kokoro* v japonských výkladových slovnících (viz 2.2) v pojmenování jeho tří dílčích aspektů – *kokoro* jakožto komplex 知 (kognice, rozumu), 情 (emocí) a 意 (vůle) – a je nepochybné, že se do ní vědecké pojetí promítlo.

se uměle vydělují její složky, které tvoří vždy funkční jednotu (vnímání je např. usměrňováno motivací a provázeno představami a myšlením), tedy celek, z něhož jsou jeho jednotlivé složky vyabstrahovány“ – v daném smyslu psychika vystupuje „jako vnitřní jednota dílčích funkcí“.

²²⁵ Schéma souhrnně prezentuje zjednodušenou kategorizaci psychických jevů v obecné psychologii na základě jejích výkladů v Nakonečný, 2006; Plháková, 2003; Čechová a Rozsypalová, 2001.

Obr. 11: Taxonomie psychických jevů v obecné psychologii

Nahlédneme-li výstupy z analýzy jazykového materiálu prizmatem představené vědecké kategorizace, je zjevné, že slovo *kokoro* reprezentuje psychiku ve všech uvedených kategoriích – odkazuje nejen k jejímu celku, ale slouží i k verbalizaci psychických procesů, stavů a vlastností, jakož i obsahů. Na základě kontextů, v nichž je lexém typicky užíván a na které bylo v průběhu analýzy jednotlivých kompozit a frazémů odkazováno, se dále ukazuje přesah jeho působení na chování a vyjadřování člověka. Z materiálu je však zjevné, že ve struktuře pojmu KOKORO je před kognitivní rovinou v popředí rovina volní a především rovina emocionální, o čemž bude ještě pojednáno níže (viz oddíl IV.).

Takové kokoro pojímající psychiku v celé její šíři a lexikálně reprezentované slovem *kokoro* jakožto klíčovým slovem slovní zásoby ze sémantického okruhu lidské psychiky – psychismem stojícím v centru kategorie VNITŘNÍ SVĚT – vstupuje do konceptualizací cílových oblastí vztažených k lidské psychice a jejím fenoménům, v nichž zároveň samo nabývá konkrétní podoby, samo je konceptualizováno (viz níže oddíl III).

II. Kokoro jako klíčová součást konceptualizace psychických fenoménů

Kokoro participuje zejména na konceptualizacích níže uvedených cílových oblastí (Tab. 8), které jsou uchopovány skrze tělesně-smyslovou zkušenost subjektu, jeho směrovou orientaci v prostoru i jeho zkušenost s konkréty. V tabulce 8 uvádíme vždy nejprve klíčové cílové oblasti (zvýrazněné tučným písmem), jež následně specifikujeme.

Tab. 8: Cílové oblasti konceptuálních metafor s kokoro (kompozita a frazeologie)

CO: POVAHA nebo konkrétní POVAHOVÉ VLASTNOSTI 	
+	-
CO: VELKORYSOST/VELKODUŠNOST	CO: ÚZKOPRSOST/SEBESTŘEDNOST
CO: DOBROSRDEČNOST/DOBROTA/LASKAVOST	CO: BÁZLIVOST/NESMĚLOST
CO: OHLEDUPLNOST	CO: BEZOHLEDNOST/NEOMALENOST
CO: CITLIVOST/UVĚDOMĚLOST	CO: NECITLIVOST
CO: PSYCHIKA ČLOVĚKA, jeho skutečné CÍTĚNÍ, UVAŽOVÁNÍ, POCITY, MYŠLENKY 	
CO: VNITŘNÍ MONOLOG; CO: PSYCHICKÁ KONDICE – PSYCHICKÉ ONEMOCNĚNÍ; CO: ŽIVOTNÍ ELÁN / VITALITA / MOTIVOVANOST; CO: DUŠEVNÍ NAPLNĚNÍ / OBOHACENÍ	
CO: STAV MYSLI / VĚDOMÍ; PSYCHICKÝ STAV (trvalý a bezprostřední / momentální); MENTÁLNÍ POSTOJ (a jejich proměny) 	
+	-
CO: MENTÁLNÍ OČISTA	CO: PSYCHICKÁ ÚNAVA, VYČERPÁNÍ
CO: VNITŘNÍ ZKLIDNĚNÍ, UPOKOJENÍ	CO: ZASTŘENOST MYSLI
CO: VYROVNANOST	CO: MENTÁLNÍ NARUŠENOST, NEGACE
CO: SOUSTŘEDĚNOST, DUCHAPŘÍTOMNOST	CO: ROZTRŽITOST, ROZTĚKANOST, NESOUSTŘEDĚNOST
CO: BEZSTAROSTNOST	CO: ZHORŠENÍ NÁLADY
CO: PSYCHICKÉ/POCITOVÉ UVOLNĚNÍ	CO: SKLESLOST
CO: ZLEPŠENÍ NÁLADY	CO: DEPRESE / ÚZKOST
CO: ODHODLÁNÍ	CO: ZNEPOKOJENÍ / NEKLID
CO: MENTÁLNÍ PŘIPRAVENOST	CO: NETRPĚLIVOST / ZBRKLOST
CO: PŘEHODNOCENÍ PŘÍSTUPU / POSTOJE	CO: VÁHÁNÍ, POCHYBOVÁNÍ
CO: PROŽÍVÁNÍ, konkrétní EMOCE, CITY, POCITY, JEDNÁNÍ 	
rovina osobní / vnitřní 	
+	-
CO: RADOST / POCIT ŠTĚSTÍ	CO: TRÁPENÍ, OBAVY, STAROSTI
CO: TĚŠENÍ / OČEKÁVÁNÍ	CO: STRACH
CO: PROŽITEK SILNÉ EMOCE	CO: STESK
CO: DOJETÍ / CITOVÉ POHNUTÍ	CO: NEUPŘÍMNÉ / POVRCHNÍ KONÁNÍ
CO: ZAPŮSOBENÍ / OKOUZLENÍ	CO: OSAMĚLOST / MELANCHOLIE
CO: VZBUZENÍ nebo PROJEVENÍ ZÁJMU, ZAUJETÍ	
CO: VNÍMAVOST / CITLIVOST	
CO: ZALÍBENÍ / ZAMILOVÁNÍ	
CO: PEČLIVÉ / ODDANÉ / SVĚDOMITÉ KONÁNÍ	
CO: ÚSILÍ	
CO: SPONTÁNNÍ KONÁNÍ	
rovina společenská / vnější 	
+	-
CO: EMPATICKÉ / OHLEDUPLNÉ JEDNÁNÍ	CO: NEKOMPROMISNÍ / PŘÍSNÉ JEDNÁNÍ
CO: POZORNÉ / VŠÍMAVÉ JEDNÁNÍ	CO: CITOVÁ NESTÁLOST / VRTKAVOST
CO: VCÍTĚNÍ SE	CO: ZTRÁTA CITU / ODCIZENÍ
CO: SHOVÍVAVOST / BENEVOLENTNÍ JEDNÁNÍ	CO: ZTRÁTA ZÁJMU / VNITŘNÍ REZIGNACE
CO: DOBRÁ VŮLE	CO: REZERVOVANOST / ODMÍTAVOST
CO: SPŘÍZNĚNOST/SOUZNĚNÍ, VZÁJEMNÉ POROZUMĚNÍ	
CO: SPOLUPRÁCE / JEDNOMYSLNOST	
CO: DŮVĚRA, UPŘÍMNOST, PŘÁTELSKOST	
CO: EMOČNÍ PAMĚŤ, UVĚDOMĚLOST / SVĚDOMITOST, NABÝVÁNÍ POVĚDOMÍ, VYBAVOVÁNÍ SI / ASOCIACE, PŘEDSTAVOVÁNÍ SI / IMAGINACE 	

Proces metaforického mapování uvedených cílových oblastí zachycený v analyzovaných frazémech nahlížíme jako dvoufázový. Zásadní roli v něm hraje nejen metaforický přenos z oblasti zdrojové (ZO) do oblasti cílové (CO), ale vzhledem k přenosu uskutečňovanému skrze kokoro jakožto abstraktní entitu jsou v něm podstatně uplatněny také metaforické a metonymické extenze a fáze „zkonkretizování“ abstraktního kokoro. Proces mapování probíhá ve standardním směru od konkrétních ZO do abstraktních CO, nicméně ve shodě s pojetím Fanga (2011, s. 159–161) ve frazeologii sledujeme, že se v něm psychismy (abstrakta) uplatňují v odlišné roli než somatismy (konkréta). Somatismy plní v metaforickém a metonymickém mapování roli ZO, zatímco psychismy (Fang poukazuje konkrétně ke kokoro a ki, která označuje *abstraktní entity*) se v něm stávají oblastí cílovou (tamtéž, s. 160).

V průběhu vlastní analýzy frazémů a kompozit jsme vysledovali následující proces mapování. V první fázi je konceptualizováno samo kokoro jakožto jsoucno či danost, která je v naivní kategorizaci světa nezpochybnitelná (byť v té vědecké je stále předmětem nejrůznějších dokazování) – jedná se o kokoro přisuzované člověku a pojímající jeho psychiku jako celek (lexikálně se projevující v základním významu psychismu *kokoro*). Toto kokoro (CO) je uchopováno prostřednictvím konkrétní, reálné zkušenosti člověka (ZO) v několika základních schématech (viz níže oddíl III). Ve druhé fázi je předmětný dílčí abstraktní psychický fenomén (CO) prezentovaný v psychismu *kokoro* (zejm. jde o sekundární významy, které jsou odvozeny zpravidla na základě metonymie – viz 2.2) konceptualizován tak, že se v souladu s tělesnou zkušeností subjektu na kokoro (jako jakéhosi „artikulanta“), které do této fáze vstupuje z fáze I. již příslušně „konkretizované“ (např. jako VĚC), přenášejí příslušné a subjektem zažité vlastnosti daných konkrétní z ZO (srov. Fang, 2011, s. 160–161). Popsaný proces demonstrujeme na frazému *kokoro ga hiroi* (dosl. *mít širé kokoro*, č. *být velkorysý*).

1. metaforický přenos (první uchopení): konkrétní ZO (PROSTOR) → abstraktní CO (KOKORO) = KOKORO JE PROSTOR

↓

2. aplikace konkrétní vlastnosti ZO (ŠIRÝ / ROZLEHLÝ) → KOKORO (ZA POVAHOVÝ RYS)

→ abstraktní CO (VELKORYSOST) = VELKORYSOST JE ŠIRÉ KOKORO

Tělesně a smyslově zažitá zkušenost člověka, zde konkrétně s prostorem vyznačujícím se rozlehlostí/neomezeností, se přenáší na abstraktní kokoro konceptualizované jako prostor a slouží k uchopení pozitivně vnímané velkorysé, všeobjímající povahy jakožto jednoho aspektu lidské psychiky (kokoro).

V průběhu analýzy jsme si zároveň všimli, jak jsou uvedené cílové oblasti (viz Tab. 8), na jejichž konceptualizaci kokoro participuje, uchopovány – z jakých zdrojových oblastí vychází 2. fáze metaforického mapování. Můžeme konstatovat, že se v něm uplatňují jak orientační metafory spjaté s orientací člověka v prostoru (NAHORU – DOLŮ, DOVNITŘ – VEN, VPŘEDU – VZADU, SMĚREM K – PRYČ OD, HLUBOKÝ – MĚLKÝ, CENTRÁLNÍ – PERIFERNÍ; Lakoff a Johnson, 2014, s. 26–32), tak metafory ontologické (metafory entit a substancí, nádob, personifikace) a s nimi spjaté ontologické opozice. Například negativně nahlížené psychické stavy artikulované ve frazémeh, jako je SMUTEK / SKLESLÁ NÁLADA a naopak RADOST, jsou uchopovány pomocí klesání nebo stoupaní v intencích orientační metafory ŠTASTNÝ JE NAHOŘE; SMUTNÝ JE DOLE (např. C18 *kokoro ga šizumu* – dosl. *kokoro klesá ke dnu*; vs. C4 *kokoro ga hazumu* – dosl. *kokoro poskakuje/vyskakuje*), nebo NÁKLONNOST a ODCIZENÍ v rámci metafory DŮVĚRNOST/ZÁJEM JE PŘIBLÍŽENÍ; ODCIZENÍ JE VZDÁLENÍ (např. E4 *kokoro o hiku* – dosl. *přitáhnout kokoro k sobě*; E10 *kokoro o joseru* – dosl. *přiblížit kokoro*; E13 *kokoro o katamukeru* – dosl. *naklonit kokoro*; vs. C2 *kokoro ga hanareru* – dosl. *kokoro se vzdáli/odděli*).

Mnohem častěji je v konceptualizaci cílových oblastí uplatněna zkušenost člověka s konkréty v rámci ontologických metafor (např. ZÁŽITKY JSOU VĚCI, KTERÉ SE UKLÁDAJÍ/VRÝVAJÍ DO KOKORO – *kokoro ni hisomu*, *kokoro no naka ni šimau*, *kokoro ni kizamu*). V analyzovaném materiálu sledujeme ontologické opozice: (–)TĚŽKÝ – (+)LEHKÝ (např. B2 *kokoro ga karui* – dosl. *kokoro je lehké*: POHODA/DOBRÝ POCIT; vs. B3 *kokoro ga omoi* – dosl. *kokoro je těžké*: DEPRESE), (–)TEMNÝ – (+)SVĚTLÝ (např. A21 *kokoro no tomošibi* – dosl. *plamínek světla v kokoro*: VNITŘNÍ NADĚJE; A8 *kokoro no jami* – dosl. *temnota v kokoro*: NEGATIVNÍ SKLONY), (–)ŠPINAVÝ/ZNEČIŠTĚNÝ – (+)ČISTÝ (např. A1 *kokoro no aka* – dosl. *nečistoty na kokoro*, A2 *kokoro no čiri* – dosl. *prach v kokoro*: psychická únava; vs. C1 *kokoro ga arawareru* – dosl. *kokoro je omyto*: OČISTA DUŠE), (–)TĚSNÝ/ÚZKÝ – (+)ŠIROKÝ/PROSTORNÝ (např. B1 *kokoro ga hiroi* – dosl. *kokoro je širé/prostorné*: VELKORYSOST; B4 *kokoro ga semai* – dosl. *kokoro je úzké*: ÚZKOPRSOST; K-A1 *kokorobosoi* – dosl. *úzké kokoro*: OBAVY/ÚZKOST), (–)NEMÍT – (+)MÍT (např. K-V_S1 *kokoro 'aru* – dosl. *mající kokoro*: OHLEDUPLNOST/VNÍMAVOST;

K-A10 *kokoronai* – dosl. *nemající kokoro*: NECITLIVOST/BEZOHLEDNOST). Uplatňována jsou různá představová schémata (Johnson, 1990, s. 101–138) – např. NÁDOBA, ROVNOVÁHA, CENTRUM – PERIFERIE, BLÍZKÝ – VZDÁLENÝ, POVRCH, ČÁST – CELEK aj. (viz též níže oddíl III.).

Jako zdrojová oblast při konceptualizaci psychických jevů jsou uplatňovány také konkrétní přírodní fenomény a jejich proměny, zejména voda (např. STAV MYSLI JE STAV VODY – C17+E22 *kokoro ga sumu / o sumaseru* – dosl. *kokoro je průzračné*: ČISTÁ MYSL; A14 *kokoro no nigori* – dosl. *zakalenost v kokoro*: ZASTŘENÁ MYSL) a obloha (např. NÁLADA JE OBLOHA – C3 *kokoro ga hareru / harebare to suru* – dosl. *kokoro se vyjasní*: DOBRÁ NÁLADA; *kokoro ga kumoru* – dosl. *kokoro se zamračí*: ŠPATNÁ NÁLADA; G29 *onnagokoro to aki no sora* – dosl. *ženské kokoro a podzimní obloha*: NÁLADOVOST). Přírodní fenomény jako zdrojová oblast metafor je v japonské kultuře zakořeněná – klasická japonská poezie překypuje doklady toho, že emoce a niterné stavy byly tradičně uchopovány prostřednictvím tělesně a smyslově zažívané zkušenosti člověka s přírodou a jejími proměnami, a do přírody zároveň i projektovány – tuto tendenci živou i v moderní japonštině dále sledujeme v datech textových (viz zejm. 4.1). Morita (2010, s. 234) shrnuje, že Japonci psychiku a emoce často připodobňují právě k tekutinám a jmenuje vodu, olej, a dále mořskou hladinu a také oblohu. V systémových datech o tom svědčí celá řada archaických frazémů a přirovnání, které jsme pro jejich neaktuálnost v moderní japonštině z analýzy vyřadili – doloženy jsou právě v klasických básnických sbírkách, např. *Man'jóšú* nebo *Šinkokinwakašú* (srov. Wang, 2009, s. 37–38; Hata, 2002, s. 124–173; 2006; Sagara, 1995, s. 21–26; obecně k roli vody v japonské kultuře viz např. Líman, 2001, s. 33–57).

V konceptualizacích cílových oblastí spatřujeme mnohé univerzálie (např. pozitivně vnímané teplo, světlo, prostornost, negativně vnímané stísněnost, tíha, temnota, nečistoty; dále křehkost, atp.) – viz též přiléhavost českých překladů (namátkou uvedme např. C14 *kokoro ga oreru* a *být psychicky zlomený*; C18 *kokoro ga šizumu* a *být na dně / být skleslý*; K-V_S3 *kokoro 'atatamaru* a *hřejivý / zahřát u srdce*; B3 *kokoro ga omoi* a *být těžko u srdce*; C21 *kokoro ga ugoku* a *něco se v něm (po)hnulo*; C13 *kokoro ga odoru / C4 kokoro ga hazumu* a *srdce poskočí/plesá radostí*; E13 *kokoro o katamukeru* a *být něčemu nakloněn*; F2 *kokoro o hitocu ni suru / E1 kokoro o awaseru* a *semknout se / být jednomyslný*; E5 *kokoro o hiraku* a *otevřít se*; D8 *kokoro ni kizamu* a *vrýt si do paměti/srdce*; B4 *kokoro ga semai* a *úzkoprsý*; C10 *kokoro ga moeru* a *planout / být spalován nějakou emoci*; D4 *kokoro ni hibiku* a *něco*

v někom *rezonovat*; E15 *kokoro o komeru a dát do něčeho srdce*; *kokorone ga kusaru* a mít *zkažený / prohnílý* charakter; E4 *kokoro o hiku* a *přitáhnout* něčí pozornost).

III. Způsoby konceptualizace kokoro (1. fáze procesu metaforického mapování)

Systematizujeme, zpřesníme a doplníme způsoby konceptualizace kokoro, které byly v první části analýzy (viz 2.2.6) naznačeny na základě slovníkových definic lexému *kokoro* a příslušných exemplifikací. Ve frazeologii se ukázala základní schémata, v nichž je kokoro uchopováno. Ikegami (2008, s. 176–178) v souvislosti s vnitřními orgány, v rámci kterých pojednává i o kokoro, při jejich obecném srovnání s vnějšími částmi těla konstatuje, že vnější části těla mají ze své povahy tendenci být konceptualizovány jako místa [loci] spíše než entity, zatímco vnitřní orgány jako ohraničené entity (jsou-li rozpoznatelné), nebo místa (nejsou-li plně rozpoznatelné).

Kokoro je v první fázi metaforického přenosu konceptualizováno jednak jako MÍSTO, což je spjato i s profilem LOKALIZACE, k němuž poukazuje již samotný původ pojmenování a související původní představy o kokoro jakožto vnitřním orgánem uloženém v břiše/hrudi člověka (viz 2.1), ale také jako ENTITA. Tyto dva základní způsoby jsou dále rozvíjeny – v rámci centrální metafory MÍSTO je kokoro uchopováno jako PROSTOR, NÁDOBA, VNITŘNÍ SVĚT nebo PLOCHA; a v rámci centrální metafory ENTITA zejména jako VĚC a SUBSTANCE (viz Tab. 9). Mezi centrální metaforou KOKORO JE MÍSTO (NÁDOBA, PROSTOR aj.) a centrální metaforou KOKORO JE ENTITA (VĚC, SUBSTANCE) se ukazuje i metonymický vztah NÁDOBA ZA JEJÍ OBSAH, o kterém jsme již pojednali. Tento vztah je exponován i v jazyce – viz např. G7 *kokoro no ada wa kokoro*, dosl. *nepřítelem kokoro je kokoro*, č. *roztržitost škodí myslí*; četné jeho přímé doklady však nacházíme zejména v datech textových (viz kap. 4). Nad to je kokoro i personifikováno (též v přísloví G7), a to jak v rámci ontologické metafory KOKORO JE ČLOVĚK V ČLOVĚKU, tak i metaforicko-metonymicky KOKORO ZA JEHO NOSITELE či KOKORO JSEM JÁ, a KOKORO ZA VNITŘNÍ HLAS. Uchopováno je také jako tělesná část – KOKORO JE ČÁST TĚLA (k tomu více v kap. 4). Fang (2011, s. 167–170) sleduje ve frazémeh s *kokoro* pouze tři metafory – VĚC, NÁDOBA a POVRCH. Ke konceptualizaci kokoro jako místa srov. též Ikegami (2008, s. 177–178).

Tab. 9: Způsoby konceptualizace kokoro

KOKORO JE MÍSTO	KOKORO JE ENTITA (KOKORO JE OBSAH, NÁPLŇ)	KOKORO JE ČLOVĚK V ČLOVĚKU
KOKORO JE NÁDOBA (KOKORO JE POKOJ)	KOKORO JE VĚC	KOKORO ZA JEHO NOSITELE KOKORO JSEM JÁ
KOKORO JE PROSTOR (KOKORO JE NEBE / OBLOHA)	KOKORO JE SUBSTANCE	KOKORO ZA VNITŘNÍ HLAS
KOKORO JE (VNITŘNÍ) SVĚT		
KOKORO JE PLOCHA/POVRCH		KOKORO JE TĚLESNÁ ČÁST

Jednotlivé konceptuální metafory jsou upřesněny v následujících charakteristikách (v závorce uvádíme příklady jazykových dokladů z analyzovaného materiálu již jen kódovým značením konkrétních frazémů, přísloví a kompozit).

KOKORO JE NÁDOBA (KOKORO JE POKOJ)

- jedná se o prostor ohraničený, který má rozměry, má dno, lze jej otevřít a zavřít, má bránu a okna (srov. např. A13, A15, A16, A18, A22, A19, G24, G26, E5, B1, B4)
- je skryto v těle, má obsahovou kapacitu, stává se mírou věcí – něco obsahuje nebo neobsahuje, lze do něj něco ukládat a naopak z něj vyjmát, člověk v něm uskutečňuje své neverejné, pocitově upřímné úvahy atp. (srov. např. D4, D10, D11); náplní/obsahem jsou typicky např. vzpomínky, myšlenky, pocity, dojmy uchopované jako věci
- podléhá znečištění (srov. např. A2)

KOKORO JE PROSTOR (KOKORO JE NEBE/OBLOHA)

- jedná se o prostor neohraničený, který lze vědomě ohraničit (srov. např. G16, A6)
- je proměnlivý, je světlý, jasný nebo temný (srov. např. G29, C3, A8, A21)

KOKORO JE (VNITŘNÍ) SVĚT

- jedná se o svět uvnitř člověka, vnitřní prostředí
- stav tohoto vnitřního světa/prostředí kolísá, panuje v něm klid i chaos (srov. např. C9, E19, C12, G5)

KOKORO JE PLOCHA/POVRCH

- jedná se o plochu nebo povrch, na které se něco (např. vzpomínky, nápady) vynořuje, do které člověk trvale vrývá, které se lze dotknout (srov. např. D2, D16, D3, D8)

KOKORO JE VĚC²²⁶

- jde o věc, kterou člověk má nebo nemá; hodnotnou věc, o kterou může být připraven a kterou může předávat, vkládat (srov. např. K-V_S1, K-A10, E25, G15, E15, E16)
- jde o věc, která má váhu a rozměry – je lehká nebo těžká, úzká; o křehkou věc – rozbitnou, kterou lze rozdrtit, podléhá opotřebování, ale lze ji očistit; pojímá do sebe látky, které se do ní vpíjí, nebo zapichují – těmi jsou např. konkrétní zážitky, vjemy (srov. např. K-A1, B2, B3, A17, C1, C14, E17, D12, D1, G6)
- věc, která se vyznačuje dynamikou, pohyblivostí; jedná se o věc, se kterou může člověk zacházet, používat ji; která je manipulovatelná – uváděna do pohybu působením zevnějšku (srov. např. K-V_S15, K-V_S27, K-V_S13, E27, C4, C18, C21, E28, E26, E4, E24, E13, E10, E2)

KOKORO JE SUBSTANCE

- jde o vzduch a vodu či jinou tekutinu – průzračná nebo kalná; nebo hořlavou substanci; proměnnou (srov. např. A14, C17, E22, C10, C19)
- naplňuje prostor, je obsahem a náplní; lze ji čerpat, proudí mezi více místy (srov. např. E18, E6, E12, C6)

KOKORO JE ČLOVĚK V NÁS

- jedná se o vnitřního partnera, na kterého se člověk obrací, který má přátele; vnitřní hlas, kterým se řídí (srov. např. A20, D15, D9)
- jedná se o člověka, který se nějak chová, projevuje, na kterého působí jeho okolí – pospíchá, vyvádí, váhá (srov. např. K-V_S24, C15, E21, K-V_S25, C16, A11, C13)
- jde o vládce, laskavého člověka proměnného v ďábla (G22, F3)

KOKORO JE TĚLESNÁ ČÁST

- část těla, která bolí, podléhá zraněním, nemocem, znečištění (srov. např. E9, E7, C5, C14, C8, A1)
- část těla, o kterou je třeba se starat, vyživovat ji (srov. např. A9, G1)

S uchopením kokoro jakožto místa – prostoru, nádoby, světa – se setkáváme zejména, když je řeč o nitru člověka a takových psychických fenoménech, které jsou svým charakterem statické, ale proměnné – tj. při konceptualizaci cílových oblastí

²²⁶ Fang (2011, s. 167–168) rozebírá u metafory VĚC tři aspekty – její přináležitost (モノの属性), pohyblivost (モノの運動性) a její proměnnost na základě působení vnější síly (力の作用).

POVAHA nebo STAV MYSLI / VĚDOMÍ, PSYCHICKÝ STAV. Naopak s uchopením kokoro jakožto entity – věci, substance – se setkáváme především tehdy, kdy je pojednáváno o dynamických psychických procesech – tj. při konceptualizaci cílových oblastí PROŽÍVÁNÍ, EMOCE, CITY, POCITY a s nimi souvisejícího KONÁNÍ, a to jak na rovině vnitřní (osobní), tak i na rovině vnější (společenské). Jako plocha je kokoro konceptualizováno zejména v souvislosti s cílovými oblastmi EMOČNÍ PAMĚŤ, VYBAVOVÁNÍ SI / ASOCIACE, PŘEDSTAVOVÁNÍ SI / IMAGINACE.

IV. Profily pojmu KOKORO (II. fáze)

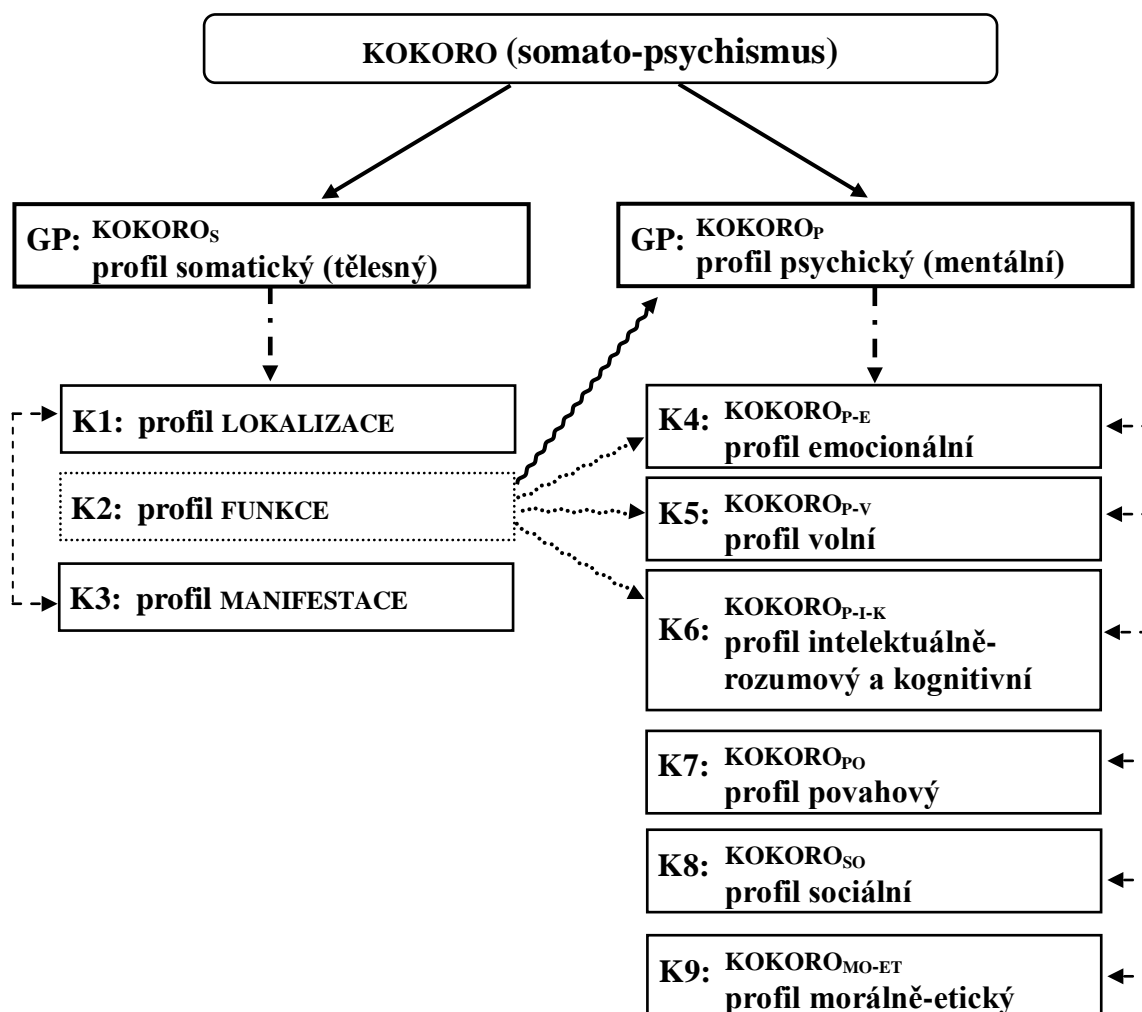
Profily v sémantické struktuře pojmu KOKORO na základě analyzovaného materiálu a příslušných kontextů zpřesňujeme (souhrnně viz Obr. 12, schéma z kap. 2.2.6 je rozpracováno a zpřesněno na základě 2. části jazykově-systémových dat). V rámci generálního profilu KOKORO_s (profil somatický) tak nově rozlišujeme profil MANIFESTACE (K3), který je těsně provázán s profilem LOKALIZACE (K1). Poloha kokoro uvnitř v těle člověka se v analyzovaných kompozitech a frazeologii potvrdila jako jeho signifikantní rys – beztvaré kokoro skryté kdesi v tělesné schránce je zvenčí, i pro svého nositele samo o sobě neviditelné a nehmatatelné, ale přesto se mu i vně jeví – manifestuje, a to prostřednictvím jeho těla, konkrétních tělesných částí a jeho samotného. Konkrétně se jedná o projevy verbální skrze ústa, vizuální prostřednictvím očí (pohledu), tváře (úsměv aj.), celého těla (vč. fyziologických projevů) a vzhledu, a také o chování a konkrétní jednání člověka (více viz oddíl V.; k profilu LOKALIZACE a schémátům s ním spjatým viz též 2.2.6).

V rámci generálního profilu KOKORO_p (profil psychický – mentální) zpřesňujeme subprofil KOKORO_{p-I} na KOKORO_{p-I-K} (K6, profil intelektuálně rozumový a kognitivní), který se spolu s profily KOKORO_{p-E} a KOKORO_{p-V} odvíjí od profilu FUNKCE přecházejícího historicky ze somatického generálního profilu do generálního profilu psychického (mentálního). Ve struktuře pojmu jsme dále identifikovali subprofily KOKORO_{p-O} (K7, profil povahový), KOKORO_{s-O} (K8, profil sociální) a KOKORO_{MO-ET} (K9, profil morálně-etický) zahrnuté v generálním profilu KOKORO_p.

Jednotlivé subprofily jsou v rámci generálního profilu KOKORO_p vnitřně úzce provázány a propojeny jsou i se subprofily generálního somatického profilu KOKORO_s. Nejdominantněji ve struktuře pojmu rezonuje profil emocionální KOKORO_{p-E} (K4), který se uplatňuje ve spojení se všemi ostatními psychickými subprofily, například i profilem KOKORO_{p-I-K} (K6), což je ve zkoumaném materiálu doloženo například tím, že i paměť

a s ní spojené kognitivní procesy artikulované prostřednictvím frazémů s *kokoro* nejsou pouze kognitivní akty faktického pamatování, ale jsou uskutečňovány ve spojení s prožitkem, zážitkem nebo citovým pohnutím subjektu (označovali jsme proto výše také jako *emoční paměť*); stejně jako třeba zřetel nebo pozornost, v jejichž pozadí nezřídka stojí empatie (KOKORO_{P-E} a KOKORO_{SO}) a/nebo odpovědnost (KOKORO_{MO-ET}). Naopak profil KOKORO_{P-I-K} se jeví jako nejméně výrazný – poněkud více je doložen v kompozitech, ve frazeologii je zpravidla provázán s jiným subprofilem. Domníváme se také, že více k němu poukazují archaické frazémy a že v moderní japonštině je ve struktuře pojmu KOKORO tento subprofil potlačen, což přisuzujeme vědeckému poznání a dominantnímu postavení tohoto profilu u somatického pojmu ATAMA (č. HLAVA), jak dokládají například somatické frazémy s bázovým slovem *atama* vzniklé až v moderní době (viz 2.2.5; v této souvislosti si připomínáme obdobnou proměnu u anglického pojmu MIND – krátce jsme zmínili v 2.4.3).

Obr. 12: Profily japonského pojmu KOKORO (II. fáze)

Ve struktuře jednotlivých profilů jsou zachyceny vlastnosti kokoro a jeho stereotyp. Profily rozvíjené od generálního profilu KOKORO_p blíže specifikujeme v následujících charakteristikách.

KOKORO_p :	psychika, nitro, vnitřní svět, vědomí, mysl
KOKORO_{p-E} :	prožitek, emoce, pocity, citlivost a vnímavost, city, umělecké citění
KOKORO_{p-V} :	ambice, ctízádost, vůle, odhodlání, motivace
KOKORO_{p-I-K} :	úsudek, prozíravost, rozhodnost, přemýšlení, znalosti, zvažování, paměť, imaginace
KOKORO_{PO} :	povaha, povahové rysy, osobnost
KOKORO_{SO} :	sociální citění, empatie, respekt, vcítění, tolerance, láska, všímavost, blízkost, náklonnost, postoj k lidem
KOKORO_{MO-ET} :	dobro, charakter, svědomí, oddanost, odpovědnost, odpovědné jednání, morální citění, vnitřní řád

V. Konotace – pojem axiologický, holistický, vnitřní (bytostný) – vnější (projevený)

Ve zkoumaném jazykovém materiálu se potvrdilo, že KOKORO je pojem holistický a výrazně axiologický. Kokoro je cennou hodnotou samo o sobě – už jen tím, že jej lidská bytost má, je v naivní kategorizaci světa jedinečná. Právě kokoro v člověku zakládá jeho schopnosti, které ho odlišují od ostatních živých a neživých entit – jedná se o schopnosti vnímat, prožívat, cítit, soucítit, ale také uvažovat, pamatovat si a vybavovat.

Kokoro reprezentuje hodnotu, a to jak ve vztahu k vlastnímu bytí subjektu, tak v jeho vztahu k ostatním lidem. Vnitřně – ve vztahu ke svému nositeli je kokoro v jazyce v rámci jeho hodnotového rozměru doloženo jako zcela soukromý prostor spojený s vnitřní opravdovostí a upřímností a také vnitřní morálkou – tedy s tím, co není falešné, předstírané a neupřímné. V tomto smyslu můžeme konstatovat, že **kokoro je pravda v člověku**, je to **místo** jeho skutečného **prožitku** a **místo** jeho **usebrání** pro otevřený a bytostný rozhovor se sebou samým. V této poloze se zároveň pojí také s axiologickými koncepty PRAVDA a SVĚDOMÍ.

Vně – ve vztahu k ostatním lidem reprezentuje hodnoty morální a etické (např. čestnost, svědomitost, upřímnost) a zároveň vlastnosti, které jsou zvláště ceněny v japonské společnosti a kultuře, jako jsou citlivost, vnímavost, empatie a ohleduplnost, dobrá vůle, pohostinnost a laskavost, pečlivost a oddanost. Jedná se o hodnoty, které jsou zahrnuty i v okřídlených spojeních *Nihondžin no kokoro* (日本人の心, dosl. kokoro Japonců), *Nihon no kokoro* (日本の心, dosl. kokoro Japonska) či *wagokoro*

(和ごころ, dosl. *japonské kokoro*) – více viz v 4.2 a 4.3. Na hodnotovém rozměru KOKORO jsou založeny i metaforické extenze významu.

Sám psychismus *kokoro* je stylisticky působivé, laskavé slovo s pozitivním nábojem a pojí se s kladnými charakteristikami (např. oproti psychismu *ki*; Fang, 2011, s. 194–202; Wang, 2009; viz též 2.3.2). Hodnotový aspekt nám dále signalizují konceptualizace. Z frazémů, kompozit a přísloví – např. *kokoro o oni ni suru* (F3, dosl. *udělat z kokoro d'ábla*), *kokoronai* (K-A10, dosl. *postrádající kokoro*), *kokoro'aru* (K-V_S1, dosl. *mající kokoro*), *kokoro ni nai* (D10, *nemít v kokoro*), *hito wa mime jori tada kokoro* (G9, dosl. *Co se lidí týče, spíš než vzhled jedině kokoro*), *kokoro o komeru* (E15, *vložit kokoro*) aj., je čitelné, že kokoro je přirozeně kladná hodnota, dobro, láska a upřímnost. Proto konání, vyjadřování atp., které je neupřímné, neohleduplné, (pocitově) prázdné, předstírané nebo povrchní, je uchopováno tak, že nevychází z kokoro atd.

V materiálu se kokoro výrazně vymezuje také ve vztahu k tělu a jeho částem, čímž získává další podstatné konotace. S tělem, jehož je součástí, je usouvztažňováno, ale i protikladně srovnáváno, s tělesnými částmi a vybranými psychismy (zejm. *ki*) v omezené míře variuje. Prostřednictvím profilů LOKALIZACE a MANIFESTACE jsou tělo a vnější tělesné části s kokoro navzájem spojeny se schématy NÁDOBA, UVNITŘ-VNĚ, ČÁST-CELEK a CENTRUM-PERIFERIE. V tabulce 10 shrnujeme somatismy, se kterými je kokoro ve frazeologii i kompozitech souvztažné.

Tab. 10: Psychismus *kokoro* a somatismy ve frazeologii a kompozitech

kokoro (心)	tělo (体/身)	konkrétní tělesná část	tělesný projev, funkce (např. metonymicky TĚLESNÉ ČÁSTI ZA JIM PŘISUZOVANÉ FUNKCE)
		vzhled (見目, 外見)	dech (息)
tvář (顔)	výraz, úsměv, pláč		
oči (目)	pohled, dívání		
ústa (口)	slova, řeč, mluvení (言葉), jedení – chuť		
uši (耳)	poslouchání		
hrud' (胸)			
břicho (腹)			

O vztahu a protikladu kokoro a těla i somatických aspektech kokoro bude blíže pojednáno v souvislosti s daty textovými v kapitole 4, v nichž se manifestují ještě

výrazněji²²⁷. Naši pozornost poutá zejména vztah kokoro a smyslových orgánů, jejichž prostřednictvím je spojeno s vnějším prostředím a jejichž prostřednictvím se také vyjevuje. V několika frazémech a kompozitech se také ukázalo, že bývá zapojováno do stejných charakteristik, v jakých se objevují i smysly nebo smyslové vnímání (srov. např. u K-A2 *kokorogurušii* a *migurušii*, *kikigurušii*, *ikigurušii*; u D14 *kokoro ni tomeru* a *me ni tomeru*, *mimi ni tomeru*, u D12 *kokoro ni šimiru* a *me ni šimiru*, *mimi ni šimiru*; D9 *kokoro ni makaseru* a *me ni makaseru*, *kuči ni makaseru*). Zároveň je zjevné, že kokoro je smyslům nadřazeno srov. např. přísloví G15 – *nebude-li tu kokoro, neuvidíš, neuslyšíš, neucítíš chuť*. Vede nás to k metafoře KOKORO (MYSL) JE TĚLO nebo konceptům vtělené mysli/duše, duše v těle (v angličtině MIND IS BODY, *embodied mind* – srov. Yu, 2009c; Lakoff a Johnson, 1999; Ikegami, 2008; Occhi, 2008). Vztah somatismů a psychismů, nejen kokoro a těla a konkrétních smyslových orgánů, zasluhuje do budoucna určitě samostatné zpracování.

²²⁷ K somatickým aspektům kokoro viz Nakaya, 2020 (v rec. řízení).

4. Kokoro ve vybraných datech textových

Textová data představují další velmi cenný zdroj poznání zkoumaného konceptu (viz 1.1.4). S lexémem *kokoro* jakožto klíčovým slovem dané sémantické kategorie se v japonštině setkáváme v textech nejrůznějších žánrů a stylů – např. v textech uměleckých (poezii, próze, písňových textech – typicky např. žánru *enka*²²⁸), odborných (zejm. filozofických a psychologických), náboženských (buddhistické texty aj.), didaktických, ale také v tisku nebo v textech komerční sféry (reklamě, propagačních materiálech aj.). Z nepřeberného množství a typů textů jsme se rozhodli průřezově vybrat z takových diskursů, které budou pro prezentaci obrazu kokoro dostatečně reprezentativní a vypovídající s ohledem na užívání, významy a stylistický potenciál lexému *kokoro* v moderní, současné japonštině. Volba byla vedena snahou poukázat na sémantické i pragmatické aspekty zapojení zkoumaného lexému – od jeho užití jakožto slova obsahově bohatého a sdělného až po slovo komerčně (či ideologicky) zprofanované, kdy jeho sémantická obsažnost nejednou ustupuje do pozadí.

Konkrétně se zaměříme na výskyt lexému *kokoro* v textech uměleckých (4.1), textech didaktických (4.2) a v textech kreativních z oblasti komerční sféry a veřejného prostoru i v populárních textech publicistického stylu (4.3). V rámci zvolených typů diskursu bylo možné volit z mnoha textů, nicméně z důvodu omezeného rozsahu této práce se u textů uměleckých a didaktických omezujeme zpravidla na jedno konkrétní dílo. Sondu do oblasti umělecké literatury realizujeme analýzou lexému *kokoro* v básnické sbírce Tanikawy Šuntaróa *Kokoro* (4.1)²²⁹, didaktické texty v naší sondě

²²⁸ *Enka* je tradiční žánr japonské populární hudby (*kajókjoku*) a původní fenomén japonské kultury familiárně označovaný také jako *Nihon/Nippon no kokoro* (日本の心, dosl. *kokoro Japonska*) nebo *Šówa no kokoro* (昭和の心, dosl. *kokoro období Šówa*), který se vyznačuje charakteristickou melodií a jehož texty se často tematicky pojí k japonskému prostředí. Písňe *enka* bývají sentimentální (nostalgické), baladické, tklivé a truchlivé a často pojednávají o lásce, životě, odloučení (od místa nebo milované osoby), atp. (Ke *kokoro* v písních *enka* viz např. Occhi, 2008, s. 204–205). Lexém *kokoro* se objevuje samozřejmě i v textech písní jiných hudebních žánrů, ale v nich, zejména v žánru J-POP, plní zpravidla roli poutavého výrazu, bez zjevné obsahové hloubky.

²²⁹ V rámci uměleckých textů se nabízí skutečně nepřeberné množství zdrojů, počínaje románem *Kokoro* z r. 1914, klíčovým dílem japonské moderní literatury od Nacumeho Sosekiho (viz průběžné zmínky v kap. 2), který si s lexémem *kokoro* automaticky asociuje mnoho rodilých mluvčích japonštiny, dále například román Murakamiho Harukiho *Konec světa & Hard-boiled Wonderland* (viz též 2.4.1), nebo soubor esejů od různých autorů na téma kokoro vydaný nakladatelství Sakuhinša pod názvem *Kokoro*

reprezentují učebnice morálky pro japonské žáky povinné školní docházky *Kokoro no nóto*, v nichž se výrazně manifestuje axiologický rozměr kokoro (4.2), a v závěrečné sondě (4.3) jsme analyzovali reklamní texty a texty ve veřejném prostoru, *kokoro* v názvech a také v publicistických textech populárního obsahu (4.3).

V datech textových budou doloženy například metaforické významové extenze, které v datech systémových – až na vybrané exemplifikace – fixovány a popsány nejsou, nebo systémově nefixované, ale frekventované kolokace zkoumaného slova. V této části analýzy nás bude zajímat, k jakým metaforickým a metonymickým extenzím dochází, dále jak jsou způsoby konceptualizace kokoro popsány na základě analýzy dat systémových dále rozvíjeny a jak je kokoro případně rekonceptualizováno. S *kokoro* se rodilým mluvčím japonštiny navíc pojí určité konotace, které jim umožňují tento výraz zapojovat a chápat v aktualizovaných užitích, odlišit jeho hloubku v různých kontextech (dle typu textu) a porozumět mu (a procítit ho) i v textech uměleckých – v datech textových budeme ověřovat popsány konotace systémové a sledovat slabší konotace textové. Analýzou slova *kokoro* ve vybraných datech textových doplňujeme obraz japonského pojmu KOKORO rekonstruovaný na základě dat systémových v kapitolách 2 a 3 a popis jeho jazykově-kulturního stereotypu.

4.1 *Kokoro* v poezii

Slovo *kokoro* se v japonské poezii objevuje od nepaměti. Jeho výskyty lze dohledat v klasické japonské poezii od 9. století²³⁰. V této sondě²³¹ je naše pozornost zaměřena na obraz kokoro v poezii moderní. Pro analýzu jsme zvolili básně předního

(Endó (ed.), 1984). S tematizací prostřednictvím názvu *Kokoro* se setkáváme také v případě novodobých diskursů – např. oficiálního blogu „KOKORO.“ (<https://ameblo.jp/maokobayashi0721/>), který začala psát populární japonská televizní moderátorka Kobajaši Mao (1982–2017), když onemocněla rakovinou prsu ve IV. stadiu. Ve svých otevřených článcích až do své smrti se čtenáři průběžně sdílela své pocity, bolest a průběh léčby, obavy o budoucnost svých malých dětí, atp. Blog byl po smrti moderátorky oficiálně přeložen i do angličtiny a pojmenován *Being myself*. Tyto a mnohé další zdroje (některé další jmenujeme v 4.2), včetně písňových textů žánru *enka* však prozatím ponecháváme stranou.

²³⁰ K výskytu *kokoro* v klasické japonské poezii více viz např. Hata, 2002, 124nn.; Sagara, 1995.

²³¹ Text této podkapitoly byl publikován jako samostatná studie (Nakaya, 2017). Zde je doplněn a upraven.

představitele japonské moderní poválečné poezie Tanikawy Šuntaróa²³², které vyšly ve sbírce příznačného názvu *Kokoro*²³³.

Z Tanikawovy sbírky *Kokoro* jsme rozboru podrobili dvacet básní. Vybrané básně byly interpretovány, přeloženy do češtiny a analyzovány – u klíčových výrazů byly sledovány kolokace i konotace. Pozornost byla věnována i tématu básní a způsobům jeho vyjádření (pomocí jakých slov, jakých přirovnání, kontrastů, opozic a příměrů atp.). Zaměřili jsme se zejména na postavení, významy a kolokace lexému *kokoro*. Podstatnou součást analýzy pak tvoří zkoumání metafor i autorských příměrů. Poukážeme na to, jak je v japonské poezii *kokoro* konceptualizováno a rekonceptualizováno, jak je básnicky prožívá japonský autor. V návaznosti na výstupy z první části analýzy (kap. 2 a 3) sledujeme nejen způsoby konceptualizace a zdrojové oblasti metaforického přenosu, ale také souvztažnost a opozice pojmu KOKORO k jiným pojmům (zejm. TĚLO).

U Tanikawy Šuntaróa je mentální prostor KOKORO – potažmo člověk sám a jeho vnitřní svět – samotným tématem básně, ale i prostředkem k popisu daného aspektu psychické stránky lidské bytosti. Souhrnným tématem analyzovaných básní je právě *kokoro*, „nehmotná část“ lidské bytosti, (japonského) člověka, i to, co tento prostor naplňuje a vychází z něj. Jde o to, co člověk bytostně prožívá. Jde o psychickou stránku lidské bytosti se všemi jejími aspekty – o její komplikovanost, proměnlivost a s ní související nevyjádřitelnost, nepopsatelnost prožívaného. Motivem jednotlivých básní se stává vše, co s bohatstvím lidského *kokoro* (duše/psychiky) souvisí – nálady, (po)city, emoce, úvahy, myšlenky, atp. Jde o něco, co člověk v nitru prožívá a co je obtížné slovy obratně uchopit. K vyjádření těchto fenoménů užívá Tanikawa ve svých básních různých prostředků, jako jsou autorské příměry, personifikace či opozice

²³² Tanikawa Šuntaró (nar. 1931) je japonský básník, překladatel a scénárista. Vyrůstal v rodině významného japonského filosofa, Tanikawy Tecuzóa (1895–1989), což mělo na jeho tvorbu a přístup k jazyku bezesporu velký vliv. Jeho poezii je možné charakterizovat jako lyrickou, citlivou a laskavou, věnuje se však také experimentální poezii a poezii pro děti. Velmi důležitou součástí jeho tvorby je hra s jazykem, prožívání jazyka a vysoká vnímavost.

²³³ Sbíрка *Kokoro* byla vydána v roce 2013 a obsahuje 60 básní spojených tématem KOKORO. Básně psal Tanikawa pro noviny *Asahi*, rubriku „Báseň pro tento měsíc“, mezi lety 2008 a 2013. Vydavatel dílo charakterizuje jako „básnickou sbírku 60 nově složených básní, které zachycují *kokoro* mající bezpočet podob“.

k jiným pojmům, atp. V některých z analyzovaných básní je tematizována jen některá část komplexu KOKORO, a to zejména:

- vnitřní rozpoložení člověka (dobrá/špatná nálada, deprese a úzkost, atd.)
- lidská mysl (roztěkaná mysl, zaměstnaná mysl, nesoustředěnost, atd.), myšlenky, zapomínání a vzpomínání
- konkrétní emoce a pocity (vztek, hněv, láska, radost, pocit štěstí, smutek, zmatenost, atd.)

Z analyzovaných básní rekonstruuje obraz japonského kokoro jako fenoménu **nejednoznačného, nevymezeného, proměnlivého/nestálého, neklidného, dynamického (nestatického), neuchopitelného, nekategorizovatelného**. Vycházíme při tom z opozic, příměrů, metafor a konotací slov, do jejichž sítě básník *kokoro* vkládá.

I. Opozice k jiným pojmům

V souvislosti s vnitřním světem je v japonštině nutno o KOKORO uvažovat také se zřetelem k jeho vztahu k jiným pojmům (viz 2.3), žádoucí je však také sledovat, v jakých opozicích (v opozici k jakým pojmům) se objevuje. Z podstaty věci bývá kokoro nejčastěji stavěno do opozice k tělu, to ostatně vyplývá i z jeho definice ve výkladových slovnících (viz 2.2). Nicméně v analyzovaných Tanikawových básních se můžeme přesvědčit, že to není jen tělo, s nímž je kokoro srovnáváno.

Rozdílnost a zároveň spjatost kokoro a těla (j. *mi*, *karada*) je reflektována už v klasické japonské poezii (viz např. Hata, 2002, s. 126–155), výrazně se manifestuje také ve frazeologii (viz 3.2 a 3.3) a v ustálených spojeních (např. *kokoro mo karada mo*, č. *i kokoro, i tělo / psychicky i fyzicky*) i sinojaponském lexiku (např. znakové složeniny *šinšin* 心身 / 身心, č. *kokoro a tělo / tělo a kokoro*). Také v Tanikawových básních je tento vztah jedním z nejvíce exponovaných. Z protikladu KOKORO a TĚLO je v mnoha básních, ve kterých je přítomen, patrná úzká provázanost duševní a tělesné stránky člověka. V básni *Kokoro 2* (Tanikawa, 2013, s. 6–7; podtržení TN) se v poslední sloce uvádí:

体は元気いっぱいなのに	Přestože je <u>tělo</u> plně zdravo
心は病気がこわくて心配ばかり	<u>Kokoro</u> se pořád jen bojí nemocí a dělá si starosti
そんな心に追いつけなくて	A <u>tělo</u> , které už takovému <u>kokoro</u> nestačí
そんな心にあきれてしまって	A které je z takového <u>kokoro</u> rozčarované
体はときどき座りこむ	Čas od času padne únavou (= rezignuje na porozumění)

K vyjádření myšleného je zde užito personifikace, přičemž personifikováno je jak tělo, tak kokoro. Tanikawa navíc tělo a kokoro ustavuje do vztahu nápadně připomínajícího vztah (rozumného a pečujícího) rodiče a (neposedného) dítěte – „*tělo je pořád zde / a klidně ochraňuje rozjívěné kokoro*“ (でも体はいつもここにいるだけ / やんちゃな心を静かに守る), uvádí se v posledních dvou verších druhé sloky stejné básně. V tabulce 11 jsou shrnuty konotace, které z opozice TĚLA a KOKORO uplatněné v analyzovaných Tanikawových básních vyplývají.

Tab. 11: Opozice KOKORO a TĚLO (KARADA) – konotace

KOKORO	TĚLO (KARADA)
nestálé, dynamické	statické
čiperné, neposedné, energické	klidné
neohraničené	ohraničené
pestré, barevné	tříbarevné, monotónní
živoucí	umírající
neviditelné (nelze pozorovat, jen domýšlet)	viditelné (lze pozorovat změny)

Tělo je hmotné – kokoro je nehmotné, tělo je omezené (ohraničené) – kokoro je neomezené a svobodné (neohraničené). Vztah a protiklad KOKORO a TĚLA rezonuje napříč textovými daty a rodilými mluvčími bývá shodně s konotacemi čitelnými z Tanikawových básní dále nejrůzněji aktualizován – jmenujme například 体は不自由、心は自由 (j. *karada wa fudžijú kokoro wa džijú*, dosl. *tělo je nesvobodné, kokoro je svobodné*), kterým je odkazováno k fyzickému handicapu (TĚLO) a současně svobodné mysli (KOKORO); nebo kontrastními spojeními 体の性 (j. *karada no sei*, dosl. *pohlaví v těle*, č. *biologické pohlaví*) a 心の性 (j. *kokoro no sei*, dosl. *pohlaví v kokoro*, č. *genderová identita* nebo *prožívané pohlaví*), s nimiž se setkáváme například v souvislosti s problematikou trans osob.

V Tanikawových básních vstupuje do opozice s KOKORO nejen celé TĚLO, ale i některé jeho části. Obzvláště výrazná je opozice KOKORO a HLAVY (j. ATAMA), která v analyzované frazeologii (kap. 3.2) doložena není. HLAVA je spojována s rozumem, intelektem a racionálním uvažováním, jak o tom ostatně svědčí i somatická frazeologie (viz též v 2.1.1 a 2.2.5). Jedná se tedy svým způsobem o opozici racionality (HLAVA) a emocionality (KOKORO). V Tanikawových básních se toto potvrzuje a dále rozvíjí.

KOKORO v nich zpravidla vystupuje jako komplikovaná směs pocitů (dosl. chaos pocitů), které není možné jednoznačně vyjádřit, popsat jedním slovem, „zarámovat“, jak by HLAVA jakožto reprezentant racionality a inteligence (snad i přesnosti) vyžadovala. V básni *Hlava a Kokoro* (Tanikawa, 2013, s. 36–37) je rozehrán rozhovor mezi HLAVOU a KOKORO (opět personifikovanými). Hlava se snaží nalézt slovo, kterým by charakterizovala, co KOKORO cítí, nicméně KOKORO vzdoruje a argumentuje, že je plné různých pocitů, jejich směsí, a proto není jednoduché vyjádřit je jedním slovem. U KOKORO se zde potvrzuje konotace **nejednoznačné, nevymezené, nevyhraněné, ale také pestré**.

Do opozice s HLAVOU (j. ATAMA) vstupuje KOKORO v datech textových, i přesto, že v jeho sémantické struktuře identifikujeme i profil intelektuálně-rozumový a kognitivní (KOKORO_{P-I-K}). Nicméně jak bylo poukázáno, v různých kontextech běžného užití lexému *kokoro* v dnešní japonštině převažuje profil emocionální (KOKORO_{P-E}) a racionální aspekt je potlačen a spojován zejména s hlavou nebo mozkiem. Ikegami (2008, s. 186) uvádí, že v moderní japonštině se rodilým mluvčím ke slovu *kokoro* pojí sloveso *cítit* (j. *kandžiru*), zatímco sloveso *přemýšlet* (j. *kangaeru*) si spojují s *hlavou* (j. *atama*), tedy že „pomocí kokoro Japonci cítí a pomocí hlavy přemýšlí (j. *kokoro de kandžiru, atama de kangaeru*)“.

V Tanikawově poezii je dále exponován i vztah KOKORO a SLOV / ŘEČI (j. KOTOBA), ve kterém se zároveň potvrzuje i zmíněná konotace **nejednoznačnosti** a **nekategorizovatelnosti** japonského vnitřního světa KOKORO. Objevuje se již v souvislosti se zmíněnou opozicí HLAVA a KOKORO. Tanikawa naznačuje, že o lidské psychice a emocích není jednoduché se vyjadřovat, ani je přesně slovy popisovat. V básni *Kokoro!* (Tanikawa, 2013, s. 68–69) se autor ptá: „*Kokoro!* / *kokoro, ty které ani na chvíli neposedíš / jak bych tě jen / mohl chytit slovy?* (orig. 心よ / 一瞬もじっとしていない心よ / どうすればおまえを / 言葉でつかまえられるのか)“. V básni *Nemůže se pochopit* (tamtéž, s. 18–19) autor v druhé sloce uvažuje: „*kokoro si v duchu myslí / skutečný já jsem schovaný / v totálním guláši, který se nedá popsat slovy / v chaosu, kterému slova nestačí* (orig. ココロはひそかに思っている / コトバにできないグチャグチャに / コトバが追いつけないハチャメチャに / ほんとおれがかくれている)“ a ve třetí sloce pokračuje: „*nejsem ani černý ani bílý* (orig. おれは黒でも白でもない)“ a „*nechci být zabit nějakým klišé / předem danou frází!* (orig. 決まり文句に殺されたくない!)“. Personifikované KOKORO se v Tanikawově poezii

popisu jedním slovem, „zarámování“ do jednoho slova, intenzivně brání, v čemž lze spatřovat komplikovanost vnitřního světa a samotné lidské bytosti. Slova jsou u Tanikawy konceptualizována také jako klec, v níž je KOKORO uvězněno, nebo jako zbraň, která KOKORO zabíjí. Lexém *kokoro* je usouvztažňován s (*mluveným*) *slovem* (j. 詞, 言葉) již od dob básnické sbírky *Kokinwakašú*²³⁴, v jejíž předmluvě Ki no Curajuki uvádí, že japonské básně jsou listy mnoha věcí, které vyrostly z lidského kokoro, jež je jejich zdrojem (dosl. *semínkem*, j. *tane*)²³⁵ (KoDaD, 1984, s. 439; srov. Sagara, 1995, s. 21nn.).

V souvislosti s výše uvedenými hlavními opozicemi připomeňme ještě úvahu japonského spisovatele Haty Kóheie (1984, 8nn.), podle kterého lze TĚLO, KOKORO a SLOVO (ŘEČ) vidět jako triádu. Hata přirovnává TĚLO ke kmenu a kořenům stromu, SLOVO (ŘEČ) k jeho listům²³⁶ a KOKORO ke květům – vše spolupůsobí a nelze vzájemně oddělit. Z dalších vztahů, do kterých KOKORO ve zkoumaných Tanikawových básních vstupuje, lze zmínit KOKORO a somatismus RUCÉ (TE), a usouvztažnění se smysly – KOKORO vs. PĚT SMYSLŮ (GOKAN) a KOKORO vs. ŠESTÝ SMYSL (ROKKAN). Ke vztahu KOKORO a SMYSLOVÝCH ORGANŮ na základě dat systémových viz 3.3.

II. Ontologické metafory

V analyzovaných básních lze vysledovat, jak je konceptualizován samotný vnitřní svět kokoro, ale také v jakých konceptualizacích se kokoro objevuje. KOKORO nebo jen vybraný jeho fragment (např. CO: ČISTÁ/ZAKALENÁ MYSL, různé EMOCE, VNITŘNÍ UZPŮSOBENÍ člověka, Hnutí MYSLI) figuruje v konceptuálních metaforách ve druhé fázi

²³⁴ *Kokinwakašú* (j. 古今和歌集, zkr. *Kokinšú*, č. *Sbírka starých a současných básní*) je oficiální císařská antologie japonské poezie *waka*, kterou kolem r. 905 nechal sestavit císař Daigo. Součástí sbírky je předmluva Ki no Curajukiho, která je považována za základní text japonské poetiky (Švarcová, 2005, s. 206–208).

²³⁵ Švarcová (2005, s. 207) specifikuje, že japonská předmluva má mnoho styčných bodů s předmluvou čínskou inspirovanou čínskou *Knihou písni* (6.–5. stol. př. n. l.), kde se uvádí, „že se básník touží vyjádřit, protože mu bije srdce v hrudi a protože je mocen slova“, a na základě toho je v čínské předmluvě sbírky *Kokinwakašú* poezie *waka* definována jako „výraz něčeho, co má své kořeny v lidském srdci a co vyrůstá a kvete jako stromy v lese“. V japonské předmluvě stejné sbírky Ki no Curajuki toto parafrázuje tak, že „japonské verše jsou tisíce lístků, jimž bylo dáno vyrahit v lidských srdcích“.

²³⁶ Svým způsobem této metafoře nahrává i skutečnost, že *slovo* (*řeč*) (j. *kotoba*) se v japonštině píše dvěma znaky 言 a 葉, z nichž ten druhý nese význam „list(y)“.

mapování jako oblast cílová, čili to, co je vyjadřováno. Zdrojovou oblastí je příroda jako taková, jež je **neohraničená**, a různé její formy, které odkazují k její **pestrosti**, **nestálosti**, **měnivosti**. Zdrojovou oblastí při konceptualizaci KOKORO bývá i v Tanikawově poezii konkrétně **voda** jako SUBSTANCE i **vodní plocha** jako MÍSTO (čirá vs. zakalená nebo bahno; moře – klidné vs. neklidné; vlny – malé vs. velké; rybník – vzdálený lidským obydlím; jezero, vodní hladina – zčeřená / zvlněná vs. pokojná; oceán; viz též 3.3), a jako PROSTOR dále i **obloha** (rozlehlá, jasná, zamračená), **vesmír** (nekonečný, rozlehlý) a **světlo** a **stín**. Mezi zdrojovými oblastmi se objevují i barvy (černá a bílá, odstíny šedé).

V analyzovaných básních najdeme metafory prostorové i metafory substanční, ale nejvíce jsou zastoupeny metafory personifikační, které byly naznačeny již v druhé části dat systémových (viz 3.3). V japonštině, ve které se nevyjadřuje gramatický rod, lze KOKORO jinými jazykovými prostředky (osobní zájmeno 1. os., slovesné tvary, atp.) personifikovat a stylizovat různě. Tanikawa je nejčastěji personifikuje jako dítě nebo dospělého muže. Personifikováním KOKORO jako dítěte dosahuje obrazu **neposedného**, **nestálého** (rozjívené dítě = KOKORO jakožto roztěkaná mysl – lidské myšlenky se mění, jsou nestálé, člověk co chvíli myslí na něco jiného, co chvíli upoutá jeho pozornost nebo zaměstná jeho mysl něco jiného), **putujícího** (dítě, které stále někam odbíhá a může se ztratit = KOKORO jako nesoustředěná mysl, kdy člověk ztrácí pozornost/soustředění). Personifikováním KOKORO jako dospělého muže pak užívá při konceptualizaci CO ROZHODNOST. Kokoro (a metaforicko-metonymicky člověk sám) je v analyzovaných básních konceptualizováno jako:

- neposedná bytost/dítě
- ztracená bytost / zatoulané dítě
- skrývající se bytost
- žijící bytost
- svébytná, sobecká, sebestředná bytost
- dospělý muž
- uvažující, ale neznající bytost
- strachující se /obávající se bytost
- cítící / vnímavá bytost
- toužící bytost
- hovořící / zpívající bytost
- kráčeující / putující / pohybující se bytost

V rámci prostorových metafor je KOKORO uchopováno jako NÁDOBA – konzervační nádoba, nádoba na vzpomínky, nádoba na vlastnosti a pocity, nádoba

se dnem i beze dna, malá, velká, dutá, prázdná. Nádobou je zde sám člověk, který vzpomínky uchovává v sobě, je naplněn pocity a má určité vlastnosti. Mentální prostor je u Tanikawy rekonceptualizován také jako vesmír, což potvrzuje konotaci mentálního prostoru KOKORO jakožto prostoru **neohraničeného, nekonečného, neuchopitelného**.

V metaforách substančních je KOKORO konceptualizováno jako VĚC, která může mít skvrny, záhyby, tedy „věc“, která podléhá času a není stále dokonalá, ale také je konceptualizováno jako SUBSTANCE – kalná (bahnitá) voda, která se vyčistí, když kal sedne ke dnu. KALNÁ VODA slouží jako zdrojová oblast pro vyjádření VNITŘNÍHO NEKLIDU – smíšených pocitů a neuspořádaných myšlenek, které člověku krouží v hlavě. Pro vyjádření ROZJASNĚNÍ MYSLI a pocitů pak Tanikawa použil „sednutí bahna ke dnu“ a PROJASNĚNÍ VODY do průhledného stavu.

Z analyzovaných metafor vyvstávají různé polohy KOKORO a různé uzpůsobení vnitřního světa člověka, ale je třeba zdůraznit, že se stále jedná o polohy jednoho celku, člověka samotného a různých aspektů jeho nitra. Jde o KOKORO, které je **pestré, pokaždé jiné, proměnlivé**, ale pořád identické, **jedno a totéž**.

III. Autorské příměry – rekonceptualizace

V básních vydaných ve sbírce *Kokoro* se básník snaží pomocí autorských metafor **slovy zachytit** mnohoznačné KOKORO. Sám Tanikawa v básni *Kokoro 1* (2013, s. 4–5) vyjadřuje, že „*jakýkoliv příměr | je naprosto trefný* (orig. *どんなたとえも | ぴったり* の)“²³⁷. Jedná se o autorské příměry k:

- třesoucímu se pudinku (orig. *ゆれるプディング*); CO: NESTÁLOST, ZRANITELNOST (spojeno s představovým schématem ROVNOVÁHA)
- širé obloze rozpínající se až do vesmíru (orig. *宇宙へとひらく大空*); CO: SVOBODOMYSLNOST, NEOHRANIČENOST
- bezedné bažině (orig. *底なしの泥沼*); CO: BEZVÝCHODNOST, NEOHRANIČENOST
- neopracovanému diamantu (orig. *ダイヤモンドの原石*); CO: RYZOST, KULTIVOVATELNOST
- proměňující se bytosti (orig. *化けもの*)²³⁷; CO: PROMĚNLIVOST, ZÁLUDNOST, NEVYZPYTATELNOST

V dalších básních Tanikawa rozehrává výše zmíněnou konceptualizaci KOKORO JE VODA (a různé její formy a podoby). Hovoří o příměru k **vodě, která kape, teče, stagnuje a vytváří vír, dále k jezeru v horách vzdálených lidským obydlím** (které

²³⁷ *Bakemono* (化け物) je bytost (v japonském folklóru zpravidla zvíře), která je schopna měnit svou podobu.

mu slouží jako zdrojová oblast pro vyjádření klidného stavu mysli při psaní poezie), **klidnému rybníku daleko od lidských obydlí, na kterém se nečeří vlny žádným větrem** (zde je cílovou oblastí NEPŘÍSTUPNÝ/UZAVŘENÝ člověk). Dále připodobňuje KOKORO k **malinkému planktonu, který se vznáší ve vesmírném oceánu, nebo ke světlu, které svítí, ztemňuje, blýská, je zastíněné**. Jak je patrné, zpravidla jde o celý výčet podob a forem nějakého fenoménu přírodního světa, který se v základních obrysech ukázal již ve frazeologii (viz 3.2 a 3.3). Tanikawa jeho prostřednictvím ještě posiluje dojem o **různosti podob, nejednoznačnosti, neurčitosti a proměnlivosti** celého mentálního prostoru a jeho nesnadné uchopitelnosti.

Rozborem básní obsahujících slovo *kokoro* bylo možné dále sledovat konotace, které se k němu rodilým mluvčím pojí. Ukázalo se, že kokoro je nahlíženo jako velmi **pestré, nejednoznačné, neustále se měnící a neohraničitelné**. Při jeho konceptualizaci jsou v Tanikawově poezii jako zdrojové oblasti bohatě užívány fenomény přírodního světa v různých jejich obměnách, které byly v datech systémových pouze naznačeny. Jsou Tanikawou voleny právě s důrazem na zmíněnou pestrost, neohraničenost, dynamičnost a bohatost. Konkrétně je to zejména VODA a různé její formy a podoby, OBLOHA (a také mraky) nebo VESMÍR. Velmi často je KOKORO v Tanikawově poezii personifikováno, a to buď jako dítě, nebo dospělý muž. Potvrzeny byly také metafory prostorové, ve kterých KOKORO figuruje jako NÁDOBA na vzpomínky či myšlenky, i metafory substanční. K vyjádření vybraného aspektu lidského nitra slouží Tanikawovi také opozice k jiným pojmům, do kterých KOKORO ustavuje. Nejčastěji vstupuje do očekávané opozice ke statickému TĚLU, oproti kterému je uchopováno jako **dynamické, živoucí a neohraničené**, ale také do výrazné opozice k racionální HLAVĚ nedoložené v datech systémových, oproti níž je **emocionální**, nebo ke SLOVŮM, do kterých jej **není možné** jednoduše **zarámovat**. Básnický obraz japonského kokoro jsme rekonstruovali z malého vzorku dvaceti básní jednoho autora, přesto tato sonda potvrdila, o jak bohatý, mnohoznačný a pro slovní popis komplikovaný fenomén a pojem se jedná. V materiálu byly doloženy základní způsoby konceptualizace kokoro a silné konotace lexému popsané na základě analýzy dat systémových, v poezii se však dále aktualizují, a zároveň se v ní výrazněji manifestuje kontrastní vztah KOKORO a TĚLA a také KOKORO a SLOV, i zkušenost člověka s přírodou jakožto zdrojovou oblastí konceptuálních metafor pro uchopení lidského nitra.

4.2 Kulturně klíčové slovo *kokoro* v učebnicích morálky (se zaměřením na axiologický rozměr pojmu KOKORO)

Při analýze dat systémových se ukazovalo, že japonský pojem KOKORO se pojí s různými hodnotami, z nichž většina souvisí s kvalitami člověka, jeho vnitřním uzpůsobením a působením ve společnosti. V této sondě²³⁸ se budeme věnovat axiologickým aspektům KOKORO, a to nejprve krátce obecně a poté se zaměřením na oblast novodobé etické výchovy, ve které je *kokoro* slovem klíčovým. Záměr vymezit analýzu tímto směrem byl motivován skutečností, že jde o oblast vzdělávání, jež si klade za cíl zformovat charakter žáků a vypěstovat v nich morální hodnoty, jakož jim i předat tradiční sociokulturní vzorce založené na sdílených hodnotách. Lexém *kokoro* je od konce 20. století v japonském prostředí, včetně oblasti mravní výchovy, velmi exponovaný a řadí se mezi japonská kulturně klíčová slova (viz 1.1.7). Naznačíme, na základě jakých společenských změn se *kokoro* stalo klíčovým slovem a jak vstoupilo do diskurzu etické výchovy, a poté pozornost upřeme na to, jaké kulturní a morální hodnoty japonské společnosti reprezentuje. Analýza se i v této části teoreticky i metodologicky opírá o přístupy kulturní lingvistiky a kognitivně orientované (etno)lingvistiky. Koncept KOKORO a jeho axiologické aspekty je zkoumán na základě výskytu slova *kokoro* v textech čtyřdílného učebního materiálu pro morální výchovu *Kokoro no nóto* určeného žákům japonských základních a nižších středních škol.

KOKORO jako hodnota – k axiologickým aspektům obecně

V první části studie jsme poznali, že dle naivních konceptualizací představuje *kokoro* v japonském kulturním prostředí důležitou hodnotu samo o sobě (viz 3.3 oddíl V.). Mezi výrazy a kolokace fixované v jazykovém systému, které dokládají pozici *kokoro* jako hodnoty, náleží například *kokoro ga aru* (dosl. mít *kokoro*) a *kokoro ga nai* (dosl. nemít *kokoro*). Označení *kokoro ga aru* je vlastně samo o sobě hodnocením, konstatováním skutečnosti, že **je** něco **hodnotné** (oduševnělé) či že **má konkrétní hodnotu** (blíže viz kap. 3). Dalšími příklady jsou systémově nefixované, textové kolokace *Nippon/Nihon no kokoro*, *wa no kokoro*, *wagokoro* (vše dosl. japonské *kokoro*) nebo *Nihondžin no kokoro* (č. dosl. *kokoro Japonců*). *Kokoro* v těchto spojeních, jež nezřídka figurují například i v názvech knih pojednávajících o tradiční

²³⁸ Text této podkapitoly byl publikován v anglickém znění jako samostatná studie (Nakaya, 2019). Zde je prezentován v češtině a upraven.

japonské kultuře, atp., vlastně reprezentuje a odkazuje na tradiční kulturní hodnoty či koncepty, které jsou Japoncům vlastní a jsou úzce vázané na japonské sociokulturní prostředí. Jde o koncepty, které jsou považovány za podstatu „japonskosti“ – jimiž jsou například WA (HARMONIE), OMOIJARI (EMPATIE, OHLEDUPLNOST), OMOTENAŠI (POHOSTINNOST), ČÚDŽICU (LOAJALITA), BI (SMYSL PRO KRÁSNO, ESTETICKÉ CÍTĚNÍ), nebo o tradiční japonské kulturní disciplíny a s nimi spojené hodnoty (čajový obřad, bojová umění aj.) – blíže viz 4.3.

***Kokoro* jakožto japonské kulturně klíčové slovo – sociokulturní kontext**

Kokoro lze za japonské kulturně klíčové slovo považovat zejména od konce 20. století, neboť je v japonštině v různých kontextech velmi exponované a naplňuje všechny atributy kulturně klíčových slov, které uvádí Wierzbicka (viz 1.1.7).

V japonské společnosti na přelomu 70. a 80. let 20. století začalo vlivem různých změn přibývat morálních problémů na školách a mezi studenty, které byly přičítány mimo jiné i klesající morálce žáků a nedostatečné morální výchově. Přibývaly případy, kdy studenti přestali chodit do školy, narostl počet případů sebevražd studentů, přibýlo případů násilí na školách (mezi studenty a vůči učitelům) a šikany. Takahaši (2003, s. 28) v této souvislosti užívá slovního spojení *kokoro no are* (dosl. *bouře v kokoro*).

Od 90. let 20. století pak začal stát prosazovat zavedení důsledné morální výchovy do škol. Rose (2006, s. 132) v této souvislosti hovoří kromě „morální výchovy [moral education]“ i o „patriotické výchově [patriotic education]“ a uvádí, že státní snahu o zavedení vzdělávání tohoto zaměření je třeba nahlížet skrze celkovou reformu japonského vzdělávacího systému, která se odvíjela na základě společenských, politických a ekonomických změn v Japonsku. Stejně jako Takahaši (2003), i Rose (2006) dále zmiňuje také konec Studené války a globalizaci jako faktory celosvětové (srov. Roesgaard, 2017). V souvislosti s globalizací mělo být cílem nové morální výchovy vypěstovat ze školáků hrdé občany japonského státu, kteří budou vůči své zemi loajální a v globalizovaném světě 21. století pomohou Japonsku obstát v mezinárodní konkurenci (srov. Rose, 2006, Takahaši, 2003, Roesgaard, 2017). Je vhodné doplnit, že o prosazování nové morální výchovy a posílení patriotismu u žáků se na přelomu 20. a 21. století zasazovali zejména konzervativní, pravicové politické strany a jejich podporovatelé či různé konzervativní spolky a sdružení (např. Takahaši, 2003; Rose, 2006). To je třeba brát v potaz především v souvislosti s důrazem těchto kruhů na japonskou tradiční kulturu, hodnoty a domácí tradici. Kritici v takto

nastaveném směru vzdělávání a v souvisejících učebních materiálech spatřují paralely s předválečnou morální výchovou (tzv. *šūšin (kjōiku)*, 修身(教育)) ve zdůrazňování národní tradice a patriotismu (Higashi, 2008; Takahaši, 2003; Roesgaard, 2017, s. 26nn.), a zřejmé neonacionalistické tendence. (srov. Ide, 2010, s. 65–69)

Na pozadí zmíněných společenských změn začal být důraz na morální a domácí hodnoty kladen kromě oblasti vzdělávání i obecně ve společnosti a v souvislosti s tím si mnohé organizace začaly vkládat slovo *kokoro* do svého názvu. V roce 2000 byla založena asociace **Revoluce kokoro** v Tokiu (j. *こころの東京革命, Kokoro no Tókjó kakumei*), za jejímž založením stojí vlivný konzervativní pravicový politik Išihara Šintaró²³⁹. Za zmínku stojí i konzervativní (ultrapravavicová) politická strana, za jejímž vznikem stojí také Išihara Šintaró – *Nippon no kokoro o taisecu ni suru tó* (日本のこころを大切にする党, dosl. *Strana, která si považuje japonského kokoro*, angl. *The Party that values Japan's Kokoro*), která vznikla v r. 2015²⁴⁰. Strana na svých webových stránkách²⁴¹ v politickém programu na prvním místě hlásala, že „bude usilovat o vlastní (japonskou) ústavu, která bude **ctít** osobitost země, jež má bohatou kulturu a historii, i **kokoro jejích obyvatel**, a jejímž autorem budou Japonci.“²⁴² (zvýraznění TN)

²³⁹ Tato asociace, jež ukončila svou činnost k březnu 2018, si dala za cíl usilovat o zdravou výchovu mládeže, a to prostřednictvím různých aktivit uskutečňovaných ve spolupráci místních samospráv a občanů. Asociace na svých stránkách (<http://www.kokoro-tokyo.jp/>) uváděla, že vznikla na pozadí upadající společenské morálky a rozpadu tradičních hodnot, v době, kdy je důraz kladen na materiální hodnoty, atp., a že za cíl si stanovila pozvednout v občanech a budoucí generaci smysl pro morálku a vychovávat mladou generaci ke společenské odpovědnosti v duchu nemateriálních (duševních) hodnot. Její aktivity byly prosazovány i guvernérským úřadem v Tokiu – např. v rámci příprav na olympijské a paralympijské hry (Tokio 2020) byly úřadem propagovány činnosti s cílem předat dětem „dvě kokoro (子供に伝える「2つのこころ」)“ – 1. おもてなしのこころ (*ometanaši no kokoro*, dosl. *kokoro pohostinnosti*) s účelem, aby se zahraniční hosté v Tokiu cítili příjemně; a 2. 思いやりのこころ (*omoiyari no kokoro*, dosl. *kokoro ohleduplnosti*), které má zajistit vzájemný respekt a pochopení ve věci nejrůznějších odlišností na úrovni kultur, handicapů, atp. (<https://www.metro.tokyo.lg.jp/tosei/hodohappyo/press/2014/08/20o8q200.html>). (cit. 12. 11. 2016).

²⁴⁰ V r. 2017 strana svůj název zkrátila na *Nippon no kokoro* (日本のこころ, dosl. *Japonské kokoro / Kokoro Japonska*, angl. *The Party for Japanese Kokoro*). Strana se v r. 2018 rozpustila a integrovala do Liberálně demokratické strany (自由民主党).

²⁴¹ <https://nippon-kokoro.jp/> (cit. 10. 8. 2017).

²⁴² Vznik současné (poválečné) japonské ústavy (1947) řídila americká okupační správa.

Jak je patrné, lexém *kokoro* se na přelomu tisíciletí objevuje jako termín v různých programech (vzdělávání) ale i v názvech institucí, politické strany a tak podobně, přičemž tyto jsou zpravidla z konzervativních, pravicových kruhů. Jedná se o diskurz, v němž jsou typickými rétorickými kontexty obrat k hodnotám – k člověku a jeho potřebám, a obrat k tradičním japonským hodnotám a domácí tradici. S lexémem *kokoro* se v současné japonské společnosti setkáváme ale i v diskurzech, kdy jsou artikulovány kýžené společenské hodnoty (ohleduplnost, laskavost, vstřícnost), a také kladen důraz na seberozvoj a sebepoznání, oduševnělost – je v nich reflektována snaha odklonit se od materialismu a konzumu a naopak v lidech probudit cítění, které se vytrácelo zejména ve výkonové době ekonomické expanze, kdy péče o duši i společenská solidarita byly upozaděny a ve společnosti se začala objevovat řada problémů (viz např. šikana, nárůst sebevražd a psychických onemocnění, vztahových problémů, odosobněná společnost bez vazeb – j. 無縁社会, *muen šakai*) a zároveň Japonsko postihly i ničivé přírodní pohromy. Konkrétním příkladem ze současného Japonska je nezisková organizace ココロのバリアフリー計画 (*Kokoro no baria furí keikaku*, dosl. *Projekt bez bariér v kokoro*, angl. ofic. *Heart Barrier Free Project*), jejímž cílem je vybudovat společnost, ve které se bude všem dobře a snadno žít – např. ve veřejném prostoru a službách vybudovat takové podmínky, aby je mohli bez obtíží široce využívat i osoby s pohybovým omezením (např. handicapovaní, senioři, těhotné ženy)²⁴³. Za zmínku stojí i univerzitní pracoviště 京都大学こころの未来研究センター (dosl. Výzkumné centrum budoucnosti kokoro při Kjótské univerzitě; angl. ofic. *Kyoto University's Kokoro Research Center*)²⁴⁴. K pozici *kokoro* v názvech a označení

²⁴³ Motto organizace zní: „ココロがあれば、バリアもフリーになる!“ (dosl. *Budeme-li mít kokoro, bariéry zmizí*, č. např. *Budeme-li ohleduplní, bude po bariérách.*) <http://www.heartbarrierfree.org/> (cit. 17. 4. 2020).

²⁴⁴ Centrum bylo založeno v r. 2007. Uskutečňuje výzkum týkající se kokoro (pozn. Pracoviště samo záměrně užívá výraz *kokoro*, a to i ve svém oficiálním anglickém názvu i anglické mutaci svých webových stránek, s poukazem na jeho jedinečné konotace a sémantický záběr.) z různých vědeckých perspektiv – např. neurověda, kognitivní věda, kulturní a sociální psychologie, klinická psychologie, buddhologie, estetika. Na stránkách centra jeho ředitel Kawai prezentuje hlavní tři výzkumné oblasti – „こころとからだ“ (dosl. *kokoro a tělo*), „こころときずな“ (dosl. *kokoro a vazby*), „こころと生き方“ (dosl. *kokoro a žítí*), a zároveň proklamuje, že výzkumným cílem není jen popsat kokoro z různých hledisek, ale také pátrat po jeho podobě v budoucí společnosti. Cit. z webových stránek centra (<http://kokoro.kyoto-u.ac.jp/about/message/>) 12. 6. 2020.

dalších soudobých projektů reagujících na potřeby doby viz 4.3.

KOKORO v diskurzu etické výchovy (klíčové slovo)

Morální výchova, jejíž důsledné obnovení začalo být v Japonsku vlivem společenských, politických a ekonomických změn prosazováno na konci 20. století (viz výše), se v japonštině označuje neutrálním termínem *dótoku kjóiku* (道徳教育) a eufemisticky pak jako *kokoro no kjóiku* (心の教育, dosl. *vzdělávání kokoro*, č. např. *vzdělávání mysli/ducha*). Kromě toho se lze s lexémem *kokoro* v diskurzu „nové“ etické výchovy počátku 21. století běžně setkat i v kolokaci *jutaka na kokoro* (豊かな心, dosl. *bohaté kokoro*), což je další klíčový termín (více viz níže). Navíc, o 21. století se v Japonsku v různých kontextech hovoří jako o *kokoro no džidai* (心の時代, dosl. *doba (pro) kokoro*) – době, ve které má být kokoro akcentováno a hodnoty s ním spojené mají hrát důležitou roli.

V diskurzu etické výchovy (*kokoro no kjóiku*) je od přelomu tisíciletí *kokoro* slovem klíčovým, a dostalo se tak i do názvu učebních materiálů pro morální výchovu. Konkrétně se jedná o sérii učebnic s názvem *Kokoro no nóto* (こころのノート/心のノート, dosl. *Sešit pro kokoro*, č. např. *Sešit pro kultivaci ducha*, angl. dle překladu japonského Ministerstva školství *Notebooks for Moral Education*).

Takahaši (2003, s. 108–110) v souvislosti se sérií učebnic *Kokoro no nóto* hovoří o „*laskavém nacionalismu* (j. 優しいナショナリズム, *jasašii našonarizumu*)“ a užívá výrazu „*kokorogie* (j. ココロジー, *kokorodži*)“ nebo „*kokoroismus* (心主義, j. *kokorošugi*)“ jakožto státní strategie prosadit v daných učebnicích zaobaleně skrze líbivé a laskavé výrazy, jako je například *kokoro*, státní politiku vedoucí k posílení vlastenectví. Occhi (2008, s. 204) zase hovoří o tom, že se lexém *kokoro* objevuje v japonských písních a učebnicích jakožto „součást implicitního kognitivního kulturního modelu pro ideální japonskou společnost“ a podobně jako Takahaši si všímá, že skrze výrazy s *kokoro* je v daném diskurzu prosazována kulturní ideologie (tamtéž, s. 207).

Učební materiály *Kokoro no nóto* a koncepce nové morální výchovy

Pojem KOKORO se zaměřením na jeho hodnotový rozměr byl v této sondě do diskursu novodobé morální výchovy analyzován právě na materiálu kontroverzních učebnic *Kokoro no nóto* (MEXT, 2009a; 2009b; 2009c; 2009d), konkrétně na jejich

doplněné verzi z roku 2009, která je volně dostupná ze stránek japonského Ministerstva školství²⁴⁵.

Učební materiál *Kokoro no nóto* byl vydán ve čtyřech svazcích, které pokrývají všechny stupně povinné devítileté školní docházky²⁴⁶. Oficiálně byly označeny za pomocný výukový materiál pro etickou výchovu, který má být široce využíván nejen ve školách v hodinách morální výchovy a jiných předmětů, ale i mimo školu, např. v domácím prostředí. Vydavatel deklaruje, že učebnice byly „vytvořeny s cílem naplnit vzdělávání KOKORO“ (MEXT, 2009a, s. 105), tedy etickou výchovu. Zároveň je přáním autorů, „aby děti objevily samy sebe a vypěstovaly si **bohaté kokoro**“ (tamtéž; zvýraznění TN), a opatrovatele dětí (učitele, rodiče atp.) vybízejí „ke spolupráci a součinnosti v tom, aby se z *Kokoro no nóto* stal jedinečný poklad na světě“ (tamtéž). Vypěstování **bohatého kokoro** je úkol spočívající ve výchově žáků v hrdé Japonsce 21. století a právě učebnice *Kokoro no nóto* mají takové Japonsce vychovat neboli zformovat **kokoro** (mysl) Japonců (j. *Nihondžin no kokoro*) (Takahaši, 2003, s. 34). Slovní spojení **bohaté kokoro** (j. *jutaka na kokoro*) je klíčovým termínem novodobé japonské etické výchovy a objevuje se již v metodice pro výuku morálky na školách. Jakýmsi apelem této metodiky je právě vypěstování **bohatého kokoro**, čímž se přitom v dané metodice myslí (Oda, cit in Takahaši, 2003, s. 33):

- 1) kokoro spočívající v tom, že se člověk nad sebou pořádně zamyslí (jde do sebe);
- 2) kokoro spočívající v tom, že je člověk laskavý a ohleduplný k ostatním;
- 3) kokoro spočívající v tom, že se člověk upřímně dojíká nad tím, co je krásné a vznešené;
- 4) otevřené kokoro spočívající v tom, že se člověk snaží rozdat pro svět, ostatní a veřejnost.²⁴⁷

²⁴⁵ Učebnice *Kokoro no nóto* vydalo japonské Ministerstvo školství v roce 2002 a zajistilo a kontrolovalo jejich plošnou distribuci do všech japonských základních a nižších středních škol. V roce 2006 došlo k revizi Rámcového zákona o vzdělávání a byly zavedeny nové směrnice (blíže viz např. Roesgaard, 2017, s. 52nn.). V roce 2013 byly vydány učebnice *Watašitači no dótoku* (私たちの道徳, č. *Naše morálka*), které jsou aktualizovaným a přejmenovaným vydáním učebnic *Kokoro no nóto*.

²⁴⁶ První díl (MEXT, 2009a) je určen pro žáky 1. a 2. třídy základních škol, druhý díl (MEXT, 2009b) je určen pro žáky 3. a 4. třídy základních škol, třetí díl (MEXT, 2009c) pro žáky 5. a 6. třídy základní školy a čtvrtý díl (MEXT, 2009d) je určen pro žáky nižších středních škol.

²⁴⁷ Orig. 1) 自分自身を真剣に見つめる心; 2) 他の人を優しく思いやる心; 3) 美しいものや気高いものに素直に感動する心; 4) 世のため人のため、公共のために進んで尽くそうとする開かれた心.

Struktura učebnic *Kokoro no nóto* pak tuto metodiku následuje a v souladu s ní jsou všechny čtyři díly shodně členěny do následujících čtyř oddílů:

- 1) JÁ SÁM (přístup k sobě samému – vychovat sebe sama);
- 2) JÁ a OSTATNÍ (přístup k ostatním – žít společně);
- 3) MILOVAT ŽIVOT (úcta a respekt k životu a přírodě);
- 4) KOKORO spočívající v lásce k domovině a vlasti.

Hlavními tématy učebnic jsou morálka, mravnost, prosociální chování a posílení patriotismu. Všechny díly analyzované série mají formu pracovních listů (sešitů) a obsahují volná místa na poznámky, kam si žáci mají zaznamenávat své dojmy, pocity a postřehy. Učebnice jsou laděny v pastelových barvách a jsou plné obrázků, nejrůznějších sloganů a básniček, které cílí na ovlivnění dětského kokoro (duše/mysli) vytyčeným směrem.

Série učebnic se setkala s vlnou kritických ohlasů a je považována za velmi kontroverzní (viz např. Higashi, 2008; Takahaši, 2003; Rose, 2006; Occhi, 2008; Roesgaard, 2017). Terčem obsahové kritiky se stal zejména čtvrtý oddíl (láska k domovině a vlasti), ve kterém jsou spatřovány paralely s předválečnou japonskou morální výchovou „*šúšin*“ (viz např. Roesgaard, 2017, s. 27–51) a neonacionalistické státní tendence, jež mají být prostřednictvím učebnic nenápadně prosazeny (Takahaši, 2003; též Ide, 2010; Roesgaard, 2017). Za prostředek prosazení státní politiky skrze tyto učebnice je považována i rétorika, ve které je obsah zaobalen do pozitivních či neutrálních slov v čele s *kokoro*.

Axiologické aspekty KOKORO v etické výchově

Je zřejmé, že jedním z klíčových slov japonské morální výchovy počátku 21. století je právě *kokoro* (viz výše zmíněná spojení *kokoro no kjóiku*, *jutaka na kokoro*, *Kokoro no nóto*). Hned v úvodu prvního dílu *Kokoro no nóto* určeného žákům 1. a 2. třídy základní školy (MEXT, 2009a, s. 4–5) je uvedeno „*Vypěstujme (si) krásné kokoro* (j. *Ucukušii kokoro o sodatejó*.²⁴⁸)“. Ve druhém dílu pro žáky 3. a 4. třídy základní školy (MEXT, 2009b, s. 8–9) je úvodním mottem „*Zkultivujme (dosl. vyleštěme) a vypěstujme si velké kokoro* (j. *kokoro o migaki ókiku sodatejó*)“ a ve třetím díle pro žáky 5. a 6. třídy základní školy (MEXT, 2009c, s. 8–9) je to „*Vypěstujme (si)*

²⁴⁸ Japonské znění nadále uvádíme jen v české transkripci.

kokoro každý podle svého a rozzařme ho (j. *džibun rašiku kokoro o sodate kagajakasejō*)“. Všechny úvodní slogany mají formu pobídky, kdy autoři žáky vybízejí k tomu, aby si příslušným způsobem a směrem své kokoro vypěstovali.

Při jazykové a obsahové analýze čtyř dílů učebnic *Kokoro no nóto* jsme sledovali, v jakých významech a v jakých kolokacích je v nich lexém *kokoro* zapojen, jaké jsou jeho konotace i to, v jakých konceptualizacích a metaforách figuruje. Pozornost jsme věnovali především tomu, jaké hodnoty jsou japonským žákům základních a nižších středních škol prostřednictvím lexému *kokoro* v diskurzu učebnic morálky vštěpovány, tedy to, „jaké kokoro mají žáci mít“ a „jaké kokoro si mají vypěstovat“, potažmo „jakými lidmi se mají stát“, a to s cílem odpovědět na otázku, co se nejen pod označením *krásné kokoro* (j. *ucukušii kokoro*) konkrétně skrývá. V prezentaci výstupů analýzy postupujeme podle struktury učebnic, které jsou v souladu s metodikou pro etickou výchovu děleny do čtyř oddílů (viz výše).

I. JÁ SÁM (přístup k sobě samému – vychovat sebe sama)

V prvním oddíle analyzovaných učebnic věnovaném rozvoji jedince jsou akcentovány hodnoty mající vztah k jeho povaze a vnitřnímu uzpůsobení. Jsou vyzdvihovány **zodpovědnost**, (denní) **řád** a **režim**, **důslednost** a **cílevědomost**. Děti mají mít **sny**, být **zvědavé** a **vnímavé**, být **pozitivní** a **dobře naladěné**, **usměvavé**, mít **přátele**, být ke všem **laskavé**. Zmíněné hodnoty a žádoucí vlastnosti jsou vyjadřovány pomocí lexému *kokoro* v následujících, převážně adjektivních a verbálních, kolokacích.

- **světlé** (= **pozitivní**) kokoro (j. *akarui kokoro*)
- **krásné** kokoro (j. *ucukušii kokoro*)
- **velké** kokoro (j. *ókii kokoro*)
- **nezlomné** kokoro, které směřuje k cíli (j. *mokuhjó ni mukau kudžikenai kokoro*)
- **vypěstovat** (si) kokoro (j. *kokoro o hagukumu / kokoro o sodateru*)
- **vyleštit** (= kultivovat) kokoro (j. *kokoro o migaku*)
- **rozzářit** (svě) kokoro (j. *kokoro o kagajakaseru*)
- **vyleštíme** (= kultivujme) kokoro a **vypěstujme** (si) velké kokoro (j. *kokoro o migaki ókiku sodatejō*)
- **vypěstovat si** kokoro podle svého a **rozzářit** jej (j. *džibun rašiku kokoro o sodate kagajakaseru*)
- budeš-li k sobě upřímný, tvé kokoro **bude** mnohem **lehčí** (j. *džibun ni sódziki ni nareba, kokoro wa totemo karuku naru*)
- **pozorovat** a objevit (svě) kokoro (j. *džibun no kokoro o micumeru*)

V díle určeném žákům 5. a 6. tříd základní školy (MEXT, 2009c, s. 36–37) se v prvním oddílu objevuje metafora KOKORO JE JÍZDNÍ KOLO doplněná obrázkem cesty, po které jedou dívka a chlapec na kole. Žákům je vštěpováno, že nemají být rozmazlení, že mají jednat zodpovědně a sami za sebe a nespolehat se na pomoc a záchranu druhých. Je jim pokládána otázka: *Máte řídítka kokoro, šlapky kokoro a brzdy kokoro řádně pod kontrolou?* (j. *Kokoro no handoru, kokoro no pedaru, kokoro no buréki, šikkari to kontoróru dekite imasu ka?*). Kokoro je uchopováno jako stroj nebo mechanismus, nad kterým lze mít kontrolu a který je třeba se naučit ovládat.

II. JÁ a OSTATNÍ (přístup k ostatním – žít společně)

Ve druhém oddíle analyzovaných učebnic věnovaném vztahu jedince k ostatním jsou akcentovány hodnoty, v nichž rezonují již zmíněné tradiční koncepty japonské společnosti. Jedná se o přístup člověka k ostatním členům společnosti, ať už je to vlastní rodina, přátelé, sousedé, senioři, handicapovaní, atp. Jsou vyzdvihovány **respekt, vděčnost, laskavost, vlídnost, skromnost, ohleduplnost, nápomocnost, obětavost, slušnost, zdvořilost, etiketa** a **tolerance**. Zmíněné hodnoty jsou vyjadřovány pomocí lexému *kokoro* v následujících kolokacích.

- **teplé kokoro** = **vlídný, vřelý, laskavý** (j. *ataakai kokoro*)
- **skromné, pokorné kokoro** (j. *kenkjo na kokoro*)
- **široké kokoro** = **velkorysý, dobrosrdečný, otevřený** (j. *hiroki kokoro*)
- **tolerantní, velkorysé kokoro** (j. *kan'jó na kokoro*)
- **ohleduplné, empatické kokoro** (j. *omoiari no kokoro, omoijaru kokoro*)
- **upřímný a pozitivní kokoro** (j. *seidžicu de akarui kokoro*)
- **hodné kokoro** (j. *jasašii kokoro*)
- **vděčné kokoro** (j. *kanša no kokoro, arigatai kokoro*)
- **kokoro respektující a vděčné** protějškoví (j. *aite o sonkei ši kanša suru kokoro*)
- **spojme kokoro** a **kokoro** (j. *kokoro to kokoro o musubó*)
- **propojit kokoro** a **kokoro** (j. *kokoro to kokoro o cunagu*)
- **doručme vlídné kokoro – staňme se doručovatelem kokoro** (j. *ataakai kokoro o todokejó – kokoro no haitacuja san ni natte*)
- **cit'me/vnímejme** protějškově **kokoro** (j. *aite no kokoro o kandžijó*)
- **předat/sdělit kokoro** (j. *kokoro o cutaeru*)
- **kokoro**, které **chce pomáhat** (j. *tasuketai to omou kokoro*)

Napříč jednotlivými díly analyzované série učebnic jsou ve druhém oddíle akcentovány zejména hodnoty **ohleduplné/empatické kokoro** (j. *omoiari no kokoro*), **teplé/vlídné kokoro** (j. *ataakai kokoro*) a **široké/otevřené/velkorysé kokoro** (j. *hiroki*

kokoro). První jmenované **ohleduplné kokoro** je v dílu určeném žákům 3. a 4. tříd základní školy (MEXT, 2009b, s. 40–41) blíže vyloženo jako kokoro sestávající z následujících tří složek, přesněji tří kokoro:

- kokoro, které **chce pomoci/pomáhat** (j. *tasuketai to omou kokoro*)
- kokoro, které **se chce společně radovat** (j. *iššo ni jorokobitaku naru kokoro*)
- kokoro, které **si snaží všimnout** = nejsou mu ostatní lhostejní (j. *kizukaó to suru kokoro*)

Ve druhém oddílu se objevují i příklady – například že POZDRAV (j. AISACU) JE PĚKNÁ OZDOBNÁ STUŽKA (j. RIBBON) PRO SVÁZÁNÍ DVOU/VÍCE KOKORO KOLEM TEBE (j. *anata to mawari no hito no kokoro o musunde kureru suteki na ribon*) (MEXT, 2009a, s. 36–37), nebo že KOMUNIKACE JE HÁZENÍ SI S KOKORO (j. *komjunikéšon wa kokoro no kjačči bóru*) (MEXT, 2009d, s. 68–69). Pomocí této metafory se autoři učebnice snaží žákům sdělit, že komunikace není jen předávání slov, ale že je při komunikaci třeba mít vždy na paměti svého protějška, tedy vhodně volit slova a informace předávat i přebírat s rozvahou.

III. MILOVAT ŽIVOT (úcta a respekt k životu a k přírodě)

Ve třetím, předposledním oddíle se mají žáci naučit respektovat přírodu a chovat úctu k životu. Vyzdvihovanými hodnotami zde jsou **úcta k životu, úcta k přírodě, schopnost dojetí – citlivá vnímavost, láska k přírodě a schopnost přírodu opěvovat**. Obdiv a láska k přírodě jsou v japonské kultuře zakořeněné a i žákům jsou vštěpovány. Zároveň jsou žáci nabádáni k tomu, aby byli k prostředí, ve kterém vyrůstají, všímaví a aby se k přírodě a všemu živému chovali s respektem. Zmíněné hodnoty jsou vyjadřovány pomocí lexému *kokoro* zejména v následujících kolokacích.

- kokoro **ohleduplné k přírodě** (j. *šizen o omoiJarU kokoro*)
- **krásné** kokoro, které lidem poskytuje dojetí (j. *hito ni kandó o ataeru ucukušii kokoro*)
- kokoro, které se dojme z úctyhodné přírody (j. *daišizen ni kandó suru kokoro*)
- kokoro, které si váží života (j. *seimei o taiseču ni suru kokoro*)
- kokoro, které je laskavé ke zvířatům a rostlinám (j. *dóšokubucu ni jasašii kokoro*)
- kokoro, které se dojíká z krásných věcí (j. *ucukušii mono ni kandósuru kokoro*)
- rodný kraj, který vychová naše kokoro (j. *watašitači no kokoro o sodatete kureru furusato*)
- **pocit'ujeme** celým kokoro (j. *kokoro ippai ni kandžijó*)
- **važme si** kokoro, které dokáže cítit krásno (j. *ucukušii to kandžirareru kokoro o taiseču ni šimašó*)

Ve třetím díle *Kokoro no nóto* je v této sekci zdůrazňován vztah mezi krásnou přírodou a **krásným (lidským) kokoro** – „krásná příroda zkrášlí tvé kokoro (j. *ucukušii šizen wa, anata no kokoro o ucukušiku šimasu*)“ (MEXT, 2009b, s. 65). Získané (vlastní) **krásné kokoro** má dále vliv na ostatní, kteří se díky němu také stávají lidmi s krásným kokoro – „setkáme-li se s krásným kokoro, tak naše kokoro zkrásní ještě víc (j. *ucukušii kokoro ni deau to, watašitači no kokoro wa sara ni ucukušiku narimasu*)“ (MEXT, 2009b, s. 67).

V následujícím vyjádření o „kokoro v kokoro“ se uplatňují obě centrální metafory KOKORO JE MÍSTO a KOKORO JE ENTITA (viz 3.3)²⁴⁹. Akcentována je důležitost **krásného kokoro** – lidská schopnost cítit či vnímat něčí vřelost a schopnost se dojmout, se odvíjí od toho, zda člověk sám má krásné kokoro, přesněji zda ve svém nitru (kokoro) uchovává dobrotu (krásné kokoro).

- při setkání s krásným kokoro nějakého člověka se (naše) kokoro pohne (= dojme), právě proto, že v našem kokoro je krásné kokoro (j. *hito no ucukušii kokoro ni furete kokoro ga ugoku no wa, watašitači no kokoro no naka ni ucukušii kokoro ga aru kara desu*) (MEXT, 2009b, s. 66)

IV. KOKORO spočívající v lásce k domovině a vlasti

V poslední, nejkontroverznější a odpůrci nejvíce kritizované sekci analyzovaných učebnic (např. Takahaši, 2003; viz výše) je pozornost upřena na vztah jedince k širšímu společenství, jakým je (rodné) město, region, stát/vlast. Kritici v této části upozorňovali na přílišné prosazování patriotismu a zřejmé tendence vypěstovat v dětech lásku

²⁴⁹ V rámci dat textových můžeme citovat i další přímý doklad této centrální dvojí konceptualizace. Jedná se o pasáž z biografie spisovatele Arišimy Takea (Izu, 1961). V první části se doslova uvádí, že „dvě kokoro – silná vůle a obavy – spolu bojují uvnitř v jeho ještě dětském kokoro“ a ve druhé části, že „v jeho kokoro byla zároveň dvě naprosto si odporující kokoro – kokoro, které se ho snaží přesvědčit, že nemá žádný talent, a kokoro, které pochybuje, zda se vůbec najde někdo, kdo bude schopný kvalitu jeho obrazů pochopit“. „[...] きつとりっぱな絵をかいてみせるとおもう一方では、だめだ、絵かきになるなんてとんでもないおもいがりだとおもう心^{こころ}がわきおこってくるのです。こんなふたつの心、たくましい意志と自分の才能に対する不安とが、かれのまだおさない心の中^{なか}でたたかって、かれを苦しめるのでした。[...]。だめだ、おれには才能なんかいないだとおもいこもうとする心と、おれの絵がほかの奴にわかってたまるものかという心、そのふたつの全くむじゅんした心^{こころ}が同時にかれの心のうち^{うち}にあって、かれはあんなぶあいそうな、反抗的な、また冷笑的な態度をとったのでした。“ (Izu, 1961, s. 7; zvýraznění TN).

k vlasti, neboli kokoro milující domovinu (ve smyslu regionu i země) (j. *aikokušin*²⁵⁰), a na vazby na předválečnou morální výchovu *šúsin* (*kjóiku*) v tom, že se stát snaží ovládnout mysl (kokoro) dětí a nenápadně nasměrovat jejich uvažování předem vytyčeným směrem (Takahaši, 2003, s. 34–35). Za skrytý cíl státu kritici považují nastavení jakési jednotné kolektivní mysli. V tomto oddíle jsou zdůrazňovány **láska k vlasti a domácí tradici, respekt a tolerance, respektování pravidel a dodržování slibů, (společenská) zodpovědnost a morálka**. Tyto hodnoty a jejich existence mezi lidmi ustavují společnost do stavu HARMONIE (j. WA), což je jeden z klíčových japonských společenských konceptů. Dle kritiků je záměrem tvůrců (ministerstva) vychovat tímto způsobem ideálního, uvědomělého a poslušného občana Japonska 21. století, který si bude plně vědom své role ve společnosti (srov. např. Takahaši, 2003). V textu poslední sekce se lexém *kokoro* objevuje v následujících kolokacích:

- kokoro **usilující o to být užitečný společnosti** (j. *šakai no jaku ni tató to suru kokoro*)
- ústně předávané **japonské kokoro** (j. *kataricugare ukecugarete kita Nihon/Nippon no kokoro*)
- kokoro **propojuje svět** (j. *kokoro wa sekai o musubu*)
- kokoro pro veřejnou morálku = smysl pro veřejnou morálku (j. *kótokušin*)
- **otevřeme své kokoro** společnosti (j. *šakai ni kokoro o hiraite mijó*)
- zcela se ponořit do tradic a kultury naší země a pro budoucnost **si vypěstovat vlastní bohaté kokoro** (j. *waga kuni no dentó ja bunka ni doppuri hitarinagara, mirai ni mukete wataši rašii jutaka na kokoro o hagukunde iku*)
- **vyleštíme** (= kultivujeme) kokoro, které **cítí roční období** (j. *kisecu o kandžiru kokoro o migakó*)
- **zachovejme si** v kokoro naši domovinu (j. *watašitači no furusato o kokoro ni nokosó*)
- **domovina**, která **vychovává** naše kokoro (j. *watašitači no kokoro o sodatete kureru furusato*)
- **scenérie**, které **rezonují** v našich kokoro (j. *watašitači no kokoro ni hibiku kešiki*)

Ve všech dílech je v této sekci jednou ze zdůrazňovaných hodnot respekt k domácí tradici a tradiční japonské kultuře. Ve druhém díle (MEXT, 2009b, s. 94) jsou žáci vybízeni k tomu, aby si i oni uchovali „**kokoro**, které bylo a je základem domácí kultury (j. *wa ga kuni no bunka o sasaete kita kokoro*)“, přičemž je žákům vyloženo jako čtyřsložkové:

- kokoro, které **se snaží žít v souladu s přírodou** (j. *šizen to tomo ni ikijó to suru kokoro*)
- kokoro, které **se snaží spojit síly s ostatními** (j. *hoka no hito to čikara o awasejó to suru kokoro*)
- kokoro, které **požaduje/volá po krásnu** (j. *ucukušisa o motomejó to suru kokoro*)
- kokoro, které **se snaží jednat, jak se sluší a patří** (j. *reigi tadašiku šijó to suru kokoro*)

²⁵⁰ Sinojaponské slovo sestává ze tří znaků: 愛 („láska“), 国 („země“) a 心 („kokoro“).

Vést žáky k uvědomění si hodnot své země a k respektu domácí kultury nemusí být a priori špatné, nicméně způsob, kterým je tak v analyzovaných učebnicích činěno, je direktivní a jednostranný. Zejména v tom, že prezentovány jsou jen vybrané pozitivní (až stereotypní) aspekty a nejsou zmiňována možná negativa, žáci nejsou vybízeni k hlubšímu zamyšlení ani k diskuzi.

Lexém *kokoro* se v textu analyzovaného učebního materiálu *Kokoro no nóto* objevuje velmi frekventovaně, a to jak v ustálených frazémeh, které byly detailně analyzovány v kap. 3, a kolokacích, tak v mnoha aktualizovaných užitích. Nejčastěji se při tom v analyzovaném diskurzu objevuje v kolokacích adjektivních a verbálních – mezi nejfrekventovanější adjektivní kolokace patří *jutaka na kokoro* (č. *bohaté kokoro*), *hiroji kokoro* (č. *široké kokoro*), *omoiyari no kokoro* (č. *empatické kokoro*), *ucukušii kokoro* (č. *krásné kokoro*), *akarui kokoro* (č. *světlé/veselé kokoro*), *seidžicu na kokoro* (č. *čestné a upřímné kokoro*) a *omotenaši no kokoro* (č. *pohostinné kokoro*), a mezi nejčastější verbální kolokace náleží *kokoro o hiraku* (č. *otevřít kokoro*), *kokoro o sodateru* (j. *vypěstovat/vychovat kokoro*), *kokoro o hagukumu* (j. *vychovat kokoro*), Adj. + *kokoro o mocu* (č. *mít nějaké kokoro*), *kokoro o cunagu* (č. *propojit kokoro*), *kokoro o musubu* (č. *spojit „kokora“*), *kokoro o kagajakaseru* (č. *rozzářit kokoro*), *kokoro o migaku* (dosl. *vyleštit kokoro = kultivovat kokoro*), *kokoro o cutaeru* (č. *sdělit kokoro*). Všechna slovesa i adjektiva, se kterými se v kolokacích lexém *kokoro* pojí, jsou slova pozitivních významů. *Kokoro* samo je požadovanou kladnou hodnotou a v textu je žákům prezentováno, jaké *kokoro* mají mít, a takřka vůbec či jen zřídka, jaké *kokoro* mít nemají, jaké *kokoro* je pro ně nežádoucí. Analyzovaný učební text je laděn v pozitivním duchu a KOKORO z něj vystupuje jako pojem pojící se výhradně s kladnými hodnotami vyjadřovanými výrazy s pozitivním nábojem.

Dále se ukázalo, že v diskursu etické výchovy *kokoro* odkazuje především k: 1) vnitřnímu uzpůsobení člověka (jaký je / jaký má být); 2) charakteru, povaze (povahovým rysům), podstatě; a 3) postoji člověka či přístupu, který zaujímá (a) k sobě samému a svému životu; (b) k ostatním; (c) k přírodě a k životu; (d) ke společnosti – domovině, vlastní zemi (Japonsku).

V diskursu etické výchovy jsou aktivizovány všechny profily pojmu (viz 3.3 oddíl IV.), nicméně zvláště dominantně se uplatňují profil morálně-etický (KOKORO_{MO-ET}) a profil sociální (KOKORO_{SO}). Pojem KOKORO se pojí s jednoznačně kladnými hodnotami

a v analyzovaném materiálu figuruje výhradně v pozitivních doménách. Jedná se o **rovinu osobní** a s ní spojené vlastnosti **skromnost, cílevědomost, (společenská) zodpovědnost, pozitivní přístup, přátelskost, laskavost, poslušnost**, dále **rovinu prosociální** a s ní spojené kladné vlastnosti, jako jsou **ohleduplnost, nápomocnost, vděčnost, velkorysost, obětavost, slušnost, zdvořilost**, a **rovinu prokulturní/pronárodní, vlasteneckou**, v níž rezonují hodnoty jako **věrnost, respekt, oddanost, zodpovědnost, morálka**. Všechny hodnoty jsou artikulovány pomocí lexému *kokoro* a právě člověk všech uvedených vlastností má být v souladu s metodikou japonského Ministerstva školství **člověkem s bohatým kokoro**. Analýza prokázala polysémií charakter analyzovaného slova i to, že KOKORO je pojem axiologický a v diskurzu novodobé japonské etické výchovy klíčový.

4.3 *Kokoro* ve veřejném prostoru a v textech komerční sféry

Ve veřejném prostoru a v komerční sféře je lexém *kokoro* přítomen nejen v textech, ale i jako součást názvů – setkáváme se s ním například v názvech popularizujících knih, v názvech komerčních produktů, obchodů, restauračních a ubytovacích zařízení, projektů, a také v textech propagačních materiálů, v sloganech a mnoha dalších typech textů. *Kokoro* v příslušných kreativních textech figuruje jak v ustálených, frazeologických kolokacích, tak ve spojeních v systému zatím nefixovaných, mnohdy zcela neotřelých. Zde se zaměříme na kolokace systémově nefixované, protože spojení fixovaná ve slovníkových datech byla v centru naší pozornosti již v kap. 2 a 3. Tuto sondu pojmáme jako ukázkou toho, jak je lexém *kokoro* zapojován v rychle se proměňující oblasti současné komerce a ve veřejném prostoru současného Japonska. Z nepřeberného množství zdrojových dat prezentujeme zejména opakované, časté výskyty a kontexty, v nichž je zvlášť exponovaný. Budeme sledovat, v jakých diskurzech se *kokoro* jako klíčové slovo typicky objevuje, v jakých významech a kolokacích v nich figuruje, k jakým významovým extenzím u něj dochází, v názvu jakých typů produktů aj. ho je užíváno, co je v něm tematizováno, jak je jeho užití zdůvodňováno (je-li takové vysvětlení k dispozici). Pokusíme se vyvodit a popsat, na jakém sémantickém i pragmatickém podkladě byl lexém *kokoro* v daném pojmenování nebo kontextu zvolen, nadále budeme sledovat a verifikovat konotace, které se rodilým mluvčím ke *kokoro* pojí. Materiál analyzovaný v této podkapitole (např. názvy produktů, projektů, společností, publicistické texty různého zaměření, propagační

materiály, reklamní texty a slogany, aj.) tvoří původní japonské texty, které jsme v Japonsku zaznamenali a sbírali od roku 2010, a také materiál excerpovaný z internetu, který představuje pestrou paletu textů z různých komunikačních oblastí. Vybrané kolokace lexému *kokoro* byly ověřovány a doloženy i v korpusech BCCWJ a TWC.

Ve veřejném prostoru a příslušných textech se setkáváme s antropním *kokoro* (viz 2.2.5 význam I) i s *kokoro*, které je na základě významových extenzí přisuzované ne-lidským entitám (viz 2.2.5 význam II). Jak jsme popsali již výše (viz 3.3 – oddíl I.), psychismus *kokoro* reprezentuje celou lidskou psychiku, která s fyzickým tělem spoluutváří lidskou bytost, nebo jen některý její konkrétní aspekt. Ve významu „psychika (celek)“ jsme se s lexémem *kokoro* v systémových datech setkali zejména u jeho významové definice v japonských výkladových slovnících (kap. 2), a částečně také v rámci frazeologie, konkrétně v několika frazémeh a příslovích, v nichž je o lidském *kokoro* pojednáváno jako o celku, v jeho komplexnosti. Mnohem častěji je zkoumané slovo v souhrnném významu „psychika“ („mentalita“/„duše“) doloženo v datech textových (viz též 4.1 a 4.2), stejně jako jeho významové extenze, s nimiž jsme se v dosud analyzovaném materiálu setkali zatím také jen ve významových definicích (kap. 2). V této závěrečné, třetí sondě do dat textových nejprve pojednáme o antropním *kokoro* (I. *Kokoro* člověka) a následně na několika ukázkách představíme *kokoro*, které je ve zkoumaném diskursu vztahováno k ne-lidským entitám (II. *Kokoro* vně člověka).

I. Kokoro člověka

Antropní *kokoro* se objevuje typicky v souvislosti s populárními a aktuálními tématy, jako je člověk a jeho duševní zdraví (deprese, úzkosti, traumata a jejich léčení), psychická kondice, ne/zvládnutí stresu a psychohygienu, rozvoj osobnosti, problematika mezilidských vztahů a sebepoznání, péče o duši, aj. Jedná se o oblasti diskutované z odborné psychologické, ale i spirituální, nebo populárně-naučné či laické perspektivy. Exponovanost lexému *kokoro* v současném Japonsku výrazně reflektuje společenskou situaci a aktuálnost všech jmenovaných témat, která jsou jeho prostřednictvím artikulována (srov. též 4.2), a zároveň i komerční trendy, které se této aktuálnosti snaží využít. Kriticky to reflektují mimo jiné i odborníci ve svých publikacích, např.: 心を商品化する社会—「心のケア」の危うさを問う (č. *Společnost, která dělá z kokoro [lidské duše] zboží – o nebezpečnosti „kokoro no kea [péče o kokoro]“*) od klinické psycholožky Ozawa Makiko a myslitele Nakadžimy

Hirokazua z roku 2004. Slovo *kokoro* zastřešující celé téma bývá v daných kontextech zapojováno i spolu s lexémy *karada* (体) nebo *mi* (身, obojí č. *tělo*) s důrazem na kompletnost lidské bytosti. *Kokoro* je přitom k tělu přirovnáváno – nemoci a zranění mohou postihnout nejen fyzické tělo, ale i *kokoro* (duše), nebo unavit se člověk může nejen fyzicky, ale i psychicky (*kokoro*), nebo také, že člověk má pečovat nejen o tělo, ale i o *kokoro*, atd., protože se jedná o dvě interagující součásti jednoho celku (více viz níže).

Prostřednictvím lexému *kokoro* (jeho významů a konotací) bývá daný obsah také tematizován, a tak se s ním hojně setkáváme i v názvech. Jedná se o názvy bezpočtu knih, které pojednávají o výše uvedených tématech ze všech zmíněných perspektiv, dále v názvech klinik a léčebných zařízení, ale také projektů. Konkrétně se *kokoro* frekventovaně objevuje zejména v názvech klinik a ambulancí psychologické, psychiatrické a psychosomatické medicíny, v nichž je poskytována diagnostika a léčba duševních onemocnění a poruch, i psychoterapie. Název těchto zdravotnických zařízení je zpravidla tvořen spojením lexému *kokoro* s přejatým substantivem *kurinikku* (něm. *Klinik*, angl. *clinic*)²⁵¹ jako *こころクリニック* či *こころのクリニック* (*kokoro (no) kurinikku*, dosl. *ordinace (pro) kokoro*, č. např. *ordinace pro duši*) a případně doplněn, například místopisným názvem podle lokace daného zařízení²⁵². Slovo *kokoro* v daném kontextu figuruje jako eufemismus nahrazující formální sinojaponské označení *seišin* (精神, č. *psychika*; viz též 2.3.1), ze kterého jsou odvozeny další termíny jako např.: *seišinka* (精神科, č. *psychiatrie*), *seišinka'i* (精神科医, č. *psychiatr*) aj. – srov. též s neformálním (familiárnějším) označením psychologů a psychiatrů za *kokoro no senmonka* (心の専門家, č. *odborník na kokoro*). Výrazem *kokoro* je v těchto názvech zastřešeno, že se jedná o ambulance nebo kliniky, kde se věnují péči o lidskou psychiku. Jedná se přitom o stylisticky laskavé označení, které navozuje dojem blízkosti a danou

²⁵¹ Přejatý lexém *kurinikku* je v japonštině běžnou součástí názvů zdravotnických zařízení menšího rozsahu, než jsou nemocnice (j. 病院, *bjóin*). V češtině se s označením *clinic* nebo *klinika* u privátních poskytovatelů zdravotní péče setkáváme již také, příp. by mu v českém prostředí odpovídala i označení *ordinace*, *poliklinika* či *centrum*.

²⁵² Konkrétně viz např.: *こころクリニック* <http://www.cocolo.or.jp/>; *こころクリニック* <http://kokoro.life.coocan.jp/>; *こころクリニック船橋* <http://www.kokoro-clinic.jp/>; *こころクリニック日本橋* <https://www.ikokoro.net/>; *越谷こころクリニック* <https://koshigaya-kokoro.com/>; *和こころクリニック* <https://wacocoro-clinic.jp/>; *きょうこころのクリニック* <https://www.kyoclinic.jp/>; aj. (vše cit. 23. 6. 2020).

oblast veřejnosti i pacientům zpřístupňuje, jaksi ji „polidšťuje“ (oproti formálnímu sinojaponskému označení *seišinka* ad.).

Lexém *kokoro* je však exponován také v názvech zdravotnických zařízení poskytujících služby i v jiných medicínských oborech, v nichž již neodkazuje na skutečnost, že jde o obor zabývající se lidskou psychikou. Často například v názvech stomatologických ordinací, v nichž se pojí se sinojaponskou složeninou *šika* (č. *stomatologie*) a přejatým substantivem *kurinikku* (č. *klinika*) do finální podoby *こころ歯科* (*kokoro šika*, dosl. *stomatologie kokoro*), nebo *こころ歯科クリニック* (*kokoro šika kurinikku*, dosl. *stomatologická klinika kokoro*), případně je opět zpřesněn například místopisným názvem²⁵³. *Kokoro* zapojené v názvech stomatologických ordinací je ve firemní filosofii a sloganech daných pracovišť dáváno do souvislosti s dvěma záležitostmi – s přístupem personálu a s pocity pacientů. Deklarována je snaha personálu pečovat o chrup klientů pečlivě, starostlivě a s láskou (j. 心を込める, *kokoro o komeru*, č. *dát do něčeho srdce* – viz frazém E15 v 3.2.4; j. 心がける, *kokorogakeru*, č. *svědomitě usilovat, snažit se* – viz kompozitum K-V_S11 v 3.1.1.2), ve vztahu k pacientovi je zdůrazňována také důvěra (j. 信頼, *šinrai*), empatie (j. 思いやりの心, *omoiyari no kokoro*, dosl. *ohleduplné kokoro*; tuto kolokaci viz též v 4.2) a důsledná komunikace spočívající mimo jiné i v trpělivém podání vysvětlení tak, aby se pacient cítil dobře, nabyl důvěry, neměl obavy a nebál se podstoupit ošetření. Konkrétně například stomatologická ordinace *こころ歯科クリニック* (č. *Stomatologická klinika kokoro*) ve městě Ócu v prefektuře Šiga na svých stránkách uvádí jako své motto „痛くなく・やさしく・ていねいに“ (č. *bezbolestně, laskavě, pečlivě*) a slogan „患者さんの気持ちを第一に“ (č. *pocity našich pacientů jsou pro nás na prvním místě*)²⁵⁴. Doplňme ještě konkrétní příklad ze stránek stomatologického pracoviště *こころ歯科クリニック* (č. *Stomatologická klinika kokoro*) ve městě Sapporo, který pozici

²⁵³ Konkrétně viz např.: *こころ歯科クリニック* <https://kokoroshika.jp/>; *こころ歯科クリニック* <http://www.cocorodent.jp/>; *こころ歯科クリニック* <http://www.cocoro-dental.jp/>; *こころ歯科クリニック* <http://www.cocoro-shika.com/>; *こころ歯科クリニック* <https://www.kokoroshika.com/>; *こころ歯科* <http://kokoro-dc.net/index.html>; *こころ歯科クリニック* <http://www.kokoro-dental.com/>; *こころ歯科* <http://cocolo-dental.com/index.html>; *こころ歯科クリニック* <https://www.cocoro-dental-clinic.com/>; aj. (vše cit. 28. 6. 2020).

²⁵⁴ Webové stránky *こころ歯科クリニック* (*Kokoro šika kurinikku*) v Ócu (pref. Šiga): <https://www.cocoro-dental-clinic.com/> (cit. 28. 6. 2020).

analyzovaného lexému v této oblasti výstižně shrnuje. Stránky jsou graficky doplněny pozadím modrého nebe s bílými mráčky srdcového tvaru, fotkou pravé a levé ruky spojených do tvaru srdce namířených k nebi a navíc zasazenými do obrysů oblého srdcového tvaru. V sekci „naše zásady při diagnostice a léčbě (診療方針)“ jsou čtyři konkrétní zásady uvedeny následujícím textem prostoupeným lexémem *kokoro*:²⁵⁵

来院される方のこころに残る歯科でありたい。

こころを一つにして こころある診療を こころ掛けると こころに決めた

こころ優しいスタッフが従事する こころ歯科

そんなこころを持ち続け 常にこころを込めた対応で こころの繋がりを求める

こころ豊かで こころの温まるクリニック

こころ歯科クリニック²⁵⁶

Chceme být stomatologii, jež na lidi zapůsobí a utkví jim v paměti

Stomatologie s duší, kde se Vám věnuje personál se srdcem na dlani,

který je vnitřně odhodlán jako jeden tým vždy svědomitě poskytovat ohleduplnou stomatologickou péči.

Stomatologická klinika Kokoro

je klinika s velkodušností a vřelostí,

kde si popsaný přístup zachováváme, neustále ke klientům přistupujeme s největší pečlivostí, a kde

klademe důraz na vzájemné porozumění klienta a personálu.

Kromě výše diskutovaných medicínských oblastí se lexém *kokoro* objevuje i v názvech dalších zdravotnických pracovišť se stejným akcentem na pocity pacienta a přístup personálu, jakož i na efekt citlivě provedené léčby, která pacientovi přináší úlevu od bolesti, radost a úsměv na tváři (v prezentacích jednotlivých zdravotnických zařízení i v dalších oblastech zapojení *kokoro* je mimo jiné nápadně výrazně uplatňováno i substantivum *egao*, 笑顔, č. *úsměv, usměvavá tvář*). Konkrétně se dále jedná například o názvy chiropraktických, ortopedických a rehabilitačních zařízení, v nichž se lexém *kokoro* spojuje se sinojaponskými složeninami *seikocu'in* (整骨院) nebo *sekkocu'in* (接骨院), obě č. *chiropraktická ordinace, fyzioterapeutická ordinace*, příp. s označením *seitai'in* (整体院), do výsledných こころ整骨院 (*kokoro seikocu'in*),

²⁵⁵ Zpravidla se jedná o ustálená spojení analyzovaná již v kap. 3, proto je zde již blíže nerozebíráme a doslovný překlad vynecháváme. Lexém *kokoro* a jeho kolokace v originálním textu i jim odpovídající pasáže v našem českém překladu zvýrazňujeme podtržením.

²⁵⁶ Webové stránky こころ 歯科クリニック (*Kokoro šika kurinikku*) v Sapporu: <https://kokoroshika.jp/info.html> (cit. 28. 6. 2020).

こころ接骨院 (*kokoro sekkocu'in*) a こころ整体院 (*kokoro seitai'in*), případně opět doplněných příslušným místopisným názvem, aj. Poutavý, laskavý název tvořený libozvučným *kokoro* a vše, co je jeho prostřednictvím deklarováno (zde zejm. lidský přístup a pocity pacienta), nahlížíme i jako součást reklamní strategie daných zdravotnických pracovišť, jak zaujmout, zalíbit se a přilákat pacienty, a obstát tak v konkurenčním prostředí zdravotního businessu.

Mimo rámeček zdravotnického prostředí jsme *kokoro* v názvu poskytovatelů služeb a v jejich propagačních textech, ale i v obecně informačních textech zaznamenali hojně i v oblasti pohřebnictví – i v tomto kontextu je slovem *kokoro* manifestován citlivý, pokorný, ohleduplný, oddaný a pečlivý přístup personálu při organizaci a zajištění pohřbu a zacházení se zemřelým, ale i citlivost celého tématu a obtížné životní situace.²⁵⁷ Dále se zkoumané slovo typicky objevuje v názvech poskytovatelů péče²⁵⁸ nebo v názvech produktů, u kterých výrobce deklaruje, že jsou pro zákazníka vyráběny nebo v případě plodin pěstovány s veškerou pečlivostí a láskou²⁵⁹.

V analyzovaných textech, kde je pojednáváno o duševním zdraví, psychické kondici a o jejich péči, jsme lexém *kokoro* opakovaně zaznamenali v následujících spojeních, která jsou doložena i v korpusech BCCWJ²⁶⁰ a TWC²⁶¹. Prvních osm slovních spojení pojmenovává nežádoucí a negativně hodnocené duševní stavy.

²⁵⁷ Četné doklady jsou k dispozici i na internetu. Viz např. stránky pohřební společnosti *Kokoro* (葬儀社 ころ) ve městě Aomori <http://www.noukan-kokoro.ecnet.jp/index.html>; webové informační stránky k pohřbům 贈る葬儀ころ (*Okuru sógi Kokoro*) <https://sougicocoro.com/> (cit. 8. 8. 2020), aj.

²⁵⁸ Lexém jsme zaznamenali například i v názvu salonu a obchodu pro chovatele králíků ve městě Takasago v prefektuře Hjógo, který poskytuje všestrannou péči o králíky a provozuje i internetový obchod (<https://www.kokousa.com/>, cit. 9. 8. 2020). Je pojmenován ココロのおうち (*Kokoro no o-uči*, dosl. domov pro kokoro).

²⁵⁹ Jako konkrétní příklad můžeme zmínit nepranou rýži pojmenovanou *Kokoro* (心) distribuovanou například přes internetový obchod s rýží *Beikokukan* (米穀館). V jejím propagačním materiálu (dostupný z https://item.rakuten.co.jp/beikokukan/kokoro_10/) se uvádí, že pěstitelé při jejím pěstování doslova vydávají celé své *kokoro* (j. *kokoro o cukusu* – viz frazém E3 v 3.2.4) a že jde o produkt, za který ručí (cit. 17. 7. 2020).

²⁶⁰ Přes vyhledávací nástroj Čúnagon (<https://chunagon.ninjal.ac.jp>), cit. 3. 7. 2020.

²⁶¹ Přes vyhledávací nástroj NINJAL-LWP for TWC (<http://nlt.tsukuba.lagoinst.info/>), cit. 3. 7. 2020.

1.	心の病 心の病気	<i>kokoro no jamai</i> <i>kokoro o bjóki</i>	psychické onemocnění, psychická nemoc (dosl. <i>onemocnění/nemoc kokoro</i>)
2.	心の傷	<i>kokoro no kizu</i>	šrám na duši (dosl. <i>zranění (na) kokoro</i>)
3.	心の風邪	<i>kokoro no kaze</i>	deprese (dosl. <i>nastydnutí / chřipka kokoro</i>)
4.	心の問題	<i>kokoro no mondai</i>	psychický problém(y) (dosl. <i>problém kokoro</i>)
5.	心の痛み	<i>kokoro no itami</i>	psychická/duševní bolest (dosl. <i>bolest kokoro</i>)
6.	心の悩み	<i>kokoro no najami</i>	psychické trápení (dosl. <i>trápení kokoro</i>)
7.	心が揺れる 心の揺れ	<i>kokoro ga jureru</i> <i>kokoro no jure</i>	zažívat psychické výkyvy (dosl. <i>kokoro se houpe / hází sebou</i>) emoční labilita, výkyvy (dosl. <i>houpání / nestabilita kokoro</i>)
8.	心の疲れ/ 疲労	<i>kokoro no</i> <i>cukare/hiró</i>	psychická únava (dosl. <i>únava kokoro</i>)
	疲れた心	<i>cukareta kokoro</i>	unavená duše (dosl. <i>unavené kokoro</i>)
	心が疲れる	<i>kokoro ga cukareru</i>	psychicky se unavit/vyčerpat (dosl. <i>kokoro se unaví</i>)

Naopak k psychickému zdraví, péči o duši, zlepšení psychického stavu, atd. je v analyzovaných textech odkazováno pomocí spojení:

9.	心の健康	<i>kokoro no kenkó</i>	duševní zdraví (dosl. <i>zdraví kokoro</i>)
10.	心の支え	<i>kokoro no sasae</i>	psychická opora (dosl. <i>opora kokoro</i>)
11.	心のケア	<i>kokoro no kea</i>	péče o psychiku (dosl. <i>péče o kokoro</i>)
12.	心の安らぎ	<i>kokoro no jasuragi</i>	psychická úleva, pokoj/klid duše (dosl. <i>klid kokoro</i>)
	心 (が) 安らぐ	<i>kokoro (ga) jasuragu</i>	upokojit duši (dosl. <i>upokojit kokoro</i>)
13.	心の癒し	<i>kokoro no ijaši</i>	útěcha pro duši (dosl. <i>útěcha kokoro</i>)
	心を癒す	<i>kokoro o ijasu</i>	udělat dobře na duši (dosl. <i>léčit / hýčkat kokoro</i>)
	心が癒される	<i>kokoro ga ijasareru</i>	být pohýčkán/ukonejšěn na duši (dosl. <i>kokoro je něčím vyléčeno</i>)
	心の傷を癒す	<i>kokoro no kizu o ijasu</i>	zahojit šrám na duši (dosl. <i>zahojit jizvu/zranění na kokoro</i>)
	心の疲れを癒す	<i>kokoro no cukare o ijasu</i>	odbourat psychickou únavu (dosl. <i>zahojit/vyléčit únavu kokoro</i>)
14.	心の慰め	<i>kokoro no nagusame</i>	útěcha/pohlazení pro duši (dosl. <i>útěcha kokoro</i>)
	心を慰める	<i>kokoro o nagusameru</i>	utěšit/konejšit duši (dosl. <i>utěšit kokoro</i>)
15.	心を和ませる	<i>kokoro o nagomaseru</i>	upokojit duši (dosl. <i>upokojit kokoro</i>)
	心が (ほっと) 和む	<i>kokoro ga (hotto) nagomu</i>	duše/myšl se upokojí (dosl. <i>kokoro se harmonizuje</i>)

Kromě výše uvedených frekventovaných kolokací se setkáváme s dalším zapojením lexému *kokoro* zejména v textech i názvech projektů zacílených na zlepšení nebo posílení duševního zdraví a kondice dětí a dospělých, kteří zažili nějakou psychicky zatěžující, traumatizující událost (v japonském kontextu se jedná také o živelné pohromy, např. ničivé zemětřesení), nebo se potýkají s onkologickým onemocněním, dále osamělých seniorů, osob pod neustálým pracovním stresem, atp. V tomto kontextu je v současnosti zvláště exponované slovní spojení 心のケア (č. 11

ve výpisu kolokací výše, viz též název knihy zmíněné v úvodu této části) složené z lexému *kokoro* a substantiva *kea* přejatého z angličtiny (*care*), a také 心の回復 (*kokoro no kaifuku*, dosl. *vyléčení/obnova kokoro*)²⁶². Mezi projekty zacílené na podporu duševního zdraví u pracujících osob se řadí portál pojmenovaný 心の耳 (*Kokoro no mimi*, dosl. *Ucho/uši (pro) kokoro*), který je provozován pod záštitou japonského Ministerstva zdraví, práce a sociálních věcí (厚生労働省).²⁶³ Jedná se o kreativní, systémově nefixované spojení, u kterého se lze domnívat, že se odvíjí od větné fráze *kokoro ni mimi o katamukeru* (心に耳を傾ける, č. *naslouchat (něčí) duši*) s cílem avizovat návštěvníkům portálu, že tam bude jejich duševním problémům nasloucháno.

V souvislosti s populárními tématy, jako je duševní očista, psychohygienu atp., se lexém *kokoro* dále objevuje také v reklamních materiálech podniků typicky zaměřených na relaxaci, jako jsou například ubytovací zařízení v tradičním japonském stylu spojená s přírodními termálními prameny (též lázně *onsen*). V propagačních materiálech těchto míst, která jsou zpravidla lokalizována v krásné čisté přírodě a která si Japonci spojují s pozastavením a odpočinkem od pracovního stresu i ruchu velkoměst, se lexémem *kokoro* v příslušných kolokacích odkazuje zejména k očištění duše, zbavení se stresu a psychické únavy. I v těchto textech se slovo *kokoro* často uplatňuje spolu s výrazy *karada* nebo *mi* (č. *tělo*) – podniky zákazníci lákají k odpočinku těla i ducha. Mezi často zaznamenané kolokace v tomto kontextu patří například č. 8, 12 a 13 z výše uvedeného výčtu. Konkrétní příklad užití můžeme citovat z webových stránek penzionu

²⁶² Obnova psychického stavu dětí a návrat úsměvu na jejich tváře jakožto cíl zastřešený souslovím 心の回復 jsou reflektovány například v oficiálním projektu スポーツこころのプロジェクト (dosl. *Sportovní projekt pro kokoro*). Tento projekt má za cíl podpořit prostřednictvím sportu děti ze šesti prefektur severovýchodního Japonska, které byly v r. 2011 postiženy ničivým zemětřesením a následnou vlnou cunami. Projekt a s ním související aktivity – spočívající například v návštěvách japonských olympioniků v základních školách dané oblasti a v pořádání nejrůznějších sportovních aktivit – zastřešují a realizují 4 významné japonské sportovní asociace vč. Japonského olympijského výboru nebo Japonské fotbalové asociace. Webové stránky projektu <http://www.sports-kokoro.jp/pc> (cit. 1. 7. 2020).

²⁶³ Cílem projektu je v rámci opatření pro zachování duševního zdraví na pracovištích a zabránění pracovního přetížení vč. prevence sebevražd zapříčiněných přílišným pracovním zatížením zajistit dostatečnou informovanost zaměstnavatelů, zaměstnanců, kteří se potýkají s psychickými problémy nejrůznějšího charakteru, i jejich rodin. Portál poskytuje praktické informace i kontakty na poradenská místa. Portál 心の耳 (*Kokoro no mimi*) <https://kokoro.mhlw.go.jp/> (cit. 27. 6. 2020).

termálních pramenů Kamisuwa Onsen Šin'ju (上諏訪温泉 しんゆ) nacházejícího se v prefektuře Nagano. Jedná se o slova prezidenta společnosti Janagisawy Jukiterua²⁶⁴ (podtržení TN).

"心も体も癒され美しくなる温泉" „*Kokoro mo karada mo ijasare ucukušiku naru onsen*“
どこにでもある言い回しだが、 *Doko ni demo aru iimawaši da ga,*
この温泉こそ似合う言葉だと本当に思 *kono onsen koso niau kotoba da to hontó ni omou.*
う。

č. „Lázně, ve kterých se Vám dostane pohlazení po těle i na duši a ve kterých zkrásníte.“

To je charakteristika, na kterou narazíte všude možně,

Ale já jsem přesvědčen, že jde o slova, která sluší právě našim termálním lázním.

Další četné doklady zkoumaného lexému ve stejném diskursu nacházíme v psané publicistice, zejména v textech společenských časopisů zacílených na ženy. Reprezentativní ukázkou jsou například internetové stránky s názvem „icotto 心みちるたび“²⁶⁵ (č. např. *Cesty za duševním uspokojením*, dosl. *Cesty za naplněním kokoro*) určené pro ženy. Obsah tohoto serveru tvoří články, v nichž jsou velmi poutavou formou ženské cílové skupině prezentovány tematicky zaměřené tipy na výlety a rekreační i jiné typy pobytů po Japonsku. Články i jejich názvy jsou na tomto serveru i jiných serverech a v časopisech podobného zaměření lexémem *kokoro* v nejrůznějších vazbách nabitě. Kromě frazeologických spojení se v nich setkáváme i s mnoha dalšími kolokacemi zkoumaného japonského slova, které jsou populární a frekventované i v dalších textech obdobného obsahu. Výraz *kokoro* se v nich pojí také s módními a populárními přejatými slovy, jako je např. *detokusu* (デトックス, č. detoxikace) nebo *rifureššu* (リフレッシュ, z angl. *refresh*, č. *osvěžit, obnovit*), nebo je celá kolokace významově dokreslena vhodným mimetickým výrazem (viz níže č. 23, 26, 27, 29). Vyjma již výše uvedených kolokací se konkrétně jedná zejména o tyto:

²⁶⁴ Web. stránky *Kamisuwa Onsen Šin'ju* 上諏訪温泉しんゆ (<https://www.kamisuwa-shinyu.com/spa/>), cit. 18. 5. 2020.

²⁶⁵ Webové stránky *icotto* 心みちるたび (<https://icotto.jp/>), cit. 3. 7. 2020.

16.	(静かに) 心を休める	<i>(šizuka ni) kokoro o jasumeru</i>	nechat psychiku (v klidu) odpočinout (dosl. <i>nechat kokoro odpočinout</i>)
17.	心のリフレッシュ	<i>kokoro no rifureššu</i>	osvěžení ducha (dosl. <i>osvěžení kokoro</i>)
	心をリフレッシュする	<i>kokoro o rifureššu suru</i>	osvěžit na duchu, psychicky vzpružit / pookřát (dosl. <i>osvěžit kokoro</i>)
18.	心のデトックス	<i>kokoro no detokkusu</i>	detoxikace psychiky (dosl. <i>detoxikace kokoro</i>)
	心をデトックスする	<i>kokoro o detokkusu suru</i>	detoxikovat psychiku/duši (dosl. <i>detoxikovat kokoro</i>)
19.	心の栄養	<i>kokoro no eijó</i>	živiny/výživa pro duši/psychiku (dosl. <i>živiny pro kokoro</i>)
	心に栄養を与える	<i>kokoro ni eijó o ataeru</i>	doplnit duši živiny / vyživit psychiku (dosl. <i>poskytnout kokoro živiny</i>)
20.	心の空気を入れ替える	<i>kokoro no kúki o irekaeru</i>	vyčistit si hlavu (dosl. <i>vyměnit vzduch v kokoro</i>)
21.	(乾いた) 心を潤す	<i>(kawaita) kokoro o uruosu</i>	svlažit vyprahlou duši (dosl. <i>hydratovat (vyschlé) kokoro</i>)
	(疲れた) 心に潤いを与える	<i>cukareta kokoro ni uruoi o ataeru</i>	osvěžit unavenou duši (dosl. <i>poskytnout (unavenému) kokoro vláhu</i>)
	心の潤いを取り戻す	<i>kokoro no uruoi o torimodosu</i>	získat zpět psychickou svěžest (dosl. <i>obnovit vláhu kokoro</i>)
22.	心が満ちる	<i>kokoro ga mičiru</i>	pocitově/duševně naplnit, uspokojit (dosl. <i>naplnit kokoro</i>)
23.	心が (スッキリ / フット) 軽くなる	<i>kokoro ga (sukkiri / futto) karuku naru</i>	začít být člověku lehký na duši / psychicky se člověku odlehčit (dosl. <i>kokoro se stane příjemně lehkým</i>)
24.	心が元気になる	<i>kokoro ga genki ni naru</i>	být pozvednut na duchu (dosl. <i>kokoro je rozveseleno</i>)
	心を元気にする	<i>kokoro o genki ni suru</i>	pozvednout člověka na duchu (dosl. <i>rozveselit kokoro</i>)
25.	心が清らかになる	<i>kokoro ga kijoraka ni naru</i>	duše/hlava se člověku vyčistí (dosl. <i>kokoro se očistí</i>)
26.	心を (パッと) 明るくする	<i>kokoro o (patto) akaruku suru</i>	zlepšit/zvednout náladu, psychicky vzpružit (dosl. <i>rozveselit kokoro</i>)
27.	心が (ほっと) ほどける	<i>kokoro ga (hotto) hodokeru</i>	psychicky se uvolnit (dosl. <i>kokoro se povolí</i>)
28.	心をゆるめる	<i>kokoro o jurumeru</i>	uvolnit psychické napětí (dosl. <i>uvolnit kokoro</i>)
	心がゆるむ	<i>kokoro ga jurumu</i>	psychické napětí se uvolní (dosl. <i>kokoro se uvolní</i>)
29.	(疲れた) 心が (ほっこり) ほぐれる	<i>cukareta kokoro ga hokkori hogureru</i>	být pocitově upokojen / psychická únava se zmírní (dosl. <i>unavené kokoro se uvolní</i>)
30.	心がざわつく	<i>kokoro ga zawacuku</i>	být vnitřně neklidný / rozrušený (dosl. <i>kokoro je hlučné/neklidné/rozhozené</i>)
	ざわついた心が整う	<i>zawacuita kokoro ga totonou</i>	rozhozená psychika se harmonizuje (dosl. <i>neklidné kokoro se upokojí</i>)

Jednotlivá spojení se nejčastěji tematicky odvíjí od psychické únavy a v nejrůznějších obměnách pojmenovávají stavy, kdy se takové únavy a stresu člověk zbavuje a znovunabývá psychické pohody. Psychická únava, stres, přetažení

a vyčerpání jsou uchopovány jako unavené (viz i výše), vyschlé/vysušené, těžké, ztuhlé, nevyživené nebo znečištěné kokoro, které je prostřednictvím pobytu v přírodě, relaxace u moře, návštěvy buddhistických chrámů a zenových zahrad, meditace, kontaktu se zvířaty nebo aktivního odpočinku, sportovních aktivit, atp., možné nechat odpočinout, rozveselit (rozzářit), zavlažit/hydratovat, odlehčit, uvolnit, vyživit nebo očistit. Cílové oblasti jsou konceptualizovány na základě zkušenosti člověka s konkréty (např. opozice těžký – lehký, vysušený – hydratovaný, tmavý – světlý). Samo kokoro je nadále uchopováno jako prostor (č. 20, 22, 26), jako entita (č. 23, 25) a je i personifikováno (č. 24). Zároveň je nahlíženo na základě zažité zkušenosti člověka s tělem, k němuž je v analyzovaných člancích přirovnáváno nebo je s ním řazeno na roveň (srov. např. 心身が疲れる – dosl. *kokoro a tělo se unaví*, 心と体をリフレッシュする – č. *osvěžit kokoro a tělo*, 心も体もスッキリ軽くなる – č. *i kokoro i tělo se příjemně odlehčí*, 心と体に栄養を与える – dosl. *podat kokoro a tělu živiny*, aj.). Mnoho z komentovaných stavů a způsobů nápravy (např. doplnění živin, hydratace, osvěžení, odpočinek, detoxikace, uvolnění) je připisováno primárně tělu nebo přímo člověku – člověk, jeho tělo a kokoro tak tvoří propojený celek nabývající v perspektivě mluvčích obdobných vlastností a sdílející stejné potřeby.

S některými z výše uvedených kolokací (např. č. 13, 14, 15, 27) se setkáváme i v propagačních materiálech takových obchodních artiklů, jejichž výrobci zákazníkům avizují, že během užití nebo konzumace daného produktu se má člověku dostat obdobných účinků (uvolnění, pozastavení, relaxování, získání úsměvu na tváři, aj.). Typicky je tomu tak například v souvislosti s kvalitními japonskými sladkostmi, čajem, atd. *Kokoro* se objevuje také v názvech výrobků, v nichž je spojováno s příjemnými pocity, relaxací, radostí. S pojmenováním *Kokoro* u zboží jsme se však setkali například i u nábytku²⁶⁶, zvonku²⁶⁷, (obřadních) vonných tyčinek, masážního mýdla, nebo

²⁶⁶ Jako příklad můžeme uvést výškově nastavitelné křesílko pro dospělé pojmenované *こころ (Kokoro)*, u kterého je zákazníkům slibováno, že je pohodlné a že se z něj dobře vstává a uživateli přinese úsměv na tváři. (prezentace výrobku je dostupná např. na stránkách internetového obchodu エムール: <https://www.emoor.jp/fs/emoor/su-tfc1404>). Stejně jméno nese i nábytková řada pro relaxaci těla i ducha od japonského výrobce Jagiken (orig. 株式会社 八木研), určená zejména pro ubytovací zařízení v tradičním japonském stylu: https://relax-kagu.com/products/list?category_id=25; <https://yagiken.co.jp/topics/post-640/> (cit. 2. 8. 2020).

i sukulentu. Na základě zkoumaných výskytů lze konstatovat, že typicky (ale nikoliv výhradně) se objevuje v názvech výrobků spjatých s japonským prostředím a domácí tradicí, v nichž se kromě příslušné sémantické motivace pro výběr daného slova tradičně setkáváme i s motivací stylisticko-pragmatickou, protože užívána v nich bývají právě původní a zpravidla i poetická domácí japonská slova nosného obsahu (viz též níže oddíl II.).

Z bezpočtu dalších užití slova *kokoro* zaznamenaných v kreativních textech závěrem této části zmíníme tři příklady.²⁶⁸ První je z reklamy Japonské pošty, druhý z projektu automobilky Toyota a poslední z označení ekologických obalů vyráběných společnostmi Kiracs. Pro reklamu Japonské pošty (郵便局・日本郵便) z r. 2011 na novoročenky a jejich garantované včasné doručení vymysleli reklamní textaři následující text: 年賀状を一枚一枚書きながら、一人一人を思っている。人の心が、年の初めに届く国。²⁶⁹ (č. *Při psaní každé jedné novoročenky myslíme na každého jednoho člověka. Země, kde se na začátku roku doručují lidská srdce.*). V originální verzi je lexém *kokoro* zapojen v druhé větě, v níž se doslova uvádí, že „na začátku roku je doručováno kokoro člověka“. Při interpretaci je třeba vycházet z obsahu sdělovaného první větou, která značí, že když člověk píše novoročenky adresované konkrétním osobám, tak na ně myslí (nejsou mu lhostejné), novoročenky píše pečlivě a s láskou – spolu s novoročenkou je tedy adresátům doručována a zprostředkována zejména tato (dobro)srdečnost odesílatele, novoročenky jsou jejím nositelem. Stejný tvůrčí tým navrhl pro Japonskou poštu slogan pro propagaci novoročenek již i dříve. Zněl: 一月一日の、あなたの心の中にいたいから。²⁷⁰ (č. *Neboť chci být prvního*

²⁶⁷ Jedná se o tradiční zvonek, který se rozeznívá úderem dřevěné paličky a slouží zejména k náboženským buddhistickým účelům. Jeden z modelů, který vyrábí společnost Jamaguči Kjúdžó (orig. 株式会社 山口久乗), je pojmenován *こころりん* (*Kokororin*, dosl. „kokoro + zvonek“) s tím, že jeho zvuk člověku přináší upokojení; (<https://www.kyujo-orin.com/products/detail/kokororin.html>), cit. 2. 8. 2020.

²⁶⁸ K zapojení lexému *kokoro* v moderní popularizující literatuře o zdraví nebo v komerčních textech vč. dalších příkladů viz též Occhi, 2008, s. 202–203.

²⁶⁹ Reklama vysílaná v japonské televizi v prosinci 2011 a distribuovaná i na reklamních letáčích. Slogan je dostupný i v přehledu realizované práce na osobních stránkách jednoho z tvůrců (Okamoto Kin'ja) <http://okakin.jp/works/2242> (cit. 7. 8. 2020).

²⁷⁰ Osobní webové stránky reklamního textaře Okamota Kin'ji: <http://okakin.jp/works/2234> (cit. 23. 7. 2020).

ledna ve tvém srdci.) Doslova se v něm uvádí „*chci být ve tvém kokoro*“; v televizní reklamě vystupovala žena, která s láskou ručně psala novoročenku a poté ji jela na kole vhodit do poštovní schránky. V uvedeném sloganu je odkazováno k přání odesílatele novoročenky, aby si na něj adresát vzpomněl – právě novoročenka má obě osoby a jejich vzájemnost propojit.

Automobilka Toyota, která se stala oficiálním celosvětovým partnerem Mezinárodního olympijského výboru a Mezinárodního paralympijského výboru, vyvíjí mnoho veřejných aktivit pro propagaci sportu a v květnu 2016 spustila v souvislosti s nadcházejícími letními olympijskými a paralympijskými hrami Tokio 2020 projekt nazvaný WHAT WOWS YOU. この世界のすべての心に WOW をつくろう。(Kono sekai no subete no kokoro ni WOW o cukuró.; dosl. WHAT WOWS YOU. Vytvořme ve všech kokoro na tomto světě WOW.). Pozice lexému *kokoro* v textech této kampaně, podobně jako v některých jiných textech komerční sféry, v jistých aspektech – zejm. ve výrazné manifestaci emocionálního profilu pojmu – evokuje západní koncept SRDCE, a vede k tomu i vizuální stránka věci²⁷¹ (viz též výše). V názvu projektu i v textu jeho vize tvůrci klíčovým způsobem zapojili japonský lexém *kokoro*²⁷² a frazém *kokoro o ugokasu* (dosl. *rozpohybovat kokoro*)²⁷³ a kreativně je propojili s anglickým slovem *wow*. Základní myšlenka projektu vychází z přesvědčení, že *kokoro* je něco, co mají všichni lidé na celém světě bez ohledu na odlišné jazyky, rasy, historii a životní prostředí, a že jej lze rozpohybovat všemožnými způsoby a směry. Uvedený projekt byl rozvíjen ve třech hlavních oblastech (sport, společnost a technologie) s cílem vzbuzovat v lidech emoce a přinášet jim potěšení a nadšení, atp., což bylo ve sloganu a vizi²⁷⁴

²⁷¹ Na oficiálních webových stránkách tohoto projektu společnosti Toyota se při načítání obsahu zobrazilo množství slov WOW napsaných v různých velikostech, sklonech, stylech a pastelových barvách, která byla úhledně srovnána do tvaru srdce.

²⁷² Např. namísto slova ハート přejatého z angl. *heart*, které je na rozdíl od *kokoro* se srdíčky a srdcovým tvarem běžně spojováno, avšak sémanticky se v japonštině stále pojí spíše hlavně se zamilovaností, romantikou a láskou (viz též 2.3.1).

²⁷³ Viz frazém E28 – *kokoro o ugokasu* (心を動かす) v 3.2.4.

²⁷⁴ Originální znění vize prezentované na webových stránkách uvedeného projektu společnosti Toyota (ofic. トヨタ自動車株式会社) zní: TOYOTA は、 / 世界中の人たちの心のなかに WOW をつくる。 / 言葉も人種も歴史も環境も違っていても / 全ての人に心は共通する。 / その心を動かそう。 / 考えうるあらゆる角度から、 / 実現できるあらゆる方法で。 / その心の動きを私たちは WOW と呼ぶ。 / その WOW が、新しい道を作り出す原動力になる。 / そう信じている。 /

projektu formulováno slovy *vytvoříme v (lidských) kokoro WOW* (j. 心のなかに WOW をつくる, *kokoro no naka ni WOW o cukuru*) a *rozpohybujeme (lidská) kokoro* (j. 心を動かそう, *kokoro o ugokasó*). Ve vizi se dále konstatuje, že anglickým výrazem *WOW* společnost označuje právě tento pohyb/hnutí (v) kokoro (j. 心の動き, *kokoro no ugoki*) a že se toto *WOW* vyvolané v lidech (v jejich kokoro) má jistojistě stát hybnou silou pro budování nové cesty vstříc úžasné budoucnosti. Potvrzuje se zde uchopování kokoro jako prostoru, v němž se uskutečňuje prožívání člověka, a zároveň jako entity, kterou je možné uvést do pohybu působením na ni zvnějšku s tím, že takový její pohyb následně vybudí člověka jakožto jejího nositele k nějaké akci.

Jako poslední ukázkou uvádíme výraz エコ・ゴコロ (*eko-gokoro*), který je uveden na ekologických obalech vyráběných společnostmi Kiracs (ofic. 株式会社キラックス)²⁷⁵. V označení エコ・ゴコロ (dosl. *ekokokoro*, příp. *ekologické kokoro*) složeném ze dvou komponentů: エコ (*eko*), jenž je zkrácením slova エコロジー (*ekorodží*, č. *ekologie*) přejatého z angl. *ecology* a v moderní japonštině frekventovaně funguje stejně jako v jiných jazycích jako předpona s významem „ekologický“, „šetrný k životnímu prostředí“²⁷⁶, a lexému *kokoro* (ve spojení s předponou *eko-* čteným zněle jako *-gokoro*), který je v něm zapojen ve významu „myšlení“/„cítění“. Obal je specifikovaný jako sáček šetrný k životnímu prostředí, který slouží k odnášení čerstvě připravených pokrmů²⁷⁷. Za tímto účelem byly v obchodech dosud k dispozici zejména průhledné celoplastové krabičky, a tak má zákazník nově možnost se rozhodnout, zda zvolí ekologicky nešetrnou plastovou krabičku nebo ekologicky šetrný sáček. Nápadité

2020 が、その先の素晴らしい未来への / 起点になるために。 / WHAT WOWS YOU。 / その心を動かそう。(http://toyota.jp/wows), cit. 6. 8. 2016.

²⁷⁵ Jedná se o jednorázové obdélníkové sáčky, které jsou určeny pro zabalení čerstvě smažených potravin připravovaných a prodávaných v japonských supermarketech, atp., které si zákazníci kupují a z obchodu odnáší. Zadní strana sáčku je z papíru a vrchní strana z průhledné fólie. Na zadní straně je zevnitř natištěn oválný věnec ze zelených listů a v jeho středu je velkým fontem zeleným písmem uveden výraz エコ・ゴコロ a pod ním menším fontem doprovodný text podávající vysvětlení o ekologičnosti obalu. (Viz též online katalog produktů společnosti Kiracs: https://www.kiracs.co.jp/_src/3726/katarogu.pdf?v=1552562598000; cit. 12. 8. 2020).

²⁷⁶ Viz např. složeniny エコカー (*eko-ká*, č. *ekoauto*), エコバッグ (*eko-baggu*, č. *ekotaška*), エコグッズ (*eko-guzzu*, č. *ekozboží*), エコ商品 (*eko-šóhin*, č. *ekovýrobky*), エコアイテム (*eko-aitemu*, č. *eko-věci*), aj.

²⁷⁷ Orig. 環境に優しい持ち帰り用袋です。.

spojení prefixu *eko-* s psychismem *kokoro* v názvu těchto obalů reflektuje celospolečensky aktuální téma ochrany životního prostředí a ekologické zodpovědnosti – v češtině bychom jeho význam mohli přiblížit slovy *ekomyšlení* nebo *ekocítění*.

Ukazuje se, že staré japonské slovo *kokoro* jakožto klíčový výraz odkazující k lidskému nitru a jeho nejrůznějším aspektům je i v moderní japonštině nenahraditelné. Ve veřejném prostoru a komerční sféře je uplatňováno z různých aspektů jeho hutného obsahu, které jsme popsali na základě analýzy dat systémových (3.3). Je ho frekventovaně užíváno zejména v kontextech, ve kterých se pojednává nebo odkazuje k psychickému zdraví a kondici a jejich proměnám i psychické pohodě jednotlivce (KOKORO bytostné, viz 3.3 oddíl V.), ale také v kontextech, kdy je řeč o mezilidských vztazích a o přístupu člověka k druhému (KOKORO projevené, viz 3.3 oddíl V.). Na několika konkrétních příkladech jsme doložili, že zejména v oblasti psychického zdraví a nemoci má užití domácího libozvučného slova *kokoro* potenciál téma lidem zpřístupnit, ale zároveň že je této jeho vlastnosti i umně komerčně využíváno. Vysledovali jsme, že při označování pocitů, psychických stavů a proměn diskutovaných v neodborném diskursu v rámci celospolečensky aktuálního a ruku v ruce s tím i komerčně populárního tématu stres (různého původu), jeho zvládání a znovuzískání psychické pohody je v analyzovaných publicistických a reklamních textech slovo *kokoro* zapojováno v různých systémově nefixovaných kolokacích. Inovativně je v nich spojováno také s efektními přejatými slovy (např. エコ, *eko*; デトックス, *detokusu*; リフレッシュ, *rifureššu*; WOW – viz komentované příklady). Co se týče způsobů konceptualizace *kokoro*, jsou dále rozvíjeny ty, které byly popsány již na základě výskytu *kokoro* v datech systémových (viz 3.3). Ve zkoumaných textech se však výrazně vyjevuje, že rodilí mluvčí o *kokoro* v daných souvislostech uvažují podobně, jako uvažují o těle – přisuzují mu obdobné vlastnosti, potřeby a z nich plynoucí způsoby péče. Zároveň se v názvech, v nichž se objevuje, potvrzuje, že *kokoro* nese kladné konotace a je spojováno s tím, co je příjemné, hřejivé, vlídné, laskavé, atp., ale také domácí, japonské.

II. Kokoro vně člověka

Nyní věnujeme pozornost takovým užitím lexému *kokoro*, kdy je zapojován nikoliv ve vazbě přímo na individuální lidskou bytost, ale kdy je *kokoro* přisuzováno

nějaké abstraktní nebo neživé entitě²⁷⁸. Vysledovali jsme, že k významovým extenzím typicky dochází zejména v kontextech, kdy je pojednáváno o tématech spjatých s tradičním japonským prostředím; mnohem méně příkladů jsme zaznamenali v souvislosti s tím, co není výhradně spojováno s Japonskem.

V komerčních textech a názvech výrobků, knih, atd., se poměrně často setkáváme se spojeními *Nihon/Nippon no kokoro* (日本の心, dosl. *kokoro Japonska, japonské kokoro*, č. *duch Japonska*, ale i *japonské cítění* atd.) či *wagokoro / wa no kokoro* (和ごころ/和の心, dosl. *japonské kokoro*, č. *duch Japonska, japonské cítění*), která jsme zmínili již ve spojitosti s morálně-etickými vlastnostmi a společenskými hodnotami v nich prezentovanými (viz 3.3 a 4.2). Tato okřídlená spojení, která jsou doložena i v korpusu BCCWJ, se však objevují nejen jako zastřešující označení vyzdvihovaných charakterových vlastností a sociálního cítění Japonců, které jsou ostatně zahrnuty i přímo v kolokaci *Nihondžin no kokoro* (日本人の心, dosl. *kokoro Japonců*), ale také ve vztahu k tradiční japonské kultuře, umění a řemeslné výrobě, dále historii nebo estetice – jejich myšlenkovým principům i produktům.

Výše uvedená spojení i samotný lexém *kokoro* jsme zaznamenali konkrétně v publicistických textech a v propagačních materiálech služeb a výrobků z oblasti čajové kultury a čajového obřadu, tradičních japonských sladkostí a kuchyně, japonského myšlení a náboženství (buddhismus, šintoismus, bušidó). Výraz *kokoro* nese v daných užitích nejčastěji význam „ryzost“, „pravá podstata“, „duch“ či „esence“ a zejména je-li spojen s přívlastkem *japonský* (日本の/和の, *Nihon no / wa no*), navíc odkazuje na skutečnost, že pojmenovávané souvisí nebo přímo náleží mezi ryze japonské záležitosti považované za součást fondu svébytné domácí tradice a kulturních hodnot. Jako konkrétní příklady komerčního užití můžeme jmenovat:

²⁷⁸ Co se týče živých bytostí mimo člověka, zachytili jsme *kokoro* v různých kolokacích pouze ve vztahu ke zvířatům – domácím mazlíčkům (zejm. psům a kočkám), a to v publikacích a publicistických textech populárního obsahu zaměřených na chov a péči o tato zvířata. Nežádka se v nich pojednává o tom, zda psi a kočky *kokoro* (duši) vůbec mají, jak mu porozumět, atp. V korpusu BCCWJ v přívlastkové vazbě k substantivu *kokoro* je doloženo substantivum *pes* (犬の心, *inu no kokoro*, č. *psi kokoro*; 子犬の心, *ko-inu no kokoro*, č. *štěněčí kokoro*; 愛犬の心, *aiken no kokoro*, č. *kokoro psiho miláčka*).

- název japonských sušenek od výrobce Šótani²⁷⁹;
- reklamní materiál na kolekci figurek bódhisattvů s označením *Wa no kokoro* (和の心)²⁸⁰;
- spojení *Nihon no kokoro* ve spojitosti s tradiční japonskou kuchyní (j. 和食, *wašoku*) v názvu konkrétního dílu publicistického televizního pořadu²⁸¹;
- název společnosti *Nihon no kokoro* (č. *japonské kokoro*)²⁸², která se zabývá prodejem domácích buddhistických oltářů a souvisejících obřadních produktů, organizací pohřbů, výrobou náhrobků, atd. – zapojení lexému je v tomto kontextu motivováno i citlivostí tématu (viz též výše);
- sousloví *Nihon no kokoro* v reklamních materiálech a názvech publikací zaměřených na prezentaci krás, tradic a kultury Japonska, např. tradičních folklorních slavností; sousloví *wa no kokoro* či kompozitum *wagokoro* v názvech populárních knih o japonských tradičních hodnotách, estetických principech, o tzv. starém dobrém Japonsku, atd.

V domácím japonském kontextu jsme *kokoro* ve sledovaných typech textů dále opakovaně zachytili v kolokacích:

- *(o)ča no kokoro* ((お)茶の心), dosl. *kokoro čaje*, č. např. *duch* či *pravá podstata čaje / čajového obřadu*;
- *nihongo no kokoro* (日本語の心), dosl. *kokoro japonštiny*, č. např. *podstata japonštiny*, zpravidla je v knihách takového titulu pojednáváno o jazykových

²⁷⁹ Jedná se o japonské sušenky pojmenované *Wa no kokoro* (和の心, č. např. *Esence japonskosti*), u kterých výrobce spol. Šótani (orig. 有限会社ショウタニ) avizuje, že pro jejich výrobu používá pouze japonských surovin (<http://www.shotani.com/item/#item01>; cit. 1. 8. 2020).

²⁸⁰ Reklamní materiál je dostupný i na stránkách společnosti Epoch (orig. 株式会社エポック社), <https://epoch.jp/rc/capsule/products/?detail=butsuzo1> (cit. 1. 8. 2020).

²⁸¹ Jedná se o publicistický pořad *クローズアップ現代* vysílaný japonskou veřejnoprávní televizí NHK, ve kterém jsou diskutována aktuální společenská témata. Zmíněný díl (日本の“心”を守りたい～和食 無形文化遺産へ～, *Nihon no kokoro o mamoritai – wašoku mukei bunka isan e*, dosl. *Chceme uchránit japonské kokoro – tradiční japonská kuchyně směřuje na seznam nehmotného kulturního dědictví*) byl odvysílán 6. 11. 2013 v souvislosti se zařazením japonské kuchyně na seznam nehmotného kulturního dědictví UNESCO (viz též stránky pořadu: <https://www.nhk.or.jp/gendai/articles/3426/>).

²⁸² V originále 株式会社 日本の心: <http://www.n-kokoro.co.jp/> (cit. 8. 8. 2020).

prostředcích (lexiku, vazbách, frázích, atp.) či poetických výrazech považovaných za jazykové reprezentanty svébytného cítění/uvažování Japonců;

- *Šówa no kokoro* (昭和の心), dosl. *kokoro Šówa*, č. *duch doby Šówa*²⁸³, spojení odkazuje k domácím společenským a kulturním fenoménům charakteristickým pro dané období a utvářejícím jeho atmosféru, které bývají předmětem nostalgických vzpomínek pamětníků²⁸⁴;
- *šintó no kokoro* (神道の心), dosl. *kokoro šintó*, č. *duch/podstata šintoismu*; v souvislosti s články pojednávajícími o šintoismu, japonských svatyních, šintoistických svátcích, japonské císařské rodině, atp.;
- *Tójó no kokoro* (東洋の心), dosl. *kokoro Východu*, č. *duch Východu*, spojení bylo součástí populárně-naučného článku o zenovém učení;
- *Sógi no kokoro* (葬儀の心), dosl. *kokoro pohřbu*, č. např. *vše podstatné o pohřbu*; spojení pochází z označení webových stránek²⁸⁵, na kterých uživatelé najdou všechny potřebné informace k buddhistickým pohřbům, vč. praktických informací a kontaktů.

Jako příklad autorského užití uvádíme projekt města Macušiige v pref. Tokušima nazvaný *Macu no kokoro* (松のこころ, dosl. *kokoro Macu (=pinie)*²⁸⁶) zaměřený na podporu lokálních produktů. V rámci projektu jsou propagovány charakteristicky lokální plodiny a výrobky, které danou oblast vystihují.²⁸⁷

²⁸³ Období Šówa (1926–1989).

²⁸⁴ Objevuje se například v souvislosti s populární hudební produkcí (tzv. 歌謡曲, *kajókyoku*) a hudebním žánrem písní *enka* (演歌), které byly v dané době velmi oblíbené.

²⁸⁵ Webové stránky 葬儀の心 (*Sógi no kokoro*) <http://j-sougi.com/> (cit. 31. 7. 2020).

²⁸⁶ Výrazem *macu* psaným znakem 松 („borovice“) je v názvu projektu odkazováno k městu Macušiige, jehož název se zapisuje dvěma znaky: 松 a 茂 (*macu*, „borovice“ + *šiige*, „bujně růst“; souhrnně např.: „tam, kde rostou borovice“). Japonské zjednodušené obrazové ztvárnění borovice je též součástí loga projektu.

²⁸⁷ Stránky projektu: <https://www.matsunokokoro.jp/>. Produkty, které splňují podmínky projektu (tj. produkt musí být pěstován/vyráběn ve městě Macušiige, příp. se musí jednat o produkt, který byl vyroben ze surovin pocházejících z města Macušiige, nebo produkt vyrobený z něčeho, co má s městem spojitost nebo je s ním svázáno historicky) mohou získat označení *Macu no kokoro* (松のこころ), <https://www.town.matsushige.tokushima.jp/docs/2018121300013/> (cit. 3. 8. 2020).

Na základě sledovaných kontextů a analyzovaného materiálu vyvozujeme, že ze základního významu psychismu *kokoro* (viz 2.2.6, ve zkratce připomeňme: „*kokoro* jakožto nehmotná část lidské bytosti, která utváří její jedinečnou individuální podstatu“) jsou metaforicky odvozeny významové polohy vztahované k označení souhrnu **kvalit** a **atributů**, které **zakládají hodnotnost** příslušného denotátu, k označení jeho **podstaty (esence)** a **svébytnosti**.

Popsané významové extenze jsme zachytili především v souvislosti s denotáty náležejícími do tradiční japonské kultury (např.: čaj, tradiční japonská kuchyně, hudba, umění). Lexém *kokoro* je zároveň spojován i s přívlastky tvořenými z označení konkrétního místa (stát – zejm. Japonsko, město²⁸⁸, oblast²⁸⁹), doby (viz př. *Šówa no kokoro*), řeči/jazyka (viz př. *nihongo no kokoro*), konkrétní činnosti nebo události (např. čajový obřad, buddhistický pohřeb). V těchto případech s oporou v obsahu analyzovaných textů sledujeme, že užití polysémního slova *kokoro* je v nich motivováno rozmanitostí konkrétních situací a že se v nich lexém *kokoro* uplatňuje i v několika různých významech. V rámci metaforického přenosu základního významu v nich figuruje ve významu, který můžeme v češtině přiblížit výrazy „podstata“, „rás“, „(typická) atmosféra“/„duch“ (v případě míst a období), ale zároveň v nich – v popředí i na pozadí – nese také význam „cítění“, „myšlení“ či „mentalita“ lidí, kteří na daném místě nebo v dané době žijí/žili, kteří jsou uživateli daného jazyka a kteří příslušnou činnost vykonávají a dané události prožívají. Z toho se odvíjí i komplikovanost překladu uvedených příkladů – dle kontextu může jít například v případě kolokace *Nihon no kokoro* o význam „duch/podstata Japonska“, ale i o význam „japonská mentalita/duše“, atp. Přinejmenším pak lze pod rás a svébytnost dané doby či místa označených lexémem *kokoro* konkrétní cítění a mentalitu navíc zahrnout, neboť jsou to lidé, kdo podobu a atmosféru příslušného místa a doby spoluutváří a kdo je nositelem paměti na ni. Popsanou skutečnost nepřisuzujeme pouze polysémnímu charakteru slova *kokoro*, ale také sémantickému obsahu výrazů stojících v přívlastku – v označení státu nebo doby může být zároveň odkazováno i k národu, lidem jakožto nositelům určitého

²⁸⁸ Např.: 広島の心, *Hirošima no kokoro*, dosl. *kokoro Hirošimy*. Frekventovaná kolokace (doložena i v korpusu BCCWJ) odkazující v nejrůznějších aspektech k hirošimské atomové tragédii.

²⁸⁹ Např.: 下町の心, *šitamači no kokoro*, dosl. *kokoro dolního města*, č. *duch dolního města*. V japonském kontextu se jako *dolní město* označují nízko položené městské čtvrti, kde byli typicky usazení řemeslníci a obchodníci a které mají svůj unikátní rás.

společného cítění a mentality. Ukázalo se tedy, že ani v přenesených významech *kokoro* nelze vazbu na lidskou bytost nebo uskupení osob (např. národ) zcela opomíjet.

Je příznačné, že v popsanych významových extenzích byl lexém *kokoro* zaznamenán právě v japonských souvislostech – ve vztahu k podstatě Japonska, japonštiny, japonského prostředí, japonským tradičním kulturním fenoménům, japonskému myšlení – v odkazech k japonským archetypům. Zatímco při použití v kontextu tradičního japonského prostředí je jeho zapojení přirozené a sémanticky obsažné, tak mimo japonský kontext postrádá obsahovou hloubku a vyznívá roditelým mluvčím až povrchně. Takové užití může být motivováno snahou využít stylistický potenciál japonského poetického slova *kokoro* s cílem efektivně zapůsobit, upoutat pozornost, může však vycházet například i ze snahy reflektovat v příslušných kontextech význam anglického slova *spirit*. Jako konkrétní příklad můžeme uvést spojení *rokku no kokoro* (ロックの心, dosl. *kokoro rocku*, č. např. *duch rocku*, ale i *rocková duše*) nebo pojmenování šlehačkové rolády *Jógaši no kokoro* (洋菓子の心, č. *esence*, dosl. *kokoro, sladkostí západního typu*), kterou výrobce²⁹⁰ považuje za klíčový výrobek své nabídky zákusků, dortů, sušenek a jiných cukrářských výrobků evropské (zejm. francouzské) tradice a na jejíž výrobě si dává obzvlášť záležet, aby svému pojmenování dostála a cukrařinu západního typu dostatečně reprezentovala. Dále jsme omezeně, zejm. v názvech knih a v turistické propagaci²⁹¹, zaznamenali kolokaci *Amerika no kokoro* (アメリカの心, dosl. *kokoro Ameriky*), která pravděpodobně vznikla analogicky k zaužívanému spojení *Nihon no kokoro* (dosl. *kokoro Japonska* – viz výše) ve snaze přenést jeho význam do jiného kulturního kontextu. V diskuzích s roditelými mluvčími jsme zjišťovali, jak hodnotí další obdobná spojení, namátkou jsme utvořili například *Čúgoku no kokoro* (中国の心, dosl. *kokoro Číny*), *čúgokugo no kokoro* (中国語の心, dosl. *kokoro čínštiny*), *Betonamu no kokoro* (ベトナムの心, dosl.

²⁹⁰ Společnost Pearl Montdore (orig. パールモンドール). Prezentace výrobce k roládě *Jógaši no kokoro* je dostupná i na webových stránkách výrobce <http://www.pearlmondore.com/kokoro/index.html> (cit. 17. 4. 2014).

²⁹¹ Konkrétně se jednalo o reklamní bannery lákající Japonce k vycestování a poznávání amerického státu Illinois zobrazované na serveru www.yahoo.co.jp (cit. 3. 9. 2011). Zaznamenali jsme je ve dvou grafických podobách prezentujících typicky americké fenomény – s fotkou legendárního bluesmana Eddyho „The Chief“ Clearwatera a s fotkou Billa Shea, majitele Shea's Gas Station Museum na legendární americké silnici Route 66. Na obou reklamách byl uveden nápis 発見しよう、アメリカの心を。 (*Hakken šijó, Amerika no kokoro o.*; dosl. *Objevme kokoro Ameriky!*).

kokoro Vietnamu), *Čeko no kokoro* (チェコの心, dosl. české kokoro), *čekogo no kokoro* (チェコ語の心, dosl. kokoro češtiny), *eigo no kokoro* (英語の心, dosl. kokoro angličtiny). Oslovení rodilí mluvčí japonštiny taková spojení hodnotili jako nepřirozená. Do jisté míry to ilustruje i skutečnost, že se nám, až na nevýznamné výjimky, nepodařilo taková spojení zachytit ani v korpusech BCCWJ a TWC, ani na japonském internetu. Vázanost *kokoro* v jeho metaforicky přenesených významech na japonské prostředí naznačenou v této sondě však bude nutné důsledně ověřit v rámci budoucího rozšíření našeho výzkumu o data empirická.

Ve zkoumaných typech textů hraje poměrně podstatnou roli i grafická stránka. V kontextech, kdy bylo zapojení lexému *kokoro* motivováno sémanticky s odkazem na lidský a citlivý přístup, pečlivost, nebo lidské prožívání (zejm. oddíl I.), byla textová prezentace nejednou doplněna symbolem/symboly srdíček a srdcovými tvary, případně obrázky či fotkami usmívajících se tváří na pozadí vlídných pastelových barev. V kontextech, kde byl lexém použit v souvislosti s japonskou tradicí a kulturou, je obrazový doprovod tvořen fotografiemi japonského prostředí, produkty nesoucí *kokoro* v názvu jsou vkusně baleny do japonského papíru, název ve znacích nebo logo bývá ztvárněn kaligraficky, atp. Během analýzy jsme si u několika příkladů také všimli, že samotný lexém *kokoro* standardně zapisovaný znakem 心, případně v hiraganě こころ (viz 2.1.2), bývá zejména v jeho méně typických užitích zapisován buď v katakaně (ココロ) nebo uváděn v uvozovkách (「心」, “心”), což naznačuje, že sami tvůrci jsou si vědomi nestandardního, novátorského použití zkoumaného slova.

5. Jazykový obraz kokoro

Aplikací přístupů kognitivní a kulturní lingvistiky (kognitivní etnolingvistiky) a jejich metodologických nástrojů jsme v naší studii na základě dvou typů jazykových dat – dat systémových a vybraných dat textových – rekonstruovali jazykový obraz kokoro, jeho kulturní stereotyp. Za tímto účelem jsme provedli kognitivně-sémantickou analýzu jazykového materiálu spojeného s japonským slovem *kokoro*, které nahlížíme jako hlavního lexikálního reprezentanta pojmu KOKORO. Nejprve jsme sledovali původ slova *kokoro* a strukturu jeho polysémie, dále na základě jeho synonymie a srovnání s ostatními relevantními lexémy také jeho pozici v lexikálně-sémantickém okruhu lidské psychiky (kategorii VNITŘNÍ SVĚT) a do úvahy jsme vzali i jeho cizojazyčné překladové protějšky. Následně jsme uskutečnili analýzu domácích japonských kompozit, frazémů a přísloví utvořených kolem slova *kokoro*. Na základě systémových dat analyzovaných v první fázi rekonstruování jazykového obrazu kokoro a příslušných poukazů jsme nahlédli, jak je vnitřně strukturován pojem KOKORO a jak je budován jeho stereotyp. Konkrétně jsme popsali denotační funkci lexému *kokoro* a charakter jeho polysémie, způsoby konceptualizace kokoro i jeho pozici v konceptualizačním procesu příslušných cílových oblastí, dále jsme vnitřní významovou strukturu pojmu KOKORO zachytili pomocí sémantických profilů, a zároveň jsme doložili také jeho systémové konotace. Během druhé fáze jsme pozornost věnovali lexému *kokoro* v učebních textech moderní etické výchovy a v textech kreativních, konkrétně moderní poezii Tanikawy Šuntaróa a v textech komerční sféry, ale i v populárních textech publicistického stylu nebo jeho pozici ve veřejném prostoru. V této části analýzy jsme v textových datech sledovali, v jakém významu je v nich zkoumaný lexém uplatňován a k jakým významových extenzím u něj dochází, jak jsou v nich rozvíjeny způsoby konceptualizace kokoro popsané na základě dat systémových a zda dochází k jeho rekonceptualizaci, dále jsme v souvislosti s popisem kulturního stereotypu v materiálu ověřovali systémové konotace a také sledovali případné slabší konotace textové. Obraz kokoro v japonském jazyce rekonstruovaný v naší studii souhrnně prezentujeme v následujícím textu; níže je jeho prezentace strukturována v odpovědích na jednotlivé výzkumné otázky.

Během naší analýzy jsme se přesvědčili, že v japonském jazykově-kulturním prostředí je KOKORO centrálním pojmem kategorie VNITŘNÍ SVĚT lidské bytosti a že *kokoro* lze považovat také za slovo kulturně klíčové, neboť naplňuje všechny atributy

kulturně klíčových slov dle Wierzbicke (1997, viz 1.1.7). Je-li český pojem DUŠE, s nímž je v určitých jeho polohách japonský koncept KOKORO možné srovnat, od dob, kdy se předkřesťanská slovní zásoba s nastupujícím křesťanstvím proměňovala a obohacovala a význam domácích slov byl přehodnocován, utvářen zejména v intencích křesťanského obrazu světa a křesťanských hodnot blízkých evropskému, slovanskému společenství (Vaňková, 2018b, s. 458; Němec, 1994 cit. in Vaňková, 2018b, s. 458), pak v případě japonského pojmu můžeme konstatovat, že na utváření KOKORO a celého konceptu VNITŘNÍHO SVĚTA v Japonsku vyrůstajícího z domácí japonské tradice mělo zároveň vliv tradiční východoasijské, zejména čínské myšlení a také buddhismus. Staré japonské slovo *kokoro* a japonská slovní zásoba kolem něj utvořená jsou (na rozdíl od jeho realizace v sinojaponské slovní zásobě v podobě *šin*) silně spojovány s domácí japonskou kulturní tradicí a japonským myšlením/cítěním, nicméně i na budování japonské slovní zásoby mělo čínské myšlení a čínské pojetí vliv, který se projevil i ve významech slova *kokoro* a s ním spojeném lexiku.

Přestože jsme se v naší studii nezaměřovali na diachronní hledisko, měli jsme během analýzy jazykového materiálu i studia příslušné sekundární literatury možnost v základních obrysech sledovat, že na pojetí kokoro (psychiky, psýché, lidského nitra) nepůsobilo pouze čínské myšlení, ale v průběhu dějin to byly nejrůznější faktory. Na základě nejstarších doložených výskytů slova *kokoro* v japonských literárních památkách se v odborné literatuře (např. Mijadží, 1972) konstatuje, že kokoro (psychika a psychické funkce) bylo přisuzováno vnitřním tělesným orgánům jako jedna z jejich funkcí, případně přímo do srdce, což je v souladu přímo s čínským pojetím srdce (č. *xīn*). Velmi brzy (asi od 9. stol.) se však v japonštině pro označení fyzických orgánů *kokoro* užívat přestalo a nadále jím byly pojmenovávány pouze netělesné, duševní aspekty lidské bytosti. (Mijadží, 1972) Již v klasické japonské poezii období Heian²⁹² je lexém *kokoro* velmi exponovaný a odkazuje se jím k nejrůznějším pocitům a niterným stavům člověka. Konceptualizace daných cílových oblastí spojených zejména s prožíváním, cítěním, vnímavostí, citovostí, emocemi atd., doložená v japonské poezii se uskutečňuje na základě domácí myšlenkové tradice spjaté s šintoistickou tradicí, úctou a citlivostí k přírodě. V textech japonského středověku spojených naopak s buddhismem a zenovým učením, ale i konfucianismem, se *kokoro* objevuje v souvislosti s tématy, jako je kultivace ducha, kýžené rozpoložení mysli, vnitřní

²⁹² 794–1185.

vyrovnanost, sebekontrola, morálka, atp., a to jak ve vztahu k zenovým meditacím, cestě k osvícení, tak i ve vztahu k duševnímu rozpoložení správného bojovníka (cesta samuraje *bušidó*). V těchto dvou vysledovaných základních rovinách – poetické spjaté s domácí japonskou tradicí a reflektující lidské city a prožívání, a buddhisticko-konfuciánské spojované s kultivací ducha, duševním postojem aj. – se KOKORO profiluje různými směry a akcentovány jsou v nich jeho rozlišné dimenze.

Na pojetí kokoro doložené v jazyce mělo následně vliv i vědecké poznání ze Západu, jehož první výsledky se mezi japonské učence dostávaly v období Edo²⁹³, ale běžnému japonskému obyvatelstvu začaly být přístupné až od období Meidži²⁹⁴. Například s tím, jak se do Japonska dostávalo západní myšlení a vědecké poznatky, se tak v japonském jazyce začínají objevovat frazémy s bázovým slovem *atama* (č. *hlava*) – právě hlavě jsou přisuzovány rozumově-intelektuální aspekty, zatímco kokoro je postupně spojováno zejména s aspekty emocionálními (viz 2.1.1 a konkrétní doklady např. v 4.1). Ve vědeckém pojetí a odborném diskurzu je navíc kokoro lokalizováno do hlavy a mozku, oproti původním naivním představám o jeho poloze v břiše či hrudi, jak jsou doloženy v jazyce. Střetává se zde naivní obraz světa a kokoro jakožto lidského nitra, který je uložen v japonském jazyce od nejstarších užití slova *kokoro* v klasické japonštině, s obrazem vědeckým, ve kterém je kokoro čím dál více ztotožňováno s myslí a exaktně definováno (viz 2.2.5 a 3.3). V období Meidži se i pod vlivem západních konceptů dostává do souvislosti také se svědomím a aspekty morálními, což později můžeme sledovat i v Sosekiho slavném románu *Kokoro* (viz průběžné zmínky v kap. 2). V průběhu 20. století a zejména v současnosti lze – pravděpodobně i vlivem sbližování lidí z různých kultur mluvících různými jazyky – navíc uvažovat i o tom, že na novodobé trendy v užívání lexému *kokoro* mají jistý vliv i západní koncepty (např. anglické HEART a SPIRIT) a slova, jimiž jsou tyto koncepty v příslušných jazycích reprezentovány. Vedou nás k tomu některé doklady zapojení lexému *kokoro* v datech textových (viz 4.3).

Navzdory nejrůznějším kulturně-společenským faktorům, které na utváření pojmu KOKORO působí, si pojem dodnes zachovává svou svébytnou podobu a lze konstatovat, že polysémie slova *kokoro*, které nabylo velmi hutného obsahu, i jeho pozice v japonském jazyce to věrně dokládají. Prostřednictvím mapování nosného lexému

²⁹³ 1603–1867.

²⁹⁴ 1868–1912.

kokoro se zároveň sekundárně dovídáme mnohé o samotné lidské duši/psychice (kokoro) – o její dynamice v proměnách na ose vertikální i ose horizontální (viz 3.3 oddíl I.) – a o tom, jak v té které době byla nebo nadále je v japonské společnosti uvažována, jaké její polohy jsou vyzdvihovány, požadovány a ceněny, a snad něco i o stavu samotné společnosti. Přímo v naší studii to bylo patrné při analýze dat textových – především v sondě do pozice slova *kokoro* v učebnicích morální výchovy (4.2) a v sondě do jeho užívání ve veřejném prostoru a textech komerční sféry (4.3). V těchto textech se na vysoké exponovanosti lexému *kokoro* a obsahů jím artikulovaných ukázalo, že od konce 20. století jsou na pozadí úpadku morálky, ztráty tradičních hodnot, zvyšující se pracovní zátěže, narůstajícího stresu a psychických onemocnění, atd., v soudobé společnosti (znovu)vyzdvihovány morálně-etické hodnoty a že mezi aktuální témata patří otázky duševního zdraví a péče o něj, i otázky psychické kondice osob a také mezilidské vztahy.

Jazykový obraz *kokoro* dále prezentujeme strukturovaně v rámci odpovědí na výzkumné otázky, které jsme si položili v úvodu naší práce. Nicméně vzhledem k tomu, že jsme na otázky odpověděli již v průběhu analýzy, budeme čtenáře zároveň i odkazovat na zjištění prezentovaná v průběžně uváděných shrnutích a výstupech jednotlivých kapitol a podkapitol. Považujeme za vhodné upozornit, že jednotlivé typy analyzovaných dat a úhly pohledu jsou souvztažné a že je možné je vzájemně propojit. Sémantické profily vydělené u pojmu KOKORO lze například uvažovat v souvislosti se způsoby konceptualizace *kokoro*, nebo s překladem slova *kokoro* do cizích jazyků; sledujeme také, jaké sémantické aspekty pojmu se dostávají do popředí v jednotlivých typech dat, atp.

1) Jaký charakter má polysémie lexému *kokoro* (základní význam a významové extenze) a jaké fenomény jsou v japonštině jeho prostřednictvím označovány? Jaká je jeho komplexní denotační funkce?

Polysémií strukturu lexému *kokoro* a jeho denotační funkci jsme popsali při prezentaci výstupů z analýzy dat systémových – viz 2.2.5, 2.2.6 a oddíl I. v 3.3. Můžeme shrnout, že ve své základní poloze je *kokoro* v moderní japonštině psychismem. Je jím označováno lidské nitro a psychika nebo její dílčí aspekty (např. povaha, pocit) a v příslušných (frazologických) kolokacích a spojeních dále konkrétní psychické jevy – stavy, procesy a vlastnosti (např. velkorysost, radost). Primárně je

kokoro vztahováno k člověku jednotlivci – individuální živé (prožívající) lidské bytosti ukotvené ve světě a v různých typech vztahů a interakcí (s prostředím přírodním, kulturním, společenským, atd.), s jejíž smrtí v naivní kategorizaci světa kokoro zaniká spolu s jejím fyzickým tělem. Psychismus *kokoro* se tak ponejvíce vztahuje k lidskému charakteru, identifikaci sebe sama, bytostnosti člověka, jeho individuální emocionalitě a kognitivitě, ale i morálce a sociálnímu citění.

V přívlastkové vazbě k lexému *kokoro* (struktura „subst. *no* + *kokoro*“) patří mezi tři nejfrekventovanější korpusově doložená²⁹⁵ spojení právě 人の心 (*hito no kokoro*, č. *kokoro* člověka / lidské kokoro; doloženo 677x z celkových 5417 kolokací), 自分の心 (*džibun no kokoro*, č. *vlastní/mé kokoro*, 530x) a 人間の心 (*ningen no kokoro*, č. *kokoro* člověka / lidské bytosti, 252x). Následují vazby se substantivy označujícími konkrétní lidské zástupce nebo skupiny osob, jako je např. 子供 (*kodomo*, č. *dítě/děti*), 相手 (*aite*, č. *protějšek, partner*), 少年 (*šónen*, č. *kluk/kluci*), 人々 (*hitobito*, č. *lidé*), 親 (*oja*, č. *rodič(e)*), 母 (*haha*, č. *matka/matky*), 男 (*otoko*, č. *muž(i)*), 女/女性 (*onna/džosei*, č. *žen(y)*), 生徒 (*seito*, č. *žák/žáci*), 国民 (*kokumin*, č. *národ*), ad. *Kokoro* tedy může odkazovat také k jednotné mentalitě a citění charakteristickým pro celé uskupení osob (např. *národ*) nebo určitou kategorii osob (např. *rodiče, děti, ženy, muži*). Spojení *kokoro* s označením skupiny osob je doložené již v datech systémových (v několika příslovích – viz kap. 3.2), nicméně výrazně rozvíjené je především v datech textových (viz kap. 4). Podíváme-li se na jednotlivé analyzované typy dat z hlediska rozvíjeného významu zkoumaného lexému, vidíme, že ve frazeologii a kompozitech (3.1 a 3.2) se *kokoro* uplatňuje zejména při označování konkrétních psychických jevů a ve významu „psychika (komplex)“ se zde s ním (až na přísloví) příliš neseťkáváme. K psychice/duši jako celku je jím však hojně odkazováno v datech textových (viz 4.1, 4.2 a 4.3), ve kterých se zejména na jeho užití v názvech, v nichž reprezentuje celou škálu charakteristik, také ukázalo, jak je lexém *kokoro* nosný.

V textech jsme zároveň měli možnost sledovat i významové extenze popsané na základě významových hesel diskutovaných v 2.2. Ve frazeologii jsme přenesené významy slova *kokoro* nezaznamenali, objevily se až v datech textových. Z metonymických a metaforických extenzí popsaných ve výkladových slovnících (viz 2.2.5 a 2.2.6) se v námi analyzovaných textech (zejm. 4.3) slovo *kokoro* objevilo

²⁹⁵ BCCWJ přes vyhledávací nástroj Čúnagon (cit. 8. 8. 2020).

v metaforicky přenesených významech „podstata“, „esence“, „rás (místa/doby)“. Z dalších aktuálně používaných metaforicky přenesených významů *kokoro* jsme během našeho bádání v Japonsku opakovaně zaznamenali i význam „podstata/pointa (hádanky)“, avšak v něm se v námi excerpovaných typech textů (vzhledem k jejich charakteru) tento lexém neobjevil. V dalších metaforicky založených spojeních, která v jazykovém systému (s výjimkou významových definic a příslušných exemplifikací) fixována nejsou a jsou doložitelná až v datech textových, bývá lexém *kokoro* vztahován k přírodě a živým objektům (zvířata, zejm. domácí mazlíčci jako psi a kočky), dále k neživým, abstraktním entitám, jako je řeč nebo jazyk (zejm. japonština), báseň či píseň, státům a kulturním prvkům (zejm. Japonsko, japonská kultura), ale i k obdobím (např. roční období) a místům, nebo konkrétním produktům a počínům (více viz 4.3). Metonymicky přenesené významy *kokoro*, jako je „hrud“/„hrudní část“, „prostředek“, jsou archaické a ani v našich sondách do tří typů textů v moderní japonštině doloženy nebyly.

2) Při konceptualizaci jakých oblastí se kokoro v japonštině uplatňuje?

- a. Jakou roli v procesu metaforického mapování plní – samo v něm figuruje jako oblast zdrojová nebo oblast cílová?**
- b. Uplatňuje se abstraktní kokoro v procesu metaforického mapování jiným způsobem než konkrétní části těla?**
- c. Lze v konceptualizaci daných cílových oblastí nalézt nějaké univerzálie?**

Odpovědi na tuto otázku a související podotázky jsme podali v 3.3 oddíl II. na základě analýzy systémových dat, zejména jejich druhé části (kompozita v 3.1 a frazeologie v 3.2). Během analýzy dat textových jsme v tomto ohledu nová zjištění neprovedli. Konstatujeme, že jsou v nich dále uchopovány popsání klíčové cílové oblasti a další související podoblasti blíže popsané v příslušných sondách (např. v učebnicích morálky se v rámci klíčové CO POVAHA / POVAHOVÉ VLASTNOSTI jedná o SKROMNOST, CÍLEVĚDOMOST aj. – viz 4.2), a to na základě rozvíjení a dalšího aktualizování příslušných oblastí zdrojových a základních konceptuálních schémat, v jejichž rámci je kokoro uchopováno (viz níže u otázky 3). Vzhledem k tomu, že v datech textových se hojně pojednává i o kokoro jakožto nitru a lidské psychice v její

celistvosti, tedy nejen v odkazech k jejich konkrétním rysům (viz výše k výzkumné otázce 1), nepokračuje popsaný konceptualizační proces nutně do druhé fáze.

3) Jaké jsou způsoby konceptualizace samotného kokoro – jak je uchopováno a jaká představová schémata jsou uplatňována?

Na základě analýzy slovníkových dat jsme zjistili, že kokoro je konceptualizováno v intencích ontologických metafor, a to především jako místo (nádoba, prostor, svět) nebo jako entita (věc a substance); zároveň byla v jazykovém materiálu doložena i personifikace kokoro a jeho uchopování jakožto tělesné části – více viz 3.3 oddíl III. V datech textových (v našich sondách zejména v poezii – viz 4.1, a učebnicích morálky – viz 4.2) je bohatě rozvíjena metafora KOKORO JE ČLOVĚK (příp. konkrétně DÍTĚ, DOSPĚLÝ MUŽ), ale i KOKORO JSEM JÁ. V poezii jsou dále autorsky aktualizovány i příslušné zdrojové oblasti, zejména ty, které jsou spojené s přírodními fenomény (viz 4.1). Uchopování kokoro na základě zkušenosti člověka s konkrétními tělesnými částmi nebo tělem bylo zejména ve spojitosti s významem „psychika (celek)“ doloženo v textech komerční sféry (viz 4.3).

Připomeňme, že konceptualizování kokoro jako místa je spjato s profilem LOKALIZACE (viz níže u otázky 4) založeným v jeho původní somatické povaze. Popsali jsme také, že jednotlivé uvedené způsoby konceptualizace kokoro se jeví být více spjaté s určitým typem fenoménů. Kokoro personifikované a konceptualizované zejména jako entitu spatřujeme v případě fenoménů, které jsou svým charakterem dynamické (např. CO PROŽÍVÁNÍ, EMOCE aj.); s uchopováním kokoro jako místa se setkáváme u těch, které lze označit za více statické, nicméně proměnné (např. CO POVAHA, VĚDOMÍ aj.).

4) Jakou podobu má vnitřní významová struktura pojmu KOKORO – jaké jsou jeho sémantické profily, jak je budován jeho stereotyp, jaké se k němu pojí konotace?

Sémantické profily pojmu KOKORO jsme vydělili již na základě analýzy dat systémových. Rekapitulujeme, že jsme v jeho struktuře rozlišili dva generální profily a devět subprofilů – generální profil somatický KOKORO_s se subprofilem LOKALIZACE (K1), FUNKCE (K2) a MANIFESTACE (K3); a generální profil psychický (mentální) KOKORO_p (původně založený v somatickém subprofilu FUNKCE) se subprofilem KOKORO_{p-E} (profil emocionální, K4), KOKORO_{p-V} (profil volní, K5), KOKORO_{p-I-K} (profil intelektuálně-

rozumový a kognitivní, K6), KOKORO_{PO} (profil povahový, K7), KOKORO_{SO} (profil sociální, K8), KOKORO_{MO-ET} (profil morálně-etický, K9) – detailnější argumentaci viz 3.3 oddíl IV.

Během analýzy dat textových jsme sledovali, v jakých kontextech a diskurzech se jednotlivé profily aktivizují. Ukázalo se, že v učebních textech morální výchovy (viz 4.2) se výrazněji dostává do popředí profil morálně-etický (KOKORO_{MO-ET}) a profil sociální (KOKORO_{SO}). V textech komerční sféry (viz 4.3) je dominantní generální profil psychický (KOKORO_P) a subprofily emocionální (KOKORO_{P-E}) a sociální (KOKORO_{SO}). Původně psycho-somatický pojem KOKORO se napříč všemi typy zkoumaných jazykových dat nejvýrazněji profiluje z hlediska lokalizace a v rovinách emocionální a sociální, naopak za nejméně dominantní ve zkoumaném materiálu je možno označit profil intelektuálně-rozumový a kognitivní (KOKORO_{P-I-K}).

Sémantické profily jsme uvažovali i ve vztahu k překladu lexému *kokoro* jakožto hlavního lexikálního reprezentanta pojmu KOKORO do cizích jazyků, zejm. češtiny (viz 2.4), kdy se střetáváme s odlišnou kulturní kategorizací VNITŘNÍHO SVĚTA. I během analýzy jsme měli možnost sledovat, že *kokoro* lze do češtiny převádět pomocí slov *psychika*, *psýché*, *duše*, *nitro*, *srdce*, *duch* aj. tehdy, kdy se příslušné pojmy těmito slovy reprezentovanými shodují v konkrétním a aktuálně aktivizovaném profilu ve své struktuře. Pokaždé je v daném kontextu nasvícena konkrétní fazeta pojmu a do popředí se dostává některý z dílčích významů slova (např. u akcentovaného profilu sociálního se výrazněji uplatňuje překlad pomocí českých slov *srdce* nebo *duše*, neboť tento profil nacházíme i ve struktuře příslušných českých pojmů; při zdůraznění profilu morálně-etického na vnitřní úrovni souzní *kokoro* s určitými sémantickými polohami českého lexému *duch*; naopak v případě, kdy je v pozadí užití českého slova *duše* nasvícen spirituální/transcendentní profil pojmu, nám v překladu do japonštiny lexém *kokoro* neposlouží, protože ve struktuře japonského pojmu KOKORO spirituální profil zastoupen není, atp.).

Systémové konotace jsme popsali během prezentace výstupů analýzy dat systémových – viz oddíl V. v 3.3. Nyní už jen shrneme, že v celém jazykovém materiálu (kap. 2, 3, 4) jsme vysledovali dvě polohy psychosomatického pojmu KOKORO. Primárně jde o fenomén vnitřní, individuálně bytostný spojený s identifikací sebe sama (j. *džiga*, *džibun*), s vlastním prožíváním a myšlením (rovina osobní, intrapsychická), a dále o fenomén člověka v interakci, kdy je vně projevovaný a spojovaný s jeho sociálním cítěním, ohleduplností, láskou k ostatním (rovina intersubjektivní, prosociální) – viz též struktura pojmových profilů. K těmto dvěma

polohám můžeme připojit ještě polohu člověkem projektovaného, přenášeného kokoro do ne-lidského světa, která je patrná v metaforických extenzích. Kokoro vnitřní (bytostné) je úzce spjato s profilem LOKALIZACE a vyznačuje se svou skrytostí, intimností, i profilem MANIFESTACE (je pro okolí čitelné nebo není, atd.) a profilem FUNKCE přeneseným v generální profil psychický KOKORO_p, v jehož rámci se navíc vyjevuje i jako pojem holistický, pojímající lidské nitro jako komplet všech jeho složek. Na úrovni dat systémových se antropní kokoro ukazuje jako něco dynamického i statického a v obou případech proměnného. V analyzovaných textech (zejm. v poezii 4.1, ale i učebních textech morální výchovy v 4.2) jsme dynamičnost kokoro nahlédli ve slabších textových konotacích spontánnosti, svévolnosti, proměnlivosti a obtížné ovladatelnosti. Především v této poloze je kokoro často stavěno do kontrastu se staticky nahlíženým fyzickým tělem (j. *karada*, příp. *mi*), se kterým utváří bytostnou jednotu živého člověka.

Zopakujme také, že napříč všemi vymezenými polohami se KOKORO profiluje jako pojem silně axiologický a pojem domácí, svázaný s japonským prostředím. Na úrovni psychismu (antropní kokoro) je ve vnitřní-bytostné poloze spojen s vlastní podstatou, opravdovostí, upřímností, svědomím, vnitřní čistotou, a ve vnější projevené poloze ještě s dobrotou, dobrosrdečností, empatií, atd. Na hodnotovém rozměru psychismu kokoro jsou navíc založeny popsání významové extenze do ne-lidského světa, kde je také spojován s jedinečnou podstatou, esenciálností a svébytností. Zejména na základě dat textových jsme popsali úzkou vazbu pojmu na japonské socio-kulturní prostředí a domácí tradici vč. tradičního myšlení a hodnotového žebříčku.

Během analýzy jsme také opakovaně naráželi na stylovou příznakovost lexému *kokoro* vyznačující se v jeho neterminologickém užití poetičností, libozvučností, starobylostí domácího slova, a také určitou vlídností až hřejivostí. Těchto jeho stylistických vlastností je umně využíváno až zneužíváno zejména v kreativních textech, ale také v ideologicky podbarvených textech, jak jsme viděli při analýze učebních textů a dalších uvedených příkladů v souvisejících kontextech (viz 4.2).

Vrátíme-li se nyní ještě k básni mnicha Takuana, kterou jsme naši práci uvedli, mělo by být pro nás nyní již snazší jí i jejím výkladům porozumět. V básni je v různých významech celkem šestkrát zapojeno polysémní *kokoro*, z toho dvakrát ve frazeologických kolokacích – *kokoro (o) majowasu* (dosl. *zmást kokoro*, č. *rozhodit, vyvést ze soustředění/míry*) a *kokoro (o) jurusu* (č. *polevit v ostražitosti*). V prvních

třech verších se uvádí, že právě kokoro je tím kokoro, které rozhodí kokoro. Kokoro uvedené v českém překladu jako třetí v pořadí (v originále druhé v pořadí) znamená vlastní soustředění a klidné nitro / vyrovnanou mysl. V překladu prvním a druhým (v orig. třetím) kokoro jsou implikovány bezprostřední myšlenky a pocity, které se v nitru člověka vynořují a naplňují je – ty soustředěnost a vyrovnanost narušují. V posledním verši je na posluchače/čtenáře apelováno, aby vůči proměnám ve svém nitru a náhle přicházejícím myšlenkám či pocitům nepřestával být ostražitý (tj. nespustil své kokoro), jinak hrozí, že ztratí sám sebe. Jedná se o další z příkladů (ostatní zmíněny v 3.3 a 4.2), kdy je uvažováno o kokoro, které ovlivňuje kokoro (o kokoro v kokoro), a i v tomto zenovém textu je kokoro personifikováno, ztotožňováno se subjektem, a spatřujeme v něm také popsany metonymicky založený vztah nádoby (nitro) a obsahu (myšlenky, pocity). Jedná se o zenisticky jednoduchý text bohatého duchaplného obsahu vyjádřeného minimem jazykových prostředků, v němž je implikována velikost slova *kokoro* i souvisejícího pojmu. V Takuanově *tance* je poukazováno k vnitřnímu, bytostnému kokoro jednotlivce a vyjadřován je v ní optimální nárok na kvalitu lidského nitra a sebeovládání.

Závěr

心は水面に映った月のように、つかみ所がない、
わかったようでわからないものだ[...]。²⁹⁶

Kokoro je podobně jako měsíc, který se zrcadlí na vodní hladině, něco, u čeho se není čeho chytit a o čem si myslíme, že tomu rozumíme, ale nerozumíme [...].

V této disertační práci jsme na základě poměrně rozsáhlého jazykového materiálu rekonstruovali jazykový obraz kokoro – vnitřního světa japonského člověka. Přestože jsme se v excerpčních jazykových dat omezili na japonské slovo *kokoro* a zejména živý jazyk v podobě moderní japonštiny, věříme, že jsme naší studií položili pevný základ pro následné zkoumání kategorie VNITŘNÍ SVĚT v japonském jazykově-kulturním prostředí, a později snad i pro srovnání mezikulturní. Naši studii považujeme také za příspěvek do kognitivně a kulturně orientovaného výzkumu psychismů či psychosomatismů a šířeji i do výzkumného tématu vtělené mysli.

Už v průběhu analýzy jsme uváděli, která data v této fázi výzkumu opomíjíme, neboť stojí mimo vymezený rámec naší studie. Neanalyzováno zůstalo poměrně značné množství materiálu, který by rekonstruovaný obraz vhodně doplnil nebo zpřesnil. Jedná se zejména o archaické výrazy, frazémy a kompozita, ale také o nejrůznější textová data. Jsme si toho plně vědomi a plánujeme je vzít do úvahy v budoucích fázích našeho bádání, ve kterém stávající zjištění budeme dále ověřovat a rozvíjet.

V dalších fázích bude nezbytné rozšířit materiálový základ nově zejména o data empirická prostřednictvím dotazníkového šetření u reprezentativního vzorku rodilých mluvčích. Na úrovni dat systémových, na která jsme se nyní zaměřili nejvíce, přibereme k analýze dvouznakové sinojaponské složeniny s lexikálním morfémem *šin* (心) na pozici prvku konceptualizačního i na pozici prvku specifikačního, ale také složeniny víceznakové. Obraz domácího japonského kokoro se tak rozšíří o další část, která už však bude vycházet z pojetí čínského, které bylo do Japonska importováno. Obraz lidského nitra by jistě bylo možné rekonstruovat i na základě čínských znaků, jejichž

²⁹⁶ ŠIGEMACU, Hideki. *Nihondžin no kotoba to kokoro*. Tokio: Taijó šuppan, 2008, s. 35.

díličím komponentem je znak 心, nicméně i v tomto případě by výsledkem byl spíše obraz nepůvodně japonský.

Z pohledu domácího japonského nás bude zajímat hledisko diachronní a postupné proměny obrazu kokoro, a to na základě dat systémových i textových. Tři sondy do soudobých dat textových, které jsme v naší práci provedli, i poznatky citovaných odborníků nám poodhalily, že lexém *kokoro* má – v rozsahu svého uplatnění – potenciál vypovědět mnohé i o společenských a kulturních hodnotách a fenoménech dané doby. Bylo by jistě přínosné rozšířit textový materiál o další aktuální diskursy a typy textů a zmapovat také výskyt a užití slova *kokoro* v japonských původních textech diachronně – od starověké poezie až po texty předmoderního období. Již na základě studia sekundární literatury (např. Sagara, 1995; Hata, 2002) se ukázalo, že u lexému *kokoro* docházelo pod různými vlivy ke ztrátě nebo nabývání významu a významových nuancí a že zrcadlí různé dobové akcenty.

KOKORO jsme označili za centrální pojem japonské kategorie VNITŘNÍ SVĚT. Považujeme proto za vhodné do budoucna obdobně rekonstruovat obraz i dalších japonských psychismů, jako jsou zejména KI a TAMAŠII a ty s KOKORO ještě důsledněji srovnat, a to nejen z hlediska uspořádání kategorie, ale i pro bližší vymezení jednotlivých pojmů. Komparativní kognitivně-sémantickou analýzu bychom chtěli provést i mezi somatismy a psychismy, zejména ve vztahu k procesu metaforického mapování a sémantickým profilům, protože se v této počáteční fázi na příkladu kokoro ukazuje původní somatická povaha, kterou lze předpokládat i u jiných psychismů. Až v pozdějších fázích bude možné přistoupit k mezikulturnímu srovnání KOKORO s příslušnými českými (somato)psychickými pojmy a mezijazykovému srovnání příslušných lexémů, jak jsme v naší práci zejména v souvislosti s pojmovými profily opakovaně zmínili. Pozoruhodné by bylo jistě také sledovat výskyty lexému *kokoro* v japonské překladové literatuře – jaké zahraniční výrazy japonští překladatelé převádí pomocí *kokoro*, v jakých polohách se příslušné pojmy potkávají, atp. V souvislosti s rekonstruovaným obrazem kokoro a jeho aplikací v praxi se zamýšlíme zejména nad jeho využitím v překladatelské praxi a v didaktice japonského jazyka jako cizího jazyka při osvojování japonské slovní zásoby z hlediska konceptuální plynulosti.

Během rekonstrukce jazykového obrazu kokoro jsme se postupně utvrzovali v tom, že vlastně rekonstruujeme obraz lidské psychiky, mnohvrstevnatého fenoménu, jehož popis a pochopení nejsou nijak snadné, navíc v případě jiné kultury a pohledem ne-psychologa. Náš popis a výstupy jsou založeny v přirozeném japonském jazyce,

vychází z jednoho japonského slova analyzovaného na základě jeho užití v analyzovaném jazykovém materiálu, avšak máme za to, že jsme fenomén kokoro, na základě toho, jak je o něm hovořeno běžnými lidmi, v intencích naivní kategorizace světa nahlédli překvapivě do hloubky. Rekonstruovaný obraz mnohvrstevnatost obtížně uchopitelného kokoro jednoznačně dokládá.

Summary

This dissertation *Reconstruction of the Linguistic Picture of Kokoro Conducted by a Cognitive Semantic Analysis* reconstructs the language picture of kokoro, its cultural stereotype, with the application of approaches from cognitive linguistics and modern Polish ethnolinguistics and its methodological tools presented in Chapter One on the basis of two types of language data – systemic data and selected textual data. Our main research questions are as follows:

- 1) What character does the polysemy of the lexeme *kokoro* have (the basic meaning and the meaning extensions) and what phenomena are characterized by its means in Japanese? What is its comprehensive denotative function?
- 2) In the conceptualization of what domains is kokoro made use of in Japanese?
 - a. What role does it play in the process of metaphorical mapping – functioning in it as a source domain or target domain?
 - b. Is abstract kokoro made use of in the process of metaphorical mapping in a different way than concrete body parts?
 - c. Can any semantic universals be found in the conceptualization of the given target domains?
- 3) What are the means of conceptualization of kokoro itself – how is it conceptualized and what image schemas are most related?
- 4) What is the semantic structure of the concept KOKORO – what are its semantic profiles, how is its stereotype established, what connotations are attached to it?

For this purpose, we carried out a cognitive-semantic analysis of the language material linked with the Japanese word *kokoro*, which we view as the main lexical representative of the concept KOKORO. Initially, we analysed the origin of the word *kokoro* and the structure of its polysemy (2.1 and 2.2), and also, on the basis of its synonymy and its comparison with additional relevant lexemes (2.3), we examined its position in the lexical-semantic field of the human psyche (the category of INNER WORLD), while also taking into consideration its foreign language translation counterparts (2.4). Consequently, we carried out an analysis of the domestic Japanese compounds, phrasemes and proverbs utilising the word *kokoro* (Chapter 3). On the basis of systemic data analysed in the first phase of the reconstruction of the linguistic picture

of kokoro and the relevant tokens, we described the semantic structure of the concept KOKORO and how its stereotype is developed. Specifically, we described the denotative function of the lexeme *kokoro* and the character of its polysemy, the ways of conceptualization of kokoro as well as its position in the conceptualization process of the relevant target domains. Further, we depicted the semantic structure of the concept KOKORO by means of semantic profiles and described at the same time its systemic connotations (3.3). During the second phase of the analysis, we focused our attention on the position of the lexeme *kokoro* in artistic texts, particularly in the modern poetry by Tanikawa Shuntaro (4.1), in textbooks of modern moral education with a focus on the axiological aspects of the concept (4.2), and in creative texts of a commercial sphere, but also in popular texts of a publicist style, and on its position in the public space (4.3). In this part of the analysis, we analysed in the textual data in what meaning the examined lexeme is used, what semantic extensions take place, how the ways of conceptualization of kokoro, described on the basis of systematic data, are developed, and whether kokoro is reconceptualized. Further, in connection with the description of the cultural stereotype, we verified the systemic connotations in the material, and also searched for possible textual connotations.

Concerning the polysemy structure of the lexeme *kokoro* and its denotative function, we can summarize that in modern Japanese the word *kokoro* in its basic meaning refers to the human psyche or its particular aspects (for example, character, feeling), and in the relevant (phraseological) collocations to concrete psychological phenomena – states, processes, and characteristics (for example, generosity, joy). Kokoro is primarily related to the individual person – an individual living (experiencing) human being anchored in the world and in various types of relations and interactions (with a natural, cultural, social environment, etc.), with whose death, in the folk categorization of the world, kokoro comes to an end along with physical death. *Kokoro* is therefore related the most to the human character, identification of oneself, the being of a person, their individual emotionality, cognition, moral and empathy. *Kokoro* can also make reference to a unity in mentality and a feelings characteristic for an entire group of people (for example, a nation) or a certain category of persons (for example, parents, children, women, men), which was testified to in the systemic data and in several proverbs (3.2), although more developed first and foremost in the textual data (Chapter 4). We were also able to follow within the texts the semantic extensions described on the basis of the semantic entries discussed in 2.2. We did not find

transferred meanings of the word *kokoro* in phraseology, but they did appear in the textual data. Out of the metonymic and metaphorical extensions described in monolingual Japanese dictionaries, the word *kokoro* appeared in the analysed texts (in particular 4.3) in the metaphorically transferred meanings of "essence", "character (of time/place)", "spirit". In additional metaphorically based collocations, which are not fixed in the language system (with the exception of semantic definitions and relevant exemplifications) and which are documentable in textual data, the lexeme *kokoro* is related to nature and living objects (animals, in particular pets such as dogs and cats), and further to inanimate, abstract entities, such as language (in particular, Japanese), a poem or a song, countries and cultural elements (in particular, Japan, Japanese culture), as well as to periods of time (for example the season of the year) and places, or concrete products and acts (for more see 4.3).

Kokoro as the psyche in all of its width, lexically represented by the word *kokoro* as a key word in the lexicon from the semantic field of the human psyche, enters into the conceptualization of target domains related to the human psyche and its phenomena, where it also takes concrete forms, being conceptualized in itself. The target domains, which *kokoro* participates with in terms of their conceptualization (specifically see 3.3, section II.), are comprehended through the physical-sensorial experience of the subject, its spatial orientation and its experience with concrete objects (orientational and ontological metaphors). The process of metaphorical mapping of the listed target domains, depicted in the analysed phrasemes, can be viewed as double phased. A basic role in it is played, not only by the metaphorical transfer from the source domain to the target domain, but in light of the transmission carried out through *kokoro*, as an abstract entity, metaphorical and metonymic extensions and the phase "made concrete" of the abstract *kokoro* are essentially manifested (for more see 3.3, section II.).

Kokoro in and of itself is conceptualized in intentions of ontological metaphors, and this first and foremost as a place (a container, a space, the world) or as an entity (a thing and a substance); the personification of *kokoro* and its conceptualization as a physical part was also testified to in the language material (for more see 3.3, section III.). We also described how the particular listed ways of conceptualization of *kokoro* are manifested as more linked with a certain type of phenomena. *Kokoro* personified and conceptualized specifically as an entity can be seen in the case of phenomena, which are dynamic in character (for example, the target domain of EXPERIENCE, EMOTION, etc.); the conceptualizing of *kokoro* as a place can be seen in those which can

be referred to as more static, but nevertheless variable (for example, the target domain of CHARACTER, CONSCIOUSNESS, etc.).

In the semantic structure of the concept KOKORO, based on the analysis of systemic data, we distinguished two general profiles and nine sub-profiles – the general somatic profile KOKORO_s with the sub-profiles of LOCALIZATION (K1), FUNCTION (K2) and MANIFESTATION (K3); and the general psychological (mental) profile KOKORO_p (originally based in the somatic sub-profile FUNCTION) with the sub-profiles of KOKORO_{p-E} (emotional profile, K4), KOKORO_{p-V} (volitive profile, K5), KOKORO_{p-I-K} (intellectual-rational and cognitive profile, K6), KOKORO_{p-O} (character profile, K7), KOKORO_{so} (social profile, K8), KOKORO_{MO-ET} (moral-ethical profile, K9) – for more detailed argumentation see 3.3 section IV. During the analysis of the textual data, we observed the contexts and discourses where the particular profiles were activated. It became apparent that in the textbooks of moral education (see 4.2) the moral-ethical (KOKORO_{MO-ET}) and the social (KOKORO_{so}) profiles are prevalent. In texts of the commercial sphere (see 4.3), the general psychological profile is dominant (KOKORO_p) along with emotional (KOKORO_{p-E}) and social (KOKORO_{so}) sub-profiles. The originally psycho-somatic concept KOKORO was most markedly profiled, across all types of examined language data, from the perspective of localization and on the emotional and social levels. Contrarily, the least dominant profile in the analysed material is the intellectual-rational and cognitive one (KOKORO_{p-I-K}). We also considered the semantic profiles in relation to the translation of the lexeme *kokoro* into foreign languages, in particular Czech (see 2.4), where we come across a distinct cultural categorization of the INNER WORLD.

The systemic connotations were described during the presentation of the outputs of the analysis of the systemic data (see 3.3, section V.). Throughout the language material (Chapters 2, 3, 4), we identified the two positions of the psychosomatic concept KOKORO. Primarily it is internal and essentially individual phenomenon, linked with identification of oneself, with one's own experience and thinking (personal, intrapsychic level), and further it is phenomenon of man in interaction, when it is outwardly manifested and linked with one's empathy, consideration, love for others (intersubjective, prosocial level). One can add to these two positions the position of a kokoro projected by person to the non-human world, this being apparent in the metaphorical extensions. Internal (essential) kokoro is closely linked with the profile of LOCALIZATION and is marked by a certain hiddenness, intimacy, and the profile of

MANIFESTATION (being more or less predictable, etc.) and the profile of FUNCTION transferred in the general psychological profile KOKORO_p, within the frame of which KOKORO also appears as a holistic concept, encompassing the human psyche as a set of all its components. On the level of both types of analysed data, the anthropic kokoro seems to be something dynamic and static and changeable in both cases. Within the analysed texts (in particular in the poetry 4.1, as well as in the textbooks of moral education in 4.2), we found a dynamism of kokoro in weaker textual connotations of spontaneity, arbitrariness, variability and difficulty in terms of controlling. Primarily in this position, kokoro is often placed into contrast with the static perception of the physical body (j. *karada*, or *mi*), with which it forms the essential unity of a living human being. Across all the defined positions, KOKORO is presented as a concept strongly axiological and as a domestic concept, linked with the Japanese environment. Anthropic kokoro is connected in its internal-essential position with one's own essence, with truthfulness, directness, conscientiousness, internal purity, and in its external-manifested position also with goodness, generosity, empathy, etc. On its axiological dimension are also based the described meaning extensions to the non-human world, where it is also linked with unique essence, essentialness and distinctness. We suggest, in particular on the basis of textual data, that the concept is closely connected to the Japanese socio-cultural environment and the domestic tradition including traditional thinking and the value ladder.

During the analysis, we also repeatedly noticed the stylistic markedness of the lexeme *kokoro* manifested in its non-terminological use by poetics, melodiousness, the antiquity of the domestic word and also a certain gentleness and warmth. These stylistic features are skilfully used or even abused in particular in creative texts, but also in ideologically tinged texts as became apparent in the analysis of textbooks and the additional mentioned examples in the related contexts (see 4.2).

We came to the conclusion that KOKORO is a central concept in the category of the INNER WORLD of human beings, and that in the Japanese linguo-cultural environment *kokoro* can also be viewed as a cultural keyword as it fulfils all of the features of cultural keywords as understood by Wierzbicka (1997). It can be stated that the formation of the concept KOKORO and the entire concept of the INNER WORLD in Japan arising from the domestic Japanese tradition was influenced by the traditional eastern Asian thought, in particular Chinese philosophy and Buddhism. The old Japanese word *kokoro* and the Japanese lexicon utilizing it (in contrast to its position in the Sino-

Japanese lexicon in the form of *shin*) are strongly linked with the domestic Japanese cultural tradition and the Japanese way of thinking/feeling. Nevertheless, Chinese thinking and the Chinese understanding also had an influence on the development of Japanese lexicon, which is also manifested in the meanings of the word *kokoro* and the lexicon linked with it. Within these two observed basic levels – the poetic linked with the domestic Japanese tradition and reflecting human feelings and experience, and the Buddhist-Confucius, linked with the cultivation of spirit, spiritual attitude, etc. – KOKORO profiles in various directions with its diverse dimensions accented within them. Scientific knowledge from the West also had a consequent influence on the concept of *kokoro*, as testified to in the Japanese language.

By means of mapping out the rich lexeme *kokoro*, we also learn a great deal about the human soul/psyche (*kokoro*) itself and how it was and still is viewed in Japanese society, which of its aspects have been emphasized, required and appreciated. This was apparent directly in our study in the analysis of the textual data – first and foremost in the exploration of the position of the word *kokoro* in textbooks of moral education (4.2) and in explorations of its use in the public space and texts in the commercial sphere (4.3). The high occurrence of the lexeme *kokoro* and the meanings expressed through it in these texts serve to demonstrate that from the end of the twentieth century – against the background of declining morals, loss of traditional values, increased work load, growing stress and mental illness, etc. – moral and ethical values have become (re)emphasized in contemporary society, with questions of mental health and care for it, questions of the mental state of people and relations between people becoming increasingly current themes.

Anotace

- Autorka práce:** Mgr. Tereza Nakaya
- Název práce:** *Rekonstrukce jazykového obrazu kokoro prostřednictvím kognitivně-sémantické analýzy*
- Obor:** Obecná jazykověda a teorie komunikace (doktorské studium)
Katedra obecné jazykovědy FF UP v Olomouci
- Školitelka:** Prof. Zdeňka Švarcová, Dr.

V této disertační práci je rekonstruován jazykový obraz kokoro (tj. obraz vnitřního světa člověka v japonštině), jeho jazykově-kulturní stereotyp. Teoretickými a metodologickými východisky práce jsou přístupy kognitivní lingvistiky (zejm. konceptuální metafora, představová schémata) a moderní polské etnolingvistiky (zejm. koncept jazykový obraz světa, profilování pojmů). V práci je doloženo, jak je na bohatý vnitřní svět kokoro v japonském jazykově-kulturním prostředí nazíráno, jak ho japonský člověk uchopuje a strukturuje, i jak při tom uplatňuje svou žitou, tělesně-smyslovou zkušenost. Na základě kognitivně-sémantické analýzy jazykového materiálu (japonské slovní zásoby a původních textů) spojeného s japonským slovem *kokoro* jakožto hlavním lexikálním reprezentantem pojmu KOKORO byla popsána denotační funkce lexému *kokoro* a charakter jeho polysémie, odhaleny a charakterizovány byly způsoby konceptualizace kokoro i jeho pozice v konceptualizačním procesu příslušných cílových oblastí. Vnitřní významová struktura pojmu KOKORO byla zachycena ve dvou generálních pojmových profilech a devíti subprofilech a doložena byla i centrální pozice sledovaného pojmu v lexikálně-sémantickém okruhu lidské psychiky – kategorii VNITŘNÍ SVĚT. Práce je příspěvkem do kognitivně a kulturně orientovaného výzkumu psycho-somatických pojmů i do výzkumného tématu vtělené mysli a její výstupy mohou být využity při zkoumání ostatních pojmů z kategorie VNITŘNÍ SVĚT v japonském jazykově-kulturním prostředí a později i při jejich srovnání mezikulturním.

Klíčová slova: antropolingvistika, japonština, jazyk a kultura, jazykový obraz světa, kognitivní etnolingvistika, kokoro, mentální prostor, psychika, stereotyp, vnitřní svět

Bibliografie

PRIMÁRNÍ LITERATURA (PRAMENY)

- AKACUKA, Kijoši, Jošio ABE, eds. 1986. *Kanwa džiten* [Čínsko-japonský slovník]. Tokio: Óbunša. (**KanWaD**)
- Cukaikata no wakaruru ruigo reikai džiten* [Slovník synonym s příklady pro pochopení jejich správného používání]. 2003. [el. slovník Casio XD-D10000]. Tokio: Šógakukan. ©1994, 2003. (**RRD**)
- Cukuba Web Corpus* [Webový korpus University Cukuba (Tsukuba Web Corpus)] [online]. Tsukuba Web Corpus © 2013-2015 International Student Center, University of Tsukuba. NINJAL-LWP © 2012-2015 National Institute for Japanese Language and Linguistics, Lago Institute of Language. [cit. 2020-03-05]. Dostupné z: <http://nlt.tsukuba.lagoinst.info/> (vyhl. nástroj NLT). (**TWC**)
- Džigen: Kandži to koten no sógó saito*. [Souhrnné stránky znaků a klasických textů] [online]. [cit. 2019-11-10]. Dostupné z: <https://jigen.net/>. (**Džigen**)
- Gendai gengo kenkjúkai [Společnost pro výzkum současného jazyka], eds. 2007. *Kan'jóku no džiten – nihongo o cukaisabaku*. [Frazeologický slovník – pro mistrné používání japonštiny] [online]. Tokio: Asutoro šuppan, 2007. ISBN 978-4755508172. [cit. 2019-09-01]. Dostupné z: <http://www.jlogos.com/d004/>. (**KDNT**)
- Gendai nihongo kakikotoba kinkó kópasu* [Vyvážený korpus současné psané japonštiny (The Balanced Corpus of Contemporary Written Japanese)]. Tokio: Kokuricu kokugo kenkjúdžo [Národní institut pro výzkum japonského jazyka (National Institute for Japanese Language and Linguistics, NINJAL)]. [online]. [cit. 2019-08-10]. Dostupné z: <https://chunagon.ninjal.ac.jp/> (vyhl. nástroj Čúnagon); <https://shonagon.ninjal.ac.jp/shonagon/> (vyhl. nástroj Šónagon); NINJAL-LWP for BCCWJ Copyright © 2012-2020, dostupné z: <https://nlb.ninjal.ac.jp/search/> (vyhledávací nástroj NLB). (**BCCWJ**)
- HAGA, Jasuši, Mizue SASAKI a Masami KADOKURA. 1996. *Aimaigo džiten* [Slovník vágních výrazů]. Tokio: Tókjódó šuppan. ISBN 4-490-10421-9. (**AD**)
- HANAMOTO, Kingo, Keizó NOMURA a Rjúdzíró HAJAŠI. *Órekkusu eiwa džiten* [O-LEX anglicko-japonský slovník]. [el. slovník Casio XD-D10000]. Tokio: Óbunša. ©2008. (**OEWD**)
- IKEGAMI, Akihiko, Hiroši KANEDA a Kazuo SUGISAKI, et al., eds. *Dedžitaru daidžisen* [online]. Rozšíř. vyd. Šógakukan. [cit. 2019-07-15]. Dostupné z: <https://kotobank.jp/dictionary/daijisen/>. (**DS**)
- IZU, Tošihiko. *Arišima Takeo*. Tokio: Fukumura šoten. Kokugo to bungaku no kjóšicu. 1961.
- Japonsko-český, česko-japonský velký slovník*. Brno: Lingea, 2016. Jazyky světa. ISBN 9788075081421. (**LVS-JČ**)

- JOŠIDA, Kenkó, ed. *Šinšaku kanwa džiten* [Japonský nový výkladový slovník znaků]. 9. nové přeprac. vydání. Tokio: Meidži šoin. 1991. ISBN 4-625-70002-7. (**ŠšKWD**)
- KAMATA, Tadaši a Torataró JONEJAMA. *Šinkangorin* [znakový slovník]. 2. vyd. [el. slovník Casio XD-D10000]. Tokio: Taišúkan šoten. © 2011(**ŠKGR**)
- KANASUGI, Petra et al. *Japonská slovesa v příkladech*. Praha: Karolinum, 2014. ISBN 978-80-246-2871-4.
- KIKUČI, Masao, ed. 2000. *Čekogo daidžiten. Rómadži-cuki* [Velký slovník češtiny s latinkou]. Přeprac. vydání. Fudžisawa: Takeda šoten. ISBN 4-88689-013-X. (**ČDD**)
- KITAHARA, Jasuo, ed. 2009. *Meikjó kotowaza seiku cukaikata džiten* [Slovník přísloví a idiomů a jejich použití]. [elektronický slovník Casio XD-D10000]. Tokio: Taišúkan. ©2007–2009. (**MKS**)
- KITAHARA, Jasuo, ed. 2011. *Meikjó kokugo džiten* [japonský výkladový slovník Meikjó]. 2. vyd. [elektronický slovník Casio XD-D10000]. Tokio: Taišúkan. ©2011. (**MKD**)
- KOBAJAŠI, Masanari a Fumiko KUWAHARA, eds. 2001. *Gendai čekogo-nihongo džiten* [Současný česko-japonský slovník]. Tokio: Daigaku šorin. ISBN 4-475-00094-7. (**GČND**)
- Kódanša džiten-kjoku [Lexikografické oddělení nakl. Kódanša], ed. *Kore wa cukaeru. Karada kotoba džiten* [Slovník somatismů]. 2000. Tokio: Kódanša. ISBN 4-06-268564-7. (**KaKoD**)
- Kódžien. Gjakuhiki kensaku taió* [japonský výkladový slovník Kódžien]. 6. vyd. [elektronický slovník Casio XD-D10000]. Tokio: Iwanami šoten. ©2008, 2011. (**KE**)
- KONIŠI, Tomošiči a Kósei MINAMIDE, eds. *Džíniasu eiwa daidžiten* [Velký anglicko-japonský slovník Genius]. [el. slovník Casio XD-D10000]. Tokio: Taišúkan šoten. © 2001–2011. (**GEWD**)
- Kotowaza – kan'jóku no hjakkadžiten* [Encyklopedie přísloví a frazémů] [online]. ©2019. [cit. 2019-05-05]. Dostupné z: <https://proverb-encyclopedia.com/>. (**KKHD**)
- KROUSKÝ, Ivan a František ŠILAR. 2005. *Japonsko-český slovník*. 2. oprav. a rozšíř. vyd. Praha: Leda. ISBN 80-7335-045-9. (**JČS**)
- LABUS, David a Jan SÝKORA. 2000. *Japonsko-český studijní znakový slovník*. Praha: Paseka. ISBN 80-7185-281-3. (**JČSZS**)
- MACUDA, Tokuičiró et al., eds. *Ridázu eiwa džiten* [Anglicko-japonský slovník pro čtenáře]. 2. vyd. [el. slovník Casio XD-D10000] Tokio: Kenkjúša. ©1999, 2008 (**REWD**)
- MACUMURA, Akira, Akiho JAMAGUČI a Tošimasa WADA, eds. *Óbunša kogo džiten* [Slovník staré japonštiny nakl. Óbunša]. 10. vyd. [el. slovník Casio XD-D10000]. Tokio: Óbunša. © 2008. (**ObKogoD**)

- MACUMURA, Akira, ed. *Daidžirin* [online]. 3. vyd. Tokio: Sanseidó. [cit. 2019-09-17]. Dostupné z: <https://kotobank.jp/dictionary/daijirin/>. **(eDR)**
- MACUMURA, Akira, ed. *Daidžirin*. 4. vyd. Tokio: Sanseidó, 2019. ISBN-13 : 978-4385139067. **(DR)**
- MAEDA, Tomijoši, ed. 2005. *Nihon gogen daidžiten* [Velký etymologický slovník japonštiny]. Tokio: Šógakukan. ISBN 4-09-501181-5. **(NGD)**
- MASUDA, Koh, ed. *Kenkyusha's new Japanese-English dictionary*. 4th ed. Tokyo: Kenkyusha, 1993, 2110 s. ISBN 4767420253. **(KNJE)**
- Monbukagakušó (MEXT [Ministerstvo školství, kultury, sportu, vědy a technologií Japonska]). 2009a. *Kokoro no nóto. Šógakkó 1-2nen* [Sešit pro kokoro. 1. a 2. třída základní školy] [online]. Tokio: 2009. [cit. 2017-06-15]. Dostupné z: http://www.mext.go.jp/a_menu/shotou/doutoku/detail/1302315.htm.
- Monbukagakušó (MEXT [Ministerstvo školství, kultury, sportu, vědy a technologií Japonska]). 2009b. *Kokoro no nóto. Šógakkó 3-4nen* [Sešit pro kokoro. 3. a 4. třída základní školy] [online]. Tokio: 2009. [cit. 2017-06-15]. Dostupné z: http://www.mext.go.jp/a_menu/shotou/doutoku/detail/1302316.htm.
- Monbukagakušó (MEXT [Ministerstvo školství, kultury, sportu, vědy a technologií Japonska]). 2009c. *Kokoro no nóto. Šógakkó 5-6nen* [Sešit pro kokoro. 5. a 6. třída základní školy] [online]. Tokio: 2009. [cit. 2017-06-15]. Dostupné z: http://www.mext.go.jp/a_menu/shotou/doutoku/detail/1302317.htm.
- Monbukagakušó (MEXT [Ministerstvo školství, kultury, sportu, vědy a technologií Japonska]). 2009d. *Kokoro no nóto. Čúgakkó* [Sešit pro kokoro. Nižší střední školy] [online]. Tokio: 2009. [cit. 2017-06-15]. Dostupné z: http://www.mext.go.jp/a_menu/shotou/doutoku/detail/1302318.htm.
- MORITA, Jošijuki. 2010. *Nihongo no kan'jó hjógen džiten* [Slovník japonských frazeologismů]. Tokio: Tókjóódó šuppan. ISBN 978-4-490-10776-0.
- MURAKAMI, Haruki. 1985. *Sekai no owari to hádoboírudo wandárandó* [*Konec světa & Hard-boiled Wonderland*]. Ge [druhý díl]. ©1985, 45. reprint, 2005. Tokio: Šinčóša. ISBN 4-10-100135-9.
- MURAKAMI, Haruki. 2008. *Konec světa & Hard-boiled Wonderland*. Z jap. přel. Tomáš Jurkovič. Praha: Odeon. ISBN 978-80-207-1287-5.
- NAKAMURA, Akira, ed. 1996. *Bunšó puro no tame no nihongo hjógen kacujó džiten* [Praktický slovník japonských výrazů pro profesionální tvůrce]. Tokio: Meidži šoin. ISBN 4-625-40065-1. **(BpNHKD)**
- NAKAMURA, Jukihiko, Masao OKAMI a Acujoši SAKAKURA, eds. 1984. *Kogo daidžiten*. [Velký slovník staré japonštiny]. Druhý svazek, KI-SA. Tokio: Kadokawa. **(KoDaD)**

- Nihon daihjakka zenšo (Nipponika)* [Velká japonská encyklopedie] [online]. Tokio: Šógakukan. [cit. 2020-01-10]. Dostupné z: <https://kotobank.jp/dictionary/nipponica/>. (**eNipponica**)
- Nihon kokugo daidžiten* [Velký slovník japonského národního jazyka]. Seisei-ban [vyd. s pečlivě vybraným obsahem] [elektronický slovník Casio XD-D10000]. Tokio: Šógakukan. © 2006. (**eNKD**)
- Nihon kokugo daidžiten* [Velký slovník japonského národního jazyka]. 5. svazek. 2.vyd. Tokio: Šógakukan, 2000–2002. ISBN 4-09-521005-2. (**NKD**)
- Nihongo tanken kurabu [Spolek zkoumající japonštinu]. 2004. *Imasara darenimo kikenai nihongo: karadakotoba-hen.* [Japonské výrazy, na které se teď už nemůžeme nikoho zeptat: somatické frazémy]. Tokio: Kósaidó-šuppan. ISBN 978-4331653524. (**IDKN**)
- Nihon no „kokoro“ o mamoritai – wašoku. Mukei bunka isan e [Chceme uchránit japonské kokoro – tradiční japonská kuchyně směřuje na seznam nehmotného kulturního dědictví]. In: *Kurózu appu gendai* [televizní pořad]. No. 3426. NHK (Nippon hósó kjókaí [Japan Broadcasting Corporation] 6. 11. 2013 22:00.
- NAKAMURA, Akira. 2006. *Kandži o tadašiku cukaiwakeru džiten* [Slovník pro správné rozlišování znaků]. Tokio: Šúeiša. ISBN 4-08-400120-1.
- NOMURA, Keizó et al., eds. *Órekkusu waei džiten* [O-LEX japonsko-anglický slovník]. [el. slovník Casio XD-D10000]. Tokio: Óbunša. © 2008 (**OWED**)
- ÓNO, Susumu, Akihiro, SATAKE a Kingoró MAEDA, eds. 1991. *Kogo džiten* [Slovník staré japonštiny]. Uprav. a rozšíř. vyd. Tokio: Iwanami. ISBN 4-00-080073-6. (**KogoD**)
- Purogureššibu waei čúdžiten* [Progresivní japonsko-anglický slovník středního rozsahu]. 3. vyd. [el. slovník Casio XD-D10000]. Tokio: Šógakukan. ©1986, 1993, 2002. (**PWE**)
- Randamu hausu eiwa daidžiten* [Velký anglicko-japonský slovník Random House]. 2. vyd. [el. slovník Casio XD-D10000]. Tokio: Šógakukan, ©1973, 1994; Randamu Hausu, © 1987. (**RHEWDD**)
- Reikai gakušú kotowaza džiten* [Studijní slovník přísloví]. 2.vyd. Tokio: Šógakukan, 2002. ISBN 978-4-09-501652-8.
- Reikai kan'jóku džiten. Iitai najó kara gjakuhiki dekiru* [Frazeologický slovník s příklady. S možností vyhledávání na základě obsahu zamýšleného sdělení]. Tokio: Sótakuša-šuppan, 2008. ISBN 978-4-87138-145-1. (**RKD**)
- Sekai daihjakka džiten* [Velká světová encyklopedie]. 2. vyd. [online]. Tokio: Heibonša. [cit. 2019-12-21]. Dostupné z: <https://kotobank.jp/dictionary/sekaidaihyakka/>. (**eSdHD**)
- ŠIRAIŠI, Daidži, ed. 1995 *Kokugo kan'jóku daidžiten* [Velký frazeologický slovník národního jazyka]. 10. vyd., ©1977. Tokio: Tókjódó šuppan. ISBN 4-490-10089-2.

- ŠIRAIŠI, Daidži, ed. 1995. *Kokugo kan'jóku džiten* [Slovník japonské frazeologie]. 29.vyd., ©1969. Tokio: Tókjó-dó-šuppan. ISBN 4-490-10050-7.
- ŠIRAKAWA, Šizuka. 1996. *Džicú* [*Džicú* – výkladový slovník čínských znaků] [online]. Tokio: Heibonša. [cit. 2019-10-10]. Dostupné z: <https://japanknowledge.com>. (**Džicú**)
- Šitte okitai. *Nihongo korokéšon džiten* [Slovník japonských kolokací]. Tokio: Gakken. 2006. ISBN 978-4053021304. (**NK**)
- TAKEBAJAŠI, Šigeru et al., eds. *Šin eiwa daidžiten* [Nový velký anglicko-japonský slovník]. 6. vyd. [elektronický slovník Casio XD-D10000]. Tokio: Kenkjúša. ©2002–2011. (**ŠEWD**)
- TANIKAWA, Šuntaró. 2013. *Kokoro*. Tokio: Asahi šinbun šuppan. ISBN 978-4022510945.
- TOKITA, Masamizu. 2000. *Iwanami kotowaza džiten* [Slovník přísloví od nakl. Iwanami]. Tokio: Iwanami šoten. ISBN 978-4000800990.
- TOKUGAWA, Munemasa a Tacuo MIJADŽIMA, eds. *Ruigigo džiten* [Slovník synonym]. © 1972. Tokio: Tókjó-dó šuppan. (**RuigigoD**)
- WATANABE, Tošio, Edmund R. SKRZYPCZAK a Paul SNOWDEN, eds. *Šin waei daidžiten* [Nový velký japonsko-anglický slovník]. 5. vyd. [elektronický slovník Casio XD-D10000]. Tokio: Kenkjúša. ©2003, 2008. (**ŠWEDD**)
- Xiàngxíng zìdiǎn vividict.com* [Slovník piktogramů] [online]. ©2010. [cit. 2017-08-11]. Dostupné z: <http://www.vividict.com/>. (**Vividict**)
- Yourei.jp*. [vyhledávací nástroj japonských příkladových vět] [online]. Gödel Inc. ©2014–2015. [cit. 2019-09-26]. Dostupné z: <http://yourei.jp/>. (**Yourei**)

DALŠÍ INTERNETOVÉ ZDROJE (PRIMÁRNÍ)

- Beikokukan*. Musenmai Kokoro [prezentace produktu – nepraná rýže Kokoro] [online]. [Cit. 2020-07-17]. Dostupné z: https://item.rakuten.co.jp/beikokukan/kokoro_10/.
- Eko-gokoro [informace k produktu Eko-gokoro]. Kabušiki-gaiša Kirakkusu [KIRACS Co., Ltd.]. *Product Catalog. Vol. 3–2* [online], s. 01–02. Dostupné z: https://www.kiracs.co.jp/_src/3726/katarogu.pdf?v=1552562598000.
- Emúru* [EMOOR]. Kóza isu „Kokoro“ [prezentace produktu – vyšší křeslo „Kokoro“] [online]. © EMOOR CO.,LTD. [Cit. 2008-05-17]. Dostupné z: <https://www.emoor.jp/fs/emoor/su-tfc1404>.
- Google [online]. Google Inc. [cit. 2018-03-12]. Dostupné z www.google.co.jp.
- Icotto. Kokoro mičiru tabi* [Cesty za duševním uspokojením] [online]. ©Kakaku.com. [Cit. 2020-07-03]. Dostupné z: <https://icotto.jp/>.

- JANAGISAWA, Jukiteru [prezident společnosti]. [slova prezidenta]. In: *Kamisuwa Onsen Šin'ju* [termální prameny Kamisuwa Onsen Šin'ju] [online]. ©上諏訪温泉 しんゆ. [Cit. 2020-05-18]. Dostupné z: <https://www.kamisuwa-shinyu.com/spa/>
- KAWAI, Tošio. Go-aisacu [Pozdrav ředitele centra]. In: *Kjóto daigaku Kokoro no mirai kenkjú sentá* [Kyoto University's Kokoro Research Center] [online]. © 京都大学 こころの未来研究センター. [Cit. 2020-06-12]. Dostupné z: <http://kokoro.kyoto-u.ac.jp/about/message>.
- Kjúdžó o-rin*. Kokorin [prezentace produktu Kokorin] [online]. © YAMAGUCHI KYUJO CO., LTD. [Cit. 2020-04-29]. Dostupné z: <https://www.kyujorin.com/products/detail/kokororin.html>.
- Kokoro no baria furí keikaku* [Heart Barrier Free Project]. Rinen [Concept] [online]. ©2015 HEART BARRIER FREE PROJECT. [Cit. 2020-04-17]. Dostupné z: <http://www.heartbarrierfree.org>.
- Kokoro no o-uči* [Domov pro kokoro] [online]. ©うさぎ用品とうさぎケアの専門店 ココロのおうち. [Cit. 2020-08-09]. Dostupné z: <https://www.kokousa.com/>.
- Kokoro no Tókjó kakumei* [Revoluce kokoro v Tokiu] [online]. Kokoro no Tókjó kakumei kjókai [Asociace Revoluce kokoro v Tokiu]. [Cit. 2017-08-10]. Dostupné z: <http://www.kokoro-tokyo.jp>.
- Kokoro no tomošibi* [Světlo (v) kokoro] [online]. Katorikku joki bokuša no kai [Good Shepherd Movement] ©心のともしび運動 YBU 本部. [Cit. 2019-07-18]. Dostupné z: <https://tomoshihi.or.jp>.
- Kokoro šika kurinikku* [Stomatologická klinika kokoro, Ócu, pref. Šiga] [online]. ©2019 こころ歯科クリニック. [Cit. 2020-06-28]. Dostupné z: <https://www.cocoro-dental-clinic.com/>.
- Kokoro šika kurinikku* [Stomatologická klinika kokoro, Sapporo]. Iin annai [O nás] [online]. ©KOKORO Dental Clinic. [Cit. 2020-06-28]. Dostupné z: <https://kokoroshika.jp/info.html>.
- Macušige čó* [město Macušige]. Tokusanhin burando „Macu no kokoro“ šóhin o bošú šimasu! [Nabíráme produkty aspirující na označení známkou lokálního produktu „Macu no kokoro“!] [online]. ©2008 Matsushige Town. Zveřejněno 1. 12. 2018. [Cit. 2020-08-03]. Dostupné z: <https://www.town.matsushige.tokushima.jp/docs/2018121300013/>.
- Mimi no kokoro. Hataraku hito no mentaru herusu – pótaru saito* [Ucho/uši (pro) kokoro. Portál pro duševní zdraví pracujících]] [online]. © 2020 Ministry of Health, Labour and Welfare. [Cit. 2020-06-27]. Dostupné z: <https://kokoro.mhlw.go.jp/>.
- Nihon no kokoro* [Japonské kokoro] [online]. ©2016 日本の心. [Cit. 2020-08-08]. Dostupné z: <http://www.n-kokoro.co.jp>.
- Nippon no kokoro o taisecu ni suru tó* [The Party that values Japan's Kokoro]. Seisaku [politický program] [online]. ©Nippon no kokoro. [Cit. 2017-08-10]. Dostupné z: <https://nippon-kokoro.jp>.
- Okakin* [osobní stránky Okamoto Kin'ji]. Works [online]. ©okakin.inc. [Cit. 2020-07-23]. Dostupné z: <http://okakin.jp/works/2234>.

- Okuru sógi Kokoro* [online]. Kabušiki gaiša ProSol [akciová společnost ProSol]. [Cit. 2020-08-08]. Dostupné z: <https://sougicocoro.com>.
- Páru Mondóru* [Pearl Montdore]. Jógaši no kokoro [prezentace produktu] [online]. © 2008 Pearl Montdore. [Cit. 2020-04-17]. Dostupné z: <http://www.pearlmondore.com/kokoro/index.html>.
- Relax. Produced by Yagiken.* Kokoro [prezentace nábytkové řady Kokoro] [online]. © 2018 YAGIKEN CO.,LTD. [Cit. 2020-05-02]. Dostupné z: https://relax-kagu.com/products/list?category_id=25#result.
- Sanseidó. Ičigo no džiten širizu* [Série jednoslovných slovníků nakl. Sanseidó]. Kankó no kotoba [K vydání (série)] [online]. Říjen 1995. ©2014, SANSEIDO Co., Ltd. Tokyo Japan. [Cit. 2019-09-09]. Dostupné z: https://www.sanseido-publ.co.jp/publ/itigo/itigo_all.html.
- Sógi no kokoro* [Kokoro pohřbu] [online]. Zenkoku kankon sósai godžokai renmei. ©2013 Zengoren. [Cit. 2020-07-31]. Dostupné z: <http://j-sougi.com>.
- Supócu kokoro no purodžekuto* [Sportovní projekt pro kokoro] [online]. [Cit. 2020-07-01]. Dostupné z: <http://www.sports-kokoro.jp/pc>.
- Šótani. Šóhin šókai. Šótani no Wa no kokoro* [představení produktu Wa no kokoro] [online]. © SHOTANI. [Cit. 2020-08-01]. Dostupné z: <http://www.shotani.com/item/#item01>.
- Tókjó-to* [guvernérský úřad v Tokiu]. Tosei džóhó. Hódó happjó [Informace Tokijské veřejné správy. Tiskové zprávy.] [online]. 20. 8. 2014. © 2000~ Tokyo Metropolitan Government. [Cit. 2016-11-12]. Dostupné z: <https://www.metro.tokyo.lg.jp/tosei/hodohappyo/press/2014/08/20o8q200.html>.
- Toyota. WHAT WOWS YOU.* [online]. ©1995–2016 TOYOTA MOTOR CORPORATION. [Cit. 2016-08-06]. Dostupné z: <http://toyota.jp/wows>.
- Yahoo! Japan [online]. © 2020 Yahoo Japan Corporation. [cit. 2011-09-03]. Dostupné z <https://www.yahoo.co.jp>.

SEKUNDÁRNÍ LITERATURA

- AKACUKA, Jukio. 1974. „*Ki*“ no kózó [Struktura *ki*]. Tokio: Kódanša (Gendai šinšo).
- AKACUKA, Jukio. 1996. Nihon ni okeru „*ki*“ no rekiši – bungeišakaigakuteki na ičikósacu to šite [Historie „*ki*“ v Japonsku. Literárně-sociologická úvaha]. *Nihongogaku*. Červenec 1996, roč. 15, č. 7, s. 9–19. Tokio: Meidži šoin. ISSN 0288-0822.
- AKIMOTO, Miharuru. 2002. *Joku wakaruru go'i* [Slovní zásoba srozumitelně]. Tokio: Aruku. ISBN 978-47574-0521-9.
- ASANO, Jú'iči. 1996. Čúgoku ni okeru „*ki*“ no gainen. [Pojem „*ki*“ v Číně]. *Nihongogaku*. Červenec 1996, roč. 15, č. 7, s. 29–37. Tokio: Meidži šoin. ISSN 0288-0822.
- ASANO-CAVANAGH, Yuko. 2017. Kawaii discourse: The semantics of a Japanese cultural keyword and its social elaboration. In: LEVISEN, Carsten a Sophia

- WATERS, eds. *Cultural Keywords in Discourse*. Amsterdam: John Benjamins, 2017, Chapter 9, s. 211–234. ISBN 978-90-2725-682-9.
- BAREŠOVÁ, Ivona a Monika DYTRTOVÁ. 2014. *Problematika české transkripce japonštiny a pravidla jejího užívání* [elektronická kniha]. Olomouc: Univerzita Palackého. ISBN 978-80-244-4017-0.
- BAREŠOVÁ, Ivona. 2016. *Japanese Given Names: A Window Into Contemporary Japanese Society*. Olomouc: Univerzita Palackého. ISBN 978-80-244-4976-0.
- BARTMIŃSKI, Jerzy. 2007. Čím se zabývá etnolingvistika. *Slovo a smysl*. 2007, roč. IV, č. 8, s. 299–309. ISSN 1214-7915.
- BARTMIŃSKI, Jerzy. 2013. The cognitive definition as a text of culture. In: GŁAZ, Adam, David S. DANAHER a Przemysław ŁOZOWSKI, eds. *The Linguistic Worldview. Ethnolinguistics, Cognition, and Culture*. London: Versita, 2013, Chapter 8, p. 161–180. ISBN 978-83-7656-073-1. Dostupné též v online verzi: De Gruyter, 2013 [pdf], ISBN 978-83-7656-074-8: <https://doi.org/10.2478/9788376560748>.
- BARTMIŃSKI, Jerzy. 2016. *Jazyk v kontextu kultury. Dvanáct statí z lublinské kognitivní etnolingvistiky*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, nakladatelství Karolinum. ISBN 978-80-246-2883-7.
- BARTMIŃSKI, Jerzy a Stanisława NIEBRZEGOWSKA. 2007. Profily a subjektová interpretace světa. *Slovo a smysl*. 2007, roč. IV, č. 8, s. 310–319. ISSN 1214-7915.
- BARTOŠ, Hynek. 2003. Studie k homérskému pojetí lidské psychiky a tělesnosti. *E-LOGOS: Electronic Journal for Philosophy* [online]. 2003, roč. 10, č. 1, s. 1–26 [cit. 2020-05-06]. ISSN 1211-0442. Dostupné z: <https://e-logos.vse.cz/pdfs/elg/2003/01/03.pdf>.
- ČECHOVÁ, Věra a Marie ROZSYPALOVÁ. 2001. *Obecná psychologie*. Vyd. 5., nezm. Brno: Institut pro další vzdělávání pracovníků ve zdravotnictví. ISBN 80-7013-343-0.
- ČURDOVÁ, Veronika. 2015. Teorie významových profilů a výzkum somatismů v češtině. *Jazykovědné aktuality*. 2015, roč. 52, č. 1 a 2, s. 4–13. ISSN 1212-5326.
- DOI, Takeo. 2007. „Amae“ no kózó [Struktura „amae“]. Rozšíř. a uprav. vyd. Tokio: Kóbundó, 2007. ISBN 978-4-335-65129-8.
- DÜRCKHEIM, Karlfried. 2002. *HARA: zemský střed člověka*. Z němč. přel. Petr Patočka. Praha: Dobra. ISBN 80-86459-29-2.
- DŽIBU, Mari. 1994. Išiki (kokoro) to wa nani ka [Co je to vědomí (kokoro)?]. In: MAKI, Jutaka, ed. *Kokoro to wa?* [Co je kokoro?]. Tokio: Džintai kagaku-kai [The Society for Mind-Body Science], 1994, s. 11–24.
- FANG, Xiaoyun. 2009. Nihongo to čúgokugo ni okeru „ki“ no hikaku. Kihongi, imi kakučó, bunka no kanten kara [A Comparative Study of Japanese „ki“ and Chinese

- „qi“: From the Viewpoint of Etymology, Semantic Extension, and Culture.]. *Hikaku bunka kenkjú* [Srovnávací kulturní studie]. 2009, č. 88, s. 97–107.
- FANG, Xiaoyun. 2011. *Nihongo to čúgokugo ni okeru šintaigo kan'jóku no hikaku kenkjú. Ninčigengogaku no šiten kara mita „tóbu“ hjógen o čúšin ni* [Srovnávací výzkum japonské a čínské somatické frazeologie. Perspektivou kognitivní lingvistiky se zaměřením na lexikum spojené s „hlavovou oblastí“]. Disertační práce. Ucnomija: Ucnomija daigaku kokusaigaku kenkjúka [Utsunomiya University, The Graduate School of International Studies].
- GŁAZ, Adam, David S. DANAHER a Przemysław ŁOZOWSKI, eds. 2013. *The Linguistic Worldview. Ethnolinguistics, Cognition, and Culture*. London: Versita. ISBN 978-83-7656-073-1. Dostupné též v online verzi: De Gruyter, 2013 [pdf], ISBN 978-83-7656-074-8: <https://doi.org/10.2478/9788376560748>.
- GODDARD, Cliff. 2001. Hati: A key word in the Malay vocabulary of emotion. In: HARKINS, Jean a Anna WIERZBICKA, eds. *Emotions in Crosslinguistic Perspective*. Berlin – New York: Mouton de Gruyter, 2001, s. 167–195. ISBN 3-11-017064-7.
- GODDARD, Cliff. 2008. Contrastive semantics and cultural psychology: English heart vs. Malay hati. In: SHARIFIAN, Farzad et al., eds. *Culture, Body, and Language: Conceptualizations of Internal Body Organs across Cultures and Languages*. Berlin – New York: Mouton de Gruyter, 2008, s. 75–102. ISBN 978-3-11-019622-1.
- GRZEGORCZYKOWA, Renata. 2010. Problémy pojetí jazykového obrazu světa v perspektivě srovnávacích výzkumů. *Slovo a slovesnost*. 2010, roč. 71, č. 4, s. 275–287. ISSN 0037-7031.
- HAGA, Jasuši et al. 1982. *Nihongo to Nihondžin. Kokoro to kotoba no setten o saguru* [Japonština a Japonci. Pátrání po styčných bodech kokoro a jazyka]. Tokio: Kódanša. ISBN 4-06-116979-3.
- HAGA, Jasuši. 2007. *Nihongo no šakaišinri* [Společenská psychologie japonštiny]. Uprav. vyd. Tokio: Ningen no kagakušinša. ISBN 978-4-8226-0276-5.
- HATA, Kóhei. 1984. *Karadakotoba no hon. Fu „karadakotoba“ šúi* [Kniha somatických výrazů. Příloha: soubor sebraných „somatických výrazů“]. Tokio: Čikuma šobó.
- HATA, Kóhei. 2002. *Karadakotoba – Kokorokotoba* [Somatické lexikum (somatismy) – psychické lexikum (psychismy)]. Tokio: Sanseidó. ISBN 4-385-36100-2.
- HATA, Kóhei. 2006. *Kokoro kotoba no Nihon* [Japonsko psychického (kokoro) lexika]. Tokio: Umi no hon.
- HIGASHI, Julie. 2008. The Kokoro education: Landscaping the minds and hearts of Japanese. In: GROSSMAN David L. a Joe Tin-Yau LO, eds. *Social education in Asia: Critical issues and multiple perspectives*. Charlotte, NC: Information Age Publishing, 2008, s. 39–56. ISBN 9781593117023.

- HOLÝ, Petr. 2008. Interview. In: *Duše „K“* [rozhlasový pořad]. Moderuje Jaroslav DUŠEK. ČRo – Dvojka, 17. 10. 2008 20:05. Dostupné též z: http://www2.rozhlas.cz/podcast/podcast_porady.php?p_po=2693.
- CHLUP, Radek. 2007. Formování pojmu duše v Řecku archaické a klasické doby. In: CHLUP, Radek, ed. *Pojetí duše v náboženských tradicích světa*. Praha: DharmaGaia, 2007, s. 39–88. ISBN 978-80-86685-82-3.
- CHLUP, Radek, ed. 2007. *Pojetí duše v náboženských tradicích světa*. Praha: DharmaGaia. ISBN 978-80-86685-82-3.
- IDE, Kanako. 2010. The Debate on Patriotic Education in Post-World War II Japan. In: HAYNES, Bruce, ed. *Patriotism and Citizenship Education*. West Sussex: Wiley-Blackwell, 2010, s. 60–71. ISBN 978-1-405-19988-9.
- IKEGAMI, Jošihiko. 1978, 22. reprint 2009. *Imi no sekai. Gendai gengogaku kara miru* [Svět významů. Perspektivou současné jazykovědy]. Tokio: Nippon hósó šuppan kjókai. ISBN 978-4-14-001330-4.
- IKEGAMI, Jošihiko. 1984, 22. reprint 1992. *Kigóron e no sótai* [Pozvání do sémiotiky]. Tokio: Iwanami šoten. ISBN 4-00-420258-2.
- IKEGAMI, Jošihiko. 2007. *Nihongo to nihongoron* [Japonština a teorie japonštiny]. Tokio: Čikuma šobó. ISBN 978-4-480-09090-4.
- IKEGAMI, Yoshihiko. 2008. The heart – What it means to the Japanese speakers. In: SHARIFIAN, Farzad et al., eds. *Culture, Body, and Language: Conceptualizations of Internal Body Organs across Cultures and Languages*. Berlin – New York: Mouton de Gruyter, 2008, s. 169–190. ISBN 978-3-11-019622-1.
- IKEGAMI, Jošihiko a Mičijo MORIJA, eds. 2009, 2. reprint 2012. *Šizen na nihongo o ošieru tame ni. Ninčigengogaku o fumaete* [Pro výuku přirozené japonštiny. Přístupem kognitivní lingvistiky]. Tokio: Hicudži šobó. ISBN 978-4-89476-431-6.
- IKEZOE, Hirohiko. 2013. Man'jóšú no goi ni cuite (2) [A Study on the Words using on Man'yo-syu (II)]. *Obihiro Ótani tankidaigaku kijó* [Bull. of Obihiro Otani Junior College]. Březen 2013, č. 50, s. 25–31. ISSN 0286-7354.
- IMAI, Mucumi. 2010. *Kotoba to šikó* [Jazyk a myšlení]. Tokio: Iwanami šoten. ISBN 978-4-00-431278-9.
- IMAIOVÁ, Mucumi. 2017. *Jazyk a myšlení*. Z jap. přel. Petra Kanasugi. Praha: Univerzita Karlova, nakladatelství Karolinum, 2017. ISBN 978-80-246-3675-7.
- JAMAMOTO, Kanta. 1975. Kan'jógoku to sono kjóikudžó no mondai [Frazémy a problémy při jejich výuce]. In: *Fukkoku Bunkačó kokugo širizu*. sv. VIII Gogen – Kanjógo [Série národního jazyka od Bunkačó. Sv. 8 Původ slov – frazémy]. Bunkačó [Agency for Cultural Affairs]. Tokio: Kjóiku šuppan, 1975, s. 163–217.
- JAMAORI, Tecuo. 1994. Reiniku nigen to šinšin ičigen [Dualita ducha a těla a jednota duše a těla]. In: MAKI, Jutaka, ed. *Kokoro to wa?* [Co je kokoro?]. Tokio: Džintai kagaku-kai [The Society for Mind-Body Science], 1994, s. 195–199.

- JAMAŠITA, Rjúdži. 1988. Šin no tecugaku [The Philosophy of Hsin]. In: *Nagoja daigaku bungakubu kenkjúronšú – tecugaku* [Soubor statí Filozofické fakulty Univerzity Nagoja – filosofie] [online]. Březen 1988, v. 34. s. 161–176 [cit. 2020-02-10]. ISSN 0469-4716. Dostupné z: <https://nagoya.repo.nii.ac.jp/>.
- JASUI, Izumi. 2010. *Kotoba kara bunka e. Bunka ga kotoba no naka de iki o hisomete iru* [Od jazyka ke kultuře. Kultura se skrývá v jazyce]. Tokio: Kaitakuša. ISBN 978-4-7589-2518-1.
- JOHNSON, Mark. 1990. *The Body in the Mind. The bodily basis of meaning, imagination, and reason*. Paperback edition. Chicago: The University of Chicago Press. ISBN 978-0-226-40318-2.
- JOKOJAMA, Tacudži. 1975. Kokugo no kan'jógo [Japonské frazémy]. In: *Fukkoku Bunkačó kokugo širizu*. sv. VIII Gogen – Kan'jógo [Série národního jazyka od Bunkačó. Sv. 8 Původ slov – frazémy]. Bunkačó [Agency for Cultural Affairs]. Tokio: Kjóiku šuppan, 1975, s. 57–162.
- JOŠIDA, Norio a Gang CHEN. 2009. Keitai kara mita nihongo šindžó goi no šiteki tenkai. Gokósei to hinši no kanten kara [Historical launches of Japanese emotional lexis from the morphology point of view: as viewed from word constitution and part of speech]. In: *Okajama daigaku daigakuin kjóikugaku kenkjúka kenkjú šúroku* [Bulletin of Graduate School of Education, Okayama University] [online]. 2009, č. 142, s. 1–8 [cit. 2020-03-21]. ISSN 1883-2423. Dostupné z: <http://eprints.lib.okayama-u.ac.jp/ja>.
- JUASA, Jasuo. 1994. Kokoro no šudžu no só. Rekiši to gendai [Rozličné aspekty kokoro. Dějiny a současnost]. In: MAKI, Jutaka, ed. *Kokoro to wa?* [Co je kokoro?]. Tokio: Džintai kagaku-kai [The Society for Mind-Body Science], 1994, s. 215–231.
- JURKOVÍČ, Tomáš. 2008. Kde končí a začínají naše světy. In: MURAKAMI, Haruki. *Konec světa & Hard-boiled Wonderland*. Z jap. přel. Tomáš Jurkovič. Praha: Odeon, 2008, s. 500–506.
- KASAKAWA, Kódži. 2007. Šintaigo o fukumu idiomu no ničiei hikaku [Srovnání japonských a anglických somatických frazémů]. *Čúkjó eibungaku* [Chukyo English literature] [online]. Čúkjó daigaku bungakubu eibungaku kenkjúkai. 2007, č. 27, s. 35–55 [cit. 2019-10-05]. ISSN 0285-2039. Dostupné z: <http://www.chukyoiebei.org/egakkai/topics/bun/eibungaku27/27kasakawa.pdf>.
- KAŠIWASAKE, Masaki. 1994. Kokoro wa nó no kinó de aru [Kokoro je funkce mozku]. In: MAKI, Jutaka, ed. *Kokoro to wa?* [Co je kokoro?]. Tokio: Džintai kagaku-kai [The Society for Mind-Body Science], 1994, s. 35–45.
- KAWANO, Kimiko. 1994. Nó ga micumeru kokoro, kokoro de nagameru nó [Kokoro, na které hledí mozek, a mozek nahlížený z perspektivy kokoro]. In: MAKI, Jutaka, ed. *Kokoro to wa?* [Co je kokoro?]. Tokio: Džintai kagaku-kai [The Society for Mind-Body Science], 1994, s. 75–85.

- KEKIDZE, Tatiana a Satoko TANAKA. 2004. Ničiro kan'jó hjógen ni miru šintai to seišin no toraekata [Vnímání těla a duše uložené v japonských ruských frazémeh]. *Gengobunkaronšú* [Studies in Language and Culture] [online]. Březen 2004, roč. 25, č. 2, s. 55–83 [cit. 2011-11-27]. ISSN 0388-6824. Dostupné z: <http://www.lang.nagoya-u.ac.jp/proj/genbunronshu/25-2/kekidze.pdf>.
- Kodžiki. Kronika dávného Japonska*. Z jap. přel. Karel Fiala. Praha: ExOriente, 2012.
- KONDÓ, Hideo. 1994. Šintaibunka-ron to sei – šin – šin. Kóno Džúzen no ki to išiki no kaisó [Teorie tělesné kultury a život – tělo – duše. Ki a vrstvy vědomí v pojetí Kónoa Džúzena]. In: MAKI, Jutaka, ed. *Kokoro to wa?* [Co je kokoro?]. Tokio: Džintai Kagaku-kai [The Society for Mind-Body Science], s. 253–270.
- KRÁL, Oldřich, ed. 2011. *Základní texty východních náboženství 3. Čínský, japonský a korejský buddhismus*. Přeložili Jan Beran, Robin Heřman, Tomáš Horák, Josef Kolmaš, Oldřich Král, Miriam Löwensteinová, Lucie Olivová, Matěj Pošar, Dita Sálková, Marek Zemánek. Praha: Argo. ISBN 978-80-257-0215-4.
- LAKOFF, George. 1987. *Women, Fire and Dangerous Things: What Categories Reveal about the Mind*. Chicago, 1987. ISBN 0-226-46804-6.
- LAKOFF, George. 2006. *Ženy, oheň a nebezpečné věci. Co kategorie vypovídají o naší mysli*. Přel. Dominik Lukeš. Praha: Triáda. ISBN 808613878X.
- LAKOFF, George a Mark JOHNSON. 1980. *Metaphors we live by*. Chicago: The University of Chicago Press. ISBN 0-226-46801-1.
- LAKOFF, George a Mark JOHNSON. 1999. *Philosophy in the Flesh: The Embodied Mind and Its Challenge to Western Thought*. New York: Basic Books. ISBN 978-04-6505-673-6.
- LAKOFF, George a Mark JOHNSON. 2014. *Metafory, kterými žijeme*. 2. vyd. Přel. Mirek Čejka. Brno: Host. ISBN 978-80-7491-152-1.
- LAKSOVÁ, Tereza. 2010. *HARA a MUNE v japonské frazeologii*. Olomouc, 2010. Diplomová práce (Mgr.). Univerzita Palackého v Olomouci, Filozofická fakulta, Katedra asijských studií. Vedoucí diplomové práce Ivona Barešová.
- LEVISEN, Carsten a Sophia WATERS, eds. 2017. *Cultural Keywords in Discourse*. Amsterdam: John Benjamins. ISBN 978-90-2725-682-9.
- LÍMAN, Antonín. 2000. *Krajiny japonské duše. Čtrnáct esejí o moderní japonské literatuře*. Praha: Mladá Fronta. ISBN 80-204-0848-7.
- LÍMAN, Antonín. 2001. *Mezi nebem a zemí. Ideální místa v japonské tradici*. Praha: Academia. ISBN 80-200-0889-6.
- LOCK, Margaret. 1982. Popular Conceptions of Mental Health in Japan. In: MARSELLA, Anthony J. a Geoffrey M. WHILE, eds. *Cultural Conceptions of Mental Health and Therapy. Culture, Illness and Healing (Studies in Comparative Cross-Cultural Research)*. Vol. 4. Dordrecht: Springer Netherlands, 1982, Chapter 8, s. 215–233. ISBN 978-90-2771-757-3.

- MAENO, Takaši. 2010. *Nó wa naze „kokoro“ o cukutta no ka: „wataši“ no nazo o toku džudó išiki kasecu* [Proč mozek stvořil kokoro? Hypotéza pasivního vědomí k rozluštění záhady „já“]. Tokio: Čikuma-šobó, 2010. ISBN 978-4-480-42776-2.
- MAJER-BARANOWSKA, Urszula. 2005. Dwie koncepcje profilowania pojęć w lingwistyce. *Etnolingwistyka*. 2005, č. 16, s. 85–108. ISSN 0860-8032.
- MATELA, Jiří. 2017. *Podmět v moderní japonštině*. Brno: Filozofická fakulta, Masarykova univerzita. ISBN 978-80-210-8671-5.
- MIJADŽI, Acuko. 1979. *Šinšin goi no šiteki kenkjú* [Diachronní výzkum psychosomatické slovní zásoby]. Tokio: Meidži šoin, 1979. Kapitola 4, Kango no teičaku – „kokoro“ „šin no zó“ „šinzó“ hoka [Etablování sinojaponského lexika – „kokoro“ „šin no zó“ „šinzó“ aj.], s. 80–100.
- MIJADŽIMA, Tacuo. 1994. *Goiron kenkjú* [Lexikografické studie]. Toiko: Mugi šobó, 1994.
- MORIMOTO, Tecuró. 1988, 32. reprint 2015. *Nihongo omote to ura* [Japonština – rub a líc]. Tokio: Šinčóša. ISBN 978-4-10-107311-8.
- MORITA, Jošijuki. 2010. *Nihongo no kan'johjógen džiten* [Slovník japonských frazeologismů]. Tokio: Tókjódo šuppan. ISBN 978-4-490-10776-0.
- NAKANIŠI, Susumu. 2003. *Hiragana de jomeba wakaruru nihongo* [Japonština, které porozumíme, když budeme číst z hiragany]. Tokio: Šinčóša. ISBN 978-4-10-134851-3.
- NAKANO, Shigeru. 1997. Heart-to-heart (inter –jo-) resonance: a concept of intersubjectivity in Japanese everyday life. *Research and Clinical Center for Child Development Annual report* [online]. 1997-03, No. 19, s. 1–14. Sapporo: Hokkaidō University, Faculty of Education. [cit. 2019-11-27]. ISSN 0386-8435. Dostupné z: <https://eprints.lib.hokudai.ac.jp/journals/index.php?jname=238&vname=2555>.
- NAKAYA, Tereza. 2012. Japonské vnímání břicha – nahlédnutí do japonského nitra. In: VAŇKOVÁ, Irena a Jan WIENDL, eds. *Tělo, smysly, emoce v jazyce a literatuře*. Praha: Univerzita Karlova – Filozofická fakulta, ÚČJTK, 2012, s. 105–116. ISBN 978-80-7308-443-1.
- NAKAYA, Tereza. 2017. Japonský mentální prostor KOKORO a jeho obraz v poezii. In: VAŇKOVÁ, Irena, Veronika VODRÁŽKOVÁ a Radka Zbořilová, eds. *Horizonty kognitivně-kulturní lingvistiky. Schémata a stereotypy v mluvených a znakových jazycích*. Praha: Filozofická fakulta UK, 2017, s. 98–109. ISBN 978-80-7308-727-2.
- NAKAYA, Tereza. 2019. The Japanese concept KOKORO and its axiological aspects in the discourse of moral education. *Adeptus* [online]. 2019, Nr. 13. [cit. 2019-11-07]. ISSN 2300-0783. DOI: 10.11649/a.1651. Dostupné z: <https://doi.org/10.11649/a.1651>.

- NAKAYA, Tereza. 2020 (plán). Tělesné aspekty japonského pojmu KOKORO – od „somato-psychismu“ k „psychismu“ somatické povahy. In: VAŇKOVÁ, Irena, ed. *Horizonty kognitivně-kulturní lingvistiky III. Tělo a tělesnost v jazykových a kulturních konceptualizacích* (předpokládaný název). Praha: Filozofická fakulta UK. (v rec. řízení)
- NAKONEČNÝ, Milan. 2006. *Obecná psychologie (Sylabus přednášek)*. České Budějovice: Teologická fakulta, Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích. ISBN 80-7040-922-3.
- NARITA, Jošio. 1996. Kokoro to tójó igaku [Kokoro a východní medicína]. *Baio mekanizmu gakkai-ši [Journal of the Society of Biomechanisms]* [online]. 1996, roč. 20, č. 3, s. 130–137. [cit. 2020-01-07]. ISSN 0285-0885. Dostupné z: https://www.jstage.jst.go.jp/article/sobim/20/3/20_KJ00000972151/_article/-char/ja/.
- NEBESKÁ, Iva. 2017. KOGNITIVNÍ LINGVISTIKA. In: KARLÍK, Petr, Marek NEKULA a Jana PLESKALOVÁ, eds. *CzechEncy - Nový encyklopedický slovník češtiny* [online]. Brno: Masarykova univerzita, 2012–2020. [cit. 2020-05-09]. Dostupné z: https://www.czechency.org/slovník/KOGNITIVNÍ_LINGVISTIKA.
- NIEBRZEGOWSKA-BARTMIŃSKA, Stanisława. 2013. Stereotypes and values in the linguistic worldview. In: GŁAZ, Adam, David S. DANAHER a Przemysław ŁOZOWSKI, eds. *The Linguistic Worldview. Ethnolinguistics, Cognition, and Culture*. London: Versita, 2013, Chapter 10, p. 199–214. ISBN 978-83-7656-073-1. Dostupné též v online verzi: De Gruyter, 2013 [pdf], ISBN 978-83-7656-074-8: <https://doi.org/10.2478/9788376560748>.
- NINJAL. 2009. *Gendai nihongo kakikotoba kinkó kópasu (BCCWJ)*. Gaijó. [O Vyváženému korpusu současné psané japonštiny (BCCWJ)] [online]. (c) 2009 National Institute for Japanese Language and Linguistics. [cit. 2020-02-11]. Dostupné z: https://pj.ninjal.ac.jp/corpus_center/bccwj/.
- NOMURA, Masaaki. 1977. Zógohó [Slovotvorba]. In: ÓNO, Susumu a Takeši, ŠIBATA, eds. *Go'i to imi [Slovní zásoba a význam]*. Iwanami kóza. Nihongo sv. 9. Tokio: Iwanami šoten, 1977 © 3. reprint 1992, s. 245–284. ISBN 4-00-010069-6.
- O, Son Fa. 2006. *Nihongo no kokoro. Kotoba no genfúkei o tazunete* [Kokoro japonštiny. Pátrání po archetypální podobě jazyka]. Tokio: Nippon Kjóbunša. ISBN 4-531-06404-6.
- OCCHI, Debra, J. 2008. How to have a HEART in Japanese. In: SHARIFIAN, Farzad et al., eds. *Culture, Body, and Language: Conceptualizations of Internal Body Organs across Cultures and Languages*. Berlin – New York: Mouton de Gruyter, 2008, s. 191-212. ISBN 978-3-11-019622-1.
- OKAZAKI, Miho. 1997. Man'jóka no „kokoro“ [„Kokoro“ v básních Man'jóšú]. *Nihon bungaku* [Japonská literatura] [online]. 1997-09-30, vol. 88, s. 18–32. [cit. 2019-09-28]. Tókjó džóši daigaku [Tokyo Woman's Christian University]. ISSN 03863336. Dostupné z: <http://id.nii.ac.jp/1632/00019329>.

- ÓNO, Susumu. 1991. Džo ni kaete [Namísto předmluvy]. In: ÓNO, Susumu, Akihiro, SATAKE a Kingoró MAEDA, eds. *Kogo džiten* [Slovník staré japonštiny]. Uprav. a rozšíř. vyd. Tokio: Iwanami, s. 2–4. ISBN 4-00-080073-6.
- PAJDZIŇSKA, Anna. 2007. Kategorie strukturující jazykový obraz světa: antropocentrismus a opozice „vlastní“ – „cizí“. In: SAICOVÁ ŘÍMALOVÁ, Lucie, ed. *Čítanka textů z kognitivní lingvistiky II*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, Filozofická fakulta, s. 27–44. ISBN 978-80-7308-212-3.
- PAJDZIŇSKA, Anna. 2013. The Linguistic Worldview and Literature. In: GŁAZ, Adam, David S. DANAHER a Przemysław ŁOZOWSKI, eds. *The Linguistic Worldview. Ethnolinguistics, Cognition, and Culture*. London: Versita, 2013, Chapter 2, p. 41–59. ISBN 978-83-7656-073-1. Dostupné též v online verzi: De Gruyter, 2013 [pdf], ISBN 978-83-7656-074-8: <https://doi.org/10.2478/9788376560748>.
- PAJDZIŇSKA, Anna a Ryszard TOKARSKI. 2010. Jazykový obraz světa a kreativní text. *Slovo a slovesnost*. 2010, roč. 71, č. 4, s. 288–297. ISSN 0037-7031.
- PENG, Fei. 1996. „Ki“ „kikubari hjógen“ o megutte. [O „ki“ a „empatickém (kikubari) lexiku“]. *Nihongogaku*. Červenec 1996, roč. 15, č. 7, s. 76–83. Tokio: Meidži šoin. ISSN 0288-0822.
- PLHÁKOVÁ, Alena. 2003. *Učebnice obecné psychologie*. Praha: Academia. ISBN 80-200-1086-6.
- POLÁK, Michal. 2013. *Filosofie mysli*. Praha/Kroměříž: Triton. ISBN 978-80-7387-742-2.
- ROESGAARD, Marie Højlund. 2017. *Moral Education in Japan: Values in a global context*. London: Routledge, 2016. ISBN 9781138669635.
- ROSE, Caroline. 2006. The battle for hearts and minds. Patriotic education in Japan in the 1990s and beyond. In SHIMAZU, Naoko, ed. *Nationalisms in Japan*. London/New York: Routledge, 2006, chapter 6, p. 131–154. ISBN 9780415400534.
- RYBÁŘ, Radovan. 2011. Filozofické souvislosti zdraví. In: ŘEHULKA, Evžen, ed. *Výchova a péče o zdraví. Škola a zdraví 21* [online]. Brno: Masarykova univerzita a MSD, 2011, s. 9–22. ISBN 978-80-210-5721-0. [cit. 2020-03-30]. Dostupné z: http://www.ped.muni.cz/z21/knihy/2011/40/texty/cze/01_rybar_cze.pdf.
- SADAKATA, Akio. 1994. „Kokoro“ o megutte [O „kokoro“]. In: MAKI, Jutaka, ed. *Kokoro to wa?* [Co je kokoro?]. Tokio: Džintai kagaku-kai [The Society for Mind-Body Science], 1994, s. 87–99.
- SAGARA, Tóru. 1995. *Ičigo no džiten – kokoro* [Slovník jednoho slova – kokoro]. Tokio: Sanseidó. ISBN 4-385-42201-X.

- SAICOVÁ ŘÍMALOVÁ, Lucie, Irena VAŇKOVÁ a Jan WIENDL, eds. 2016. *Lidský život a každodennost v jazyce a literatuře*. Praha: Filozofická fakulta Univerzity Karlovy. ISBN 978-80-7308-703-6.
- SAICOVÁ ŘÍMALOVÁ, Lucie, ed. 2004. *Čítanka textů z kognitivní lingvistiky*. Praha: Univerzita Karlova, Filozofická fakulta. ISBN 80-7308-072-9.
- SAICOVÁ ŘÍMALOVÁ, Lucie, ed. 2007. *Čítanka textů z kognitivní lingvistiky II*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, Filozofická fakulta. ISBN 978-80-7308-212-3.
- SAKADE, Jošinobu. 1994. Čúgoku šisó ni okeru ki to nó to kokoro [Ki, mozek a kokoro v čínském myšlení]. In: MAKI, Jutaka, ed. *Kokoro to wa?* [Co je kokoro?]. Tokio: Džintai kagaku-kai [The Society for Mind-Body Science], 1994, s. 137–150.
- SAKAI, Šizu. 2004. Zucú no tandžó to fukucú hen'jó. [Zrod bolesti hlavy a proměny u bolesti břicha]. In: KURIJAMA, Šigehisa a Kazutoši KITAZAWA, eds. *Kindai Nihon no šintai kankaku* [Vnímání těla v moderním Japonsku]. Tokio: Seikjúša, 2004, kap. 3, s. 83–102. ISBN 4-7872-3236-3.
- SATAKE, Rjúzó. 1984. *Hara to mune: 'šintaigengo' monoširi džiten*. [Hara a mune – slovník pro seznámení se se „somatickým jazykem“]. Tokio: Taišódaigaku-šuppanbu. Taišódaigaku senšo 10.
- SATÓ, Kijodži. 1996. *Ičigo no džiten – ki* [Slovník jednoho slova – ki]. Tokio: Sanseidó, 1996. ISBN 4-385-42220-6.
- SHARIFIAN, Farzad et al. 2008. Culture and language: Looking for the mind inside the body. In: SHARIFIAN, Farzad et al., eds. *Culture, Body, and Language: Conceptualizations of Internal Body Organs across Cultures and Languages*. Berlin – New York: Mouton de Gruyter, 2008, s. 3–23. ISBN 978-3-11-019622-1.
- SHARIFIAN, Farzad et al., eds. 2008. *Culture, Body, and Language: Conceptualizations of Internal Body Organs across Cultures and Languages*. Berlin – New York: Mouton de Gruyter, 2008. ISBN 978-3-11-019622-1.
- SIAHAAN, Poppy. 2008. Did he break your *heart* or your *liver*? A contrastive study on metaphorical concepts from the source domain ORGAN in English and in Indonesian. In: SHARIFIAN, Farzad et al., eds. *Culture, Body, and Language: Conceptualizations of Internal Body Organs across Cultures and Languages*. Berlin – New York: Mouton de Gruyter, 2008, s. 45–74. ISBN 978-3-11-019622-1.
- SLAMĚNÍKOVÁ, Tereza. 2017. *Čínské znakové písmo. Synchronní model tradiční kategorizace*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci. ISBN 978-80-244-5181-7.
- SUZUKI, Takao. 1973. *Kotoba to bunka*. ©1973, 76. reprint 2015. Tokio: Iwanami šoten. ISBN 4-00-412098-5.
- ŠIRAIŠI, Daidži. 1995. Kokugo kan'jóku to sono kenkjú no motarasu mono [Domácí japonská frazeologie a vše, co přináší její výzkum]. In: ŠIRAIŠI, Daidži, ed. *Kokugo*

- kan'jóku daidžiten* [Velký frazeologický slovník národního jazyka]. 10. vyd., ©1977. Tokio: Tókjódó šuppan, s. 525–593. ISBN 4-490-10089-2.
- ŠLÉDROVÁ, Jasňa, ed. 2007. *Obraz světa v jazyce II*. Praha: Filozofická fakulta Univerzity Karlovy, Ústav českého jazyka a teorie komunikace. ISBN 978-80-7308-213-0.
- ŠVARCOVÁ, Zdeňka. 2005. *Japonská literatura 712–1868*. Praha: Karolinum. ISBN 80-246-0998-3.
- ŠVARCOVÁ, Zdeňka. 2006. „Funkční komplex ‘lidská bytost/mysl’ ve verbálním obraze”. In: *Kognice 2006*. Sborník příspěvků z konference, Praha, 6.–7. října 2006. Psychologický ústav AV ČR, 2006, s. 219–223. ISBN 80-86174-10-7.
- ŠVARCOVÁ, Zdeňka, 2007. Konceptualizační složka v dvouznakových sinojaponských složeninách *nidži kango*. In: ŠLÉDROVÁ, Jasňa, ed. *Obraz světa v jazyce II*. Praha: Filozofická fakulta Univerzity Karlovy, Ústav českého jazyka a teorie komunikace, s. 71–77. ISBN 978-80-7308-213-0.
- ŠVARCOVÁ, Zdeňka. 2009. Jev, výjev skrytý za znakem. *DISK (časopis pro studium dramatického umění)*. Březen 2009, 27, s. 119–124. Praha: KANT – AMU. ISBN (KANT) 978-80-86970-94-3. ISSN (AMU) 1213-8665.
- ŠVARCOVÁ, Zdeňka. 2010a. Hon'jaku šinikui Ono no Komači no uta [Obtížně přeložitelné básně Ono no Komači]. In: TAKAHAŠI, Tóru, ed. *Nihongo tekusuto no rekišiteki kiseki: kaišaku, saikontekusutoka, fuči: „Tekusuto fuči no kaišakugakuteki kenkjú to kjóiku“* [Historical trajectories of Japanese texts]. Dai 8kai kokusai kenkjú šukai hókokušo [Sborník příspěvků z 8. mezinárodního vědeckého setkání]. Nagoja: Nagoja daigaku daigakuin bungaku kenkjúka [Nagoya University, Graduate School of Letters]: 2010, s. 65–68.
- ŠVARCOVÁ, Zdeňka. 2010b. Óno Susumu – prožívání japonského jazyka. In: ČMEJRKOVÁ, Světlá, Jana HOFFMANNOVÁ a Eva HAVLOVÁ, eds. *Užívání a prožívání jazyka: k 90. narozeninám Františka Daneše*. Praha: Karolinum, 2010, s. 427–431. ISBN 978-80-246-1756-5.
- TABAKOWSKA, Elzbieta. 2013. A linguistic Picture, Image, or View of „Polish Cognitive Studies“. In: GŁAZ, Adam, David S. DANAHER a Przemysław ŁOZOWSKI, eds. *The Linguistic Worldview. Ethnolinguistics, Cognition, and Culture*. London: Versita, 2013, Chapter 17, p. 321–335. ISBN 978-83-7656-073-1. Dostupné též v online verzi: De Gruyter, 2013 [pdf], ISBN 978-83-7656-074-8: <https://doi.org/10.2478/9788376560748>.
- TACUKAWA, Šódži. 1996. *Karada no bunkaši* [Kulturní atlas těla]. Tokio: Bungeišundžú. ISBN 4-16-351290-X.
- TACUKAWA, Šódži. 2002. *Karadakotoba: Nihongo kara jomitoku šintai*. [Somatické frazémy: tělo vyčtené z japonštiny]. Tokio: Hajakawa-šobó, 2002. ISBN 4-15-050271-4.

- TAKAHAŠI, Tecuja. 2003. „*Kokoro*“ to *sensó* [„Kokoro“ a válka]. Tokio: Šóbunša. ISBN 978-4794965684.
- TAKAHAŠI, Tóru. 2012. Murasaki Šikibu ron e no šiza. Mi to kokoro no bungei [Perspektiva k teoriím o Murasaki Šikibu. Literatura těla a kokoro]. In: TAKAHAŠI, Tóru, ed. *Murasaki Šikibu to óčó bungei no hjógenši* [Historie vyjadřování v dvorské literatuře a Murasaki Šikibu]. Tokio: Šinwa-ša, s. 21–36. ISBN 9784864050319.
- TAKEDA, Kendži. 1996. „Ki“ no gengi to „ki“ no šisó no seiricu [Původní význam „ki“ a vznik myšlení spjatého s „ki“]. *Nihongogaku*. Červenec 1996, roč. 15, č. 7, s. 20–28. Tokio: Meidži šoin. ISSN 0288-0822.
- TAMURA, Jasuo. 2006. Gendai nihongo no fukugókeijóši – haseikeijóši – džógokeijóši ni cuite [O složených, derivovaných a reduplikovaných adjektivech v moderní japonštině] [online]. *Hirošima daigaku rjúgakusei sentá kijó* [Bulletin Institute for International Education, Hiroshima University]. 2006, 16, s. 13–20. Hirošima: Hirošima daigaku rjúgakusei sentá. ISSN 0917-2955. Dostupné z: https://ir.lib.hiroshima-u.ac.jp/ja/list/HU_journals/AN10281005/--/16/item/23014.
- TANAKA, Satoko. 2003. Kokoro to šite no šintai: Kan'jó hjógen kara mita atama, hara, mune. [Tělo jakožto duše: hlava (*atama*), břicho (*hara*) a hrud' (*mune*) interpretované z frazémů]. *Gengobunkaronšú* [Soubor statí o jazyce a kultuře] [online]. Březen 2003, roč. 24, č. 2, s. 111–124 [cit. 2018-11-11]. ISSN 0388-6824. Dostupné z: <http://www.lang.nagoya-u.ac.jp/proj/genbunronshu/24-2/tanaka.pdf>.
- TERASAKI, Hiroaki. 2007. Karada to kokoro to inoči no gainenši – hitocu no sobjó [The Concepts of Flesh, Psyche and Life : a Brief History]. In: *Jamanaši daigaku kjóiku ningen kagakubu kijó* [Bulletin of the Faculty of Education & Human Sciences] [online]. 2007, 9, s. 236–246 [cit. 2020-04-11]. ISSN 1882-5923. Dostupné z: <http://doi.org/10.34429/00001564>.
- TÓGÓ, Jošio, ed. 2004. *Karadakotoba džiten* [Slovník somatických frazémů]. ©2003, 3.vyd. Tokio: Tókjódó-šuppan. ISBN 4-490-10619-X.
- TOKARSKI, Ryszard. 2007. Konotace – prototypy – otevřené definice. In: SAICOVÁ ŘÍMALOVÁ, Lucie, ed. *Čítanka textů z kognitivní lingvistiky II*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, Filozofická fakulta, s. 13–25. ISBN 978-80-7308-212-3.
- UHER, David. 2013. *Hanská grammatologie*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci. ISBN 978-80-244-3866-5.
- VAŇKOVÁ, Irena. 1999a. Kognitivně-kulturní inspirace z Polska. *Slovo a slovesnost*. 1999, roč. 60, č. 3, s. 214–224. ISSN 0037-7031.
- VAŇKOVÁ, Irena. 1999b. Člověk a jazykový obraz (přirozeného) světa. *Slovo a slovesnost*. 1999, roč. 60, č. 4, s. 283–292. ISSN 0037-7031.
- VAŇKOVÁ Irena, ed. 2001. *Obraz světa v jazyce*. Praha: FF UK. ISBN 80-7308-005-2.

- VAŇKOVÁ, Irena. 2004. O věci a slově. In: PEŠKOVÁ Jaroslava, Miloslav PRŮKA a Irena VAŇKOVÁ, eds. *Hledání souřadnic společného světa. Filosofie pro každý den*. Praha: Eurolex, 2004, s. 377–401. ISBN 80-86432-91-2.
- VAŇKOVÁ, Irena. 2005. Kognitivní lingvistika, řeč a poezie. *Česká literatura*. 2005, 5, s. 609–636. ISSN 0009-0468.
- VAŇKOVÁ, Irena. 2007. *Nádoba plná řeči. Člověk, řeč a přirozený svět*. Praha: Karolinum. ISBN 978-80-246-1122-8.
- VAŇKOVÁ, Irena. 2009. Kognitivní lingvistika v kulturních souvislostech. In: KRÁMSKÝ, David, ed. *Kognitivní věda dnes a zítra*. Liberec: Bor, 2009, s. 243–256. ISBN 978-80-86807-55-3.
- VAŇKOVÁ, Irena. 2010a. Úvodem: na cestě ke kognitivní (etno)lingvistice. *Slovo a slovesnost*. 2010, roč. 71, č. 4, s. 245–249. ISSN 0037-7031.
- VAŇKOVÁ, Irena. 2010b. Buďte v pohodě! (Pohoda jako české klíčové slovo). In: VAŇKOVÁ Irena a Jasňa PACOVSKÁ, eds. 2010. *Obraz člověka v jazyce*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, Filozofická fakulta, Ústav českého jazyka a teorie komunikace, s. 31–63. ISBN 978-80-7308-324-3.
- VAŇKOVÁ, Irena. 2012. Tělesnost a studium somatismů v perspektivě antropologické lingvistiky. In: VAŇKOVÁ, Irena a Jan WIENDL, eds. *Tělo, smysly, emoce v jazyce a literatuře*. Praha: Univerzita Karlova – Filozofická fakulta, ÚČJTK, 2012, s. 63–77. ISBN 978-80-7308-443-1.
- VAŇKOVÁ, Irena. 2014a. Lingvista a poezie. Poznámky nejen ke studiu konotací. *Jazykovědné aktuality*. 2014, roč. 51, č. 3 a 4, s. 106–118. ISSN 1212-5326.
- VAŇKOVÁ, Irena. 2014b. Vánoce jako klíčové slovo české kultury. (První poznámky k etnolingvistickému výzkumu). *Didaktické studie*. 2014, roč. 6, č. 1, s. 135–149. ISSN 1804-1221.
- VAŇKOVÁ, Irena. 2016a. Duše v českém jazykovém obrazu světa. Kontexty, významy, konceptualizace (První poznámky). In: MASŁOWSKA, Eva a Dorota PAZIO-WLAZŁOWSKA, eds. *Antropologiczno-językowe wizerunki duszy w perspektywie międzykulturowej. Tom I. Dusza w oczach świata*. Warszawa: Instytut Sławistyki Polskiej Akademii Nauk – Wydział Orientalistyczny Uniwersytetu Warszawskiego, s. 271–286. ISBN 978-83-64031-48-9. S. 271-286.
- VAŇKOVÁ, Irena. 2016b. Jerzy Bartmiński a lublinská škola kognitivní etnolingvistiky. In: BARTMIŃSKI, Jerzy. *Jazyk v kontextu kultury. Dvanáct statí z lublinské kognitivní etnolingvistiky*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, nakladatelství Karolinum, s. 139–145. ISBN 978-80-246-2883-7.
- VAŇKOVÁ, Irena. 2017a. ETNOLINGVISTIKA. In: KARLÍK, Petr, Marek NEKULA a Jana PLESKALOVÁ, eds. *CzechEncy - Nový encyklopedický slovník češtiny* [online]. Brno: Masarykova univerzita, 2012–2020. [cit. 2020-05-19]. Dostupné z: <https://www.czechency.org/slovník/ETNOLINGVISTIKA>.

- VAŇKOVÁ, Irena. 2017b. JAZYKOVÝ OBRAZ SVĚTA. In: KARLÍK, Petr, Marek NEKULA a Jana PLESKALOVÁ, eds. *CzechEncy - Nový encyklopedický slovník češtiny* [online]. Brno: Masarykova univerzita, 2012–2020. [cit. 2020-05-19]. Dostupné z: https://www.czechency.org/slovník/JAZYKOVÝ_OBRAZ_SVĚTA.
- VAŇKOVÁ, Irena. 2017c. STEREOTYP. In: KARLÍK, Petr, Marek NEKULA a Jana PLESKALOVÁ, eds. *CzechEncy - Nový encyklopedický slovník češtiny* [online]. Brno: Masarykova univerzita, 2012–2020. [cit. 2020-05-19]. Dostupné z: <https://www.czechency.org/slovník/STEREOTYP>.
- VAŇKOVÁ, Irena. 2017d. KONOTACE (2). In: KARLÍK, Petr, Marek NEKULA a Jana PLESKALOVÁ, eds. *CzechEncy - Nový encyklopedický slovník češtiny* [online]. Brno: Masarykova univerzita, 2012–2020. [cit. 2020-05-19]. Dostupné z: <https://www.czechency.org/slovník/KONOTACE>.
- VAŇKOVÁ, Irena. 2018a. „Dyť se nosí i do kostela“. Stereotyp a představová schémata spojená s jednou tabuizovanou částí těla. In: VAŇKOVÁ, Irena a Lucie ŠŤASTNÁ, eds. *Horizonty kognitivně-kulturní lingvistiky II. Metafory, stereotypy a kulturní rozrůzněnost jazyků jako obrazů světa*. Praha: Filozofická fakulta Univerzity Karlovy, 2018, s. 95–124. ISBN 978-80-7308-888-0.
- VAŇKOVÁ, Irena. 2018b. Nezaprodám duši svou. Duše jako hodnota: k etickému profilu duše v češtině. In: MASŁOWSKA, Ewa, Joana JUREWICZ a Dorota PAZIO-WLAZŁOWSKA, eds. *Antropologiczno-językowe wizerunki duszy w perspektywie międzykulturowej. Tom III. Aksjosfera duszy – dusza w aksjosferze*. Warszawa: Instytut Sławistyki Polskiej Akademii Nauk, 2018, s. 453–483. e-ISBN: 978-83-64031-87-8.
- VAŇKOVÁ, Irena, Iva NEBESKÁ, Lucie SAICOVÁ ŘÍMALOVÁ a Jasňa ŠLÉDROVÁ. 2005. *Co na srdci, to na jazyku: Kapitoly z kognitivní lingvistiky*. Praha: Nakladatelství Karolinum, 2005. ISBN 80-246-0919-3.
- VAŇKOVÁ Irena a Jasňa PACOVSKÁ, eds. 2010. *Obraz člověka v jazyce*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, Filozofická fakulta, Ústav českého jazyka a teorie komunikace. ISBN 978-80-7308-324-3.
- VAŇKOVÁ, Irena a Jan WIENDL, eds. 2012. *Tělo, smysly, emoce v jazyce a literatuře*. Praha: Univerzita Karlova – Filozofická fakulta, ÚČJTK, 2012. ISBN 978-80-7308-443-1.
- VAŇKOVÁ, Irena a Veronika ČURDOVÁ. 2014. Čelem k teorii pojmových profilů: nové možnosti slovníkového výkladu somatismů. *Didaktické studie*. 2014, roč. 6, č. 1, s. 66–78. ISSN 1804-1221.
- VAŇKOVÁ, Irena a Veronika VITKOVSKAYA. 2014. Hlava: profily, subprofily, konceptuální schémata (Český somatismus v částečném porovnání s ruštinou). *Didaktické studie*. 2014, roč. 6, č. 1, s. 79–88. ISSN 1804-1221.
- VAŇKOVÁ Irena, Veronika VODRÁŽKOVÁ a Radka ZBOŘILOVÁ, eds. 2017. *Horizonty kognitivně-kulturní lingvistiky. Schémata a stereotypy v mluvených a*

- znakových jazycích*. Praha: Filozofická fakulta Univerzity Karlovy. ISBN 978-80-7308-727-2.
- VANĀKOVÁ, Irena a Lucie ŠĀSTNÁ, eds. *Horizonty kognitivně-kulturní lingvistiky II. Metaforý, stereotypy a kulturní rozrůzněnost jazyků jako obrazů světa*. Praha: Filozofická fakulta Univerzity Karlovy, 2018. ISBN 978-80-7308-888-0.
- VOSTRÁ, Denisa. 2015. *Předpoklady japonské scéničnosti*. Praha: KANT, AMU. Edice Disk. Velká řada – svazek 34. ISBN 978-80-7437-125-7.
- WANG, Jenny. 2009. Nihongo no „kokoro“ ni kan suru kan'jó hjógen no imi bunseki. „Ki“ o fukumu kan'jó hjógen to no taihi o cúdžite [The contrast between „Kokoro“ and „Ki“ – An analysis of Meaning on Japanese Idiomatic Phrases]. *Ningen bunka kenkjúka nenpó* [Annual report of Graduate School of Humanities and Sciences] [online]. Nara Women's University. 2009 (2009-03-31), vol. 24, p. 37–50 [cit. 2016-05-17]. ISSN 09132201. Dostupné z: <https://opac2.lib.nara-wu.ac.jp/webopac/TD00000658>.
- WASZAKOWA, Krystyna. 2010. Perspektivy srovnávacích výzkumů v oblasti lexikální sémantiky ve světle kognitivnělingvistických teorií. In: VANĀKOVÁ Irena a Jasna PACOVSKÁ, eds. 2010. *Obraz člověka v jazyce*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, Filozofická fakulta, Ústav českého jazyka a teorie komunikace, s. 11–30. ISBN 978-80-7308-324-3.
- WATANABE, Minoru. 2002, 2. reprint 2004. *Kokugo imiron* [Sémantika japonského jazyka]. Tokio: Hanawa šobó. ISBN 4-8273-0087-9.
- WATANABE, Minoru. 2000. *O podstatě japonského jazyka*. Z jap. přeložila Zdeňka Švarcová. Praha: Univerzita Karlova v Praze, Karolinum, 2000. ISBN 80-246-0058-7.
- WIERZBICKA, Anna. 1992. *Semantics, Culture, and Cognition. Universal Human Concepts in Culture-Specific Configurations*. New York – Oxford: Oxford University Press. ISBN 9780195073263.
- WIERZBICKA, Anna. 1997. *Understanding Cultures through Their Key Words. English, Russian, Polish, German, and Japanese*. New York – Oxford: Oxford University Press. ISBN 9780195088359.
- WIERZBICKA, Anna. 2014. *Sémantika: elementární a univerzální jednotky*. Přel. Martin Beneš. Praha: Karolinum. ISBN 978-80-246-2289-7.
- WINKELHÖFEROVÁ, Vlasta a Miriam LÖWENSTEINOVÁ. 2006. *Encyklopedie mytologie Japonska a Koreje*. Praha: Libri. ISBN 80-7277-265-1.
- WOJCIECHOWSKI, Bartosz, T. 2013. *Dekodowanie ki. Językowa wizja świata wewnętrznego człowieka w japońszczyźnie*. Kraków: Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego. ISBN 978-83-233-3591-7.
- YU, Ning. 2008. The Chinese heart as the central faculty of cognition. In: SHARIFIAN, Farzad et al., eds. *Culture, Body, and Language: Conceptualizations of Internal Body*

Organs across Cultures and Languages. Berlin – New York: Mouton de Gruyter, 2008, s. 131–168. ISBN 978-3-11-019622-1.

YU, Ning. 2009a. *From Body to Meaning in Culture*. Amsterdam-Philadelphia: John Benjamins B.V., 2009. Chap. 12., The Chinese conceptualization of the heart and its cultural context. Implications for second language learning, s.285–306. ISBN 978-9027232632.

YU, Ning. 2009b. *From Body to Meaning in Culture*. Amsterdam-Philadelphia: John Benjamins B.V., 2009. Chap. 11., Heart and cognition in ancient Chinese philosophy, s. 263–283. ISBN 978-9027232632.

YU, Ning. 2009c. *From Body to Meaning in Culture*. Amsterdam-Philadelphia: John Benjamins B.V., 2009. Chap. 8, The eyes for sight and mind, s.187–212. ISBN 978-9027232632.

ZÁDRAPA, Lukáš a Michaela PEJČOCHOVÁ. 2009. *Čínské písmo*. Praha: Academia. ISBN 978-80-200-1755-0.

ZIOŁKOWSKI, Marek. 2007. Jazykový obraz světa. *Slovo a smysl*. 2007, roč. IV, č. 8, s. 338–339. ISSN 1214-7915.

Přílohy

Příloha 1: Lexém *kokoro* v japonském výkladovém slovníku *Kódžien* (KE)

こころ【心】²⁹⁷

(禽獣などの臓腑のすがたを見て、コル(凝)またはココルといったのが語源か。転じて、人間の内臓の通称となり、更に精神の意味に進んだ)

- ① 人間の精神作用のもとになるもの。また、その作用。
 - ① 知識・感情・意志の総体。「からだ」に対する。[…]「一の病」
 - ② 思慮。おもわく。[…]「一を配る」
 - ③ 気持ち。心持。[…]「一が変わる」
 - ④ 思いやり。なさけ。[…]「一ない仕打ち」
 - ⑤ 情趣を解する感性。[…]
 - ⑥ 望み。こころざし。[…]「一にまかせぬ」
 - ⑦ 特別な考え。裏切り、あるいは晴れない心持。[…]「一を晴らす」
- ② (比喩的に用いる)
 - ① おもむき。風情(ふぜい)。[…]
 - ② 事情。[…]
 - ③ 趣向。くふう。[…]「絵の一を味わう」
 - ④ 意味。[…]
 - ⑤ わけ。なぞ解きの根拠。[…]
 - ⑥ (歌論用語) 内容。歌の主題・題材・発想などをいう。[…]
- ③
 - ① 心臓。胸。むなさき。[…]
 - ② 物の中心。[…]

²⁹⁷ Příklady, které jsou ve slovníku u některých významů lexému citované z děl klasické japonské literatury, jsou v příloze 1 vynechány. Ponecháváme jen příklady z moderní japonštiny.

Příloha 2: Lexém *kokoro* v japonském výkladovém slovníku *Daidžirin* (eDR)

ころ【心】

- ① 人間の体の中にあつて、広く精神活動をつかさどるものになると考えられるもの。
 - ① 人間の精神活動を知・情・意に分けた時、知を除いた情・意をつかさどる能力。喜怒哀楽・快不快・美醜・善悪などを判断し、その人の人格を決定すると考えられるもの。「一の広い人」「一の支えとなる人」「豊かな一」「一なき木石」
 - ② 気持ち。また、その状態。感情。「重い一」「一が通じる」
 - ③ 思慮分別。判断力。「一ある人」
 - ④ 相手を思いやる気持ち。また、誠意。「母の一のこもった弁当」「規則一点張りで一が感じられない」
 - ⑤ 本当の気持ち。表面には出さない思い。本心。「一からありがたいと思った」「笑っていても一では泣いていた」
 - ⑥ 芸術的な興趣を解する感性。「絵一」
 - ⑦ 人に背こうとする気持ち。二心。「人言ひとごとを繁みこちたみ逢はざりき一あるごとな思ひ我が背子／万葉集 538」
- ② 物事の奥底にある事柄。
 - ① 深く考え、味わって初めて分かる、物の本質。神髄。「茶の一」
 - ② 事の事情。内情。わけ。「目見合はせ、笑ひなどして一知らぬ人に心得ず思はする事／徒然 78」
 - ③ 言葉・歌・文などの意味・内容。「文字二つ落ちてあやふし、ことの一たがひてもあるかなと見えしは／紫式部日記」
 - ④ 事柄の訳・根拠などの説明。また謎なぞで、答えの説明。「九月の草花とかけて、隣の踊りととく、一は、菊（聞く）ばかりだ」
- ③
 - ① 心臓。胸。「別れし来れば肝向かふ一を痛み／万葉集 135」
 - ② （「池の心」の形で）中心。底。「池の一広くしなして／源氏 桐壺」
 - ③ 書名（別項参照）。

Příloha 3: Lexém *kokoro* v japonském výkladovém slovníku *Nihon kokugo daidžiten* (NKD, 2002, s. 657–658)

こころ【心・情・意】²⁹⁸

- 【名】人間の理知的、情意的な精神機能をつかさどる器官、また、その働き。「からだ」や「もの」と対立する概念として用いられ、また、比喩的に、いろいろな事物の、人間の心に相当するものにも用いられる。精神。魂。
- ㊦ 人間の精神活動を総合していう。
- ① 人間の理性、知識、感情、意志など、あらゆる精神活動のもとになるもの。また、そうした精神活動の総称。[…]
 - ② 表面からはわからない本当の気持。精神・気持のありのままの状態。本心。[…]
 - ③ 先天的、または習慣的にそなわっている精神活動の傾向。性格。性分。気立て。[…]
 - ④ 人知れず考えや感情などを抱くところ。心の中。内心。[…]
- ㊧ 人間の精神活動のうち、知・情・意のいずれかの方面を特にとり出している。
- ① 物事を秩序だてて考え、行動を決定する精神活動。思慮分別。また、細かなところまで行きとどいた気の配り。周到的配慮。[…]
 - ② とっさの気の配り。また、事に臨んで物事を処理してゆく能力。機転。気働き。臨機応変の心。[…]
 - ③ 自分の気持と異なったものを受け入れるときの精神的許容性。度量。[…]
 - ④ 感情、気分など、外界の条件などに反応して心理内で微妙にゆれ動くもの。情緒。[…]
 - ⑤ 他に対する思いやり。他人に対して暖かく反応する気持。情け。人情味。情愛。[…]
 - ⑥ 詩歌、文学、芸術、情趣、もののあわれなどを理解し、それを生み出すことのできる感性。風流心。[…]
 - ⑦ ことばの発想のもとになる、人間の意識や感情。言語表現を支える精神活動。[…]
 - ⑧ ある物事を意図し、その表現を望む気持。考え企てること。また、その考え。企て。意向。意志。[…]
 - ⑨ 気持の持ち方。心構え。また、意図を実現させるのに必要な意気ごみや精神力。[…]
 - ⑩ 構えて、そういう気持になること。わざと、そのものとは違った見立てをすること。つもり。[…]
 - ⑪ あらかじめ事の成りゆきを想定または予定しておくこと。また、その予想。予期。想像。覚悟。常識的想定。[…]
- ㊨ 人間にある特定の分野に関わりの深い精神活動を特にとり出している。
- ① 相手に逆らうような気持をひそかに抱くこと、また、その気持。相手に反逆したり、分け隔てをするような気持。水くさい心。二心。異(こと)

²⁹⁸ Příklady uvedené ve slovníku (zpravidla z děl klasické japonské literatury) jsou v příloze 3 vynechány.

心。あだし心。隔意。[…]

- ② 宗教の方面に進んでいる気持。道心。宗教心。信仰心。信心。[…]
- ③ 世俗的なものに執着する気持。迷いのままで悟れない心。雑念。妄念。我執。煩惱。俗情。[…]

㊦ 事物について、人間の「心」に相当するものを比喩的にいう。

- ① 人に美的感興などを起こさせるもの。事物の持つ情趣。風情。おもむき。[…]
- ② あまりおおよげにされていない事情。また、詳しいいきさつ。内情。実情。[…]
- ③ 物事の本質的なあり方。中心的なすじみち。物事の道理。[…]
- ④ 内々でたくまれた、物事の趣向。くふう。[…]
- ⑤ ことばの意味。わけ。語義。また、詩歌文章などの含んでいる意味内容。[…]
- ⑥ 事柄を成り立たせている根拠。物事の理由。また、謎ときなどの根拠。わけ。[…]
- ⑦ 歌論・連歌論用語。
 - ㊦ 和歌や連歌の主題。表現の意図。意味内容。[…]
 - ㊧ 和歌や連歌の情趣、感動、余情などをいう。[…]
 - ㊨ 和歌や連歌の表現の上にみられる、すぐれた感覚。美的なセンス。[…]

㊧ 人体または事物について「心」にかかわりのある部位や「心」に相当する位置をいう。

- ① 物の中心。物の中央。特に池についていうことが多い。まんなか。なかご。[…]
- ② 人体で、心の宿ると考えられたところ。心臓。胸のあたり。胸さき。[…]

㊨ (こゝろ) 小説。夏目漱石作。大正三年(一九一四)発表。友人 K を死においやった「先生」の心理的過程を、学生である「私」の目と、「先生」の遺書を通して描く。近代知識人のエゴイズムの問題を迫及した作品。

Příloha 4: Lexém kokoro v japonském výkladovém slovníku *Daidžisen* (DS)

ころ【心】

- 1 人間の理性・知識・感情・意志などの働きのもとになるもの。また、働きそのものをひっくるめていう。精神。心情。「心の豊かな人」「心に浮かぶ思い」「心と心の触れ合い」「心を痛める」「心の晴れる時もない」
 - ㊶ 偽りや飾りのない本当の気持ち。本心。「心が顔に現れる」「心から感謝する」「心にもないほめ言葉」「口と心の違う人」
 - ㊷ 身についた感じ方や考え方の傾向。性分。性根。「生まれついでのは心は変わらない」「ねじけた心」「心を入れ替える」
 - ㊸ 物事について考え、判断する働き。考え。思慮。分別。「心を決めたら迷わず進む」「会社再建に心を砕く」
 - ㊹ 他人の状況を察していたわる気持ち。思いやり。情け。人情味。「心のこもった贈り物」「心をこめて編んだセーター」
 - ㊺ あることをしようとする気持ち。意志。「やるしかないと心を決める」「行こうという心が起こらない」
 - ㊻ 物事に対する関心や興味。「遊びに心を奪われる」
 - ㊼ 自分と異なるものを認め受け入れる余裕。度量。「広い心の持ち主」「心の狭い人」
 - ㊽ 物事の美しさやおもしろさのわかる感覚。風流心。「詩の心にふれる」「美を求める心」
 - ㊾ 覚えていること。記憶。「心に深く刻まれた痛み」「心に残る名演技」
 - ㊿ 気をつけること。注意。留意。「心が行き届く」「隅々にまで心を配る」
- 2
 - ㊶ 物事の本質をなす意味。また、芸術上の理念。「演技の心を会得する」「能の心は幽玄にある」
 - ㊷ なぞ解きなどで、その理由。わけ。「田舎の便りとかけて豆腐ととく。心はまめ(豆)で稼いでいる」
- 3 全く異なる他の物事に見立てること。つもり。
「まだ蓬菜(ほうらい)は飾らねども、まづ正月の一」〈浄・阿波の鳴門〉
- 4 おもしろくない思い。また、分け隔てする気持ち。
「かく親しき御仲らひにて、一あるやうならむも便なくて」〈源・若菜上〉

[補説]

2015年に実施した「あなたの言葉を辞書に載せよう。2015」キャンペーンでの「心」への投稿から選ばれた優秀作品。

- ◆ 漢字で書くのは簡単だが、読むのは極めて難しいもの。(へいしよさん)
- ◆ 体の中にある細い枝のようなもの。強いストレスがかかるとポキッと折れることがある。(ちいちゃんパパさん)
- ◆ ある者にとっては鋼であり、ある者にとってはガラスであるもの。

(Kenta さん)

- ◆ 世の中で一番売ってはいけないもの。(Shin さん)
- ◆ 誰も見た事がないのに、誰もがその存在を確信しているもの。(sara さん)
- ◆ 無限のエネルギー。しかし時には熱を持ちすぎ制御不能になるときもある。二つ使用するときには特に注意(恋愛など)。(まなぶさん)
- ◆ 人間の核。不安定で常に変化しており、脆く弱く壊れやすく、ときに自分の生死をも左右しうるもの。しかし、苦境を乗り越えるたびに強くなる。(bunbun さん)
- ◆ せかいいち性格の悪いともだち。(ホンダマリコさん)
- ◆ 人間が存在する原点。目に見えないが、感情や思考、それに伴う行動などの人間には不可欠なものを動かす、なくてはならないもの。(水泳部のマネージャーさん)
- ◆ 人間の核の部分。存在するようで存在せず、存在しないようで存在する。(ゆいおさん)
- ◆ 目に見えず、触れることもできず、あったりなかったり、強かったり細かったり、人によっては頻繁に折れたりする。なのに、時々、すべてに打ち克つ力になる。(ふくにゃさん)
- ◆ 頭の良きライバル。(カリカリさん)
- ◆ 簡単には開かない箱の中に存在する世界。「心友」にだけ合鍵を渡しておく。(かぐやさん)
- ◆ 他者を感じるときにその存在に初めて気づくもの。(スエルテさん)

Příloha 5: Lexém *kokoro* v japonském výkladovém slovníku *Meikjó kokugo džiten* (MKD)

ころ【心】

- ① 人間の体の中に宿り、意志や感情など精神活動のもとになるもの。精神の働きそのものや、その現れ、また、それをつかさどる場所などとしてとらえられる。胸（＝心臓）がそれに当たると信じられてきた。
「一が揺れる」「人々の一をつかむ」「一を入れ替える」
- ㊦ 偽りや飾りのない本当の気持ち。心底からの思い。本心。
「一から感謝する」
- ㊧ 他人の事情などを指して、優しく思いやる気持ち。誠意。情け。
「一を込めて料理を作る」
- ㊨ 情趣を解する精神。
「風雅を愛する一を持つ」
- ② ≪「一の…」の形で≫
- ㊦ 心の通った、真実の、二人といないなど意を表す。
「一の友[師]」
- ㊧ ≪比喻（ひゆ）的に≫心の支えや励ましや慰めとなる意を表す。
「母校はわが一のふるさとだ」
- ③ 物事にこもっている本質的なもの。
- ㊦ 芸能などの深い意味・理念。本質。極意。
「音楽の一を理解する」
- ㊧ なぞで、答えの成り立つ根拠。
「朝刊とかけて坊主と解く。その一は、けさきて（今朝来て・袈裟着て）きょう（今日・経）読む」
- ◇ 心臓の意から。

**Příloha 6: Kokoro v domácích japonských kompozitech – složená adjektiva
(„kokoro + adjektivum“)**

Kód	Složené adjektivum (přepis)	Adverbiální tvar (je-li častý)	
K-A1	心細い <i>kokorobosoi</i>		
K-A2	心苦しい <i>kokorogurušii</i>		
K-A3	心密か (な) <i>kokorohisoka (na)</i>	心密かに	<i>kokorohisoka ni</i>
K-A4	心疚しい <i>kokorojamašii</i>		
K-A5	心優しい <i>kokorojasašii</i>		
K-A6	心安い <i>kokorojasui</i>	心安く	<i>kokorojasuku</i>
K-A7	快い <i>kokorojoi</i>	快く	<i>kokorojoku</i>
K-A8	心弱い <i>kokorojowai</i>	心弱く	<i>kokorojowaku</i>
K-A9	心許ない <i>kokoromotonai</i>		
K-A10	心無い <i>kokoronai</i>		
K-A11	心憎い <i>kokoronikui</i>		
K-A12	心置きない <i>kokoro'okinai</i>	心置きなく	<i>kokoro'okinaku</i>
K-A13	心寂しい <i>kokorosabišii</i>	心寂しく	<i>kokorosabišiku</i>
K-A14	心静か (な) <i>kokorošizuka (na)</i>	心静かに	<i>kokorošizuka ni</i>
K-A15	心忙しい <i>kokorozewašii</i>	心忙しく	<i>kokorozewašiku</i>
K-A16	心強い <i>kokorozujoi</i>	心強く	<i>kokorozujoku</i>

Příloha 7: Kokoro v domácích japonských kompozitech – složená slovesa („kokoro + sloveso“) a složená slovesná substantiva („kokoro + jmenný tvar slovesa“)

Kód	Složené sloveso (přepis)	Kód	Složené slovesné substantivum (přepis)	Poznámka
K-V_S1	心ある <i>kokoro'aru</i>	—	—	
K-V_S3	心温まる <i>kokoro'atatamaru</i>	K-V_S2	心当たり <i>kokoro'atari</i>	
—	—	—	—	
—	—	K-V_S4	心当て <i>kokoro'ate</i>	
—	—	K-V_S5	心延え <i>kokorobae</i>	
K-V_S8	心得る <i>kokoro'eru</i>	K-V_S6	心頼み <i>kokorodanomi</i>	Frazém F4 心頼みにする (<i>kokorodanomi ni suru</i>)
—	—	K-V_S7	心得 <i>kokoro'e</i>	
—	心懸かる <i>kokorokakaru</i>	K-V_S9	心掛かり <i>kokorogakari</i>	Frazém D5 心に掛かる (<i>kokoro ni kakaru</i>)
K-V_S11	心掛ける <i>kokorogakeru</i>	K-V_S10	心掛け <i>kokorogake</i>	Frazém D6 心に掛ける (<i>kokoro ni kakaru</i>)
—	—	K-V_S12	心構え <i>kokorogamae</i>	Frazém A3 心の準備 (<i>kokoro no džunbi</i>) 心の用意 (<i>kokoro no jōi</i>)
—	—	K-V_S13	心変わり <i>kokorogawari</i>	Frazém E27 心移す (<i>kokoro o ucusu</i>)
—	心変わる <i>kokorokawaru</i>	K-V_S14	心祝い <i>kokoro'iwai</i>	
—	—	—	—	Frazém A12 心のまま (<i>kokoro no mama</i>)
K-V_S15	心行く <i>kokorojuku</i>	K-V_S16	心配り <i>kokorokubari</i>	Frazém E16 心を配る (<i>kokoro o kubaru</i>)
—	—	K-V_S17	心待ち <i>kokoromači</i>	
—	心待つ <i>kokoromacu</i>	K-V_S18	心任せ <i>kokoromakase</i>	Frazém D9 心に任せる (<i>kokoro ni makaseru</i>)
—	—	K-V_S19	試み <i>kokoromi</i>	
K-V_S20	試みる <i>kokoromiru</i>	K-V_S21	心持ち <i>kokoromoči</i>	
—	—	K-V_S22	心残り <i>kokoronokori</i>	Frazém C11 心が残る (<i>kokoro ga nokoru</i>) Frazém D10 心に残る (<i>kokoro ni nokoru</i>)
—	—	K-V_S23	心覚え <i>kokoro'oboe</i>	
—	心騒ぐ <i>kokorosawagu</i>	K-V_S24	心騒ぎ <i>kokorosawagi</i>	Frazém C15 心が騒ぐ (<i>kokoro ga sawagu</i>)
K-V_S25	心急ぐ <i>kokoroseku</i>	—	—	Frazém C16 心が急ぐ (<i>kokoro ga seku</i>)
K-V_S26	心する <i>kokorosuru</i>	—	—	
—	—	K-V_S27	心移り <i>kokoro'ucuri</i>	Frazém E27 心移す (<i>kokoro o ucusu</i>)
—	心移る <i>kokoro'ucuru</i>	K-V_S29	志 <i>kokorozaši</i>	
K-V_S28	志す <i>kokorozasu</i>	K-V_S30	心添え <i>kokorozoe</i>	
—	—	K-V_S31	心遣い <i>kokorozukai</i>	Frazém E2 心を遣う/使う (<i>kokoro o cukau</i>)
—	—	K-V_S32	心付け <i>kokorozuke</i>	
—	心付ける <i>kokorozukeru</i>	K-V_S33	心尽くし <i>kokorozukuši</i>	Frazém E3 心を尽くす (<i>kokoro o cukusu</i>)
—	—	K-V_S34	心積もり <i>kokorozumori</i>	

Příloha 8: Frazémy o struktuře „*kokoro no* + substantivum“

Kód	Frazém	přepis v české transkripci
A1	心の垢	<i>kokoro no aka</i>
A2	心の塵	<i>kokoro no čiri</i>
A3	心の準備	<i>kokoro no džunbi</i>
	心の用意	<i>kokoro no jói</i>
A4	心の花	<i>kokoro no hana</i>
A5	心の張り	<i>kokoro no hari</i>
A6	心の隔て	<i>kokoro no hedate</i>
A7	心の襞	<i>kokoro no hida</i>
A8	心の闇	<i>kokoro no jami</i>
A9	心の糧	<i>kokoro no kate</i>
A10	心の琴線	<i>kokoro no kinsen</i>
A11	心の迷い	<i>kokoro no majoi</i>
	心の惑い	<i>kokoro no madoi</i>
A12	心のまま	<i>kokoro no mama</i>
	心のまにまに	<i>kokoro no manimani</i>
A13	心の中	<i>kokoro no naka</i>
A14	心の濁り	<i>kokoro no nigori</i>
A15	心の奥	<i>kokoro no oku</i>
A16	心の奥底	<i>kokoro no okusoko</i>
A17	心の錆	<i>kokoro no sabi</i>
A18	心の底	<i>kokoro no soko</i>
A19	心の丈	<i>kokoro no take</i>
A20	心の友	<i>kokoro no tomo</i>
A21	心のともしび	<i>kokoro no tomošibi</i>
A22	心の内／裡	<i>kokoro no uči</i>

Příloha 9: Frazémy o struktuře „kokoro ga + adjektivum“ a „kokoro ga + sloveso“

Kód	Frazém „kokoro ga + adj.“	přepis v české transkripci
B1	心が広い	<i>kokoro ga hiroi</i>
B2	心が軽い	<i>kokoro ga karui</i>
B3	心が重い	<i>kokoro ga omoi</i>
B4	心が狭い	<i>kokoro ga semai</i>

Kód	Frazém „kokoro ga + sloveso“	přepis v české transkripci
C1	心が洗われる	<i>kokoro ga arawareru</i>
C2	心が離れる	<i>kokoro ga hanareru</i>
C3	心が晴れる	<i>kokoro ga hareru</i>
C4	心が弾む	<i>kokoro ga hazumu</i>
C5	心が痛む	<i>kokoro ga itamu</i>
C6	心が通う	<i>kokoro ga kajou</i>
C7	心がこもる	<i>kokoro ga komoru</i>
C8	心が挫ける	<i>kokoro ga kudžikeru</i>
C9	心が乱れる	<i>kokoro ga midareru</i>
C10	心が燃える	<i>kokoro ga moeru</i>
C11	心が残る	<i>kokoro ga nokoru</i>
C12	心が落ち着く	<i>kokoro ga očicuku</i>
C13	心が躍る	<i>kokoro ga odoru</i>
C14	心が折れる	<i>kokoro ga oreru</i>
C15	心が騒ぐ	<i>kokoro ga sawagu</i>
C16	心がせく	<i>kokoro ga seku</i>
C17	心が澄む	<i>kokoro ga sumu</i>
C18	心が沈む	<i>kokoro ga šizumu</i>
C19	心が解ける	<i>kokoro ga tokeru</i>
C20	心がときめく	<i>kokoro ga tokimeku</i>
C21	心が動く	<i>kokoro ga ugoku</i>

Příloha 10: Frazémy o struktuře „*kokoro ni* + sloveso“

Kód	Frazém	přepis v české transkripci
D1	心に突き刺さる	<i>kokoro ni cukisasaru</i>
D2	心に描く	<i>kokoro ni egaku</i>
D3	心に触れる	<i>kokoro ni fureru</i>
D4	心に響く	<i>kokoro ni hibiku</i>
D5	心に懸かる／掛かる	<i>kokoro ni kakaru</i>
D6	心に掛ける	<i>kokoro ni kakeru</i>
D7	心に適う	<i>kokoro ni kanau</i>
D8	心に刻む	<i>kokoro ni kizamu</i>
D9	心に任せる	<i>kokoro ni makaseru</i>
D10	心に（も）ない／ 心にもあらず	<i>kokoro ni (mo) nai</i> <i>kokoro ni mo arazu</i>
D11	に残る	<i>kokoro ni nokoru</i>
D12	に染みる	<i>kokoro ni šimiru</i>
D13	に従う	<i>kokoro ni šitagau</i>
D14	に留める	<i>kokoro ni tomeru / todomeru</i>
D15	に問う	<i>kokoro ni tou</i>
D16	に浮かぶ	<i>kokoro ni ukabu</i>

Příloha 11: Frazémy o struktuře „kokoro o + sloveso“

Kód	Frazém	přepis v české transkripci
E1	心を合わせる	<i>kokoro o awaseru</i>
E2	心を使う／遣う	<i>kokoro o cukau</i>
E3	心を尽くす	<i>kokoro o cukusu</i>
E4	心を引く／引かれる	<i>kokoro o hiku / hikareru</i>
E5	心を開く	<i>kokoro o hiraku</i>
E6	心を入れ替える	<i>kokoro o irekaeru</i>
E7	心を痛める	<i>kokoro o itameru</i>
E8	心を致す	<i>kokoro o itasu</i>
E9	心を病む	<i>kokoro o jamu</i>
E10	心を寄せる	<i>kokoro o joseru</i>
E11	心を許す	<i>kokoro o jurusu</i>
E12	心を通わせる	<i>kokoro o kajowaseru</i>
E13	心を傾ける	<i>kokoro o katamukeru</i>
E14	心を決める	<i>kokoro o kimeru</i>
E15	心を込める／こめる	<i>kokoro o komeru</i>
E16	心を配る	<i>kokoro o kubaru</i>
E17	心を砕く	<i>kokoro o kudaku</i>
E18	心を汲む	<i>kokoro o kumu</i>
E19	心を乱す	<i>kokoro o midasu</i>
E20	心を躍らせる	<i>kokoro o odoraseru</i>
E21	心を騒がせる	<i>kokoro o sawagaseru</i>
E22	心を澄ます／澄ませる	<i>kokoro o sumasu / sumaseru</i>
E23	心を鎮める／静める	<i>kokoro o šizumeru</i>
E24	心をとらえる	<i>kokoro o toraeru</i>
E25	心を奪う／奪われる	<i>kokoro o ubau / ubawareru</i>
E26	心を打つ	<i>kokoro o ucu</i>
E27	心に移す	<i>kokoro o ucusu</i>
E28	心を動かす	<i>kokoro o ugokasu</i>

Příloha 12: Frazémy o jiných strukturách (vč. kompozitních tvarů)

Kód	Frazém	přepis v české transkripci
F1	心ならずも	<i>kokoro narazumo</i>
F2	心を一つにする	<i>kokoro o hitocu ni suru</i>
F3	心を鬼にする	<i>kokoro o oni ni suru</i>
F4	心頼みにする	<i>kokorodanomi ni suru</i>
F5	物心が付く	<i>monogokoro ga cuku</i>
F6	里心が付く	<i>satogokoro ga cuku</i>
F7	手心を加える	<i>tegokoro o kuwaeru</i>

Příloha 13: Přísloví s lexémem *kokoro*

Kód	Přísloví	přepis v české transkripci
G1	諦めは心の養生	<i>akirame wa kokoro no jódžó</i>
G2	明日ありと思う心の仇桜	<i>asu ari to omou kokoro no adazakura</i>
G3	頭剃るより心を剃れ	<i>atama soru jori kokoro o sore</i>
G4	襤褸は着てても心は錦	<i>boro wa kitetemo kokoro wa nišiki</i>
G5	地獄極楽は心にあり	<i>džigoku gokuraku wa kokoro ni ari</i>
G6	測り難きは人心	<i>hakarigataki wa hitogokoro</i>
G7	人の心は九分十分	<i>hito no kokoro wa kubu džúbu</i>
G8	人の心は面の如し	<i>hito no kokoro wa omote no gotoši</i>
G9	人は見目よりただ心／人は眉目よりただ心	<i>hito wa mime jori tada kokoro</i>
G10	顔で笑って心で泣く	<i>kao de waratte kokoro de naku</i>
G11	顔に似ぬ心	<i>kao ni ninu kokoro</i>
G12	気は心	<i>ki wa kokoro</i>
G13	子故に迷う親心	<i>ko jue ni majou o jagokoro</i>
G14	子は産むも心は生まぬ	<i>ko wa umu mo kokoro wa umanu</i>
G15	心ここに在らざれば視れども見えず	<i>kokoro koko ni arazareba miredomo miezu</i>
G16	心に垣をせよ	<i>kokoro ni kaki o se jo</i>
G17	心に笠着て暮らせ	<i>kokoro ni kasa kite kurase</i>
G18	心の仇は心	<i>kokoro no ada wa kokoro</i>
G19	心の駒に手綱許すな	<i>kokoro no koma ni tazuna jurusu na</i>
G20	心内にあれば色外にあらわる	<i>kokoro uči ni areba iro soto ni arawaru</i>
G21	心は二つ身は一つ	<i>kokoro wa futacu mi wa hitocu</i>
G22	言葉は心の使い	<i>kotoba wa kokoro no cukai</i>
G23	口で貶して心ではめる	<i>kuči de kenašite kokoro de homeru</i>
G24	口は心の門	<i>kuči wa kokoro no mon</i>
G25	口は口心は心	<i>kuči wa kuči kokoro wa kokoro</i>
G26	目は心の窓	<i>me wa kokoro no mado</i>
G27	親の心子知らず	<i>oja no kokoro ko širazu</i>
G28	親思う心に勝る親心	<i>oja omou kokoro ni masaru o jagokoro</i>
G29	女心と秋の空	<i>onnagokoro to aki no sora</i>
G30	財布の紐を首に掛けるよりは心に掛けよ	<i>saifu no himo o kubi ni kakeru jori wa kokoro ni kake jo</i>
G31	魚心あれば水心	<i>uogokoro areba mizugokoro</i>